

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

128045

SAVUR'DAKİ MİMARİ ESERLER

128045

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Hazırlayan
İrfan YILDIZ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ali BORAN

Van - 2003

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne
Bu Çalışma Jürimiz Tarafından SANAT TARİHİ Anabilim
Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:.....Prof..Dr..Recai KARAHAN.....

Üye(Danışman):.....Yrd..Doç..Dr..Ali BORAN.....

Üye:.....Yrd..Doç..Dr..Abdülhamit TÜTEKÇİOĞLU.....

Üye:.....

Üye:.....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen Öğretim Üyelerine ait olduğunu onaylarım.

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

...../...../2003

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	V
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Niteliği ve Önemi	1
1.2. Kaynak ve Araştırmalar.....	2
1.3. Metot ve Düzen	3
2. SAVUR'UN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ.....	4
2.1. Coğrafi Konumu.....	4
2.2. Tarihçesi	5
3. KATALOG	9
3.1. CAMİLER	10
3.1.1. Savur Eski Camii.....	10
3.1.2. Savur Ulu Camii.....	18
3.1.3. Başkavak Köyü Camii.....	24
3.2. TÜRBELER	27
3.2.1. Kaya Mezar Odası	27
3.2.2. Sitti Legliye Türbesi	28
3.2.3. Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi	31
3.2.4. Şeyh Abdulhalim Türbesi.....	34
3.3. MANASTIRLAR	36
3.3.1. Mor Abay Manastırı (Deyr Marelbeyn)	36
3.3.2. Mor Dimet (Romatizma) Manastırı (Deyr-el Rih).....	42
3.3.3.Mor Theoduto Manastırı (Deyr-Vecel Rus).....	45
3.4. KİLİSELER.....	46
3.4.1. Mor Yuhanna Kilisesi	46
3.4.2. Romaniye Kilisesi	51
3.4.3. Mor Mete (Katolik) Kilisesi.....	54
3.4.4. Protestan Kilisesi	57
3.4.5. Mor Abay Şapeli	59

3.5. HANLAR	61
3.5.1. Merkez Han	61
3.5.2. Kordis Han	63
3.5.3. Hisarkaya Köyü Hanı	65
3.5.4. Çem Hanı	66
3.6. ÇAMAŞIRHANELER	68
3.6.1. Başkavak Köyü Çamaşırhanesi	68
3.6.2. Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi	70
3.6.3. Meydan Çamaşırhanesi	73
3.6.4. Necmettin Kaya Çamaşırhanesi	75
3.6.5. Ömer Bey Çamaşırhanesi	77
3.7. KÖPRÜLER	79
3.7.1. Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü	79
3.7.2. Hisarkaya Köyü Köprüsü	82
3.8. ÇEŞMELER	83
3.8.1. Meydan Çeşmesi	83
3.9. KALELER	85
3.9.1. Hisarkaya Kalesi	85
3.9.2. Savur Kalesi	87
3.10. EVLER	89
3.10.1. . Abdullatif Özbek Evi	89
3.10.2. Hacı Bey Köşkü	96
3.10.3. Bahattin Erdem Evi	109
3.10.4. Enver Aras Evi	112
3.10.5. Asım Fidan Evi	116
3.10.6. Mustafa Kaymaz Evi	121
3.10.7. Hakkı Aytaç Evi	124
3.10.8. Necmettin Kaya Evi	129
3.10.9. Adnan Kaya Evi	135

4. DEĞERLENDİRME	140
4.1. PLAN VE MEKAN ANLAYIŞI	140
4.1.1. Camilerde	140
4.1.2. Manastırlarda	141
4.1.3. Kiliselerde	142
4.1.4. Türbelerde	143
4.1.5. Hanlarda	144
4.1.6. Çamaşırhanelerde	145
4.1.7. Köprülerde	146
4.1.8. Çeşmelerde	147
4.1.9. Kalelerde	148
4.1.10. Evlerde	149
4.2. YAPI ELEMANLARI	152
4.2.1. Cephe Düzenleri	152
4.2.2. Apsisler	156
4.2.3. Mihraplar	157
4.2.4. Minberler	159
4.2.5. Minareler	160
4.2.6. Çan Kuleleri	161
4.2.7. Avlu	161
4.2.8. Revak	161
4.2.9. Teras	162
4.2.10. Eyvan	162
4.3. STRÜKTÜREL ELEMANLAR	163
4.3.1. Destek ve Geçiş Elemanları	163
4.3.1.1. Paye, Sütun, Sütun Başlıkları	163
4.3.2. Kemerler	164
4.3.3. Tromplar	164
4.3.4. Örtü Sistemleri	164

4.3.4.1. Kubbe.....	165
4.3.4.2. Tonoza.....	165
4.3.4.3. Düz Örtü	166
4.4. SÜSLEME	166
4.4.1. Bitkisel	166
4.4.2. Geometrik	167
4.4.3. Mukarnas	168
4.5. YAZI.....	168
S 4.6. MALZEME VE TEKNİK	169
4.6.1. Taş.....	169
4.6.2. Tuğla	170
4.6.3. Alçı.....	170
4.6.4. Ahşap	170
5. SONUÇ	171
6. ÖZET	175
6.1.SUMMARY	176
7. KAYNAKÇA.....	178
8. YEREL TERMİNOLOJİ	185
9. ÇİZİM LİSTESİ	186
10. RESİM LİSTESİ.....	188
11. LEVHALAR.....	198

ÖNSÖZ

Mardin ilinin kuzeyinde yer alan Savur ilçesi, arkeolojik, mimari, etnoğrafik ve görsel değerleri ile insanı büyüleyen Güneydoğu Anadolu'nun tarihi bir yerleşim yeridir. Günümüzde birinci derecede kentsel sit alanı ilan edilen Savur'da, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait bir çok yapının yanında Süryanilere ait manastırlar, kiliseler ile Roma dönemine ait askeri yapılar da mevcuttur.

Sit alanı ilan edilmesine rağmen yöredeki mimari eserler hakkında geniş, kapsamlı herhangi bir araştırma ve inceleme yapılmamış bu eserler, tamamen kaderleriyle baş başa bırakılmıştır. Bu yüzden yapıların bazıları yıkılmaya yüz tutmuştur.

Savur'daki Mimari Eserler adlı bu çalışmamda ilçe merkezinde ve köylerde bulunan ve Sanat Tarihi açısından şimdiye kadar araştırılmamış ve literatüre geçmemiş olan yöredeki mimari eserler incelenmiştir.

Yapılan bu çalışma ile Savur'daki tüm yapılar Sanat Tarihi bilim disiplini içinde ele alınmıştır. Böylece Savur'daki tüm eserlerin bölgesel ve ulusal bağlamda değerlendirilmesi yapılmıştır.

Günümüze kadar göz ardı edilen bu konuyu seçmemde yardımcı olan, beni çalıştıran, yönlendiren ve desteklerini esirgemeyen Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ali BORAN'a, kitabeleri okuyan Yrd. Doç. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU'na, yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM'a, Prof. Dr. Recai KARAHAN'a, Prof. Dr. Necla ARSLAN SEVİN'e, değişik konularda fikirlerine başvurduğum bölümümüzün tüm hocalarına, hem arazi çalışmamda hem de çizimlerimde bana yardımcı olan arkadaşım Erkan KOÇ'a; yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Zahir ERTEKİN'e, Dilaver AKSOY'a, Zekai ERDAL'a, Nuri SÖYLER'e, Mardin ve Midyat'la ilgili kaynakları temin eden Doç. Dr. Abdurrahman AKSOY'a, her türlü kolaylığı sağlayan okul müdürüm Habip ATAĞ'a, yardımlarını esirgemeyen Savur Kaymakamı Ali BAŞTÜRK'e, Savur Belediye Başkanı Şerif Eşref AYAZ'a, Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürü İsa KURNAZ'a, Savur Belediyesi'nin tüm elemanlarına, Süryanice kitabelerimi okuyan Mardin *Kırklar Kilisesi* Papazı Gabriel AKYÜZ'e, çalışmamda yardımcı olan ağabeylerim Sertif YILDIZ ve Yılmaz YILDIZ'a, Mardin'deki çalışmamda bana yardım eden İbrahim AKHUN'a, evlerini bize açan misafirperver tüm Savur halkına ve araştırmam boyunca beni yalnız bırakmayan aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Van-2003

İrfan YILDIZ

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Niteliği ve Önemi

Tarihe adını altın, gümüş ve taş işçiliği ile duyurmayı başaran canlı sanat dünyası MARDİN'in bilimsel araştırmalar sonucu bütün yönlerinin gün yüzüne çıkarılması en büyük temennimizdir. Bir bütün olarak Mardin'in anlaşılması için çevresinin ve ilçelerinin en iyi şekilde çalışılması gerektiğine inanıyoruz. Bu bağlamda SAVUR'un önemi büyüktür.

Savur sözcüğü, Arapça ve Farsça karışımı bir kelime olup iki yüksek tepenin ortasında kalan "ense" anlamındadır.¹

Asurlular (M.Ö.1300) döneminde Şûrû² olarak adlandırılan İlçe, Bizanslılar'ın ilk döneminde Eaupaç adıyla anılmıştır.³ Daha sonra VI. yüzyılda Bizans kaynaklarında Seauras, Süryanilerde Suara diye bahsedilmiştir.⁴ Çeşitli dönemlerde Staor ve Savor adlarıyla da bilinen ilçe Osmanlı döneminde Savur adıyla anılmış, günümüzde Savur adıyla anılmaktadır.

Mardin – Savur – Midyat – Hasankeyf - Cizre kervan yolları üzerinde yer almasından dolayı tarihin her döneminde önemini korumuş ve bu stratejik konumu nedeniyle sık sık el değiştirmiştir.

İlçe M.S. 352'de Episkoposluk merkezi olmuştur. Bizanslılar ve Sasaniler arasında sınır oluşturmuş ve bu dönemde el sanatları merkezi haline gelmiştir. Savur Kalesi de bu dönemde inşa edilmiştir. Kral Şapur döneminde tarihinin en görkemli yıllarını yaşayan ilçe, 639 yılında Müslüman Araplar'ın egemenliğine geçmiş, daha sonra Mervaniler ve Artuklular bölgede hüküm sürmüşlerdir. Artuklular döneminde Dereiçi Köyü'ndeki manastırlar onartılmıştır. Timur döneminde ise mimari eserlerin bir kısmı tahrip edilmiş, daha sonra Mısır ve Şam Eyyubileri, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler bölgede söz sahibi olmuşlardır.

XVI. yüzyılda Osmanlılar'a bağlanan Savur, en parlak zamanını bu dönemde yaşamıştır. XVI. yüzyılda Mardin Sancağı'nın en önemli kasabalarından biri olup geniş bir coğrafi alanı kaplamıştır. Osmanlı döneminde Savur'da bir çok eser yapılmış olup bu eserlerin bir kısmı günümüze kadar gelememiştir. Günümüzde ilçe merkezinde ve köylerde dini, sivil, askeri ve su mimarisi örnekleri çokça bulunmaktadır.

¹ Anonim, *Mardin İl Yıllığı*, Malatya, 1987, 237.

² Suavi Aydın – Kudret Emiroğlu - Oktay Özel- Süha Ünsal, *Mardin Aşiret Cemaat Devleti*, İstanbul, 2000.

³ Ernst Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (Çeviren: Fikret Işıltan), İstanbul, 1970, 10.

⁴ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihî Adlar*, İstanbul, 1993.

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

“Savur’daki Mimari Eserler” adlı bu çalışmamda Savur ilçe merkezinde ve köylerinde bulunan şimdiye kadar hiç araştırılmamış ve literatüre geçmemiş olan mimari eserler incelenmiştir.

1.2. Kaynak ve Araştırmalar

Araştırmanın ilk aşamasında bölge ve Savur’la ilgili tüm kaynaklar taranmıştır. Bu amaçla Ankara Milli Kütüphanede, Alman Arkeolojisi Enstitüsü’nde, İngiliz Arkeolojisi Enstitüsü’nde, üniversitemiz kütüphanesinde, Van İl Halk Kütüphanesi’nde, Diyarbakır Dicle Üniversitesi Kütüphanesi’nde, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi’nde ve Mardin İl Halk Kütüphanesi’nde yapılarla ilgili mevcut bilgiler araştırılmıştır. Ayrıca üniversitelerin Tarih bölümlerinde yöre ile ilgili tezler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi’ndeki vakfiye ile tescil fişleri taranmıştır. Diyarbakır Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde, Mardin ve Diyarbakır müzelerinde incelemeler yapılmıştır. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’ndan ilçede tescillenip koruma altına alınan eserlerin anıt fişleri incelenmiştir. Daha sonra Seyahatnameler, Salnameler, Şer’iye Sicilleri, Vilayet Nizamnameleri, Belediye Nizamnameleri taranmıştır.

İlçenin tarihi ile ilgili olarak ansiklopediler ile *Şevket Beysanoğlu’nun Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi I – II*, *Nejat Göyünç’ün XVI. yy’da Mardin Sancağı*, *Ömer Tellioğlu’nun Diyarbakır Salnameleri I – II – III – IV – V*, *Abdülgani Efendi’nin Mardin Tarihi* (Çev. Burhan Zengin), *Gabriel Akyüz’ün Mardin İlinin Merkezinde, Civar Köylerde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, *Ebu Bekr-i Tirhan-i’nin Kitab-ı Diyarbekirya* (Çev. Mürsel Öztürk), *Bilge Umar’ın Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, *Ernest Honigmann’ın Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (Çev. Fikret Işıltan), aynı yazarın *Bizans Devleti Tarihi*, *Suavi Aydın- Kudret Emiroğlu- Oktay Özel- Süha Ünsal’ın, Mardin Aşiret – Cemaat – Devlet* adlı kaynakları incelenmiştir.

Mimari eserler hakkında il yıllıkları ve *Türkiye’de Beldeler Turizm Savur*, dergisinde çok az bilgi vardır. Ayrıca Elif Keser *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi* adlı eserinde çalışmasının kapsamına girmeyen Dereiçi (Kıllıt) Köyü Mor Yuhanna Kilisesi hakkında yüzeysel bilgi vermiştir.⁵

Gabriel Akyüz de yukarıda adı geçen kitabında Dereiçi (Kıllıt) Köyü’ndeki Mor Yuhanna Kilisesi, Mor Abay ve Mor Dimet manastırlarının tarihçesi hakkında kısa bilgi vermiştir. Hans Howllerweger, *Lebendiges Kulturerbe Turabdin* adlı kitabında Savur’daki Süryani kiliselerinin ve manastırlarının tarihçesi hakkında bilgi vermiştir. Yüzeysel nitelikte bilgi verilen bu yapıların dışında diğer mimari eserler hakkında söz konusu kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortadoks Mimarisi*, İstanbul, 2002, 101.

1.3. Metod ve Düzen

Çalışmamızın ilk aşamasında bölge ile ilgili bugüne kadar yayınlanan tüm eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra tez kapsamında 2001 Ağustos ayında bölgede arazi çalışmalarına başlanılmış, bu çalışmalar 2001 Ekim ve 2002 Şubat aylarında devam etmiştir. Araştırmalarımız sonucunda incelediğimiz yapıların fotoğrafları ile diaları çekilmiş ve tüm eserlerin rölöve ölçümleri alınmış, çeşme ve köprülerin cephe kesitleri çıkarılmıştır.

Araştırma kapsamında Savur'un merkezinde ve köylerinde bulunan bütün mimari eserler ele alınmıştır. Ancak Savur'un merkezinde yer alan Mehmet Tahir Ökmen Evi izin verilmediğinden, Münir Bora ve Abdülhamit Fidan evleri ise kapalı olduğundan çalışılamamıştır. Adnan Kaya Evi 1956'da inşa edilmesine rağmen geçmişte inşa edilen ve günümüzde de yapılan evler arasındaki ortak özellikleri yansıttığından *katalog* bölümüne dahil edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında tezde ilk olarak *Savur'un Coğrafi Konumu* ve *Tarihçesi* kısaca anlatılmıştır. Tezde incelenen manastırların ve kiliselerin bölümleri yöresel olarak adlandırılan isimlerle verilmiştir. Bu bölümler *Mezbah, Gnizo, Kduşkudşin, Beth Kadihşe* şeklinde belirtilmiştir.

Tezin *Katalog* bölümünde yapılar türlerine göre ayrılarak *Camiler, Mezar Anıtları, Kiliseler, Hanlar, Evler, Köprüler, Çeşmeler ve Kaleler* adı altında anlatılmıştır. *Katalogda* ele alınan bütün eserler, *Katalog No, Yapının Adı, Bulunduğu Yer, İnceleme Tarihi, Resim, Çizim, Tarihçesi, Kitabesi ve Yapının incelenmesi* şeklindeki başlıklarla tanıtılmıştır.

Yapının incelenmesi başlığının alt bölümleri her yapı grubu için farklı verilmiştir. **Camiler;** *Yapının İncelenmesi, Genel, Dış Cepheler, Örtü Sistemi, Son Cemaat Yeri, Minare, İç Mekan, Mihrap, Minber, Mezar Anıtları, Hanlar ve Çamaşırhaneler;* *Yapının İncelenmesi, Genel, Dış Cepheler, İç Mekan, Kiliseler;* *Yapının İncelenmesi, Genel, Dış Cepheler, Örtü Sistemi, Çan Kulesi, İç Mekan, Apsis, Evler;* *Yapının İncelenmesi, Genel, Bodrum Kat, Zemin Kat, Üst Kat, Köprüler, Çeşmeler, Kaleler ve Manastırlar* da *Yapının İncelenmesi, Genel* başlıkları altında anlatılmıştır.

Değerlendirme bölümünde yapılar eldeki veriler ışığında kendi aralarında ve yakın bölge mimarisiyle karşılaştırılarak *Plan ve Mekan Anlayışı, Yapı Elemanları, Strüktürel Elemanlar, Süsleme, Malzeme ve Teknik* biçiminde değerlendirilebilmiş ve sonuca gidilmiştir.

Sonuç bölümünde yapıların bölgesel ve ulusal bağlamdaki değerlerinden bahsedildikten sonra varılan sonuç belirtilmiştir. Tez; **Özet, Summary, Kaynakça, Yerel Terminoloji, Çizim Listesi, Resim Listesi, Levhalar,** bölümüyle son bulmaktadır.

2. SAVUR'UN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1. Savur'un Coğrafi Konumu

Mardin ilinin kuzeyinde bulunan Savur ilçesi, Mardin Eşiği'nin sonu olan tepe ile kuzey tarafındaki doğal kale kayalığı arasında bir deve boynu teşkil eden sırtın üstü ve yan yüzeyleri arasında kurulmuştur⁶ (Res. 1-2),

İlçe, il merkezine 47 km. uzaklıkta olup 1049 km'lik yüz ölçümüne sahiptir. Denizden yüksekliği 925 m'dir.⁷

İlçenin kuzeyinde Diyarbakır'ın Bismil ilçesi, güneyinde Mardin il merkezi, Ömerli İlçesi, doğusunda Midyat ve Batman'ın Gercüş İlçesi, batısında Mazıdağı ve Diyarbakır'ın Çınar İlçesi yer almaktadır⁸ (Çiz. 1).

2000 yılındaki nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 75400'dür. İlçeye bağlı 3 belde (Sürgücü, Pınardere, Yeşilalan) ve 34 köyün toplam nüfusu 28517'dir.⁹

İlçede karasal iklim hüküm sürmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve serttir. Gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkları belirgindir. Halkın geçim kaynağı hayvancılık ve tarımcılıktır.¹⁰

Savur'da geniş düzlükler bulunmamaktadır. İlçe toprakları oldukça engebelidir. Bu toprakların en yüksek noktası ilçe merkezinin güneydoğusunda yer alan ve yüksekliği 1160 m'ye ulaşan Ziyarettepe'dir.¹¹

En önemli akarsuları Savur ve Bağlıca çaylarıdır. İlçenin batısında, kuzey – güney doğrultusunda geçen Savur Çayı'nın uzunluğu 80 km. olup Mazıdağı'ndan kaynaklarını alır ve kuzeye doğru akarak Bismil'in 20 km. doğusunda Dicle nehrine dökülür.¹²

Merkezde Devlet, Evren, Gazi adlarıyla üç mahalle ve Cumhuriyet adı verilen bir cadde vardır (Res. 3-4).

⁶ Anonim, *Ana Britannica Ansiklopedisi*, "Savur", XVIII, İstanbul, 1987, 134; "Savur", *Türkiye'de Beldeler Turizm*, İstanbul, 1983, 2.

⁷ Anonim, *Mardin*, İstanbul, 1998, 292.

⁸ Anonim, *Ana Britannica Ansiklopedisi*, "Savur", XVIII, İstanbul, 1987, 134.

⁹ Bu bilgiler Savur Belediyesi'nden alınmıştır.

¹⁰ Anonim, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, "Savur", XIII, İstanbul, 1994, 257.

¹¹ Anonim, *Türk Ansiklopedisi*, "Savur", XXVIII, Ankara, 1980, 183.

¹² Anonim, *Yeni Yurt Ansiklopedisi*, "Savur", XIII, İstanbul, 1985, 5805.

2.2. Savur'un Tarihçesi

Savur ile ilgili ilk yazılı bilgiler Asur kaynaklarında karşımıza çıkmaktadır. Asur Kralı Adad – Nirari (M.Ö. 1307 – 1275) 1300 sularında, I. Şattuara zamanında, Vaşşukanni'ye girerek bu siyasal varlığı kendi uydusu haline getirmiştir. Artık Asur kaynaklarında bu beylik Mitanni adıyla değil, Hurri ülkesinin ilk adı olan Hanigalbat adıyla anılmıştır. Adad – Nirari'nin Kuzey Suriye'nin büyük bir bölümünü aldığı bu sefere ilişkin kayıtlarda Şûru kentinden ve Kaşgâri Dağı'ndan söz edilmektedir. Buradaki Şûru kenti bugünkü Savur'dur. Adad – Nirari, Aramilere karşı düzenlediği seferde Tur Abidin'i Savur geçidi yoluyla aşmış olmalıdır.¹³

Süryanilerin Suara adını verdikleri bu şehir, Sasanilere karşı korumak için Bizanslılar tarafından bu havalide vücuda getirilen istihkam zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır.¹⁴

Savur yöresinde I. yüzyılın ortalarında Hristiyanlık yayılmıştır. M.S. 352'lerde de Episkoposluk merkezi olmuştur ve İlk Episkoposu da Mor Krafus'tur.¹⁵

Mezopotamya'yı ele geçirerek kuzeyde Kafkaslar, batıda Fırat Nehri'ne kadar uzanan bir devlet kuran Partlar'a baş kaldıran Sasan hanedanından Ardeşer, yönetimi devirerek Sasani Devleti'ni kurmuş ve bölgeye hakim olmak için Romalılarla savaşmıştır. Ardeşer'in ölümünden sonra Sasani Devleti'nin başına oğlu Şapur geçmiştir. Şapur Suriye, Kilikya ve Kapadokya'yı yağmalamış; İstanbul'a benzettiği Şapur kentine de Romalı eşini yerleştirmiştir.¹⁶

Savur tarihinin en görkemli dönemi Kral Şapur dönemidir. Kent, bir adı da Staor olan bu kralla anılmıştır. Büyük bir olasılıkla "Staor'a ait" veya "Staor'un yeri" anlamına gelen Staor adının kökeni buradan gelmektedir.¹⁷

M.S. IV. yüzyılın ortalarına doğru Sasani İmparatoru II. Şapur bölgeyi kuşattığında Episkopos Mor Krafus'u tutuklayıp Nusaybin'e götürmüş ve orada öldürtmüştür.¹⁸ Bizanslılar ile Sasaniler arasında sınır oluşturan yöre hızla gelişerek

¹³ Suavi Aydın- bşk.; a.g.e., 38.

¹⁴ Nejat Göyünç, XVI. yy'da Mardin Sancağı, Ankara 1991, 59.

¹⁵ Gabriel Akyüz, Mardin İlinin Merkezinde, Civar Köylerde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi, İstanbul, 1998, 137.

¹⁶ Şerif Eşref Ayaz, "Savur", Mardin Dergisi, 8-9, İstanbul, 2000, 7.

¹⁷ Anonim, Mardin İl Yıllığı, Malatya, 1987, 238.

¹⁸ Akyüz, a.g.e., 137.

bolluğun ve el sanatlarının merkezi haline gelmiştir. Sasani krallığı, Kisra'nın iki oğlu Yazdagard ve Hürmüz arasındaki iktidar savaşına sahne olurken, güneyden gelen Arap ordularının saldırısına hedef olmuştur. Ancak Yazdagard, Hürmüz'ün mağlup olmasıyla hükümdar olduysa da Araplar karşısında tutunamayarak yenilmiştir.¹⁹

Müslüman Araplar 639 yılında Diyarbakır'ı feth etmeden önce Mardin'le birlikte Habur, Hasankeyf, Nusaybin, Cizre, Dunaysır (Kızıltepe) ve Savur'la beraber oralarda bulunan diğer yerleri feth etmişlerdir.²⁰ Böylece Savur, Araplar'ın egemenliğine girmiştir. Mardin, Arapların egemenliğinde bazen Diyarbakır'dan bazen de Bağdat'tan atanan valilerin yönetiminde kalmıştır. Daha sonra buradaki devletçiklerin topraklarına katılmıştır.²¹

İlçe 984 yılında Ebu Abdullah el-Hüseyn bin Düstek tarafından kurulan Mervani Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Mervanoğulları yönetiminde bulunan Güneydoğu Anadolu Bölgesi XI. yüzyılda Diyarbakır ve Ahlat olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Diyarbakır bölümü Amid (Diyarbakır), Silvan (Meyyâfârkın), Erzen ve Mardin kentleriyle, Siirt, Dunaysır (Kızıltepe), Hasankeyf (Hısnıkeyfa), Maden, Gölcük, Atak, Ergani, Cizre, Savur, Hısnı Zülkarneyn, Beyhamut gibi ilçe ve kaleleri içine alıyordu.²²

Daha önce Mervani Devleti'nde vezirlik yapan Fahrüdevle Melikşah'ın emrine girerek onu, Mervaniler'i ortadan kaldırabileceği ve servetlerini kendisine getirebileceği konusunda ikna etmiştir. Büyük bir ordu ile Diyarbakır bölgesine girerek 1083 yılında bütün şehir ve kaleleri birer birer kuşatmıştır. Mervan hükümdarı Mansur da Halep ve Elcezire hükümdarı Ukayl oğlu Şerefüdevle Müslim'den yardım isterse de bozguna uğramış, bölge de Fahrüdevle'nin hakimiyetine girmiştir.²³

1095 Şubatında Tacüddeve Totaş, Sultan Berkuyaruk'a yenilerek öldürülünce, kurulan beyliklerden Artukoğulları'na verilen yerler arasında Savur da vardır. Artuklular döneminde Savur'da cereyan eden önemli tarihi olaylar şunlardır: 1135'te Mardin hükümdarı Hüsamettin Timurtaş'ın (1123 – 1153) ve İmamettin Zengi'nin Savur Kalesi'ni almaları. 1214'te Mardin hükümdarı Necmettin Alpaslan (1201 – 1239) tarafından Savur Kalesi'nin alınması. 1231'de Savur'un I. Necmettin el - Gazi tarafından alınışı. 1250 – 1256 Melik Said Necmettin Gazi'nin (1239 – 1259) Savur'a bağlı Dereiçi Köyü'nde Süryaniler'e ait iki manastırı onartması ve dört taş üzerine adını ve tarihlerini yazdırması.²⁴ Bu kitabelerden iki tanesi günümüzde Mor Abay Manastırı duvarlarında mevcuttur.

¹⁹ Abdulgani Efendi, *Mardin Tarihi*, (Çev. Burhan Zengin), Ankara, 1996, 6.

²⁰ Ömer Tellioğlu, *Diyarbakır Salnameleri, III*, İstanbul, 1996, 5.

²¹ Ayaz, a.g.m., 7.

²² Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya kadar)*, Ankara, 1988, 99.

²³ Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, I*, Ankara, 1996, 238 – 39.

²⁴ Anonim, "Savur" *Türkiye'de Beldeler Turizm*, İstanbul, 1983, 3.

1264 yılında Eyyubi soyunun egemenliği Mısır ve Şam'da sona erince onların çocuklarından biri bir süre Hama şehrinde gizlenmiştir. Daha sonra Mardin tarafına giderek Mardin hükümdarına sığınmıştır. Mardin Artuklu hükümdarı da onu komutanları ve yakın adamlarının ileri gelenleri arasına almış ve daha sonra ona Savur Kalesi yöneticiliğini vermiştir.²⁵

Akkoyunlu Osman Bey bir ordu hazırlayıp Mardin üzerine yürümüş, kuşatma zor olduğunda alelacele bir çok malı talan edip Mardin'e 35, Diyarbakır'a 80 kilometre uzaklıktaki Savur Kalesi'ne yönelerek orayı feth etmiştir.²⁶ 1401 yılında Timur bölgeyi işgal etmiş, ancak bu egemenlik uzun sürmemiş ve tekrar Akkoyunlu Devleti'nin egemenliği başlamıştır.

1406 yılında Karakoyunlu Karayusuf ile Akkoyunlu Kara Yülük Osman Mardin'in bugün Savur kazasına bağlı Teffi mevkiinde karşılaşmış, sonuçsuz kalan 20 günlük savaş sonunda barış yapılmıştır.²⁷

Şah İsmail Akkoyunlu Devleti'nin içine düştüğü iktidar mücadelesinden yararlanarak 1501 yılında Safevi devletini kurmuş, 1506 yılından sonra Diyarbakır, Hasankeyf yöresi Safevi Devleti'nin yönetimine girmiştir.²⁸ 1507 tarihinde Savur, Safevi devletinin hakimiyetine geçmiştir.²⁹

1517'de Bıyıklı Mehmet Paşa Halep'ten yardımcı kuvvetlerle gelerek Mardin Kalesi'ni almış, kalenin alınmasından sonra Safeviler'in elinde bulunan Savur Kalesi de teslim olmuştur.³⁰

1518 tarihli defterde Mardin Sancağı'na bağlı yerler olarak Mardin kazası ile Savur ve Nusaybin nahiyeleri ile bunlara bağlı 247 adet köy gösterilmektedir. Bu köylerden 51'i Savur'a bağlıdır. Savur nahiyesinin 1518 tarihindeki büyüklüğü ve işgal ettiği saha da şimdikinden çok farklıdır. Bu kaza kuzeyde Dicle'ye kadar uzanmakta ve Diyarbakır'ın bugünkü Bismil kazasını da kapsamaktadır. 1518 de Savur'a bağlı köylerden dördünde, Hristiyanların oturduğu diğer köylerde Müslüman halkın iskân ettiği köylerdir.³¹

1526 tarihinde Mardin sancağı, Mardin, Savur ve Beriyecek kazalarına sahipti.³² 1540 da Savur kazasına ait tımarlar daha önceki defterlerde Mardin kazasındakileri takip

²⁵ Şeref Han, *Şerefname* (Çev. M. Emin Bozarslan), İstanbul, 1998.

²⁶ Ebu Bekr-i Tıhrani, *Kitab-ı Diyarbekirya* (Çev. Mürsel Öztürk), İstanbul, 1999, 39.

²⁷ Göyünç, a.g.e., 12.

²⁸ Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, II*, Ankara, 1996, 436 - 37.

²⁹ Anonim, *Mardin İl Yıllığı*, Malatya, 1987, 238.

³⁰ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 1985, 240.

³¹ Göyünç, a.g.e., 38, 40, 56, 82.

³² Göyünç, a.g.e., 20.

ederken bu defa daha öne alınmıştır ve hemen Diyarbakır Paşa Sancağı'nı yani Amid'i takip etmiştir.³³

İlçe, 1733 yılında Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bir hükümet merkezidir. XIX. yy başlarında Diyarbakır Merkez Sancağı'na bağlı 22 ilçeden biri de Savur'dur. 1843 yılında Diyarbakır eyaleti Mardin, Siirt ve Diyarbakır olmak üzere üç livadan oluşur.³⁴

1850'de bu havaliyi dolaşan G.P. Badger Savur'a bağlı Kılıt (Dereiçi) Köyü'nde 120 Yakubi ailenin varlığını tespit etmiştir. 1880'de buraya gelen E. Sachua Kılıt'a sadece Turani dili konuşan Süryanilerle meskûn 180 ev, bir kilse ve Mardin'deki Amerikan misyonuna bağlı bir okul bulunduğunu belirtmiştir.³⁵

Savur 1869 – 72 tarihleri arasında Midyat Kazası'na³⁶ 1873 yılında Avine (Sürgücü)'nin kaza olmasıyla birlikte 1873'ten 1885'e kadar Avine Kazası'na bağlı bir nahiye olarak geçer.³⁷ 1885 yılında hükümet merkezinin Savur'a nakledilmesine rağmen kaynaklarda, hükümet ismi 1885'ten 1905'e kadar Avine Kazası olarak geçmektedir.³⁸ 1905'ten sonra kaynaklarda Savur Kazası olarak geçmeye başlar.³⁹ Cumhuriyetin ilanından sonra Mardin'e bağlanan Savur, günümüzde de Mardin'in ilçesidir.

1903 – 904'te 500 haneden ibaret olan Savur'da 1 Cami-i Şerif, 3 Hristiyan mabedi, 1 Rüsdî, 1 İbtidai, 4 Sıbyan Mekatibini mevcuttur.⁴⁰

³³ Göyünç, a.g.e., 43.

³⁴ İbrahim Yılmazçelik- Hulusi Çelik, "Diyarbakır Havzası", *Uluslararası Selahattin-i Eyyubi Sempozyumu*, İstanbul, 1996, 173 - 176.

³⁵ Göyünç, a.g.e., 66.

³⁶ Ömer Tellioglu, *Diyarbakır Salnameleri*, I, İstanbul, 1999, 71, v.d.

³⁷ Tellioglu, a.g.e., III, 57 – 58 v.d.

³⁸ Tellioglu, a.g.e., IV, 280, 374.

³⁹ Tellioglu, a.g.e., V, 1999, 388, v.d.

⁴⁰ Tellioglu, a.g.e., V, 308, v.d.

3. KATALOG

KATALOG NO : 3.1.1.

YAPININ ADI : SAVUR ESKİ CAMİİ

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez Gazi Mahallesi'ndedir

İNCELEME TARİHİ : Ağustos – Ekim 2001

RESİM : 5-20

ÇİZİM : 2

TARİHÇESİ⁴¹

Gazi Mahallesi'ndeki caminin beş kitabesi vardır. Erken tarihli kitabe giriş kapısının solunda yer almakta olup tahrip olmuştur. Kitabe çok harap olduğundan okunamamaktadır. Ancak kitabe yazı karakteri ve üslubu bakımından XIII. yüzyıla işaret etmektedir. Bu kitabe XIII. yüzyılda ilçeye hakim olan Artukoğulları dönemine ait olmalıdır.

Bugün caminin avlusunda bulunan ve yapılan onarımda sökülen, bir daha yerine konulmayan kitabede caminin 1155/1742 yılında Hasan Bey tarafından tamir ettirildiği yazılıdır.

Avlunun kuzey duvarındaki kitabede ise caminin Emir Abdullah Bey tarafından 1258/1842 tarihinde tamir ettirildiği ve döşemesi için arazisini vakfettiği yazılıdır.

Kitabelerden hareketle caminin XIII. yüzyılda Artuklular tarafından inşa edildiği ve daha sonraki dönemlerde 1155/1742'de Hasan Bey, 1258/1842'de Emir Abdullah Bey tarafından eklemeler yapıldığını söylemek uygun görünmektedir.

Çeşitli dönemlerde onarım geçiren yapı en son Ağustos 2001 tarihinde Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmıştır (Res. 5).

KİTABELER

Yapının toplam beş kitabesi bulunmaktadır. Birinci kitabe avluya geçişi sağlayan kapının güneyindedir. Taşa kabartma tekniğiyle yazılan kitabe, celi sülüs hatlı üç satırdan ibarettir. Kitabe tahrip olduğundan okunamamaktadır. Yazı stili bakımından erken tarih (XIII.yy) özelliklerini göstermektedir (Res. 6).

İkinci kitabe batı duvarının güney köşesinde pencere kenarındadır. Kitabe taşa kabartma tekniğiyle dört satır halinde hakkedilmiştir. Celi sülüs hatlı ve Arapça

⁴¹İlçedeki yaşlılar yapının eski bir kilise olduğunu ve Artuklular Dönemi'nde kiliseden camiye çevrildiğini belirtmektedirler. Gabriel Akyüz de yapının adı ve inşa tarihi bilinmeyen bir Süryani Kilisesi olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Akyüz, *a.g.e.*, 138. Ancak bugün yapının üzerinde veya kaynaklarda bunu belirtecek herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca yapı bugünkü planıyla da Süryani kiliselerinden farklı bir plan göstermektedir.

KATALOG NO : 3.1.1.

YAPININ ADI : SAVUR ESKİ CAMİİ

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez Gazi Mahallesi'ndedir

İNCELEME TARİH : Ağustos – Ekim 2001

RESİM : 5-20

ÇİZİM : 2

TARİHÇESİ⁴¹

Gazi Mahallesi'ndeki caminin beş kitabesi vardır. Erken tarihli kitabe giriş kapısının solunda yer almakta olup tahrip olmuştur. Kitabe çok harap olduğunda okunamamaktadır. Ancak kitabe yazı karakteri bakımından erken bir tarihe XIII. yüzyıla işaret etmektedir. Bu kitabe XIII. yüzyılda ilçeye hakim olan Artukoğulları dönemine ait olmalıdır.

Bugün caminin avlusunda bulunan ve yapılan onarımda sökülen, bir daha yerine konulmayan kitabede caminin 1155/1742 yılında Hasan Bey tarafından inşa ettirildiği yazılıdır.

Avlunun kuzey duvarındaki kitabede ise caminin Emir Abdullah Bey tarafında 1258/1842 tarihinde inşa ettirildiği ve döşemesi için arazisini vakfettiği yazılıdır.

Bunlardan hareketle caminin XIII. yüzyılda Artuklular tarafında inşa edildiği ve daha sonraki dönemlerde 1155/1742'de Hasan Bey, 1258/1842'de Emir Abdullah Bey tarafından eklemeler yapıldığını ve bu tarihte caminin bitişiğindeki medresenin inşa edildiğini söylemek uygun görünmektedir.

Çeşitli dönemlerde onarım geçiren yapı en son Ağustos 2001 tarihinde Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmıştır (Res. 5).

KİTABELER

Yapının toplam beş kitabesi bulunmaktadır. Birinci kitabe avluya geçişi sağlayan kapının güneyindedir. Taşa kabartma tekniğiyle yazılan kitabe, cel-i sülûs hatlı üç satırdan ibarettir. Kitabe tahrip olduğundan okunamamaktadır. Yazı stili bakımından erken tarih (XIII.yy) özelliklerini göstermektedir (Res. 6).

⁴¹Yapı cami ve medrese kompleksinden oluşmasına rağmen tezde cami başlığı altında anlatılmıştır. İlçedeki yaşlılar yapının eski bir kilise olduğunu ve Artuklular Dönemi'nde kiliseden camiye çevrildiğini belirtmektedirler. Gabriel Akyüz de yapının adı ve inşa tarihi bilinmeyen bir Süryani Kilisesi olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Akyüz, *a.g.e.*, 138. Ancak bugün yapının üzerinde veya kaynaklarda bunu belirtecek herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca yapı bugünkü planıyla da Süryani kiliselerinden farklı bir plan göstermektedir.

İkinci kitabe batı duvarının güney köşesinde pencere kenarındadır. Kitabe taş kabartma tekniğiyle dört satır halinde hakkedilmiştir. Cel-i sülûs hatlı ve Arapça yazılmıştır. Kitabe camiye ait olmayıp, bir mezar taşı kitabesidir muhtemelen sonraki onarımlarda buraya konulmuştur (Res. 7).

Metin

- ١- هذا قبر المرحوم
- ٢- المتوفى نصر الله
- ٣- بن شاه حسين ار
- ٤- زنجاني في سنة ٩٤٤

Okunuşu

- 1 – Hâzâ kabrül-merhûm
- 2 – el-müteveffâ Nasrullah
- 3 – bin Şâh Hüseyin Er
- 4 – Zincânî fî sene 944

Anlamı

Bu, Erzincanlı Şah Hüseyin oğlu merhum Nasrullah'ın kabridir. (O türbe – kabir veya vefat etme olayı) 944/1537 yılında gerçekleşmiştir.

Üçüncü kitabe günümüzde caminin avlusundadır. Yapılan bir onarım sırasında yerinden sökülen kitabe bir daha yerine yerleştirilmemiştir.

Kitabe cel-i sülûs hatlı olup Arapça yazılmıştır. Taş malzemeye üç satır halinde kabartma tekniğiyle hakkedilmiştir (Res.8).

Metin

- ١- قد اجتهد في هذا البناء
- ٢- المسجد المبارك حسن بك
- ٣- المرحم في سنة ١١٥٥

Okunuşu

- 1 – Kad içtehede fi hâze'l bina
- 2- el-mescide'l mübârek Hasan Bey
- 3 – el-merhûm fi sene 1155

Anlamı

Bu mübarek mescidi, Merhum Hasan Bey 1155/1742 yılında yaptırmıştır.

Dördüncü kitabe avlunun kuzey duvarındadır. Kitabe taş malzemeye kabartma tekniğiyle dört satır halinde hakkedilmiştir. Cel-i sülûs hatlı olup Arapça yazılmıştır (Res.9).

Metin

- ۱- هذا الجامع عمره الامير مرحوم
- ۲- عبد الله بك رغبا ثم وقف لفرشه
- ۳- ارض الاحلى و ارض الفاحول له الفاتحه سنه ۱۲۵۸

Okunuşu

- 1 – Hâze'l – cami' amerahu'l-emir el-merhûm
- 2 – Abdullah Bey ragaben sümme Vakafe li – ferşihi
- 3 – arda'l ahli ve arda'l fâhûl lehü'l fâtiha
- 4 – Sene 1258

Anlamı

Bu câmiyi, merhum Emir Abdullah Bey özenle inşa ettirdi. Sonra onun döşemesi için Ahli ve Fâhûl arazilerini vakfetti. Onun için fatiha sene 1258 / 1842.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez, Gazi Mahallesi Reyhan Sokakta Abdullatif Özbek Evi'nin kuzeyinde, eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir.

Cami ve medreseden oluşan yapı dıştan 23.40 x 23.70 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Kuzeydoğu köşede minaresi

yükselmektedir. Ortada yer alan avlunun doğu ve kuzeyinde revaklar, batısında medrese odaları, güneyinde cami yer almaktadır⁴² (Çiz. 2).

Cami ve medrese bölümü kaba yonu taştan, revaklar ve minare düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Çeşitli onarımlarla günümüze ulaşan yapı orijinal planını korumaktadır. Günümüzde cami bölümü kullanılan eser sağlamdır.

Dış Cepheler

Yapının cephelerinde kaba yonu taş kullanılmıştır. Doğu cephesinin ortasında avluya geçişi sağlayan basık kemerli, dikdörtgen formlu giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı dıştan ters “U” biçimindeki dikdörtgen bir çerçeve ile kuşatılmıştır (Res. 10). Kapının solunda günümüzde büyük ölçüde tahrip olan cel-i sülüs hatlı kitabe vardır. Onun da doğusunda cami bölümüne açılan iki katlı pencere vardır. Alt pencere sivri kemerli, üst pencere ise dikdörtgen formlu mazgal penceredir. Duvarın güneydoğu köşesi pahlanmıştır (Res.11).

Güney cephesinin ortasında dışa taşıntı yapan mihrap çıkıntısı vardır. Bunun doğusunda sivri kemerli bir pencere mevcuttur. Mihrap çıkıntısının batısında düz atkılı, dikdörtgen formlu bir pencere, onunda batısında sivri kemerli pencere yer almaktadır. Güneybatıda ise mazgal pencere açılmıştır (Res.11).

Batı cephesinin güneybatı kısmında camiye açılan iki katlı pencere vardır. Pencere düzenlemesi doğu cephesindeki pencere ile aynıdır. Alt pencere sivri kemerli, üst pencere dikdörtgen formlu mazgal penceredir. Alttaki pencerenin sağında cel-i sülüs hatlı bir kitabe mevcuttur. Bu kitabe bir mezar taşı kitabesi olup sonraki onarımlarda buraya konulmuştur. Duvardaki restorasyon izleri de bunu kanıtlamaktadır. Batı cephesinin ortasında, duvarları cepheden 3.10 m dışa taşıntı yapan medrese odası bulunmaktadır. Bu odanın güney ve batı duvarları ikişer mazgal pencereyle hareketlendirilmiş olup kuzey duvarı sağırdır.

Caminin kuzey cephesi sağırdır ve kuzeydoğu köşede kare kaideli, kare gövdeli, tek şerefeli minare yükselmektedir. Yapının kuzey tarafı caminin yanındaki ev halkı tarafından bahçe olarak kullanıldığından, kuzey cephe günümüzde bir tel örgüsüyle çevrelenmiştir (Res.12).

⁴² Ölü almanıza yardım eden Samir TEPE'ye teşekkür ederim.

Örtü Sistemi

Cami bölümünün örtü sistemi diğer bölümlere göre farklı olup çapraz ve beşik tonoz karışımı bir örtü sistemi göstermektedir. Bu bölüm içten ortada üç yarım çapraz tonoz, iki yanda beşik tonoz dıştan da düz damla örtülüdür.

Medresenin iki odası ile bu odaları birbirine bağlayan aradaki koridor içten beşik tonoz, dıştan da düz damla örtülüdür.

Avlunun üstü açıktır. Avlunun doğusundaki ve kuzeyindeki revaklar ile medresenin dışa taşıntı yapan odası içten çapraz tonoz dıştan da düz damla örtülüdür (Res. 13).

Minare

Yapının kuzeydoğu köşesinde yer alan minaresi kare kaideli, kare gövdeli ve tek şerefelidir. Kaide ile gövde bir silme ile birbirinden ayrılmıştır. Kare gövde iki silme ile üç bölüme ayrılmıştır. Minareye avlunun damına açılan basık kemerli, dikdörtgen formlu bir kapıdan geçilen merdivenlerle çıkılmaktadır. Gövdede aydınlatmak amacıyla mazgal pencereler açılmıştır. Gövdenin en üst kısmında, şerefenin altında doğu, güney, batı yönlerde düz atkılı dikdörtgen formlu birer pencere bulunmaktadır. Petek bölümü daha ince tutulmuştur. Bu kısımda güneyde dikdörtgen formlu kapı, batı ve doğuda aynı formda birer pencere vardır. Şerefe kısmı dışarı taşıntı yapan silmelerle hareketlendirilmiştir. Şerefe korkulukları metaldir. Kûlah kısmı taştan olup altında bir sıra testere dişi süslemesi bulunmaktadır (Res. 12).

Avlu

Doğu cephesinin ortasında bulunan kapıdan girilen avlunun güneydoğu kısmında su kuyusu yer almaktadır.

Avlunun doğu tarafında ortada kare bir ayağa, iki yanda duvarlara oturan iki sivri kemerle avluya açılan çapraz tonoz örtülü revak vardır. Burası günümüzde abdest alma yeri olarak kullanılmaktadır.

Avlunun güney duvarının ortasında cami bölümüne geçişi sağlayan düz atkılı, dikdörtgen formlu giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının üstünde mazgal bir pencere vardır. Kapının doğusunda dama çıkışı sağlayan 20 basamaklı merdiven mevcuttur. Merdivenin duvarında dikdörtgen formlu, düz atkılı bir niş açılmıştır. Güneydoğu köşede camiye geçişi sağlayan düz atkılı, dikdörtgen formlu kapı, güneybatı köşede yuvarlak kemerli niş yer almaktadır (Res. 14).

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DÜZENLİYELEME VE
KONTROL BAKANLIĞI

Batı duvarında medrese odasına geçişi sağlayan düz lentolu, dikdörtgen formlu giriş kapısı, onunda üzerinde mazgal iki pencere bulunmaktadır. Kuzeybatıda avluya yuvarlak kemerle açılan koridor vardır.

Kuzey tarafta ortada biri büyük, biri küçük iki ayağa iki yanda duvarlara oturan üç sivri kemerle avluya açılan çapraz tonoz örtülü üç bölümlü revak bulunmaktadır. Batıdaki ayağın dış yüzünün üst kısmında revakların inşa tarihini veren cel-i sülüs hatlı kitabe vardır. Aynı ayağın iç yüzeyine yuvarlak kemerli, yarım daire niş şeklinde bir mihrabiye nişi açılmıştır. Bu bölüm sıcak yaz aylarında namaz kılınan yer olarak kullanılmıştır. Günümüzde avluya açılan sivri kemerlerin arasına duvar örülerek kapatılmıştır. Doğudaki sivri kemerli bölümün ortasına giriş kapısı açılmıştır.

Cami

Avlunun güneyinde yer alan camiye biri kuzey duvarının ortasında, diğeri kuzeydoğu köşede bulunan iki kapıdan girilir. Harim 3.90 x 20.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Ortada üç yarım çapraz ve iki yanda beşik tonozla örtülüdür (Res. 15-16).

Harimin doğu duvarı, iki katlı pencereyle dışarı açılmaktadır. Alt pencere sivri kemerli, üst pencere mazgaldır. Kible duvarı, duvar payeleriyle hareketlendirilmiştir. Kible duvarının ortasında yarım daire niş şeklindeki mihrap bulunmaktadır. Mihrabın doğusunda sivri kemerli bir pencere açılmıştır. Mihrabın batısında düz lentolu dikdörtgen formlu bir pencere, onunda batısında sivri kemerli pencere yer almaktadır. Güneybatı köşede mazgal pencere mevcuttur.

Batı duvarı, doğu duvarında olduğu gibi iki katlı pencereyle dışarı açılmaktadır. Alt pencere sivri kemerli, üst pencere mazgaldır. Kuzey duvarındaki iki giriş kapısı düz atkılıdır (Res. 17).

Mihrap

Kible duvarının ortasında yer alan taş mihrap giriş ekseninde değildir. Mihrap iç içe üç niş şeklinde düzenlenmiştir. En dıştaki niş daha yüzeysel olup helozonik yivli sütunçelerle sınırlandırılmış, üst kısmı üç dilimli kemer şeklinde düzenlenmiş olup alınlık boştur. Sütunçe başlıkları ve üç dilimli kemer lotus ve palmetlerle süslenmiştir. İkinci niş lotus ve palmetlerle hareketlendirilen sivri kemerli çerçeveye kuşatılmıştır. Üçüncü niş, yuvarlak kemerli olup yarım daire şeklindedir. Kavsara kısmı çeyrek küre şeklinde olup istiridye yivlidir. Bu nişin üst kısmı yuvarlak kemer şeklinde sonlanan bir bordürle çevrelenmiştir (Res. 18).

Minber

Mihrabın sağında bulunan metal minber orijinal değildir.

Medrese

Avlunun batısında yer alan medrese bir koridor ve üç odadan ibarettir. Ortada bulunan koridor 1.80 x 5.30 m ölçülerinde ve doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, kuzey – güney doğrultusunda beşik tonozla örtülüdür. Doğu taraftan yuvarlak kemerle avluya açılmaktadır.

Güney duvarında, güneydeki medrese odasına açılan basık kemerli, dikdörtgen formlu kapı, batı duvarında batıda yer alan ve dışa taşıntı yapan medrese odasına geçiş sağlayan düz lentolu, dikdörtgen formlu kapı vardır. Kuzey duvarında kuzeydeki medrese odasına açılan basık kemerli, dikdörtgen formlu giriş kapısı bulunmaktadır.

Güneydeki odaya koridorun güney duvarında ve avlunun batı duvarında bulunan birer kapıyla girilmektedir. Oda 3.90 x 5.20 m ölçülerinde kuzey, güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Odanın doğu duvarında avluya açılan sivri kemerli kapı, onunda güneyinde düz atkılı dikdörtgen formlu niş, üstte avluya açılan iki mazgal pencere vardır. Güney duvarında düz atkılı yuvarlak kemer alınlıklı bir ocak nişi, batı duvarında biri sivri kemerli, diğeri yuvarlak kemerli iki niş yer almaktadır. Kuzey duvarında koridora açılan sivri kemerli giriş kapısı mevcuttur.

Batı tarafta yer alan ve dışarı taşıntı yapan medrese odasına koridorun batı duvarında açılan kapıdan girilmektedir. Oda 2.30 x 5.90 m ebatlarında kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Odanın doğu duvarında düz atkılı giriş kapısı bulunmaktadır. Güney ve batı duvarları ikişer mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Bu oda günümüzde tuvalet olarak kullanılmaktadır.

Kuzeydeki medrese odasına koridorun kuzeybatı köşesinde açılan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Oda 4.20 x 5.40 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında düz atkılı dikdörtgen formlu üç niş ile bu nişler arasında revaklara açılan düz lentolu, dikdörtgen formlu, günümüzde kapatılan pencere bulunmaktadır (Res. 19).

Güney duvarının ortasında düz lentolu ocak nişi ile onun doğusunda düz lentolu dikdörtgen formlu pencere batısında düz atkılı kapı yer almaktadır. Üst kısımda iki mazgal pencere açılmıştır (Res. 20). Pencereleer günümüzde kapatılmıştır. Kuzey ve batı duvarları sağırdır.

Medrese odaları sıvasız ve sadedir.

KATALOG NO : 3.1.2.

YAPININ ADI : SAVUR ULU CAMİİ⁴³

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez, Devlet Mahallesi'ndedir

İNCELEME TARİHİ : Ağustos – Ekim 2001

RESİM : 21-34

ÇİZİM : 3

TARİHÇESİ

Şehir merkezindeki cami minare kapısının üstündeki kitabeye göre Seyyid Emir Hacı Abdullah Bey⁴⁴ (Ö.T. 1297/1880) tarafından yaptırılmıştır. Bu kitabedeki tarih kazındığından okunamamaktadır. İç mekana geçişi sağlayan batıdaki kapının alınlığındaki kitabede ise caminin Hacı Abdullah Bey'in oğlu Ömer Bey tarafından 1330/1912'de tamir ettirildiği yazılıdır. Bunlardan hareketle cami ve minaresinin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırıldığı ve caminin Hacı Abdullah Bey'in oğlu Hacı Ömer Bey tarafından da 1330/1912'de tamir ettirildiği anlaşılmaktadır.

Çeşitli tarihlerde onarım geçiren yapı 1970 yılındaki onarımda genişletilmiştir. Cami en son onarımını Ağustos 2001'de geçirmiş ve bu tamir sırasında kubbe kasnağı kurşunlu kaplanmıştır (Res. 21).

KİTABELER

Caminin inşası ve onarımıyla ilgili iki kitabesi vardır. Bunlardan biri minarenin kapısı üzerinde, diğeri caminin iç mekanına geçişi sağlayan kapının üzerindedir.

Minarenin kapısı üzerindeki kitabe taş kabartma tekniğiyle üç satır halinde hakkedilmiştir. Cel-i sülüs hatlı kitabenin dili Arapça'dır (Res. 22).

Metin

١ - صاحب الخيرات و الراغب في الحسنات

٢ - السيد الامير الحاج عبد الله بك

⁴³ Yapı günümüzde halk arasında Savur Yeni Camii olarak adlandırılmaktadır. Ancak Orhan Cezmi Tuncer yapıyı Savur Ulu Camii olarak isimlendirmektedir. Bende çalışmamda yapıyı Savur Ulu Camii olarak adlandırmayı uygun buldum. Geniş bilgi için bkz. Orhan Cezmi Tuncer, Diyarbakır Mardin ve Dolaylarından Bazı Hristiyan Dini Yapılarında, Türk – İslam Mimari Unsurları”, *Sanat Tarihi Yıllığı V*, İstanbul, 1973, 208 – 239.

⁴⁴ Hacı Abdullah Bey, Savur Beylerinden olup mezartaşında 1297/1880 tarihinde öldüğü yazılıdır (Res. 35).

٣- قد عمر هذا الجامع و المنارة ل له

Okunuşu

- 1 – Sâhibu'l-hayrat ve'r râğıbu fi'l-hasenât
- 2 – es-Seyyid el – Emir el – Hâc Abdullâh Bey
- 3 – Kad amera hâzel câmi' ve'l-minâre li'llahi

Anlamı

Hayırlı işler sahibi ve iyiliklere düşkün olan Seyyid Emir Hacı Abdullah Bey, Allah için bu cami ve minareyi yaptırdı.

İkinci kitabe caminin iç mekanına geçişi sağlayan batıdaki giriş kapısı üzerindedir ve damla motifî içine cel-i sülûs hatlı ve Arapça yazılmıştır. Taşa kabartma tekniğiyle hakkedilmiş olup yedi satırdan ibarettir (Res. 23).

Metin

١- توكلت على الله

٢- قد

٣- عمر هذا

٤- الجامع الحاجی

٥- عمر بك بن الحاجی

٦- عبد الله بك الله

٧- سنة ١٣٣٠

Okunuşu

- 1- Tevekkeltü ala'llâh
- 2- Kad
- 3- Ammera hâza
- 4- 'l câmi el-Hacı
- 5- Ömer Bey bin el-Hâc
- 6- Abdullah Bey li'llâh
- 7- fi sene 1330

Anlamı

Bu camiyi, Hacı Abdullah Bey oğlu Hacı Ömer Bey, Allah için 1330/1912 yılında tamir ettirdi.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde, Devlet Mahallesi'nde, Mecit Kaya Evi'nin doğusundadır.

Yapı dıştan 23.50 x 24.60 m ebatlarında kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Orijinalde enine dikdörtgen planlı, iki sahnalı ve önündeki 5 gözlü son cemaat yerinden ibaret olan cami daha sonraki onarımlarla genişletilmiştir (Çiz. 3). Kuzeyinde 5 gözlü son cemaat yeri ve avlusu, kuzeybatısında minaresi yer almaktadır.

Kuzeyde yer alan avlunun, kuzey duvarları günümüzde betondan yapılmıştır. İçten ve dıştan betonarme düz damla örtülü olan avlunun betonarme örtüsü son yıllardan kalmadır.

Cami, son cemaat yeri ve minare sarı renkli düzgün kesme taştan⁴⁵ inşa edilmiştir.

Dış Cepheler

Caminin dış cephelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Doğu cephede beş pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden kuzeydeki basık kemer açıklıklı sivri kemer alınlıklıdır. Alınlıkta dikdörtgen bir pano vardır. Diğer dört pencere harim kısmına açılmaktadır. Güneydeki iki pencere düz atkılı dikdörtgen formlu, ortadaki iki pencere ise düz lentolu üç dilimli kemer alınlıklıdır. Alınlıkta birer mazgal pencere yer almaktadır (Res. 24).

Güney cephesinin ortasında dışa taşıntı yapan mihrap çıkıntısı vardır. Mihrap çıkıntısının üstü yarım külahla örtülmüştür. Mihrap çıkıntısının doğusunda ve batısında düz atkılı dikdörtgen formlu ikişer pencere vardır (Res. 24).

Orijinalde üç pencereyle dışarı açılan batı cephesi günümüzde yanında inşa edilen dükkanlarla kapatılmıştır. Kuzeybatıda avluya geçişi sağlayan basık kemerli girişi kapısı vardır. Kapi dıştan bir sivri kemerle kuşatılmıştır. Basık kemerin üstünde alınlık

⁴⁵ Bu taşlara Midyat Kalkeri adı verilmektedir. Savur'un yukarısındaki Kambuzi Dağı'ndan elde edilen bu taşın en önemli özelliği ocakta iken yumuşak olması, hava ile temasa geçtikten sonra sertleşmesidir.

içi boş dikdörtgen bir pano mevcuttur (Res. 25). Kuzeybatı köşede silindirik gövdeli, tek şerefeli minare yükselmektedir.

Kuzey cephede 5 gözlü son cemaat yeri ile onun önünde avlu yer almaktadır.

Örtü Sistemi

Yapının beş gözlü son cemaat yeri ile harimin orijinal olan iki sahını içten çapraz tonoz, dıştan düz dam örtülüdür. Harimin günümüzde genişletilen bölümü ortada içten ve dıştan kubbe, yanlarda içten düz tavanla, dıştan da düz damla örtülüdür. Kubbeye tromplarla geçilmektedir. Kubbe dışarıda sekizgen kasnağa oturmaktadır. Sekizgen kasnağın dört yönünde basık kemerli birer pencere açılmıştır. Tromplar dışarıdan belirtilmiştir. Kubbe, kubbe kasnağı ve tromplar dıştan kurşunla kaplanmıştır.

Son Cemaat Yeri

Harimin kuzeyinde yer alan son cemaat yeri 5 gözlüdür. Köşelerde "L" şeklinde ortada dikdörtgen dört ayağa oturan beş sivri kemerle dışarı açılmaktadır.

Son Cemaat yeri 3.00 x 22.00 m ölçülerinde doğu - batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarında dışarı açılan basık kemerli pencere dıştan bir sivri kemerle kuşatılmıştır. Güney duvarının ortasında yuvarlak kemerli yarım daire şeklindeki mihrabiye nişi bulunmaktadır. Mihrabiye nişinin batısında düz atkılı, üç dilimli kemer alınlıklı pencere ile onun batısında harime geçişi sağlayan basık kemerli giriş kapısı vardır (Res. 26). Kapı dışarıdan dilimli bir kemerle kuşatılmıştır. Basık kemerli girişin üstünde, alınlıkta damla motifinin içinde tamir kitabesi mevcuttur (Res. 27). Mihrabiye'nin doğusunda yine harime geçişi sağlayan basık kemer girişli, dilimli kemer alınlıklı giriş kapısı ile onun doğusunda düz lentolu üç dilimli kemer alınlıklı pencere bulunmaktadır.

Günümüzde camekanla kapatılan son cemaat yerinin saçağı bir sıra geometrik süslemeyle hareketlendirilmiştir. Son cemaat yerinin en doğudaki gözü günümüzde kapatılarak oda olarak düzenlenmiştir. Batıdaki göz ile diğer gözler arasında bir duvar örülerek burası da abdest alma yeri olarak düzenlenmiştir.

Minare

Minare caminin kuzeybatısındaki avlunun batı duvarına bitişiktir. Kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Kare kaidenin köşeleri pahlanarak sekizgen pabuçluğa geçilmiştir. Pabuçluğun her yüzünde plastik çerçevelere yer verilmiştir. Pabuçluğun güney yüzünde yer alan kapıya bir merdivenle çıkılmaktadır. Kapı düz atkılı sivri kemer alınlıklıdır. Alınlıkta üç satırlık bir kitabe mevcuttur. Silindirik gövdeyi altta

ve üstte birer taş bilezik sınırlandırmaktadır. Taş bilezikler üstte ve altta birer silmeyle sınırlandırılmış ve bu silmeler içinde geometrik süslemelere yer verilmiştir. Silindirik gövdede içeriği aydınlatmak amacıyla mazgal pencereler açılmıştır. Şerefe altı mukarnaslarla süslenmiştir. Minare düzgün kesme taştan inşa edilmiştir (Res. 28).

İç Mekan

Caminin kuzey duvarında bulunan iki kapıdan harime girilmekte, harim kısmı orijinal bölüm ve günümüzde genişletilen bölümden oluşmaktadır. Harim bir bütün olarak 18.90 x 22.00 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çiz. 3).

Kuzeydeki orijinal bölüm 7.80 x 22.00 m ölçülerinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, enine iki sahından oluşmaktadır. Bu sahınlar köşelerde duvara ortada iki sıra halinde dörder dikdörtgen ayağa oturan beşer sivri kemerle birbirinden ayrılmaktadır. Sahınlar içten çapraz tonozla örtülüdür (Res. 29-30).

Güneyde yer alan ve günümüzde genişletilen bölüm ise 11.10 x 21.90 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Ortada, doğu ve batıda birer dikdörtgen ayağa kuzey ve güneyde doğrudan duvara oturan tromp geçişli bir kubbe ile örtülüdür. Yan mekanlar ise düz tavan örtülüdür (Res. 31).

Harimin doğu duvarının ortasında yuvarlak kemerli bir pencere onun kuzeyinde dikdörtgen formlu iki niş ile sivri kemerli iki pencere bulunmaktadır. Bunun güneyinde ise dikdörtgen formlu bir niş ile düz atkılı iki pencere vardır.

Kible duvarının ortasında mihrap nişi, mihrabın sağında minber yer almaktadır (Res. 32). Mihrap nişinin doğu ve batısında düz atkılı ikişer pencere açılmıştır.

Batı duvarında dışarı açılan biri düz atkılı, üçü yuvarlak kemerli dört pencere mevcuttur. Bu pencerelerin kuzeyinde dikdörtgen formlu niş bulunmaktadır.

Kuzey duvarında ortada sivri kemerli pencere, pencerenin doğu ve batısında iç mekana geçişi sağlayan basık kemerli giriş kapıları yer almaktadır. Kuzeydoğu köşede düz lentolu sivri kemer alınlıklı pencereye yer verilmiştir. Kuzey duvarı boydan boya dikdörtgen formlu, üst kısımları dilimli kemerciklerle sonlanan iki katlı nişçiklerle hareketlendirilmiştir. Bu nişçikler orijinalde ayakkabılık olarak kullanılmıştır. Kuzey duvarında boydan boya uzanan ahşap mahfil bulunmaktadır.

Mihrap

Kıble duvarının ortasında yer alan taş mihrap giriş ekseninde değildir. Mihrap iç içe dört niş şeklinde düzenlenmiştir. En dıştaki niş daha yüzeysel olup, helozonik yivli sütunçelerle sınırlandırılmış üst kısmı üç dilimli kemer şeklinde düzenlenmiştir (Res. 33). Alınlıkta beş satırlık cel-i sülüs hatlı bir ayet kitabesi vardır (Res. 34). Sütunçe başlıkları ve üç dilimli kemer lotus ve palmetlerle süslenmiştir. İkinci ve üçüncü nişler lotus ve palmetlerle hareketlendirilen sivri kemerli çerçeveye kuşatılmıştır. Dördüncü niş, ise yuvarlak kemerli olup yarım daire şeklindedir, kavsara kısmı çeyrek küre şeklinde olup istiridye yivlidir. Bu niş üst kısmı yuvarlak kemer şeklinde sonlanan bir bordürle çevrelenmiştir (Res. 33).

Minber

Mihrabın sağında bulunan yapının taş süslemeli minberi orijinal olmayıp üzerindeki tarihe göre 1987'de yapılmıştır.

KATALOG NO : 3.1.3.

YAPININ ADI : BAŞKAVAK KÖYÜ CAMİİ

BULUNDUĞU YER : Savur – Başkavak (Ahmedi) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM :36 - 43

ÇİZİM : 4

TARİHÇESİ

Başkavak Köyü Camii son cemaat yerine geçişi sağlayan kapısının üzerindeki kitabeye göre 1282/1865 tarihinde Savurlu Seyyid Emir Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırılmıştır. Değişik dönemlerde onarımlar geçiren yapı son cemaat yerinin duvarındaki tarihe göre en son 1990'da onarılmıştır (Res. 36).

KİTABESİ

Son cemaat yerinin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe 50 x 40 cm ebadında olup taş kabartma tekniğiyle cel-i sülüs hatlı olarak Arapça yazılmış ve dört satırdan ibarettir (Res. 37).

Metin

١- راجى رحمة الله - هذا قبر المرحوم

٢- السيد الامير الحاج عبد الله

٣- قد عمر هذا المسجد لمرضات الله

٤- فى سنة ١٢٨٢

Okunuşu

1 – Râcî rahmetu'llâhi

2 – es-Seyyid el-Emir el-Hâc Abdullah

3 – Kad amera hâze'l-mescid li-mardâti'llahi

4 – fi sene 1282

Anlamı

Allah'ın rahmetine dönmüş Seyyid Emir Hacı Abdullah, Allah'ın rızası için 1282/1865 yılında bu mescidi yaptırdı.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Başkavak (Ahmedi) Köyü'nün merkezinde düz bir arazi üzerindedir. Dıştan 12.50 x 16.00 m ölçülerine sahip olan cami orijinalde mihraba paralel uzanan tek sahn ve önündeki üç gözlü son cemaat yerinden ibarettir. Cami enine gelişen dikdörtgen planlı olup üzeri çapraz tonozla örtülüdür (Çiz. 4). Günümüzde son cemaat yerinin önüne betonarme bir bölüm ilave edilmiştir.

Yapı düzgün kesme taştan inşa edilmiş, günümüzde eklenen bölüm betondan yapılmıştır.

Dış Cepheler

Dış cephelerde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Doğu cephenin ortasında minare, minarenin kuzeyinde yuvarlak kemerli bir pencere, güneyinde düz atkılı dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğuda yer alan basık kemerli giriş kapısı günümüzde yapılan mekana açılmaktadır. Güney cephede ortada dışa taşıntı yapan mihrap duvarı, onun sağında ve solunda düz atkılı birer pencere vardır (Res. 38).

Batı cephesi bir eve bitişiktir. Güneybatıda mazgal bir pencere açılmıştır. Kuzey cephede son cemaat yeri ve günümüzde yapılan betonarme bölüm yer almaktadır.

Cephelerin üst kısmı saçakla sonlanmaktadır. Saçak dışa taşıntılı bir sıra taşla hareketlendirilmiştir.

Örtü Sistemi

Yapının harim kısmı ve son cemaat yeri içten çapraz tonoz, dıştan düz damla örtülüdür. Sonradan eklenen kısım içten düz tavanla, dıştan düz damdır.

Son Cemaat Yeri

Kuzeyde yer alan son cemaat yeri üç gözlüdür. Batıdaki bölüm düz atkılı giriş kapısıyla, diğer iki bölüm ise birer sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Sivri kemerler

ortada dikdörtgen iki ayağa, köşelerde “L” şeklindeki ayaklara oturmaktadır. Üç gözlü son cemaat yeri harim mekanına üç kemerle açılmaktadır. 3.10 x 14.80 m ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahip olan son cemaat yeri günümüzde harimle bütünleşmektedir. Son cemaat yerinin batı duvarı düz atkılı iki nişle hareketlendirilmiştir. Doğu duvarında düz atkılı dikdörtgen formlu bir pencere açılmıştır. Bu pencerenin güneyinde dikdörtgen formlu bir niş bulunmaktadır. Günümüzde caminin kuzeyine eklenen bölüm son cemaat görevini görmektedir. Asıl son cemaat yeri iç mekanın ikinci sahını olarak değerlendirilmiştir (Res. 39).

Minare

Caminin doğu cephesinde yer alan minare orijinal olmayıp, yakın zamanda ilave edilmiştir.

İç Mekan

Harim, 6.20 x 14.50 m ölçülerinde mihraba paralel uzanan enine dikdörtgen planlı ve tek sahınlıdır. Harim son cemaat yerine üç sivri kemer ile açılmaktadır. Kemerler köşelerde “L” şeklindeki ortada ise biri ters “T” diğeri “L” şeklinde olan dört ayağa oturmaktadır (Res. 40).

Kible duvarının ortasında, giriş ekseninde mihrap nişi, mihrabın sağında ve solunda düz atkılı birer niş yer almaktadır. Mihrabın üstünde dikdörtgen açıklıklı bir pencere doğusunda sivri kemerli, batısında düz atkılı birer pencere bulunmaktadır (Res. 41).

Batı duvarında üste mazgal pencere altta, sivri kemerli bir niş mevcuttur. Doğu duvarında düz atkılı pencere yer almaktadır. İç mekan boyanmış olup sadedir (Res. 42).

Mihrap

Mihrap, taştan yapılmış olup, dikdörtgen görünüşlü, sivri kemerlidir. Dıştan içeriye girintili iki silmeden oluşan ters “U” şeklindeki çerçeveye sınırlandırılmış içiçe iki nişten oluşmaktadır. Dıştaki niş iki yanda sütunçelerle sınırlandırılmış ve sivri kemerle kuşatılmıştır. Sütunçe başlıkları bitkisel süslemelidir. İçteki asıl niş yarım daire planlı olup, beş dilimli kemerciklerle sonlanan dört iç ve beş dış yivlenmeye sahiptir (Res. 43).

Minber

Günümüzde mevcut olan caminin metal minberi orijinal değildir.

KATALOG NO : 3.2.1.

YAPININ ADI : KAYA MEZAR ODASI

BULUNDUĞU YER : Savur Merkezde, Savur Kalesi'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM : 44-46

ÇİZİM : 5

TARİHÇESİ

Savur Kalesi'ndeki yapının üzerinde yapım tarihini verebilecek herhangi bir kitabe yoktur. Savur Kalesi Justinianus (M.S. 527-565) tarafından VI. yüzyılda inşa edilmiştir.⁴⁶ Bunlardan hareketle Kaya Mezar Odası'nın VI. yüzyılda Bizanslılar tarafından inşa edildiğini söylemek uygun görünmektedir.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde, Savur Kalesi'nin güneydoğu duvarını oluşturan doğal kayalıkta yer almaktadır. Kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 44).

Mezar odasına doğal kayanın yontulmasıyla elde edilen bir bölümden tırmanarak çıkılmaktadır. Bu bölümde açılan basamaklar günümüzde tahrip olmuştur (Res. 45). Yapı, kuzey taraftan bir koridorla ana kayalıktan ayrılmaktadır. Bu koridordan yapının içine girilmektedir.

İç mekan 1.80 x 2.80 m ölçülerinde kuzey –güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. İç mekanın güney duvarında daralma göze çarpmaktadır (Res. 46). Doğu duvarında dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Pencere içten ve dıştan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Güney ve batı duvarları sağırdır. Kuzey duvarı aradaki koridora açılmaktadır. Kuzeybatı köşede zemindeki kayalık iç mekana göre 0.50 m yüksektir (Çiz. 5).

⁴⁶ Göyünç., a.g.e., 59.

KATALOG NO : 3.2.2.
YAPININ ADI : SİTİ LEGLİYE TÜRBEŞİ⁴⁷
BULUNDUĞU YER : Savur Merkezdedir.
İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002
RESİM : 47-55
ÇİZİM : 6

TARİHÇESİ

Savur merkez mezarlığındaki yapı, üzerindeki kitabeye göre 645/1247 tarihinde inşa edilmiştir. Yapının üzerindeki kitabede Zaviye kelimesi kuvvetle okunmasına rağmen yapı günümüzde türbe olarak kullanılmakta ve halk arasında da türbe olarak bilinmektedir (Res. 47).

KİTABESİ

Giriş bölümünün kuzey duvarındaki kitabe, taş kabartma tekniğiyle cel-i sülüs hatlı olarak Arapça yazılmış ve dört satırdan ibarettir. Kitabenin dizimi cümle düzenine uymamaktadır. Bu hata yapılan bir onarımdan kitabenin ilk ve son taşlarının yanlış yerleştirilmesinden kaynaklanmış olmalıdır (Res. 48).

Metin

١ - امر ----- عاليه الراويه المعروفه في سنه خمس و اربعين و ستة مايه تم المو-----

Okunuşu

Emera âliye ez-zâviyeti'l – ma'rufe

⁴⁷ 1308/1890-91 tarihli Diyarbakır Salnamesi'nde Sitti Legliye'nin Savur'da medfun olduğu yazılıdır. Bkz. Tellioglu, *a.g.e.*, IV, 209.

Fi sene hamse ve erbaine ve sittemie.....

Anlamı

(Bu yüksek zâviyenin, 645/1247 yılında (yapılmasını emretti.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde ilçenin doğusunda Savur mezarlığının içindedir. Yapı dıştan 8.90 x 19.80 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Kuzeyinde iki bölümlü giriş ünitesi ile onun da önünde sivri kemerli revak bulunmaktadır. (Çiz. 6)

Yapının kuzey cephesinde ve revağında düzgün kesme taş, diğer kısımlarda kaba yonu taş kullanılmıştır. Türbe günümüzde sağlamdır.

Dış Cepheler

Dış cepheler kaba yonu taştan yapılmış olup sade tutulmuştur. Doğu cephede iç mekana açılan iki mazgal pencere ile giriş ünitesine açılan düz lentolu dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Güney cephe ise sağırdır (Res. 49).

Batı cephede iç kısma açılan üç mazgal pencere ile giriş ünitesine açılan düz lentolu dikdörtgen formlu iki pencere yer almaktadır (Res. 50).

Kuzey cephede girişin önünde sivri kemerli revak mevcuttur. Orijinal olmayan revak bölümü baldaken tarzda inşa edilmiş olup, üç yönde dışarı açılmaktadır. Revağın ekseninde düz lentolu dikdörtgen formlu giriş kapısı yer almaktadır. Kapının doğusunda ve batısında düz lentolu birer pencere vardır (Res. 51).

Giriş Ünitesi

Kuzeyden bir kapıdan girilen giriş ünitesi 6.80 x 7.10 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve iki bölümlüdür. İki yanda birer duvar payesine oturan sivri kemer, giriş ünitesini ikiye ayırmaktadır. Kemerin üstünde saçakta dikdörtgen bir çerçeve içine alınan cel-i sülüs hatlı bir satırlık Arapça yazı vardır.

Giriş ünitesinin doğu duvarının ortasında bir duvar payesi, onun kuzeyinde dikdörtgen formlu bir niş, güneyinde ise düz lentolu dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Güney duvarında iç mekana geçişi sağlayan düz atkılı giriş kapısı, kapının doğusunda yine iç mekana açılan düz lentolu dikdörtgen formlu pencere yer almaktadır.

Batı duvarında ortada bir duvar payesi, bu payenin kuzey ve güneyinde düz lentolu dikdörtgen formlu birer pencere, giriş ünitesinin kuzey duvarında ortada giriş kapısı, kapının doğu ve batısında düz lentolu birer pencere mevcuttur.

Giriş ünitesi orijinal olmayıp yapıya sonradan eklenmiştir. Birinci bölümün üzeri açık, ikinci bölüm içten düz tavanla, dıştan da düz damla örtülüdür.

İç Mekan

Kuzey batıdaki bir kapı ile girilen iç mekan 7.20 x 9.90 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. İç mekan ortada iki ayağa, doğu ve batıda ikişer duvar payesine oturan dört kemerle üç bölümlü olarak düzenlenmiştir (Res. 52). Bu bölümler içten doğu – batı yönünde beşik tonozla, dıştan da düz dam örtülüdür.

İç mekanın doğu duvarı iki mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Güney duvarında yarım daire şeklinde bir mihrabiye nişi yer almaktadır. Mihrabiye nişinin üst kısmı bitkisel süslemeyle hareketlendirilmiştir.

Batı duvarında dışarı açılan üç mazgal pencere vardır. Kuzey duvarında düz lentolu giriş kapısı ile onun batısında düz lentolu bir pencere mevcuttur.

Birinci ve ikinci bölümü ayıran sivri kemerlerin oturduğu ortadaki dikdörtgen ayağın kuzey yüzünde yarım daire şeklindeki mihrabiye nişi yer almaktadır. Mihrabiye nişi üstte beş kollu bitkisel süslemeyle hareketlendirilmiştir (Res. 53). İkinci bölümün batı duvarında kime ait olduğu bilinmeyen dört mezar vardır (Res.54). Ortada ise Sitti Legliye ait mezarın üstüne konan sanduka bulunmaktadır (Res. 55). Üçüncü bölüm diğer iki bölüme göre 1.40 m kod yüksekliği göstermektedir. Bu bölüm ortada kuzey – güney yönünde atılan bir kemerle ikiye ayrılmıştır. Bu kemer kuzey ve güneyde birer duvar payesine oturmaktadır. Bu bölümün batısında kime ait olduğu bilinmeyen ve kısmen toprağa çökmüş olan iki mezar vardır.

İç mekanın duvarları günümüzde 1.40 m yüksekliğe kadar mermerle kaplanmış ve bu duvarların üst kısmı boyanmıştır.

KATALOG NO : 3.2.3.

YAPININADI : ŞEYH MUHAMMED BAHADDİN TÜRBEŞİ

BULUNDUĞU YER : Savur Başkavak (Ahmedi) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM : 56-62

ÇİZİM : 7

TARİHÇESİ

Başkavak Köyü'ndeki yapının üzerinde iki kitabe mevcuttur. Güneybatı köşedeki kitabede 1261/1845 tarihi vardır. Giriş kapısı üzerindeki kitabede ise 1284/1867 tarihi yazılıdır. Bütün bunlardan hareketle yapının 1261/1845 tarihinde yaptırıldığı ve 1284/1867 yılında onarıldığını söyleyebiliriz. Türbe günümüzde tamamen sağlamdır (Res. 56).

KİTABELER

Birinci kitabe güneybatı köşedeki pencerenin kenarındadır. Kitabe kalker taşına kabartma tekniğiyle cel-i sülüs hatla yazılmıştır. Altı satırdan ibaret olan kitabenin dili Arapça'dır (Res. 57).

Metin

۱- قد توفى مهامة (?) العين

۲- حرق القلب عليه ثر ذاب

۳- و آجزنى على فقدانه

۴- طول عمرى و الى يوم الجنان

۵- ----- توفى و حربت عيني -----

۶- قلت فانك -----

۷- فى سنه ۱۲۶۱

Okunuşu

1. Kad tüvüffiye mehâmetü..... 'l-ayni
2. Haraka'l kalbe aleyih....
3. Ve âciznî alâ fîkdânihi

4. Tûle ömrî ve ilâ yevmî'l – cenâni
5. Teveffâ ve harabet..... aynî
6. kultü fe inneke.....
7. Fi sene 1261-1845.

Anlamı

Göz bebeğim vefat etti, kalbimi yaktı, Onun yokluğu beni âciz bıraktı. Cennet günlerine kader benim uzun ömrüm....., 1261/1845 yılında vefat etti ve gözlerimi tahrip etti.

İkinci kitabe türbenin giriş kapısı üzerindedir. Kitabe kalker taşına kabartma tekniğiyle cel-i sülûs hatla yazılmıştır. Altı satırlık kitabenin dili Arapça'dır (Res. 58).

Metin

- ١- آه على فقد ذى -----
- ٢- اذ كان نور الاهل العصر فى -----
- ٣- فرع الحسين ابى السادات ذى الشرف
- ٤- مصباح اهل طريق الله كالعلم
- ٥- ان رمت تاريخه فاسقط لواحد من
- ٦- بوءه رب بدار الخلد و النعم ١٢٨٤

Okunuşu

1. Âh alâ fakdin zi'l
2. İz kâne nûru'l – ehli fî.....
3. Ferağa Hüseyin ebi' sasâdât..... Şi's – şerehi
4. Mısbûhu ehil tarîkillâh.... ke'l – ilmi
5. in rumte târîhahû.... fe'skut li – vâhidin min
6. İbevvechû rabbi bi – dâri'l huldi ve 'n – niami 1284/1867.

Anlamı

Yokluk üzerine âh ikinci namazı ehlinin nuru olduğundan, efendilerin babası, üstünlük sahibi, ilim gibi Allah yolunun lambası. Şayet onun tarihini söylersen “ Bevveehü rabbi bi-dari'l – huldi ve'n – niami” cümlesinde bir sayısını çıkar 1284 / 1867.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Başkavak (Ahmedi) Köyü'nde köy mezarlığının içinde Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin batısındadır (Res. 56).

Dıştan 6.40 x 6.40 m ölçülerinde kare planlı olan yapı içten kubbe, dıştan külahla örtülüdür. Kubbeye geçişi sağlayan tromplar dışarıdan belirgindir (Çiz. 7).

Türbenin köşelerinde, kapı ve pencerelerinde düzgün kesme taş, diğer kısımlarda kaba yonu taş kullanılmıştır. Günümüzde tamamen sağlamdır.

Dış Cepheler

Dış cepheler kaba yonu taştan inşa edilmiş olup cephelerde herhangi bir süsleyici unsur yoktur. Doğu cephesinin ortasında basık kemerli, dilimli kaş kemer alınlıklı giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının üstünde taş cel-i sülüs hatla yazılan altı satırlık kitabe vardır. Kitabenin üst kısmında bir kabare süslemesi mevcuttur (Res. 59).

Güney cephede altta düz atkılı dikdörtgen formlu bir pencere onun da üstünde mazgal pencere bulunmaktadır. Mazgal pencere günümüzde kapatılmıştır. Alttaki pencerenin batısında cel-i sülüs hatlı altı satırlık bir kitabe vardır (Res. 59). Batı ve kuzey cephenin üst kısmında mazgal birer pencereye yer verilmiştir (Res. 60-61).

İç Mekan

İç mekan 4.20 x 4.20 m ölçülerinde kare planlı olup kubbe ile örtülüdür. Kubbeye tromplarla geçilmektedir.

İç mekanın doğu duvarında iç kısma geçişi sağlayan giriş kapısı, kapının kuzeyinde altta dilimli kaş kemerli dikdörtgen formlu niş, üstte mazgal pencere bulunmaktadır. Güney duvarında altta dikdörtgen formlu pencere ile onun üstünde mazgal pencere mevcuttur. Batı duvarında altta sivri kemerli bir niş ile üstte mazgal pencere yer alır. Kuzey duvarının düzenlemesi batı duvarıyla aynıdır.

Türbenin içinde üç sanduka vardır. Bunlardan güneydeki Şeyh Hamid'in oğlu Şeyh Muhammed Bahaddin'e (D.T. 1253/1837 Ö.T. 1283/1866), Ortadaki Şeyh Muhammed Bahaddin'in oğlu Şeyh Nureddin'e (D.T. 1276/1859. Ö.T. 1315/1897), kuzeydeki ise Şeyh Nureddin'in oğlu Şeyh Abdülvahap'a (D.T. 1305/1887- Ö.T. 1350/1931) aittir (Res. 62). İç mekanın duvarları boyanmış olup sadedir.

KATALOG NO : 3.2.4.

YAPININ ADI : ŞEYH ABDÜLHALİM TÜRBEŞİ

BULUNDUĞU YER : Savur – Başkavak (Ahmedi) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM : 63-66

ÇİZİM : 8

TARİHÇESİ

Başkavak Köyü'nde yer alan türbenin üzerinde yapım tarihini verecek bir kitabesi yoktur. Hemen yanında yer alan ve plan, malzeme, inşa tekniği, cephe düzenlemesi, örtü sistemiyle bu türbeye çok benzeyen ve aynı zamanda bu türbede yatan Şeyh Abdülhalim'in kardeşi olan Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nden (1261/1845) hareketle bu yapıyı XIX. yüzyıla tarihlendirmek uygun görünmektedir.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Başkavak (Ahmedi) Köyü'nde, köy mezarlığının içindedir. Yapı Dıştan 6.60 x 6.60 m ölçülerinde kare planlıdır ve içten kubbe, dıştan külahla örtülüdür. Kubbeye geçişi sağlayan tromplar dışardan belirtilmiştir (Çiz. 8). Köşelerde kapı ve pencerelerde düzgün kesme taş, diğer kısımlarda kaba yonu taş kullanılmıştır (Res. 63).

Dış Cepheler

Cepheler kaba yonu taştan inşa edilmiş olup sade tutulmuştur. Doğu Cephesinde altta düz atkılı, dikdörtgen formlu bir pencere, üstte mazgal pencere mevcuttur.

Güney cephede yedi dilimli kemer alınlıklı, basık kemer girişli giriş kapısı vardır. Kapının alınlığında yer alan dikdörtgen şeklindeki kitabelik pano boştur. Kapının batısında düz atkılı, dikdörtgen formlu pencere yer almaktadır. Cephenin üst kısmında mazgal pencere açılmıştır (Res. 64).

Batı cephede düz atkılı dikdörtgen formlu bir pencereye yer verilmiştir (Res. 65). Kuzey cephe orijinalde sivri kemerle dışarı açılmakta olup günümüzde kapatılmıştır (Res. 63).

İç Mekan

4.30 x 4.30 m ölçülerindeki kare planlı iç mekanın üzerini örten kubbeye tromplarla geçilmektedir. İç kısmın güney duvarında giriş kapısı ile altta yuvarlak kemerli üstte düz atkılı birer pencere açılmıştır. Batı duvarında sivri kemerli bir niş ile yuvarlak kemerli bir pencere mevcuttur (Res. 66).

Orijinalde sivri kemerle dışarı açılan kuzey duvarı günümüzde kapatılmıştır. Doğu duvarında altta yuvarlak kemerli, üstte düz atkılı birer pencere açılmıştır.

Türbenin içinde üç adet mezar vardır. Bunlardan güneyindeki Şeyh Abdülhalim'e, Ortadaki eşi Fatma'ya ve kuzeydeki oğulları Şeyh Necim'e aittir.

Günümüzde yapının içi boyanmış olup iç mekandaki tek süsleyici unsur kubbe göbeğindeki papatya motifidir.

KATALOG NO : 3.3.1.**YAPININ ADI : MOR ABAY⁴⁸ MANASTIRI (DEYR⁴⁹ MARELBeyN)****BULUNDUĞU YER :** Dereiçi (Kıllıt) Köyü'nün 3 km kuzeyindedir.**İNCELEME TARİHİ :** Ekim 2001**RESİM :67-74****ÇİZİM : 9****TARİHÇESİ**

Gabriel AKYÜZ manastırın 370 yılında inşa edildiğini ve XIII. yüzyılın ortalarında altın çağını yaşadığını XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Süryani Ortodoks Kilisesi'nin Metropolitlik Merkezi'ne ev sahipliği yaptığını belirtmektedir.⁵⁰ Ancak bölgedeki yapı faaliyetleri, manastırın inşa tekniği ve malzemesi göz önüne alındığında bu tarih manastırın inşası için erken bir tarihtir.

Gerek bölgedeki yapı faaliyetleri ve gerekse malzeme, inşa tekniği ve planı bakımında yapıyı VI – IX. yüzyıla tarihlendirmek uygun görünmektedir.

Manastıra girişi sağlayan doğudaki ve güneydeki kapılarının üstündeki kitabelere göre yapı 1250 ve 1256 tarihlerinde Artukoğulları Krallarından Melik El Said Necmettin Gazi tarafından iki kez onartılmıştır. Manastırın günümüze gelen kısımları Artuklular döneminde yapılan kısımlardır.

Timur tarafından tahrip edilen manastır daha sonraları onarılmış ve XVIII. yüzyılın sonlarına kadar kullanılmıştır.⁵¹

Yapı günümüzde haraptır (Res. 67).

KİTABELER

Günümüzde manastırın üzerinde iki tane onarım kitabesi mevcuttur.

Birinci kitabe manastıra geçişi sağlayan güneydeki kapının sol üst köşesindedir. Kitabe taş oyma tekniğiyle Süryanice olarak yazılmış ve 18 satırdan ibarettir (Res. 68).

⁴⁸ Mor Abay'ın eski adı Mehir Şapur'dur. Pers İmparatoru II. Şapur'un yeğenidir. Babasının adı Advar – Farzkerd'tir. Nusaybin İzlo (Bagok) dağlarında inzivaya çekilen Aziz Mor Evgir'den görmüş olduğu bir mucizeden ötürü Hristiyanlığı benimser. Fakat Hristiyan olduğunu uzun bir süre gizli tutar. Dereiçi Köyü'nün civar dağlarında ibadetini sürdürmekte olan Aziz Mor Abay'dan vafiz olunca Hristiyan olduğunu açıklar ve kendisi de "Abay" ismini almış olur. Hristiyanlığı kabul etmesinden dolayı babası tarafından 671 Yunan (M.S. 360) yılında şehit edilir. Bkz. Akyüz, *a.g.e.*, 150.

⁴⁹ Deyr Süryanicede, manastır anlamına gelir.

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz., Akyüz, *a.g.e.*, 146.

⁵¹ Akyüz, *a.g.e.*, 150.

Metin

/اسبأا حوؤا انا
 عا انا انا انا
 /انا انا انا
 حوؤا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 /انا انا
 انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا
 انا انا انا

Okunuşu

- 1 – Ethhadath burgo hono
- 2 – Şnath olef uhamışma
- 3 – Veştin Vaşbah dyavnage
- 4 – Byavmay malkâ Zakâya Necm
- 5 – Eldin Malik El – Said Aloho
- 6 – Nemthuh bhayav dhu

20. YÜZYIL
 20. YÜZYIL
 20. YÜZYIL

- 7 – tac hun malko
 8 – Uyaht hvav mşaphe
 9 – Dmor Yuhanan Fatıryargo Kadişo
 10 – Vab yasifutho draban Muşe
 11 – Rişdayro bar Humdan u külo
 12 – Ahutho Kül dkore nsale
 13 – hal Kül deştavtaf ukûl
 14 – dkore nsale metul Aloho
 15 – hal Kaşo Abdo damşiho
 16 – u hal ardiğlo u hal hanidav
 17 – Kül dkore nsale hal kûl
 18 – Man deştavtaf en bmeltho ven

Anlamı

Bu burç, zaferci ve mutlu kral Melik El Said Necmettin Gazi tarafından 1567 Yunan / M.S. 1256 yılında yenilendi. Allah onun (kralın) ömrünü uzatsın. Aziz ve onurlu patrik Mor Yuhanon ve Manastır reisi Humdan oğlu Raban Muşe'nin ile bütün rahiplerin gayretiyle. Bunları okuyan, katkısı olan herkes için dua etsin. Okuyan, Allah rızası için papaz Abdülmesih ve mühendis ile bütün ölüleri için dua okusun. Okuyan, katkısı olan herkes için, ister sözle, ister de dua okusun.

İkinci kitabe doğudaki giriş kapısının üstündedir. Bu kitabede taş oyma tekniğiyle Süryanice yazılmıştır.

Metin

ܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ
 ܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ
 ܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ
 ܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ
 ܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ ܕܡܠܝܚܐ

مەنە ئەلەم سەئەم
 ەجەل مەلە / ەجەل
 ەجەل مەلە / ەجەل
 مەلە / ەجەل / ەجەل

Okunuşu

- 1 – Bşem Aloho more kül ethhadath tarho
- 2- hono ham Kubtho umadibhe holen
- 3 – Başnath olef uhamışmo Veştin Vahdo
- 4 – Dyavnaye Byavmay malko Zakoyo Necm
- 5 – Eldin dhu Melik el Said
- 6 – Moryo nemthub hayav
- 7 – Vabyasifutho draban Abraham
- 8 – Uraban Muşe riyyayro Bar
- 9 – Humdan u dilo dahutha Bnafkotho

Anlamı

Bu kapı, kubbe ve mezbahlar; 1561 Yunan / M.S. 1250 yılında Kral Melik, El Said Necmettin Gazi döneminde ve Manastırın reisi Humdan oğlu R. Muşe ile R. İbrahim'in gayretleri ile tüm rahiplerin katkılarıyla yenilendi. Rab ona (Kralla) uzun ömürler versin.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Dereiçi Köyü'nün 3 km kuzeyinde köye açılan bir vadide, tarlaların içindedir. Günümüzde harap olan manastır kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Dış cepheleri kaba yonu taştan, içteki yapılar düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Günümüzde manastırın doğu duvarları kısmen ayakta. Doğru duvarının orta kısmı yıkılmıştır. Doğru cephede iç mekana geçişi sağlayan yuvarlak kemerli bir kapı vardır (Res. 69). Kapının üstünde Süryanice onarım kitabesi bulunmaktadır. Güney cephede tam ortada bir burç vardır. Bu burcun ortasında manastırın içine geçişi sağlayan yuvarlak kemerli kapı açılmıştır. Kapının sol üst köşesinde Süryanice onarım kitabesi vardır. Güneydoğu ve güneybatıdaki duvarların tamamı yıkılmıştır.

Batı cephedeki duvarlar yıkılmış, sadece cephenin ortasındaki duvarın bir bölümü ayakta (Res. 70). Kuzey cephesinin duvarı tamamen yıkılmıştır (Res. 71).

Ayakta kalan kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla doğu ve güneyden birer kapıyla girilen manastırın iç kısmı günümüzde tamamıyla harap durumdadır. Köylüler manastırın orijinalde 4 katlı ve 365 odadan ibaret olduğunu belirtmektedir.⁵² Yine kaynaklarda manastırın 365 odadan ibaret olduğu yazılıdır.⁵³

Manastırın içinde şu anda ayakta kalan üç birim vardır. Birinci birim günümüzde kısmen yıkılan orijinalde ne olarak kullanıldığı tam anlaşılmayan kuzey – güney doğrultusunda uzanan bölümdür (Res. 72). İkinci birim, Azizler Evi ve üçüncü bölüm Azizler Evi’nden bir kapıyla geçilen Azizler Evi’nin güneyindeki odadır.

İç mekanın ortasında yer alan ve günümüzde kısmen ayakta kalan bölüm dıştan 15.90 x 16.70 m ölçülerinde kuzey - güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve iki neflidir (Çiz. 9). Bu bölüm düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Birinci nef içten 4.20 x 14.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarı kısmen ayakta ve bu nefi yanındaki neften ayırmaktadır. Güney duvarı tamamen yıkılmıştır. Batı duvarının ortasında yuvarlak kemerli kapı bulunmaktadır. Yuvarlak kemer içten dışa doğru kademelenme yapan silmelerle hareketlendirilmiştir. Kemer kilit taşında bir figür vardır. Kapının kuzeyinde yuvarlak kemerli iki niş yer almaktadır. Kuzey duvarı yuvarlak kemerli giriş kapısıyla dışarı açılmaktadır. Yuvarlak kemer silmelerle hareketlendirilmiştir. Nef , beşik tonoz örtülü olup üst örtüsü kısmen yıkılmıştır (Res. 73).

Birinci nefin doğusunda yer alan ikinci nef içten 6.30 x 14.00 m ölçülerinde, kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarının ortasında Azizler Evi’ne geçişi sağlayan düz lentolu dikdörtgen formlu giriş kapısı ile bu kapının güneyinde doğudaki odaya geçişi sağlayan dikdörtgen formlu ikinci kapı vardır.

Güney duvarı tamamen yıkılmıştır. Batı duvarının bir kısmı ayakta. Kuzey duvarı belli bir yüksekliğe kadar sağlamdır. Bu bölümün üst örtüsü yıkılmış olup kalan izlerden beşik tonozla örtülü olduğu anlaşılmaktadır.

Azizler Evi (Beth Kadişhe)⁵⁴

Manastırın içinde, doğu tarafta yer alan Azizler Evi’ne batıdan bir kapıdan girilir. Azizler Evi içten 3.20 x 4.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda

⁵² Bu bilgileri veren İbrahim Kardemir’e teşekkür ederiz.

⁵³ Anonim, “Savur”, *Türkiye’de Beldeler Turizmi*, İstanbul, 1984, 1 vd.

⁵⁴ Aziz, patrik ve metropolitlerin defnedildiği yere Süryanice’de Azizler Evi (Beth Kadişhe) denir. Bkz. Hans Hollerweger, *Lebendiges Kulturerbe Turabdin*, Linz, 1999, 19.

dikdörtgen planlı ve doğu batı yönünde beşik tonozla örtülüdür. Doğu tarafında apsis bölümü mevcuttur. Apsis yuvarlak kemerli yarım daire niş şeklindedir. Doğu duvarında dikdörtgen formlu bir niş bulunan apsis bölümü yarım kubbeyle örtülüdür (Çiz. 9). (Res. 74).

Yapının güney duvarında, güneydoğuda yuvarlak kemerli bir niş, güneybatıda bitişikteki odaya geçişi sağlayan düz atkılı kapı bulunmaktadır. Batı duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı vardır. Kuzey duvarının önünde 0.40 m. genişliğinde bir seki boydan boya uzanmaktadır. Kuzeydoğu köşede kemerli bir niş mevcuttur.

Azizler Evi'nin Mor Abay'ın mezarı üzerinde inşa edildiği ileri sürülmektedir. Ancak günümüzde bu mezar mevcut değildir. İç kısımları sıvasız olan yapı kesme taştan inşa edilmiştir.

Azizler Evi'nin güney duvarından ve kuzeydeki birimin batı duvarından birer kapıyla girilen Azizler Evi'nin güneyindeki oda 3.50 x 4.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, aynı yönde beşik tonozla örtülüdür (Çiz. 9).

Odanın doğu duvarı yıkıktır. Güney duvarı bir mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Batı duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı vardır. Kuzey duvarı düz atkılı bir kapıyla Azizler Evi'ne açılmaktadır. Odanın iç kısmı sıvasız olup sadedir. Bu odada yanındaki yapılar gibi düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

KATALOG NO : 3.3.2.

YAPININ ADI :MOR DİMET⁵⁵ (ROMATİZMA) MANASTIRI(DEYR EL RİH)

BULUNDUĞU YER: Dereiçi (Kıllıt) Köyü'nün 6 km kuzeydoğusundadır.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM :75-84

ÇİZİM : 10

TARİHÇESİ

Dereiçi Köyü'nün kuzeydoğusunda bulunan yapının üzerinde yapım tarihini verecek kitabesi yoktur. Bölgedeki yapılaşma faaliyetleri ve yapının inşa tekniği, malzemesi, planından hareketle manastırı VI. –IX. yüzyıla tarihlendirmek uygun görünmektedir.

Yapı, 1470 – 1483 yılları arasında Savur Episkosluğunu yapan Patrik Yuhanna İbin – Şa – Allah tarafından onarılmıştır.⁵⁶

Günümüzde terk edilen manastır kısmen yıkılmıştır. Manastırın kilisesi ve kilisenin bitişiğindeki iki oda ayaktaadır.

KİTABESİ

Günümüze ulaşan veya kayıtlara geçen herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Dereiçi (Kıllıt) Köyü'nün 6 km kuzeydoğusunda Vattanbir olarak adlandırılan mevkiidedir (Res. 75). Halk arasında Romatizma Manastırı olarak da adlandırılan yapı günümüzde metruktur. Fakat romatizma hastaları şifa bulmak için manastırı sık sık ziyaret etmektedirler.

Günümüzde kısmen yıkılan manastırın kilisesi ile kilisenin bitişiğindeki iki oda ayaktaadır. Yapı dıştan 15.10 x 18.20 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup batıda avlusu bulunmaktadır. (Çiz. 10). Yapı kaba yonu taştan inşa edilmiştir.

⁵⁵ Mor (Aziz) Dimet İranlı bir hekimdir ve bu manastır kendisine adanmıştır. Bkz., Hollerweger, *a.g.e.*, 149.

⁵⁶ Akyüz, *a.g.e.*, 153 – 154.

Manastırın doğu cephesindeki duvarlar yıkılmış, sadece kuzeydoğu köşedeki duvar ayakta. Güney cephesindeki duvarlar tamamen yıkılmıştır. Batı cephesindeki duvarların alt kısımları sağlam olup üst kısımları kısmen yıkıktır (Res. 76). Batı cephede kiliseye geçişi sağlayan düz lentolu dikdörtgen formlu bir kapı ve kapının üstünde düz atkılı dikdörtgen formlu bir pencere açılmıştır.

Kiliseye geçişi sağlayan kapının güneyinde kilisenin yanındaki odaya geçişi sağlayan düz lentolu, dikdörtgen formlu kapı yer almaktadır.

Batı cephesinin önünde bulunan avlu dıştan 7.50 x 18.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. 1.40 m kalınlığındaki bir duvar avluyu ortada ikiye bölmektedir. Avluya batıdan ve güneyden yer alan birer kapıdan girilmektedir. Batıdaki kapının üst kısmı yıkılmıştır. Güneydeki kapı düz lentolu dikdörtgen formludur. Avlunun duvarları güney cephede daralmaktadır (Res. 77).

Manastırın kuzey cephesi günümüzde kısmen toprakla dolmuştur. Bu cephesindeki duvarların alt bölümü kilisenin kuzey duvarlarını teşkil etmekte olup sağlamdır. Kalan izlerden kilise duvarı üzerinde yükselen manastırın duvarlarının yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bu duvarın devamı olan kuzeydoğudaki duvarın bir bölümü günümüzde ayakta (Res. 78).

Kilise

Manastırın merkezindeki yapı dıştan 7.90 x 13.50 m ölçülerinde, doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve tek neflidir (Çiz. 10).

Kilisenin doğu cephesi doğal kayanın yontulmasıyla elde edildiğinden dışardan görülmemektedir. Güney cephesi sağırdır ve güneybatıda kilisenin yanındaki odayla kapatılmıştır. Batı cephede altta düz atkılı giriş kapısı onun da üzerinde düz lentolu pencere mevcuttur. Kuzey cephesi sağırdır.

Kilisenin iç mekanına batı cephesinin ortasında bulunan bir kapıdan girilmektedir. İç mekan 5.20 x 11.90 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve tek neflidir. İçten doğu – batı yönünden beşik tonozla, dıştan da düz damla örtülüdür. Düz dam günümüzde betonla kaplanmıştır.

Yapı meyilli bir arazide inşa edildiğinden dolayı doğu bölümü batı bölümünden yüksektir.

İç mekanın doğusundaki apsis ve önündeki bölüm doğal kayanın yontulmasıyla elde edilmiştir. Bu bölüme üç basamakla çıkılmaktadır ve naostan bir duvarla ayrılır. Bu duvar kayanın yontulmasıyla oluşturulmuş olup güneyinde biri büyük biri küçük

dikdörtgen formlu iki niş vardır (Res. 79). Büyük nişin içinde vaftiz teknesi bulunmaktadır (Res. 80). Kuzeydeki duvarda ise dikdörtgen bir niş ile küçük odaya geçişi sağlayan kapı bulunmaktadır.

Apsis bölümünün doğu duvarında bulunan apsis, yuvarlak kemerli yarım daire niş şeklindedir. Apsis nişinin önünde taştan yapılan bema (vaaz kürsüsü) yer almaktadır (Res. 81). Apsis bölümünün güneydoğu köşesinde dışarı açılan mazgal pencere mevcuttur. Apsisin güney ve kuzey duvarlarında orijinalde ne amaçla kullanıldığı tam anlaşılamayan taş basamaklar vardır.

Naosun güney duvarı bir duvar payesiyle hareketlendirilmiş, paye iki yandaki duvarlara birer yuvarlak kemerle bağlanmıştır. Bu duvarda kilisenin bitişiğindeki odaya geçişi sağlayan düz atkılı kapı açılmıştır.

Naosun batı duvarında iç mekana geçişi sağlayan düz atkılı giriş kapısı ile onun üstünde pencere yer almaktadır. Kuzey duvarı iki duvar payesiyle hareketlendirilmiş, payeler birbirine ve duvarlara yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır (Res. 82). Kuzeydoğu köşede kayanın yontulmasıyla inşa edilen ve günümüzde romatizma hastalarının içinde yattığı küçük bir oda vardır. Bu odaya batıdan 90 x 120 m ölçülerindeki kuzey – güney doğrultusundaki bir koridordan ulaşılmaktadır. Koridorun sonundaki basık kemerli kapıdan odaya geçilmektedir. Bu küçük oda 1.10 x 1.40 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarında yuvarlak kemerli bir niş vardır (Res. 83). Bu oda diğer Süryani kiliselerinde görülen mezbah bölümünü çağrıştırmaktadır.

Kilisenin güneyinde yer alan ve orijinalde ne amaçla kullanıldığı bilinmeyen odaya iki kapıdan girilmektedir. Kapılardan biri kilisenin güney duvarının ortasında, diğeri dışardan batı cephesinin ortasındadır. Her iki kapıda düz lentolu dikdörtgen formludur. Oda içten 3.70 x 4.00 m ölçülerinde kuzey ve güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Odanın doğu duvarı sağır olup kuzeydoğuda bir niş vardır (Res. 84). Güney duvarında yanındaki ikinci odaya açılan mazgal pencere ile düz atkılı kapı yer almaktadır. Batı duvarında avluya açılan sivri kemerli giriş kapısı mevcuttur. Kuzey duvarında kilisenin iç mekanına açılan düz lentolu giriş kapısı vardır.

Birinci odanın güneyinde yer alan ve bu odanın güney duvarının ortasındaki bir kapıdan girilen ikinci oda kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Oda kısmen taşlarla dolduğunda bu odaya girilememiştir.

KATALOG NO : 3.3.3.

YAPININ ADI : MOR THEODUTO (DEYR VECEL RUS) MANASTIRI

BULUNDUĞU YER : Dereiçi Köyü'nün 4 km kuzeyindedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM : 85-86

ÇİZİM : -

TARİHÇESİ

Dereiçi Köyü'nün Kuzeyindeki manastır Fırat kenarındaki Kenneşrin Manastır'ı keşişlerinden olan ve bir süre Diyarbakır Piskoposluğu'nu yapan Mor Theoduto tarafından VII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir.⁵⁷ Yapının üzerinde yapım tarihini verecek bir kitabe yoktur. Günümüzde manastır yıkıktır.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Dereiçi Köyü'nün 3 km kuzeyinde bulunan Mor Abay Manastırı'nın 1 km kuzeydoğusundadır (Res. 85). Manastır, hastalığı nedeniyle Dereiçi (Kıllıt) Köyü'ne çekilen Mor Theoduto tarafından, Mısır'dan topladığı ve her zaman bir torba içinde yanında taşıdığı kutsal emanetler üzerine kurulmuştur.⁵⁸

Halk arasında Başağrısı Manastırı olarak da adlandırılan yapıyı, günümüzde migren hastaları şifa bulmak için ziyaret ederler. Yapı günümüzde yıkılmış, doğu duvarının bir kısmı ile güneybatı duvarının bir parçası ayakta kalmıştır (Res. 86).

Kalan izlerden yapının doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olduğu anlaşılmaktadır.

Ayakta kalan duvarlar manastırın kaba yonu taştan inşa edildiğini göstermektedir.

⁵⁷ Hollerweger, *a.g.e.*, 149.

⁵⁸ Hollerweger, *a.g.e.*, 149.

4- Tuma ahal Abohav

Anlamı

Bu medrese Yeşu (İsa)'nın gücüyle 1912 yılında açıldı. Zaif olan papaz için dua edin. Tuma ve ataları için.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur'un Dereiçi Köyü'nün merkezinde düz bir arazide bulunmaktadır. Kilisenin önünde Süryani mezarlığı, üst katında medrese ve kuzey doğu köşesinde çan kulesi yer almaktadır (Res. 87). Kilise Süryani Kadim (Ortodoks) cemaati yapısı olup, günümüzde bu cemaat tarafından kullanılmaktadır. Yapı dıştan 16.40 x 30.90 m ölçülerinde, doğu – batı doğrultusunda uzanan iki neften oluşan Parokial⁶³ plana sahiptir. (Çiz. 11).

Kilisenin çan kulesinde, kapı ve pencere kenarında düzgün kesme taş, diğer kısımlarda kaba yonu taş, mezbah bölümlerinin üst örtüsünde tuğla malzeme kullanılmıştır.

Günümüzde yapı ibadete açıktır ve sağlamdır.

Dış Cepheler

Yapının cepheleri kaba yonu taştan inşa edilmiş olup cephelerde süsleyici bir unsur yoktur. Doğu cephede üç mazgal pencere mevcuttur. Güney cephesinin orasında nartekse geçişi sağlayan düz atkılı dikdörtgen formlu giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının batısında yine nartekse geçişi sağlayan basık kemerli dikdörtgen formlu giriş kapısı, onunda batısında düz atkılı dikdörtgen açıklıklı pencere yer almaktadır. Güneydoğu köşeye eklenen Gnizo (gizli bölüm) kısmı yapının güney cephesine göre 7 m güneye doğru uzanmaktadır (Res. 89). Bu bölümün batı cephesinde basık kemerli dikdörtgen formlu giriş kapısı mevcuttur. Güney cephesi ise sağırdır.

Batı cephede narteks ve naosa açılan üçerli iki grup halinde altı pencere vardır. Pencereler mazgal pencere olup ikisi tanesi altta, biri tanesi üstte yer almaktadır. Bu düzenleme baba oğul ve kutsal ruhu simgelemektedir (Res. 90).

⁶³ Parokial tip kiliseler, mahalle ve köy kiliselerinde rastlanan doğu – batı aksında uzanan ve doğu ucunda apsisi olan kiliselerdir. Bkz., Keser, a.g.e., 9.

Kuzey cephe sağır olup, cephe duvarı kuzeydoğu köşede 1.80 m ölçülerinde içe doğru bir kademelenme yapmaktadır (Res. 90).

Örtü Sistemi

Yapının naosu, narteksi, gnizo bölümü, doğu - batı doğrultusunda beşik tonozla, mezbah bölümleri çapraz tonoz, apsis bölümleri yarım kubbe ile örtülüdür.

Çan Kulesi

Kuzeydoğu köşede medresenin damı üzerinde yükselen çan kulesi orijinal olmayıp yapıya son yıllarda eklenmiştir. Çan kulesinin kaide kısmı altıgendir. Gövde kısmı altı sütuna oturan altı yuvarlak kemerle dışarı açılmaktadır. Üst kısmı dilimli kubbe ile son bulmaktadır. Tepede metalden haç vardır. Çan kulesi düzgün kesme taştan yapılmıştır (Res. 91).

İç Mekan

İç mekanın naos ve narteks olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Narteks bölümü 4.00 x 21.50 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğü duvarında mezbah bölümüne girişı sağılayan düz atkılı dikdörtgen formlu kapı bulunmaktadır. Kapı üç yönden silmelerle kuşatılmıştır. Güney duvarı dört duvar payesi ile hareketlendirilmiş olup payeler arasına yuvarlak kemerler atılmıştır. Güney duvarının ortasında narteks bölümüne girişı sağılayan düz atkılı dikdörtgen formlu kapı ile onun batısında yine nartekse geçişı sağılayan basık kemerli kapı vardır (Res. 92). Güneybatıda düz atkılı dikdörtgen formlu pencere ile güneydoğuda vaftiz teknesi mevcuttur (Res. 93).

Batı duvarında dikdörtgen formlu üç pencere bulunmaktadır. Pencerelerden ikisi altta, biri üste diğeri iki pencerenin tam ortasında yer almaktadır.

Kuzey duvarında naosa geçişı sağılayan düz atkılı, dikdörtgen formlu iki giriş kapısı açılmıştır. Kapılar üç yönde silmelerle çevrilmiştir (Res. 94). Kuzey duvarı da güney duvarında olduğı gibi dört duvar payesiyle hareketlendirilmiş olup payeleri yuvarlak kemerler birbirine bağlanmaktadır. Narteks bölümü günümüzde batı tarafında araya örülen duvarla ikiye ayrılmıştır. Duvarlar sade olup boyalıdır.

Narteksten iki kapıyla geçilen naos (hyklo) 5.20 x 21.10 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğü tarafta yuvarlak kemerli yarım daire şeklindeki apsis yer alır. Üst kısımda ise düz atkılı dikdörtgen formlu iki pencere ile bunların arasında haç şeklinde küçük bir pencere vardır (Res. 95).

Güney duvarı narteks bölümünde olduğu gibi dört duvar payesiyle hareketlendirilmiş ve payeler arasına yuvarlak kemerler atılmıştır. Güney duvarında naosa geçişi sağlayan düz atkılı iki giriş kapısı, güneydoğu köşede mezbah bölümüne geçişi sağlayan koridor bulunmaktadır.

Naosun batı bölümü, doğu bölümüne göre 0.50 m kod yüksekliği göstermektedir. Buraya iki basamakla çıkılır. Batı duvarında üç mazgal pencere vardır. Bu pencerelerden ikisi altta, üçüncüsü ise üstte, bu iki pencerenin tam ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir (Res. 96).

Kuzey duvarı, güney duvarında olduğu gibi dört duvar payesiyle hareketlendirilmiş, payeler arasına yuvarlak kemerler atılmıştır. Naosun içi boyalı ve sadedir.

Mezbah⁶⁴

Kilisede iki mezbah bölümü vardır. Narteksin doğu tarafında bulunan mezbah bölümü 4.80 x 6.70 m ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir. Bu bölüme narteksin doğu duvarında ve apsisin güney duvarında birer kapıyla girilmektedir. Ayrıca naosun güneydoğu köşesinden bir koridorla da buraya geçilmektedir.

Doğu duvarında ortada yuvarlak kemerli yarım daire niş şeklindeki apsis, apsisin iki yanında yuvarlak kemerli birer niş yer almaktadır. Bu nişler birer mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Apsisin ve nişlerin yuvarlak kemerleri silmelerle hareketlendirilmiştir (Res. 97). Güney duvarında düz atkılı dikdörtgen formlu iki niş bulunmaktadır.

Batı duvarında ortada nartekse açılan kapı, kuzeybatıda naosa açılan yuvarlak kemerli koridor, güneybatıda yuvarlak kemerli niş vardır. Kuzey duvarında ikinci mezbah bölümüne geçişi sağlayan, düz atkılı, dikdörtgen formlu kapı ile bu kapının batısında apsis bölümüne açılan dikdörtgen formlu ikinci kapı mevcuttur.

Birinci mezbah bölümünün kuzeybatı duvarından bir kapıyla girilen ikinci mezbah bölümü apsisin doğusunda yer almaktadır. Bu bölüm 2.90 x 4.00 m ölçülerinde olup kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Bu bölümün doğu duvarında dışa açılan mazgal pencere, güney duvarında giriş kapısı bulunmaktadır. Batı ve kuzey duvarları ise sağırdır. Her iki mezbah bölümünün üst örtüsünde tuğla malzeme kullanılmıştır (Res. 98).

⁶⁴ **Mezbah** : Ayin esnasında diaskosların kaldıkları bölümdür. Bkz. Gabriel Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*, Mardin, 1997, 19.

Gnizo (Gizli bölüm)

Gnizo bölümü kilisenin güneybatısındadır. Dışarıdan batı cephesinin ortasında yer alan basık kemerli, dikdörtgen formlu bir kapıdan buraya girilmektedir. İç mekan 4.30 x 6.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 99).

Doğu duvarında yuvarlak kemerli yarım daire niş şeklindeki apsis yer almaktadır. Apsis bölümünün doğu duvarında taştan yapılmış olan bema (kürsü) bulunmaktadır (Res. 99).

Batı duvarının ortasında giriş kapısı yer alır, kapı içten yuvarlak kemerlidir. Kuzey ve güney duvarları birer duvar payesiyle hareketlendirilmiş, payeler ikişer yuvarlak kemerle duvara bağlanmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatıda dikdörtgen formlu birer niş mevcuttur. Kuzey duvarında dışa açılan bir mazgal pencere bulunmaktadır.

Apsis

Kilisenin doğu yönünde üç apsisi vardır. Bunlardan biri naosun doğu duvarında bulunan ana apsistir. Diğer ikisi ise mezbah bölümü ile gnizo bölümünün doğu duvarlarında bulunan apsislerdir.

Naosun doğusunda yer alan ana apsis yuvarlak kemerli olup, yarım daire niş şeklindedir ve yarım kubbe ile örtülüdür. Apsis yuvarlak kemeri iki yanda duvar payesine oturmaktadır. Payelerin başlıkları akantus yaprakları ve çeşitli bitkisel süslemelerle süslüdür. Yuvarlak kemer dıştan içe doğru kademelenme yapmaktadır. Kemer çeşitli bitkisel süslemelerle bezenmiştir (Res. 100). Apsis kısmında yer alan süslemeli kürsü orijinal olmayıp sonradan yapılmıştır.

Gnizo bölümünün doğu duvarında yer alan, apsis yuvarlak kemerli yarım daire niş şeklinde olup sadedir.

Mezbah kısmının doğu duvarında bulunan apsiste yuvarlak kemerli olup yarım daire niş şeklindedir. Yuvarlak kemer iki yanda birer duvar payesine oturmaktadır. Kemer dıştan içe doğru kademelenme yapan silmelerle hareketlendirilmiştir.

İÇİŞİLER BAKANLIĞI
KÜLTÜR VARLIKLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KONULU KÜLTÜR VARLIKLARI BÖLÜMÜ

KATALOG NO : 3.4.2.

YAPININ ADI : ROMANİYE KİLİSESİ

BULUNDUĞU YER : Başkavak – Hisarkaya Köyleri Yolundadır.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM : 101-107

ÇİZİM : 12

TARİHÇESİ

Başkavak – Hisarkaya köyleri arasındaki yapının üzerinde inşa tarihini verecek bir kitabe yoktur. Yörede yaşayan halk, kilisenin Bizanslılar döneminden kalma bir eser olduğunu ve adını da yapıldığı dönemde aldığını ileri sürerler. Kilise inşa tekniği, malzemesi ve planı bakımından Dereçi Köyü Mor Yuhanna Kilisesi (VIII yy) nin bir prototipidir. Buradan hareketle yapıyı VII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek uygun görünmektedir.

KİTABESİ

Kilisenin kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Yapı, Başkavak Köyü'nden 3 km uzaklıkta, Başkavak ve Hisarkaya köylerini birbirine bağlayan bugünkü karayolunun sağındadır (Res.101).

Kilise dıştan 11.50 x 17.00 m ölçülerinde, doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve iki neflidir. Parokial plan şemasına sahiptir (Çiz. 12). Yapı kaba yonu taş malzemeden inşa edilmiştir.

Günümüzde metruk olan yapının batı duvarları tamamen, üst örtüsü ve güneydoğu duvarları ise kısmen yıkılmıştır.

Dış Cepheler

Yapının dış cepheleri kaba yonu taştan inşa edilmiş olup cephelerde herhangi süsleyici bir unsur yoktur.

Doğu cephede biri haç şeklinde, toplam üç mazgal pencere vardır. Güney cephesinde iç mekana geçişi sağlayan yuvarlak kemerli giriş kapısı ile üst kısımda iki mazgal pencere bulunmaktadır (Res. 102). Pencereler günümüzde kapatılmıştır. Batı Cephesinin duvarı tamamen yıkılmıştır (Res. 103). Kuzey cephesi ise sağırdır (Res. 104).

Örtü Sistemi

Naos, narteks ve apsis bölümleri içten doğu – batı doğrultusunda beşik tonoz, dıştan düz damla örtülüdür. Mezbah bölümü ise içten kuzey – güney doğrultusunda beşik tonoz, dıştan düz damla örtülüdür. Yapının üst örtüsü günümüzde kısmen yıkılmıştır.

İç Mekan

Güney cephesinin ortasında yer alan bir kapıdan girilen narteks bölümü 3.40 x 11.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarı bir yuvarlak kemerle mezbah bölümüne açılmaktadır. Güney duvarının ortasında yuvarlak kemerli giriş kapısı ile onun batısında dikdörtgen formlu bir niş, üstte iki mazgal pencere bulunmaktadır. Batı duvarı yıkıktır. Kuzey duvarında naos bölümüne geçişi sağlayan yuvarlak kemerli iki giriş kapısı bulunmakta olup üstte iki mazgal pencere ile naos bölümüne açılmaktadır (Res. 105).

Naos 4.30 x 11.20 m ölçülerinde, doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Naosun doğu duvarında apsis bölümüne açılan yuvarlak kemer vardır. Güney duvarı üç duvar payesiyle hareketlendirilmiştir. Bu payeler birbirine ve duvara yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır. Bu payeler arasında naosa geçişi sağlayan yuvarlak kemerli iki kapı bulunmaktadır. Üst kısımda iki mazgal pencere vardır. Güneydoğu köşede mezbah bölümüne geçişi sağlayan yuvarlak kemerli bir kapı mevcuttur. Batı duvarı tamamen yıkıktır. Kuzey duvarı da güney duvarında olduğu gibi üç duvar payesiyle hareketlendirilmiştir, bu payeler arasına yuvarlak kemerler atılmıştır. Naosta herhangi bir süsleme unsuru yoktur (Res. 106).

Mezbah

Apsisin güney duvarında ve naosun güneydoğu köşesinde yer alan birer kapıdan girilen mezbah bölümü 3.10 x 4.80 m ölçülerinde kuzey - güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.

Doğu duvarında dışarı açılan iki mazgal pencere vardır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarı yuvarlak bir kemerle nartekse açılmaktadır. Kuzeybatı köşede naosa açılan

yuvarlak kemerli kapı mevcuttur. Kuzey duvarında apsis bölümüne açılan düz atkılı kapı bulunmaktadır.

Apsis (Kduş kudşin)

Naosun doğusunda yer alan apsis bölümü yuvarlak kemerli ve 3.50 x 4.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.

Doğu duvarı mazgal bir pencere ile dışarı açılmaktadır. Güney duvarının düz atkılı dikdörtgen formlu bir niş ile onun batısında mezbah bölümüne geçişi sağlayan düz atkılı pencere açılmıştır. Batı duvarı 0.70 m kalınlığındaki yuvarlak bir kemerle naosa açılmaktadır (Res. 107).

KATALOG NO : 3.4.3.

YAPININ ADI : MOR METE (KATOLİK) KİLİSESİ

BULUNDUĞU YER : Savur'un Dereiçi (Kılıt) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM :108-113

ÇİZİM : 13

TARİHÇESİ

Dereiçi Köyü'ndeki yapının üzerinde kesin yapım tarihini verecek bir kitabe yoktur. 1853 yılında Süryani Katolik Patrikhanesi Mardin'e taşınmıştır. 1860 yılında ise Mardin Meryem Ana Kilisesi inşa edilmiştir.⁶⁵ Ayrıca yapı inşa tekniği ve malzemesi bakımından da XIX. yüzyılda inşa edilen yapıların özelliklerini göstermektedir. Bütün bunlardan hareketle kiliseyi XIX. Yüzyılın ortalarına tarihlendirmek uygun görünmektedir (Res. 108).

Giriş kapısı üzerindeki kitabeğe göre kilise 1885 yılının Mayıs ayında Metropolit Mete Ahmar Daknonun tarafından onarılmıştır.

KİTABESİ

İç mekana girişi sağlayan kuzeybatıdaki kapının üstündeki yedi satırlık kitabe taşa kabartma tekniğiyle hakkedilmiştir. Kitabenin üç satırı Süryanice, dört satırı Arapça'dır. Arapça kitabe cel-i sülüs hatlıdır (Res. 109).

Metin

الحمد لله الذي بناه

داره وملكه مهيبة

محمدا سمعا لب فلا وسهمه

٥- لعمري قد تعمرت هذه كنيسة

٦- القديس متى عراسعى واعتنى

٧- السيد المطران متى احمر دقنو ----- البطررك اغناطيوس

⁶⁵ Akyüz, a.g.e., 145.

Okunuşu

- 1 – Fi İyar sennet 1885
- 2 – İbaytog Aloho haleth Vakdom
- 3 – Bim diloğ seğdeth malko
- 4 – Şmayono haso li kuldahtith
- 5 – log kad tahammarat hazihi keniset
- 6 – el – kadis Mete hata Soha ve ihtiza
- 7 – el – Seyid el – Matran Mete Dakno el – batrak İğnatiyes

Anlamı

Mor Mete'nin Kilisesi, Metropolit Mete Ahmar Dakno'nun yardımıyla ve ilgilenmesiyle Mayıs 1885'te tamir edildi. Ve Patrik İğnatiyos – Ey Tanrım evine girdim. Kürsünün önünde secde ettim. Kral Göklü bütün yaptığım hataları bağışla.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Dereici (Kılıt) Köyü'nün merkezinde, Mor Yuhanna Kilisesi'nin güneyindedir. Yapı dıştan 10.20 x 17.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. (Çiz. 13).

Kilisenin duvarları 1.40 m kalınlığındadır. Köşelerde, pencere ve kapı kenarlarında düzgün kesme taş, diğer yerlerde kaba yonu taş kullanılmıştır.

Yapı günümüzde metruk olup, sağlamdır.

Dış Cepheler

Kilisenin cepheleri kaba yonu taştan inşa edilmiş ve cephelerde süslemeye yer verilmemiştir. Doğu cephede haç şeklinde bir pencere vardır. Güney cephe sağırdır (Res. 110).

Batı cephede altta basık kemerli giriş kapısı, üstte haç formu bir pencere yer almaktadır. Kuzey cephenin ortasında basık kemerli, dikdörtgen formu giriş kapısı ile kuzeydoğuda yuvarlak kemerli ikinci bir kapı bulunmaktadır. Bununda üst kısımda yuvarlak kemerli üç pencere açılmıştır. Bu pencerelerden kuzeydoğudakinin üst kısmı yıkılmıştır. Kuzeydoğuda kiliseye bitişik sivil bir yapı vardır (Res. 111).

Örtü Sistemi

Yapı içten doğu – batı yönünde beşik tonoz, dıştan düz dam örtülüdür.

İç Mekan

İç mekan 7.40 x 15.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 112).

İç mekanın doğu duvarı haç şeklindeki bir pencereyle dışarı açılmaktadır. Güney duvarı, dört duvar payesiyle hareketlendirilmiş ve bu payeler arasına üç yuvarlak kemer atılmıştır. Güneybatı köşede yuvarlak kemerli büyük bir nişe yer verilmiştir. Bu nişin doğu ve batı duvarına küçük birer niş açılmıştır.

Batı duvarında altta yuvarlak kemerli giriş kapısına, üstte haç biçiminde bir pencereye yer verilmiştir (Res. 113).

Kuzey duvarı güney duvarında olduğu gibi dört duvar payesiyle hareketlendirilmiştir. Bu payeler yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kuzey duvarının ortasında yuvarlak kemerli giriş kapısı ile üstte yuvarlak kemerli üç pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğuda yuvarlak kemerli ikinci bir giriş kapısı mevcuttur. İç mekan sıvasız olup sadedir.

KATALOG NO : 3.4.4.

YAPININ ADI : DEREİÇİ KÖYÜ PROTESTAN KİLİSESİ

BULUNDUĞU YER : Savur Dereiçi (Kıllıt) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM : 114-120

ÇİZİM : 14

TARİHÇESİ

Protestan Kilise'nin üzerinde yapının inşa tarihini verecek herhangi bir yazılı belge yoktur. XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Amerika Birleşik Devletleri'nin Protestan Misyonerleri Türkiye'ye gelmeye başlarlar. M.S. 1852 – 60 yılları arasında Süryanilerin bir kısmı Protestanlığı benimserler ve Süryani Protestan Kilisesi'nin temelini atmış olurlar.⁶⁶

1880'de Dereiçi (Kıllıt) Köyü'ne uğrayan E. Sachua burada Mardin'deki Amerikan Misyonu'na bağlı bir okul bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁷ Kilise, inşa tekniği, malzemesi ve planı bakımından Dereiçi Köyü'ndeki Mor Mete Kilisesi (XIX. yy) ile benzerlik göstermektedir. Bütün bunlardan hareketle kiliseyi XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek uygun görünmektedir. Yapı günümüzde kısmen sağlamdır.

KİTABESİ

Kilisenin kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Dereiçi (Kıllıt) Köyü'nün merkezinde, Mor Yuhanna Kilisesi'nin 80 m güneybatısında bulunmaktadır (Res. 114).

Yapı, dıştan 5.60 x 13.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. (Çiz. 14). Kilisenin 0.90 m kalınlığındaki duvarları kaba yonu taştan, çan kulesi düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Günümüzde kullanılmayan yapının duvarları sağlam olup üst örtüsü kısmen çökmüştür.

⁶⁶ Akyüz, a.g.e., 100 - 101.

⁶⁷ Göyünç, a.g.e., 26.

Dış Cepheler

Yapının dış cepheleri kaba yonu taştan inşa edilmiş olup sade tutulmuştur. Doğu cephesi sağırdır (Res. 115). Güney ve batı cephelerinde mazgal birer pencere mevcuttur (Res. 116).

Kuzey cephenin ortasında düz atkılı, dikdörtgen formlu bir pencere, pencerenin doğusunda ve batısında iç mekana geçişi sağlayan basık kemerli birer kapı bulunmaktadır. Batıdaki kapının batısında, doğudaki kapının da doğusunda düz atkılı, dikdörtgen formlu birer pencere vardır (Res. 117).

Çan Kulesi

Çan kulesi orijinal olmayıp kiliseye son yıllarda ilave edilmiştir. Altıgen kaideli çan kulesinin gövde kısmı altı silindirik sütuna oturan altı yuvarlak kemerle dışarı açılmaktadır. Gövdenin üst kısmı dilimli bir kubbe ile son bulmaktadır (Res. 118).

Örtü Sistemi

Üst örtü kısmen yıkılmıştır. Ancak sağlam kalan bölümden anlaşıldığı kadarıyla yapı, içten çapraz tonoz, dıştan düz damla örtülüdür.

İç Mekan

İç mekan 3.90 x 12.00 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.

Doğu duvarında sivri kemerli iki niş yer almaktadır. Güney duvarında sivri kemerli üç niş, güneybatı köşede yuvarlak kemerli bir niş vardır. Güney duvarı üstte mazgal bir pencereyle dışarı açılmaktadır (Res. 119).

Batı duvarında altta sivri kemerli bir niş, üstte mazgal pencere yer almaktadır (Res. 120). Kuzey duvarında ortada sivri kemerli bir pencere, bu pencerenin doğu ve batısında iç mekana geçişi sağlayan sivri kemerli birer kapı bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatıda sivri kemerli birer pencere mevcuttur.

İç mekan sıvanmış olup sadedir.

KATALOG NO : 3.4.5.

YAPININ ADI : MOR ABAY ŞAPELİ

BULUNDUĞU YER : Savur Dereiçi Köyü'nün 3 km kuzeyinde.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2002

RESİM :121 – 124

ÇİZİM : 15

TARİHÇESİ

Mor Abay Şapeli'nin üzerinde tarihçesini verecek kitabesi yoktur. Şapel malzeme, inşa tekniği ve planı bakımından XVII – XIX. yüzyılın özelliklerini göstermektedir. Buradan hareketle yapıyı XVII – XIX. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Dereiçi (Kıllıt) Köyü'nün 3 km kuzeyinde Mor Abay Manastırı'nın 100 m doğusundadır (Res. 121). Yapı, 4.30 x 5.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve tek neflidir. (Çiz. 15).

Yapının 0.60 m kalınlığındaki duvarları kaba yonu taştan üst örtüsü moloz taştan inşa edilmiştir.

Şapel günümüzde sağlamdır ve metruktur.

Dış Cepheler

Şapelin cephelerinde kaba yonu taş kullanılmıştır ve cephelerde herhangi bir süsleme yoktur. Yapının doğu ve kuzey cepheleri sağırdır (Res. 122). Güney cephesinin ortasındaki duvar içe doğru 0.30 m bir kademelenme yapmaktadır. Güneydoğuda üstte bir çörten mevcuttur. Batı cephesinin ortasında iç mekana geçişi sağlayan düz atkılı, dikdörtgen formlu giriş kapısı yer almaktadır (Res. 123).

Örtü Sistemi

Şapel içten doğu – batı doğrultusunda beşik tonoz, dıştan düz dam örtülüdür. Apsis kısmı ise yarım kubbeyle örtülüdür.

İç Mekan

Batı tarafta yer alan bir kapıdan girilen iç mekan 2.70 x 2.70 m ebatlarında kare bir mekan ve doğusundaki apsis bölümünden ibarettir. İç mekan apsisle birlikte doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. İç kısmın doğu duvarı apsis ile hareketlendirilmiştir (Res. 124). Güney ve kuzey duvarları sağırdır. Batı duvarının ortasında giriş kapısı bulunmaktadır.

İç mekan sıvasız ve sadedir.

Apsis

İç mekanın doğusunda yer alan apsis, yuvarlak kemerli yarım daire planlıdır. Apsisin yuvarlak kemeri iki yanda duvar payelerine oturmaktadır. Kemerin ortasındaki kemer kilit taşı dışarı taşıntı yapmaktadır. Yuvarlak kemer altı silmeyle hareketlendirilmiştir. Apsisin doğu duvarında dikdörtgen formu bir niş yer almaktadır. Apsis bölümü iç mekandan 0.20 m yükseklikte kod farkı göstermektedir. Apsis bölümü sıvasız ve sadedir (Res. 124).

KATALOG NO : 3.5.1.

YAPININ ADI : MERKEZ HAN

BULUNDUĞU YER: Savur Merkez Gazi Mahallesi'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM : 125 -131

ÇİZİM : 16

TARİHÇESİ

Savur merkezdeki hanın üzerinde tarihini verecek bir kitabesi yoktur. Bölgedeki yapı faaliyetleri ve mimari malzemelerden hareketle yapının XIV – XVII. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Günümüzde ahır olarak kullanılan han sağlamdır.

KİTABESİ

Hanın kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Yapı, Savur merkezde Gazi Mahallesi'ndedir. Han, kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup iki bölümlüdür (Res. 125). Birinci bölüm dıştan 10.40 x 11.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. (Çiz. 16).

Hanın birinci bölümü kaba yonu taştan ikinci bölümü doğal kayanın yontulmasıyla inşa edilmiştir.

Dış Cepheler

Yapının dış cepheleri kaba yona taştan inşa edilmiş olup sade tutulmuştur. Birinci bölümün doğu cephesi yuvarlak bir kemerle dışa açılmaktadır (Res. 126). Güney cephesi ikinci bölüme batı cephesi ise bir eve bitişiktir. Kuzey cephesinde yuvarlak kemerli giriş kapısı ve kapının doğusunda düz atkılı pencere bulunmaktadır. (Res. 127).

İkinci bölüm ana kayanın yontulmasıyla elde edildiğinde dışarıdan cepheleri görülmemektedir.

İç Mekan

Kuzeydeki bir kapıdan girilen birinci bölümün iç mekanı 8.40 x 9.80 m ölçülerinde, kuzey – güney doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır. İçten çapraz tonoz, dıştan düz damla örtülüdür (Res. 128). İç kısım biri ortada diğeri güney duvarına bitişik iki payeyle iki bölüme ayrılmıştır (Çiz. 16).

İç mekanın doğu duvarı sağırdır. Kuzeydoğu duvarı 3 m genişliğindeki bir yuvarlak kemerle dışarı açılmaktadır. Orijinalde açık olan bu kısım günümüzde kısmen kapatılmıştır. Güney duvarı doğal kayadan olup ortasında düzgün kesme taştan yapılan bir paye ile onun batısında yine düzgün kesme taştan yapılan daha küçük ikinci bir paye bulunmaktadır (Res. 129). Güneydoğu köşede ikinci bölüme açılan dikdörtgen formlu bir pencere vardır. Güneybatıda ikinci bölüme geçişi sağlayan dikdörtgen formlu giriş kapısına yer verilmiştir.

Batı duvarı sağırdır. Kuzey duvarının ortasında dikdörtgen formlu bir niş yer almaktadır. Kuzeybatı köşede düz atkılı dikdörtgen formlu niş mevcuttur. Üstte mazgal bir pencere açılmıştır.

Birinci bölümün güneydoğu duvarında bulunan bir kapıdan girilen ikinci bölüm ana kayanın yontulmasıyla inşa edilmiştir. İç mekan 14.10 x 15.20 m ölçülerinde, kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen bir plan göstermektedir. (Çiz.16). İçerde yine doğal kayanın yontulmasıyla yapılan üçerli üç sıra halinde toplam dokuz ayak vardır (Res. 130).

Hanın doğu, güney ve batı duvarları sağırdır. Kuzey duvarının ortasında ana kayanın yontulmasıyla yapılan düz atkılı giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı köşede dikdörtgen formlu birer pencere yer almaktadır. İç mekan sadedir (Res. 131). Ayaklar arası günümüzde birikitle örülmüştür.

KATALOG NO : 3.5.2.

YAPININ ADI : KORDİS HAN

BULUNDUĞU YER : Mardin – Savur Karayolunda, Pınardere Beldesi'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM :132 – 134

ÇİZİM :17

TARİHÇESİ

Pınardere Beldesi'ndeki yapının üzerinde tarihini verecek herhangi bir kitabesi yoktur. Bölgedeki yapı faaliyetleri ve mimari malzemeden hareketle hanın XIV. – XVII. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Günümüzde sağlamdır ve metruktur.

KİTABESİ

Hanın kitabesi bulunmamaktadır.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Han, bugünkü Mardin – Savur karayolunda, Mardin'den Savur'a giderken Dereyanı Köyü'nden sonra, Pınardere Beldesi'ne 5 km mesafede, yolun solunda, bağların içindedir. Yapı, kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Han, ana kayanın yontulmasıyla inşa edildiğinden güney cephesi ile giriş kapısı dışardan görülmektedir (Res. 132). (Çiz.17).

Dış Cepheler

Yapının dışarıdan güney cephesi görülmekte ve bu cepheye 1.70 m genişliğinde giriş kapısı açılmıştır. Giriş kapısı düz atkılı dikdörtgen formludur. Kapının batısında küçük bir mağara vardır (Res. 132).

İç Mekan

Güney cephesinin ortasındaki kapıdan girilen iç mekan doğal kayanın yontulmasıyla elde edilen tek bölümden oluşmaktadır. Kapı dıştan içe doğru genişlemekte ve içten 2.10 m genişliğindedir. İç mekan 13.90 x 15.50 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen bir plan göstermektedir (Res. 133). İç kısımda yine doğal

kayanın yontulmasıyla yapılan üçerli, üç sıra halinde toplam dokuz ayak vardır (Res. 134). Bu ayaklardan batıdakiler arasında beş, kuzeydekiler arasında sekiz, doğudakiler arasında dört tane olmak üzere toplam on yedi tane taştan hayvan yemliğı mevcuttur (Çiz. 17).

KATALOG NO : 3.5.3.

YAPININ ADI : HİSARKAYA HANI

BULUNDUĞU YER : Savur'un Hisarkaya (Kelapozreş) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM :135 - 138

ÇİZİM : 18

TARİHÇESİ

Hisarkaya Köyü'ndeki yapının üzerinde yapım tarihini verecek bir kitabesi yoktur. Bölgedeki yapı faaliyetleri, mimari malzemeden hareketle hanın XIII. – XVII. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir.

KİTABESİ

Hanın kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Hisarkaya (Kelapozreş) Köyü'nde kalenin içinde bulunmaktadır. Doğal kayanın yontulmasıyla elde edilen bir yapıdır. Dikdörtgen bir plana sahiptir (Çiz.18).

Dış Cepheler

Yapının dışardan batı cephesi görülmekte ve bu cepheye 1.30 m genişliğinde giriş kapısı açılmıştır. Giriş kapısı düz atkılı dikdörtgen formudur (Res. 135).

İç Mekan

Batı tarafta yer alan bir kapıdan giriş holüne geçilmektedir. Bu hol yaklaşık olarak 1.30 x 7.65 m ölçülerindedir (Res. 135). Buradan da iç mekana girilmektedir. İç kısım 10.20 x 9.10 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Ortada doğal kayalığın yontulmasıyla elde edilen bir paye vardır (Res. 136). Hanın içinde sivri kemerli altı niş bulunmaktadır. Bu nişler orijinalde yemlik olarak kullanılmıştır. Bunlardan üç tanesi kuzey duvarında, bir tanesi doğu duvarında, diğer ikisi ise biri kuzeydoğu köşede, diğeri kuzeybatı köşede bulunmaktadır. (Çiz. 18), (Res. 137). Üst örtüde havalandırma ve aydınlatma amacıyla açılan yuvarlak formulu dört açıklık vardır (Res. 138).

KATALOG NO : 3.5.4.

YAPININ ADI : ÇEM HANI

BULUNDUĞU YER : Savur – Hisarkaya Köyü Yolunda Çemülhan⁶⁸ Mevkiindedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM : 139 - 141

ÇİZİM : 19

TARİHÇESİ

Çemülhan mevkindeki eserin üzerinde tarihçesini verebilecek bir yazıt yoktur. Bölgedeki yapı faaliyetleri, mimari malzemedен hareketle hanın XIV. – XVII. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir.

KİTABESİ

Hanın kitabesi bulunmamaktadır.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur, Hisarkaya (Kelapozreş) Köyü yolunda Çemülhan olarak adlandırılan mevkiide Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün 1 km kuzeyindedir (Res. 139).

Doğal kayanın yontulmasıyla oluşturulan yapı doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. (Çiz. 19).

Dış Cepheler

Yapı doğal kayalığın yontulmasıyla yapıldığından dışarıdan sadece güney cephesi görülmektedir. Güney cephesinin ortasında 1.30 genişliğindeki giriş kapısı yer almaktadır. Kapının doğusunda küçük mazgal bir pencere vardır. Kapının batısında ise içten kalan duvar izlerinden anlaşıldığı kadarıyla eskiden kapalı olup günümüzde açık olan yaklaşık 2.40 m genişliğindeki açıklık mevcuttur (Res. 139).

Giriş cephesindeki doğal kayanın kalınlığı 0.40 m dir.

⁶⁸ Çemülhan, hanın bulunduğu çay anlamına gelmektedir.

İç Mekan

Ölçüler yer yer farklılık göstermekle birlikte iç mekan yaklaşık olarak 5.70 x 8.20 m ebatlarında doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 140). İç kısmı batı tarafa doğru daralmaktadır (Çiz. 19).

Doğu, batı ve kuzey duvarları sağırdır. Güney duvarında ise ortada kapı olarak kullanılan dikdörtgen açıklık ile onun doğusunda mazgal bir pencere, batısında kalan duvar izlerinden anlaşıldığı kadarıyla eskiden kapalı olan açıklık bulunmaktadır (Res. 141).

KATALOG NO : 3.6.1.

YAPININ ADI : BAŞKAVAK KÖYÜ ÇAMAŞIRHANESİ

BULUNDUĞU YER : Savur'un Başkavak (Ahmedi) Köyü'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM : 142 - 146

ÇİZİM : 20

TARİHÇESİ

Başkavak Köyü'ndeki yapının üzerinde tarihini verecek herhangi bir kitabe yoktur. Köylüler çamaşırhanenin Hacı Abdullah Bey tarafından köyün camisiyle birlikte inşa edildiğini belirtmektedirler.⁶⁹ Başkavak Köyü Camii'nin giriş kapısı üzerinde, caminin Hacı Abdullah Bey tarafından 1282 / 1865 tarihinde yaptırıldığına dair bir kitabe vardır. Çamaşırhane malzeme ve inşa tekniği bakımından Savur merkez Aynül Kasr Mevkii'ndeki Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesiyle (XIX.yy ikinci yarısı) benzerlik göstermektedir. Ayrıca yapı malzemesi ve inşa tekniği bakımından da Savur'da XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen yapıların özelliğini göstermektedir. Bütün bunlardan hareketle çamaşırhanenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırıldığını söylemek uygun görünmektedir.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Başkavak (Ahmedi) Köyü'nde, Başkavak Köyü Köprüsü'ne bitişiktir. Dıştan 6.20 x 13.70 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 142). İçten kuzey – güney doğrultusunda beşik tonozla, dıştan da düz damla örtülüdür. (Çiz. 20).

Duvarlar 1.20 m kalınlığında olup kaba yonu taştan inşa edilmiştir.

Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescillenen yapı günümüzde tamamıyla sağlam olup kullanılmamaktadır.

⁶⁹ Bu bilgileri veren Kemal Hamidi'ye teşekkür ederiz.

Dış Cepheler

Dış cephelerde kaba yonu taş malzeme kullanılmış ve süslemeye yer verilmemiştir. Doğu cephede, kuzeydoğu köşede basık kemerli giriş kapısı, onunda güneyinde dört mazgal pencere yer almaktadır (Res. 143). Güney cephede altta iki, üstte de bir olmak üzere üç pencere vardır (Res. 144).

Batı cephede beş mazgal pencere mevcuttur. Kuzey cephe sağırdır ve yanındaki köprüye bitişiktir (Res. 142).

İç Mekan

İç kısım 3.75 x 12.15 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, kuzey – güney yönünde beşik tonozla örtülüdür (Res. 145).

İç mekanın doğu duvarında giriş kapısı, kapının güneyinde de yuvarlak kemerli altı ocak nişi bulunmaktadır. Doğu duvarının üst kısmında bulunan dört mazgal pencere dışarı açılmaktadır.

Güney duvarında altta dikdörtgen formlu iki niş ile üstte üç mazgal pencere mevcuttur.

Batı duvarının düzeni doğu duvarıyla aynıdır. Altta yuvarlak kemerli altı ocak nişi, üstte beş mazgal pencere yer almaktadır.

Kuzey duvarında basık kemerli giriş kapısı vardır. Bu kapı köprü ayağından yararlanılarak yapılan, 2.30 x 2.50 m ebatlarındaki odaya geçişi sağlamaktadır (Res. 146). Bu kısım köprünün çamaşırhaneye dek gelen bir kemer gözünün kapatılmasıyla elde edildiğinden düz tavanla örtülüdür ve oldukça alçaktır. Bu bölüm çamaşırlarını bitirenlerin banyosunu yaptıkları yer olarak kullanılmıştır. Benzer uygulama küçük bir oda şeklinde Savur merkezdeki Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nde de görülmektedir.

Yapının ortasında güney – kuzey yönünde uzanan 0.50 m genişliğinde su arkı vardır. Üst örtüde dikdörtgen formlu iki havalandırma açıklığı bulunmaktadır.

İç kısımlar sıvasız olup sadedir.

KATALOG NO : 3.6.2.

YAPININ ADI : HACI ABDULLAH BEY ÇAMAŞIRHANESİ

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez Aynül Kasr Mevkiindedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM : 1447 - 152

ÇİZİM : 21

TARİHÇESİ

Savur merkez Aynül Kasr mevkiindeki çamaşırhanenin yapım tarihini verecek kitabesi yoktur. İlçedeki yaşlılar yapının Hacı Abdullah Bey döneminde yapıldığını söylemektedirler.⁷⁰ Yapı inşa tekniği, mimari özellikleri ve örtü sistemi bakımından Hacı Abdullah Bey'in inşa ettirdiği diğer eserlerle benzeşmektedir. Buradan hareketle çamaşırhanenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırıldığını söylemek uygun görünmektedir.

Günümüzde metruk olan yapı kısmen yıkılmıştır.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur Merkezde Aynül Kasr olarak adlandırılan mevkiide Necmettin Kaya - Çamaşırhanesi'nin 50 m güneydoğusunda, derenin kenarında yer almaktadır (Res. 147). Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma kurulu tarafından tescillenen yapı günümüzde içler acısı bir durumdadır.

Derenin kenarında düz bir arazide inşa edilen çamaşırhane dışta 12.05 x 16.30 m ölçülerinde "L şeklinde bir plana sahiptir. İçten beşik tonoz, dıştan düz dam örtülüdür. İki bölümlü çamaşırhanenin doğu tarafında dıştan 4.10 x 4.00 m ölçülerine sahip havuz bulunmaktadır (Çiz. 21).

Çamaşırhane kaba yonu taştan inşa edilmiştir.

Dış Cepheler

Yapının dış cephelerinde kaba yonu taş malzeme kullanılmış ve süslemeye yer verilmemiştir. İki bölümlü çamaşırhanenin kuzey – güney doğrultusunda uzanan birinci bölümün doğu cephesinde iç mekana geçişi sağlayan basık kemerli giriş kapısı

⁷⁰ Bu bilgileri veren Bedii Öztürk'e teşekkür ederiz.

bulunmaktadır. Güney cephesinin duvarları kısmen yıkılmıştır. Bu cephede iç mekana geçişi sağlayan bir kapıya yer verilmiştir. Batı cephe ise dört mazgal pencereyle hareketlendirilmiştir (Res. 148).

İkinci bölüm doğu – batı doğrultusundadır. İkinci bölümün doğu cephesinde mazgal pencere mevcuttur (Res. 149). Güney cephenin ortasında mazgal pencere ve onun batısında iç kısma geçişi sağlayan basık kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Güneybatı köşede, iki bölüme geçişi sağlayan kapıların üst kısmı yuvarlak kemerle hareketlendirilmiştir. Kuzey cephesinde mazgal bir pencere vardır.

İç Mekan

Doğu ve güney cephelerde yer alan birer kapıyla girilen birinci bölümün iç mekanı 3.20 x 10.00 m ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında sivri kemerli giriş kapısı, kapının güneyinde sivri kemerli üç niş bulunmaktadır. Bu nişler arasında yuvarlak kemerli iki ocak nişine yer verilmiştir (Res. 150).

Güney duvarı kısmen yıkıktır ve ortasında giriş kapısı vardır. Batı duvarında altta sivri kemerli yedi niş ile bunların arasında yuvarlak kemerli altı ocak nişi bulunmaktadır. Üstte dışarı açılan üç mazgal pencere vardır.

Kuzey duvarında sivri kemerli bir niş ile yuvarlak kemerli bir ocak nişi yer almaktadır. Kuzeydoğu köşede küçük bir oda mevcuttur. Basık kemerli bir kapıdan girilen oda 1.10 x 1.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve düz tavanla örtülüdür. Odanın batı ve kuzey duvarında dışarı açılan birer pencere, güney duvarında giriş kapısı vardır. Bu oda çamaşırını yıkayıp bitiren kişilerin banyosunu yaptıkları yer olarak kullanılmıştır.

Güneybatıdan bir kapıyla girilen ikinci bölümün iç mekanı 3.60 x 10.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür (Res. 151).

Doğu duvarında altta dikdörtgen formlu üç niş, üstte mazgal pencere bulunmaktadır. Güney duvarında güneybatıda sivri kemerli giriş kapısı ile kapının batısında düz atkılı bir niş mevcuttur. Kapının doğusunda düz atkılı, dikdörtgen formlu iki niş ve yuvarlak kemerli üç ocak nişi yer almaktadır. Güney duvarı üstte bir mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır.

Kuzey duvarında yuvarlak kemerli altı ocak nişi ve düz atkılı dikdörtgen formlu bir niş vardır. Üstte bir mazgal pencere açılmıştır.

Orijinalde amaşıranenin her iki bölümünün arası açık iken günümüzde 0.30 kalınlığındaki bir duvarla kapatılmıştır (Res. 152). Her iki bölümünde ortasında 0.50 m genişliğinde su arkı geçmektedir. Birinci ark suyunu dereden, ikinci ark suyunu havuzdan almaktadır.

Birinci bölümün üst örtüsünde iki, ikinci bölümün üst örtüsünde altı tane dikdörtgen formlu havalandırma açıklığı bulunmaktadır.

KATALOG NO : 3.6.3.

YAPININ ADI : MEYDAN ÇAMAŞIRHANESİ

BULUNDUĞU YER: Savur Merkez Aynül Meydan Mevkiindedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM :153 - 157

ÇİZİM : 22

TARİHÇESİ

Savur Aynül Meydan mevkiindeki yapının üzerinde kitabesi yoktur. İlçedeki büyüklerin verdiği bilgiye göre çamaşırhane Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırılmıştır.⁷¹ Yapı planı, malzemesi ve inşa tekniği bakımından yine Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırıldığı ileri sürülen Başkavak Köyü Çamaşırhane'siyle (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) benzerlik göstermektedir. Bunlardan hareketle çamaşırhanenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiğini söylemek uygun görünmektedir.

KİTABESİ

Çamaşırhanenin kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde Aynül Meydan mevkiinde, Meydan Çeşmesi'nin 100 m güneydoğusundadır (Res. 153).

Yapı, dıştan 5.70 x 13.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, içten beşik tonoz, dıştan düz damla örtülüdür. Orijinalde iki bölümlü olarak inşa edilen yapı daha sonraki yıllarda aradaki duvar kısmen kaldırılarak tek mekan haline getirilmiştir (Çiz. 22).

Duvarlar 1 m kalınlığında olup kaba yonu taştan inşa edilmiştir. Çamaşırhane günümüzde sağlamdır ve metruktur.

Dış Cepheler

Dış cephelerde kaba yonu taş malzeme kullanılmış ve cepheler sade tutulmuştur. Doğu cephede iç mekana geçişi sağlayan basık kemerli giriş kapısı ile mazgal pencere bulunmaktadır (Res. 154). Güney cephe sağırdır. Batı cephede yir

⁷¹ Bu bilgileri veren Savur Belediye Başkanı Şerif Eşref Ayaz'a teşekkür ederiz.

2010 YILI KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜLTÜR VARLIKLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KONULAN YERİNE KAYIT

kısma geçişi sağlayan ve günümüzde kapatılmış olan basık kemerli kapı ile üst kısımlarda iki mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey cephede bir mazgal pencere vardır (Res. 155).

İç Mekan

Doğu ve batıdan yer alan basık kemerli birer kapıdan girilen iç mekan, 3.70 x 11.70 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Aynı yönde beşik tonoz ile örtülüdür. İç kısım Orijinalde iki bölümlü olarak düzenlenmiş, daha sonraki yıllarda aradaki duvar kısmen kaldırılarak tek mekan haline getirilmiştir. Bu bölme duvarının günümüze gelen kısmı 1.60 m uzunluğundadır (Res. 156).

Doğu duvarında ortada giriş kapısı, kapının kuzeyinde biri sivri kemerli, diğeri düz atkılı iki niş ile sivri kemerli iki ocak nişi bulunmaktadır. Kapının güneyinde sivri kemerli iki ocak nişi ile bunların arasında düz atkılı, dikdörtgen formu bir niş vardır. Güneydoğu köşede de sivri kemerli bir niş mevcuttur. Doğu duvarı üstte üç mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Güney duvarında yuvarlak kemerli iki niş ile bunların arasında dikdörtgen formu küçük bir niş vardır.

Batı duvarında giriş kapısı, kapının güneyinde biri düz atkılı dikdörtgen formu, diğeri sivri kemerli iki niş ile bunların arasında da sivri kemerli bir ocak nişi bulunmaktadır. Kapının kuzeyinde ise sivri kemerli dört tane ocak nişi yer almaktadır. Duvarın üst kısmında iki mazgal pencere açılmıştır. Kuzey duvarında yuvarlak kemerli iki niş ile bunların üstünde bir mazgal pencere vardır (Res. 157).

Çamaşırhanenin ortasındaki 0.50 m genişliğindeki su arkı, güney- kuzey yönünde uzanmaktadır.

İç mekan sıvalı olup sadedir. Üst örtüde dikdörtgen formu üç tane havalandırma açıklığı açılmıştır.

KATALOG NO : 3.6.4.

YAPININ ADI: NECMETTİN KAYA ÇAMAŞIRHANESİ

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez Aynül Kasr Mevkiindedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM :158 - 161

ÇİZİM : 23

TARİHÇESİ

Aynül Kasr mevkiindeki yapının kitabesi bulunmamaktadır. İlçedeki büyüklerin verdiği bilgilere göre⁷² çamaşırhane Necmettin Kaya (D.T. 1285 / 1868 – Ö.T. 1354 / 1935) tarafından kendi ailesi için inşa ettirilmiştir.

Aynı şahsın inşa ettirdiği evin kitabesinde 1330 / 1912 tarihi vardır. Buradan hareketle yapının XIX. yüzyılın sonlarında XX. yüzyılın başlarında Ahmet Efendi'nin oğlu Necmettin Kaya tarafından inşa edildiğini söylemek uygun görülmektedir.

KİTABESİ

Çamaşırhanenin kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde Aynül Kasr olarak adlandırılan mevkiide, Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin 50 m kuzeybatısında Necmettin Kaya'ya ait bahçenin içindedir (Res. 158).

Dıştan 5.60 x 6.70 m ölçülerinde olan yapı doğu – batı doğrultusundan dikdörtgen planlıdır ve içten beşik tonoz, dıştan düz damla örtülüdür (Çiz. 23).

Köşelerde, kapı ve pencerelerde düzgün kesme taş, diğer kısımlarda kaba yonu taş kullanılmıştır.

Çamaşırhane günümüzde sağlam olup metruktur.

⁷² Bu bilgileri veren Fikri Kavak'a teşekkür ederiz.

Dış Cepheler

Cepheler kaba yonu taştan inşa edilmiş olup sade tutulmuştur. Doğu cephede iki mazgal pencere bulunmaktadır (Res. 158). Güney ve batı cepheler sağırdır. Kuzey cephede basık kemerli giriş kapısı, kapının batısında düz atkılı dikdörtgen formlu pencere, üst kısımda mazgal pencere yer almaktadır (Res. 159).

İç Mekan

Kuzeyden basık kemerli bir kapıdan girilen iç mekan 3.50 x 4.70 m ölçülerinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür.

Doğu duvarında ortada sivri kemerli bir niş, bu nişin kuzey ve güneyinde kaş kemerli birer niş ve bunların arasında dikdörtgen formlu birer küçük niş bulunmaktadır. Üst kısımda dışarı açılan iki mazgal pencere vardır. Doğu duvarı boyunca 0.70 m genişliğinde, 0.80 m yüksekliğinde bir seki uzanmaktadır (Res. 160).

Güney duvarının düzenlemesi doğu duvarıyla aynıdır. Ortada sivri kemerli bir niş, bu nişin sağında ve solunda kaş kemerli birer niş ve bunların arasında dikdörtgen formlu birer küçük niş yer almaktadır.

Batı duvarında sivri kemerli iki ocak nişi mevcuttur. Ocak nişlerinin arasında dikdörtgen formlu küçük bir nişe yer verilmiştir (Res. 161).

Kuzey duvarında giriş kapısı, kapının batısında bir nişçik onun da batısında düz atkılı, dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Üstte mazgal pencere, kuzeybatı köşede sivri kemerli niş mevcuttur.

Çamaşırhanenin ortasında kuzey – güney doğrultusunda uzanan 0.80 m genişliğinde su arkı geçmektedir.

İç kısımlar sıvanmış olup sadedir.

KATALOG NO : 3.6.5.

YAPININ ADI : ÖMER BEY ÇAMAŞIRHANESİ

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez Aynül Meydan Mevkiindedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM :162 - 166

ÇİZİM : 24

TARİHÇESİ

Aynül Meydan mevkiindeki yapının üzerinde kitabesi yoktur (Res. 162). İç mekanın doğu duvarında 1329 / 1930 tarihi yazılıdır (Res. 163). Buradan hareketle yapının Hacı Abdullah Bey'in oğlu Ömer Bey⁷³ tarafından 1329 / 1930 tarihinde kendi ailesi için yaptırıldığı söylenilebilir.

KİTABESİ

Kitabesi bulunmamaktadır.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde Aynül Meydan olarak adlandırılan mevkiide, Meydan Çamaşırhanesi'nin yaklaşık olarak 200 m kuzey doğusunda tarlaların içindedir (Res. 162).

Yapı, dıştan 5.40 x 5.50 m ölçülerinde kare planlı olup, içten aynalı tonozla, dıştan da düz dam örtülüdür (Çiz. 24). Çamaşırhane günümüzde sağlam olup metruktur.

Yapı, kaba yonu taştan inşa edilmiştir.

Dış Cepheler

Yapının dış cephelerinde kaba yonu taş malzeme kullanılmış ve süslemeye yer verilmemiştir. Doğu ve güney cepheleri sağırdır. Batı cephede mazgal bir pencere mevcuttur (Res. 164). Kuzey cephede basık kemerli, dikdörtgen formlu giriş kapısı ile üst kısımda mazgal pencere yer almaktadır (Res. 165).

⁷³ Ömer Bey, Hacı Abdullah Bey'in oğlu olup bu şahsa ait Savur Ulu Camii'nde 1330 / 1912 tarihli onarım kitabesi vardır.

İç Mekan

İç mekan 3.70 x 3.70 m ölçülerinde kare planlı olup üzeri aynalı tonozla örtülüdür. Tonozun ortasında dikdörtgen formu bir açıklık bulunmaktadır.

Doğu duvarında yuvarlak kemerli iki ocak nişi mevcuttur. Doğu duvarının üst kısmında Osmanlıca sayılarla yazılan tarih vardır. Güney duvarında ortada yuvarlak kemerli bir niş, bunun sağında ve solunda sivri kemerli birer niş yer almaktadır.

Batı duvarında altta, ortada yuvarlak kemerli bir niş onun kuzeyinde ve güneyinde sivri kemerli birer niş, üst kısımda da mazgal pencere bulunmaktadır. Kuzey duvarında, kuzeydoğu köşede giriş kapısı, onun doğusunda yuvarlak kemerli bir niş, üstte mazgal pencere yer almaktadır.

İç kısımlar sade olup tek süsleyici unsur güney duvarında bulunan üçlü yonca yaprağı süslemesidir (Res. 166).

Hamaşırhanenin ortasında kuzey – güney doğrultusunda uzanan 0.50 m genişliğinde su arkı vardır.

KATALOG NO : 3.7.1.

YAPININ ADI : BAŞKAVAK (AHMEDİ) KÖPRÜSÜ

BULUNDUĞU YER : Başkavak (Ahmedi) Köyü'nde Savur Çayı üzerindedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM :167-172

ÇİZİM : 25

TARİHÇESİ

Savur Çayı üzerindeki köprünün üzerinde iki kitabe bulunmaktadır. Birinci kitabede 1168/1755 tarihi ve Hacı İbrahim'in yaptırdığı yazılıdır. İkinci kitabede ise 1278/1861 tarihi ve Hacı İbrahim'in oğlu Emir Hacı Abdullah Bey'in tamir kitabesidir. Buradan hareketle köprünün 1168/1755 tarihinde Hacı İbrahim tarafından yaptırıldığı ve Hacı İbrahim'in oğlu Emir Hacı Abdullah Bey tarafından 1278/1861 yılında onarıldığı anlaşılmaktadır (Res. 167). Köprü günümüzde yayaların ve hayvanların geçişi için kullanılmaktadır.

KİTABELER

Köprünün iki kitabesinden birincisi inşa kitabesi olup beyaz renkli kalker taşına kabartma tekniğiyle cel-i sülüs hatla yazılmıştır. İki satırlık kitabenin dili Arapça'dır (Res. 168).

Metin

١- هات احمدیه صاحب الخیرات

٢- الحاج ابرهیم فی سنه ١١٦٨

Okunuşu

1. Hâte Ahmediyye Sâhibu'l - hâyât
2. El - Hâc İbrahim fî sene 1168/1755

Anlamı

Hayırlı ve güzel işlerin sahibi olan Hacı İbrahim, 1168/ 1755 yılında Ahmediye'yi kurdu.

İkinci kitabe tamir kitabesi olup birinci kitabenin batısındadır. Kitabe beyaz renkli kireç taşına cel-i sülüs hatla kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Dili Arapça olan kitabe iki satırdan ibarettir (Res. 169).

Metin

١ - عمر هذه الجسر صاحب الخيرات السيد عبد

٢ - الله بن ابراهيم الله تعالى ----- في سنة ١٢٧٨

Okunuşu

1. Amera hâzihi'l – cısır sâhibu'l – Hayrât es – Seyrel Abd
2. ('İlâh) ibn İbrahim Allâhu Teâlâ..... fî sene 1278/1861.

Anlamı

Bu köprüyü, İbrahim oğlu, hayır ve iyilik sahibi Seyyid Abdullah..... Allah Teâlâ onları (affettin)..... 1278/1861 yılında tamir ettirdi.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Köprü, Başkavak (Ahmedi) Köyü'nü ikiye bölen Savur Çayı'nın üzerinde, Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin kuzeyindedir.

Başkavak Köyü'nün yukarı ve aşağı mahallelerini birbirine bağlayan köprü günümüzde yayaların ve hayvanların geçmesi için kullanılmaktadır. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescillenen köprü günümüzde sağlamdır.

Yapının 50 m kuzeyinde son yıllarda yapılan betonarme köprü yer almaktadır.

Köprü doğu – batı istikametinde uzanmakta ve on dört gözlüdür. Döşeme uzunluğu 70.50 m, genişliği 3.10 m dir. Köprünün orta bölümü 2.90 m, uç kısımları 2.30 m yüksekliğindedir (Çiz. 25). Yapı On dört kemer, on beş ayağa oturmaktadır. Doğudaki iki kemer gözü kısmen toprakla dolmuştur. Kemer gözleri ortaya doğru genişlemekte ve büyümektedir. Taşıyıcı olarak sivri kemerlerin kullanıldığı köprüde onarımlardan kaldığı anlaşılan yuvarlak kemerlere de rastlanılmaktadır. Köprünün en yüksek yeri doğudan yedinci kemerin bulunduğu yerdir (Res. 170).

Ayakların menba yönlerinde günümüzde sadece doğudan dördüncü ve beşinci ayaklarda yarım silindirik şekilde birer selyaran vardır (Res. 171). Diğer ayaklarda selyaranlar yoktur. Bu selyaranlar orijinal olmayıp sonradan yapılmıştır. Yine menba yönünde günümüzde, doğudan on ikinci ayağa denk gelen bir merdiven yapılmıştır. Bu merdivenden köprünün yanındaki çamaşırhaneye inilmektedir (Res. 172).

Mansab yönünde doğudan dördüncü kemerin sağında ve solunda ikişer satırlık birer kitabe bulunmaktadır. Bu yönde, doğudan on ikinci kemer gözü kapatılarak güneydeki çamaşırhanenin bir bölümü olarak kullanılmaktadır (Res. 170).

Köprünün üzerinde herhangi bir süslemeye rastlanmamaktadır. Yapı sarı renkli kaba yonu taştan inşa edilmiş, kemerlerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Köprü yolu günümüzde betonla kaplanmıştır.

KATALOG NO : 3.7.2.

YAPININ ADI : HİSARKAYA KÖPRÜSÜ

BULUNDUĞU YER: Savur Hisarkaya Köyü yolunda Çemülhan Mevkii'ndedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM : 173 -175

ÇİZİM : 26

TARİHÇESİ

Hisarkaya Köyü yolu üzerindeki köprünün üzerinde tarihini verecek bir kitabesi yoktur. Köydeki yaşlılar köprünün Hacı Abdullah Bey (Ö.T. 1297/1880) döneminde yaptırıldığını söylerler. Köprü, yapım tekniği ve malzemesi bakımından Hacı Abdullah Bey'in döneminde Savur'da inşa edilen diğer eserlerle benzerlik göstermektedir. Ayrıca yapı Hacı Abdullah Bey'in onarttığı Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü (1278/1861) ile aynı malzemeye sahiptir. Buradan hareketle köprünün XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hacı Abdullah Bey tarafından yaptırıldığını söyleyebiliriz. Yapı günümüzde sağlamdır.

KİTABESİ

Köprünün kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Köprü, Savur – Hisarkaya Köyü yolunda, Çemülhan olarak adlandırılan mevkiide, Hisarkaya Köyü'ne 5 km mesafede Savur Çayı üzerindedir (Res. 173).

Yapı doğu – batı istikametinde uzanmakta olup üç gözlüdür. Yapının döşeme uzunluğu 28.10 m, genişliği 3.50 m ve yüksekliği 4.30 m dir. Günümüzde yayaların ve hayvanların geçmesi için kullanılan köprünün güneybatısında Savur – Hisarkaya Köyü karayolu geçmekte ve yaklaşık 5 km mesafede köyün girişinde yeni betonarme köprü yer almaktadır. Yapı dört ayak üzerine oturmaktadır. Yan ayaklar günümüzde kısmen toprak altında kalmış olup 2.30 m uzunlukta ve 3.50 m genişliktedir. Yan ayaklar ile orta ayaklar arasındaki mesafe 4.60 m dir. Orta ayaklarda 2.30 m uzunlukta ve 3.50 m genişliktedir. İki orta ayak arasındaki mesafe 5.20 m dir. Köprünün orta bölümü 4.30 m, doğu bölümü 4.20 m ve batı bölümü 4.00 m yüksekliğindedir (Res. 174). Menba yönünde, üst kısımları yarım piramidal külâhla sonlanan üçgen tabanlı selyaranlar vardır. Bu selyaranlar günümüzde kısmen yıkılmıştır (Çiz. 26), (Res. 175). Üzerinde süslemesi bulunmayan yapının kemer açıklıkları ve ayakları düzgün kesme taşlarla diğer kısımları kaba yonu taşlarla kaplıdır.

KATALOG NO : 3.8.1.

YAPININ ADI: MEYDAN ÇEŞMESİ

BULUNDUĞU YER : Savur Merkez Aynül Meydan Mevkiindedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2002

RESİM : 176 – 178

ÇİZİM : 27

TARİHÇESİ

Aynül Meydanda'ki çeşme üzerindeki kitabeye göre 1321/1903 yılında yaptırılmıştır. Yapı, günümüzde sağlamdır (Res. 176).

KİTABESİ

Kitabe taş malzemeye kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Cel-i sülüs kitabe üç satırdan ibaret olup dili Arapça'dır (Res. 177).

Metin

١- ايها الآتى اشرب من

٢- عين الرحمة ادع لها

٣- بالمغفرة في سنة ١٣٢١

Okunuşu

1. Eyyûhâ'l – â'tî işreb min
2. Ayni- 'r – rahmeti ve üd'u lehâ
3. Bil – mağfireti fi sene 1321/1903

Anlamı

Ey gelen kişi! (yolcu) rahmet çeşmesinden iç ve onun (bayan) bağışlanması için dua et. (Bu Çeşme) 1321/903 yılında (yapıldı).

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde Aynül Meydan olarak adlandırılan mevkiide Meydan Çamaşırhanesi'nin 100 m güneybatısında bulunmaktadır. Çeşmenin güneyinde yol geçmektedir. Çeşme meyilli bir arazide yapıldığından arka tarafı toprağa dayalıdır (Res. 178). Dıştan 4.70 x 4.10 m ölçülerine sahiptir.

Çeşme sivri kemer formludur. Kemerin genişliği 3 m, yüksekliği 2.80 m ve derinliği 0.84 m dir.

Sivri kemerle dışarıya açılan çeşmenin üst kısmı üçgen şeklindeki taçla hareketlendirilmiştir. Çeşme nişinin üst kısmında 0.40 x 0.46 m ebadında bir taşa yazılan üç satırlık Arapça kitabesi yer almaktadır. Alt kısımda, ortada çelikten yapılmış ve suyun akıtıldığı musluk iki yanda kaş kemerli, dikdörtgen formlu birer niş vardır (Çiz. 27), (Res. 176).

Çeşme düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup, bağımsız mahalle çeşmeleri grubuna girer bugün kullanılır vaziyettedir.

KATALOG NO : 3.9.1.

YAPININ ADI: HİSARKAYA KALESİ

BULUNDUĞU YER : Hisarkaya (Kelapozreş) Köyü

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM : 179 - 186

ÇİZİM : -

TARİHÇESİ

Mardin ve Savur ile ilgili kaynaklarda kale ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Kalenin inşa kitabesinin bir parçası günümüzde bir evin duvarındadır. Kitabe Grekçe'dir. Kitabe harap olduğundan okunamamaktadır. Kalenin içinde köylüler tarafından bulunan sikkelerden biri Severuslar dönemine (M.S. 193 – 235) aittir. Sikkenin üzerinde Comman Des Ave imparatorun defne çelenkli başı resm edilmiştir. Diğer bir sikke ise Severus Alexander (M.S. 222 – 235) dönemine ait olup üzerinde ortada imparator Sev Alexander Av. Defne'nin çelenkli başı vardır (Res. 180-181). Buradan hareketle kalenin Romalılar tarafından M.S. II. Yüzyılın sonu – III.yüzyılın başında inşa edildiğini söylemek uygun görülmektedir.

Kalede köylüler tarafından çok sayıda, Bizans, Arap, Artuklu, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timur ve Osmanlı dönemlerine ait sikkeler bulunmuştur (Res. 182). Buradan hareketle kalenin her dönemde onararak kullanıldığı söylenilebilir.

Yapı günümüzde harap durumdadır (Res. 179).

KİTABESİ

Yapının inşasına ait olduğu belirtilen kitabenin bir parçası günümüzde bir evin duvarındadır. Kitabe oyma tekniğiyle taşa Grekçe yazılmıştır. Günümüze gelen kısmı beş satırdan ibarettir (Res. 183).

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Kale, Savur'un kuzeyinde ilçeye 25 km mesafede bulunan Hisarkaya (Kelapozreş) Köyü'ndedir. Savur Çayı'nın doğusunda yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur (Res. 179). Kalenin Romalılar tarafından Sasani saldırılarından korunmak

amacıyla inşa edildiğini söylemek mümkündür. Köylüler kalenin daha sonraki dönemlerde Savur'dan Diyarbakır'a giden kestirme kervan yolunun denetimini sağlamak amacıyla kullanıldığını ileri sürmektedir. Bu yolla Savur'dan Hisarkaya'ya, buradan da Diyarbakır'ın Bismil ilçesine geçildiği oradan da Diyarbakır'a gidildiği belirtilmektedir.

Kale günümüzde Hisarkaya Köyü'nün yerleşim yeri olarak kullanıldığından çok zarar görmüş ve büyük ölçüde tahrip edilmiştir.

Kuzey – güney doğrultusunda, kareye yakın dikdörtgen bir plan göstermektedir. Kale Savur Kalesi'nde olduğu gibi iç kaledir.

Düzgün kesme taştan yapılan surların üst kısımları yıkılmış, yerden 1.50 m yüksekliğe kadar olan kısımları ile birkaç burç günümüze gelmiştir (Res. 184).

Doğu surlarının ortasındaki burç ve bitişiğindeki duvarlar günümüzde 2 m yüksekliğe kadar sağlamdır. Burç dikdörtgen planlıdır. Burcun bitişiğindeki surlar içten yuvarlak kemerlerle hareketlendirilmiştir. Bu duvar günümüzde bitişiğinde inşa edilen ev ile kısmen kapatılmıştır. Duvarlardaki düzgün kesme taş işçilik dikkati çekmektedir.

Surların kuzey duvarından günümüze ulaşan dikdörtgen burç dört mazgal pencere ile dışarı açılmaktadır. Burcun iç kısmı iki yuvarlak kemerle hareketlendirilmiştir (Res. 185-86).

Kuzeybatı köşede ayakta olan burç ise bir mazgal pencere ile dışarı açılmaktadır. 1.00 – 1.500 m yüksekliğindeki surlar dört yönde devam etmektedir.

Kale günümüzde yerleşme yeri olarak kullanıldığından kalenin içindeki mimari eserler büyük tahribata uğramış ve günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan mimari eserlerden biri ana kayanın yontulmasıyla yapılan Hisarkaya Hanı'dır.⁷⁴

Kalenin içinde çok sayıda su sarnıcı ve mağara bulunmaktadır. Bunlarda ana kayanın yontulmasıyla yapılmıştır. Kalenin Savur Çayı'na inen gizli geçidinin üzerine ev inşa edilmiştir. Bu gizli geçit günümüzde kapatılmıştır.

Kalenin doğu tarafında taş sütunlarının alt kısımları günümüze ulaşan bir yapı kalıntısı vardır.

Yapının günümüze ulaşan kısımlarında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

⁷⁴ Geniş bilgi için bakınız Hisarkaya (Kelapozreş) Hanı.

KATALOG NO : 3.9.2.

YAPININ ADI: SAVUR (EAUPAÇ – SEAURAS) KALESİ

BULUNDUĞU YER : Savur (Suara) Merkezdedir.

İNCELEME TARİHİ: Ekim 2001

RESİM : 187-192

ÇİZİM: -

TARİHÇESİ

Savur merkezdeki kalenin üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Kaynaklarda Justinianus zamanında (M.S. 527 – 565) Savur'da bir kalenin inşa edildiği yazılıdır.⁷⁵ Buradan hareketle Savur Kalesi'nin Justinianus tarafından VI. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiğini söyleyebiliriz. Bizanslılarla Sasaniler arasında el değiştiren kalede daha sonraki dönemlerde Müslüman Araplar, Mervaniler, Artuklular, Mısır ve Şam Eyyubileri, Timur, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler hüküm sürmüşlerdir. Bölgenin 1517'de Osmanlı topraklarına katılmasının ardından kale onarılmıştır.⁷⁶ Yapı günümüzde haraptır.

KİTABESİ

Kalenin kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkezde, ilçenin sırtını dayadığı tepenin üst düzlüğüne kurulmuştur (Res. 187). Bizanslar tarafından Sasaniler'e karşı korunmak amacıyla inşa edilen kale, strateji konumu bakımından çok önemlidir. Mardin – Savur – Midyat – Hasankeyf - Cizre kervan yolları üzerinde olup bu yolların güvenliğini sağlamaktadır.

Kuzey – güney doğrultusunda uzanan yapının doğu ve batı cepheleri doğal kayalık üzerinde yükselmektedir. Kaleye iki kapıdan girilmektedir. Kapının biri güney yönünde, diğeri doğu taraftadır.

Doğal kayanın üzerine inşa edilen surlar günümüzde yıkılmış olup temel kalıntıları bulunmaktadır. Güneydoğuda bir kaya mezar odası, ortada ise merdivenlerle çıkılan kalenin giriş kapısı yer almaktadır (Res. 188). Giriş kapısı günümüzde kısmen yıkıktır. Kuzey tarafta doğal kayalık kesintiye uğramaktadır. Kuzey surlar tamamen

⁷⁵ Göyünç, *a.g.e.*, 7.

⁷⁶ Tuğlacı, *a.g.e.*, 240.

yıkılmış olup, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde doğal kayalığın üzerinde yükselen birer burç kalıntısı vardır.

Batı kısmında, doğu tarafta olduğu gibi boydan boya doğal kayalık uzanmaktadır. Doğal kayalığın yüksekliği az olan kısımlarında surların temelleri bulunmaktadır. Batı cephesinin ortasında düzgün kesme taştan yapılmış bir burç günümüzde mevcuttur (Res. 189).

Güney tarafta doğal kaya yer yer kesintiye uğramaktadır. Güney surları yaklaşık 1.30 m kalınlığında olup düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Ortada kalenin giriş kapısı bulunmaktadır (Res. 190). Kapı basık kemer açıklıklı bir girişe sahip olup sivri kemerli eyvan türü kapılar grubuna girmektedir. Eyvan beşik tonozla örtülüdür. Kapı dış taraftan kısmen yıkılmıştır (Res. 191). Güneybatıda düzgün kesme taştan inşa edilen duvarlar yükselmektedir. Güneydoğuda ise doğal kayalığın üzerinde yükselen 1 m yükseklikteki surlar mevcuttur.

Günümüzde kalenin içindeki mimari yapılardan fazla bir eser yoktur. Kalenin içinde beş su sarnıcı (Res. 192) ve bir mağara bulunmaktadır. Kaleden Savur Çayı'na inen gizli tünel günümüzde kapatılmıştır

KATALOG NO : 3.10.1.

YAPININ ADI: ABDULLATİF ÖZBEK EVİ

BULUNDUĞU YER : Gazi Mahallesi, Reyhan Sokak No: 2'dedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM :193-207

ÇİZİM : 28 – 29

TARİHÇESİ

Reyhan Sokak'taki evin üst katında bulunan güneydeki odanın giriş kapısı üzerindeki kitabede 1234/1819 tarihi vardır. Köşk odasına açılan giriş kapısının üzerinde ise Emir Abdullah Bey'in adı ile 1257/1841 tarihi yazılıdır. Bütün bunlardan hareketle yapının 1234/1819 yılında inşa edildiği ve 1257/1841 yılında Emir Abdullah Bey tarafından yapıya eklemeler yapıldığını söylemek mümkündür. Yapı günümüzde tamamen sağlamdır. (Res. 193).

KİTABELER

Evin birinci kitabesi güneydeki odanın giriş kapısı üzerindedir. Kitabe taş kabartma tekniğiyle yazılmış olup dili Arapça'dır. Cel-i sülüs hatlı kitabe dört satırdan ibarettir (Res. 194).

Metin

١- الساكنه السعاده و السلامه

٢- دوام الدهر ما ناحت حمامه

٣- و عز دائم لا -----

٤- و اقبالا الى يوم القيامة سنة ١٢٣٤

Okunuşu

1. Es – sâkine es – saâde ve's - selâne
2. Devâmü'd - dehri mâ nâhat hammâne
3. ve izzün dâimûn lâ.....
4. Ve ikbâlen ilâ yev (mi) 'l – kıyâme sene 1234/1819

Anlamı

Evin oturanlarına (sahiplerine) mutlak ve iyilik olsun. Zaman ilerledikçe güvencinler susmasın, sürekli şeref ve gelecek kıyamete kadar sürsün. Sene 234/1819.

Yapının ikinci kitabesi ise köşk odasının giriş kapısı üzerindedir. Taşa kabartma tekniğiyle cel-i sülüs hatla yazılan kitabenin dili Arapça dır. Kitabe beş satırdan ibarettir (Res. 195).

Metin

۱- ما شاء الله / عمر هذا

۲- المكان / الامير

۳- عبدا / الله

۴- عليه / رحمت

۵- ۱۲۵۷ / الله

Okunuşu

1. Mâşallah / Amera hâze
2. 'l – mekân / el – emîr
3. Abd - / llah
4. Aleyhi rahmetu
4. 1257/1841 'llah

Anlamı

Allah dilediği şeyi yapar. Bu mekânı, emir Abdullah - Allah'ın bağışlaması onun üzerine olsun 1257/1841 yılında yaptırdı.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez, Gazi Mahallesi'nde, Savur, Eski Camii'nin karşısında doğu – batı doğrultusunda meyilli bir arazi üzerindedir. Yapı dıştan 16.10 x 28.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, avlulu, tek eyvanlı iki katlı ve dışarıdan düz

damla örtülüdür (Çiz. 28 – 29). Düzgün kesme taştan inşa edilen yapı, günümüzde sağlamdır ve kullanılmaktadır. Evin orijinal planı daha sonra yapılan eklemelerle kısmen bozulmuştur. Günümüzde evin bir bölümünü Ziya Özbek, Köşk odasını ve onun alt katını da Nusret Özbek kullanmaktadır.

Avlu

Kuzey tarafta bulunan avluya, kuzey cephedeki basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı dıştan sivri bir kemerle kuşatılmıştır. Kapı kanatları ahşaptır. Kapı kanatları üzerindeki kapı tokmağı dökme demirden yapılmış ve stilize kuş şeklindedir (Res. 196). Orijinalde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan avlunun planı günümüzde içinde inşa edilen yeni bölümlerle kısmen bozulmuştur. Avlunun tabanı taş kaplıdır. Güneyinde avluya basık kemerli bir kapıyla açılan ahır, batısında depo vardır. Avlu sokaktan yüksek bir duvarla ayrılmaktadır.

Zemin Kat

Zemin kat iki ahır ve bir depodan oluşmaktadır. Doğru – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çiz. 28).

Güney cephesinde, güneydeki ahıra açılan basık kemerli bir kapı ile iki mazgal pencere, güneydoğuda basık kemerli kapı ve dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Batı cephesi, önünde inşa edilen evle kapatılmıştır. Kuzey cephesinde kuzeydeki ahıra açılan basık kemerli kapı ile üç mazgal pencere, kuzeybatıda bir mazgal pencere yer almaktadır. Doğru cephesi sağırdır.

Kuzeybatıdaki depoya avlunun batı duvarında yer alan düz atkılı dikdörtgen formlu, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Depo 3.40 x 4.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğru duvarında giriş kapısı ve onun güneyinde avluya açılan mazgal bir pencere vardır. Güney duvarında, güneydeki ahırlara geçişi sağlayan ve günümüzde kapatılan düz atkılı, dikdörtgen formlu kapı, batı ve kuzey duvarlarında dışarı açılan birer mazgal pencere bulunmaktadır.

Avlunun güneyindeki ahıra basık kemerli kapıdan girilir. Ahır 3.35 x 15.30 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür.

Doğru duvarı, yontulan ana kayanın üzerine inşa edildiğinden yamuktur ve sağırdır. Güney duvarı iki duvar payesiyle hareketlendirilmiş ve bunlar arasına yuvarlak kemerler atılmıştır. Batı duvarında, batıdaki ahıra açılan sivri kemerli bir kapı, kuzey

duvarında sivri kemerli giriş kapısı ve üç mazgal pencere mevcuttur. Ahırın iç duvarları kaba yonu taştan inşa edilmiştir.

Güneydeki ahıra, güney cephesinde yer alan basık kemer girişli, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Ahır 7.90 x 14.00 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtü ortada iki kare ayağa, kuzey ve batıda ikişer duvar payesine, güneyde ve doğuda duvara oturan kemerlerle taşınmaktadır.

Doğu duvarı ana kayanın yontulmasıyla elde edilmiştir. Ortasında ve kuzeydoğuda yine ana kayanın yontulmasıyla yapılan iki duvar payesi mevcuttur. Güney duvarında giriş kapısı onun doğusunda günümüzde kapatılan yuvarlak kemerli bir niş, batısında iki mazgal pencere bulunmaktadır. Batı duvarı sağırdır. Kuzeybatı köşede üst kata çıkışı sağlayan 17 basamaklı merdivene açılan basık kemerli kapı yer almaktadır. Kuzey duvarı iki duvar payesiyle hareketlendirilmiştir.

Zemin katın batı tarafında bulunan ahırlar ev sahibi ve komşusu arasında paylaşma hususunda anlaşmazlığa sebep olduğundan bu ahırların çalışılması için izin alınamamıştır.

Üst Kat

Doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan üst kat, tek eyvanlıdır. Doğuda teras, kuzeydoğuda iki katlı köşk odası vardır. Alt katın güneyinde bulunan bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır (Çiz. 29).

Doğu cephesi yamuk olup, ikisi basık kemerli, biri düz lentolu üç pencereyle hareketlendirilmiştir (Res. 197). Güney cephesinde düz lentolu dikdörtgen formlu üç pencere mevcuttur. Batı cephesi en süslü ve hareketli cephedir. Güneydoğuda iki katlı iki pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, üst pencereler mazgal şeklinde olup pencereler dıştan birer dilimli kaş kemerle kuşatılmıştır. Batı cephesinin ortasında yuvarlak eyvan kemeri, onun güneyinde iki katlı iki pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, üst pencereler mazgaldır. Pencereler dışta üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Kuzeyinde de iki katlı iki pencere mevcuttur. Alt pencereler düz lentolu dikdörtgen formlu üst pencereler mazgaldır ve dışardan birer sivri kemerle kuşatılmıştır. Sivri kemer dıştan içe doğru kademelenme yapan testere dişi karakterli bordürlerle hareketlendirilmiştir (Res. 198).

Kuzeybatıda dikdörtgen formlu iki pencere yer almaktadır. Kuzey cephede ortada giriş holüne açılan basık kemerli kapı, onun doğusunda da odaya açılan basık kemerli kapı, batısında ise yuvarlak kemerli iki pencere bulunmaktadır. Kuzeybatıda düz lentolu bir pencere mevcuttur (Res. 199).

Ortada yer alan eyvan 3.85 x 7.50 m ölçülerinde doğu – batı yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında kilere geçişi sağlayan kapı, güneydoğuda dama çıkışı sağlayan merdivene açılan kapı bulunmaktadır. Doğu duvarın kuzey tarafına günümüzde bir mutfak eklenmiştir. Güney duvarında güneydeki odaya açılan kapı vardır. Kapının üstünde dört satırlık kitabe yer almaktadır. Batı duvarı yuvarlak bir kemerle terasa açılmaktadır. Yuvarlak kemer aşağı doğru sarkan üçgen şeklindeki süslemelerle hareketlendirilmiştir. Kuzey duvarında kuzeydeki hole açılan kapı bulunmaktadır (Res. 200).

Eyvanın güney duvarında bulunan basık kemerli bir kapıdan girilen güneydeki oda 3.70 x 7.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtü ortada bir sivri kemerle desteklenmiştir. Odanın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında yuvarlak kemerli yüklük ile sivri kemerli niş, güneybatıda ise sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Batı duvarında ortada yuvarlak kemerli niş, onun iki yanında iki katlı birer pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Kuzey duvarında sivri kemerli giriş kapısı ile sivri kemerli iki niş yer almaktadır.

Eyvanın kuzeydoğu köşesinde bulunan hole basık kemer girişli, içten sivri kemerli bir kapıdan girilir. Hol 1.40 x 3.80 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarı sivri kemerli iki nişle hareketlendirilmiştir. Güney duvarında eyvana açılan sivri kemerli kapı, batı duvarında, batıdaki odaya açılan basık kemerli kapı, kuzey duvarında, kuzeydeki terasa açılan sivri kemerli kapı bulunmaktadır.

Holün batısındaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.85 x 6.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür (Res. 201). Üst örtü ortada sivri kemerle desteklenmiştir. Doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında ortada sivri kemerli iki niş, güneydoğuda dilimli kaş kemerli bir niş, güneybatıda düz atkılı, sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Batı duvarında ortada yuvarlak kemerli niş, iki yanında iki katlı birer pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Kuzey duvarında ortada sivri kemerli iki niş, bunların doğusunda ve batısında sivri kemerli birer pencere yer almaktadır. Kuzeydoğuda ise yuvarlak kemerli yüklük, yüklüğün önünde de 100 x 110 m ölçülerinde dikdörtgen formlu abdestlik vardır. Yüklüğün yuvarlak kemeri üçgen şeklindeki süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Kuzeydoğudaki odaya, kuzeydeki terasa açılan basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 4.00 x 5.20 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında altta ortada sivri kemerli bir niş, onun sağında ve solunda düz atkılı, dikdörtgen formlu birer pencere, üstte de aynı formda bir pencere bulunmaktadır. Güney duvarında ikisi büyük, ikisi küçük sivri kemerli dört niş vardır. Bu nişlerden doğu taraftan ikinci nişin Orijinalde eyvana açılan bir kapı olduğu

ve sonradan kapatıldığı tahmin edilmektedir. Batı duvarında sivri kemerli bir niş, kuzey duvarında sivri kemerli iki niş ile sivri kemerli giriş kapısı yer almaktadır.

Batıda yer alan teras taş döşemelidir ve batı duvarı taş duvardan yapılan korkulukla çevrilmiştir. Güneybatıda dikdörtgen planlı bir oda bulunmaktadır. Bu odayı kullananlar, Ankara'da yaşadıklarından oda günümüzde kilitlidir. Bu nedenle çalışılamamıştır. Terasın doğu tarafında alt kata inişi sağlayan merdiven, merdivenin güneyinde de 1.10 x 1.55 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı hela bulunmaktadır. Helaya kuzey duvarında yer alan ve terasa açılan düz atkılı bir kapıdan girilir. Doğu duvarında üç küçük pencere vardır. Helanın doğusunda dışarı açılan dikdörtgen formlu pencere vardır.

Terasın kuzey tarafında iki katlı oda bulunmaktadır. Üstteki oda köşk odasıdır. Bu odaların doğusunda da ikinci hela yer almaktadır. Güney duvarında bulunan düz atkılı, dikdörtgen formlu bir kapıdan girilen hela 90 x 100 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır.

Terasın kuzeyinde bulunan köşk odasının altındaki odaya güneyde yer alan yuvarlak kemerli eyvan türü, basık kemer girişli bir kapıdan girilir. Basık kemerin köşelerinde birer palmet süslemesi yer almaktadır. Oda terasa göre 1.40 m alçakta olup, buraya 5 basamakla inilmektedir. Oda 4.00 x 5.10 m ölçülerinde, kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 202). Dokuz ahşap, direğin taşıdığı düz tavanla örtülüdür (Res. 203). Üst örtü kalem işi bitkisel süslemelerle bezenmiştir (Res. 204). Doğu duvarında ortada düz atkılı ahşap kapaklı bir niş vardır. Nişin ahşap kapağı orijinal olup bitkisel karakterli kalem işi süslemelerle bezenmiştir (Res. 205). Bu nişin güneyinde yuvarlak kemerli yüklük, kuzeyinde aynalık ve sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğu köşede ise düz atkılı bir niş mevcuttur. Üst kısımda iki mazgal pencere açılmıştır.

Güney duvarında ortada yuvarlak kemerli giriş kapısı onun sağında ve solunda dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı iki katlı birer nişçik, doğu ve batıda da sivri kemerli birer niş vardır. Batı duvarında sivri kemerli iki niş, düz atkılı sivri kemer alınlıklı iki pencere ve dikdörtgen formlu üç nişçik bulunmaktadır. Kuzeybatıda düz atkılı, dikdörtgen formlu bir niş mevcuttur. Üste iki mazgal pencere açılmıştır. Kuzey duvarında sivri kemerli pencere ile sivri kemerli iki niş, bunların aralarında da dikdörtgen formlu iki nişçik vardır. Bunların batısında altta düz atkılı, dikdörtgen formlu niş, onun üstünde de aynalık yer almaktadır. Aynalığın ortasında ayna yerleştirmek için yapılan dikdörtgen çerçeve bulunmaktadır. Aynalığın üst kısmı taçlandırılmış ve çeşitli süslemelerle bezenmiştir (Res. 206). Duvarın üst kısmında odayı üç yönde çeviren mukarnas süslemeli bir konsol, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde de lambalık olarak kullanılan birer köşelik bulunmaktadır.

Köşk Odası

Evin planına göre yapının üçüncü katı olarak karşımıza çıkan köşk odası dıştan 5.35 x 7.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve düz tavan örtülüdür (Çiz. 29).

Güney cephede sekiz basamaklı bir merdivenle çıkılan basık kemerli, “C” kıvrımlı kemer alınlıklı kapı bulunmaktadır. Alınlıkta örgü süslemeli bir çerçeve içine alınan ve zemini ajur tekniğinde yapılan geometrik ve bitkisel süslemelerle süslü, odanın inşa tarihini veren kitabe yer almaktadır. Kitabenin doğusunda bir palmet süslemesi, üstünde de üçerli üç sıra halinde toplam dokuz tane rozet vardır. Kapının batısında düz lentolu, dikdörtgen formlu bir pencere mevcuttur. Pencere dıştan “C” kıvrımlı bir kemerle kuşatılmıştır. Güney cephesinin üst kısmında düz atkılı, kaş kemer alınlıklı iki mazgal pencere açılmıştır. Mazgal pencereler dıştan testere dişi süslemeli, yuvarlak kemerli bir çerçeve ile kuşatılmıştır (Res. 207).

Güney cephede altta ve üstte üçer pencere bulunmaktadır. Alt pencereler düz lentolu dikdörtgen formlu olup dıştan “C” kıvrımlı birer kemerle kuşatılmıştır. Üst pencereler düz lentolu, kaş kemer alınlıklı mazgal pencerelerdir. Mazgal pencereler testere dişi süslemesiyle hareketlendirilen yuvarlak kemerli bir çerçeve içine alınmıştır. Batı cephesinde altta ve üstte ikişer pencere mevcuttur. Pencerelerin düzenlemesi güney cephesindekilerle aynıdır. Bu pencereler günümüzde kapatılmıştır. Kuzey cephesinin düzenlemesi güney cephesiyle aynıdır. Altta ve üstte üçer pencere bulunmaktadır. Pencere düzenlemeleri güney cephesindeki pencereler gibidir.

Köşk odasına güneyde bulunan basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.90 x 5.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve düz tavanla örtülüdür. Ev sakinleri kalem işleriyle süslü olan ahşap direkli orijinal üst örtünün yıkılmasından sonra bugünkü betonarme üst örtüsünün yapıldığını belirtmektedir.

Doğu duvarında altta düz atkılı iki niş ile düz atkılı üç pencere, üstte üç mazgal pencere bulunmaktadır. Güney duvarında altta ortada düz atkılı giriş kapısı onun kuzeyinde düz atkılı yüklük, güneyinde mukarnas kavsaralı niş, güneybatıda da günümüzde kapatılıp nişe dönüştürülen pencere vardır. Üstte ise iki mazgal pencere açılmıştır. Batı duvarının düzenlemesi doğu duvarıyla aynıdır. Altta düz lentolu, dikdörtgen formlu üç pencere ve iki niş, üstte üç mazgal pencere mevcuttur. Kuzey duvarında orijinalde dışa açılan iki pencere kapatılarak düz atkılı bir yüklüğe dönüştürülmüştür. Yüklüğün sağında ve solunda dikdörtgen formlu birer nişçiğe yer verilmiştir. Orijinalde üst kısımda açılan mazgal pencerelerde günümüzde kapatılmıştır.

KATALOG NO : 3.10.2.

YAPININ ADI : HACI BEY KÖŞKÜ

BULUNDUĞU YER : Devlet Mahallesi Eflatun Sokak No : 20-23'tedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001 – Şubat 2002

RESİM : 208-231

ÇİZİM : 30 – 32

TARİHÇESİ

Eflatun Sokak'taki ev, avluya geçişi sağlayan kuzeydeki giriş kapısının üzerindeki kitabeye göre köşk (ev) Emir Hacı Abdullah tarafından 1299/1882 tarihinde yaptırılmıştır. Yapı günümüzde sağlam ve kullanılmaktadır (Res. 208).

KİTABESİ

Kitabe cel-i sülüs yazı türüyle yedi satır şeklinde taş malzemeye kabartma tekniğiyle hakkedilmiştir. Kitabenin ilk üç satırı Osmanlı Türkçe'siyle, son üç satırı ise Arapça yazılmıştır (Res. 209).

Metin

- ۱- بو قصرى ايلدى انشا امير الحاج عبد الله
- ۲- انى اولاد و احفاديله مسرور ايليه الله
- ۳- تمام اولدى بناسى التمش التيده كلوب تاريخ
- ۴- و قاه الله من كل شرير صنه يا مولاه
- ۵- الا يا دار كوني تعامر كى فى حفظ الكريم
- ۶- بجرمة الهادى محمد و القران العظيم
- ۷- سنه ۱۲۶۶

Okunuşu

- 1 – Bu kasrı eyledi inşa Emir el-Hâc Abdullah
- 2 – Anı evlâd ve ahfâdıyla mesrûr eyleye Allah
- 3 – Tamam oldu binâsı altmış altıda gelûp tarih
- 4 – Vakâhu'llâhu min kulli şeririn sin hû yâ mevlâhu
- 5 – Elâ yâ dâru kûni fi'hıfzi'l-kerim
- 6 – bin hurmeti'l-hâdi Muhammed ve'l Kur'âni'l – azim
- 7 – sene 1266

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez Devlet Mahallesi'nde bulunan ev kuzey – güney doğrultusunda eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Dıştan 30.60 x 33.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır⁷⁷. Avlulu, revaklı, üç katlı ve dört eyvanlıdır (Çiz. 30 –32). Görünüme giren cephelerde düzgün kesme taş, diğer yerlerde kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır (Res. 209).

Orijinalde küçük bir saray şeklinde inşa edilen ev günümüzde üç aile tarafından kullanılmaktadır. Evi bölümlere ayıranlar bazı kısımlara duvarlar örmüşlerdir. Birinci evde Hüsamettin Öztürk, ikinci evde Hüseyin Öztürk ikamet etmektedir. Üçüncü ev ise Hüsamettin Öztürk tarafından halasından satın alınmış olup günümüzde kullanılmamaktadır.

Avlu

Doğu tarafta yer alan avlu 8.10 x 12. 20 m ölçülerinde kuzey – batı yönünde “L” şeklinde bir plana sahiptir. Avlunun zemini taş döşemelidir. Avluya kuzeyden ve güneyden yer alan iki kapıdan girilir. Kuzeyde yer alan giriş kapısı basık kemerlidir. Dıştan bir sivri kemerle kuşatılmıştır. Alınlıkta evin inşa tarihini veren yedi satırlık kitabe vardır. Basık kemer beş kabare süslemesiyle hareketlendirilmiştir (Res. 210). Bu kapıdan üzeri çapraz tonoz örtülü giriş bölümüne girilir, oradan da taş döşemeli bir yolla avluya ulaşılmaktadır.

Güneydeki kapı basık kemer girişli, sivri kemer alınlıklı olup avluya açılmaktadır. Avlunun doğu tarafı bitişikteki komşu evin duvarıyla sınırlandırılmıştır. Güney duvarında sivri kemerli giriş kapısı ve giriş kapısının batısında hela bulunmaktadır.

Helaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı dıştan bir sivri kemerle kuşatılmıştır. Hela 0.88 x 1.10 m ölçülerinde, kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlı ve düz tavanla örtülüdür. Güney duvarında dışarı açılan mazgal bir pencere batı duvarında dikdörtgen formlu bir niş bulunmaktadır (Res. 211).

Helanın batısında ise basık kemerli büyük bir ocak yer almaktadır. Ocak 1.35 x 3.35 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Res. 211).

⁷⁷ Ölçü almamıza yardım eden Aydın Öztürk'e teşekkür ederim.

Avlunun batı duvarını evin zemin kat duvarları oluşturmaktadır. Ortada avluya açılan sivri kemerli eyvan vardır. Avlunun kuzey tarafı açıktır.

Bodrum Kat

Bodrum kat kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu cephesi doğudaki ahıra açılan basık kemerli giriş kapısı ve mazgal pencereyle hareketlendirilmiştir. Ev, kayalık bir zemin üzerinde inşa edildiğinden bodrum katın güney cephesi dışardan görülmemektedir. Batı cephesi ortada zemin kattaki hela duvarının devamı olan dışa taşıntılı duvarla hareketlendirilmiş ve güneybatıda mazgal bir pencereye yer verilmiştir.

Bodrum kat iki gözlü revak, üç ahır ve onların gerisindeki taştan oyma mağaralardan ibarettir (Çiz 30).

Kuzeybatıda yer alan revak 4.45 x 7.50 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, çapraz tonoz örtülü ve iki gözlüdür. Üst örtü ortada sivri kemerle desteklenmiştir. Revağın doğu duvarında doğudaki ahıra geçişi sağlayan basık kemerli giriş kapısı vardır. Güney duvarında ise güneydeki ahıra açılan basık kemerli kapı mevcuttur. Batı duvarı sağırdır. Kuzey duvarı ortada kare ayağa, iki yanda duvara oturan iki sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Bu sivri kemerli açıklıklardan, batıdaki günümüzde önünde inşa edilen ve zemin kata çıkışı sağlayan merdivenle kapatılmıştır (Res. 212).

Revağın güneyindeki ahıra, kuzeyden yer alan bir kapıdan girilir. Ahır 3.20 x 6.90 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Ahırın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında güneydeki mağaralara açılan giriş kapısı vardır. Batı duvarı bir mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Kuzey duvarında revağa açılan yuvarlak kemerli giriş kapısı vardır.

Ahırın güney duvarında bulunan bir kapıdan girilen, ana kayanın yontulmasıyla elde edilen ve ahır olarak kullanılan mağaralara, karanlık olmalarından dolayı girilemedi.

Revağın doğusundaki ahıra batıda bulunan bir kapıdan girilir. Ahır 3.30 x 11.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Üst örtü ortadan bir yuvarlak kemerle desteklenmiştir. Doğu duvarı sağırdır. Güney duvarı dikdörtgen formlu altı nişle hareketlendirilmiştir. Batı duvarında düz lentolu giriş kapısı, kuzey duvarında mazgal bir pencere vardır.

Kuzeydoğudaki ahıra doğu cephesinde bulunan basık kemerli kapıdan girilir. Ahır 3.20 x 9.80 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Ortada iki yarım çapraz tonoz, iki yanda beşik tonozla örtülüdür. Benzer örtü sistemi

Savur Eski Camii'nin harim bölümünün üst örtüsünde de karşımıza çıkmaktadır. Ahırın doğu duvarında altta düz lentolu giriş kapısı ile onun güneyinde sivri kemerli dört niş, üstte mazgal pencere bulunmaktadır. Batı duvarı sağırdır. Güney duvarında yuvarlak kemerli yamuk bir niş mevcuttur (Res. 213). Kuzey duvarında altta sivri kemerli iki niş, üstte mazgal pencere yer almaktadır.

Zemin Kat

Kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Zemin katta eyvanlar, odalar, ahırlar ve servis mekanları bulunmaktadır (Çiz. 31).

Doğu cephesinin ortası eyvanın sivri kemeriyle hareketlendirilmiştir. Kuzeydoğuda dikdörtgen formlu bir pencere, güneydoğuda mazgal iki pencere bulunmaktadır. Güney cephesi sağır olup üst kattaki helanın dışarı taşıntı yapan duvarları ve yapının kademelenme yapan duvarlarıyla hareketlendirilmiştir (Res. 214).

Batı cephesinde ortada ahıra açılan yuvarlak kemerli kapı onun güneyinde mazgal pencere ve batısında üst kata çıkışı sağlayan merdiven yer almaktadır. Kuzeybatıda duvar kademelenme yapmaktadır. Burada düz lentolu iki pencereye yer verilmiştir (Res. 215).

Kuzey cephesinde ortada sivri kemerli eyvan açıklığı onun batısında iki katlı iki pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Pencereler dıştan üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Eyvanın önünde de dışa taşıntı yapan servis birimlerinin duvarları bulunmaktadır. Bu duvar dikdörtgen formlu bir pencereyle hareketlendirilmiştir. Onun doğusunda da dikdörtgen formlu üç pencereye yer verilmiştir.

Avluya sivri kemerle açılan doğudaki eyvan 3.50 x 6.95 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Avludan iki taş basamakla çıkılan eyvanın zemini taş döşemelidir. Üst kısmında ahşap bir yüklük vardır. Eyvanın doğu duvarı sivri kemerle avluya açılmaktadır. Güney duvarında servis bölümüne açılan basık kemerli kapı, batı duvarında üst kata çıkışı sağlayan merdivenlere ve kuzeydeki ahıra geçişi sağlayan aralığa açılan basık kemerli kapı vardır. Kuzey duvarında, kuzeydoğuda hole açılan basık kemer girişli, yuvarlak kemer alınlıklı giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzeybatıda ise kuzeydeki odaya açılan ve günümüzde kapatılan yuvarlak kemerli kapı mevcuttur (Res. 216).

Eyvanın güneyinde bulunan servis birimine kuzey duvarında yer alan kapıdan girilir. Servis birimi 4.95 x 5.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Doğu tarafı çapraz tonoz, batı tarafı kuzey – güney yönünde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarı iki mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Güney duvarında

ortada fırına açılan düz lentolu dikdörtgen formlu kapı, onun iki yanında kaş kemerli birer niş vardır. Kapı dıştan yuvarlak kemerle kuşatılmış kemer kilit taşı, palmet süslemesiyle hareketlendirilmiştir (Res. 217). Batı duvarında altta yuvarlak kemerli ocak nişi, üstte mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey duvarında giriş kapısı mevcuttur.

Güney duvarında bulunan fırın bölümü 2.50 x 3.00 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. orijinalde ekmek pişirme fırını olarak kullanılan birim günümüzde kullanılmamaktadır.

Eyvanın batı duvarındaki kapıdan giriş aralığına oradan da, ahıra geçilmektedir. Ahır iki bölümden oluşmaktadır. Giriş eksenindeki bölüm 3.20 x 9.00 m ölçülerinde doğu- batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Doğu tarafı doğu – batı yönünde uzanan beşik tonozla, batı tarafı çapraz tonozla örtülüdür. Ahırın her iki bölümü bir sivri kemerle ayrılmaktadır. İkinci bölüm yani güneydeki bölüm 7.40 x 9.10 m ölçülerinde olup haç şeklinde bir plana sahiptir. Ortada ve doğuda duvara bağlı ikişer payeye, batıda da duvara oturan kemerlerle taşınan çapraz tonozla örtülüdür. Ahırın doğu duvarında servis birimine açılan mazgal pencere vardır. Güney ve kuzey duvarları sağırdır. Batı duvarında batıdaki ahıra açılan ve günümüzde kapatılan basık kemerli kapı vardır.

Eyvanın kuzey duvarındaki basık kemer girişli, yuvarlak kemerli eyvan türü kapıdan hole geçilir. Hol 3.30 x 3.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı ve çapraz tonoz örtülüdür. Holün güneydoğu köşesinde düz atkılı bir kapıdan girilen hela mevcuttur. Hela 0.80 x 1.30 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kuzeydoğuda ise üst kata çıkışı sağlayan merdiven vardır. Doğu duvarında ise yuvarlak kemerli giriş kapısı ve onun doğusunda düz lentolu pencere bulunmaktadır. Batı duvarında batıdaki odaya açılan düz atkılı, dikdörtgen formlu kapı yer almaktadır. Kuzey duvarı bir sivri kemerle gerisindeki ambara açılmaktadır.

Ambar 3.30 x 5.60 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Doğu duvarında yuvarlak kemerli bir pencere ve onun kuzeyinde yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır. Güney duvarı bir sivri kemerle hole açılmaktaydı. Günümüzde bu kemer açıklığı kapatılmıştır. Batı duvarında sivri kemerli bir niş vardır. Kuzey duvarında ortada düz lentolu bir pencere onun iki yanında da sivri kemerli birer niş mevcuttur.

Holün batısındaki odaya holden düz atkılı bir kapıdan geçilmektedir. Oda 3.50 x 5.00 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında ortada düz atkılı giriş kapısı, onun iki yanında da yuvarlak kemerli birer niş vardır. Güney duvarında yuvarlak kemerli yüklük ile onun batısında günümüzde kapatılan basık kemerli kapı bulunmaktadır. Batı duvarında eyvana açılan sivri kemerli kapı onun sağında dikdörtgen formlu nişçik ve kuzeybatıda sivri kemerli

niş yer almaktadır. Kuzey duvarında biri düz atkılı dikdörtgen formlu, diğeri sivri kemerli iki niş mevcuttur.

Odadan bir kapıyla kuzeydeki eyvana geçilir. Eyvan 3.70 x 4.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve çapraz tonoz örtülüdür. Tabanı taş döşemeli eyvanın tavanında ahşap yüklük bulunmaktadır. Eyvanın doğu duvarında doğudaki odaya açılan basık kemerli kapı vardır. Güney duvarı üçü büyük ikisi küçük dikdörtgen formlu beş nişle hareketlendirilmiştir. Batı duvarında batıdaki odaya açılan basık kemerli kapı mevcuttur. Kuzey duvarı sivri kemerle terasa açılmaktadır.

Eyvanın batısındaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Oda 3.60 x 8.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, çapraz tonoz örtülüdür. Üst örtü ortada bir sivri kemerle desteklenmiştir. Doğru duvarında sivri kemerli kapı, kapının kuzeyinde dikdörtgen formlu bir nişçik, güneyinde kaş kemerli bir niş vardır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarı düz lentolu iki pencereyle dışarı açılmaktadır. Kuzey duvarında ortada yuvarlak kemerli yüklük onun doğusunda dikdörtgen formlu bir niş, batısında iki katlı iki pencere yer almaktadır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu üst pencereler mazgaldır.

Kuzeyde yer alan teras 4.75 x 13.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Batı ve kuzey tarafı taş duvarlı bir korkulukla çevrilmiştir. Terasın kuzeybatı köşesinde hela bulunmaktadır. Hela 102 x 105 m ölçülerinde kare planlıdır. Hela düz atkılı bir kapıyla terasa açılmaktadır. Helanın batısında yer alan merdivenler bodrum kattan terasa çıkışı sağlamakta olup orijinal olmayıp sonradan yapılmışlardır. Terasın kuzeydoğu köşesinde servis birimi mevcuttur.

Servis birimi 2.00 x 3.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üstü açıktır. Terasa düz atkılı bir kapıyla açılan bu servis biriminin kuzey duvarının ortasında yuvarlak kemerli bir ocak nişi mevcuttur. Onun batısında dışarı açılan dikdörtgen formlu bir pencereye yer verilmiştir. Doğusunda ise düz atkılı, dikdörtgen formlu bir büyük niş vardır. Bu nişin orijinalde yıkanma yeri olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Terasın doğu duvarında, doğudaki odaya açılan basık kemerli kapı bulunmaktadır. Oda 3.60 x 5.00 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, çapraz tonoz örtülüdür. Doğru duvarında yuvarlak kemerli yüklük mevcuttur. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarında ortada yuvarlak kemerli giriş kapısı, onun sağında ve solunda dikdörtgen formlu birer nişçik ve sivri kemerli birer niş yer almaktadır. Kuzey duvarında altta sivri kemerli iki pencere ve dikdörtgen formlu bir niş, üstte mazgal pencere bulunmaktadır.

Batıdaki ahıra batı cephesinde bulunan basık kemer girişli, yuvarlak kemerli eyvan türü bir kapıdan girilmektedir. Ahır 7.40 x 13.05 m ölçülerinde kuzey – güney

doğrultusunda dikdörtgen planlı, üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtü ortada dikdörtgen iki ayağa, yanlarda duvarlara oturan kemerlerle taşınmaktadır. Ahırın doğu duvarında doğuda bulunan diğer ahıra geçişi sağlayan ve günümüzde kapatılan basık kemerli kapı vardır (Res. 218). Güney duvarında bir mazgal pencere bulunmaktadır, pencere günümüzde kapatılmıştır. Batı duvarının ortasında yuvarlak kemerli giriş kapısı, onun kuzey ve güneyinde mazgal birer pencere bulunmaktadır.

Üst Kat

Üst kat köşk odası, hamam, mutfaklar, eyvanlar, teraslar ve odalardan meydana gelmektedir (Çiz. 32).

Doğu cephesi ortada teras bölümünün açıklığıyla hareketlendirilmiştir. Onun doğusunda orijinalde dışarı açılan ve günümüzde kapatılıp pencere haline getirilen eyvan açıklığı bulunmaktadır. Kuzeydoğuda ise düz lentolu dikdörtgen formlu, dilimli kemer alınlıklı iki pencere, onların ortasında da bir mazgal pencere vardır. Güneydoğu tarafta altta dışa hafif taşıntı yapan odanın duvarlarının oturduğu bir sıra konsol yer almaktadır. Üstte basık kemer açıklıklı iki pencere mevcuttur, basık kemerin kilit taşı dışarı taşıntı yapmaktadır. Pencere dıştan üç dilimli birer kemerle kuşatılmıştır. Güneybatı köşede, mazgal pencere bulunmaktadır. Doğu cephesinin duvarları dışa taşıntılı bir sıra taştan oluşan saçakla son bulmaktadır.

Güney cephesi kademelenme yapan duvarla hareketlendirilmiştir. Güneydoğuda dışa hafif taşıntı yapan odanın duvarlarının oturduğu bir sıra konsol ve dışarı taşıntı yapan helanın duvarı bulunmaktadır. Bunların batısında dikdörtgen formlu bir pencere ve mazgal iki pencere mevcuttur. Güneydoğu köşede ise avluya açılan basık kemer girişli, sivri kemer alınlıklı giriş kapısı yer almaktadır.

Batı cephesinde ortada teras açıklığı, onun güneyinde iki katlı iki pencere vardır. Alt pencereler dıştan birer üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Güneydoğu köşede ise dikdörtgen formlu bir pencere mevcuttur. Kuzeybatıda ortada dışa taşıntı yapan ocak duvarı onun iki yanında iki katlı birer pencere yer almaktadır. Pencere dıştan üç dilimli kemerle kuşatılmış olup alt pencereler düz lentolu dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Cephe üstte dışarı taşıntılı bir sıra taştan oluşan saçakla son bulmaktadır.

Kuzey cephe en süslü ve en hareketli cephedir. Kuzeydoğu taraftaki odaların duvarları kademelenme yapmaktadır. Cephenin ortasında balkon bulunmaktadır. Balkonun doğusunda altta yuvarlak kemerli iki pencere, üstte öküz gözü adı verilen yuvarlak bir pencere vardır. Pencere üst kısmı dört kollu yıldız süslemelerinden oluşan bir bordürle hareketlendirilmiştir. Kuzeydoğuda iki katlı iki pencere mevcuttur. Alt pencereler düz lentolu, üst pencereler mazgaldır. Pencere dıştan üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Balkonun batısında ise altta yuvarlak kemerli üç pencere, üstte iki

mazgal pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin batısında da iki katlı iki pencere yer almaktadır. Alt pencereler basık kemer açıklıklı, üst pencereler mazgaldır. Pencereler dıştan üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Kuzeybatı köşede ise altta düz lentolu, üç dilimli kemer alınlıklı iki pencere; üstte mazgal bir pencere vardır. Cephe dışa taşıntı yapan bir sıra taştan oluşan saçakla hareketlendirilmiştir.

Kuzeydoğudaki eyvana alt kattan bir merdivenle çıkılmaktadır. Eyvan 4.55 x 10.50 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve düz tavanla örtülüdür. Doğru duvarı orijinalde dışarı açılmaktaydı. Günümüzde kapatılarak burada bir pencere açılmıştır. Batı duvarının ortasında 1.24 x 2.87 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, düz tavanla örtülü hela bulunmaktadır. Helanın doğusunda alt kata inen merdivenler ve dışarı açılan dikdörtgen formlu pencere vardır. Helanın batısında yer alan ve güneydeki terasa açılan düz lentolu kapı günümüzde kapatılmıştır. Batı duvarında, batıdaki odaya geçişi sağlayan basık kemerli kapı ile onun kuzeyinde dikdörtgen formlu iki niş bulunmaktadır. Kuzey duvarında ortada kuzeydeki odaya açılan basık kemerli kapı, onun batısında ise kuzeydeki balkona açılan açıklık vardır. Kuzeydoğuda ise köşk odasına açılan basık kemerli kapı mevcuttur. Kapı dıştan silmelerle hareketlendirilen üç dilimli kemerle kuşatılmıştır. Alınlıkta mazgal bir pencereye yer verilmiş, pencere testere dişi süslemelerinden oluşan bir çerçeve içine alınmıştır (Res. 219).

Köşk odası evin en süslü ve en dikkat çekici odasıdır. Oda 3.80 x 5.50 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve düz tavanla örtülüdür (Res. 220). Ahşaptan yapılan tavan oldukça süslemelidir. Ahşap tavan dıştan içe doğru kademelenme yapan bordürlerle dört yönde çevrilmiştir. Bu bordürler kalem işi, bitkisel süslemelerle bezenmiştir. Tavanın orta kısmı iki silme ve mukarnas bir bordürle sınırlandırılmış, dört köşede beş kollu birer yıldız süslemesine yer verilmiştir. Ortada ise iç içe geçen sekiz kollu üç yıldız süslemesi bulunmaktadır. En dıştaki yıldızın kolları birer palmet süslemesiyle hareketlendirilmiştir. Aralarda da bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Res. 221).

Köşk odasının doğu duvarında ortada sivri kemerli bir niş onun kuzeyinde ve güneyinde dikdörtgen açıklıklı birer pencere bulunmaktadır. Güneydoğu köşede yuvarlak kemerli büyük bir niş onunla pencere arasında da dilimli kaş kemerli küçük bir niş mevcuttur. Üstte vitraylı mazgal pencere vardır. Güney duvarında ortada yuvarlak kemerli kapı onun sağında ve solunda dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı birer nişçik yer almaktadır. Güneydoğu ve güneybatı köşelerde sivri kemerli birer niş yer verilmiştir. Üstte dikdörtgen formlu mazgal pencere açılmıştır.

Batı duvarında ortada yuvarlak kemerli yüklük onun iki yanında dikdörtgen formlu birer nişçik ile sivri kemerli birer niş yer almaktadır. Kuzeybatıda dikdörtgen açıklıklı pencere mevcuttur. Pencerenin doğusunda dilimli kaş kemerli bir niş, onunda üstünde aynalık vardır. Aynalığın, ayna yerleştirilen orta kısmı dikdörtgen bir çerçeve

şeklinde olup biri bitkisel diğeri örgü motifli iki bordürle dört yönde çevrilmiştir. Aynalıgın üst kısmı taşlandırılmış, gerek üst kısımlar ve gerekse yan kısımlar bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Batı duvarının üst kısmında vitraylı mazgal pencere açılmıştır.

Güney duvarında ortada düz atkılı bir niş, onun iki yanında dikdörtgen formlu birer pencere bulunmaktadır. Ortadaki nişin üst kısmı istiridye yivli süslemelerle hareketlendirilmiş, köşelerde birer kabare süslemesine yer verilmiştir. Niş bitkisel karakterli bir bordürle dört yönde çevrilmiştir (Res. 222). Güney duvarının üst kısmında vitraylı iki pencere açılmıştır.

Köşk odasının duvarları dört yönde üç bordürle hareketlendirilmiştir. En alttaki bordür, geometrik ve bitkisel süslemeli (Çiz. 46), ortadaki bordür mukarnas süslemeli en üstteki bordürde natüralist bitkisel süslemelidir (Çiz. 47), (Res. 223). Üstteki iki bordür kuzey duvarında iki doğu, batı ve güney duvarlarında da birer mazgal pencereyle kesilmektedir.

Odanın köşelerinde yörede lambalık olarak adlandırılan birer köşeliğe yer verilmiştir (Res. 224). Bu köşeliklerin alt kısımları dilimli kemer şeklinde hareketlendirilmiştir.

Köşk odasının batısındaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.60 x 4.10 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür.

Doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında ortada yuvarlak kemerli giriş kapısı onun sağında ve solunda iki katlı, dikdörtgen formlu, dilimli kemer alınlıklı birer nişçik, doğu ve batıda da yuvarlak kemerli birer niş bulunmaktadır. Batı duvarında yuvarlak kemerli yüklük ile biri yuvarlak kemerli diğeri dikdörtgen formlu iki niş vardır. Kuzey duvarında altta dikdörtgen formlu iki pencere, üstte öküz gözü adı verilen yuvarlak pencere mevcuttur.

Eyvanın kuzeybatı köşesinde bir açıklıktan geçilen balkon 1.77 x 4.30 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Balkonun kuzey ve batı tarafı 0.20 m kalınlığındaki taş duvarlardan oluşan bir korkulukla çevrilmiştir.

Eyvanın batısındaki odaya eyvanın batı duvarında bulunan basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.85 x 4.75 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu duvarında, güney doğuda düz atkılı, dikdörtgen formlu giriş kapısı onun da kuzeyinde dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı üç niş bulunmaktadır. Güney duvarında yuvarlak kemerli yüklük ile sivri

kemerli bir niş vardır. Batı duvarı sağırdır. Kuzey duvarında altta yuvarlak kemer açıklıklı, sivri kemer alınlıklı üç pencere, üstte iki mazgal pencere yer almaktadır.

Güneydoğuda bulunan ve günümüzde boş olan bölüme alt kattan bir merdivenle çıkılmaktadır. Merdivenden ortadaki eyvana geçilir. Eyvan 3.40 x 9.50 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Eyvanın güney duvarında güneydeki odaya açılan dikdörtgen formlu pencere, onun da batısında dama çıkışı sağlayan merdivenlere ve mutfığa geçişi sağlayan aralığa açılan basık kemerli kapı bulunmaktadır. Batı duvarında ise batıdaki terasa açılan dikdörtgen formlu pencere ile kapı bulunmaktadır. Kapı günümüzde kapatılmıştır. Kapı ile pencere arasında biri küçük, biri büyük dikdörtgen formlu iki niş mevcuttur. Kuzey duvarında ise kuzeydeki odaya açılan basık kemerli kapı vardır. Doğu duvarı sivri kemerle terasa açılmaktadır. Eyvanın zemini taş döşemelidir (Res. 225).

Eyvanın önünde bulunan teras 3.40 x 8.10 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Terasın doğu tarafı taş duvardan yapılan bir korkulukla çevrilmiştir. Güney duvarında güneydeki odaya açılan düz lentolu, üç dilimli kemer alınlıklı iki pencere vardır. Pencereler günümüzde kapatılmıştır. Güneybatı köşede ise güneydeki hole açılan yuvarlak kemerli açıklık vardır. Bu açıklık günümüzde kapatılmış, burada altta düz lentolu kapı, üstte dikdörtgen formlu pencere açılmıştır. Terasın kuzey duvarında ise kuzeydeki eyvana açılan dikdörtgen formlu kapı mevcuttur. Kapı günümüzde kapatılmıştır.

Eyvanın kuzeyindeki odaya basık kemerli kapıdan girilmektedir. Oda 3.70 x 4.75 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Aradaki ince duvar, bu odanın orijinalde batıdaki odayla bir bütün olduğu ve daha sonraki yıllarda araya örülen duvarla bu odadan ayrıldığını göstermektedir. Doğu duvarında ortada yuvarlak kemerli yüklük onun iki yanında dilimli kaş kemerli birer nişçik, bunların doğu ve batısında sivri kemerli birer niş bulunmaktadır. Güney duvarında ise ortada sivri kemerli giriş kapısı onun iki yanında dikdörtgen formlu dilimli kaş kemer alınlıklı birer nişçik ve sivri kemerli birer niş yer almaktadır (Res. 226). Batı duvarı sağırdır. Kuzey duvarında altta ortada yuvarlak kemerli bir niş onun doğu ve batısında düz lentolu birer pencere, üstte ise dikdörtgen formlu iki mazgal pencere mevcuttur. Nişlerin içerisine birer ahşap dolap yerleştirilmiştir. Odanın güney duvarı mukarnas süslemeli iki bordürle hareketlendirilmiştir.

Terasın güneybatı köşesinde bulunan hol 1.14 x 8.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında ortada, doğudaki odaya açılan basık kemerli kapı, onunda güneyinde hamama açılan basık kemerli kapı vardır. Güney duvarında helaya açılan düz atkılı kapı mevcuttur. Batı duvarında ortada batıdaki odaya açılan basık kemerli kapı, onun da kuzeyinde buğday ambarına açılan dikdörtgen formlu kapı vardır. Kuzey duvarı

orijinalde bir yuvarlak kemerle dışarı açılmaktaydı. Günümüzde bu açıklık kapatılarak kapı açılmıştır.

Holün kuzeybatı köşesinde bulunan buğday ambarı 72 x 1.87 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu duvarında hole açılan kapısı mevcuttur. Kışın buğday depolamak amacıyla yapılmıştır.

Holün güneyinde bulunan hela 90 x 1.22 m ölçülerinde düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir. Helanın duvarları dışarı taşıntı yapmaktadır. Doğu duvarında küçük bir pencere, kuzey duvarında giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzeydoğu köşede dikdörtgen formlu bir nişe yer verilmiştir. Holün doğusundaki oda 3.90 x 5.75 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtü doğu tarafta sivri kemerle desteklenmiştir. Doğu duvarında düz atkılı dikdörtgen formlu iki pencere bulunmaktadır (Res. 227). Güney duvarında, güneydoğu köşede düz lentolu pencere vardır. Batı duvarında ortada yuvarlak kemerli giriş kapısı onun iki yanında dikdörtgen formlu birer nişik ve yuvarlak kemerli birer niş yer almaktadır. Kuzey duvarında yuvarlak kemerli yüklük ile dikdörtgen formlu bir nişik ve düz lentolu iki pencere bulunmaktadır. Pencereleer günümüzde kapatılarak nişe çevrilmiştir. Odanın güneybatı köşesinde dikdörtgen formlu abdestlik vardır.

Güneydoğu köşede bulunan hamam, hole göre 100 m aşağıdadır. Hamama iki basamakla inilir. Hamam 2.45 x 3.40 m ölçülerinde doğu – batı yönünde dikdörtgen planlı, üzeri beşik tonozla örtülüdür. Hamam alt kattaki fırının üzerine inşa edilmiştir. Böylece hamamın ısıtılmasında fırının ateşinden yararlanılmıştır. Doğu ve güney duvarı birer mazgal pencereyle dışarı açılmaktadır. Batı duvarında sivri kemerli giriş kapısı vardır. Kuzey duvarı sağırdır.

Holün batısındaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.75 x 7.25 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında ortada sivri kemerli giriş kapısı, onun güneyinde de sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Güney duvarında, güneydoğu köşede dışarı açılan dikdörtgen formlu pencere, güneybatıda sivri kemerli niş mevcuttur. Batı duvarında yuvarlak kemerli yüklük ile sivri kemerli niş yer almaktadır. Kuzey duvarı düz lentolu bir pencereyle eyvana açılmaktadır.

Eyvanın güney duvarındaki basık kemerli kapıdan merdiven aralığına oradan da basık kemerli bir kapıyla mutfığa geçilmektedir. Mutfak 3.80 x 6.40 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında yuvarlak kemerli yüklük vardır. Güney duvarında ortada yarım daire niş şeklindeki ocak nişi onun iki yanında da sivri kemerli birer niş yer almaktadır. Ocak nişi oldukça süslemelidir. Ocağın davlumbaz kısmı yerden 1.20 m yüksekliktedir. Gövde kısmı yarım onikigen şeklinde olup, piramidal bir külahla örtülmüş, külah palmet süslemesiyle hareketlendirilmiştir. Gövde yatay yedi bordürle hareketlendirilmiş, en

alttaki bordürde Maşallah yazıları vardır. Diğer bordürler ise yedişer nişcik süslemelerinden oluşmaktadır. Bu nişcikler arasında dikeyde balık sırtı süslemeli bordürler uzanmaktadır. Üstte ocak nişinin iki yanında dışa taşıntılı birer mukarnas bordür vardır (Res. 228).

Mutfağın batı duvarında, ortada batıdaki terasa açılan dikdörtgen formlu pencere, onun doğusunda ve batısında sivri kemerli birer niş mevcuttur. Bu nişlerin içi üçgen şeklindeki küçük nişciklerle hareketlendirilmiştir. Kuzey duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı yer almaktadır. Kapı içe doğru taşıntı yapmaktadır. Kapının batısında dikdörtgen formlu bir niş mevcuttur.

Batı cephesinde yer alan merdivenlerle batıdaki terasa çıkılmaktadır. Teras 7.55 x 8.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Kuzeybatı köşesi ve batı tarafı taş duvardan oluşan bir korkulukla çevrilmiştir. Güneybatıda merdivene açılan basık kemerli kapı, kuzeybatıda hela bulunmaktadır. Terasa düz atkılı bir kapıyla açılan hela 1.00 x 1.40 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlıdır.

Terasın zemini taş döşemeli olup terasın doğu duvarında dikdörtgen formlu iki pencere, kuzeydoğu köşede basık kemerli kapı yer almaktadır. Güney duvarında hole açılan sivri kemerli açıklık, güneydeki odaya açılan basık kemerli, sivri kemer alınlıklı kapı mevcuttur. Güneybatı köşede düz lentolu dikdörtgen formlu, üç dilimli kemer alınlıklı pencere vardır. Pencere günümüzde kapatılmıştır. Kuzey duvarında ise altta düz lentolu, dikdörtgen formlu, üstte mazgal pencere bulunmaktadır.

Terasın kuzeybatı köşesinde bulunan bir kapıdan giriş aralığına oradan da basık kemerli kapıdan kışlık odaya geçilir Oda 4.00 x 5.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı (Res. 229). ve on ahşap direğin taşıdığı düz tavanla örtülüdür. Ahşap direkler bitkisel karakterli kalem işi süslemeleriyle bezenmiştir (Res. 230).

Doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında ortada sivri kemerli pencere, onun sağında ve solunda dikdörtgen formlu birer nişcik vardır. Pencerenin doğusunda yuvarlak kemerli yüklük, batısında sivri kemerli, niş bulunmaktadır. Güneydoğu köşede sivri kemerli giriş kapısı kapı ile yüklük arasında dikdörtgen formlu nişcik yer almaktadır. Üstte vitraylı mazgal pencere açılmıştır (Res. 231). Batı duvarının ortasında yuvarlak kemerli ocak onun kuzeyinde ve güneyinde dikdörtgen formlu birer pencere üstte de alçı süslemeli, vitraylı iki mazgal pencere mevcuttur. Ortadaki ocak nişi yuvarlak kemerli, sivri kemer alınlıklıdır. Dıştan alçı süslemeli bir çerçeve için alınmıştır. Çerçevede geometrik düğüm ve kabartma süslemeleri vardır (Res. 229). Ocağın bacası dışarı taşıntı yapmaktadır. Benzer uygulama Muğla evlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Kuzey duvarında ortada sivri kemerli bir niş, onun doğusunda ve batısında düz lentolu, dikdörtgen formlu birer pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğu köşede sivri kemerli bir niş ile dikdörtgen formlu bir nişçik mevcuttur. Üstte mazgal pencere bulunmaktadır. Batı duvarı mukarnas karakterli iki bordürle kuzey duvarı ile güneybatı duvarı mukarnas süslemeli tek bordürle hareketlendirilmiştir. Köşelerde lambalık olarak adlandırılan köşelikler mevcuttur.

Terasın güneydoğusunda bulunan hole sivri kemerli bir açıklıktan geçilir. Hol 1.00 x 4.90 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Güneydoğu köşesinde mutfığa, güney duvarında da güneydeki odaya açılan birer kapı vardır.

Holün güneydoğu köşesindeki mutfığa basık kemerli bir kapıdan girilir. Mutfak 3.60 x 4.65 m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Girişte 1.60 x 1.60 m ölçülerindeki kare planlı çapraz tonoz örtülü giriş bölümü yer almaktadır. Doğu duvarında altta ortada yuvarlak kemerli ocak onun kuzeyinde sivri kemerli birer niş, üstte mazgal pencere vardır. Güney duvarında ortada sivri kemerli bir niş onun sağında ve solunda dilimli kaş kemerli birer niş, onların batısında da yuvarlak kemerli ocak nişi bulunmaktadır. Batı duvarı kademelenme yapmakta, kuzeybatıda düz atkılı giriş kapısı mevcuttur. Kuzey duvarı sağırdır.

Holün güney duvarındaki basık kemerli kapı güneydeki odaya açılmaktadır. Bu odaya üç basamaklı bir merdivenle inilmektedir. Oda, hole göre 0.78 m alçakta olup, 3.65 x 8.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. İki bölümden oluşan odanın doğu duvarında yuvarlak kemerli üç niş bulunmaktadır. Güney duvarında güneydoğu köşede dikdörtgen bir niş onun batısında da yuvarlak kemerli ocak nişi, üstte mazgal pencere mevcuttur. Kuzeybatıda ise yuvarlak kemerli ikinci ocak nişi mevcuttur. Odanın batı bölümü doğu bölümüne göre 1.26 m yüksekte olup buraya beş basamakla çıkılmaktadır. Batı duvarında altta yuvarlak kemerli üç niş, üstte dikdörtgen formlu bir pencere vardır. Kuzey duvarında kuzeybatıda, kuzeydeki odaya açılan düz atkılı kapı, kuzeydoğuda hole açılan düz atkılı giriş kapısı yer almaktadır.

Terasın güneyindeki odaya terasa açılan basık kemerli, sivri kemer alınlıklı bir kapıdan girilir. Oda 3.60 x 6.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtü ortada bir sivri kemerle desteklenmiştir. Odanın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında ortada düz atkılı sivri kemer alınlıklı kapı, onun batısında da dilimli kaş kemerli bir niş bulunmaktadır. Kapının doğusunda ise yuvarlak kemerli yüklük ile dilimli kaş kemerli iki niş mevcuttur. Batı duvarında altta düz lentolu dikdörtgen formlu, üstte mazgal ikişer pencere bulunmaktadır. Kuzey duvarında, kuzeydoğuda düz lentolu giriş kapısı, kuzeybatıda düz lentolu dikdörtgen formlu pencere, bunların arasında da sivri kemerli iki niş yer almaktadır.

KATALOG NO : 3.10.3.

YAPININ ADI : BAHATTİN ERDEM EVİ

BÜLUNDÜĞÜ YER : Devlet Mah. Eflatun Sok. No: 12'dedir.

İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002

RESİM : 232 - 237

ÇİZİM : 33 – 34

TARİHÇESİ

Devlet Mahalle'sindeki yapının üzerinde kesin inşa tarihini verecek bir kitabesi yoktur.⁷⁸ Yapı inşa tekniği, malzemesi ve planı bakımından Savur'daki diğer evlerle benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle evi XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirmek uygun görülmektedir.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur Merkez Devlet Mahallesi'nde bulunan yapı dıştan 5.50 x 10.60 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve doğu – batı doğrultusunda meyilli bir arazi üzerindedir. Ev iki katlı ve tek eyvanlı bir plana sahiptir (Çiz. 33 – 34). Üstü düz dam örtülü olan yapı, düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Günümüzde kullanılan ve sağlam olan yapının üst katına çeşitli eklemeler yapılmıştır (Res. 232).

Zemin Kat

Evin zemin katı, kuzey – güney doğrultusunda uzanan tek birimden ibarettir (Çiz. 33).

Doğu cephesi orijinalde ortada dikdörtgen bir ayak, iki yanda duvara oturan iki sivri kemerle dışarı açılmakta olup günümüzde kapatılmıştır. Güney cephesi sivri kemer

⁷⁸ Ev sakinlerinin ve mahalledeki yaşlıların verdiği bilgiye göre, yapı hükümet merkezinin Sürgücü (Avine)'den Savur'a alınacağı tarihte, 1884 yılında inşa edilmiştir.

açıklıklıdır. Batı cephesi sağırdır. Kuzey cephede iç mekana geçişi sağlayan giriş kapısı yer almaktadır (Res. 233).

Giriş kapısı basık kemerli dikdörtgen formlu olup, dıştan bir sivri kemerle kuşatılmış, içten ise sivri kemerlidir. Kapı kanatları ahşaptandır ve metal çivilerle sağlamlaştırılmıştır (Res. 234). Kapı tokmağı dökme demirden yapılmış, stilize kuş şeklindedir. Tokmak günümüzde de eski işlevine uygun olarak kullanılmaktadır (Res. 235).

İç mekan 3.15 x 8.70 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, çapraz tonoz örtülü tek birimden ibarettir. Üst örtü ortada bir sivri kemerle desteklenmiştir.

Doğu duvarı orijinalde iki sivri kemerle dışarı açılmakta olup günümüzde kapatılmış ve ikinci bölümün ortasında üst kata çıkışı sağlayan merdivenlere açılan bir kapı açılmıştır. Güney duvarı sivri bir kemerle önündeki bahçeye açılmaktadır. Batı duvarı düz atkılı, dikdörtgen formlu bir nişle hareketlendirilmiştir. Kuzey duvarında sivri kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Zemin katın iç kısımları sıvasız ve süslemesizdir (Res. 236).

Üst Kat

Günümüzde yapılan eklemelerle orijinalliği kısmen bozulan üst katın orijinal olan kısımları eyvan ve onun gerisindeki bir odadan ibarettir (Çiz. 34). Üst kısma çıkışı sağlayan orijinal merdivenler günümüzde mevcut değildir. Üst kata günümüzde kuzeydoğuda yapılan betonarme merdivenlerle çıkılmaktadır.

Üst katın doğu cephesi sağırdır. Güneydoğu köşesi de, eyvanın önüne betonarme giriş bölümü ilave edilmiştir. Güney cephesi sonradan yapılan oda ile kapatılmıştır. Batı cephesinde düz atkılı dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı üç pencere bulunmaktadır. Pencereilerin alınlığında birer mazgal pencere açılmıştır. Güneybatı köşe eyvanın dışarı açılan sivri kemeriyle hareketlendirilmiştir. Eyvanın önüne sonradan eklenen betonarme balkon cephenin görüntüsünü bozmaktadır. Kuzey cephesinde düz atkılı dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı iki pencereye yer verilmiştir. Pencereilerin alınlıklarında birer mazgal pencere açılmıştır.

Doğu tarafta yer alan ve dıştan basık, içten sivri kemerli dikdörtgen formlu bir kapıdan girilen eyvan 2.85 x 4.75 m ölçülerinde doğu –batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Eyvanın güney duvarı sağırdır. Batı duvarı bir sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Bu kısım günümüzde camekanla kapatılmıştır. Kuzey duvarında odaya geçişi sağlayan basık kemerli, dikdörtgen formlu, içten sivri kemerli kapı yer almaktadır.

Eyvanın kuzeyinde yer alan oda 3.70 x 5.30 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Orijinal üst örtü yıkılmış, günümüzde yenilenmiştir. Odanın doğu duvarında yuvarlak kemerli ahşap kapaklı üç niş mevcuttur. Güney duvarının ortasında yuvarlak kemerli kapı, kapının sağında ve solunda dikdörtgen formlu, dilimli kemer alınlıklı birer nişcik, güneydoğu ve güneybatı köşede sivri kemerli, ahşap dolap kapaklı birer niş bulunmaktadır. Batı duvarında altta düz lentolu üç pencere ile bunların arasında yuvarlak kemerli ahşap dolap kapaklı iki niş, üstte üç mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey duvarında altta, ortada yuvarlak kemerli bir niş onun iki yanında birer nişcik, kuzeydoğu ve kuzey batı köşede düz atkılı birer pencere vardır. Üstte ise dikdörtgen formlu iki mazgal pencere açılmıştır (Res. 237).

KATALOG NO : 3.10.4.

YAPININ ADI : ENVER ARAS EVİ

BULUNDUĞU YER : Devlet Mahallesi, Eflatun Sokak No: 5'tedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM :238 - 245

ÇİZİM : 35 – 36

TARİHÇESİ

Eflatun Sokak'taki evin üzerinde kesin yapım tarihini verebilecek bir kitabe yoktur. Ev sahipleri yapının yaklaşık olarak yüz yirmi yıllık olduğunu ileri sürmektedirler. Mahalledeki yaşlıların verdiği bilgiye göre ev Savur'un hükümet merkezi olmasından sonra (1885), dönemin Savur Kaymakamı için inşa edilmiştir.⁷⁹ Ev inşa tekniği malzemesi ve kapı tokmağı bakımından Savur'da XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilen evlerle benzerlik göstermektedir. Bunlardan hareketle evi XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirebiliriz.

KİTABESİ

Evin kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez Devlet Mahallesi'nde eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Dıştan 14.90 x 17.60 m ölçülerinde, kuzey – batı doğrultusunda "L" şeklindedir. Yapı, avlulu, iki eyvanlı ve iki katlı bir plana sahiptir (Çiz. 35 - 36). Dıştan düz dam örtülüdür. Düzgün kesme taş ve kaba yonu taştan inşa edilmiştir (Res. 238). Günümüzde İstanbul'da oturan Aras ailesi tarafından yazlık olarak kullanılan ev sağlamdır.

Avlu

Kuzeyde yer alan avluya batı cephesinde yer alan bir kapıdan girilir. Kapı basık kemerli, dikdörtgen formlu, içten yuvarlak kemerlidir. Kapı kanatları demirden olup orijinal değildir. Orijinal kapının metal çivileri demir kapıya monte edilmiştir. Kapının üzerinde yer alan kapı tokmağı orijinal olup, dökme demirden yapılan stilize kuş şeklindedir. Eski kapıdan alınıp buraya monte edilmiştir (Res. 239).

⁷⁹ Bu bilgileri veren Enver Aras'a teşekkür ederiz.

Avlu kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve taş döşemelidir. Yanındaki yoldan yüksek bir duvarla ayrılmaktadır. Avlunun güneybatı duvarında 90 x 90 m ölçülerinde kare planlı hela bulunmaktadır. Hela yuvarlak kemerli bir kapıyla avluya açılmaktadır. Hela orijinal olup keşme taştan inşa edilmiştir. Avlunun önünde, bahçe bulunmaktadır.

Zemin Kat

Zemin kat revaklı, “L” şeklinde bir plana sahiptir. İki oda bir depo ve revaktan ibarettir (Çiz. 35).

Doğu cephesi sonradan inşa edilen bölümün duvarlarıyla kapatılmıştır (Res. 240). Güney cephe sağırdır. Batı cephesinde iki mazgal pencere ve avluya geçişi sağlayan kapı bulunmaktadır (Res. 241). Kuzey cephede iki gözlü revak ve iki mazgal pencere yer almaktadır (Res. 238).

Revak 4.20 x 9.25 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve çapraz tonoz ile örtülüdür. Ortada kare bir ayağa iki yanda duvara oturan iki sivri kemerle avluya açılmaktadır. Revağın doğu duvarında depoya geçişi sağlayan kapı ve yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Batı duvarında avluya geçişi sağlayan yuvarlak kemerli kapı vardır. Revaklar günlük işlerin yapıldığı gölgelik ve serin mekanlar olarak kullanılmaktadır.

Revağın güneyindeki odaya, basık kemerli, dikdörtgen formlu içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Oda 4.80 x 5.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Odanın doğu duvarında yuvarlak kemerli yüklük vardır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarında altta sivri kemerli bir niş, üstte mazgal iki pencere bulunmaktadır (Res. 242). Bu pencereler dıştan kapatılmıştır. Kuzey duvarında yuvarlak kemerli bir niş ile kuzeybatıda yuvarlak kemerli pencere, kuzeydoğuda giriş kapısı yer almaktadır. Odanın içi sıvalıdır ve sadedir.

Revağın doğu duvarında bulunan basık kemerli dikdörtgen formlu ve içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilen depo 6.50 x 8.30 m ölçülerinde olup, kuzey – batı doğrultusunda “L” şeklinde bir plana sahiptir ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Deponun duvarları sıvasız ve sağırdır. Kuzeybatıda revağa açılan mazgal bir pencere vardır.

Avlunun doğusunda, üst kata çıkışı sağlayan merdivenlerin altında yer alan basık kemerli bir kapıdan girilen doğudaki oda 3.40 x 6.10 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür (Res. 243). Odanın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında yuvarlak kemerli bir niş vardır. Batı

duvarının ortasında yuvarlak kemerli yüklük onun güneyinde yuvarlak kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzeybatıda yuvarlak kemerli iki pencere mevcuttur. Kuzey duvarında altta yuvarlak kemerli iki niş, üstte mazgal pencere yer almaktadır. Odanın içi sıvalı ve sadedir.

Üst Kat

Üst katın doğu cephesinde düz atkılı pencere ve yuvarlak kemerli niş vardır. Ortadaki giriş kapısı sonradan açılmıştır (Res. 240). Güney cephede düz atkılı dikdörtgen formlu iki pencere mevcuttur. Batı cephesinde düz lentolu dikdörtgen formlu iki pencere, kuzeybatıda düz lentolu bir pencere ile güneybatıda terasa açılan eyvanın yuvarlak kemeri vardır. Kuzey cephe dikdörtgen formlu iki niş ve terasa açılan eyvanın yuvarlak kemeriyle hareketlendirilmiştir. Kuzeydoğuda düz lentolu dikdörtgen formlu iki pencere bulunmaktadır.

Üst kat iki eyvana ve terasa sahiptir (Çiz. 36). Alt katın kuzeydoğu köşesindeki 18 basamaklı bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Merdivenden terasa ulaşılır. Kuzeyde yer alan teras 4.40 x 9.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Terasın etrafı üç yönde taş duvarlı korkulukla çevrilmiştir. Terasın kuzeybatı köşesinde basık kemerli bir kapıdan girilen 100 x 150 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı hela bulunmaktadır.

Terasa yuvarlak kemerle açılan güneydeki eyvan 2.80 x 3.90 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Eyvanın doğu duvarında mutfaka geçişi sağlayan iki kapı, güney duvarında ise dama çıkışı sağlayan merdivene açılan basık kemerli kapı bulunmaktadır. Batı duvarında batıdaki odaya geçişi sağlayan kapı mevcuttur. Kuzey duvarı bir kemerle dışarı açılmaktadır. Kemer açıklığı günümüzde kapatılmıştır.

Batıdaki odaya batıda yer alan basık kemer girişli, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.20 x 5.40 m ebatlarında kuzey – güney doğrultusunda, dikdörtgen planlı ve üzeri düz damla örtülüdür. Doğru duvarının ortasında giriş kapısı, kapının güneyinde sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Güney duvarının ortasında sivri kemerli bir niş onun iki yanında düz lentolu dikdörtgen formlu birer pencere ve bunların aralarında da birer nişcik bulunmaktadır. Güneydoğuda ise sivri kemerli bir nişe yer verilmiştir. Batı duvarında düz lentolu dikdörtgen formlu iki pencere mevcuttur. Kuzey duvarında ortada dilimli kemerli niş, kuzeydoğuda yuvarlak kemerli, kuzeybatıda da sivri kemerli birer niş bulunmaktadır. Sivri kemerli nişin sağında ve solunda birer nişçiğe yer verilmiştir. Odadaki nişlerin hepsinin içine ahşap dolaplar yerleştirilmiştir.

Eyvanın doğusunda yer alan mutfaka basık kemer girişli, içten yuvarlak kemerli iki kapıdan girilir. Mutfak 3.70 x 6.15 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri aynalı tonozla örtülüdür. Doğru duvarında yuvarlak kemerli bir

niş vardır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarının ortasında yuvarlak kemerli yüklük, onun kuzeyinde ve güneyinde birer giriş kapısı, kuzeybatı köşede de yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Kuzeydeki kapının sağında ve solunda birer nişçik vardır. Kuzey duvarında yer alan ocak nişi günümüzde yenilenmiştir.

Terasın doğusunda yer alan eyvan 1.90 x 4.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarı orijinalde sağır olup, günümüzde burada bir giriş kapısı açılmıştır. Kuzey duvarı sivri kemerli bir nişle hareketlendirilmiştir. Batı duvarı yuvarlak kemerle dışarı açılmaktadır. Günümüzde önüne inşa edilen bölümle kapatılmıştır. Kuzey duvarında odaya geçişi sağlayan basık kemerli kapı vardır.

Eyvanın kuzeyinde yer alan odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı içten yuvarlak kemerlidir. Oda 3.70 x 5.40 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri aynalı tonozla örtülüdür (Res. 244). Doğu duvarında yuvarlak kemerli iki niş ve dikdörtgen formlu iki nişçik, düz lentolu bir pencere bulunmaktadır (Res. 245). Güney duvarının ortasında giriş kapısı, onun sağında ve solunda sivri kemerli birer niş vardır. Batı duvarında biri yuvarlak, ikisi sivri kemerli üç niş ile dikdörtgen formlu üç nişçik ve düz lentolu dikdörtgen formlu bir pencere vardır. Kuzey duvarının ortasında sivri kemerli niş, onun iki yanında birer nişçik, kuzeydoğu ve kuzeybatıda dikdörtgen formlu düz lentolu birer pencere yer almaktadır. Odadaki nişlerin içine birer ahşap dolap yerleştirilmiştir. Oda sıvalı ve sadedir.

KATALOG NO : 3.10.5.

YAPININ ADI : ASIM FİDAN EVİ

BULUNDUĞU YER : Devlet Mahallesi Çiçek Sokak No : 1 dedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM : 246 - 256

ÇİZİM : 37 – 38

TARİHÇESİ

Çiçek Sokak'taki yapının üzerinde yapım tarihini verecek bir kitabe yoktur. Ev sahibi evin Hacı Bey Köşkü (1850/1266) nden 40 yıl sonra yapıldığını belirtmektedir.⁸⁰ Ev planı ve inşa tekniği bakımından Savur'da XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen evler ile özellikle de Enver Aras Evi (XIX. yy sonları) ile benzeşmektedir. Bütün bunlardan hareketle yapıyı XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirmek uygun görülmektedir.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez Devlet Mahallesi'nde bulunan ev doğu – batı doğrultusunda eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Ev dışta 15.60 x 20.40 m ölçülerinde güney – batı yönünde “L” şeklinde bir plan göstermektedir. Üç katlı ve iki eyvanlıdır (Çiz. 37 – 38). Alt kat kaba yonu taştan, üst kat kesme taştan inşa edilmiştir (Res. 246). Zemin katı Aslan Turan, üst katı Bedii Öztürk tarafından kullanılan ev günümüzde sağlamdır.

Bodrum Kat

“L” şeklinde bir plan gösteren bodrum kat bir depo ve iki ahırdan ibarettir. Güney ve kuzey cepheleri sağırdır. Batı cephede ortada zemin kata çıkışı sağlayan merdivenlere açılan basık kemerli kapı onun güneyinde orijinalde depoya açılan ve günümüzde kapatılan kapı, kuzeyinde ise birinci ahıra açılan basık kemerli kapı ve mazgal pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı köşede ikinci ahıra açılan kapı mevcuttur. Kuzeybatıda yer alan depoya zemin kata çıkışı sağlayan merdiven aralığından basık kemerli bir kapıdan girilir. Depo 2.60 x 4.30 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğü duvarı sağırdır. Güney

⁸⁰ Bu bilgileri veren Bedii Öztürk'e teşekkür ederiz.

duvarında sivri kemerli bir niş, batı duvarında günümüzde kapatılan yuvarlak kemerli kapı bulunmaktadır. Kuzey duvarında ise yuvarlak kemerli giriş kapısı mevcuttur.

Bodrum katta yer alan iki ahırın içi besi hayvanları ile dolu olduğundan bu ahırlar çalışılmamıştır.

Zemin Kat

Bodrum katta yer alan 14 basamaklı bir merdivenle çıkılan zemin kat teraslı, tek eyvanlı bir plana sahiptir (Çiz. 37).

Güney cephesinde mazgal bir pencere (Res. 246) batı cephesinin ortasında eyvanın sivri kemeri bulunmaktadır. Onunda batısında iki katlı iki pencere, kuzeybatıda iki katlı bir pencere yer almaktadır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formu üst pencereler mazgaldır (Res. 247).

Çıkış merdivenlerinden terasa ulaşılır. Güneyde yer alan teras 5.10 x 5.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Terasın batı ve güney tarafı taş bir duvardan oluşan korkulukla çevrilmiştir. Doğu duvarında depoya açılan yuvarlak kemerli bir pencere, kuzey duvarında giriş bölümüne açılan basık kemerli kapı vardır. Giriş bölümü 90 x 100 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Batı duvarından üst kata çıkışı sağlayan merdivene açılan basık kemerli kapı, kuzey duvarında eyvana açılan basık kemerli bir kapı bulunmaktadır.

Eyvan 3.70 x 5.40 m ölçülerinde, doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve çapraz tonoz örtülüdür. Eyvanın doğu duvarında depoya açılan kapı, güney duvarında giriş kapısı yer almaktadır. orijinalde bir sivri kemerle dışarı açılan batı duvarı, günümüzde kapatılarak burada bir pencere açılmıştır. Kuzey duvarında, kuzeydeki odaya geçişi sağlayan kapı vardır.

Eyvanın kuzey duvarındaki basık kemerli kapıdan girilen kuzeydeki oda 4.50 x 5.05 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Odanın doğu duvarında iki niş, güney duvarında ortada yuvarlak kemerli yüklük, güneydoğuda yuvarlak kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Batı duvarında iki katlı iki pencere, kuzeybatıda bir duvar payesi vardır. Alt pencereler düz lentolu, yuvarlak kemer alınlıklı, üst pencereler mazgaldır. Yamuk olan kuzey duvarı sağırdır.

Eyvanın doğu duvarında bulunan basık kemerli kapıdan girilen doğudaki depo, 3.40 x 13.75 m ölçülerinde, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür (Res. 249). Deponun doğu duvarı sağırdır, güney duvarında dışa açılan

mazgal pencere vardır. Batı duvarının ortasında yuvarlak kemerli giriş kapısı, kapının güneyinde terasa açılan düz lentolu, dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Kuzey duvarında da aynı formda bir pencere mevcuttur.

Kuzeydoğuda bulunan odaya dışardan bir kapıdan girilir. Kuzey cephesinin ortasında yer alan basık kemerli kapıdan girilen oda 3.45 x 3.65 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtünün merkezinde bir gülbezek motifi vardır (Çiz. 48), (Res. 250). Odanın doğu duvarında yuvarlak kemerli yüklük, güney duvarında dilimli kaş kemerli niş mevcuttur. Batı duvarında dışarı açılan düz lentolu, dikdörtgen formlu pencere, kuzey duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı yer almaktadır.

Üst Kat

Doğu – batı yönünde “L” şeklinde bir plana sahip olan üst kat tek eyvanlı ve teraslıdır (Çiz. 38). Ev eğimli bir arazide inşa edildiğinden üst katın doğu duvarları toprak zemine oturmaktadır. Üst kata doğu cephesinde bulunan bir kapıdan girilir. Ayrıca zemin kattan bulunan merdivenlerle de üst kata çıkılır.

Doğu cephesinde altta sekiz basamakla çıkılan düz lentolu giriş kapısı, üstte mazgal pencere, kuzeydoğuda dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır (Res. 248). Güneydoğu köşede iki katlı iki pencere, güneybatı köşede iki katlı tek pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu üst pencereler mazgaldır. Pencereler dıştan dilimli kaş kemerle kuşatılmıştır (Res. 246). Kuzeydoğuda ve kuzeybatıda iki katlı ikişer pencere mevcuttur. Alt pencereler düz lentolu, üst pencereler mazgaldır. Pencereler dıştan dilimli kaş kemerle kuşatılmıştır (Res. 247). Kuzey- batı ve güney cephelerinin üst kısmı dışarı taşıntı yapan bir sıra taştan yapılan saçakla son bulur.

Üst kata doğuda yer alan düz lentolu bir kapıdan girilir. Kapı içtende düz lentoludur. Kapıdan giriş holüne geçilir. Hol 1.40 x 3.90 m ölçülerinde doğu –batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Holün doğu duvarında giriş kapısı, kuzey duvarında pencere bulunmaktadır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarı yuvarlak kemerle terasa açılmaktadır. Batı tarafta yer alan teras 5.40 x 11.15 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Terasın batı ve güney tarafı basit taş duvardan yapılan korkuluklarla çevrilmiştir. Güneybatı köşede zemin kata inişi sağlayan merdiven vardır. Terasın kuzey duvarı orijinalde eyvanın sivri kemeriyle hareketlendirilmiştir. Kemer açıklığı günümüzde kapatılmıştır. Doğu duvarında basık kemerli iki kapı, dikdörtgen formlu üç niş ve basık kemerli bir pencere yer almaktadır. Kuzeydoğuda giriş holünün yuvarlak kemeri mevcuttur. Terasın zemini taş döşemelidir.

Güneyde yer alan odaya batı duvarındaki basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı içten yuvarlak kemerlidir. Oda 3.65 x 7.55 m ölçülerinde kuzey –güney doğrultusunda

dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtü ortada sivri kemerle desteklenmiştir (Res. 251).

Doğu duvarında yuvarlak kemerli iki yüklük ile sivri kemerli iki niş, bunların aralarında da dikdörtgen formlu, üstleri palmet şeklindeki süslemelerle hareketlendirilen iki katlı üç nişcik bulunmaktadır. Güney duvarında iki katlı iki sıra pencere vardır. Alt pencereler düzlentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Batı duvarında iki katlı iki pencere vardır. Pencerelerin düzenlemesi güneydekilerle aynıdır. Pencereler arasında sivri kemerli niş, onun iki yanında da iki katlı nişcikler yer almaktadır. Kuzeybatıda giriş kapısı, kapının güneyinde iki katlı nişcik ile yuvarlak kemerli bir niş mevcuttur. Kuzey duvarında sivri kemerli iki niş ile dört nişcik yer almaktadır.

Batıda yer alan basık kemerli bir kapıdan girilen oda günümüzde banyo olarak kullanılmaktadır. Banyo 3.90 x 4.20 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlı, üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında mazgal pencere vardır. Kuzey ve güney duvarları sağırdır. Batı duvarının ortasında sivri kemerli bir niş onun iki yanında dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı birer nişcik bulunmaktadır. Güneybatıda terasa açılan basık kemerli pencere, kuzeybatıda yuvarlak kemerli kapı mevcuttur.

Kuzey tarafta ortada eyvan ve onun doğusunda mutfak batısında oda yer almaktadır.

Ortakdaki eyvan 3.10 x 5.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında mutfaka geçişi sağlayan kapı, güneydoğu köşede dilimli kaş kemerli bir niş mevcuttur. Eyvanın güney duvarı orijinalde bir sivri kemerle terasa açılmaktaydı. Günümüzde kemer açıklığı örülerek burada basık kemerli bir kapı ve pencere açılmıştır. Batı duvarının ortasında odaya geçişi sağlayan kapı, güneybatıda dilimli kaş kemerli niş bulunmaktadır. Kuzey duvarı sağırdır.

Eyvanın kuzeydoğu köşesinde yer alan basık kemerli, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilen oda günümüzde mutfak olarak kullanılmaktadır. Oda 3.50 x 4.00 m ölçülerinde - kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında sivri kemerli niş ile sivri kemerli pencere vardır. Güney duvarında altta sivri kemerli pencere ve yuvarlak kemerli niş üstte mazgal pencere bulunmaktadır. Batı duvarında sivri kemerli niş ile sivri kemerli giriş kapısı vardır. Kuzey duvarı sağırdır.

Batıdaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı kanatları orijinal olup ahşaptandır. Kapı kainatının üzerinde dökme demirden yapılan halka şeklindeki kapı tokmağı vardır (Res. 252). Kapı içten sivri kemerlidir. Oda 3.60 x 5.25 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri aynalı tonozla örtülüdür (Res. 253). Tonozun merkezi süslemelidir. En dışta üçgenlerden oluşan dikdörtgen bir bordür onun içinde de yıldız karakterli üç rozet vardır. Bu panonun doğu ve batısında birer palmet

süsleme, kuzey, güney, doğu ve batısında balık motifi şeklinde süslemeler vardır (Çiz. 49), (Res. 254).

Doğu duvarının ortasında giriş kapısı, giriş kapısının sağında ve solunda ise dikdörtgen formlu birer nişcik ile sivri kemerli birer niş yer almaktadır. Güney duvarında ortada yuvarlak kemerli niş, onun doğusunda sivri kemerli, batısında dilimli kaş kemerli birer niş, güneybatıda iki katlı pencere mevcuttur. Alt pencere düz lentolu dikdörtgen formlu, üst pencere mazgaldır. Batı duvarında iki katlı iki pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Güneybatı ve kuzeybatı köşelerde alçıdan yapılmış lambalık mevcuttur. Kuzey duvarının ortasında yuvarlak kemerli yüklük, yüklüğün iki yanında palmetlerle sonlanan süslemeli iki niş, (Çiz. 50), (Res. 255). güneydoğuda da sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Kuzeybatıda dikdörtgen formlu kaş kemer alınlıklı bir niş vardır. Bu nişin alınlığı bir palmetle hareketlendirilmiş, (Çiz. 51), (Res. 256). nişin düz atkısında bir sıra örgü motifine yer verilmiştir. Bu niş ile yüklük arasında yuvarlak kemerli, ahşap dolaplı niş vardır. Nişin yuvarlak kemerinin üst kısmı üçgen şeklindeki süslemelerle hareketlendirilmiştir.

KATALOG NO : 3.10.6.

YAPININ ADI : MUSTAFA KAYMAZ EVİ

BULUNDUĞU YER : Gazi Mahallesi Orkide Sokak No: 7'dedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim 2001

RESİM :257-267

ÇİZİM : 39

TARİHÇESİ

Orkide Sokak'taki evin tarihini verecek bir kitabesi yoktur. Ev sahipleri, evin en az yüz yirmi yıllık bir ev olduğunu ileri sürmektedirler. Ev planı, inşa tekniği ve kapı tokmağı bakımından XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilen Savur'daki diğer evlerle benzerlik göstermektedir. Bütün bunlardan hareketle evin XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başlarında inşa edildiğini söylemek uygundur.

KİTABESİ

Yapının kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Yapı dıştan 12.00 x 15.40 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, aylulu, iki katlı ve tek eyvanlıdır (Çiz. 39). Düzgün kesme taştan inşa edilmiş ve düz damla örtülüdür. Günümüzde metruk olan ev haraptır ve yıkılmaya yüz tutmuştur.

Avlu

Avluya batıda bulunan bir kapıdan girilir. Kapı basık kemerli, dikdörtgen formu, sivri kemer alınlıklıdır. Alınlıkta dikdörtgen boş iki pano bulunmaktadır. Basık kemerde beş kabare süslemesi yer almaktadır. Kapı kanatları ahşaptandır ve metal çivilerle sağlamlaştırılmıştır (Res. 258). Kapı tokmağı stilize kuş şeklinde olup dökme demirden yapılmıştır (Çiz. 52), (Res. 259). Kapı tokmağı orijinalliğini korumaktadır. Avlu kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup zeminin bir kısmı taş döşemeli diğer kısmı sıkıştırılmış topraktır.

Zemin Kat

Evin zemin katı harap olduğundan ve yıkılmaya yüz tuttuğundan dolayı çalışılamamıştır.

Üst Kat

Alt kattan bir merdivenle terasa, terastan da üst kata ulaşılamamaktadır. Üst kat kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı tek eyvanlı ve iki odalı bir plana sahiptir (Çiz. 39). Batısında ve güneyinde terası bulunmaktadır.

Doğu cephesi sağırdır. Güneybatıda düz lentolu dikdörtgen formlu, sivri kemer alınlıklı bir pencere mevcuttur. Alınlıkta bir mazgal pencere açılmıştır. Güneydoğuda düz lentolu dikdörtgen formlu pencere ve güneydoğu köşede terası çeviren duvar yer almaktadır (Res. 260).

Batı cephesinin ortasında terasa açılan eyvanın yuvarlak kemeri onun kuzeyinde ve güneyinde düz lentolu dikdörtgen formlu, üç dilimli kemer alınlıklı, alınlıklarında birer mazgal pencereye yer verilen ikişer pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı köşede terası çeviren duvar vardır (Res. 261). Kuzey cephede düz lentolu bir pencere yer almaktadır. Duvarlar üstte bir sıra dışa taşıntı yapan taştan yapılan saçakla son bulmaktadır. Saçağın altında yapıyı üç yönde, kuzey – batı ve güneyde çeviren bir sıra üç dilimli nişcik süslemesi bulunmaktadır. Eyvanın yuvarlak kemeri de bir sıra bitkisel süslemeyle hareketlendirilmiştir.

Ortada yer alan eyvan 3.70 x 9.90 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Eyvanın doğu duvarının kuzeyinde sivri kemerli bir niş, güney köşesinde dama çıkışı sağlayan merdivene açılan düz atkılı dikdörtgen formlu kapı bulunmaktadır. Doğu duvarının üst kısmında ahşap direklerle taşınan ve ahşaptan yapılan yüklük vardır. Eyvanın güney duvarında, güneydeki odaya geçişi sağlayan basık kemerli bir kapı, kapının doğusunda ve batısında dilimli kaş kemerli birer niş mevcuttur. Güneydoğu köşede yine aynı odaya geçişi sağlayan basık kemerli kapı yer almaktadır. Eyvanın batı duvarı yuvarlak kemerle terasa açılmaktadır. Kuzey duvarında düz atkılı dikdörtgen formlu, yuvarlak kemerli bir ocak nişi ile ocak nişinin doğusunda ve batısında kuzeydeki odaya geçişi sağlayan basık kemerli birer kapı yer almaktadır. Kuzeybatı duvarı dilimli kaş kemerli bir nişle hareketlendirilmiştir (Res. 262).

Kuzeydeki oda 3.80 x 9.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtüdür. Üst örtü bir sivri kemerle desteklenmiştir (Res. 263). Odanın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarının ortasında yuvarlak kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının doğusunda, güneydoğu köşede yuvarlak kemerli ikinci

yer almaktadır. Bu nişlerden doğu ve batıdaki içine ahşap birer dolap yerleştirilmiştir. Nişler arasında birer nişçiğe yer verilmiştir.

Güney duvarının ortasında yer alan ocak nişi günümüzde kapatılmıştır. Güney duvarı iki sıra halindeki iki katlı pencerelerle hareketlendirilmiştir. Alt pencereler düz lentolu dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Üst pencerelerden kuzeydeki vitraylıdır (Çiz. 53), (Res. 264-65).

Kuzey duvarının ortasında yuvarlak kemerli yüklük ve onunda önünde abdest alma yeri bulunmaktadır. Kuzeybatıda ortada düz lentolu pencere ve onun iki yanında birer nişcik ve sivri kemerli birer niş yer almaktadır. Kuzeydoğuda ise düz atkılı pencere ve pencerenin sağında ve solunda birer nişcik vardır. Kuzeydoğu köşede yuvarlak kemerli bir niş mevcuttur. Odanın içi sıvanmış olup kuzey ve güneyde birer, batıda da iki sıra halinde konsol şeklinde taşıntı yapan mukarnas karakterli bordürlerle hareketlendirilmiştir (Res. 266).

Güneydeki oda 3.80 x 9.80 m ölçülerinde, doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Çapraz tonozlu üst örtü ortada bir sivri kemerle desteklenmiştir (Res. 267). Odanın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarının ortasında yuvarlak kemerli yüklük ve yüklüğün önünde abdestlik bulunmaktadır. Güneydoğuda ortada düz atkılı pencere, pencerenin iki yanında yuvarlak kemerli birer niş yer almaktadır. Güneybatıda ortada sivri kemerle kuşatılmış iki katlı pencere vardır. Alt pencere düz lentolu, üst pencere mazgaldır. Sivri kemerin iç yüzünde dilimli kaş kemerli birer küçük nişe yer verilmiştir. Pencerenin doğusunda ve batısında biri düz atkılı, diğeri yuvarlak kemerli birer niş yer almaktadır.

Batı duvarının ortasında bulunan ocak nişi günümüzde kapatılmıştır. Batı duvarı iki katlı pencerelerle dışarı açılmaktadır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Kuzey duvarında yuvarlak kemerli iki giriş kapısı, sivri kemerli beş niş ile bunların aralarında üç tane nişcik bulunmaktadır. Odanın içi kuzeybatı köşedeki pencerenin üstünde yer alan mukarnas karakterli iki bordürle süslenmiştir.

KATALOG NO : 3.10.7.

YAPININ ADI : HAKKI AYTAÇ EVİ

BULUNDUĞU YER : Gazi Mahallesi, Yasemin Sokak, No: 5'tedir.

İNCELEME TARİHİ : Ekim – 2001

RESİM :268-279

ÇİZİM : 40-41

TARİHÇESİ

Yasemin Sokak'taki yapının üzerinde yapım tarihini verecek bir kitabe yoktur. Ev sahipleri, evin yaklaşık olarak yüz otuz yıllık bir ev olduğunu ileri sürmektedirler. Ev inşa tekniği ve planı bakımından Savur'daki diğer evlerle benzeşmektedir. Buradan hareketle yapıyı XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başına tarihlendirmek uygun görünmektedir.

KİTABESİ

Kitabesi yoktur.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez Gazi Mahallesi'nde eğimli bir arazi üzerindedir. Yapı 12.70 x 24.70 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda, dikdörtgen planlı, avlulu, üç eyvanlı ve iki katlı olup dışardan düz dam örtülüdür (Çiz. 40-41). Ön cephe düzgün kesme taştan, yan ve arka cepheler kaba yonu taştan inşa edilmiştir (Res. 268). Günümüzde Hakkı Aytaç'ın torunu Erdem Aytaç tarafından kullanılan ev sağlamdır.

Avlu

Güneyde yer alan avlu doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Caddeden yüksek bir duvarla ayrılan avluya güneydoğu köşede yer alan ve sonradan yapılan dikdörtgen formlu bir kapıdan girilir. Avlunun içine sonradan inşa edilen betonarme garaj, avlunun görünümünü ve planını bozmaktadır.

Zemin Kat

Zemin kat avlulu, tek eyvanlı bir plana sahiptir (Çiz.40). Doğu cephesi komşu evin duvarıyla kapatılmıştır. Güneydoğu köşede üst kata, haremlik bölümüne çıkışı sağlayan merdiven bulunmaktadır. Onunda batısında ahıra geçişi sağlayan kapı ile ahırın

yanındaki odaya açılan dikdörtgen formlu iki pencere, bunların üstünde de iki mazgal pencere yer almaktadır. Güneybatıda altta düz lentolu dikdörtgen formlu iki pencere ile üstte bir mazgal pencere mevcuttur (Res. 269). Batı cephesi sağırdır (Res. 270).

Avlunun batısında avluya yuvarlak kemerle açılan 2.10 x 5.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülü hol bulunmaktadır. Holün güney duvarında mutfığa geçişi sağlayan giriş kapısı, batı duvarında yuvarlak kemerli ocak nişi bulunmaktadır. Kuzey duvarında kuzeydeki odaya açılan iki katlı iki pencere, kuzeydoğuda dikdörtgen formlu, dilimli kaş kemer alınlıklı niş vardır (Res. 272).

Holün güneyinde yer alan mutfığa kuzeydoğu köşede yer alan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Kapı içten yuvarlak kemerlidir. Mutfak 3.50 x 5.10 m ölçülerinde, doğu – batı yönünde dikdörtgen planlı ve üzeri aynalı tonozla örtülüdür. Doğu duvarında ortada yuvarlak kemerli niş, iki yanında sivri kemerli birer niş, arada da birer nişçik bulunmaktadır. Güney duvarında düz lentolu iki pencere, yuvarlak kemerli iki niş ve dikdörtgen formlu üç nişçik yer almaktadır. Güneydoğudaki yuvarlak kemerli niş içinde bulunan ve dışarı açılan su borusu ile, orijinalde gusülhane olarak kullanıldığına işaret etmektedir (Res. 273). Batı duvarında ortada yuvarlak kemerli niş, iki yanında da sivri kemerli birer niş vardır. Kuzey duvarında ortada sivri kemerli bir niş iki yanında birer nişçik, kuzeybatıda yuvarlak kemerli yüklük, kuzeydoğuda giriş kapısı mevcuttur. Odanın içi sadedir.

Avlunun kuzeyinde yer alan eyvan 3.75 x 10.40 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Eyvanın doğu duvarında odaya açılan kapı ve pencere bulunmaktadır. Güney duvarı yuvarlak bir kemerle avluya açılmaktadır. Batı duvarında batıdaki odaya açılan pencere ve giriş kapısı mevcuttur. Kuzey duvarında düz atkılı bir niş ve kuzeybatı köşede üst kata çıkışı sağlayan merdivene açılan dikdörtgen formlu giriş kapısı bulunmaktadır (Res. 274).

Eyvanın batısındaki odaya kuzeybatıda bulunan, basık kemer girişli, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.90 x 10.80 m ölçülerinde, kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarının ortasında sivri kemerli bir niş, onun güneyinde de bir nişçik ve eyvana açılan dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Nişin kuzeyinde de giriş kapısı mevcuttur. Güney duvarı iki katlı ikişer pencereyle hareketlendirilmiştir. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Batı duvarında büyüğü yuvarlak kemerli, küçüğü sivri kemerli iki niş yer almaktadır. Kuzey duvarı sağırdır ve ana kayanın düzeltilmesiyle inşa edilmiştir.

Doğudaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı içten yuvarlak kemerlidir. Oda 3.80 x 6.90 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında yuvarlak kemerli iki niş, güney

duvarında iki katlı iki pencere bulunmaktadır. Alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formu, üst pencereler mazgaldır. Batı duvarında sivri kemerli bir niş ile bir nişcik, güneybatıda eyvana açılan düz lentolu dikdörtgen formu pencere, kuzeybatıda giriş kapısı yer almaktadır. Kuzey duvarında arkadaki işliğe geçişi sağlayan basık kemerli kapı vardır. İşlik 2.80 x 3.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir.

Batıda yer alan ahıra güney duvarında bulunan basık kemer girişli, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Ahır 8.40 x 8.80 m ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Üst örtüyü taşıyan kemerler ortada kare bir ayağa, doğuda duvar payesine, diğer yönlerde duvarlara oturmaktadır. Doğu duvarı bir duvar payesiyle hareketlendirilmiştir. Güney duvarında sivri kemerli iki niş ve bunların üstünde de avluya açılan mazgal pencere, güneydoğuda da giriş kapısı bulunmaktadır. Batı duvarı sağırdır, kuzey duvarı ana kayanın üzerine inşa edilmiş ve sivri kemerli iki nişle hareketlendirilmiştir.

Üst Kat

Üst kat doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, iki eyvanlıdır. Haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Her iki bölümün önünde teras bulunmaktadır (Çiz.41).

Doğu cephesi yanındaki eve bitişiktir. Güney cephesi en hareketli ve süslü cephedir (Res. 268). Güney cephede iki katlı altı pencere vardır, alt pencereler düz lentolu dikdörtgen formu, üst pencereler mazgaldır (Res. 275). Mazgal pencerelerin üst kısmı, sivri kemer alınlık şeklinde düzenlenmiştir. Alt ve üst pencereler dıştan taş kemerle kuşatılmıştır. Güneydoğu köşe haremlik bölümü eyvanın sivri kemeriyle, hareketlendirilmiştir. Güney cephe üstte dışarı taşıntı yapan bir sıra taştan yapılan saçakla son bulmaktadır. Haremlik bölümünün saçığının altında Arapça harflerle yazılan Maşallah kelimesi vardır. Selamlık bölümünün güney cephesini çepeçevre dolaşan mukarnas karakterli bir bordür vardır (Res. 276). Alt bordür yaprak süslemelerini, üst bordür üç dilimli nişcik süslemelerini içermektedir.

Batı cephesi sağırdır (Res. 270). Kuzey cephesinde düz lentolu, dikdörtgen formu giriş kapısı ve aynı formdaki pencere bulunmaktadır (Res. 271).

Selamlık bölümünün önünde yer alan teras “L” şeklindedir. Etrafı taş duvardan oluşan korkulukla çevrilmiştir. Selamlık bölümüne kuzey cephesinde bulunan ve sokağa açılan bir kapıdan girilir. Kapıdan giriş holüne geçilir, holün doğusunda alt kata inşi ve üst kata çıkışı sağlayan merdivenler vardır. Holün batısında düz atkılı bir kapıdan girilen kiler 1.10 x 1.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Kilerin batı duvarında yarım daire şeklinde, yuvarlak kemerli bir niş mevcuttur.

Giriş holü basık kemerli bir kapıyla eyvana açılmaktadır. Ortada yer alan eyvan 4.00 x 6.20 m ölçülerinde, kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Eyvanın doğu duvarında dilimli kaş kemerli bir niş ve doğudaki odaya geçişi sağlayan kapı vardır. Eyvanın güney duvarı orijinalde bir yuvarlak kemerle terasa açılmaktaydı, günümüzde kemer açıklığı kapatılarak, burada bir kapı ve iki katlı pencere açılmıştır. Batı duvarının ortasında batıdaki odaya geçişi sağlayan kapı, onun güneyinde dilimli kaş kemerli bir niş ve kuzeyinde mutfaka açılan, mutfak giriş kapısı vardır. Kuzey duvarında hole açılan kapı mevcuttur.

Eyvanın kuzeybatı köşesinde yer alan basık kemerli bir kapıdan mutfaka geçilir. Mutfak 2.80 x 3.80 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğru duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı, kuzey duvarında sokağa açılan düz lentolu, dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Güney ve batı duvarları sağırdır.

Eyvanın batı duvarının ortasında yer alan basık kemerli bir kapıdan girilen, batıdaki oda 3.80 x 7.45 m ölçülerinde, kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür (Res. 277). Üst örtü ortada bir sivri kemerle desteklenmiş ve çapraz tonozun merkezi halka şeklindeki süslemeyle hareketlendirilmiştir (Res. 278).

Odanın doğu duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı, sivri kemerli iki niş, dikdörtgen formlu üç nişçik ve iki katlı iki pencere bulunmaktadır. Alt pencereler, düz lentolu dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Pencereler dıştan dilimli kaş kemerle kuşatılmıştır. Güney duvarında ortada sivri kemerli bir niş onun iki yanında dikdörtgen formlu birer nişçik, doğu ve batıda iki katlı pencereler vardır. Alt pencereler düz lentolu, üst pencereler mazgaldır. Batı duvarında yuvarlak kemerli yüklük, dikdörtgen formlu iki nişçik ve ikisi sivri, ikisi yuvarlak kemerli dört niş bulunmaktadır. Kuzey duvarında ortada yuvarlak kemerli bir niş, iki yanında sivri kemerli birer niş, bunların aralarında da dikdörtgen formlu iki nişçik yer almaktadır. Odadaki nişlerin içerisinde ahşap kapaklı dolaplar yerleştirilmiştir.

Eyvanın doğusunda yer alan odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Kapı içten yuvarlak kemerlidir. Oda 3.80 x 5.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğru duvarında sivri kemerli iki niş ve dikdörtgen formlu bir nişçik vardır. Güney duvarı iki katlı iki pencereyle hareketlendirilmiştir. Pencere düzeni diğer odadakilerle aynı olup, alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır. Batı duvarında sivri kemerli iki niş, kuzeybatı köşede giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzey duvarı sağır olup yamuktur. Odadaki nişlerin içine birer ahşap dolap yerleştirilmiştir.

Haremlik bölümüne, avlunun doğu köşesinde bulunan merdivenden çıkılır. Merdivenden terasa ulaşılır. Güneyde yer alan teras 4.60 x 4.65 m ölçülerinde kare bir

plana sahiptir ve güney duvarı taş bir duvardan oluşan bir korkulukla çevrilmiştir. Terasın batı duvarı dilimli kaş kemerli bir nişle hareketlendirilmiştir.

Terastan eyvana geçilir, eyvan 3.70 x 4.65 m ölçülerinde olup, kuzey – güney yönünde düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Eyvanın doğu duvarı sağırdır. Güney duvarı orijinalde bir sivri kemerle terasa açıklanmaktaydı. Doğuda duvar payesine, batıda duvara oturan sivri kemerin açıklığı günümüzde kapatılmış, burada kapı ve pencere açılmıştır. Batı duvarında iki kapı ve bir pencere bulunmaktadır. Güneydeki kapı odaya, kuzeydeki kapı mutfığa açılmakta. pencerede mutfığı aydınlatmaktadır. Kuzey duvarı yamuk olup, biri dilimli kaş kemerli, diğeri sivri kemerli iki nişle hareketlendirilmiştir.

Eyvanın kuzeybatı duvarında bulunan basık kemer girişli, içten düz atkılı bir kapıdan mutfığa girilir. Mutfak 2.30 x 3.50 m ölçülerinde doğu – batı yönünde dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Doğu duvarında giriş kapısı, kuzeydoğuda eyvana açılan düz atkılı, dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Güney ve batı duvarları sağırdır. Kuzey duvarında basık kemerli ocak nişi, onun batısında sivri kemerli bir niş ve ikisinin arasında dikdörtgen formlu nişçik yer almaktadır.

Eyvanın batı duvarının ortasında bulunan basık kemer girişli, içten yuvarlak kemerli bir kapıdan batıdaki odaya girilir. Oda 3.50 x 6.05 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Odanın doğu duvarında kapı, kapının batısında da ortadaki yuvarlak kemerli, iki yandaki sivri kemerli üç niş ve bunların aralarında da dikdörtgen formlu dilimli kaş kemer alınlıklı iki nişçik yer almaktadır (Res. 279). Güney duvarında iki katlı iki pencere vardır. Alt pencereler düz lentolu, üst pencereler mazgaldır. Batı duvarında yuvarlak kemerli yüklük, onun batısında selamlık bölümünün terasına açılan düz atkılı, dikdörtgen formlu kapı mevcuttur. Kapı ile yüklük arasında dikdörtgen formlu bir nişçiğe yer verilmiştir. Kuzey duvarı sağırdır. Odadaki nişlerin içine birer ahşap dolap yerleştirilmiştir.

KATALOG NO : 3.10.8.

YAPININ ADI : MECİT KAYA EVİ

BULUNDUĞU YER : Gazi Mahallesi, Yasemin Sokak, No: 9'dadır.

İNCELEME TARİHİ : Ekim – 2001

RESİM :280 - 294

ÇİZİM : 42 - 43

TARİHÇESİ

Ulu Cami'nin doğusundaki yapı, köşk odası giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre 1330 / 1912 yılında Necmettin⁸¹ tarafından inşa edilmiştir. Köşk odasının güney duvarındaki nişin alınlığındaki madalyonda ve doğu cephesindeki madalyonun içlerinde de 1330 tarihi yazılıdır. Yapı günümüzde sağlamdır (Res. 280).

KİTABELER

Evin tarihini verebilecek üç kitabesi vardır. Birinci kitabe köşk odasına açılan giriş kapısının üstündeki kitabedir. Taşa kabartma tekniğiyle cel-i sülüs hatlı olarak Arapça yazılmış ve beş satırdan ibarettir (Res. 281).

Metin

١ - قد بناها نجم الدين
٢ - بعون المعين
٣ - حفظ الله
٤ - من شر الحاسدين
٥ - ١٣٣٠

Okunuşu

- 1 – Kad benâhâ Necmüddin
- 2 – bi – avni'l mu'in
- 3 – hafezahu'llâhu
- 4 – min şerri'l – hâsîdin
- 5 – 1330

⁸¹ Necmettin Kaya, Mecit Kaya'nın babası olup yaşadığı dönemde Savur'un önde gelen şahıslarından biriymiş.

Anlamı

Onu (evi), Muin olan Allah'ın yardımıyla Necmettin 1330 / 1912 yılında bina etmiştir. Allah onu hased edenlerin şerrinden korusun.

İkinci kitabe köşk odasının güney duvarında yer alan nişin alınlığında bulunmaktadır. Taşa kabartma tekniğinde cel-i sülüs hatlı ve tuğra istifinde Arapça olarak yazılmıştır.

Metin

۱ - لا اله الا الله

۲ - محمد رسول الله صلى

۳ - الله عليه و سلم

۴ - ۱۳۳۰

Okunuşu

1 - Laillahe illallah

2 - Muhammedün Resu'lu'llah Sallahu aleyhi ve sellem.

3 - 1330

Anlamı

Allah birdir, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Allah'ın selameti ve selamı onun üzerine olsun.

Üçüncü kitabe doğu cephesinde bulunan kuzeydeki madalyonun içine taşa kabartma tekniğiyle üç satır şeklinde yazılmıştır. Cel-i sülüs hatlı kitabenin dili Arapça'dır.

Metin

۱ - الله

۲ - جل جلاله

۳ - ۱۳۳۰

Okunuşu

- 1 – Allah
- 2 – Celle Cellâlühü
- 3 – 1330

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Savur merkez, Gazi Mahallesi'nde, Savur Ulu Camii'nin karşısında düz bir arazi üzerindedir. Yapı dıştan 9.70 x 10.60 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı tek eyvanlı ve iki katlıdır (Çiz. 42-43). Dıştan düz dam örtülüdür. Alt katının orta bölümü yörede abbara⁸² olarak adlandırılan tonozlu geçit şeklinde düzenlenmiş ve yol olarak kullanılmaktadır. Alt kat kaba yonu taştan, üst kat düzgün kesme taştan inşa edilmiştir (Res. 282).

Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescillenen ev günümüzde Necmettin Kaya'nın torunu Kamuran Kaya tarafından kullanılmaktadır.

Zemin Kat

Zemin kat dikdörtgen plana sahip olup iki depo ve bir abbaradan ibarettir (Çiz.42). Doğu cephesi ortada bir sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Onun batısında birinci depoya açılan ve günümüzde kapatılan basık kemerli bir kapı vardır. Güneydoğu köşede eve bitişik olan komşu ev yer almaktadır. Güney cephesi, güneydoğuda sivri kemerli bir açıklıkla hareketlendirilmiş ve bu açıklık günümüzde kapatılmıştır. Güneybatıda altta düz lentolu dikdörtgen formlu iki pencere, üstte mazgal pencere mevcuttur (Res. 280). Batı cephesi ortada sivri kemerli bir açıklıkla hareketlendirilmiştir. Kuzey cephede yuvarlak kemerli kapı bulunmaktadır.

Alt katının ortasında yer alan ve yörede abbara olarak adlandırılan tonozlu geçit 3.20 x 10.30 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğu taraftan çapraz tonoz batı tarafta doğu – batı doğrultusunda uzanan beşik tonozla örtülüdür. Günümüzde yol olarak kullanılan bu kısımda hem arabalar hem de yayalar geçmektedir (Res. 284). Savur'da tek örnek olan bu abbara örneğine Mardin ve Midyat evlerinde sıkça rastlanılmaktadır. Doğu ve batı duvarı birer sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Güney duvarında güneydeki depolara açılan düz atkılı, dikdörtgen formlu iki kapı bulunmaktadır. Kuzey duvarında, kuzeydoğuda komşu evin avlusuna açılan basık kemerli, yuvarlak kemer alınlıklı kapı mevcuttur. Kuzeybatıda ise üst kata çıkışı sağlayan merdivenlere açılan düz atkılı dikdörtgen formlu kapı vardır.

⁸² Firdevs Sayılan, "Mardin Evleri", *Türkiyemiz*, III, Adana, 1987, 7-14.

Güneydoğuda bulunan birinci depoya kuzey duvarında yer alan düz atkılı bir kapıdan girilir. Depo 2.30 x 4.10 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Günümüzde dükkan olarak kullanılan bu deponun doğu duvarında dışarı açılan sivri kemerli kapı günümüzde kapatılmıştır.

Kapının güneyinde sivri kemerli bir niş vardır. orijinalde bir sivri kemerle dışarı açılan güney duvarı günümüzde kapatılmıştır. Batı duvarı ise sağırdır. Kuzey duvarında sivri kemerli giriş kapısı yer almaktadır.

Güneybatıda bulunan ikinci depoya kuzeydeki kapıdan girilir. Kapı düz lentolu, dikdörtgen formudur. Depo 3.15 x 5.40 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Batı tarafta çapraz tonoz, doğu tarafta, doğu-batı doğrultusunda beşik tonozla örtülüdür. Deponun doğu duvarı sağırdır. Güney duvarında altta düz lentolu, dikdörtgen formu iki pencere, üstte mazgal pencere bulunmaktadır. Batı duvarında sivri kemerli iki niş vardır. Kuzey duvarında sivri kemerli kapı, onun batısında da düz lentolu dikdörtgen formu bir nişcik ve sivri kemerli bir niş mevcuttur. Bu birim günümüzde de depo olarak kullanılmaktadır.

Üst Kat

Güney – batı doğrultusunda “L” şeklinde bir plana sahip olan üst kat tek eyvanlı ve teraslıdır (Çiz. 43). Üst kata batıda yer alan 18 basamaklı bir merdivenden çıkılmaktadır.

Üst katın cepheleri oldukça hareketli ve süslüdür. Doğru cephesinde yuvarlak kemerli üç pencere bulunmaktadır (Res. 283). Pencereler dıştan içe doğru kademelenme yapan yuvarlak kemerli dört bordürle, dört yönde çevrilmiştir. En dıştan, dışa taşıntılı bir silmeden oluşan bordür vardır. İkinci bordür testere dişi, üçüncü bordür saç örgüsü süslemelerinden, dördüncü bordür örgü süslemelerden oluşmaktadır. Pencereler metal parmaklıklı olup parmaklığın üst kısmı da süslenmiştir (Res. 285). Pencerelerin üstünde cepheleri üç yönde dolaşan altı kollu yıldız süslemeli bir bordür mevcuttur (Çiz. 54), (Res. 288-87). Pencerelerin üst kısımları dışarı taşıntı yapan birer konsolla hareketlendirilmiş, bunlar arasına da birer madalyon yerleştirilmiştir. Kuzeydeki madalyon örgü süslemeli çerçeve ile kuşatılmış ve içinde Arapça harflerle Allah Celle Cellalühü ile 1330 tarihi yazılıdır. Güneydeki madalyonda örgü süslemeli bir çerçeve içine alınmış ve içine Arapça harflerle “ el – kahhar vahidi el – mülkü li’llah”, yani “mülk tek ve kahhar olan Allah’a aittir” yazısı yazılıdır.

Saçak kademeli silmelerle hareketlendirilmiş, saçığın altında testere dişli süslemelerden oluşan bir bordür bulunmaktadır. İkinci bordür yapıyı üç yönde, doğu, güney ve batı yönlerinde dolanmaktadır. Bu bordürün altında düğüm motiflerinden oluşan ikinci bordür vardır(Çiz. 55). Bu bordürde yapıyı üç yönde dolaşmaktadır (Res.

288). Kuzeydoğu ve güneydoğu köşeler dışa taşıntılı bir taş sırasıyla hareketlendirilmiştir.

Güney cephesinde yuvarlak kemerli iki pencere bulunmaktadır. Pencereilerin ve cephenin düzenlemesi doğu cephesiyle aynıdır (Res. 283). Batı cephesi günümüzde inşa edilen odayla kısmen kapatılmıştır. Güneybatıda yuvarlak kemerli iki pencere vardır. Bu bölümdeki pencerelerin düzenlemesi ve cephenin düzenlemesi güney cephesiyle aynıdır. Cephenin kuzeybatı kısmı sadedir. Burada eyvana açılan giriş kapısı ve düz atkılı pencere vardır. Kuzey cephe sağırdır ve süslemesizdir.

Batıdan bakan düz atkılı, dikdörtgen formlu bir kapıdan girilen eyvan 3.40 x 4.20 m ölçülerinde ve doğu – batı yönünde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Batı tarafta beşik tonoz, doğu tarafta çapraz tonozla örtülüdür.

Doğu duvarında köşk odasına açılan basık kemer girişli, sivri kemer alınlıklı, kapı mevcuttur. Basık kemer bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiş (Çiz. 56), (Res. 289), kapı alınlığında evin inşa tarihini veren beş satırlık kitabeye yer verilmiştir. Kitabe dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış, çerçevenin köşeleri bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Kapı, dıştan sivri kemerle sonlanan iki silme ve bir testere dişi süslemeli bordürle çevrilmiştir (Res. 290). Kapının orijinal ahşap kapı kanatları çeşitli süslemelerle hareketlendirilmiştir (Res. 291). Bu Ahşap kapı kanatları günümüzde önlerine eklenen yeni kapı kanatlarıyla korunmaktadır. Eyvanın güney duvarı iki yanda birer sütuna oturan bir sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Sivri kemer dışarıdan bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Batı duvarında dışarı açılan dikdörtgen formlu bir sütun ve üç niş bulunmaktadır. Nişlerden biri yuvarlak kemerli, diğer ikisi dilimli kaş kemerlidir.

Eyvanın batısında bulunan teras 4.50 x 5.00 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Teras günümüzde kapatılarak odaya dönüştürülmüştür.

Kuzeybatı köşede bulunan basık kemer girişli, içten sivri kemerli bir kapıdan köşk odasına girilmektedir. Oda 4.00 x 8.10 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır ve üzeri 14 ahşap direğin taşıdığı düz tavanla örtülüdür. Ahşap direklerde kalem işi süslemeler mevcuttur (Res. 292).

Doğu duvarında yuvarlak kemerli üç pencere ile sivri kemerli üç niş bulunmaktadır. Nişlerin içerisine birer ahşap dolap yerleştirilmiştir. Kuzeydoğu köşede ise yuvarlak kemerli bir niş vardır. Güney duvarında ortada yuvarlak kemerli yarım daire şeklindeki bir niş onun, doğu ve batısında yuvarlak kemerli birer pencere yer almaktadır. Ortada yer alan yuvarlak kemerli, yarım daire şeklindeki nişin üst kısmı istiridye yivli süslemelerle hareketlendirilmiştir (Res. 293). Niş, en içten yuvarlak kemerle sonlanan bitkisel karakterli bir bordürle çevrilmiştir. Ondan sonra iki yanda

birer sütunçeye oturan üç dilimli kemerle kuşatılmıştır (Res. 294). Sütunçeler, sütunçe başlıkları ve üç dilimli kemer bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Alınlıkta tuğra istifinde cel-i sülüs hatla yazılan “Lailahe illallah Muhammed”ün Resullullah sallallahu aleyhi ve sellem” yazısı ve 1330 tarihi vardır. Bu yazılar iki yanda bitkisel, üstte altı kollu yıldız süslemeleriyle kuşatılmıştır. En dışta ise nişi dört yönde saran bitkisel süslemeli dikdörtgen bir çerçeve vardır.

Batı duvarında kuzeybatı köşede giriş kapısı, onun güneyinde yuvarlak kemerli yüklük, onun da güneyinde yuvarlak kemerli iki pencere ve sivri kemerli iki niş bulunmaktadır. Nişlerin içerisine ahşap birer dolap yerleştirilmiştir. Kuzey duvarın da ortada yuvarlak kemerli yüklük onun iki yanında da biri yuvarlak kemerli, diğeri kaş kemerli iki niş mevcuttur.

Odanın altı taş döşemelidir ve duvarlar sıvasızdır. Duvarların üst kısmında altta altı kollu yıldız süslemeli bordür, üstte üçgen süslemeli bordür dört yönde odayı çepeçevre sarmaktadır.

KATALOG NO : 3.10.9.
YAPININ ADI : ADNAN KAYA EVİ
BULUNDUĞU YER : Vatan Caddesi'ndedir.
İNCELEME TARİHİ : Şubat 2002
RESİM : 295 - 302
ÇİZİM : 44 - 45

TARİHÇESİ

Vatan Caddesi'ndeki yapı, kuzey cephesinde yer alan basık kemerli giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre 1956 yılında inşa edilmiştir. Yapı yakın zamanda yapılmış olmasına karşın plan, cephe düzeni, inşa tekniği ve malzemesi bakımından eski evlerin devamı niteliğindedir (Res. 295).

KİTABESİ

Giriş kapısı üzerindeki kitabe taş malzemeye kabartma tekniğiyle yazılmış olup dili Arapça dır. Cel-i sülüs hatlı kitabe altı satırdan ibarettir (Res. 296).

Metin

- ۱- بسم الله
- ۲- الرحمن
- ۳- الرحيم
- ۴- ادخلوها
- ۵- بسلام امنين
- ۶- ۱۹۵۶

Okunuşu

1. Bi'smi'llâhi
2. 'r-rahmâni'
- 3- 'r-râhim
4. ûdhulûhâ
5. bi – selâmin âminîn
6. 1956

Anlamı

Bağışlayıcı ve merhamet edici olan Allah'ın adıyla. Oraya güvenli ve selâmet içinde giriniz. 1956.

YAPININ İNCELENMESİ

Genel

Ev Savur'a girişte köprübaşı mevkiinde kuzey – güney yönünde eğimli bir arazi üzerindedir. Yapı dıştan 12.90 x 17.90 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, tek eyvanlı ve iki katlıdır (Çiz. 44 –45). Dışarıdan düz dam örtülüdür. Anayola bakan kuzey cephesi düzgün kesme taştan, diğer kısımları kaba yonu taştan inşa edilmiştir. Ev günümüzde Adnan Kaya tarafından kullanılmakta olup sağlamdır.

Zemin Kat

Dükkan, lokanta ve depolardan meydana gelen zemin kat doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çiz. 44).

Doğu cephesinin, kuzeydoğu köşesinde bulunan ve lokantaya açılan kapı günümüzde önüne inşa edilen garajla kapatılmıştır. Güneydoğuda ise depoya açılan bir kapı ve pencere bulunmaktadır (Res. 297). Ev, eğimli bir arazide inşa edildiğinden zemin katın güney cephesi dışarıda görülmemektedir. Batı cephesi basık kemerli iki kapıyla hareketlendirilmiştir. Kuzey cephe en süslü ve gösterişli cephedir. Ortada üst kata çıkışı sağlayan merdivenlere açılan düz atkılı, yuvarlak kemer alınlıklı giriş kapısı, onun doğusunda ve batısında düz atkılı yuvarlak kemer alınlıklı girişe sahip olan ikişer dükkan bulunmaktadır. Kapının düz lentosu, alınlığın yuvarlak kemeri dört kollu yıldız süslemeleriyle hareketlendirilmiştir. Kapı ve yuvarlak kemeri belli bir yükseklikte başlayan dört kollu yıldız süslemeli ters “U” biçimindeki bordürle çevrilmiştir (Res. 299). Onun da üst kısmında madalyon içine yazılan evin inşa kitabesi vardır. Dükkanların yuvarlak kemerleri dışa taşıntılı bir sıra taşla hareketlendirilmiş ve alınlıklarda birer rozete yer verilmiştir. Kuzey cephe dışa taşıntı yapan dikey dört sıra taşla hareketlendirilmiştir (Res. 300).

Kuzeyden dikdörtgen formlu bir kapıdan girilen en batıdaki dükkan orijinalde lokanta olarak kullanılmıştır. Dükkan 3.35 x 6.50 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür.

Doğu duvarında dışarı açılan yuvarlak kemerli kapı, güneydoğuda yuvarlak kemerli ocak nişi bulunmaktadır. Güney duvarında duvardan taşıntı yapan dikdörtgen planlı fırın yer almaktadır (Res. 301). Batı duvarında, batısındaki dükkana geçişi

sağlayan basık kemerli kapı ve yuvarlak kemerli niş mevcuttur. Kapı günümüzde kapatılmıştır. Kuzey duvarı düz atkılı bir kapıyla dışarı açılmaktadır.

Lokantanın batı duvarında bulunan basık kemerli bir kapıdan girilen ikinci dükkan, 3.10 x 6.50 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Doğu duvarında lokantaya açılan yuvarlak kemerli kapı vardır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarında batıdaki dükkana açılan yuvarlak kemerli kapı bulunmaktadır. Kuzey duvarı düz lentolu kapıyla dışarı açılmaktadır.

İkinci dükkanın batısında bulunan yuvarlak kemerli kapıdan girilen üçüncü dükkan diğerlerine göre büyük olup, 6.30 x 7.50 m ölçülerinde doğu – batı yönünde kareye yakın dikdörtgen planlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür (Res. 305). Üst örtü ortada dikdörtgen, kuzeyde ters “T” şeklindeki bir ayağa ve diğer yönlerde duvarlara oturan kemerlerle taşınmaktadır. Doğu duvarında giriş kapısı, güney duvarında, güneydeki depoya açılan kapı ve bu kapıya çıkışı sağlayan merdivenler, onun batısında da yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır. Güneybatıda yuvarlak kemerli bir ocak nişine yer verilmiştir. Batı duvarında dışarı açılan basık kemerli bir kapı, kuzey duvarında da dışarı açılan düz lentolu iki kapı mevcuttur.

Üçüncü dükkanın güney duvarında yer alan bir kapıdan girilen batıdaki depo dükkanlara göre 1.50 m yüksektir. Depo 3.50 x 7.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında doğudaki depoya açılan kapı ve pencere, güney duvarında da yuvarlak kemerli iki niş bulunmaktadır. Batı duvarı yuvarlak kemerli bir kapıyla dışarı açılmaktadır. Kuzey duvarında giriş kapısı vardır.

Batıdaki deponun doğu duvarında bulunan basık kemerli bir kapıdan girilen doğudaki depo 3.50 x 7.80 m ölçülerinde doğu – batı yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Plan itibarıyla batıdaki deponun bir tekrarıdır. Doğu duvarında dışarı açılan yuvarlak kemerli kapı ve mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey ve güney duvarları sağırdır. Batı duvarında, batıdaki depoya açılan yuvarlak kemerli kapı, onunda güneyinde mazgal pencere mevcuttur.

Üst Kat

Güneyde yer alan bir kapıdan girilen üst kata, kuzeyde yer alan 18 basamaklı merdivenle de çıkılmaktadır. Üst kat doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı tek eyvanlıdır (Çiz. 45).

Doğu cephesi yuvarlak kemerli dört pencereyle hareketlendirilmiştir (Res. 297). Güney cephede altta düz lentolu dikdörtgen formu bir kapı, üstte dikdörtgen formu iki mazgal pencere bulunmaktadır (Res. 298). Batı cephesinde ortada düz lentolu

dikdörtgen formlu bir pencere onun iki yanında yuvarlak kemerli ikişer pencere, üstte de iki mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey cephede kuzeydoğu ve kuzeybatıda yuvarlak kemerli ikişer pencere mevcuttur. Kemer kilit taşı dışa taşınılıdır ve pencerelerin kenarında dört kollu yıldız süslemeli bir bordür dolanmaktadır. Pencerelerin üstünde iki pencerenin ortasına gelecek şekilde birer rozet yerleştirilmiştir. Cephe üstte saçakla son bulmaktadır. Saçağın altında bulunan bordür kuzey cephesini boydan boya dolanmaktadır. Alt bordür dört kollu yıldız, üst bordür testere dişi süslemelerinden oluşmaktadır. Cephe dışarı taşıntı yapan dört dikey taş sırayla hareketlendirilmiştir.

Alt kat merdivenlerinden ortadaki “L” şeklindeki salona ulaşılır. Salonun kuzey tarafında sonradan yapılan iki küçük birim vardır.

Salonun batısında bulunan düz lentolu, dikdörtgen formlu bir kapıdan kuzeydoğudaki odaya geçilir. Oda 3.45 x 5.95 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu duvarında yuvarlak kemerli iki pencere bulunmaktadır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarının ortasında yuvarlak kemeri yüklük, onun güneyinde düz lentolu kapı, kuzeyinde yuvarlak kemerli pencere vardır. Batı duvarında da ortada yuvarlak kemerli bir niş, onun doğu ve batısında da yuvarlak kemerli birer pencere yer almaktadır.

Güneydoğudaki odaya doğuda bulunan düz atkılı, dikdörtgen açıklıklı bir kapıdan girilir. Oda 3.45 x 4.40 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Doğu duvarı yuvarlak kemerli iki pencereyle dışarı açılmaktadır. Kuzey ve güney duvarları sağırdır. Batı duvarında yuvarlak kemerli yüklük ve düz lentolu giriş kapısı bulunmaktadır.

Salonun kuzeyindeki banyoya düz atkılı bir kapıdan girilir. Banyo 2.30 x 2.50 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu, batı ve güney duvarları sağırdır. Güneydoğu köşede banyonun içine doğru taşıntı yapan ve banyonun planının kısmen bozan helanın duvarı bulunmaktadır. Kuzey duvarı giriş kapısıyla hareketlendirilmiştir (Res. 300).

Salonun güneyinde 1.00 x 3.80 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve düz tavanla örtülü giriş holü yer almaktadır. Holün doğu duvarında helaya açılan, kuzey duvarında dışarıya açılan birer kapı mevcuttur. Her iki kapıda düz lentolu, dikdörtgen formudur. Batı duvarı sağırdır. Kuzey duvarı düz atkılı, dikdörtgen açıklıklı salona açılmaktadır.

Holün doğusunda yer alan hela 90 x 100 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu duvarında giriş kapısı vardır.

Salonun doğusunda bulunan odaya kuzeyden, bir kapıdan girilir. Kapı içten ve dıştan düz lentolu ve dikdörtgen formudur. Günümüzde ikinci bir banyo olarak kullanılan bu oda 3.60 x 3.80 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde kareye yakın dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonozla örtülüdür. Doğu, güney, batı duvarları sağırdır, kuzey duvarı giriş kapısıyla hareketlendirilmiştir.

Batıda yer alan eyvan 1.90 x 3.70 m ölçülerinde doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu tarafta düz atkılı bir açıklıkla salona açılmaktadır. Güney duvarında güneydeki odaya açılan kapı mevcuttur. Batı duvarı düz lentolu, dikdörtgen formu bir pencereyle dışarı açılmaktadır. Kuzey duvarında kuzeydeki odaya açılan kapı vardır.

Eyvanın batısındaki odaya basık kemerli bir kapıdan girilir. Oda 3.40 x 3.90 m ölçülerinde kuzey – güney yönünde kareye yakın dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu duvarında yuvarlak kemerli yüklük bulunmaktadır. Güney duvarı sağırdır. Batı duvarında yuvarlak kemerli iki niş, kuzey duvarında yuvarlak kemerli giriş kapısı mevcuttur.

Eyvanın doğusundaki odaya düz lentolu kapıdan girilir. Oda 3.70 x 4.70 m ölçülerinde kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri düz tavanla örtülüdür. Doğu duvarında yuvarlak kemerli pencere ile yuvarlak kemerli yüklük yer almaktadır. Güney duvarında düz lentolu, dikdörtgen formu giriş kapısı, batı duvarında yuvarlak kemerli iki pencere mevcuttur. Kuzey duvarında ortada yuvarlak kemerli bir niş onun doğusunda ve batısında yuvarlak kemerli birer pencere bulunmaktadır.

TC MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

4. DEĞERLENDİRME

4.1. PLAN VE MEKAN ANLAYIŞI

4.1.1. Camilerde

Arapça'da "toplanmak" manasına gelen "Cem"i den gelen cami kelimesi Müslümanların topluca ibadet ettikleri yer anlamına gelmektedir. Camiye önceleri "Mescid-ül Cuma" denilmiş, sonraları büyük olan ve Cuma namazı kılınan ibadet yerlerine cami, Cuma namazı kılınmayan küçük ibadet mekanlarına da mescid denilmiştir.⁸³

Küba'da inşa edilen mescid ilk cami örneği olarak kabul edilir. Daha sonra Medine'de inşa edilen "Mescid-i Nebevi" ikinci cami örneğidir. Adı geçen bu camilerde ibadet ve dünyevi işlerin yanında dini eğitimin yapılması dikkat çekicidir.⁸⁴ Emevilerden başlanarak Osmanlı döneminin sonuna kadar bir çok cami inşa edilmiştir. Anadolu ve Anadolu öncesi Türk mimarisinde, enine dikdörtgen planlı, tek kubbeli, çok destekli, yan mekanlı, merkezi planlı camiler inşa edilmiştir.

Gaznelilerde ortaya çıkan, Büyük Selçuklulardan sonra Anadolu'ya, Mısır'a ve Kuzey Azerbaycan'a kadar etkisini gösteren enine dikdörtgen plan düzenlemesi Anadolu'dan önce görülmesine rağmen asıl gelişimini Artuklu mimarisinde göstermiştir. Anadolu'daki ilk örneği, Büyük Selçuklulara bağlanan Bitlis Ulu Camii'dir (1150). Bundan hemen sonra yapılan ve Artukluların bu üsluptaki ilk yapısı olan Silvan Ulu Cami (1152-1157) daha gelişmiş bir düzenlemeyle karşımıza çıkmaktadır. Yine Artuklular tarafından yapılan Kızıltepe Ulu Camii (1200-1204), Mardin Ulu Cami (XII. yy'ın son çeyreği), Harput Ulu Camii (1156-57) aynı formu sergilemektedir.

Savur'daki camilerin plan düzenlemeleri Anadolu ve Anadolu öncesi Türk mimarisinde görülen enine dikdörtgen plan düzenlemesiyle benzeşmektedir.

Enine gelişen dikdörtgen planlı camilerde enine sahnın, mihrap önünde bir kubbe ile kesilir. Bu özellik Savur camilerinde görülmemektedir.

Savur Eski Camii (XIII. yy), Savur Ulu Camii (XIX. yy ikinci yarısı), Savur Başkavak Köyü Camii (1865) mihraba paralel uzanan ve mihrap önünde bir kubbeyle kesilmeyen sahnılardan oluşan plan düzenlemesi göstermektedir.

⁸³ Celal Esat Arseven, "Cami ", *Sanat Ansiklopedisi, I*, İstanbul, 1958, 324.

⁸⁴ Semavi Eyice, "Cami", *Diyanet İslam Ansiklopedisi, VII*, İstanbul, 1993, 58.

Savur Eski Camii beşik ve çapraz tonoz karışımı örtüsü ile (Res. 15-16). Mardin Şeyh Çubuk (15. yy) (Çiz. 57), Urfa Müderris (1724) camileriyle benzerlik göstermektedir.⁸⁵

Savur Eski Camii, mihraba paralel uzanan tek sahnalı planıyla da (Çiz. 2). Gaziantep Karagöz (1755-56), Urfa Arabi (1743), Nizip Saha (1899), Gaziantep Kılınçoğlu⁸⁶ camileriyle benzeşmektedir.

Savur Eski Camii, cami ve medrese kompleksi özelliği bakımından, Kayseri Hacı Kılıç (1249), İstanbul Beşiktaş Sinan Paşa (1567-69), Kadırga Sokulu (1571) camileriyle benzerdir.⁸⁷

Savur Ulu Camii mihraba paralel uzanan çapraz tonoz örtülü iki sahnalı plan düzenlemesiyle (Çiz. 3), Kilis Akcurun (1515), Gaziantep Ahmet Çelebi (1672), Gaziantep Ömeriye (1760), Nizip Leylek (1761), Kilis Hasan Atlar (18.yy), Kilis Pirlioğlu (17.yy), Kilis Tabakhane (1743)⁸⁸ (Çiz. 58), Midyat Ulu (1800), Urfa Miskinler (1865), Urfa Şehbenderiye (1903)⁸⁹ camileriyle aynı plandadır.

Savur Başkavak Köyü Camii mihraba paralel uzanan çapraz tonoz örtülü tek sahnalı planı itibariyle (Çiz. 4), Mardin İç Kale, Kilis Hacı Derviş (1551), Urfa Tuzekan (1858), Kilis Helvacıoğlu (1903) camileriyle benzeşmektedir.

4.1.2. Manastırlarda

Hristiyan dini mimarisinde manastırlar din adamlarının inzivaya çekildikleri, kent hayatından uzak; dağlık ve تنها yerlerde kurulmuş, aynı zamanda din eğitimi ve öğretimi de üstlenen kompleks yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁰ Bu kompleksin içerisinde söz konusu kurumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kilise başta olmak üzere keşişhane, şapel, vaftizhane, çan kulesi, kütüphane, seminer odası, yemekhane, yatakhane, hamam, çeşme, ayazma (kutsal su), revir, kriptta, zindan ve şarap mahzeni gibi dinsel ve sosyal amaçlı yapı elemanları da bulunmaktadır. Yine burada tarım vazgeçilmez etkinliklerdendir.⁹¹

Başlangıçta bir yolun her iki yanı boyunca dizilen kubbelerin çevresi zamanla savunma amaçlı duvarlarla çevrilerek orta yerde oluşan boşluğun kilise, çeşme ve yemekhane gibi dinsel ve sosyal yapılarla doldurulması neticesinde olgunlaşan ilk

⁸⁵ Ara Altun, *Mardin Türk Devri Mimarisi*, İstanbul, 1971, 70; A. Cihat Kürkçüoğlu, *Şanlıurfa Camileri*, Ankara, 1993, 25.

⁸⁶ Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Camileri Tarihi*, Gaziantep, 1992, 21 vd.

⁸⁷ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986, 220; *Türk Sanatı*, İstanbul, 1993, 127.

⁸⁸ Abdülkadir Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara, 1999, 15 v.d.

⁸⁹ Kürkçüoğlu, a.g.e., 15 – 16.

⁹⁰ Metin Sözen – Uğur Tanyeli, *Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, 153; Hasol, a.g.e., 345.

⁹¹ Osman Aytekin, *Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Ankara, 1999, 301.

manastıra IV. yy.da Mısır'da rastlanmakta olup Protestan mezhebi hariç tüm Hristiyan mezheplerinde uygulana gelen önemli dini yapılar topluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da ilk manastır 529'da Nursiali Aziz Benedictus tarafından İtalya'da Monte Casino'da kurulmuştur. Manastırlar, İslam medeniyetlerinde sıkça görülen ve Osmanlılarda daha da gelişen külliyesi çağrıştırırlar.⁹²

Bizans mimarisinde inşa edilen manastırların Süryani mimarisindeki ilk örnekleri VI. yüzyılın ortalarında karşımıza çıkmaktadır.

Savur'da inşa edilen manastırlar sarp ve kayalık yerlerde inşa edildiklerinde bulundukları yerin konumuna göre şekillenmişlerdir.

Savur'un Dereiçi Köyü'ndeki Mor Theoduto Manastırı (VII. yy sonu) tamamen, Mor Abay (VI. –IX. yy) ve Mor Dimet (VI. – IX. yy) manastırları kısmen yıkılmışlardır. Bu manastırlar kuzey – güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlarıyla birbirine benzeşmektedir.

Mor Abay Manastırı bünyesinde barındırdığı Azizler Evi bölümüyle (Çiz. 9), Mardin Deyrulzafaran (4.yy), Burç (4.yy)⁹³ ve Nusaybin Mor Yakup (325)⁹⁴ manastırlarıyla benzerlik göstermektedir.

4.1.3. Kiliselerde

Savur kiliselerinden Romaniye (VII. yy ikinci yarısı), (Çiz. 12), ve Mor Yuhanna (VIII. yy), (Çiz. 11) kiliseleri ile Mor Dimet Manastırı Kilisesi (VI. – VIII. yy), (Çiz. 10) doğu batı doğrultusunda uzanan iki sahınlı parokial plan şemasına sahiptirler. Bu kiliseler planı, örtü sistemi ve inşa tekniği bakımından Midyat Mor Kuryakos (8.yy) ve Midyat Mor İzozoel (M.S. 700)⁹⁵ (Çiz. 60) kiliseleriyle benzeşmektedir. Mor Yuhanna Kilisesi dışa taşıntılı Gnizo bölümü ile bu kiliselerden farklıdır.

Ayrıca Mor Yuhanna Kilisesi'nin mezbah bölümlerini örten tuğladan yapılan çapraz tonoz örtüsü, (Res. 98). Midyat Mor Yakup Manastırı (M.S. 420) narteks örtüsü, Midyat Mor Gabriel Anastasya Kilisesi (5.yy) tonozu, Mardin Deyrül Zafaran Meryem Ana Kilisesi (5.yy)⁹⁶ sunak tonozuyla benzerdir.

⁹² "Külliye" *Ana Britannica*, XIV, 173; Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, II, İstanbul, 1983, Abdüsselam Uluçam, *Irakta'ki Türk Mimari Eserleri*, Ankara, 1989, 230 – 31; Aytekin, *a.g.e.*, 301.

⁹³ Keser, *a.g.e.*, 68 – 74.

⁹⁴ Gabriel Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kikisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin, 1998, 13 – 20.

⁹⁵ Keser, *a.g.e.*, 32 v.d.

⁹⁶ Keser, *a.g.e.*, 38 – 40, 54.

Dereiçi Köyü Mor Mete (XIX. yy) ve Protestan (XIX. yy ikinci yarısı) kiliseleri, dikdörtgen plan bakımından benzerlik göstermektedir. Her iki kilisede doğu – batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup çapraz tonozla örtülüdür (Çiz. 13-14).

Mor Abay Şapeli (XVII. – XIX. yy) Savur'daki Mimari Eserler içerisinde tek şapel örneği olup, planı bakımından Eski Van'daki Surb Dsirvanarov Kilisesi (Res. 305), Bahçesaray Dira Gele (Saint George) Kilisesi⁹⁷ (Çiz. 60), Artvin Yusufeli Alanbaşı Köyü Şapeli ile benzerlik göstermektedir.

4.1.4. Türbelerde

Türbe, İslam dünyasında Türkler tarafından yaygınlaştırılan bir yapı tipidir. Toprak anlamındaki Arapça “türb” kökünden gelen türbe kelimesi, mezar üzerine kurulan binalara verilen addır. Ancak bu yapılar, kitabelerinde ve araştırmalarda yalnızca bu isimle anılmamakta, bununla birlikte, kubbe, kümbet, meşhed, makbere veya ravza gibi değişik adlarla da ifade edilmektedir. Araştırmalarda, dış örtüsü kubbe olan mezar abidelerine türbe denilirken, külahla örtülü olanlar, kümbet olarak isimlendirilirler. Türbelerin, toprağa verilenleri veya mumyalanan cesetlerini korumak ve metfun şahsın anısını ebedileştirmek amacıyla yapıldıkları malumdur.⁹⁸

Özellikle İslam – Türk medeniyetinde olmak üzere Karahanlılardan başlayarak Büyük Selçuklular, daha sonra Anadolu Selçuklularında ve Osmanlılarda çok sayıda türbe ve kümbet inşa edilmiştir.⁹⁹

Savur merkezdeki Sitti Legliye Türbesi (1247) dikdörtgen planıyla (Çiz. 6). Savur'daki türbeler içinde tek örnektir. Zamanla yapılan eklemeleriyle büyüyen türbe dikdörtgen planı bakımından Erzican Kemah Behram Şah (XIII. yy), Kayseri Pınarbaşı Sancaktar (1237-46), Amasya Torumtay (1278-79)¹⁰⁰, Mardin Şeyh Mahmud Türki (XV.yy)¹⁰¹ (Çiz. 62) türbeleriyle benzeşmektedir.

Sitti Legliye Türbesi, beşik tonoz örtüsüyle Amasya Torumtay (1278-79), Diyarbakır Karadeniz (15. yy), Kayseri Battal Gazi (XII. yy), Karaman Sadeddin Ali (1247-48) türbeleriyle benzerlik göstermektedir.

Savur'un Başkavak Köyü'nde inşa edilen Şeyh Abdülhalim ve Şeyh Muhammed Bahaddin türbeleri kare planlı olup içten kubbe, dıştan külahla örtülüdür.

⁹⁷ Abdüsselam Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrası Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Ankara, 2000, 68 v.d.

⁹⁸ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara, 1996, 1 vd.

⁹⁹ Oktay Aslanapa, *Anadoluda İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi*, Ankara, 1991, 96 v.d.

¹⁰⁰ Önkal, a.g.e., 343 – 49.

¹⁰¹ Altun, a.g.e., 1971, 59 – 60.

Şeyh Abdülhalim (XIX. yy) ve Şeyh Muhammed Bahaddin (1845) türbeleri planı ve örtü sistemleriyle (Çiz. 7-8), Diyarbakır Sultan Şuca (XIII. yy) (Çiz. 63) (Res.306), Konya Hoca Fakih (1121-22), Tokat Ebul Kasım (1233-34), Tokat Anonim (XIII. yy.ın ikinci yarısı), Konya Şeyh Alaman (1288), Develi Seyid Şerif (1295-96), Tokat Nurettin İbni Sentimur ¹⁰²(1314), Diyarbakır Lala Bey (XV. – XVI. yy), Diyarbakır Şeyh Yusuf Hamedani (XV. – XVI. yy) türbeleriyle benzerlik göstermektedir.

Şeyh Abdülhalim Türbesi kuzey cephesinin bir sivri kemerle dışarı açılması yönüyle bu türbelerden farklı bir özellik göstermektedir. Türbe bu uygulamasıyla Anadolu'daki ender örneklerden biridir.

4.1.5. Hanlarda

Kervansaray, önemli kervan yolları üzerinde, kervanların güvenle konaklamaları ve gereksinimlerini sağlamaları için, 30-40 km arayla inşa edilmiş, kâr amacı gütmeyen vakıf yapılarıdır. İslam ülkelerine özgü büyük han yapıları olarak da tanımlanabilir. Han ve kervansaray sözcükleri kimi zaman birbiri yerine kullanılmasına karşın, gerek mimari ve gerek işlevsel açıdan farklılıklar taşırlar. Hanlar daha çok kent içi konaklama yerleridir.¹⁰³

Han, kervansaray yerine de kullanılmasına rağmen mimari ve fonksiyon yönünden farklıdır. Kervansaraylar genellikle şehirler arasında olup bünyelerindeki hamam, mescit, çarşı ve ahır gibi birimler barındırırlar.¹⁰⁴ Kervansaraylar ayrıca güvenlik açısından kale görünümünde yapılmışlardır. Dışa kapalı bu biçimlenişleriyle de dükkanlarla kente açılan ve kentsel topografyaya uyarak organik biçimler alan hanlardan ayrılırlar. Kervansarayların bünyesinde bulunan birimlerin kısmen veya tamamen yok olduğu hanlar, daha çok kent içi konaklama yapıları olmakla birlikte, giderek bu işlevlerinden uzaklaşp ticaret ve depolama yapılarına dönüşmüşlerdir.¹⁰⁵

Savur'da bulunan hanlar plan ve inşa tekniği bakımından Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde görülen kervansaray ve hanlardan farklı özelliklere sahiptirler. Bu hanlar planı ve inşa tekniği bakımından bölgesel özellikler göstermektedirler.

Savur hanlarında Merkez (XIV.-XVIII.yy) ve Hisarkaya (XIV. – XVIII. yy) hanları bir yerleşim yerinin merkezinde bulunmaktadır. Kordis (XIV. – XVIII. yy) ve Çem (XIV. – XVIII. yy) hanları ise kervan yolunun üzerinde inşa edilmişlerdir.

¹⁰² Önkal, a.g.e., 240 v.d.

¹⁰³ G. Yalçın, "Kervansaray", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, II*, İstanbul, 1997, 998.

¹⁰⁴ Ceyhan Güral, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Ankara, 1978, 1.

¹⁰⁵ Yalçın, a.g.m., 998.

Merkez, Kordis, Çem ve Hisarkaya hanları doğal kayanın yontulmasıyla inşa edilen hanlar olup inşa tekniği ve malzeme bakımından birbirleriyle benzeşmektedir.

Kordis Han ve Merkez Han planları itibariyle benzerlik içindedir. Merkez Han (Çiz. 16) sonradan inşa edildiği tahmin edilen giriş bölümüyle Kordis Han'dan (Çiz.17) ayrılmaktadır.

Hisarkaya Hanı, ortada bulunan ve ana kayanın yontulmasıyla elde edilen tek payesi, ana kayaya oyulan niş şeklindeki hayvan yemlikleri, üst örtüsünde açılan havalandırma ve aydınlatma açıklıkları (Res.138), uzun bir koridor şeklindeki giriş bölümüyle (Çiz. 18) Savur'daki hanlar içinde tek örnektir.

Çemül Han mevkiinde bulunan Çem Hanı ana kayanın yontulmasıyla elde edilen sade dikdörtgen planıyla (Çiz.19) diğer hanlardan ayrılır.

4.1.6. Çamaşırhanelerde

Çamaşırhane; çamaşırlık, çamaşır yıkamaya ayrılmış olup içinde yıkama düzeni kurulmuş yer olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁶

Çamaşırhaneler, halkın çamaşır yıkama ve banyo gereksinimlerini karşılayan duvarlarında ocak nişleri bulunan ve ortalarında su arkı geçen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Savur'daki bazı çamaşırhanelerde çamaşırlarını yıkayıp bitirenlerin, banyolarını yaptıkları bölümde bulunmaktadır.

Savur merkez ve köylerde toplam beş çamaşırhane günümüze gelmiştir. Bu çamaşırhanelerden Hacı Abdullah Bey (XIX. yy. ikinci yarısı), Başkavak Köyü (XIX. yy. ikinci yarısı) ve Meydan (XIX. yy. ikinci yarısı) çamaşırhaneleri halk için yapılan çamaşırhanelerdir. Necmettin Kaya (XIX. yy. sonu – XX. yy. başı) ve Ömer Bey (1930) çamaşırhaneleri ise aileler için yapılan özel ve küçük boyutlu çamaşırhanelerdir.

Savur'daki çamaşırhaneler, inşa tekniği, malzemesi ve örtü sistemleri bakımından birbirleriyle benzeşmektedir (Res. 142, 147, 153, 162, 167).

Başkavak Köyü ve Meydan çamaşırhaneleri dikdörtgen planları ve beşik tonoz örtüleri bakımından benzerlik göstermektedirler (Çiz. 20-22). Yalnız Başkavak Köyü Çamaşırhanesi yanındaki köprünün kemer gözlerinden birinden yararlanılarak yapılan ve yakanma odası olarak kullanılan bölümüyle Meydan Çamaşırhanesi'nden

¹⁰⁶ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1998, 116.

ayrılmaktadır. Siirt Baykan Dilektepe Köyü Çamaşırhanesi de (Çiz. 64) dikdörtgen planlı ve üzeri düz damla örtülüdür (Res. 307).

Savur merkez Aynül Kasr mevkiindeki Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi beşik tonoz örtüsüyle, Başkavak Köyü ve Meydan çamaşırhaneleriyle benzerlik göstermesine rağmen “L” şeklindeki planı, doğusundaki havuzu ve kuzeybatı köşedeki yıkanma odasıyla Savur’daki bu çamaşırhanelerden farklılık göstermektedir (Çiz. 21).

Necmettin Kaya ve Ömer Bey çamaşırhaneleri sahip oldukları kare planlarıyla birbirleriyle benzeşmektedir. Benzer plan uygulaması Balıkesir Havran Temaşalık Köyü’ndeki Emine Kadın Çamarhanesi’nde (1220/1805) karşımıza çıkmaktadır (Çiz. 65) (Res. 308). Ömer Bey Çamaşırhanesi Aynalı tonoz örtüsüyle (Çiz. 24) Necmettin Kaya Çamaşırhanesi’nden (Çiz. 23), ayrılmaktadır ve Savur’daki çamaşırhaneler içerisinde tek örnektir.

4.1.7. Köprülerde

İnsanlar ilk çağlarda nehirleri aşmak için ahşaptan basit köprüler yapmışlar, zamanla kemerli taş köprüler inşa edilmiştir.¹⁰⁷

Askeri ve sosyal amaçlı inşa edilen köprüler, Anadolu’da eski çağlardan beri inşa edile gelen yapılar olup, başlangıçta basit ve ahşap olarak, daha sonra ise yuvarlak ve sivri kemerli düzgün kesme taş şeklinde yapılmıştır.¹⁰⁸

Büyük bir ulaşım ağına sahip Anadolu’da, kervanların ulaşımını sağlayabilmek için nehirler üzerinde köprüler inşa edilmiştir. Köprülerin sayılarının artmasında Anadolu Selçukluların izlemiş olduğu siyaset önemlidir.¹⁰⁹ Anadolu Türk mimarlık eserlerinin önemli bir gurubunu temsil eden köprüler, göl, ırmak, dere, vadi gibi unsurları aşmak için yapılmış stratejik amaçlı yapılardır. Yapılışlarında bu amacının yanında dini inancın ve sosyal düzeninde önemli bir payı vardır. Yolcuların, askeri unsurların, kervanların ulaşımında kolaylık ve sürat sağlamak, ticareti canlı ve güvenli bir ortamda sürdürmek amacıyla asırlar boyunca köprüler yapılmıştır. XI. ve XII. yy dan itibaren Anadolu’ya yerleşen Türk toplulukları siyasi gücü ve sosyal gelişmeyi sağladıktan sonra köprü mimarisinin en güzel örneklerini ortaya koymuşlardır. İnşa edilen köprülerle Anadolu’nun ticaret hayatı en yüksek düzeye çıkarılmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Fügen İlter, *Osmanlılar’a Kadar Anadolu Taş Köprüleri*, Ankara, 1978, 19.

¹⁰⁸ Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara, 1973, I. v.d.

¹⁰⁹ Gülgün Tunç, *Taş Köprülerimiz*, İstanbul, 1979, 5.

¹¹⁰ Hamza Gündoğdu, “Erzurum Çevresinden Bazı Köprüler I” *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi I*, Erzurum, 1995, 23.

Arazinin geniş ve bataklık olduğu bölgelerde akarsuyun yayılma alanına göre geniş, çok gözlü ve yayvan bir şekillendirme esas alınmış, dar ve dik vadilerden akan suları geçmek için de geniş açıklıklı ve yüksek kemerli köprüler uygulanmıştır.¹¹¹

XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilen Savur Çayı üzerindeki Başkavak (Ahmedi) Köyü (1755) ve Hisarkaya (Kelapozreş) Köyü (XIX. yy) köprüleri malzeme, inşa tekniği ve kemer formları bakımından birbirleriyle benzelik göstermektedir (Res. 167, 173).

Başkavak Köyü köprüsü, 14 kemer gözlü ve büyük boyutlu olması bakımından 12 kemer gözlü Muş Varto yolundaki Murat Nehri Köprüsü (XIII. yy'ın üçüncü çeyreği) (Çiz. 66 – 67), (Res. 310), 12 kemer gözlü Palu – Karabegan yolu üzerindeki Murat Köprüsü,¹¹² 12 kemer gözlü Kırşehir Kesik Köprü (1251), 13 kemer gözlü Sivas Yıldızeli Köprüsü (XIII. yy), on kemer gözlü Yunanistan Fakih Paşa Köprüsü (XV. yy), 12 kemer gözlü Edirne Yeni Köprü (1842), 15 kemer gözlü Kayseri Yozgat yolundaki Çokgöz Köprüsü (XIII. yy), 18 kemer gözlü Sivas Eğri Köprü, 22 kemer gözlü Malatya Kırkgöz Köprüsü (XIII. yy)¹¹³ ile benzeşmektedir.

Savur Çayı üzerindeki ikinci köprü olan Hisarkaya Köyü Köprüsü üç kemer gözlüdür. Hisarkaya Köyü Köprüsü üç kemer gözlü olması bakımından Çermik Haburman Köprüsü (1179), Muş – Varto yolu üzerindeki Abdurrahman Paşa Köprüsü (XIII. yy'ın ilk yarısı), Cizre Kasrik Köprüsü (XII. – XIII. yy), Yunanistan Tempe Vadisi Köprüsü (XV. yy), Edirne Fatih Sultan Mehmet Köprüsü (1452), Hoşap Güzelsu Köprüsü (1671) (Çiz. 68 – 69), (Res. 311), Artvin Berta Köprüsü (1878), İstanbul Kapağası Köprüsü¹¹⁴ ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca Hisarkaya Köyü Köprüsü üçgen şeklindeki selyaranlarıyla, Muş – Varto Abdurrahman Paşa (Res.308), Artvin Berta, İstanbul Kapağası, Edirne Şihabeddin Paşa (1451) köprüleriyle benzerlik içindedir.

4.1.8. Çeşmelerde

Çeşme, herkesin yararlanması için düzen altına alınan bir suyun akıtıldığı yapıdır.¹¹⁵

İlk çeşme yapılarının Antik Roma'da ortaya çıktığı biliniyor. Nympheum denilen bu yapılar hem hayvanların sulanması, hem içme suyu sağlama, hem de görsel bir zenginlik ortaya koyma amaçlarıyla yapılmışlardır. Ortaçağ Avrupa'sında çeşme küçük ve önemsiz bir yapı tiyken Barok'ta gelişkin çeşme yapıları inşa edilmeye

¹¹¹ Gündoğdu, *a.g.m.*, 24.

¹¹² İtler, *a.g.e.*, 125.

¹¹³ Çulpan, *a.g.e.*, 7 v.d.

¹¹⁴ Çulpan, *a.g.e.*, 89 v.d.

¹¹⁵ Hasol, *a.g.e.*, 123.

başlanmıştır. Türkiye’de Lale Devri’ne dek çeşme küçük, yalın ve genellikle bir duvara yapışık bir yapıdan ibarettir. Meydan çeşmeleri ancak 18. yy’ın başında ortaya çıkmışlardır.¹¹⁶

Savur’daki çeşmelerden günümüze gelen tek örnek olan Savur Meydan Çeşmesi (1903), meydan çeşmeleri gurubuna girmektedir. Sivri kemer formlu olan meydan çeşmelerinin Anadolu’da çok sayıda benzeri bulunmaktadır.¹¹⁷

Savur Meydan Çeşmesi sivri kemerli formuyla (Çiz.27, (Res. 176), Niğde Ulu Camii Çeşmesi (1277), Afyon Bolvadin Alaca Çeşmesi (1278), Afyon – Çay Taş Medrese Çeşmesi (1278), İstanbul Ayşe Sultan Çeşmesi (1596), İstanbul Cudidil Valide Sultan Çeşmesi (1704), İstanbul Tersane Eminî Ahmet Ağa Çeşmesi (1726), İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi (1726),¹¹⁸ Muş Yakup Bey Çeşmesi (Çiz. 70), (Res. 309), Bitlis Alemdar II Çeşmesi¹¹⁹ ile benzeşmektedir. Yalnız Savur Meydan Çeşmesi üst kısmının taçlandırılması özelliği ile bu çeşmelerden farklılık göstermektedir.

4.1.9. Kalelerde

Tarihin erken dönemlerinden itibaren kale mimarisi, askerlik ve teknik ile savaş usullerinin ilerlemesine paralel olarak gelişme göstermiştir. Eski çağlardan günümüze kadar Türk sanatı, kendine özgün özelliğini korumuş ve dünya sanatı içinde de daima önemli bir yere sahip olmuştur. Öz Türkçe’de kıla – kütle ve kalav – kârgir anlamlarında kullanılan kale, Azerice’de “*gala*” , Başkurtça’da “*nığıtma*”, Kazakça’da “*korğan*”, Kırgızca’da “*çep*” şeklinde söylenmektedir. Türkler İslâmiyet’i kabul etmeden önce kale yerine “*balık*” kelimesini de kullanmışlardır. İslâmiyet’i kabulden sonra balık yerine kale sözcüğü yaygınlaşmıştır. Karahanlı Türkleri ile Oğuz Türkleri ise “*Balık*” kelimesi yerine “*Kent*” sözünü kullanmışlardır. Kaşgarlı Mahmut, balık sözünün bu mânâsını bilmekte ve onun İslâmiyet’ten önce Türkler tarafından şehir ve kale anlamında kullanıldığını söylemektedir. Kale kelimesinin kökü Arapça “*ka-le’a*” fiilinden gelen “*kal*” mastarı, “*bir şeyi kökünden sökmek*” manasına gelmektedir. “*Kulâ’a ve Kullâ’a*” kelimeleri “*tepe gibi olan şey*” anlamı taşımaktadır.¹²⁰

Kaleler, Sanat Tarihi literatüründe halkın oturduğu, etrafı surlarla çevrili, geniş alana yayılan ve bugünkü şehir görevini üstlenen sivil amaçlı “dış kale” ile daha çok arazinin tabii özelliklerinden faydalanarak yüksek kayalıklar üzerine, ya da deniz, göl ve

¹¹⁶ Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, 58.

¹¹⁷ Yılmaz Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara, 1997, 1 v.d.

¹¹⁸ Önge, a.g.e., 15 v.d.; Aslanapa, a.g.e., 540 – 43.

¹¹⁹ Şahbettekin Öztürk, *Van Gölü Havzası Ortaçağ ve Sonrası Su Mimarisi*, (Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Van, 2002.

¹²⁰ Ahmet Bican Ercilasun vd., *Karşılaştırmalı Türkçe Lehçeleri Sözlüğü*, I, Ankara, 1991, 428.; Semavi Eyice, “Kale”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul, 2001, 234 – 42.; Ali Boran, “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi VIII*, Ankara, 2002, 877 – 91.

nehir kenarlarına inşa edilmiş askeri amaçlı, küçük ebatlı 'iç Kale'lerden oluşmaktadır.¹²¹

Kaleler, hendek, sur, iç kale, kale bedeni, seyirdim yeri, kale siperi, burç, kale mazgalı, kale meydanı ile varoş (dış kale)lardan meydana gelmiş ve askeri amaçla kurulmuş yapılardır.¹²²

Savur'daki, Savur ve Hisarkaya Köyü kaleleri tek kaleden meydana gelmektedir.

Savur Kalesi, (VI. yy ikinci yarısı) nehrin kenarında doğal bir kayalık üzerinde kurulmuştur (Res. 187). Kale, doğal bir kayalık üzerinde inşa edilmesi özelliğiyle, Hoşap, Van, Yeni Kahta, Bitlis, Bayburt, Hasankeyf, Kemah, Kars, Artvin Şavşat, Satel, Artvin Gevhernik, Artvin Livane, Okumuşlar, Ardanuç, Ferhatlı, Şavşat Eskikale, Yusufeli, Referek ve Köprügören kaleleri ile benzeşmektedir.¹²³

Hisarkaya Köyü Kalesi (II. yy sonu – III. yy başı) kareye yakın dikdörtgen planlı olup doğal kayalık olmayan yüksek bir tepe üzerinde inşa edilmesi özelliğiyle Van'daki Ayanis, Çavuştepe, Yukarı Anzaf, Aşağı Anzaf kaleleriyle benzerlik içindedir. Kale düzgün kesme taş işçiliğiyle dikkat çekmektedir (Res. 184).

4.1.10. Evlerde

İnsanoğlu varolalı barınma ihtiyacı duymuş, iklimin özellikleri başta olmak üzere, coğrafik koşullar ve mevcut malzemenin belirleyiciliğinde, zaman içinde mimari gelenek edinerek sahip olduğu kültürü doğrultusunda değişik ev tiplerini oluşturmuştur.¹²⁴

Savur evlerinin oluşmasında inanç, gelenek, kültür, ekonomi, topografya ve coğrafi şartlar etkili olmuştur.

Savur'da topografyaya ve parsel boyutlarına bağlı olarak yatay yayılmış bir planlama yerine düşeyde katları kullanan bir planlama tercih edilmiş ve geleneksel evler bu planlamaya bağlı olarak yapılandırılmıştır.

Anadolu'nun birçok yerlerindeki geleneksel evler için geçerli olan giriş katının servis mekanları, üst katlarının esas yaşam mekanları içerdiği olgusu, Savur evlerinde

¹²¹ Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleleri I*, Ankara, 1954, 1 v.d.

¹²² Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*, Ankara, 1998, 39.

¹²³ Ali Boran, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", *Osmanlı, X*, Ankara, 1999, 347 – 63.; Eyice, *a.g.m.*, 2001, 236 – 42.; Sevgen, *a.g.e.*, 1 vd.; Aytekin, *a.g.e.*, 250 vd.

¹²⁴ Aytekin, *a.g.e.*, 315.

tam karşılığını bulamamaktadır. Savur evlerinde giriş katı hem mutfak kiler, ahır, depo gibi servis mekanlarını, hem de avlu, eyvan, odalar gibi yaşama birimlerini içerir. Üst katlar ise eyvan, oda gibi yaşama birimleri ve bunların önündeki terasları içerir.

Savur evlerinin tüm katlarında planlamayı etkileyen birinci derecede önemli mekanlar ise eyvan, avlu ve teraslardır.

Savur evlerinde giriş katları ile sokak arasında kalın, masif ve yüksek taş duvarlar vardır. Bunlar bölgenin toplumsal yapısına bağlı olarak savunma ve avludaki mahremiyeti koruma amacıyla yapılmıştır.

Taş, yapım geleneğinin temelini oluşturmaktadır. Evlerin inşasında duvarların taşıyıcı olduğu yığma yapı ile ayak, sütun ve kemerlerin taşıyıcı olduğu iskelet yapımının birlikte kullanımı söz konusudur.

Ayaklar düzgün kesme taştan yapılmış kare veya dikdörtgendir ve giriş katında yer alırlar. Kaba yonu taş malzeme genellikle yapının temel duvarlarında, giriş katında, görünümüne girmeyen bazı kısımlarda kullanılmıştır. Görünümüne giren kısımlarda düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Evlerin en süslü cephesi görünümüne giren cephelerdir. Tüm Anadolu'daki konutlar için geçerli olan dışa kapalı olma eğilimi Savur evleri içinde geçerlidir. Bir iki örnek dışında çok zengin olan iç dekorasyona karşı dış cepheler oldukça yalındır.

Kalın taş duvarlar evlerin yazın serin, kışında sıcak olmasını sağlar. Bu kalın taş duvarları hafifletmek için çok sayıda pencere ve oda içlerinde de bol miktarda irili ufaklı nişler ve dolap yerleri açılmış, sağır duvarlar hareketlendirilmiştir.

Evlerdeki kapalı ve yarı açık bütün mekanların döşemesi taştır. Ancak avlularda toprak, taş yada her iki malzeme ile yapılmış örneklerle de rastlanmaktadır.

Katlar arasındaki ilişkiyi sağlamak için hem iç, hem dış mekanlarda merdivenler yapılmıştır.

İlk yapıldıklarında geniş aile tiplerinin ihtiyaçlarını karşılayan saray yavrusu mâlikâneler şeklinde inşa edilen bu tarihi evler, zaman içinde aile tiplerinin küçülmesi sonucu bölümlere ayrılarak kullanılmıştır.

Savur evlerinde görülen eyvan uygulaması bölgesel özellik olup Mardin (Çiz. 71-72), Midyat, Siirt, Diyarbakır, Urfa (Çiz. 73) ve Gaziantep evlerinde de görülmektedir.

Savur evleri bünyelerinde barındırdıkları avlu, revak ve teras bölümleriyle Mardin ve Midyat evleriyle benzeşmektedir.¹²⁵

Yine Savur evleri plan, malzeme, cephe düzenleri ve süsleme özellikleri ile Midyat ve Mardin evleriyle aynıdır¹²⁶ (Res. 316-324). Mardin, Midyat ve Savur evlerinin birbirleriyle çok fazla benzemelerinin sebebi bu evlerin hepsinin mahalli ustaların elinden çıkmış olmasıdır. Ayrıca ilçedeki yaşlılar da Savur evlerini inşa eden ustaların mahalli ustalar olduklarını belirtmektedirler.

Mecit Kaya Evi (1330) dış cephesindeki geometrik ve yazı süslemeli pencereleri ve köşk odasındaki süslemeli nişi ile Savur evleri içinde tek örnektir (Res. 280).

Hacı Bey Köşkü (1882) gerek büyük hacimli planı ve gerekse köşk odasının tavan süslemeleri ve duvar süslemeleriyle Savur evleri içinde başka benzeri olmayan bir örnektir (Res. 208, 222).

Asım Fidan Evi (XIX. yy sonu) ve Hacı Bey Köşkü üç katlı planlamayla birbiriyle benzerlik içindedir.

Mecit Kaya, Bahattin Erdem (XIX. yy sonu), Abdüllatif Özbek (1819), Adnan Kaya (1956), Enver Aras (XIX. yy sonu), Hakkı Aytaç (XIX. yy sonu – XX. yy başı), Mustafa Kaymaz (XIX. yy sonu – XX. yy başı) evleri iki katlı planlarıyla birbirleriyle benzeşmektedir.

Mecit Kaya (Çiz. 42 - 43), Adnan Kaya (Çiz. 44 - 45), Abdüllatif Özbek (Çiz. 28 - 29) ve Bahattin Erdem (Çiz. 34 - 35) evleri bünyelerinde barındırdıkları tek eyvanlı uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir.

Enver Aras, Asım Fidan ve Hakkı Aytaç evleri sahip oldukları iki eyvan uygulamasıyla benzerdir.

Hacı Bey Köşkü bünyesinde barındığı üç eyvanıyla Savur'daki evler içinde tek örnektir (Çiz. 30 - 32)

Mecit Kaya Evi alt katının abbara adı verilen tonozlu bir geçit şeklinde düzenlenmesi özelliğiyle Savur'daki diğer evlerden farklı bir özellik gösterir (Çiz. 42), (Res.284). Bu yönüyle Mardin ve Midyat evleriyle benzeşir¹²⁷ (Res. 323 - 324).

¹²⁵ E. Füsün Alioğlu, *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, İstanbul, 2000, 53 v.d.

¹²⁶ Alioğlu, *a.g.e.*, 65 v.d.

¹²⁷ Firdevs, *a.g.m.*, 7 - 14.

Abdüllatif Özbek Evi ve Hacı Bey köşkü sahip oldukları köşk oda uygulamasıyla birbiriyle benzerdir.

Hakkı Aytaç Evi Savur evleri içerisinde günümüzde haremlik ve selamlık bölümü tespit edilebilen tek yapıdır (Çiz. 41).

Hacı Bey Köşkü sahip olduğu fırın bölümüyle diğer evlerden ayrılır.

Bahattin Erdem Evi Savur evleri içerisinde teras bölümüne sahip olmayan tek evdir (Çiz. 34).

Mecit Kaya, Bahattin Erdem ve Asım Fidan evleri avlusuz olmaları bakımından diğer evlerden ayrılırlar.

Mardin evlerinin vazgeçilmez birimi olan revak uygulaması Enver Aras Evi (Çiz. 35) ve Hacı Bey Köşkü'nde (Çiz. 30), görülmektedir. Diğer evlerde revak yoktur.

Mustafa Kaymaz Evi'nin üst katı orta eyvanın iki yanında simetri olarak uzanan birer odasıyla simetrik bir plan göstermekte ve bu yönüyle diğer evlerden ayrılmaktadır (Çiz. 39).

Abdüllatif Özbek ve Mustafa Kaymaz evleri odalarının bir köşesine yerleştirilen abdestlik bölümleriyle benzeşmektedir.

Hacı Bey Köşkü süslemeli ocak nişi ile dikkat çekmektedir (Res. 228).

Adnan Kaya Evi eski Savur evlerinin planını günümüzde devam ettirmesi bakımından önemlidir (Çiz. 44-45).

Hacı Bey Köşkü dışa taşıntı yapan ocak bacası duvarı özelliğiyle Muğla evleriyle benzerlik içindedir.¹²⁸

4.2. YAPI ELEMANLARI

4.2.1. Cephe Düzenleri

Savur'da incelendiğimiz mimari eserlerden camilerin, türbelerin, çamaşırhanelerin, şapellerin ve kiliselerin cephelerinde genellikle sade bir düzenleme

¹²⁸ Gonca Büyükmihçi, "Geleneksel Muğla Evleri", Arkitekt, 485, İstanbul, 2001, 69 – 77.

görülmektedir. İncelediğimiz evlerin özellikle bazılarında süslü ve hareketli cepheler göze çarpmaktadır.

Savur Ulu Camii'nin avlusuna geçişi sağlayan taç kapı basık kemer girişli, sivri kemer alınlıklıdır (Res. 25). Eski Camii avlusuna geçişi sağlayan kapı ise basık kemerli, dikdörtgen çerçevelidir (Res. 27). Başkavak Köyü Camii avlusuna açılan kapısı da basık kemerlidir.

Ulu Camii'nin harim bölümüne açılan iki kapı basık kemer açıklıklı, dilimli kaş kemer alınlıklıdır (Res. 27). Eski camiinin harim mekanına açılan iki kapı ise düz lentolu dikdörtgen formludur.

Ulu Camii'nin orijinal harim bölümüne açılan pencereler, düz lentolu dilimli kemer alınlıklıdır. Yine Savur Ulu Camii son cemaat yerinin doğu cephesinde bulunan pencere düz lentolu sivri kemer alınlıklı olup çalışmamıza konu olan Savur'daki mimari eserlerde nadir görülen bir pencere uygulamasıdır. Benzer pencere uygulaması sadece Mustafa Kaymaz Evi'nin doğu cephesinde görülür (Res 257).

Ulu Camii'nin sonradan genişletilen harim bölümüne açılan pencereler ile Başkavak Köyü Camii'nin harim bölümüne açılan pencereler düz lentolu, dikdörtgen formludur.

Eski Camii'nin harim bölümüne açılan pencereler iki katlı olup alt pencereler yuvarlak kemerli, üst pencereler mazgaldır.

Savur'daki camilerin cephe düzenlemelerinde önemli bir özellik mihrap çıkıntılarıdır. Mihrap çıkıntısı mihrap nişinden dolayı zayıflayan kible duvarını desteklediği gibi cephede de bir hareketlilik sağlamaktadır.

Savur Eski Camii mihrabı sade bir dikdörtgen çıkıntı yapmaktadır (Res. 11). Benzer uygulama Muş Ulu, Gaziantep Ahmet Çelebi (1642), Beyşehir Eşrefoğlu (1299) camilerinde ve Amasya Bimarhanesinde ¹²⁹ karşımıza çıkmaktadır.

Savur Ulu ve Başkavak Köyü camilerinin dışarı taşıntı yapan mihrapları yarım silindirik gövde ve yarım piramidal külahtan meydana gelmektedir (Res. 24-36).

Bu düzenlemeyi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çeşitli dönemlerde inşa edilen pek çok camide görmek mümkündür. Harput Ulu Camii (XII. yy'ın ilk yarısı), Tunceli Elti Hatun Camii (1252), Kızıltepe Ulu Camii (1204),¹³⁰ Muş Esenlik Köyü

¹²⁹ Aslanapa, a.g.e., 1991, 66 –67.; Bülent Nuri Kılavuz, *Muşta'ki Mimari Eserler*, (Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1996, 106.

¹³⁰ Aslanapa, a.g.e., 1991, 9 – 11.; Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Mimarisi'nin Gelişimi*, Ankara, 1977, 27 v.d.

Camii (1325), Ahlat Emir Bayındır Camii (1477), Bitlis Şerefiye Camii (1529), Adilcevaz Zalpaşa Camii (XVI. yy), Ahlat Kadı Mahmut Camii (1584), Van Hüsrevpaşa Camii (1567/68)¹³¹ (Res. 321) gibi pek çok camide benzer mihrap çıkıntısı uygulaması görülmektedir.

Camilerin cephe düzenlemelerinden önemli bir eleman da son cemaat yerleridir. Eski Camii'nin son cemaat yeri yoktur. Ulu Camii'nin kuzey cephesinde beş sivri kemer açıklıklı, beş gözlü son cemaat yeri vardır. Başkavak Köyü Camii'nin kuzey cephesinde günümüzde harimle bitştirilen üç sivri kemer açıklıklı, üç gözlü son cemaat yeri mevcuttur. Başkavak Köyü Camii'nin cepheleri saçak altında dışa taşıntı yapan bir sıra taşla hareketlendirilmiştir.

Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin doğu cephesi basık kemerli, dilimli kemer alınlıklı giriş kapısıyla (Res. 59), Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin güney cephesi basık kemer girişli, dilimli kaş kemer alınlıklı giriş kapısıyla (Res. 64), kuzey cephesi dışarı açılan sivri kemerle hareketlendirilmiştir. İki türbeninde cephelerinde yer verilen alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formlu, üst pencereler mazgaldır.

Sitti Legliye Türbesi'nin kuzey cephesinde sivri kemerli, baldaken tarzlı giriş revağına yer verilmiştir (Res. 51). Giriş cephesinin kuzey, doğu ve batı cephelerinde düz lentolu dikdörtgen formlu pencereler, asıl türbe bölümünün doğu ve batı cephelerinde de mazgal pencereler açılmıştır.

Kiliselerin cepheleri ise giriş kapıları ve mazgal pencerelerle hareketlendirilmiştir. Romaniye Kilisesi'nin giriş kapısı, Mor Yuhanna Kilisesi'nin Gnizo bölümüne açılan kapısı, Protestan Kilisesi'nin iç mekanına geçiş sağlayan iki kapı, Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin üç giriş kapısı basık kemerlidir.

Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin, Mor Abay Şapeli'nin ve Mor Yuhanna Kilisesi'nin, Mor Abay Manastırı'ndaki Azizler Evi'nin kapıları düz lentolu dikdörtgen formludur.

Kiliselerin cephelerinde açılan pencerelerin ekserisi mazgaldır. Ancak Mor Mete Kilisesi'nin kuzey cephesindeki pencereler yuvarlak kemerli (Res.111), Protestan Kilisesi'nin kuzey cephesindeki pencerelerde düz lentolu dikdörtgen formludur (Res. 117).

Romaniye Kilisesi'nin doğu cephesindeki pencere, Mor Mete Kilisesi'nin doğu ve batı cephesindeki pencere (Res. 110-111) ile Mor Yuhanna Kilisesi'nin doğu cephesindeki en üst pencere haç şeklindedir.

¹³¹ Uluçam, *a.g.e.*, 2000, 35 – 38.

Çamaşırhanelerin cepheleri sade olup mazgal pencerelerle hareketlendirilmiştir. Ömer Bey, Necmettin Kaya, Hacı Abdullah Bey, Başkavak Köyü ve Meydan çamaşırhanelerinin giriş kapıları basık kemerlidir.

Hanlar ana kayanın yontulmasıyla elde edildiğinde cepheleri sadedir. Çem, Hisarkaya, Kordis ve Merkez hanlarının giriş kapıları ana kayanın yontulmasıyla inşa edilmiş olup düz lentolu, dikdörtgen formudur (Res. 132, 135, 139). Merkez Han'ın birinci bölümüne açılan kapı ise yuvarlak kemerlidir (Res. 127).

Savur'daki evlerin cepheleri hareketli ve süslüdür. Evlerin görünümüne giren cephelerine önem verilmiş bu cepheler düzgün kesme taştan yapılmış olup bazıları süslemelidir. Cepheleri hareketlendirilen en önemli unsur eyvanların sivri veya yuvarlak kemerli açıklıklarıdır. Bu uygulama çalışmamıza konu olan Savur'daki bütün evlerde karşımıza çıkmaktadır.

Savur evlerinde avluya açılan kapılar taç kapı formunda olup, basık kemer açıklıklı, sivri kemer alınlıklıdır. Bu uygulama Mustafa Kaymaz (Res. 258), Bahattin Erdem (Res. 234), Enver Aras (Res. 241), Abdüllatif Özbek (Res. 196), Mecit Kaya evlerinin avluya açılan kapılarında ve Hacı Bey Köşkü'nün avluya geçiş sağlayan iki kapısında görülmektedir.

Odalara ve diğer birimlere açılan kapılar ise genellikle basık kemer açıklıklı olup, içte sivri veya yuvarlak kemerlidir.

Evlerin cephelerine açılan pencereler ise değişik formlardadır. Bazı pencereler öküz gözü dediğimiz yuvarlak pencerelerdir. Bu pencereler Hacı Bey Köşkü'nün kuzey cephesinde görülmektedir. Bazı pencereler ise iki katlı olup dışta üç dilimli kemerle kuşatılmıştır (Res.275). Bu pencerelerden alt pencereler düz lentolu, dikdörtgen formu, üst pencereler mazgaldır. Bu pencerelere en güzel örnek Hacı Bey Köşkü'ndeki pencereler ile Mustafa Kaymaz Evi'nin güney cephesindeki pencerelerdir. Diğer bir pencere uygulaması ise yine iki katlı pencereler olup bu pencerelerde dıştan dilimli kaş kemerle kuşatılmıştır. Bu pencere uygulaması, Hakkı Aytaç, Abdüllatif Özbek, Asım Fidan, Bahattin Erdem evlerinde görülmektedir.

Düz lentolu, dikdörtgen formu pencereler Savur'daki bütün evlerin cephesinde göze çarpmaktadır.

Basık kemerli pencereleri ise Hacı Bey Köşkü'nün kuzey cephesinde açılmıştır.

Mecit Kaya ve Adnan Kaya evlerinin cephe pencereleri ise yuvarlak kemerlidir. Mecit Kaya Evi'nin pencereleri süslemeli bordürlerle çevrilmiştir (Res. 285). Adnan Kaya Evi'nin pencereleri ise geometrik karakterli bir bordürle çevrilmiştir (Res. 295).

Mustafa Kaymaz, Enver Aras, Asım Fidan, Hakkı Aytaç, Adnan Kaya, Mecit Kaya evlerinin görünümüne giren cepheleri ile Hacı Bey Köşkü'nün görünümüne giren cepheleri bir sıra dışı taşıntı yapan taştan oluşan saçakla hareketlendirilmiştir.

Evlerin cephelerini hareketlendiren bir diğer unsur ise teraslardır. Çalışmamıza konu olan evlerden Bahattin Erdem Evi hariç diğer bütün evlerde teras uygulaması görülmektedir.

Adnan Kaya Evi'nin görünümüne giren cephesi dışa taşıntı yapan taşlar, geometrik süslemeler ve rozetlerle hareketlendirilmiştir.

Mecit Kaya Evi'nin doğu, güney ve batı cepheleri bitkisel, geometrik, testere dişi süslemeleri ve madalyon içine yazılan yazılarla bezenmiştir (Res. 280-283).

Mustafa Kaymaz ve Hakkı Aytaç evlerinin görünümüne giren cephelerinin saçak kısmı, geometrik karakterli birer bordürle süslenmiştir.

Mustafa Kaymaz Evi'nin güney cephesindeki düz lentolu sivri kemer alınlıklı pencere ilçedeki evlerde ender rastlanan bir örnek olup, çalışmamıza konu olan Savur evlerinde bu formda görülen tek örnektir.

Enver Aras Evi'nin ve Hacı Bey Köşkü'nün kuzey cephesinin alt kısmı, sivri kemerli revaklarla hareketlendirilmiştir.

4.2.2. Apsisler (Kduşkudşinler)

Apsis (apsid), bir tapınak mekanı içinde doğrultu belirleyen yarı daire planlı ve mihrabı belirleyen bölümdür. Özellikle kilisede bulunan bu tür bölümü anlatmak için kullanılır.¹³²

Hristiyan kilise mimarisine Roma bazilikalarından geçen apsis, camilerdeki kibleyi belirleyen mihrap görevini yapan mimari elemandır.

Savur'daki kiliselerde birbirine benzeyen, apsis uygulaması görülmektedir. Doğu yönünde yarı daire planlı, yuvarlak kemerli olarak düzenlenen apsisler üstten yarım kubbeyle örtülü ve içlerinde genellikle nişler bulunmaktadır.

Savur Dereiçi Köyü Mor Yuhanna Kilisesi'nin naos bölümü, Mezbah bölümü ve Gnizo bölümü apsislerinde, Mor Dimet Kilisesi apsisinde, Mor Abay Şapeli ve Mor Abay Azizler Evi bölümü apsislerinde de benzer uygulama görülmektedir.

¹³² Sözen – Tanyeli, *a.g.e.*, 24.

Ancak Mor Yuhanna Kilisesi naos bölümündeki apsisin yuvarlak kemeri, dıştan içe doğru kademelenme yapan silmeler ve akantus yapraklarıyla hareketlendirilmesi bakımından diğerlerinden farklı özellik göstermektedir (Res. 100).

Mor Yuhanna Kilisesi Mezbah bölümü, Mor Abay Manastırı'nın Azizler Evi bölümü ve Mor Abay Şapeli apsislerinin yuvarlak kemerleri silmelerle hareketlendirilmiştir (Res. 74, 124). Mor Abay Şapeli apsisinin yuvarlak kemerinin ortasındaki kemer kilit taşı dışarı taşıntı yapmaktadır.

Mor Dimet Kilisesi apsisi yuvarlak kemeri ile (Res. 81), Mor Yuhanna Kilisesi'nin Gnizo bölümü apsisinin yuvarlak kemeri (Res. 99) sadedir.

Romaniye Kilisesi'nin apsis bölümü ise Savur'daki diğer kiliselerin apsisinden farklı bir uygulama göstermektedir. Bu kilisenin apsis bölümü dikdörtgen planlı, yuvarlak kemerli ve beşik tonoz örtülü olarak düzenlenmiştir. Apsis doğu duvarındaki bir pencereyle dışarı açılmaktadır (Res. 107).

Dereiçi Köyü Protestan ve Mor Mete (Katolik) kiliselerinde ise apsis uygulaması yoktur.

Mor Yuhanna Kilisesi naos bölümü apsisi planı, mimari formu ve süslemeleriyle, Midyat Meryem Ana Kilisesi (7. yy), Mardin Deyrû'l Zaferan Manastırı, Midyat Mor Hanonyo (Ananias) Kilisesi (491 - 518),¹³³ apsisleriyle benzerlik göstermektedir. Savur'daki kilise apsislerinin bir özelliği de dışa yansıtılmaması olup, Bizans mimarisindeki uygulamalarından bu yönden ayrılmaktadır.

Mor Dimet Kilisesi'nin apsisi ana kayanın yontulmasıyla, diğer apsisler kesme taştan inşa edilmiştir.

4.2.3. Mihraplar

İslâm'da cemaatle kılınan namazlarda kıbleyi ve imamın bulunacağı yeri gösteren mihrap, ilk dönemlerinden itibaren dini mimaride yer almış olup, başlangıçta renkli bir çizgi, dikili taş veya basit levhalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. VIII. yüzyılda Emevîler'le birlikte, duvar içine yerleştirilen niş şeklini almış, zamanla şekil ve kompozisyon bakımından camide ilk göze çarpan elemanlardan biri haline gelmiştir. Daha sonra mihraplar, türbe, ribat, medrese, han ve saraylarda da görülmeye başlanmıştır.¹³⁴

¹³³ Keser, a.g.e., 25 -29, 61 - 69.

¹³⁴ Ömür Bakırer, *Anadolu Mihrapları*, Ankara, 1976, 1 vd; M. Top, *Erken Dönem Osmanlı Mihrapları*, (Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Van, 1997, 6; M. Top, "Ortaçağ Türk Mimarisi'nde Mihrap", *Türkler Ansiklopedisi VI*, Ankara, 2002, 90.

Savur'da genellikle taş mihraplar kullanılmıştır. Bunun sebebi taşın bol miktarda bulunması ve Midyat Kalkeri adı verilen bu taşın kolaylıkla işlenebilmesidir.

Savur Ulu Camii ve Savur Eski Camii mihrapları yuvarlak kemerli, yarım daire niş şeklindeki planları, formları ve süslemeleri ile birbirleriyle benzeşmektedir. Bu mihrapların kavsara kısmı istiridye yivlidir.

İstiridye yivli mihrap uygulaması Zengi sanatı özelliğidir. Suriye ve Irak'taki Zengi mimarisinde bu şekilde mihrap düzenlemesi yoğun olarak görülmektedir. Musul Ulu Camii (1233-59) avlu mihrabı, Halep Makam-ı İbrahim mihrabı (1146-1174), Halep Bahtiye Medresesi (1193)¹³⁵ mihrabı bunlardan birkaç örnektir. Savur Ulu Camii ve Savur Eski Camii mihraplarında görülen bu uygulama Güneydoğu ve Doğu Anadolu sanatına büyük etkileri olan Zengi sanatının tesiridir.

Savur Ulu Camii mihrabı iç içe dört niş şeklinde düzenlenmiştir. En dıştaki niş daha yüzeysel olup helozonik yivli sütunçelerle sınırlandırılmış, üst kısmı üç dilimli kemer şeklinde düzenlenmiş alınlıkta celi-i sülüs hatlı ayet kitabesine yer verilmiştir. Sütunçe başlıkları ve üç dilimli kemer lotus ve palmetlerle süslenmiştir. İkinci ve üçüncü niş lotus ve palmetlerle hareketlendirilen sivri kemerli çerçeveye kuşatılmıştır. Dördüncü niş, asıl niş ise yuvarlak kemerlidir (Res. 33).

Savur Eski Camii mihrabı ise iç içe üç niş şeklinde düzenlenmiştir. En dıştaki niş Savur Ulu Camii mihrabında olduğu gibi daha yüzeysel olup, helozonik yivli sütunçelerle sınırlandırılmıştır. Üst kısmı üç dilimli kemer şeklinde düzenlenmiş ve alınlık kısmı Savur Ulu Camii mihrabının aksine boş bırakılmıştır. Sütunçe başlıkları ve dilimli kemer Savur Ulu Camii mihrabında olduğu gibi lotus ve palmetlerle bezenmiştir. İkinci niş lotus ve palmetlerle hareketlendirilen sivri kemerli çerçeveye kuşatılmıştır. Üçüncü niş, asıl niş yuvarlak kemerlidir (Res. 18).

Savur Ulu Camii ile Eski Camii mihrapları arasındaki en önemli fark, Savur Ulu Camii mihrabının iç içe dört niş, Savur Eski Camii mihrabının ise iç içe üç niş şeklinde düzenlemesidir. Yine Savur Ulu Camii mihrabının alınlığında cel-i sülüs hatlı kitabeye yer verilmesine rağmen Savur Eski Camii mihrabında bu uygulamanın olmamasıdır.

Savur Başkavak Köyü Camii mihrabı ise diğer ikisinden farklı bir özellik göstermektedir. Mihrap taştan yapılmış olup, dikdörtgen çerçeveli sivri kemerli, yarım daire planlı niş şeklindedir. Yarım daire planlı nişin üzeri beş dilimli kemerle taçlandırılmıştır. İki yanda sütunçelere yer verilmiş olup dıştan, içe doğru kademelenme yapan iki silmeden oluşan ters "U" biçiminde bir çerçeve içine alınmıştır (Res. 43).

¹³⁵ Aslanapa, *a.g.e.*, 1993, 90 – 100.

Savur Ulu Camii son cemaat yerinde, Savur Eski Camii kuzey revağının ortasındaki kare ayakta yuvarlak kemerli yarım daire niş şeklinde, sade birer mihrabiye bulunmaktadır.

Sitti Legliye Türbesi'nin birinci ve ikinci bölümünü ayıran sivri kemerlerin oturduğu ortadaki dikdörtgen ayağın kuzey yüzünde yer alan mihrabiye yuvarlak kemerli, yarım daire niş şeklindedir. Mihrabiye nişinin kavsarası beş kollu bitkisel süslemeyle hareketlendirilmiştir (Res. 153). Yine aynı türbenin güney duvarında da yuvarlak kemerli yarım daire planlı, küçük boyutlu, sade bir mihrabiye nişi vardır.

Savur Ulu Camii, Eski Camii ve Başkavak Köyü Camii mihrapları kible duvarının ekseninde yer almakta olup, giriş ekseninde değildir. Mihraplar dışa taşıntı yapmaktadırlar.

Savur Ulu Camii ve Savur Eski Camii mihrapları gerek formları ve gerekse süslemeleri bakımından Mardin, Diyarbakır, Siirt kısacası Güneydoğu Anadolu mihraplarından farklı özellikler göstermektedir. Orhan Cezmi Tuncer bu mihrapların mahalli ustaların eseri olduğunu belirtmektedir.¹³⁶ Bu mihrapların bölgedeki mihraplardan farklı özellikler göstermesinin sebebi mahalli ustaların elinden çıkmış olmasından kaynaklandığını söylemek uygundur.

4.2.4. Minberler

Camide, üzerinde hutbe okunan ve merdivenli yüksek kürsüye minber denmektedir.¹³⁷

Savur camilerindeki minberler orijinal olmayıp yakın tarihte yapılmıştır. Savur Eski ve Başkavak Köyü camilerinin minberleri metaldir (Res. 17, 41). Savur Ulu Camii'nin taş minberi süslemeleriyle eski bir minber özelliğini göstermesine rağmen üzerindeki tarihe göre 1987 tarihinde yapılmıştır (Res. 32). Bu minberin orijinal minber görüntüsü vermesinin sebebi mahalli ustaların eskiden kullandıkları motifleri fazla değiştirmeden günümüze kadar aynı motif ve süslemeleri kullanmalarından kaynaklanmaktadır.

¹³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Tuncer, "Diyarbakır, Mardin ve Dolaylarında Bazı Hristiyan Dini Yapılarında Türk – İslam Mimari Unsurları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, İstanbul, 1973, 224.

¹³⁷ E. Diez, "Minber" *İslam Ansiklopedisi VIII*, İstanbul, 1993, 335-337; A. Ödekan, "Minber", *Eczacı Başı Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul, 1997, 1259 – 1260.

4.2.5. Minareler

Minareler ezanı uzağa ve geniş çevreye duyurma ihtiyacından ortaya çıkmıştır. İslam mimarisinde Emeviler döneminde ortaya çıkan minareler, zamanla çeşitli bölgelerde değişik formlarda gelişmiştir.¹³⁸

XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da inşa edilen minarelerde iki tip karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Güneydoğu Anadolu'da özellikle Artukluların hüküm sürdüğü bölgelerde görülmektedir. Bunlar kesme taş malzemeden yapılmış olup, kare kaideli ve kare gövdelidirler. İkinci tip minareler XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu ve Orta Anadolu'da inşa edilen, diğerlerine nazaran daha çok örnekleri bulunan silindirik veya dilimli gövdeli minarelerdir.¹³⁹

Savur'da incelediğimiz üç camide de minare bulunmaktadır. Ancak Başkavak Köyü Camii'nin minaresi günümüzün eseridir (Res. 36). Diğer iki caminin minareleri orijinaldir. Savur'daki minareler form bakımından Mardin'deki minarelerden farklıdır. Bu minareler daha çok Diyarbakır ve çevresindeki minarelerle benzeşmektedir.

Savur Eski Camii Minaresi taş malzemeden yapılmış olup kare kaideli ve kare gövdelidir (Res. 12). Minare bu özelliğiyle Diyarbakır Kale Camii (1160), (Res. 322), Diyarbakır Ulu Camii (1092), Silvan Ulu Camii (1157), Şam Hambeliler Camii (1203), Şam Ashab Camii (1321), Diyarbakır Nebi Camii (1530), Hani Ulu Camii (XIII. yy)¹⁴⁰ minareleriyle benzerlik göstermektedir.

Savur Ulu Camii Minaresi kare kaideli sekizgen pabuçlu ve silindirik gövdelidir (Res. 28). Anadolu Türk mimarisinde bu formda birçok minare inşa edilmiştir. Diyarbakır Aynı Minare Camii (1489), Diyarbakır Lala Bey Camii (XVI. yy), Diyarbakır Ali Paşa Camii (1564-72), Erzurum Lala Paşa Camii (1562-63), Van Hüsrev Paşa Camii (1567-68), Van Kaya Çelebi Camii (1663), Hınıs Ulu Camii (1734), Doğubeyazıt İshak Paşa Sarayı Camii (1784)¹⁴¹ minarelerinde bu tür uygulama görülmektedir.

¹³⁸E. Diez, "Minare" *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 323 vd.; Semavi Eyice, *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 329 vd.; A. O. Uysal, *Erken Osmanlı Minareleri*, (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1985, 11.; Abdüsselam Uluçam, "İrak Selçukluları ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S. I, Ankara, 1990, 33 – 41; E.H. Ayverdi, "Osmanlılarda Minare", *Ekrem Hakkı Ayverdi Makaleleri*, İstanbul, 1985, 60 vd; A. Ödekan, "Minareler (Bilimsel Analiz)", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul, 1988, 525 vd; M. Kartal, "Minarelerin Oluşumu ve Kayseri Minareleri", *İlgi* 23/59, İstanbul, 1989, 10 vd; E. Esin, "Minare", *Türk Ansiklopedisi*, Fas, 188, Ankara, 1976, 205 vd.

¹³⁹ Ömer Bakırer, "Anadolu'da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", *Vakıflar Dergisi*, IX, Ankara, 1971, 337 – 345.

¹⁴⁰ Metin Sözen, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul, 1981, 50 vd.; *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul, 1971, 25 vd.

¹⁴¹ Sözen, a.g.e., 1971, 25 vd.; Aslanapa, a.g.e., 1993, 104 vd.

4.2.6. Çan Kuleleri

Savur'daki kiliselerden çan kulesine sahip olan iki örnek Mor Yuhanna ve Protestan kiliseleridir. Bu kiliselerin çan kuleleri orijinal olmayıp XX. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir.

Mor Yuhanna ve Protestan kiliselerinin çan kuleleri malzeme, teknik ve mimari formları itibariyle birbirleriyle benzerlik göstermekte olup, birbirlerinin tekrarından ibarettir (Res. 91-118).

Her iki çan kulesi de kiliselerin düz damının doğu tarafında yükselmektedir. Altıgen kaide üzerinde yükselen altıgen gövdeye sahiptir. Gövde kısmı altıgen sütuna oturan altı kemerle dışarı açılmaktadır. Kule kısmının dilimli kubbeyle örtülü olması özelliği bölgesel özellik olup, Mardin ve çevresinde inşa edilen minarelerde de görülmektedir.

Mor Yuhanna ve Protestan kiliselerinin çanları, formları itibariyle Mor Gabriel Manastırı Anastasya Kilisesi (VI.yy), Mor Şmuni Kilisesi (VI.yy) çanlarıyla benzeşmektedir.¹⁴²

4.2.7. Avlu

Savur evlerinin plan oluşumunu etkileyen önemli mekanlardan biri olan avlu, giriş katlarında yer almaktadır. İşlevsel ve biçimsel olarak planın odak noktasını oluşturan avlunun şekli ve büyüklüğü evin üzerinde yer aldığı parsel bağli olarak değişmektedir. Kadının günlük işlerini yaptığı avlular sokaktan kalın, masif ve yüksek taş duvarlarla ayrılmaktadır. Bunlar bölgenin toplumsal yapısına bağli olarak savunma ve avludaki mahremiyeti koruma amacıyla yapılmışlardır. Dikdörtgen planı avluların döşemeleri sıkıştırılmış toprak veya taştır. Bazen avluya ağaclar da dikilmiştir. Çalışmamıza konu olan evlerden Mustafa Kaymaz, Abdüllatif Özbek, Enver Aras, Hakkı Aytaç evlerinde ve Hacı Bey Köşkü'nde avlu uygulamaları görülmektedir. Bunlardan Hakkı Aytaç ve Abdüllatif Özbek evlerinin avluları içlerine sonradan inşa edilen yapılardan dolayı planları bozulmuştur.

4.2.8. Revak

Mardin evlerindeki plan tasarımını belirleyen öğelerden biri olan revak uygulaması Savur evlerinde fazla kullanılmamıştır. Üç tarafı ve üstü kapalı, önü ortada bir sütuna, yanlarda duvara oturan iki sivri kemerle iki açıklıklı olan revaklar, yaşama birimleri ile cephe bütünlüğü oluşturmuştur (Res. 212). Özellikle günlük işlerin

¹⁴² Keser, a.g.e., 122- 23.

yoğunluk kazandığı giriş katlarında yer alan gölgelik ve serin bir mekan olan revaklar cephe oluşumuna da hareket ve canlılık getiren mimari elemanlardan biridir.

Savur evlerinde Enver Aras Evi'nde ve Hacı Bey Köşkü'nde iki sivri kemer açıklıklı, iki gözlü revak uygulaması görülmektedir. Diğer evlerde bu uygulama yoktur.

4.2.9. Teras

Açık mekan olarak üst katlarda, giriş katındaki avlunun yerini teras alır. Üst kattaki yapının bir alt katın yapı alanı sınırının geri çekilerek inşa edilmesi ile elde edilen teras belli sayıda modül içeren kapalı ve yarı açık mekanların üzerinde yer alarak aynı düzende doğal olarak etkilenmiştir. Teraslar ve üst katın damı mevsimlik yiyeceklerin hazırlandığı alanlardır. Bu alanlar günlük işlerin yanısıra sıcak yaz gecelerinde yatılan yerler olarak da kullanılmışlardır. Terasın etrafı taş duvardan oluşan 1 m yüksekliğindeki korkuluklarla çevrilmiştir.

Bahattin Erdem Evi'nde teras uygulaması yoktur. Diğer evlerin üst katında teras uygulaması vardır. Hacı Bey Köşkü ve Asım Fidan Evi bodrum kat üzerinde yükseldiklerinde bu evlerin zemin katında da teras uygulaması görülmektedir.

4.2.10. Eyvan

Kökeni Ortadoğu'nun eski kültür katmanlarından yatan eyvan Sasani dönemi saraylarındaki kullanımında su unsurunun önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir.¹⁴³

Eyvanın erken örneklerini Part, Sasani ve ilk İslam saraylarında ve evlerde görmek mümkündür. Hatra, Sarvistan, Firuzabad, Ktesifon, Ukaydır saraylarının yanısıra, Halep, Kahire, Bağdat evlerinde de eyvan uygulaması görülmektedir.¹⁴⁴

Yarı açık mekan olarak görülen eyvanın önü açık, üç tarafı ve üstü kapalıdır. Dikdörtgen planlı olan eyvanın üstü beşik tonoz örtülüdür (Res. 216-225,262). Zemin katlarda avluya, üst katlarda terasa açılan eyvanlar, yanlarda yer alan kare veya dikdörtgen planlı yaşama birimlerine dağılımı sağlamaktadır. Uzun süren yaz aylarında güneşin çeşitli açılara karşı önlem alma zorunluluğu eyvanın iklimsel kaygılar ile yönlendirilmesini gerektirmiştir.

Anadolu'da her yörede rastlanmakla birlikte, daha çok sıcak iklimin hakim olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde karşımıza çıkan eyvanlar serinleme ve dinlenme yeri olarak kullanılmıştır.

¹⁴³ Alioğlu, a.g.e., 118.

¹⁴⁴ Alioğlu, a.g.e., 119.

Mardin, Midyat, Diyarbakır, Urfa, Siirt, Adıyaman, Gaziantep evlerinde eyvan uygulaması görülmektedir.¹⁴⁵

Savur evlerinde, en az bir eyvan uygulaması karşımıza çıkmaktadır. Hakkı Aytaç, Asım Fidan evlerinin zemin katlarında birer, Hacı Bey Köşkü'nün zemin katında iki eyvana yer verilmiştir. Diğer evlerin zemin katında eyvan uygulaması yoktur.

Mustafa Kaymaz, Adnan Kaya, Mecit Kaya, Asım Fidan, Bahattin Erdem, Abdüllatif Özbek evlerinin üst katında birer eyvan bulunmaktadır.

Enver Aras, Hakkı Aytaç evleri ile Hacı Bey Köşkü'nün üst katlarında ikişer eyvan mevcuttur. Bu eyvanların bazıları yuvarlak kemer bazıları da sivri kemer açıklıklıdır.

4.3. STRÜKTÜREL ELEMANLAR

4.3.1. Destek ve Geçiş Elemanları

4.3.1.1. Paye, Sütun, Sütun Başlıkları

Savur'daki mimari eserlerin başlıca destek unsurları payeler olup serbest ve duvar payeleri şeklinde uygulanmıştır. Kiliselerin tonozlarının taşınmasında kullanılan payeler duvara bağlı payelerdir. Mor Dimet Manastır Kilisesi'nde (Res. 82), Mor Yuhanna (Res. 95), Romaniye (Res. 106), Mor Mete (Res. 112), kiliselerinde birbirine benzer duvar payeleri kullanılmıştır.

Savur Eski Camii kible duvarında (Res. 17), Sitti Legliye Türbesi'nde (Res. 52) duvara bağlı paye uygulaması görülmektedir.

Serbest payeler ise Eski Camii revaklarında, Ulu Camii'nin son cemaat yeri ve harim mekanında, (Res. 26, 30), Başkavak Köyü Camii'nin harim kısmı ve son cemaat yerinde (Res. 39,42), Sitti Legliye Türbesi'nin iç mekanında (Res. 52), Hacı Bey Köşkü'nün revağında ve batıdaki ahırda (Res. 212), Enver Aras Evi'nin revaklarında, Hakkı Aytaç Evi'nin ahır bölümünde karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴⁵ Alioğlu, *a.g.e.*, 118.

4.3.2. Kemerler

Bir açıklığı geçmek ve aralığı paylaşmak için tüm mimari elemanlarda eskiden beri sevilerek kullanılan kemerlerin çeşitli örnekleri bulunmaktadır.

Savur'daki mimari eserlerde en çok dilimli kemer, dilimli kaş kemer, yuvarlak kemer, sivri kemer ve basık kemer kullanılmıştır. Sivri kemer Türk mimarisine özgüdür. Yuvarlak kemer daha çok Hristiyan mimarisinde kullanılan bir kemer türüdür. Dilimli kemer Zengi sanatının etkisi olup bölgesel özelliktir. Dilimli kaş kemer ise mahalli özellik göstermektedir.

Sivri kemer daha çok avluya açılan kapılarda, eyvanlarda, son cemaat yerlerinde, revaklarda kullanılmıştır (Res. 43, 51, 212). Yuvarlak kemer; apsislerde, pencerelerde ve eyvanlarda (Res. 73, 127, 186), Basık kemer ise giriş kapılarında kullanılmıştır (Res. 25, 165, 210). Dilimli kemer ve dilimli kaş kemer; genellikle kapı ve pencerelerde, nişlerde karşımıza çıkmaktadır (Res. 33, 219, 232, 272).

4.3.3. Tromplar

Dört köşeli yapı duvarlarının üzerini örten kubbe veya tonozlu geçiş elemanları olarak karşımıza çıkan trompun ilk kullanımı eski Sasani sanatına kadar uzanmaktadır.¹⁴⁶

Savur'da mimari eserlerde kubbe, örtü sistemi nadiren kullanıldığından buna bağlı olarak trompta nadir kullanılmıştır. Tromp kullanımı Şeyh Muhammed Bahaddin (Res. 62), Şeyh Abdülhalim (Res. 66), türbelerinde görülmektedir. Taştan yapılan bu tromplar sivri kemerli düz tromp tipinde olup dışardan belirtilmiştir.

Ayrıca Ulu Camii'nin sonradan genişletilen harim bölümünü örten kubbede tromp geçişlidir.

4.3.4. Örtü Sistemleri

Savur'daki mimari eserlerde kubbe fazla olmamakla beraber, beşik tonoz, çapraz tonoz, aynalı tonoz, çapraz ve beşik tonoz karışımı tonoz türü ve kiriş destekli düz tavan örtüler kullanılmıştır. Bu örtüler dıştan kubbe, piramidal külah ve düz dam şeklindedir.

¹⁴⁶ Sözen – Tanyeli, *a.g.e.*, 140.

4.3.4.1. Kubbe

Şeyh Abdülhalim ve Şeyh Muhammed Bahaddin türbeleri kare planlı olup içten kubbe, dıştan piramidal külahla örtülüdür (Res. 56). Benzer örtü sistemi Selçuklu dönemine ait bir çok türbede görülmektedir. Bu özellik Selçuklu geleneğinin devamıdır.

Ulu Camii'nin sonradan genişletilen harim bölümü içten ve dıştan kubbe ile örtülüdür. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturmaktadır ve kurşun kaplıdır (Res. 21).

4.3.4.2. Tonozlar

Bir kemer açıklığının devamı suretiyle yapılan kagir, eğrisel yüzey ya da yüzeylerden oluşan mimari örtü ögesidir. Tek ve çift eksenli olarak iki çeşittir.¹⁴⁷

Mor Yuhanna, Romaniye, Mor Dimet Manastır kiliselerinde, Mor Abay Şapeli ve Mor Abay Manastırı Azizler Evi bölümünde, Eski Camii medrese odalarında, Başkavak Köyü, Meydan, Necmettin Kaya, Hacı Abdullah Bey çamaşırhanelerinde, Savur evlerindeki bütün eyvanlarda ve bazı odalarda, Sitti Legli'ye Türbesi'nde beşik tonoz kullanılmıştır (Res. 79,95,106,145,156).

Çapraz tonoz ise en çok kullanılan tonoz biçimidir. Mor Mete ve Protestan kiliseleri, Mor Yuhanna Kilisesi'nin mezbah bölümü, evlerin revakları, odalarının bazıları, mutfaklar, Ulu Camii ve Başkavak Köyü Camii'nin harim mekanı ve son cemaat yerleri, Savur Eski Camii'nin revak bölümü çapraz tonozla örtülüdür (Res.30,39,40,113,119).

Ömer Bey Çamaşırhane, Hakkı Aytaç Evi'nin alt kat mutfak, Asım Fidan Evi'nin üst katının kuzeybatıdaki odası, Enver Aras Evi'nin üst katındaki mutfak ve kuzeydoğudaki oda aynalı tonozla örtülüdür.

Eski Camii'nin mescit bölümü ile Hacı Bey Köşkü'nün bodrum katının kuzeydoğusundaki ahır bölümü ortada yarım çapraz tonoz, iki yanda beşik tonoz örtülüdür (Res. 15-16, 213).

Bu örtü sistemi bölgesel özellikte olup Mardin Şeyh Çubuk Camii'nde (XV. yy), (Çiz. 62), Mardin Zinciriye Medresesi'nin (1385)¹⁴⁸ üst kat revağında da görülmektedir. Tonozla örtülü olan bütün birimler dıştan düz damla örtülüdür.

¹⁴⁷ Ayşel Tükel Yavuz, *Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer*, Ankara, 1983, 11 ; Ali Boran, *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidler*, Ankara 2001, 230 ; T. Okçu, *Ortaçağ Türk Mimarlığı Çerçevesinde Anadolu Mescitlerinin Kubbe Geçiş Alanı Üzerine İnceleme*, Sanatın Ortaçağı, İstanbul, 1997, 43 vd.

¹⁴⁸ Altun, a.g.e., 52 – 54, 89 – 95.

4.3.4.3. Düz Örtüler

Savur'daki yapılarda düz tavan örtü sistemi evlerin odalarında görülmektedir. Mecit Kaya Evi'nin köşk odası (Res. 292), Abdüllatif Özbek Evi'nin köşk odası ve onun alt katındaki oda (Res. 203), Hacı Bey Köşkü'nün köşk odası (Res. 220), kışlık odası (Res. 230), ve köşk odası ile kışlık oda arasında kalan diğer iki oda ahşap kirişlerle taşınan düz tavan örtülüdürler; bu odalar dıştan da düz damla örtülüdür.

4.4. SÜSLEME

Bir yüzeyi estetik açıdan daha etkileyici kılmak amacıyla üzerinde yapılan her türlü bezeme olarak tarif edilen süsleme, eski dönemlerden beri çeşitli malzemelerle her kültürün kendi gelenekleri ve inançları doğrultusunda uygulanmıştır.¹⁴⁹

Savur'daki mimari eserlerde görülen süslemeler taş, ahşap ve alçı malzeme üzerine işlenmişlerdir. Süsleme türleri olarak bitkisel ve geometrik süslemelerle, yazı ve mukarnas görülmektedir.

4.4.1. Bitkisel Örnekler

Savur'daki mimari eserlerde geometrik ve bitkisel bezeme evlerde yoğun bir şekilde görülmektedir. Diğer eserlerde ise yoğun olmamakla birlikte dengeli olarak kullanılmışlardır. Bu süslemeler taş üzerine kabartma tekniği ile işlenmişlerdir.

Bitkisel motifler cephelerde, minarelerde, iç mekanlarda, mihraplarda ve nişlerde görülmektedir.

Ulu Camii ve Eski Camii'nin mihrapları palmet ve lotuslerden oluşan bitkisel süslemelerle bezenmiştir (Res. 18,33). Başkavak Köyü Camii mihrabının iki yanındaki sütunçelerde de bitkisel süslemeler vardır (Res. 43). Mor Yuhanna Kilisesi'nin apsis yuvarlak kemeri akantus yapraklarıyla bezenmiştir (Res. 100).

Sitti Legliye Türbesi'nin iç mekanındaki mihrap nişi beş kollu bitkisel süslemeyle hareketlendirilmiştir (Res. 43).

¹⁴⁹ Selçuk Mülayim, "Plastik Sanatlarında Anlatım Biçimleri ve Üslup", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi III*, İzmir, 1984, 97-114; Semra Ögel, *Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı*, Ankara, 1987, 1. v.d.

Ömer Bey Çamaşırvhanesi'nin iç mekanında üçlü yonca yaprağı süslemesi vardır (Res. 166).

Mecit Kaya Evi'nin eyvan kemeri ile giriş kapısının üst kısmında bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Köşk odasının güney duvarındaki nişte ise lotuslardan, asma yaprağından ve üzüm salkımlarından oluşan bitkisel süslemeler mevcuttur (Res. 293).

Abdüllatif Özbek Evi'nin köşk odasının alt katındaki odanın tavanında da bitkisel karakterli kalem işi süslemeler mevcuttur (Res. 204).

Asım Fidan Evi'nin üst katındaki kuzeydoğu odasının içindeki nişlerin üst kısımları palmet süslemeleriyle hareketlendirilmiştir (Res. 255-56).

Hacı Bey Köşkü'nün köşk odasının duvarları ve kuzey duvarındaki niş natüralist bitkisel süslemelerle (Res. 222-23), odanın tavanı ise bitkisel karakterli kalem işi süslemelerle bezenmiştir (Res. 221).

Hacı Bey Köşkü'nün kışık odasındaki ocak nişi bitkisel karakterli bordürlerle çevrilmiş (Res. 229), köşkün mutfağındaki ocak nişi de, üç dilimli nişçik süslemeleriyle hareketlendirilmiştir (Res. 228).

4.4.2. Geometrik Örnekler

Savur'daki mimari eserlerde geometrik süsleme evlerde yoğun bir şekilde görülmektedir. Diğer eserlerde ise yoğun olmamakla birlikte dengeli olarak kullanılmışlardır. Bu süslemeler taş üzerine kabartma tekniği ile işlenmişlerdir.

Geometrik motifler de bitkisel süslemede olduğu gibi cephelerde, minarelerde, iç mekanlarda, mihraplarda ve nişlerde görülmektedir.

Ulu Camii ve Eski Camii'nin mihraplarının sütunçeleri örgü motifleriyle süslenmiştir (Res. 18,33). Ulu Camii'nin son cemaat yerinin saçağında dört kollu yıldız süslemesinden oluşan bir bordür mevcuttur. Ulu Camii minaresinin gövdesindeki taş bileziklerin içi geometrik süslemelerle doldurulmuştur.

Mecit Kaya Evi'nin cepheleri altı kollu yıldız ve geçmelerden oluşan geometrik süslemelerle ve testere dişi süslemeleriyle bezenmiştir (Res. 286). Yine aynı evin köşk odasının duvarlarında altı kollu ve üçgen şeklindeki geometrik süslemeler bulunmaktadır.

Adnan Kaya Evi'nin pencere kenarlarında ve saçak kısmında dört kollu yıldızdan oluşan geometrik süslemeler vardır (Res. 295).

Abdüllatif Özbek Evi'nin pencerelerini çeviren bordürlerde testere diş süslemeler göze çarpmaktadır (Res. 198).

Asım Fidan Evi'nin üst katındaki kuzeydoğu odayı örten aynalı tonoz sekiz kollu geometrik süslemelerle bezenmiştir (Res. 254).

Hacı Bey Köşkü'nün köşk odasının tavanında yıldızlardan oluşan geometrik süslemelerle vardır (Res. 221).

Hacı Bey Köşkü'nün kışlık odasındaki ocak nişi geometrik karakterli bordürlerle çevrilmiştir (Res. 229).

4.4.3. Mukarnas

Savur'daki mimari eserlerde çok fazla olmamakla birlikte süsleme ögesi olarak mukarnasta kullanılmıştır.

Ulu Camii minaresinin şerefe altı mukarnaslarla tezyin edilmiştir. Abdüllatif Özbek Evi köşk odasının giriş kapısının batısındaki niş mukarnas kavsaralıdır. Mustafa Kaymaz Evi'nin üst kat odaları (Res. 266-67), Hacı Bey Köşkü'nün köşk odası, kışlık oda ve onun doğusundaki oda ile süslemeli ocağı barındıran mutfak mukarnas süslemeli bordürlerle bezenmiştir (Res. 223, 228, 229).

4.5. YAZI

Yazı, İslâm mimarisinde yer aldığı ilk günden beri, bazen süsleme, bazen başlı başına bir sanat ve bazen de tamamen tarihi bir önemi olan bir belge niteliği taşıdığı görülmektedir.¹⁵⁰

Savur'daki mimari eserlerde ilk yazı örneği Hisarkaya Kalesi'ne ait kitabede karşımıza çıkmaktadır. Bu kitabe Grekçe harflerle yazılmıştır (Res. 183). Daha sonra Mor Abay Manastırı'ndaki kitabelerde yazı süslemesi görülmektedir. Bu kitabeler Süryanice olup taş oyma tekniğiyle yazılmıştır (Res. 68). Mor Yuhanna Kilisesi'nin sonradan açılan giriş kapısı üzerinde de Süryanice kitabe vardır (Res. 88). Mor Mete Kilisesi'nin giriş kapısı üzerindeki kitabe ise bir kısmı Süryanice bir kısmı Arapça'dır (Res. 109). Bu kitabeler taş kabartma tekniğiyle yazılmıştır.

¹⁵⁰ Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara, 2001, 5 vd.

Camilerde, çeşmelerde türbelerde ve köprülerde kaşımıza çıkan yazı süslemeleri taş malzeme üzerine cel-i sülüs harflerle kabartma şeklinde yazılmış olup tarih kitabeleridir.

Başkavak Köyü Köprüsü'nde iki kitabe (Res. 168-69), Başkavak Köyü Camii son cemaat yerinde bir kitabe (Res. 37), Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nde ise biri giriş kapısı üzerinde diğeri güney duvarında iki kitabe (Res. 57, 58), Sitti Legli Türbesi kuzey cephesinde bir kitabe bulunmaktadır (Res. 48).. Ulu Camii'de biri minare kaidesinde, biri giriş kapısı üzerinde, diğeri mihrap üstünde üç kitabe (Res. 22, 23, 34). Eski Camii'de biri avluya giriş sağlayan kapının güneyinde, biri kuzeybatı cephede, biri kuzey revakta, diğeri avludaki taş yığınları arasında olmak üzere toplam dört kitabe vardır (Res. 6-9). Bu kitabelerin hepsi cel-i sülüs hatlı olup taş kabartma tekniğiyle yazılmış ve tarih kitabeleridir. Yalnız Ulu Camii mihrabının üstündeki kitabe bir ayet kitabesidir.

Evlerde kullanılan yazı örneklerinin bir kısmı tarih kitabesi, diğerleri süs amaçlıdır. Abdüllatif Özbek Evi'nin köşk odasının kapısı ve güneydeki odanın kapısı üzerindeki (Res. 194-195), Hacı Bey Köşkü'nün Giriş Kapısı Üzerindeki (Res. 209), Mecit Kaya Evi köşk odası kapısı üzerindeki (Res. 281), Adnan Kaya Evi giriş kapısının üzerindeki (Res. 296), kitabeler tarih kitabeleri olup cel-i sülüs hatla taş hakkedilmiştir

Mecit Kaya Evi'nin cephesindeki madalyonların içindeki yazılar, aynı evin köşk odasındaki süslü nişin alınlığındaki yazı ve Hacı Bey Köşkü mutfağının süslemeli ocak nişinin üzerindeki yazılar ile Hakkı Ayaç Evi'nin cephesindeki Maşallah yazısı süsleme amacıyla kullanılan yazılardır.

4.6. MALZEME VE TEKNİK

4.6.1. Taş

Savur'daki mimari eserlerde en çok kullanılan malzeme taştır. Bu da taşın yörede bol miktarda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Yapılarda kaba yonu taş ve kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Savur Ulu (Res. 21), Başkavak Köyü (Res. 36) camileri, Hisarkaya Kalesi (Res. 184), Ulu Camii Minaresi (Res. 28), Eski Camii Minaresi (Res. 12), Protestan ile Mor Yuhanna kiliselerinin çanları (Res. 91, 118), Eski Camii'nin kuzey revakları tamamen düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Kiliselerin, manastırların, çamaşırhanelerin, türbelerin duvarlarının köşelerinde ve taşıyıcı öğelerinde düzgün kesme taş diğer kısımlarında kaba yonu taş kullanılmıştır (Res. 47, 56, 147).

Savur Kalesi'nde kesme taş ve kaba yonu taşın birlikte kullanılması dikkat çekicidir.

Başkavak ve Hisarkaya köprüleri ile Meydan Çeşmesi'nin kemerleri ve taşıyıcıları düzgün kesme taştan, diğer kısımları kaba yonu taştan inşa edilmiştir (Res.167, 173, 176).

Evlerin görünümüne giren cephelerinde ve taşıyıcı elemanlarında düzgün kesme taş, diğer kısımlarında kaba yonu taş kullanılmıştır.

4.6.2. Tuğla

Yörede tuğla malzeme fazla kullanılmamıştır. Tuğla malzeme sadece Mor Yuhanna Kilisesi'nin mezbah bölümlerini örten çapraz tonozlar da görülmektedir (Res. 98).

4.6.3. Alçı

Savur'daki mimari eserlerde alçı malzeme de fazla kullanılmamıştır. Bunun sebebi yöredeki taşın süsleme için işlemeye müsait olmasından kaynaklanmaktadır. Alçı malzeme Mustafa Kaymaz Evi'ndeki iki odanın mazgal pencerelerinde (Res. 264) ve Hacı Bey Köşkü'nün köşk odası ile kışlık odasının üst kısmındaki mazgal pencerelerde (Res. 220, 229) süsleme amacıyla kullanılmıştır.

4.6.4. Ahşap

Ahşap malzeme düz tavanı taşıyan kirişlerde ve dolap nişlerinin içine yerleştirilen dolaplarda kullanılmıştır.

Mecit Kaya Evi'nin köşk odasının tavanında (Res. 292), Abdüllatif Özbek Evi'nin köşk (Res. 221) odasının alt katındaki odanın tavanında (Res. 203), Hacı Bey Köşkü'nün köşk odasının (Res. 230), kışlık odasının ve bu iki oda arasında kalan iki odanın tavanlarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

5. SONUÇ

Adına ilk kez Asur dönemine ait kaynaklarda (M.Ö.1307-1275) rastlanılan Savur , daha sonra Roma, Sasani ve Bizans imparatorluğu'nun hakimiyetine geçmiştir. 639 yılında Müslüman Arapların fethinin ardından Savur' a, Mervanoğulları hakim olmuştur. Daha sonra Büyük Selçuklular, Artukoğulları, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar ilçede hüküm sürmüşlerdir. Günümüzde Mardin'in yedi ilçesinden biridir.

Savur'da başta kale olmak üzere manastır, kilise, han, türbe, cami, medrese, çeşme, çamaşırhane, köprü, ev, şapel gibi bir çok mimari eserler yapılmıştır.

Ancak savaşlar, doğal afetler, iç karışıklıklar ve bilinçli-bilinçsiz yıkımlar yüzünden bu yapıların büyük bir bölümü günümüze gelememiştir. Günümüze gelen yapıların bazıları çeşitli tamir ve yenilemeler sonucunda mimari özelliklerinin bir kısmını yitirmişlerdir. Bazıları da kaderlerine terk edilmiş olup ayakta kalan kısımları yıkılmaya yüz tutmuştur.

Savur ve köylerinde biri Romalılar dönemine, diğeri Bizans dönemine ait iki kale, üç manastır ve iki kilise günümüze gelmiştir. Müslüman Araplar, Mervanoğulları, Büyük Selçuklular, Karakoyunlular ve Akkoyunlular döneminden hiçbir eser günümüze gelememiştir. Artuklular döneminden ise sadece bir cami mevcuttur. Yine bu dönemde manastırın tamir edildiğine dair iki onarım kitabesi Mor Abay Manastırının üzerinde bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti, Savur ve çevresine 1517'de hakim olmuş ancak günümüze ulaşan yapılar XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaştığı görülmektedir. Daha Önceki yüzyıllara ait Osmanlı eserleri günümüze gelememiştir.

Mardin – Savur – Midyat - Hasankeyf ve Cizre kervan yolu üzerinde bulunan ve önemli bir konuma sahip olan Savur'da az eserin günümüze gelmesinin sebebi ilçenin bir tampon bölgede bulunması ve çeşitli savaşlara sahne olmasından kaynaklanmaktadır.

Camilerde plan düzenlemesi bakımından yeni denemeler uygulanmamıştır. Savur'daki camilerde Artuklular tarafından Anadolu'da geliştirilen "mihriba paralel uzanan sahnalı enine dikdörtgen plan" şeması görülmektedir. Genel özellikleriyle Artuklu üslubunun yöresel olarak devam ettirilmesinden ibarettir.

Savur Ulu Camii, mihriba paralel uzanan iki sahnalı bir plana, Başkavak Köyü Camii ile Savur Eski Camii ise mihriba paralel uzanan tek sahnalı bir plana sahiptirler.

Savur Eski Camii, merkezî bir avlunun etrafında cami - medrese odaları – revaklar şeklinde bir düzenleme göstermesi bakımından Osmanlı dönemi camileriyle benzeşmektedir.

Savur'da sadece merkezdeki camilerde minare görülmektedir. Savur Eski Camii minaresi Artuklu dönemi eseridir. Kare gövdesi ve kare kaidesiyle döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Ulu Camii minaresi ise Osmanlı dönemi eseri olup, kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu minarelerinin çoğunda görülen bölgesel özellikler bu minarelerde de görülmektedir.

İlçeden günümüze gelen türbeler oldukça sade yapılardır. Şeyh Muhammed Bahaddin ve Şeyh Abdülhalim türbeleri kare planlı içten kubbe dıştan piramidal külah örtüleriyle Türk türbe mimarisinde görülen uygulamaların basit birer örneğidir. Şeyh Abdülhalim Türbesi, kuzey duvarının sivri kemerle dışarı açılması özelliğiyle önem arz etmektedir. Sitti Legliye Türbesi dikdörtgen planlı içten beşik tonoz, dıştan düz dam örtülüdür. Türbeye daha sonra eklemeler yapılmıştır.

Hisarkaya, Kordis, Çem ve Merkez hanları Savur'dan günümüze gelen hanlar olup planı, inşa tekniği ve mimari formları bakımından Anadolu'daki diğer hanlardan farklı özellikler göstermekte ve tamamen yöresel özellikler taşımaktadır. Bu hanlar ana kayanın yontulmasıyla inşa edilmiş olup, Hisarkaya ve Merkez hanları şehir içi hanlarıdır. Diğerleri ise kervan yolu üzerindedir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde inşa edilen Hisarkaya Köyü ve Başkavak Köyü köprüleri dönemlerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlardan Hisarkaya Köyü Köprüsü üç gözlü, Başkavak Köyü Köprüsü ise 14 gözlü olup Artukluların çok gözlü köprülerinin bir varyasyonudur.

Çeşmelerden Savur'dan tek örnek kalmıştır. Meydan Çeşmesi, bağımsız olarak yapılan mahalle çeşmelerinin sade bir uygulaması olarak karşımıza çıkar. Bu çeşmenin Anadolu'da pek çok örneği bulunmaktadır.

Savur'daki mimari eserlerde karşımıza çıkan çamaşırhanelerin Anadolu'da ender örnekleri bulunmaktadır. Çamaşırhaneler adından da anlaşılacağı gibi çamaşır yıkanan ve banyo yapılan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk için yapılan çamaşırhaneler büyük hacimli dikdörtgen planlı ve içten beşik tonoz dıştan düz dam örtülüdür. Aileler için yapılan özel çamaşırhaneler ise daha küçük boyutlu olup kare planlıdır.

Dere İçi Köyü'ndeki manastırlar sarp ve kayalık arazilerde inşa edildiklerinden bulundukları yerin konumuna göre şekillenmişlerdir. Bu manastırlardan Mor Abay Manastırı kısmen yıkılmış duvarları ile bir iki bölümü ayakta kalmış, Mor Theoduto

Manastırı ise tamamen yıkılmış sadece birkaç duvar yıkıntısı kalmıştır. Dor Dimet Manastırı ise kısmen yıkılmış, kilisesi ve onun yanındaki iki oda ayakta kalmıştır.

Savur köylerindeki Mor Yuhanna ve Romaniye kiliseleri ile Mor Dimet Manastır Kilisesi parokial plan şemasına sahiptir. Mor Mete (Katolik) ve Protestan kiliseleri ise XIX.yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen dikdörtgen planlı basit köy kiliseleridir. Mor Yuhanna Kilisesi günümüzde kullanılmaktadır; diğer kiliseler ise metruktur. Katalog bölümünde bu kiliseler anlatılırken bazı bölümleri için yöresel kavramlar kullanılmıştır.

Kalelerden biri Roma ve diğeri Bizans döneminin eserleri olup daha sonraki dönemlerde de onarılarak kullanılmıştır. Bunlardan Hisar Kaya Kalesi Grekçe kitabesi olan ve düzgün kesme taştan inşa edilen bir kaledir. Savur Kalesi doğal kayalık üzerine inşa edilmiştir. Her iki kalede sadece iç kaleden ibarettir.

Savur'daki mimari eserler içerisinde önemli bir yer tutan evler ise mahalli ustaların ellerinden çıkan süslemeli taş yapılardır.

Savur evlerinin oluşumunu topografya, malzeme, iklim, yakın çevredeki kültürel unsurlar gibi bölgesel etkenlerin yanı sıra ,Türk-İslam aile yapısı gibi etkenler de etkilemiştir. Evler arazinin yapısına göre teraslar şeklinde iki ya da üç katlı olarak planlanmıştır. Savur evleri genellikle iki katlı olarak planlanmıştır. Sadece Hacı Bey Köşkü ve Asım Fidan Evi üç katlı olarak yapılmıştır. Eyvan ve teras her evin vazgeçilmez öğesidir. Evlerin en gösterişli ve süslü cepheleri görünümüne giren cephelerdir. Evler plan olarak birbirine benzerlik göstermektedir. Günümüzde haremlik ve selamlıktan oluştuğu tespit edilen tek ev Hakkı Aytaç Evi'dir. Diğer evlerde orijinalde bu uygulamanın olup olmadığı tespit edilememiştir. Mecit Kaya Evi cephe süslemeleri bakımından dikkat çekmektedir. Hacı Bey Köşkü geniş hacimli planı ve iç süslemeleriyle adeta bir sarayı anımsatmaktadır.

İklimden dolayı yapıların duvarları kalın tutulmuş; kalın duvarlar iç mekanların yazın serin, kışın sıcak olmasını sağlamıştır.

Yapılarda en çok taş malzeme kullanılmıştır. Taşın çok kullanılmasının sebebi bölgede bol miktarda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Düzgün kesme taş ve kaba yonu taşın yanı sıra ahşap, tuğla ve alçı malzeme de kullanılmıştır.

Yapılarda en çok kullanılan örtü sistemi beşik ve çapraz tonozdur, bunun yanında yer yer aynalı tonoz ve kubbede kullanılmıştır. Yöresel özellik olarak ahşap kirişli düz tavanda görülmektedir. Savur Eski Camii harim bölümünde ve Hacı Bey Köşkü'nün bodrum katının kuzeydoğu köşesindeki ahırda çapraz tonoz ve beşik tonoz karışımı bir örtü sistemi kullanılmıştır. Bu örtü sistemi bölgesel özellik göstermektedir.

Mihraplar yarım daire planlı nişlerden oluşmaktadır. Ulu Camii ve Eski Camii mihrapları Süryani ustalarının eserleri olduklarından bölgedeki mihraplardan farklı özellikler göstermektedir. Bütün minberler günümüzün eseridir.

Mimari eserler süsleme açısından zengindir. Süslemeler genellikle taş malzeme üzerine kabartma olarak yapılan geometrik, bitkisel süslemeleri yazı ve mukarnas örnekleridir. Mihraplarda, ocaklarda, cephelerde, nişlerde ve iç mekanlarda toplanmıştır. En çok süsleme Mecit Kaya Evi'nde ve Hacı Bey Köşkü'nde görülmektedir.

Savur'daki mimari eserler Türk mimarisinin, Hristiyan mimarisinin, yanı sıra bölgesel ve yöresel özellikler de göstermektedir. Yapılarda kullanılan yuvarlak kemer, Hristiyan mimarisinin; sivri kemer ve mukarnas süsleme Türk mimarisinin etkilerini göstermektedir. Dilimli kemer, dilimli kaş kemer, örgülü sütunçeler, istiridye yivli süslemeler Zengi sanatının etkisi olup bölgesel özellikleri yansıtmaktadır. Ana kayanın yontulmasıyla inşa edilen hanlar ile Sanat Tarihi alanında çok az örneği bulunan çamaşırhanelerin planları yöresel özellikler göstermektedir.

Sonuç olarak **"Savur'daki Mimari Eserler"** adlı bu tez çalışmamda Savur ve köylerindeki kale, manastır, kilise, şapel, çeşme, köprü, cami, türbe, han, çamaşırhane, ev gibi eserler çalışılmıştır. Bu eserler; merkezde, Başkavak ve Dereiçi köylerinde yoğunlaşmaktadır. Savur merkez ve köylerindeki mimari anıtlardan iki kale, üç manastır, dört kilise, bir şapel, bir çeşme, iki köprü, üç cami, dört mezar anıtı, dört han, beş çamaşırhane ve dokuz ev günümüze ulaşabilmiştir. Savur ve köylerinin Sanat Tarihi açısından hiç de azımsanmayacak bir potansiyele sahip olduğunu belgeleyen bu çalışmamız sonunda, bu eserlerin; *plan, mekan anlayışı, örtü sistemi, malzeme ve teknik, cephe düzenleri, mihrap, minare, destek ve geçiş unsurları ve süslemeleri* bakımından dönemlerinin devamı şeklinde olup kendi yapı gruplarının önemli bir halkasını teşkil ettikleri ortaya konulmuştur.

6. ÖZET

Mardin ilinin kuzeyinde, il merkezine 47 km. uzaklıkta olan Savur ilçesi 1049 km'lik yüz ölçüme sahiptir. Mardin – Savur – Midyat – Hasankeyf - Cizre kervan yollarının üzerindeki ilçe, stratejik olarak önemli bir yere sahiptir. Yazılı kaynaklarda ilk kez adına Aşur kaynaklarında rastlanan Savur'da günümüze kadar birçok medeniyete ait izler görülmektedir.

Yüksek Lisans Tezi çalışma konusu olan *Savur'daki Mimari Eserler* kapsamında Savur ilçe merkezinde ve köylerinde bulunan kaleler, manastırlar, kiliseler, camiler, mezar anıtları, köprüler, çamaşırhaneler, hanlar, evler, çeşmeler çalışılmıştır.

Bu araştırma sonunda Savur ilçe merkezinde ve köylerinde toplam 38 adet mimari eser tespit edilmiştir. Bu eserlerin çoğu ilçe merkezinde, Dereiçi, Başkavak ve Hisarkaya köylerindedir. Yapıların dağılımı şöyledir. 2 kale, 3 manastır, 4 kilise, 1 şapel, 3 camii, 4 mezar anıtı, 2 köprü, 5 çamaşırhane, 4 han, 9 ev ve 1 çeşmedir.

Çalışmanın ilk aşamasına, doküman ve kaynak toplamakla başlanılmıştır. Bu çerçevede bölge ile ilgili bugüne kadar yayınlanan tüm eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ardından tez kapsamında 2001 Ağustos ayında bölgede arazi çalışmalarına başlanılmış, bu çalışmalara 2001 Ekim ve 2002 Şubat aylarında devam edilmiştir. Araştırmalar sonucunda Savur merkez ve köylerinde tespit edilen mimari eserlerin fotoğrafları ve diaları çekilmiş ve tümünün rölöve ölçümleri alınmıştır.

Elde edilen bilgiler ışığında ilk olarak Savur'un coğrafi konumu ve tarihçesi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Tezin katalog bölümünde yapılar türlerine göre ayrılarak çeşitli başlıklar altında tanıtılmıştır. Değerlendirme bölümünde yapılar eldeki veriler ışığında kendi aralarında benzerleri ile ve bölgedeki diğer benzer yapılar ile karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde yapıların genel bir tarifi ve özelliklerinden bahsedildikten sonra varılan sonuç kısaca belirtilmiştir.

Savur'daki mimari eserlerde en çok taş malzeme kullanılmış bunun yanında ahşap ve tuğla malzemeye de yer verilmiştir. Süslemeler taş süslemeler olup, geometrik, bitkisel, mukarnas ve yazı karakterlidir.

İlçedeki mimari eserlerde Türk ve Hristiyan sanatlarının yanı sıra bölgesel ve yöresel özelliklerde göze çarpmaktadır.

Birinci derecede kentsel sit alanı ilan edilen ilçenin mimari eserleri hakkında şimdiye kadar detaylı bir çalışma yapılmamış ve bu eserlerin çoğu literatüre geçirilmemiştir.

6.1. SUMMARY

Savur district, which is in the north of Mardin city, 47 km. away from city center has 1049 km² surface area. As the district is situated and the caravan joint road of Mardin, Savur, Midyat, Hasanköy, Cizre it has a very important strategic importance.

In Savur, whose name was firstly faced in the written sources of Asur, there are many traces belonging to different civilizations from the past up to the present time in the study of this mastering thesis titled "Architectural Works in Savur" all the architectural works in the centre of district and in its villages such as castles, monasteries, churches, mosques, grave stones, bridges, laundries, khans, houses, and fountains were investigated.

As a result of the study; it is determined that there are totally 38 architectural works in the Savur centre and in its villages. Most of these works are in the city centre, Dereci, Başkavak and Hisarkaya villages. There are two castles, 3 monasteries, 4 churches, 1 chapel, 3 mosques, 4 Grave monuments, 2 bridges, 4 hotels (Khans), 5 laundries, 9 old houses and 1 water fountain.

As a first step, I started by picking sources and documents up. I tried to search all the books which have been published until now. I began to observe the area in 2001 August. I continued until 2002 April. At the end, I took photographs and measurements of all the architectural works (buildings) which I could find during the surface investigation.

According to the knowledge, I acquired, I first gave a short information about the geographical position and the history of SAVUR. In the catalogue chapter of the theses, all the works were categorized according to their types and tried to be explained under different titles.

In the evaluation chapter; the works were compared with the similar ones another among themselves end with the other similar works that exist in the region according to their types. In the last chapter, after a general definition of the works were given and talked about their characteristic features, the achieved result was shortly stated.

Mostly stone materials were used, besides wood and brick materials in the architectural works in Savur. The decorations on the works are stone ornaments with the character of geometrical, vegetal, stalactites and writing.

On the architectural works in the city, not only the arts of Turkish, or Christian exist but also local and regional properties are striking.

These architectural works are declared very important historical buildings and taken under protection – But these works have never been examined in detail and most of them haven't been taken place in the architectural literature.

7. KAYNAKÇA

- Abdülğani Efendi, *Mardin Tarihi* (Çev. Burhan Zengin), Ankara, 1996.
- GABRİEL, Albert, "Mardin ve Diyarbakır Vilayetlerinde İcra Olunmuş Bir Arkeologya Seyahati Hakkında Rapor", *Türk Etnografya Dergisi* I, İstanbul, 1933.
- AKIN, Günkut, *Asya Merkezi Mekan Geleneği*, Ankara, 1990.
- AKYÜZ, Gabriel, *Deyrülzafaran Manastırının Tarihi*, Mardin, 1997.
- _____, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin, 1998.
- _____, *Mardin İli'nin Merkezi ve Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin, 1998.
- AKPINAR, Ayşen, "Göynük Evleri", *İlgi*, 39, İstanbul, 1984, 7 – 8.
- ALİOĞLU, Füsun, *Mardin Şehir Dokusu ve Evleri*, İstanbul, 2000, 60-73.
- _____, "Mardin" *Arkitet*, 435, İstanbul, 1996.
- ALTUN, Ara, *Mardin Türk Devri Mimarisi*, İstanbul, 1971.
- _____, *Anadolu Artuklu Devri Mimarisi*, İstanbul, 1978.
- _____, "Mardin", *Türkiye Turing Otomobiller Kurumu*.
- ALP, Suat, "Birecik Şeyh Sadettin Camii", *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rum Kale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları*, Ankara, 1999, 334 – 49.
- ALTINOLUK, Ülkü, "Geleneksel Türk Evi ve Yaşam", *İlgi*, İstanbul, 1989.
- ANONİM, "Savur", *Ana Britanicca Ansiklopedisi XVIII.*, İstanbul, 1987, 134.
- ARSEVEN Celal Esad, "Camii" Maddesi, *Sanat Ansiklopedisi I*, İstanbul, 1983, 324.
- _____, "Küllüye", *Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul, 1983, 1270.
- AREL, Ayda, *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*, İzmir, 1982.
- ARTUK, İbrahim, *Mardin Artukoğulları Tarihi*, İstanbul, 1934.
- ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı*, İstanbul, 1993.
- _____, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986.
- _____, *Anadolu'da İlk Devir Türk Mimarisi*, Ankara, 1992.
- AYAZ, Şerif Eşref, "Savur" *Merdin*, Yıl: 2, S: 8-9, Mardin 2000, 15 – 20.

- AYDIN, Süavi – Emiroğlu, Kudret –Özel, Oktay - Ünsal Süha, *Mardin Aşiret Cemaat – Devlet*, İstanbul, 2000.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, “Osmanlılarda Minare”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Makaleler*, İstanbul, 1985, 60 vd.
- AYTEKİN, Osman, *Ortaçağda Osmanlı Devri Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Ankara, 1999.
- BAKIRER, Ömür, *XIII.ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara, 1976.
- _____, “Anadolu’da XIII. yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1971, 337 – 45.
- BAŞAK, Oktay, *Bahçesaray'daki Mimari Eserler*, (Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1997.
- BAYRAK, M . O., *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul, 1979.
- BEKTAŞ, Cengiz, *Türk Evi*, İstanbul, 1996.
- BERCHEN, M.U. - Strzowski S., *Amid*, Paris, 1910.
- BEYSANOĞLU, Şevket, *Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi I*, Ankara, 1996.
- _____, *Anıtlar ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi II*, Ankara, 1999.
- BİLGİN, N. Burhan, *Sivas Evleri*, Ankara, 1992.
- BELL, Getrude, *The Churches and Manasteries of Tur Abdin*, London, 1982.
- BORAN, Ali, *Anadolu'daki İç Kale Camii ve Mescitleri*, Ankara, 2001.
- _____, Siirt'teki “Manastır ve Kiliseler”, *Y.Y.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi II.*, Van, 2001, 17 – 39.
- _____, “Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi”, *Osmanlı X.*, Ankara, 1999, 147 – 63.
- _____, “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi, VIII.*, Ankara, 2002, 877 –91.
- BORAN, Ali – ERDAL, Zekai, “Aksaray da Üç Cami”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi VII.*, Erzurum, 2001, 37 – 56.
- BOZER, Rüstem, *Kula Evleri*, Ankara, 1988.
- BÜYÜKMIHÇI, Gonca, “Geleneksel Muğla Evleri”, *Arkitet*, 483, İstanbul, 2001, 57 – 63.

- _____, “Urfa Evleri Plan Oluşumları”, *Arkitet*, 482, İstanbul, 2001, 67 – 73.
- _____, “Mardin Evlerinde Plan Oluşumları”, *Arkitet*, 485, İstanbul, 2001, 60 – 73.
- _____, “Diyarbakır Evleri Plan Oluşumları”, *Arkitet*, 486, İstanbul, 2001, 69 – 77.
- _____, “Gaziantep Evleri”, *Arkitet*, 483, İstanbul, 2001, 65 – 75.
- _____, “Güneydoğu Anadolu Evlerinin Mekansal Çözümleri”, *Arkitet* 2001/07, İstanbul, 2001, 52 – 57.
- CAN, Yılmaz, *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı*, Ankara, 1995.
- CANSEVER, Turgut, *Şehir ve Mimari*, İstanbul, 1992.
- ÇAL, Halit, *Tokat Evleri*, Ankara, 1988.
- ÇEÇEN, Kazım, *İstanbul’un Osmanlı Dönemi Su Yolları*, İstanbul, 1999.
- ÇERME, Tohmas, “Taşçılık Zanaatı ve Mimarisıyla Mardin Şehri”, *Tarih ve Toplum* 2000, İstanbul, 2000, 7 – 8.
- ÇETİNOR, Bülent, “Diyarbakır Evleri”, *İlgi* 32, İstanbul, 1987, 15 – 20.
- ÇULPAN, Cevdet, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara, 1973.
- _____, “XII. Yüzyıl Artukoğulları Devri Taş Köprüleri ve Özellikleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İstanbul, 1970, 89 – 120.
- _____, “Diyarbakır Kuzeyi, Devegeçidi Suyu Köprüsü”, *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İstanbul, 1970, 287 – 290.
- DİEZ, E., “Minare”, *İslam Ansiklopedisi VIII*, İstanbul, 1993, 323 vd.
- DİEZ, E., “Mihrap”, *İslam Ansiklopedisi VIII*, İstanbul, 1993, 294 vd.
- DİEZ, E., “Miber”, *İslam Ansiklopedisi VIII*, İstanbul, 1993, 1259 – 1260.
- DÜNDAR, Abdülkadir, *Kilis'teki Osmanlı Dönemi Mimari Eserler*, Ankara, 1999.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican – vd., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara, 1991.
- ERKANAL, Hayat, “Mardin Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları”, *Gap Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu*, Ankara, 2000, 16-34.

- ERZEN, Afif, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara, 1984.
- ESMER, Mehmet Ali, *Avanos'un Eski Türk Evleri*, Ankara, 1992.
- EYİCE, Semavi, "Cami", *Diyanet İslam Ansiklopedisi VII*, İstanbul, 1993, 58.
- _____, "Minare", *İslam Ansiklopedisi, VIII* İstanbul, 1983, 329 vd.
- _____, "Kale", *Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXIV* İstanbul, 2001, 234 – 42.
- GÖĞÜNÇ, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991.
- GÜNDOĞDU, Hamza, "Erzurum Çevresinden Bazı Köprüler I", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi I*, Erzurum, 1995, 24 – 27.
- GÜNAY, Reha, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Ankara, 1989.
- _____, *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, İstanbul, 1999.
- GÜRAL, Ceyhan, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Ankara, 1978.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, *Gaziantep Camileri Tarihi*, Gaziantep, 1992.
- HASOL, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1999.
- HONİGMANN, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul, 1970.
- HOWLLERWEGER, Hans, *Lebendiges Kulturerbe Turabdin*, Lings, 1999.
- İLTER, Fügen, *Osmanlılar'a Kadar Anadolu Taş Köprüleri*, Ankara, 1978.
- İLTER, İsmet, *Tarihi Türk Hanları*, Ankara, 1969.
- İŞMEN, İsmail, *İnsanlar ve Köprüler*, İstanbul, 1972.
- KARPUZ, Haşim, *Türk İslam Mimarisinde Erzurum Evleri*, Ankara, 1993.
- KARTAL, M., "Minarelerin Oluşumu ve Kayseri Minareleri", *İlgi* 23/59, İstanbul, 1989, 10 vd.
- KESER, Elif, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002.
- KILAVUZ, Bülent Nuri, *Muş'taki Mimari Eserler* (Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1996.
- KUBAN, Doğan, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul, 2002.
- _____, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, İstanbul, 1997.
- KRAUTHLÊİMÊR, Richard, *Early Christian and Byzantin Architecture*, New York, 1965.

- KÜÇÜKERMEN, Önder – GÜNER, Şemsettin, *Anadolu Mirasında Türk Evleri*, İstanbul, 1995.
- KÜRKÇÜOĞLU, Cahit, *Şanlıurfa Camileri*, Ankara, 1993.
- ANONİM, *Mardin İl Yıllığı*, Malatya, 1973.
- ANONİM, *Mardin İl Yıllığı*, Malatya, 1987.
- ANONİM, *Mardin*, İstanbul, 1998.
- MİNORSKY, Y., “Mardin”, *İslam Ansiklopedisi VIII.*, İstanbul, 317 – 22.
- MÜLAYİM, Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Ankara, 1982.
- _____, “Plastik Sanatlarında Anlatım Biçimleri ve Üslup”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi III*, İzmir, 1984, 97 – 114.
- OKÇUOĞLU, T., Ortaçağ Türk Mimarlığı Çerçevesinde Anadolu Mescitlerinin Kubbeye Geçiş Alanı Üzerine İnceleme”, *Sanatın Ortaçağı*, İstanbul, 1997, 43.
- OSTROGORSKY, Georgy, *Bizans Devleti Tarihi* (Çev: Fikret Işıktan), Ankara, 1991.
- ÖDEKAN, A. “Mihrap”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul, 1997, 1244.
- _____, “Minber”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, İstanbul, 1997, 1259 - 60.
- _____, “Minareler (Bilimsel Analiz)”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul, 1988, 525 vd.
- ÖGEL, Semra, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara, 1987.
- ÖNEY, Gönül, *Beylikler Devri Sanatı*, Ankara, 1989.
- ÖNGE, Yılmaz, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara, 1997.
- ÖNKAL, Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara, 1996.
- _____, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara, 1992.
- ÖZDEMİR, Abdullah, “Kahramanmaraş Evi’nin Özellikleri”, *Sanatsal Mozaik*, 31, İstanbul, 1998, 33 – 36.
- ÖZTÜRKATALAY, Latif, *Mardin ve Mardinliler*, İstanbul, 1995.
- PALMER, Andrew, *Mank and Mason on The Tigris Frontier, The Early History Of Tur Abdin*, Cambridge, 1990.
- PEKTAŞ, Kadir, *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Ankara, 2001.

- SAYAN, Yüksel, *Uşak Evleri*, Ankara, 1997.
- SAYAN, Yüksel – ÖZTÜRK, Şahbette, *Bitlis Evleri*, Ankara, 2001.
- SAYILAN, Firdevs, “Mardin Evleri”, *Türkiyemiz III*, Adana, 1987, 7- 14.
- ANONİM, “Savur”, *Türkiye 'de Turizm Beldeler*, İstanbul, 1984, 2 vd.
- SEVGİN, Nazmi, *Anadolu Kaleleri I*, Ankara, 1959.
- SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1088'e Kadar)*, Ankara, 1988.
- SÖZEN, Metin – TANYELİ, Uğur, *Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996.
- SÖZEN, Metin, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul, 1971.
- _____, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul, 1981.
- _____, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975.
- Şeref, Han, *Şerefname* (Çev. M.Emin Bozarslan), İstanbul, 1998.
- TANYELİ, Uğur, “Anadolu'da Bizans Osmanlı Öncesi Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni”, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, İstanbul, 2000.
- TELLİOĞLU, Ömer, *Diyarbakır Salnameleri-I*, İstanbul, 1996.
- _____, *Diyarbakır Salnameleri-II*, İstanbul, 1996.
- _____, *Diyarbakır Salnameleri-III*, İstanbul, 1996.
- _____, *Diyarbakır Salnameleri-IV*, İstanbul, 1996.
- _____, *Diyarbakır Salnameleri-V*, İstanbul, 1996.
- TİRHANİ, Ebubekir, *Kitab-ı Diyarbekirya* (Çev. Mürsel ÖZTÜRK), İstanbul, 1999.
- TOP, Mehmet, *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*, Ankara, 1998.
- _____, *Erken Dönem Osmanlı Mihrapları*, (Y. Y. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Van, 1997.
- _____, “Ortaçağ Türk Mimarisi'nde Mihrap”, *Türkler Ansiklopedisi VI*, Ankara, 2002, 87 – 98.
- TUĞRACI, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 1985.
- TUNCER, Orhan Cezmi, *Diyarbakır Evleri*, İstanbul, 1993.
- _____, *Diyarbakır Camileri*, Ankara, 1996.

- _____, *Anadolu Künbetleri I*, Ankara, 1986.
- _____, “Diyarbakır Mardin ve Diyarbakır Urfa Kervan Yolu”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi VII*, Erzurum, 2001, 113 – 125.
- _____, “Diyarbakır, Mardin ve Dolaylarından Bazı Hristiyan Dini Yapılarında, Türk – İslam Mimari Unsurları”, *Sanat Tarihi Yıllığı I*, İstanbul, 1973, 208 – 239.
- TUNÇ, Gülgün, *Taş Köprülerimiz*, İstanbul, 1979.
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara, 2001.
- ANONİM, “Savur”, *Türk Ansiklopedisi XXVIII*, Ankara, 1980.
- ULUÇAM, Abdüsselâm, “Irak Selçukluları ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler”, *Sosyal Bilimler Dergisi, C. I, S. I*, Ankara, 1990, 33 – 41.
- _____, *Irak'taki Türk Mimari Eserleri*, Ankara, 1989.
- _____, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I. Van*, Ankara, 2000.
- _____, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II. BİTLİS*, Ankara, 2002.
- UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1995.
- UYŞAL, A. O., *Erken Osmanlı Minareleri*, (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1985.
- ÜNAL, Hüseyin Rahmi, *Diyarbakır İlindeki Türk – İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme*, Erzurum, 1975.
- YALÇINER, G., “Kervansaray”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, Ankara, 1978, 998 – 1000.
- YAVUZ, Ayşel Tükel, *Selçuklu Mimarisi'nde Tono ve Kemer*, Ankara, 1983.
- ANONİM, “Savur” *Yeni Rehber Ansiklopedisi XIII*, İstanbul, 1994, 257.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz - Fatih Müderisoğlu - Suat Alp, *Mersin Evleri*, Ankara, 1995.
- YILMAZÇELİK, İbrahim – ÇELİK, Hulusi, “Diyarbakır Havzası”, *Uluslararası Selhattin Eyyubi Sempozyumu*, İstanbul, 1996, 172 – 176.
- ANONİM, “Savur”, *Yurt Ansiklopedisi XIII*, İstanbul, 1985, 5805.

8. YEREL TERMİNOLOJİ

Kduşkudşin: Apsis.

Beth Kadişhe: Azizler Evi; Aziz, patrik ve metropolitlerin defnedildiği yer.

Mor: Türkçe'deki Aziz sözcüğünün karşılığıdır. Aynı zamanda metropolitler için bir saygı unvanı olarak da kullanılır.

Parokial Tip Kiliseler: Mahalle ve köy kiliselerinde rastlanan doğu-batı doğrultusunda uzanan ve doğu ucunda apsisi olan kiliselerdir.

Mezbah: Ayın esnasında diaskosların kaldıkları bölümdür.

Gnizo: Gizli bölüm.

Abbara: Arabaların ve yayaların binanın altında geçmesi için inşa edilen tonozlu geçit.

9. ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim : 1- Savur Haritası.
Çizim : 2- Savur Eski Camii Planı.
Çizim : 3- Savur Ulu Camii Planı.
Çizim : 4- Başkavak Köyü Camii Planı.
Çizim : 5- Kaya Mezar Odası Planı.
Çizim : 6- Sitti Legliye Türbesi Planı.
Çizim : 7- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi Planı.
Çizim : 8- Şeyh Abdülhalim Türbesi Planı.
Çizim : 9- Mor Abay Manastırı (Deyr Marelbeyn) Planı.
Çizim : 10- Mor Dimet (Romatizma) Manastırı (Deyr-el Rih) Planı.
Çizim : 11- Mor Yuhanna (Yuhanon) Kilisesi Planı.
Çizim : 12- Romaniye Kilisesi Planı.
Çizim : 13- Mor Mete (Katolik) Kilisesi Planı.
Çizim : 14- Protestan Kilisesi Planı.
Çizim : 15- Mor Abay Şapeli Planı.
Çizim : 16- Merkez Han Planı.
Çizim : 17- Kordis Han Planı.
Çizim : 18- Hisarkaya Köyü Hanı Planı.
Çizim : 19- Çem Hanı Planı.
Çizim : 20- Başkavak Köyü Çamaşırvhanesi Planı.
Çizim : 21- Hacı Abdullah Bey Çamaşırvhanesi Planı.
Çizim : 22- Meydan Çamaşırvhanesi Planı.
Çizim : 23- Necmettin Kaya Çamaşırvhanesi Planı.
Çizim : 24- Ömer Bey Çamaşırvhanesi Planı.
Çizim : 25- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü, Planı – En Kesiti - Mansap Görünüşü.
Çizim : 26- Hisarkaya Köyü Köprüsü Planı – En Kesiti - Mansap Görünüşü.
Çizim : 27- Meydan Çeşmesi Planı – Kesiti – Cephe Görünüşü.
Çizim : 28- Abdullatif Özbek Evi Zemin Kat Planı.
Çizim : 29- Abdullatif Özbek Evi Üst Kat Planı.
Çizim : 30- Hacı Bey Köşkü Bodrum Kat Planı.
Çizim : 31- Hacı Bey Köşkü Zemin Kat Planı.
Çizim : 32- Hacı Bey Köşkü Üst Kat Planı.
Çizim : 33- Bahattin Erdem Evi Zemin Kat Planı.
Çizim : 34- Bahattin Erdem Evi Üst Kat Planı.
Çizim : 35- Enver Aras Evi Zemin Kat Planı.
Çizim : 36- Enver Aras Evi Üst Kat Planı.
Çizim : 37- Asım Fidan Evi Zemin Kat Planı.
Çizim : 38- Asım Fidan Evi Üst Kat Planı.
Çizim : 39- Mustafa Kaymaz Evi Üst Kat Planı.
Çizim : 40- Hakkı Aytaç Evi Zemin Kat Planı.
Çizim : 41- Hakkı Aytaç Evi Üst Kat Planı.
Çizim : 42- Mecit Kaya Evi Zemin Kat Planı.
Çizim : 43- Mecit Kaya Evi Üst Kat Planı.

- Çizim : 44-** Adnan Kaya Evi Zemin Kat Planı.
- Çizim : 45-** Adnan Kaya Evi Üst Kat Planı.
- Çizim : 46-** Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Süsleme.
- Çizim : 47 -** Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Süsleme.
- Çizim : 48-** Asım Fidan Evi Zemin Katı Kuzeydoğudaki Odanın Tavanındaki Gülbezek.
- Çizim : 49-** Asım Fidan Evi Üst Kat Kuzeydoğudaki Odanın Tavan Süslemesi.
- Çizim : 50-** Asım Fidan Evi Niş Süslemesi.
- Çizim : 51-** Asım Fidan Evi Niş Süslemesi.
- Çizim : 52-** Mustafa Kaymaz Evi Kapı Tokmağı.
- Çizim : 53-** Mustafa Kaymaz Evi Vitraylı Pencere.
- Çizim : 54-** Mecit Kaya Evi Cephe Süslemesi Altı Kollu Yıldız.
- Çizim : 55-** Mecit Kaya Evi Cephe Süslemesi.
- Çizim : 56-** Mecit Kaya Evi Kıvrıkdağ Süslemesi.
- Çizim : 57-** Mardin Şeyh Çubuk Camii Planı (M. Sözen'den İşlenerek).
- Çizim : 58-** Kilis Tabakhane Camii Planı (A. Dündardan).
- Çizim : 59-** Kilis Hacı Derviş Camii Planı (A. Dündardan).
- Çizim : 60-** Midyat Mor İzozoel Kilisesi Planı (G. Bell'den).
- Çizim : 61-** Bahçesaray Dıra Gele (Saint Georges) Kilisesi Planı (J. M. THERY'den).
- Çizim : 62-** Mardin Şeyh Mahmud Türki Türbesi Planı (A. Altun'dan İşlenerek).
- Çizim : 63-** Diyarbakır Sultan Şucaeddin Türbesi Planı (Önkal'dan).
- Çizim : 64-** Siirt Baykan Dilektepe Çamaşırhanesi (A. Boran – Z. Erdal).
- Çizim : 65-** Balıkesir Havran Temaşalık Köyü Emine Kadın Çamaşırhanesi (A. Tüfekçioğlu).
- Çizim : 66-** Muş – Varto Murat Köprüsü Restorasyon Planı (Ş. Öztürk'ten).
- Çizim : 67-** Muş – Varto Murat Köprüsü – Mansap Restorasyon Planı (Ş. Öztürk'ten).
- Çizim : 68-** Hoşap Köprüsü Menba Rölöve Planı (Ş. Öztürk'ten).
- Çizim : 69-** Hoşap Köprüsü Menba Rölövesi (Ş. Öztürk'ten).
- Çizim : 70-** Muş Yakup Bey Çeşmesi Planı – Kesiti – Cephe Rölövesi.
- Çizim : 71-** Mardin Milli Ailesi Evi Zemin Kat Planı (E. F. Alioğlu'dan).
- Çizim : 72-** Mardin Milli Ailesi Evi Üst Kat Planı (E. F. Alioğlu'dan).
- Çizim : 73-** Urfa Kara Çizmeliler Evi A – A Kesiti , B – B Kesiti, Zemin Kat Planı , Üst Kat Planı (G. Büyükmihçi'dan)

10. RESİM LİSTESİ

9.1. Savur'un Genel Resimleri

- Resim: 1-** Savur'un Genel Görünüşü.
Resim: 2- Savur'un Genel Görünüşü.
Resim: 3- Savur'un Genel Görünüşü ve Kalesi.
Resim: 4- Savur'un Gazi Mahallesi'nden Genel Görünüş.

9.2. Savur Eski Camii

- Resim: 5-** Savur Eski Camii'nin Genel Görünüşü.
Resim: 6- Savur Eski Camii'nin Doğu Duvarındaki Kitabe.
Resim: 7- Savur Eski Camii'nin Batı Duvarındaki Kitabe.
Resim: 8- Savur Eski Camii'nin Avlusundaki Kitabe.
Resim: 9- Savur Eski Camii'nin Kuzey Revağındaki Kitabe.
Resim: 10- Savur Eski Camii'nin Avlu Giriş Kapısı.
Resim: 11- Savur Eski Camii'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 12- Savur Eski Camii'nin Kuzeydoğu Cephesi.
Resim: 13- Savur Eski Camii'nin Avlusunun Üstten Görünüşü.
Resim: 14- Savur Eski Camii'nin Avlusunun Güney Duvarının Görünüşü.
Resim: 15- Savur Eski Camii'nin Harimi ve Üst Örtüsü.
Resim: 16- Savur Eski Camii'nin Hariminin Üst Örtüsünden Ayrıntı.
Resim: 17- Savur Eski Camii'nin Harimi.
Resim: 18- Savur Eski Camii'nin Mihrabı.
Resim: 19- Savur Eski Camii'nin Medresesinin Kuzey Odasının Doğu Duvarı.
Resim: 20- Savur Eski Camii'nin Medresesinin Kuzey Odasının Güney Duvarı.

9.3. Savur Ulu Camii

- Resim: 21-** Savur Ulu Camii'nin Genel Görünüşü.
Resim: 22- Savur Ulu Camii'nin İnşa Kitabesi.
Resim: 23- Savur Ulu Camii'nin Onarım Kitabesi.
Resim: 24- Savur Ulu Camii'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 25- Savur Ulu Camii'nin Avlu Giriş Kapısı.
Resim: 26- Savur Ulu Camii'nin Son Cemaat Yeri.
Resim: 27- Savur Ulu Camii'nin Harime Açılan Batıdaki Kapısı.
Resim: 28- Savur Ulu Camii'nin Minaresi.
Resim: 29- Savur Ulu Camii'nin İç Mekanın Kuzey Duvarı.
Resim: 30- Savur Ulu Camii'nin İç Mekanın İkinci Sahını.
Resim: 31- Savur Ulu Camii'nin Sonradan Genişletilen Harim Bölümü.
Resim: 32- Savur Ulu Camii'nin Mihrap ve Minberi.
Resim: 33- Savur Ulu Camii'nin Mihrabı.
Resim: 34- Savur Ulu Camii Mihrabının Alınlığındaki Kitabe.
Resim: 35- Hacı Abdullah Bey Mezarının Genel Görünüşü.

9.4. Başkavak Köyü Camii

- Resim: 36-** Başkavak Köyü Camii'nin Genel Görünüşü.
Resim: 37- Başkavak Köyü Camii'nin İnşa Kitabesi.
Resim: 38- Başkavak Köyü Camii'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 39- Başkavak Köyü Camii'nin Son Cemaat Yeri.
Resim: 40- Başkavak Köyü Camii'nin İç Mekanın Üst Örtüsü.
Resim: 41- Başkavak Köyü Camii'nin Mihrap ve Minberi.
Resim: 42- Başkavak Köyü Camii'nin İç Mekanı.
Resim: 43- Başkavak Köyü Camii'nin Mihrabı.

9.5. Kaya Mezar Odası

- Resim: 44-** Kaya Mezar Odasının Genel Görünüşü.
Resim: 45- Kaya Mezar Odasının Doğu Cephesi.
Resim: 46- Kaya Mezar Odasının İç Mekanı.

9. 6. Sitti Legliye Türbesi

- Resim: 47-** Sitti Legliye Türbesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 48- Sitti Legliye Türbesi'nin İnşa Kitabesi.
Resim: 49- Sitti Legliye Türbesi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 50- Sitti Legliye Türbesi'nin Kuzeybatı Cephesi.
Resim: 51- Sitti Legliye Türbesi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 52- Sitti Legliye Türbesi'nin İç Mekanı.
Resim: 53- Sitti Legliye Türbesi'nin Mihrabiyesi.
Resim: 54- Sitti Legliye Türbesi'nin İç Mekanındaki Mezarlar.
Resim: 55- Sitti Legliye Türbesi'nin İç Mekanındaki Sitti Legliye'ye Ait Sanduka.

9. 7. Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi

- Resim: 56-** Şeyh Muhammed Bahaddin ve Şeyh Abdülhalim Türbelerinin Genel Görünüşü.
Resim: 57- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Güneybatı Köşesindeki Kitabe.
Resim: 58- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe.
Resim: 59- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Güneydoğu Cepheden Görünüşü.
Resim: 60- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Batı Cepheden Görünüşü.
Resim: 61- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Kuzeydoğu Cepheden Görünüşü.
Resim: 62- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin İç Mekanı.

9. 8. Şeyh Abdülhalim Türbesi

- Resim: 63-** Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin Kuzeydoğu Cephesi.
Resim: 64- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin Güney Cephesi.
Resim: 65- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin Batı Cephesi.
Resim: 66- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin İç Mekanı.

9. 9. Mor Abay Manastırı

- Resim: 67-** Mor Abay Manastırı'nın Genel Görünüşü.
Resim: 68- Mor Abay Manastırı'nın Güneydeki Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe.
Resim: 69- Mor Abay Manastırı'nın Doğu Cephesi.
Resim: 70- Mor Abay Manastırı'nın Batı Cephesi.
Resim: 71- Mor Abay Manastırı'nın Kuzeydoğu Cephesi.
Resim: 72- Mor Abay Manastırı'nın İçindeki Birimin Genel Görünüşü.
Resim: 73- Mor Abay Manastırı'nın İçindeki Birimin Birinci Nefi.
Resim: 74- Mor Abay Manastırı'nın İçindeki Azizler Evi Bölümünün İç Mekanı.

9. 10. Mor Dimet Manastırı

- Resim: 75-** Mor Dimet Manastırı'nın Genel Görünüşü.
Resim: 76- Mor Dimet Manastırı'nın Güneydoğu Cephesi.
Resim: 77- Mor Dimet Manastırı'nın Batı Cephesi.
Resim: 78- Mor Dimet Manastırı'nın Kuzeybatı Cephesi.
Resim: 79- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin İç Mekanı.
Resim: 80- Mor Dimet Manastır Kilisesi'ndeki Vaftiz Teknesi.
Resim: 81- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin Apsis ve Beması.
Resim: 82- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin İç Mekanın Kuzey Duvarı.
Resim: 83- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin Mezbah Bölümünden Genel Görünüş.
Resim: 84- Mor Dimet Manastırı'ndaki Birinci Odanın İç Mekanı.

9. 11. Mor Theoduto Manastırı

- Resim: 85-** Mor Theoduto Manastırı'nın Genel Görünüşü.
Resim: 86- Mor Théoduto Manastırı'nın Doğu Duvarı.

9. 12. Mor Yuhanna Kilisesi

- Resim: 87-** Mor Yuhanna Kilisesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 88- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Üst Katındaki Medresenin İnşa Kitabesi.
Resim: 89- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Güney Cephesi.
Resim: 90- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Kuzeybatı Cephesi.
Resim: 91- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Çan Kulesi.
Resim: 92- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Narteksi.
Resim: 93- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Vaftiz Teknesi.
Resim: 94- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Naos Bölümüne Açılan Doğudaki Giriş Kapısı.
Resim: 95- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Naos Bölümünün Doğu Tarafından Görünüşü.
Resim: 96- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Naos Bölümünün Batı Tarafından Görünüşü.
Resim: 97- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Birinci Mezbah Bölümünün İç Kısmı.
Resim: 98- Mor Yuhanna Kilisesi Mezbah Bölümünün Üst Örtüsü.
Resim: 99- Mor Yuhanna Kilisesi Gnizo Bölümünün İç Kısmı.
Resim: 100- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Ana Apsisi.

9. 13. Romaniye Kilisesi

- Resim: 101-** Romaniye Kilisesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 102- Romaniye Kilisesi'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 103- Romaniye Kilisesi'nin Batı Cephesi.
Resim: 104- Romaniye Kilisesi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 105- Romaniye Kilisesi'nin Narteksi.
Resim: 106- Romaniye Kilisesi'nin Naosu.
Resim: 107- Romaniye Kilisesi'nin Apsis Bölümü.

9. 14. Mor Mete (Katolik) Kilisesi

- Resim: 108-** Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 109- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Tamir Kitabesi.
Resim: 110- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Güneydoğu cephesi.
Resim: 111- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Kuzeybatı Cephesi.
Resim: 112- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin İç Mekanı.
Resim: 113- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin İç Mekanı.

9. 15. Protestan Kilisesi

- Resim: 114-** Protestan Kilisesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 115- Protestan Kilisesi'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 116- Protestan Kilisesi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 117- Protestan Kilisesi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 118- Protestan Kilisesi'nin Çan Kulesi.
Resim: 119- Protestan Kilisesi'nin İç Mekanı.
Resim: 120- Protestan Kilisesi'nin İç Mekanı.

9. 16. Mor Abay Şapeli

- Resim: 121-** Mor Abay Şapeli'nin Genel Görünüşü.
Resim: 122- Mor Abay Şapeli'nin Kuzeydoğu Cephesi.
Resim: 123- Mor Abay Şapeli'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 124- Mor Abay Şapeli'nin İç Mekanı.

9. 17. Merkez Han

- Resim: 125-** Merkez Han'ın Genel Görünüşü.
Resim: 126- Merkez Han'ın Doğu Cephesi.
Resim: 127- Merkez Han'ın Kuzey Cephesi.
Resim: 128- Merkez Han'ın Birinci Bölümünün İç Mekanı.
Resim: 129- Merkez Han'ın Birinci Bölümünün İç Mekanındaki Payeler.
Resim: 130- Merkez Han'ın ikinci Bölümünün İç Mekanı.
Resim: 131- Merkez Han'ın İkinci Bölümünün İç Mekanı.

9. 18. Kordis Han

- Resim: 132-** Kordis Han'ın Genel Görünüşü.
Resim: 133- Kordis Han'ın İç Mekanı.
Resim: 134- Kordis Han'ın İç Mekanındaki Payeler.

9. 19. Hisarkaya Hanı

- Resim: 135-** Hisarkaya Hanı'nın Giriş Bölümü.
Resim: 136- Hisarkaya Hanı'nın İç Mekanındaki Paye.
Resim: 137- Hisarkaya Hanı'nın İç Mekanı.
Resim: 138- Hisarkaya Hanı'nın Üst Örtüsündeki Havalandırma Açıklıkları.

9. 20. Çem Hanı

- Resim: 139-** Çem Hanı'nın Genel Görünüşü.
Resim: 140- Çem Hanı'nın İç Mekanı.
Resim: 141- Çem Hanı'nın İç Mekanı.

9. 21. Başkavak Köyü Çamaşırhanesi

- Resim: 142-** Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 143- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin Doğu Cephesi.
Resim: 144- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 145- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin İç Mekanı.
Resim: 146- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin İç Mekanı.

9. 22. Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi

- Resim: 147-** Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 148- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin Kuzeybatı Cephesi.
Resim: 149- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin Kuzeydoğu Cephesi.
Resim: 150- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin Birinci Bölümün İç Mekanı.
Resim: 151- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin İkinci Bölümün İç Mekanı.
Resim: 152- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nin İkinci Bölümün İç Mekanı.

9. 23. Meydan Çamaşırhanesi

- Resim: 153-** Meydan Çamaşırhanesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 154- Meydan Çamaşırhanesi'nin Doğu Cephesi.
Resim: 155- Meydan Çamaşırhanesi'nin Kuzeybatı Cephesi.
Resim: 156- Meydan Çamaşırhanesi'nin İç Mekanı.
Resim: 157- Meydan Çamaşırhanesi'nin İç Mekanı.

9. 24. Necmettin Kaya Çamaşırhanesi

- Resim: 158-** Necmettin Kaya Çamaşırhanesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 159- Necmettin Kaya Çamaşırhanesi'nin Kuzeydoğu Cephesi.
Resim: 160- Necmettin Kaya Çamaşırhanesi'nin İç Mekanı.
Resim: 161- Necmettin Kaya Çamaşırhanesi'nin Ocak Nişleri.

9. 25. Ömer Bey Çamaşırhanesi

- Resim: 162-** Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 163- Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin İnşa Tarihi.
Resim: 164- Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 165- Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 166- Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin İç Mekanı.

9. 26. Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü

- Resim: 167-** Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Genel Görünüşü.
Resim: 168- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün İnşa Kitabesi.
Resim: 169- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Onarım Kitabesi.
Resim: 170- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Mansab Görünüşü.
Resim: 171- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Menba Görünüşü.
Resim: 172- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Menba Görünüşü ve Selyaranı.

9. 27. Hisarkaya Köyü Köprüsü

- Resim: 173-** Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün Genel Görünüşü.
Resim: 174- Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün Mansab Görünüşü.
Resim: 175- Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün Menba Görünüşü ve Selyaranları.

9. 28. Meydan Çeşmesi

- Resim: 176-** Meydan Çeşmesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 177- Meydan Çeşmesi'nin Kitabesi.
Resim: 178- Meydan Çeşmesi'nin Arka Cephesi.

9. 29. Hisarkaya Kalesi

- Resim: 179-** Hisarkaya Kalesi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 180- Hisarkaya Kalesi'nde Bulunan Sikkelerin Ön Yüzü.
Resim: 181- Aynı Sikkelerin Arka Yüzü.
Resim: 182- Hisarkaya Kalesi'nde Bulunan Çeşitli Dönemlere Ait Sikkeler.
Resim: 183- Hisarkaya Kalesi'nin Kitabesi.
Resim: 184- Hisarkaya Kalesi'nin Surları.
Resim: 185- Hisarkaya Kalesi'nin Kuzey Surlarında Ayakta Kalan Burç.

Resim: 186- Aynı Burcun İçten Görünüşü.

9. 30. Savur Kalesi

Resim: 187- Savur Kalesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 188- Savur Kalesi'nin Doğu Cephesi.

Resim: 189- Savur Kalesi'nin Batı Cephesi.

Resim: 190- Savur Kalesi'nin Güney Surları.

Resim: 191- Savur Kalesi'nin Güney Giriş Kapısı.

Resim: 192- Savur Kalesi'nin İçindeki Su Sarnıcı.

9. 31. Abdülatif Özbek Evi

Resim: 193- Abdülatif Özbek Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 194- Abdülatif Özbek Evi'nin İnşa Kitabesi.

Resim: 195- Abdülatif Özbek Evi'nin Köşk Odası'nın Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe.

Resim: 196- Abdülatif Özbek Evi'nin Avlu Giriş Kapısı.

Resim: 197- Abdülatif Özbek Evi'nin Doğu Cephesi.

Resim: 198- Abdülatif Özbek Evi'nin Batı Cephesi.

Resim: 199- Abdülatif Özbek Evi'nin Kuzey Cephesi.

Resim: 200- Abdülatif Özbek Evi'nin Eyvanın Görünüşü.

Resim: 201- Abdülatif Özbek Evi Üst Kat Batıdaki Odanın Üst Örtüsü.

Resim: 202- Abdülatif Özbek Evi Köşk Odasının Alt Katındaki Odanın İç Mekanı.

Resim: 203- Köşk Odasının Alt Katındaki Odanın Üst Örtüsü.

Resim: 204- Köşk Odasının Alt Katındaki Odanın Tavan Süslemesinde Detay.

Resim: 205- Aynı Odanın Niş Kapağının Süslemesi.

Resim: 206- Aynı Odanın Aynalıği.

Resim: 207- Abdülatif Özbek Evi'nin Köşk Odasının Genel Görünüşü.

9. 32. Hacı Bey Köşkü

Resim: 208- Hacı Bey Köşkü'nün Genel Görünüşü.

Resim: 209- Hacı Bey Köşkü'nün Kitabesi.

Resim: 210- Hacı Bey Köşkü'nün Avlu Kapısı.

Resim: 211- Hacı Bey Köşkü'nün Avlusu.

Resim: 212- Hacı Bey Köşkü'nün Revak Bölümü.

Resim: 213- Hacı Bey Köşkü Bodrum Katı Kuzeydoğudaki Ahrır.

Resim: 214- Hacı Bey Köşkü'nün Güney Cephesi.

Resim: 215- Hacı Bey Köşkü'nün Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 216- Hacı Bey Köşkü'nün Zemin Katındaki Doğu Eyvanı.

Resim: 217- Hacı Bey Köşkü'nün Zemin Katındaki Fırının Görünüşü.

Resim: 218- Hacı Bey Köşkü'nün Zemin Katının Batısındaki Ahrır.

Resim: 219- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Giriş Kapısı.

Resim: 220- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının İç Mekanı.

Resim 221- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Tavanı.

- Resim: 222-** Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Kuzey Duvarındaki Niş.
Resim: 223- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Duvarlarındaki Süslemeler.
Resim: 224- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Lambalık.
Resim: 225- Hacı Bey Köşkü, Üst Kat Güneydoğudaki Eyvan.
Resim: 226- Hacı Bey Köşkü, Üst Kat Güneydeki Odanın İçi.
Resim: 227- Hacı Bey Köşkü Üst Kat Güneydoğudaki Odanın İçi.
Resim: 228- Hacı Bey Köşkü'nün Üst Katındaki Mutfak ve Süslemeli Ocak Nişi.
Resim: 229- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının İçi.
Resim: 230- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının Üst Örtüsü.
Resim: 231- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının Güney Duvarı.

9. 33. Bahattin Erdem Evi

- Resim: 232-** Bahattin Erdem Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 233- Bahattin Erdem Evi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 234- Bahattin Erdem Evi'nin Zemin Katının Giriş Kapısı.
Resim: 235- Bahattin Erdem Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 236- Bahattin Erdem Evi'nin Zemin Katı.
Resim: 237- Bahattin Erdem Evi'nin Üst Katındaki Oda.

9. 34. Enver Aras Evi

- Resim: 238-** Enver Aras Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 239- Enver Aras Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 240- Enver Aras Evi'nin Doğu Cephesi.
Resim: 241- Enver Aras Evi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 242- Enver Aras Evi Zemin Kat Batıdaki Oda.
Resim: 243- Enver Aras Evi Zemin Kat Doğudaki Oda.
Resim: 244- Enver Aras Evi Üst Kat Kuzeydeki Oda.
Resim: 245- Enver Aras Evi Üst Kat Kuzeydeki Odanın Doğu Duvarındaki Nişler.

9. 35. Asım Fidan Evi

- Resim: 246-** Asım Fidan Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 247- Asım Fidan Evi'nin Batı Cephesi.
Resim: 248- Asım Fidan Evi'nin Doğu Cephesi.
Resim: 249- Asım Fidan Evi'nin Zemin Katındaki Depo.
Resim: 250- Aynı Evin Zemin Katının Kuzeydoğudaki Odanın Tavanındaki Gülbezek.
Resim: 251- Asım Fidan Evi Üst Kat Güneydeki Oda.
Resim: 252- Asım Fidan Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 253- Asım Fidan Evi Üst Kat Batıdaki Oda.
Resim: 254- Aynı Odanın Tavan Süslemesi.
Resim: 255- Aynı Odanın Kuzey Duvarındaki Niş.
Resim: 256- Aynı Odanın Kuzeybatı Köşesindeki Niş.

- Resim: 222-** Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Kuzey Duvarındaki Niş.
Resim: 223- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Duvarlarındaki Süslemeler.
Resim: 224- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Lambalık.
Resim: 225- Hacı Bey Köşkü, Üst Kat Güneydoğudaki Eyvan.
Resim: 226- Hacı Bey Köşkü, Üst Kat Güneydeki Odanın İçi.
Resim: 227- Hacı Bey Köşkü Üst Kat Güneydoğudaki Odanın İçi.
Resim: 228- Hacı Bey Köşkü'nün Üst Katındaki Mutfak ve Süslemeli Ocak Nişi.
Resim: 229- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının İçi.
Resim: 230- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının Üst Örtüsü.
Resim: 231- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının Güney Duvarı.

9. 33. Bahattin Erdem Evi

- Resim: 232-** Bahattin Erdem Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 233- Bahattin Erdem Evi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 234- Bahattin Erdem Evi'nin Zemin Katının Giriş Kapısı.
Resim: 235- Bahattin Erdem Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 236- Bahattin Erdem Evi'nin Zemin Katı.
Resim: 237- Bahattin Erdem Evi'nin Üst Katındaki Oda.

9. 34. Enver Aras Evi

- Resim: 238-** Enver Aras Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 239- Enver Aras Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 240- Enver Aras Evi'nin Doğu Cephesi.
Resim: 241- Enver Aras Evi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 242- Enver Aras Evi Zemin Kat Batıdaki Oda.
Resim: 243- Enver Aras Evi Zemin Kat Doğudaki Oda.
Resim: 244- Enver Aras Evi Üst Kat Kuzeydeki Oda.
Resim: 245- Enver Aras Evi Üst Kat Kuzeydeki Odanın Doğu Duvarındaki Nişler.

9. 35. Asım Fidan Evi

- Resim: 246-** Asım Fidan Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 247- Asım Fidan Evi'nin Batı Cephesi.
Resim: 248- Asım Fidan Evi'nin Doğu Cephesi.
Resim: 249- Asım Fidan Evi'nin Zemin Katındaki Depo.
Resim: 250- Aynı Evin Zemin Katının Kuzeydoğudaki Odanın Tavanındaki Gülbezek.
Resim: 251- Asım Fidan Evi Üst Kat Güneydeki Oda.
Resim: 252- Asım Fidan Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 253- Asım Fidan Evi Üst Kat Batıdaki Oda.
Resim: 254- Aynı Odanın Tavan Süslemesi.
Resim: 255- Aynı Odanın Kuzey Duvarındaki Niş.
Resim: 256- Aynı Odanın Kuzeybatı Köşesindeki Niş.

9. 36. Mustafa Kaymaz Evi

- Resim: 257-** Mustafa Kaymaz Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 258- Mustafa Kaymaz Evi'nin Avlu Kapısı.
Resim: 259- Mustafa Kaymaz Evi'nin Kapı Tokmağı.
Resim: 260- Mustafa Kaymaz Evi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 261- Mustafa Kaymaz Evi'nin Batı Cephesi.
Resim: 262- Mustafa Kaymaz Evi'nin Eyvanı.
Resim: 263- Mustafa Kaymaz Evi Kuzeydeki Oda.
Resim: 264- Mustafa Kaymaz Evi'nin Vitraylı Penceresi.
Resim: 265- Mustafa Kaymaz Evi'nin Vitraylı Penceresinin Süslemesinden Detay.
Resim: 266- Mustafa Kaymaz Evi'ndeki Mukarnas Süslemesi.
Resim: 267- Mustafa Kaymaz Evi Güneydeki Oda.

9. 37. Hakkı Aytaç Evi

- Resim: 268-** Hakkı Aytaç Evi'nin Genel Görünüş.
Resim: 269- Hakkı Aytaç Evi'nin Güneybatı Cephesi.
Resim: 270- Hakkı Aytaç Evi'nin Batı Cephesi.
Resim: 271- Hakkı Aytaç Evi'nin Kuzey Cephesi.
Resim: 272- Hakkı Aytaç Evi'nin Nişlerinden Biri.
Resim: 273- Hakkı Aytaç Evi'nin Zemin Kat Mutfağı.
Resim: 274- Hakkı Aytaç Evi'nin Zemin Kat Eyvanı.
Resim: 275- Hakkı Aytaç Evi'nin Pencerelelerinden Detay.
Resim: 276- Hakkı Aytaç Evi'nin Saçak Süslemesi.
Resim: 277- Hakkı Aytaç Evi Selamlık Bölümü Batıdaki Oda.
Resim: 278- Aynı Odanın Üst Örtüsü.
Resim: 279- Hakkı Aytaç Evi Haremlik Bölümü Odası.

9. 38. Mecit Kaya Evi

- Resim: 280-** Mecit Kaya Evi'nin Genel Görünüşü.
Resim: 281- Mecit Kaya Evi'nin Kitabesi.
Resim: 282- Mecit Kaya Evi'nin Üst Örtüsü.
Resim: 283- Mecit Kaya Evi'nin Güneydoğu Cephesi.
Resim: 284- Mecit Kaya Evi'nin Zemin Katındaki Abbara.
Resim: 285- Mecit Kaya Evi'nin Pencerelelerinden Biri.
Resim: 286- Mecit Kaya Evi'nin Cephe Süslemeleri.
Resim: 287- Mecit Kaya Evi'nin Süslemelerinden Detay Altı Kollu Yıldız Süslemesi.
Resim: 288- Mecit Kaya Evi'nin Süslemelerinden Detay.
Resim: 289- Mecit Kaya Evi'nin Kıvrıkdağ Süslemesi.
Resim: 290- Mecit Kaya Evi'nin Köşk Odası Giriş Kapısı.
Resim: 291- Mecit Kaya Evi'nin Ahşap Kapı Kanatları.
Resim: 292- Mecit Kaya Evi'nin Köşk Odasının Üst Örtüsü.
Resim: 293- Mecit Kaya Evi'nin Köşk Odasındaki Süslemeli Niş.

Resim: 294- Aynı Nişin Alınlığındaki Tuğra.

9. 39. Adnan Kaya Evi

Resim: 295- Adnan Kaya Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 296- Adnan Kaya Evi'nin Kitabesi.

Resim: 297- Adnan Kaya Evi'nin Doğu Cephesi.

Resim: 298- Adnan Kaya Evi'nin Güney Cephesi.

Resim: 299- Adnan Kaya Evi'nin Giriş Kapısı.

Resim: 300- Adnan Kaya Evi'nin Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 301- Adnan Kaya Evi'nin Zemin Katındaki Lokanta.

Resim: 302- Adnan Kaya Evi'nin Zemin Katındaki Dükkanlarının Üst Örtüsü.

9. 40. Değerlendirme Resimleri

Resim: 303- Midyat Ulu Camii.

Resim: 304- Midyat Mor Hobil Kilisesi.

Resim: 305- Van Surb Dsirvanarov Kilisesi.

Resim: 306- Diyarbakır Sultan Şuca Türbesi.

Resim: 307- Siirt Baykan Dilektepe Köyü Çamaşırhanesi (A. Boran'dan).

Resim: 308- Balıkesir Havran Temaşalık Köyü Emine Kadın Çamaşırhanesi (A. Tüfekçioğlu).

Resim: 309- Muş Yakup Bey Çeşmesi (B. Güneş'ten).

Resim: 310- Muş – Varto Murat Nehri Köprüsü (B. N. Kılavuz'dan).

Resim: 311- Van Hoşap Köprüsü (M. Top'tan).

Resim: 312- Muş Abdurahman Paşa Köprüsü (B. N. Kılavuz'dan).

Resim: 313- Savur Mehmet Tahir Ökmen Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 314- Savur Mehmet Tahir Ökmen Evi'nin Güney Cephesi.

Resim: 315- Savur Zeki Kaya Evi.

Resim: 316- Mardin Postahanesi.

Resim: 317- Mardin İbrahim Şahtan Evi.

Resim: 318- Mardin Vasfi Baysal Evi.

Resim: 319- Midyat Konuk Evi.

Resim: 320- Midyat Murat Süer Evi.

Resim: 321- Midyat Kasım Acar Evi.

Resim: 322- Midyat Ünal Güneli Evi.

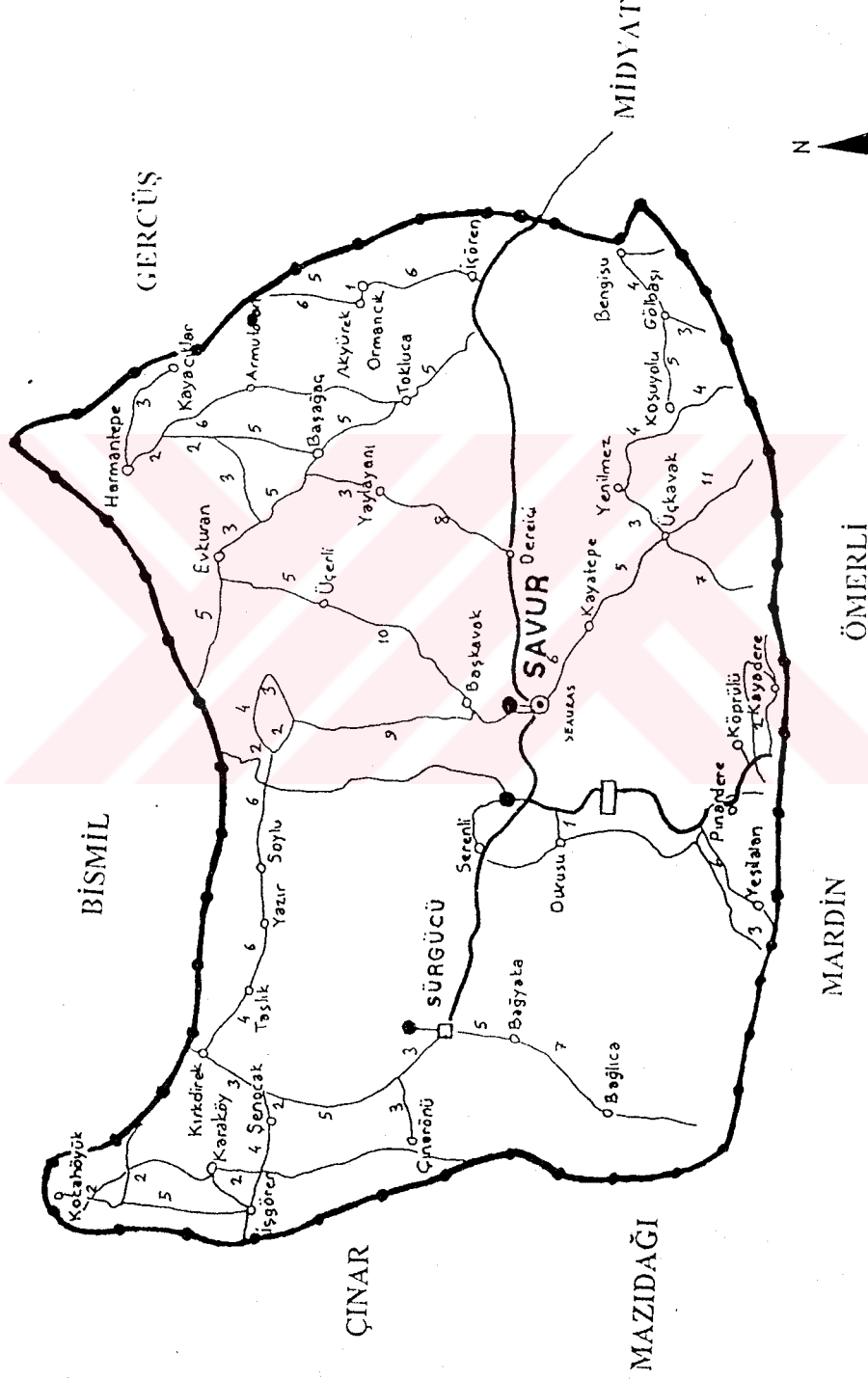
Resim: 323- Mardin Mehmet Turan Evi.

Resim: 324- Midyat Arafat Yener Evi.

Resim: 325- Van Hüsrev Paşa Camii Mihrap Çıkıntısı.

Resim: 326- Diyarbakır Kale Camii Minaresi.

RESİMLER VE ÇİZİMLER

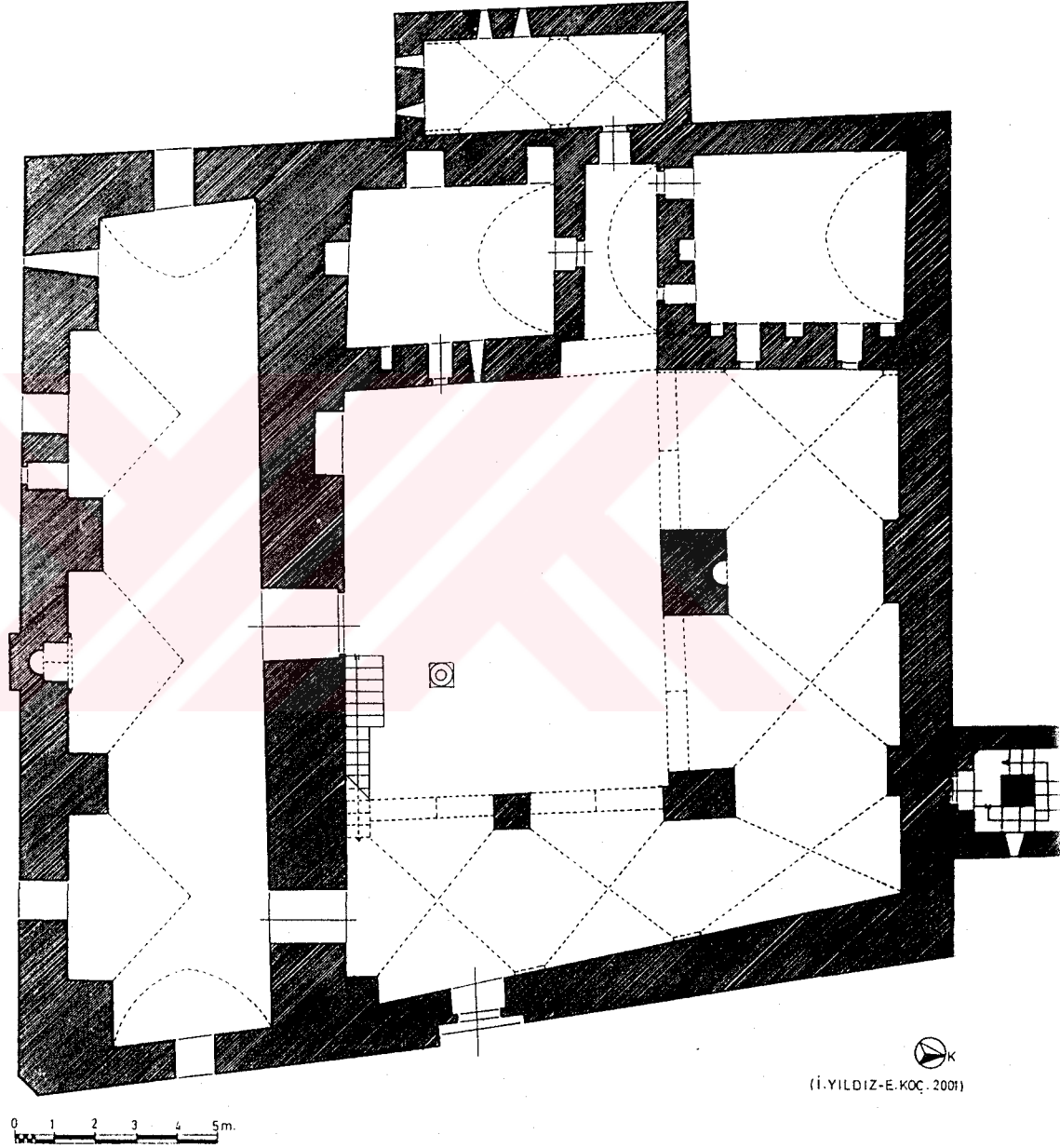

ÖLÇEK : 1/285.000

Çizim : 1- Savur Haritası.

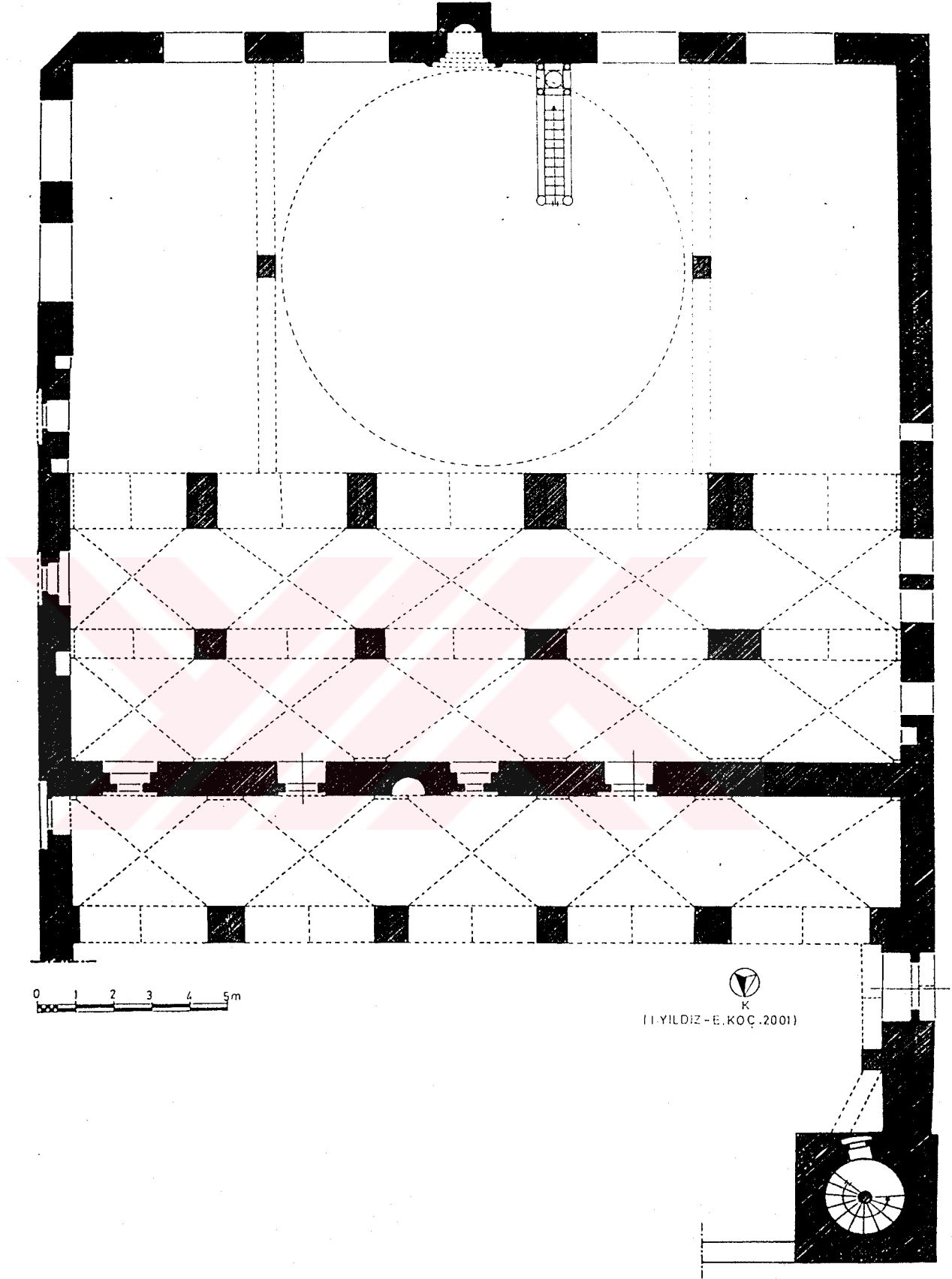
22. YÜZYILDAĞI GEREKİMLERİ KURULU
DOĞU MANTASYON MERKEZİ

LEV. II

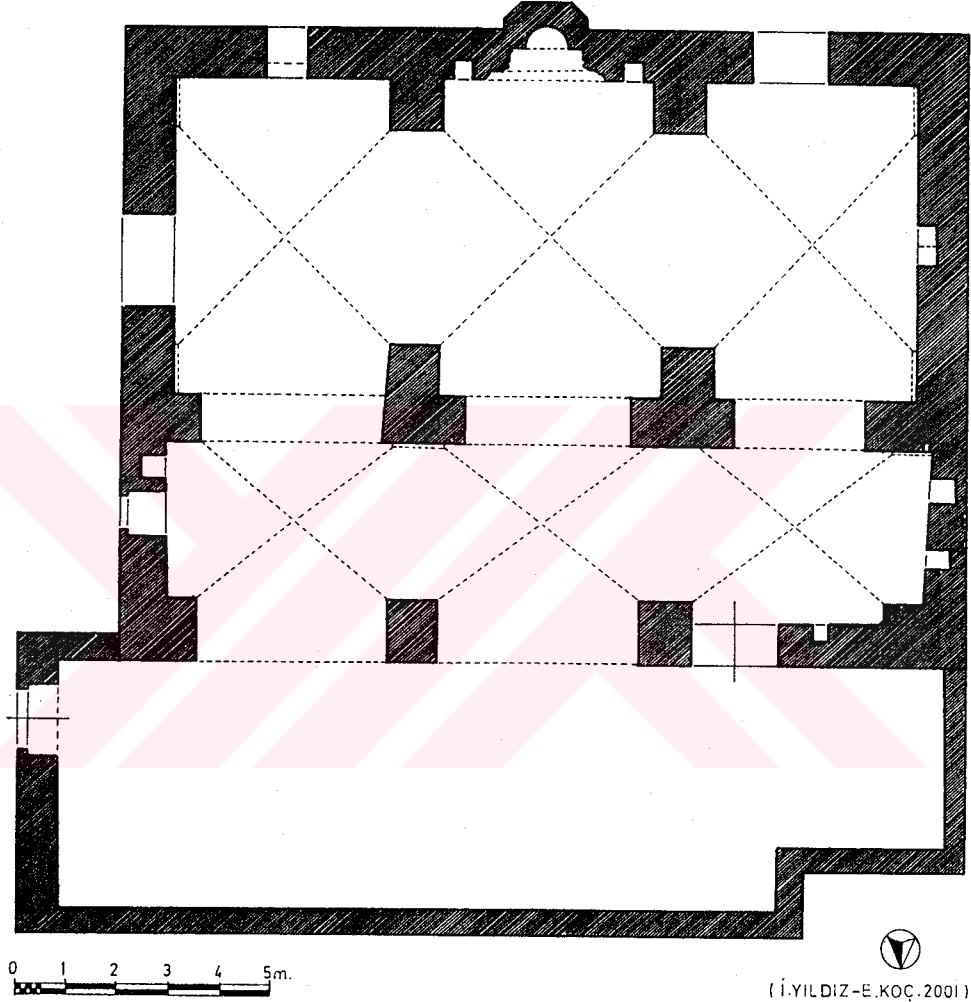
Çizim : 2- Savur Eski Camii Planı.

LEV. III

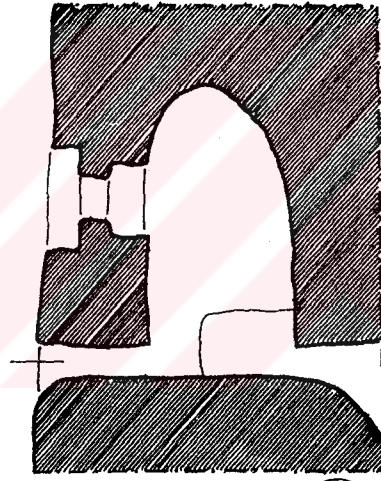
Çizim : 3- Savur Ulu Camii Planı.

LEV. IV

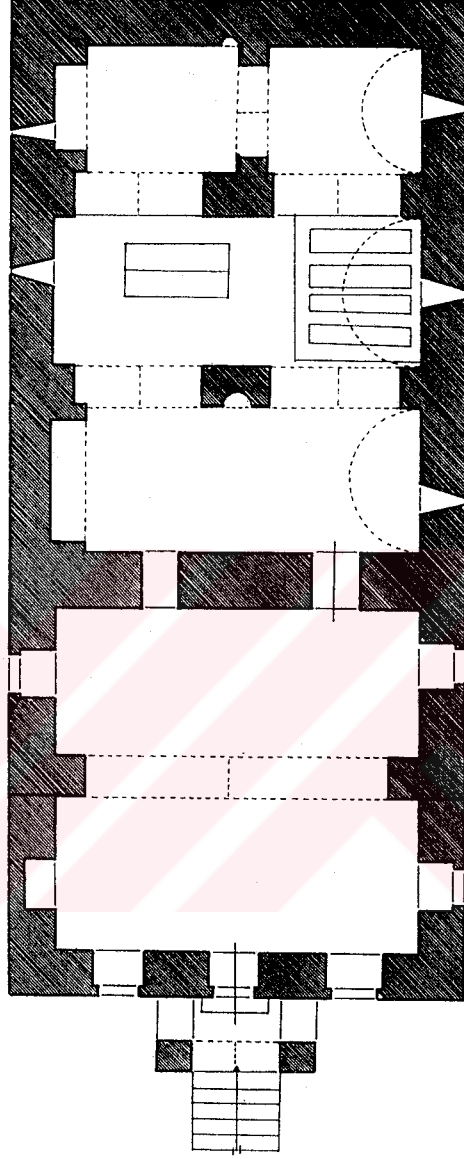
Çizim : 4- Başkavak Köyü Camii Planı.

LEV. V

Çizim : 5- Kaya Mezar Odası Planı.

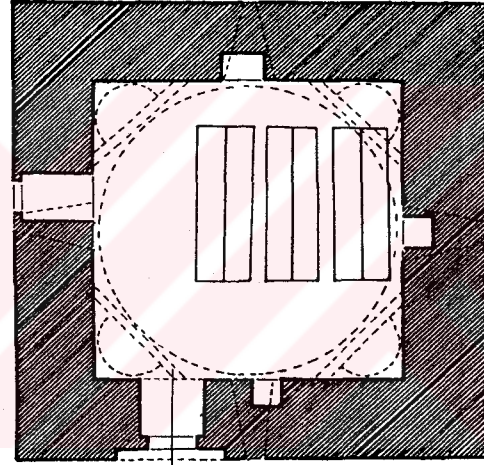
LEV. VI

(İ.YILDIZ - E.KOC. 2002)

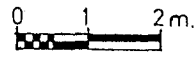
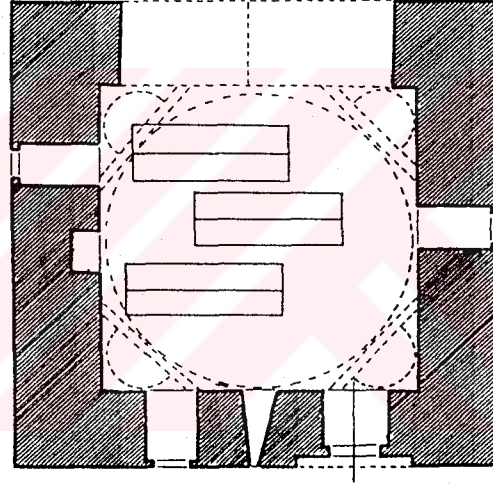
0 1 2 3 4 5m.

Çizim : 6- Sıti Legliye Türbesi Planı.

İ.YILDIZ-E.KOÇ
2001

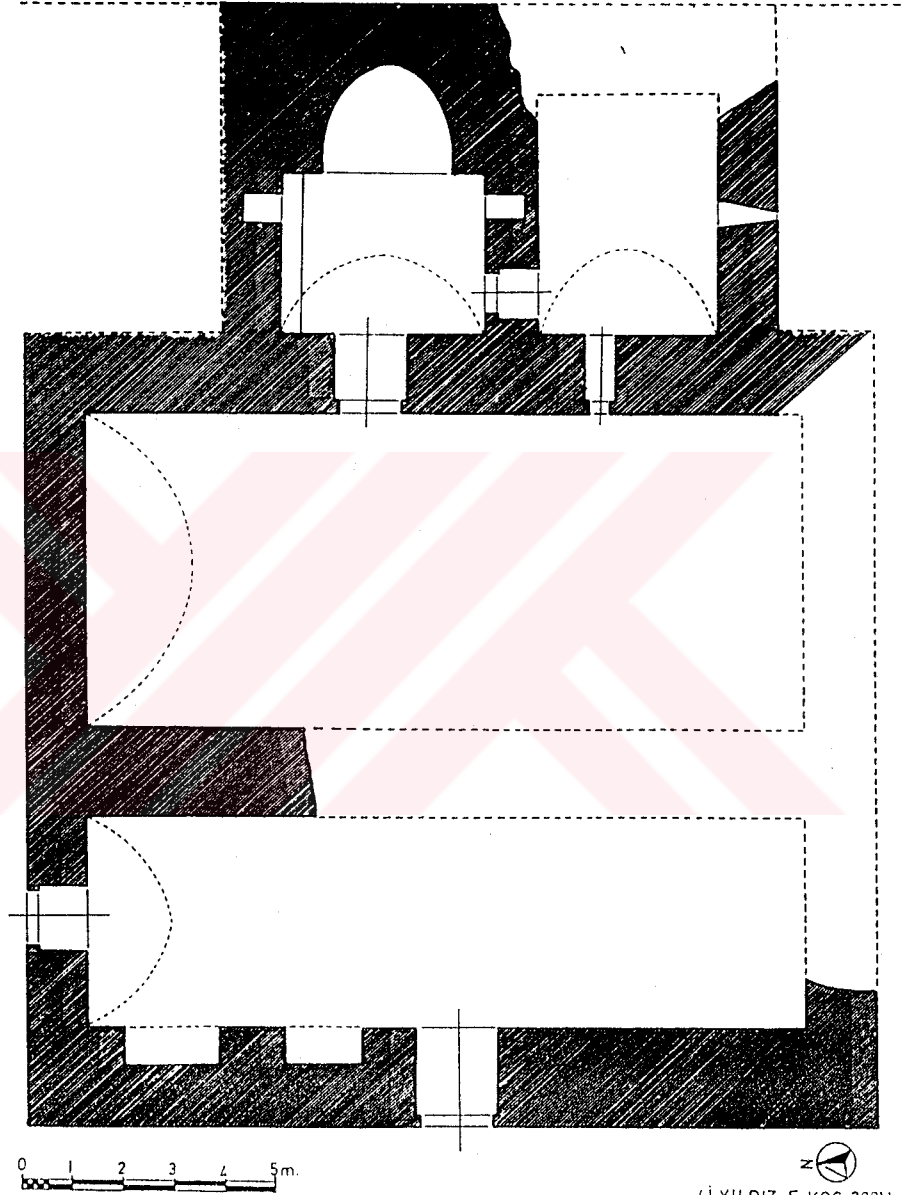
Çizim : 7- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi Planı.

İ.YILDIZ-E.KOÇ
2001

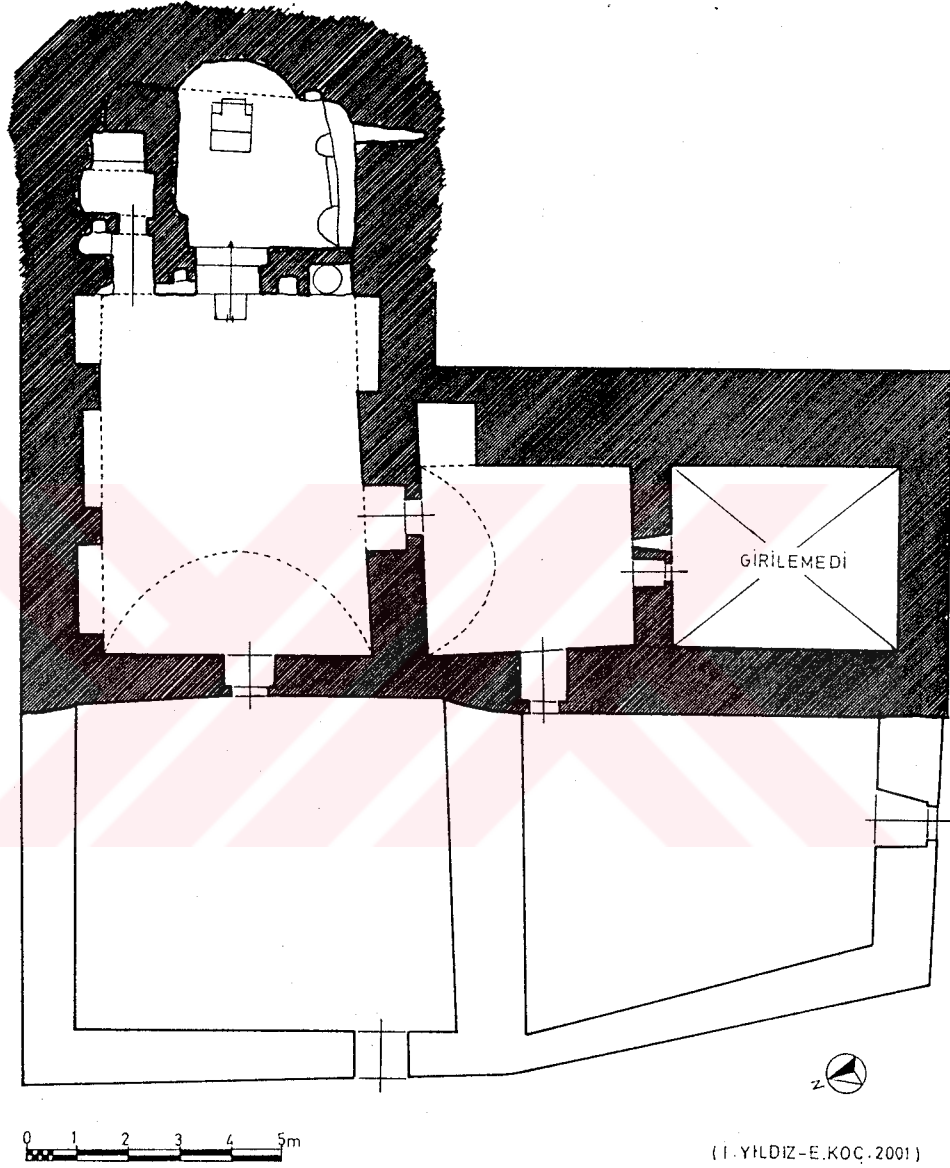
Çizim : 8- Şeyh Abdülhalim Türbesi Planı.

LEV. IX

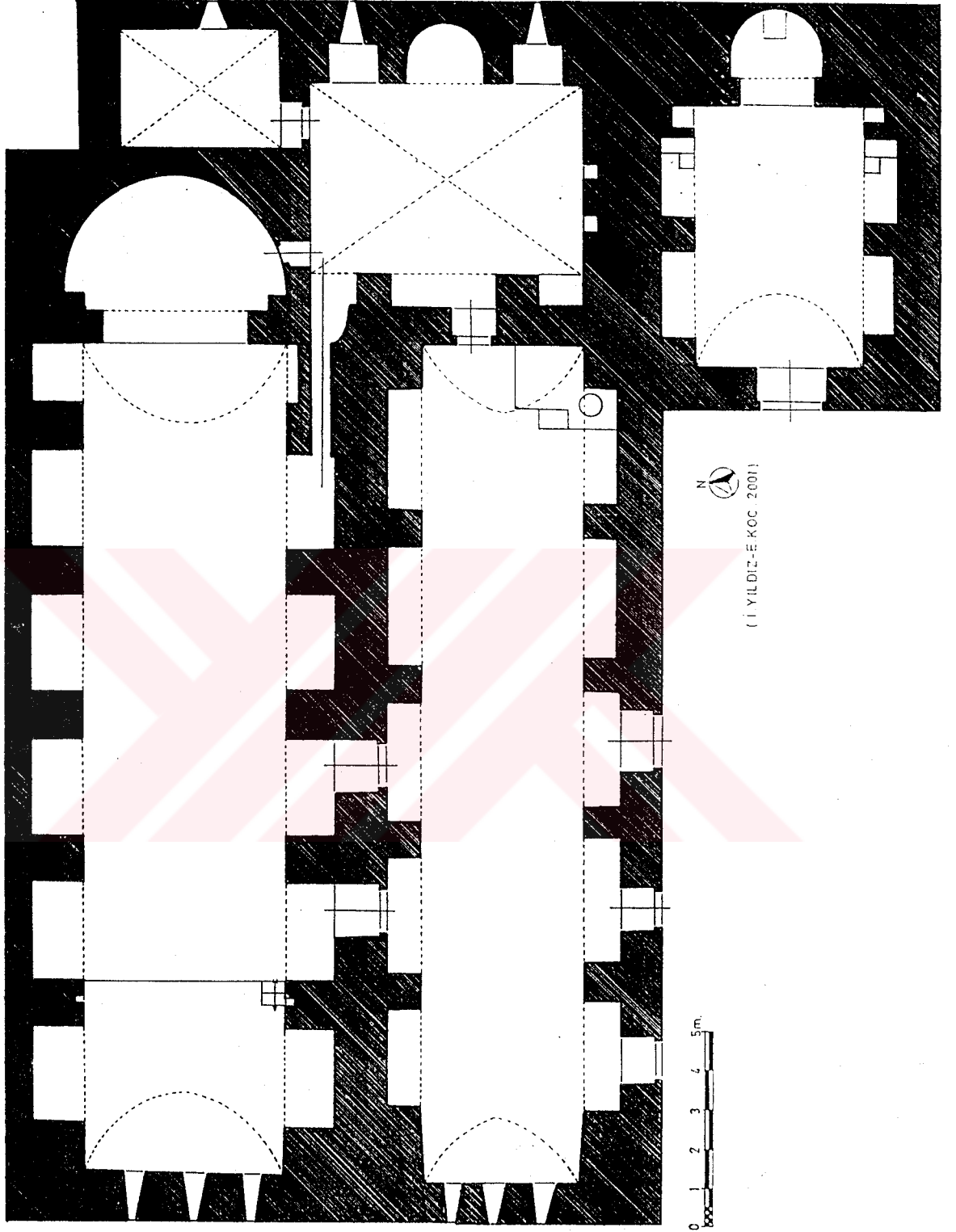

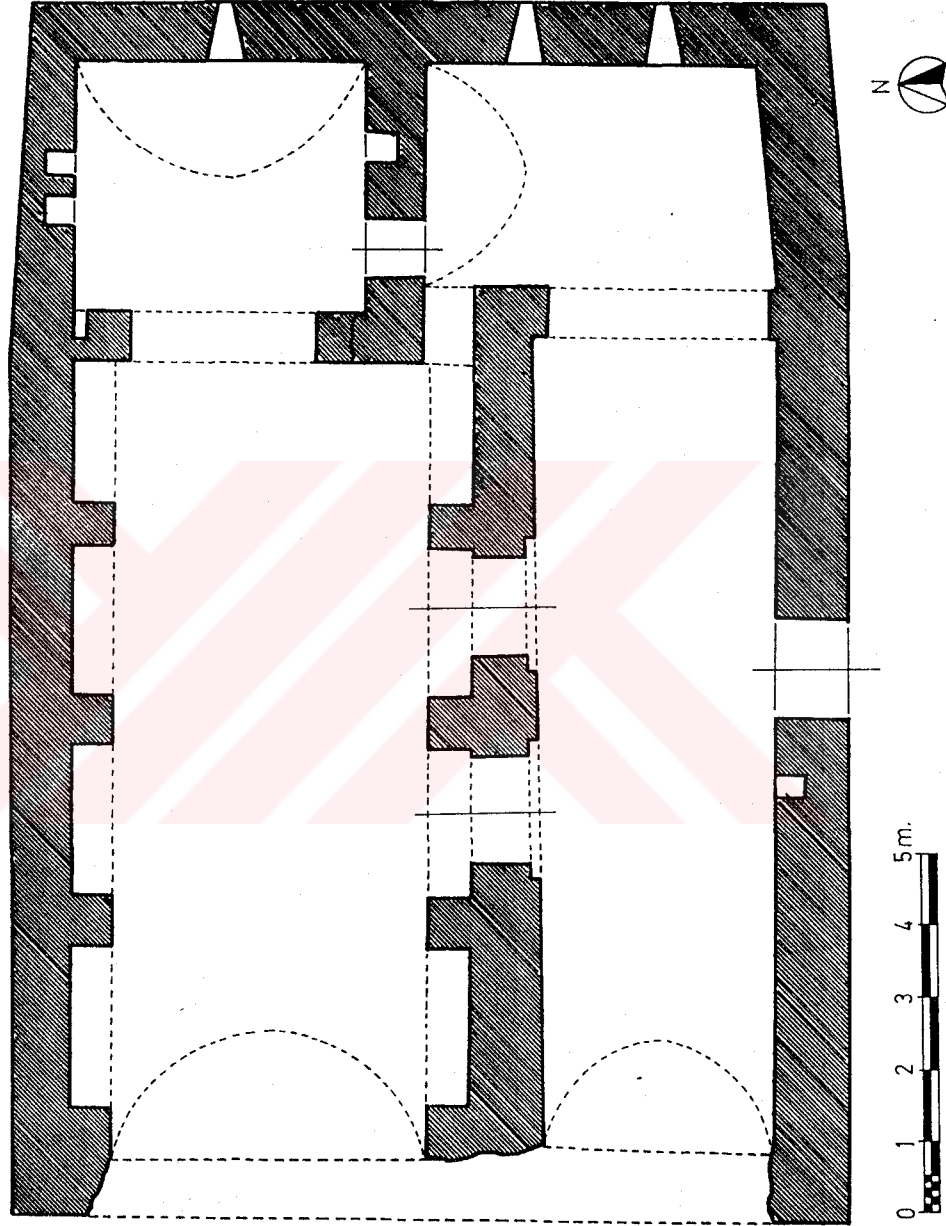
Çizim : 9- Mor Abay Manastırı (Deyr Marelbeyn) Planı.

LEV. X

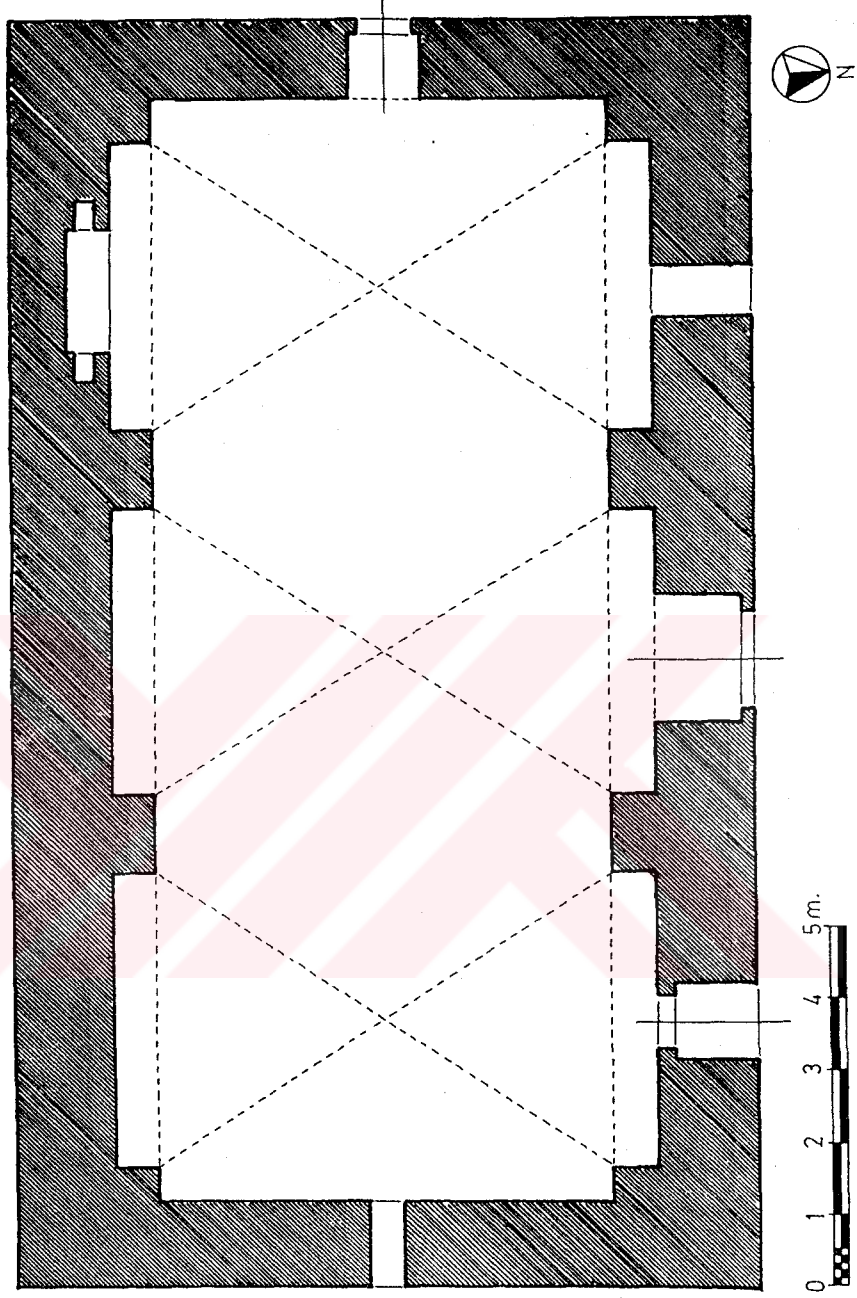

Çizim : 10- Mor Dimet (Romatizma) Manastırı (Deyr-el Rih) Planı.

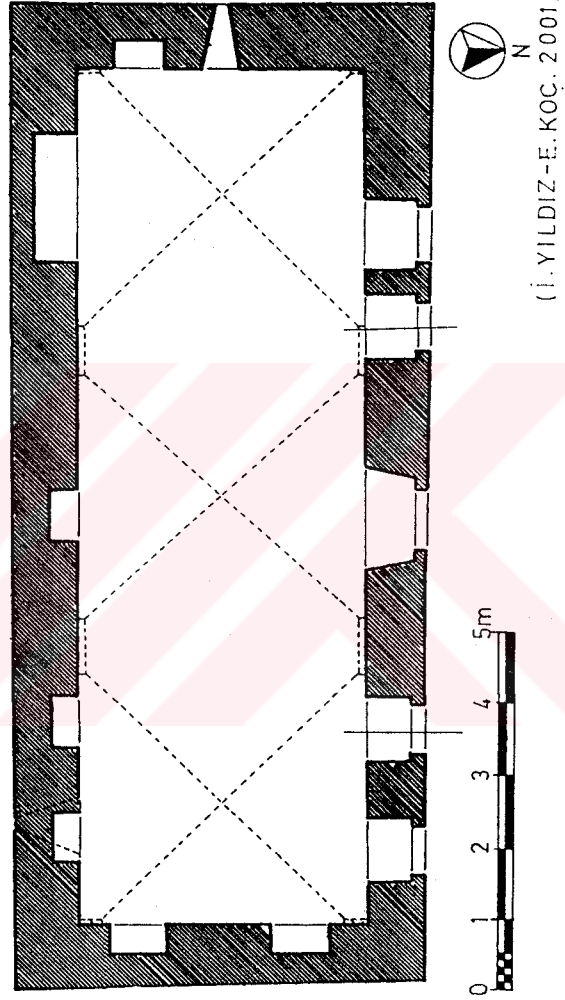

(İ.YILDIZ - E.KOÇ, 2001)

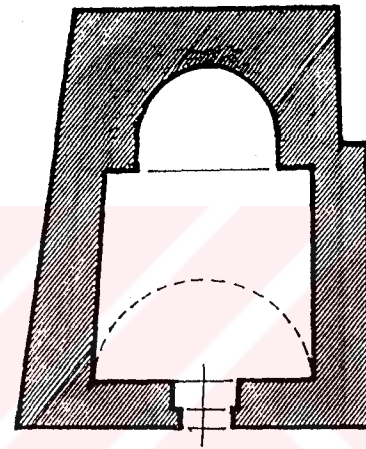
(İ. YILDIZ-E. KOC. 2001)

Çizim : 13- Mor Mete (Katolik) Kilisesi Planı.

Çizim : 14- Protestan Kilisesi Planı.

LEV. XV

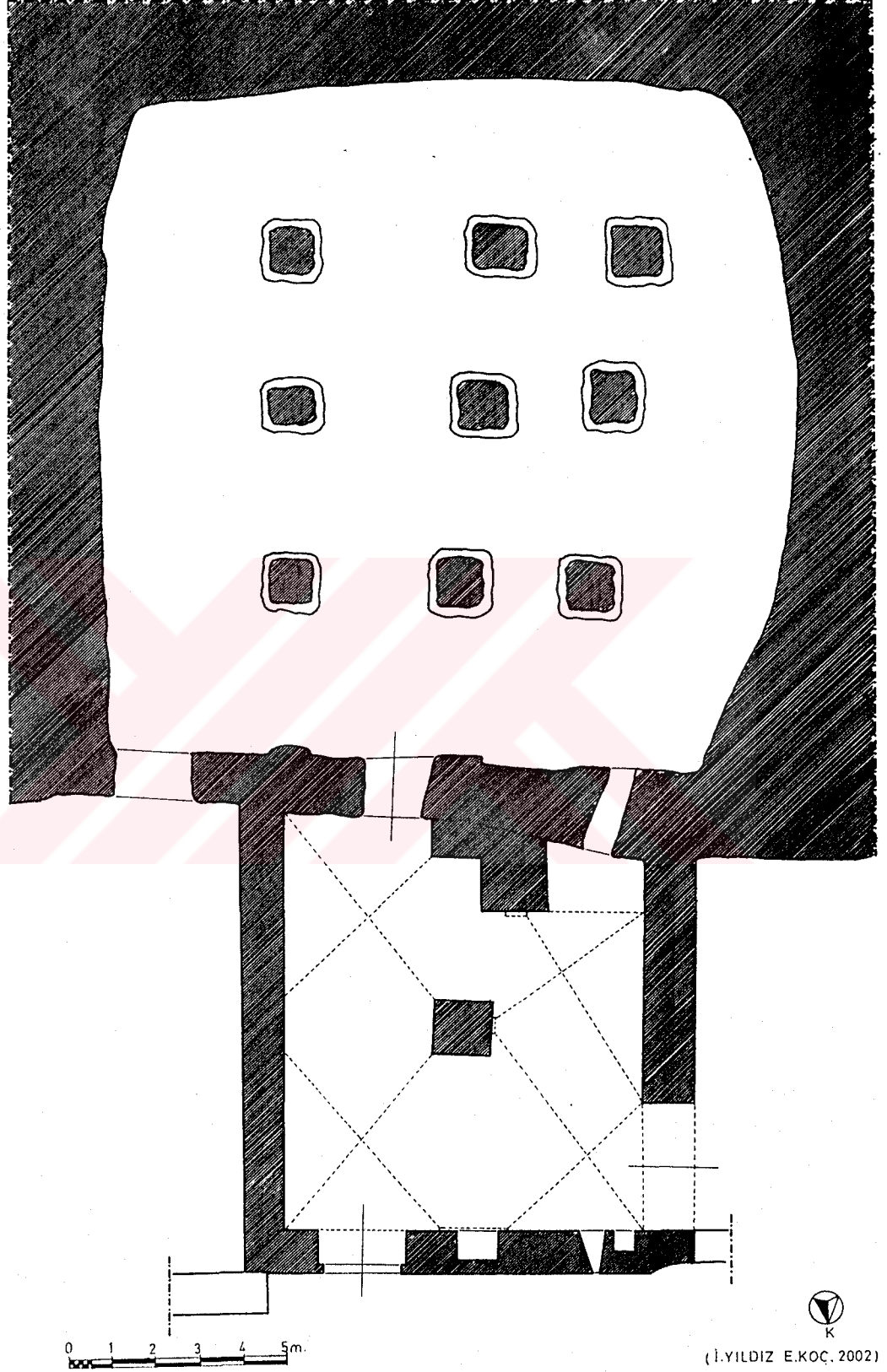

0 1 2m.

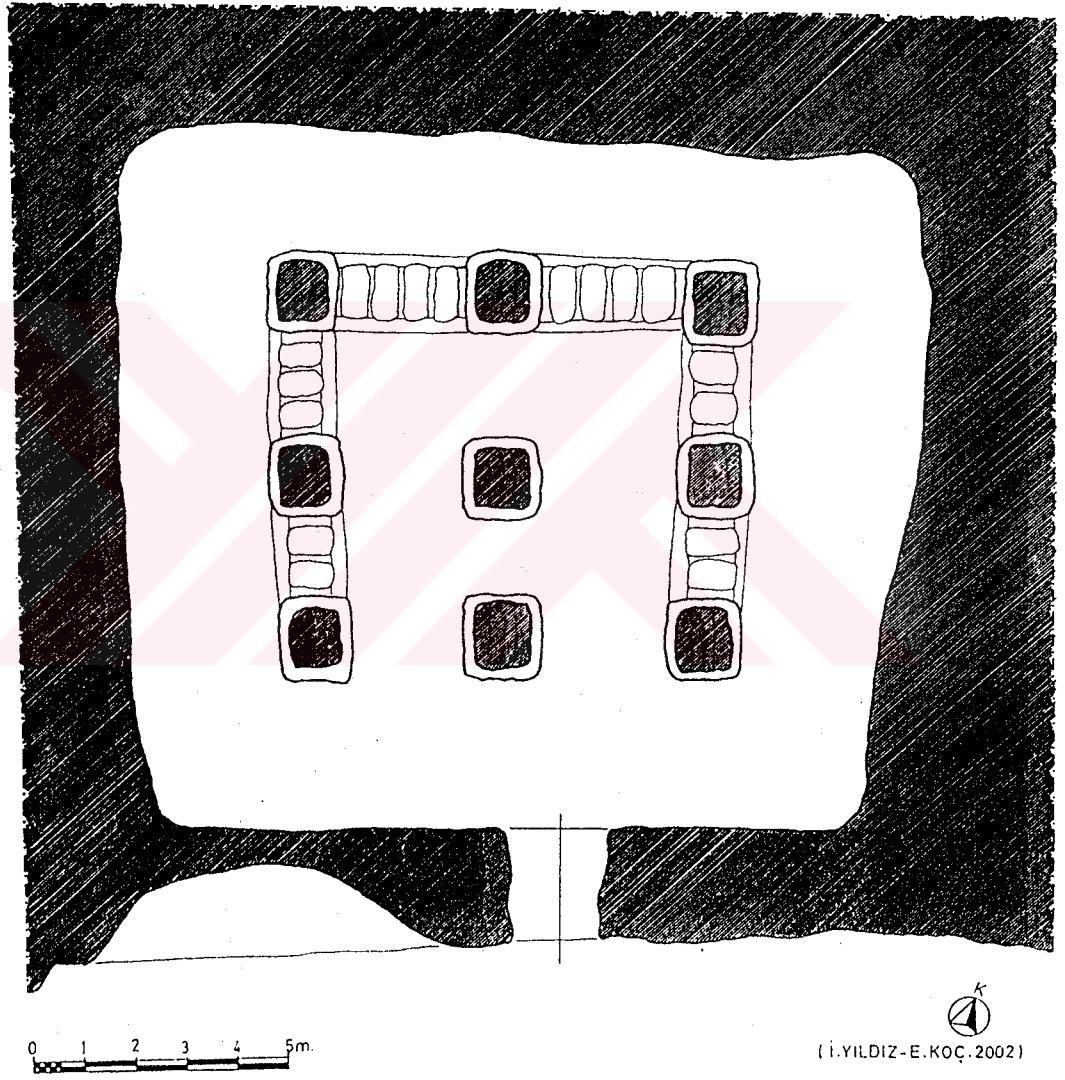

İ.YILDIZ-E.KOÇ
2001

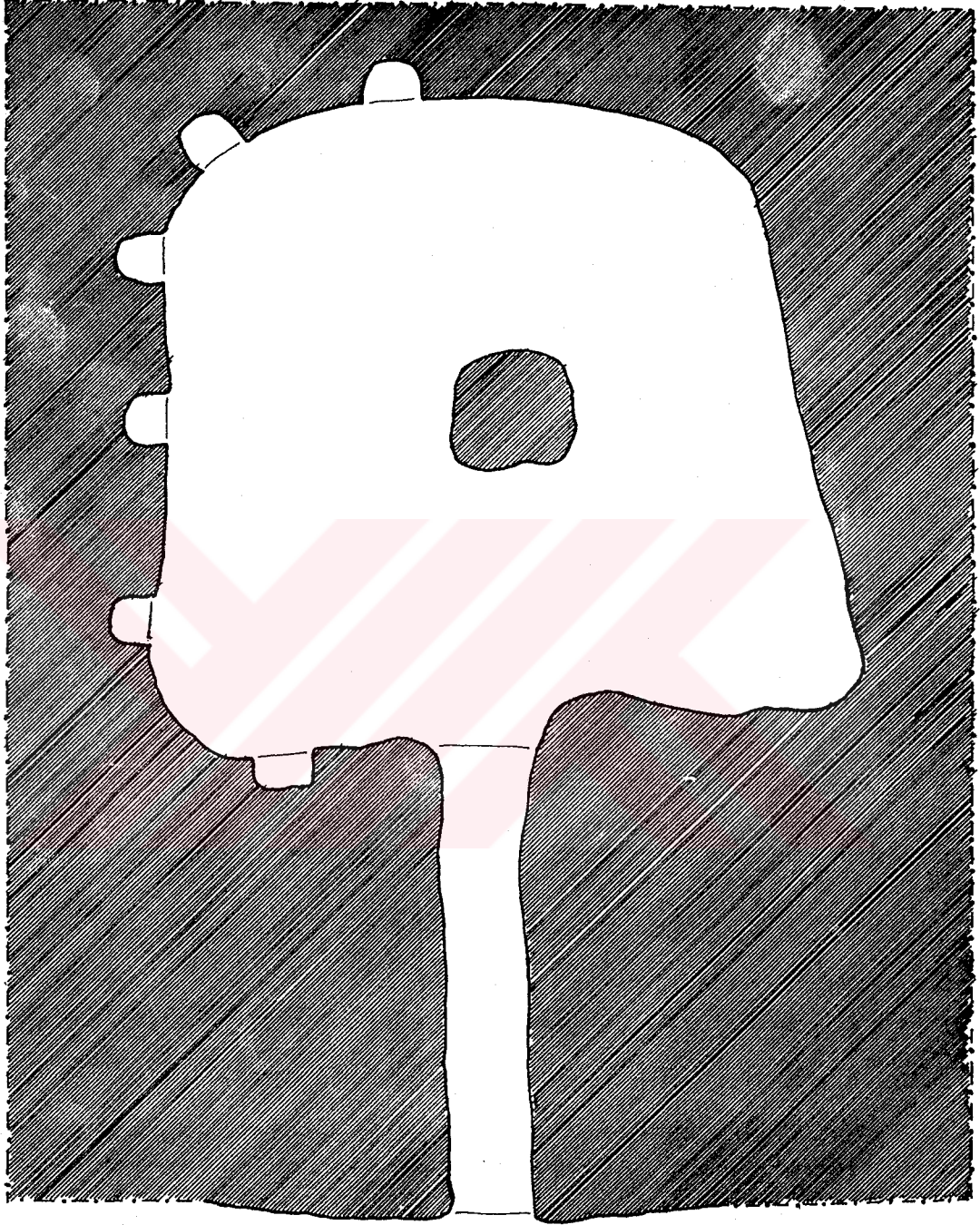
Çizim : 15- Mor Abay Şapeli Planı.

Çizim : 16- Merkez Han Planı.

Çizim : 17- Kordis Han Planı.

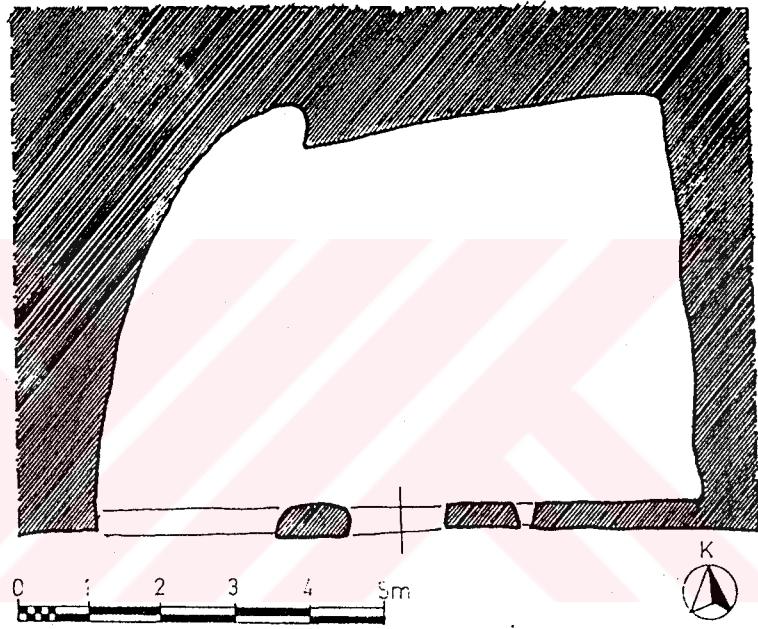

0 1 2 3 4 5m

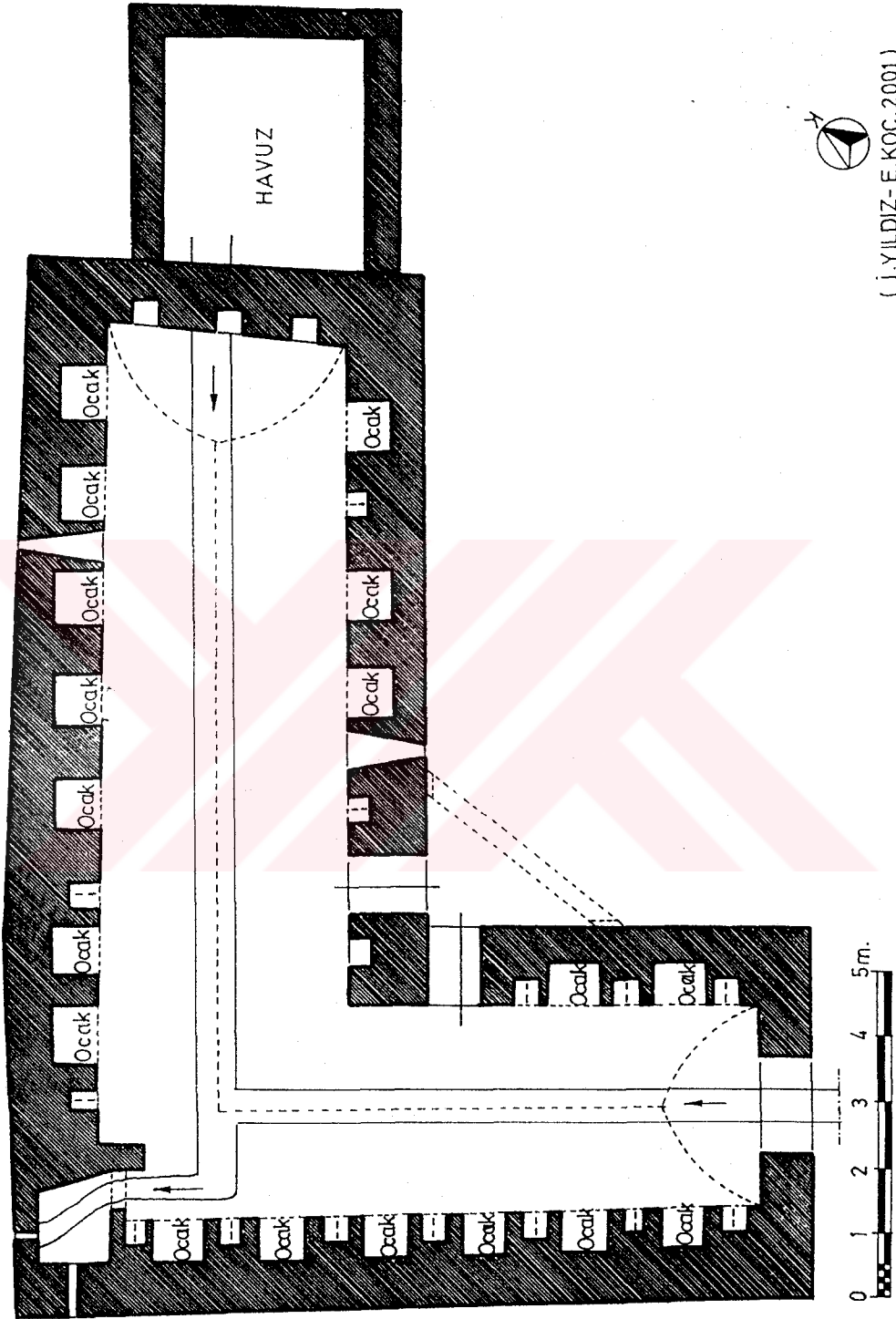
(İ.YILDIZ - E.KOÇ. 2002)

Çizim : 18- Hisarkaya Köyü Hanı Planı.

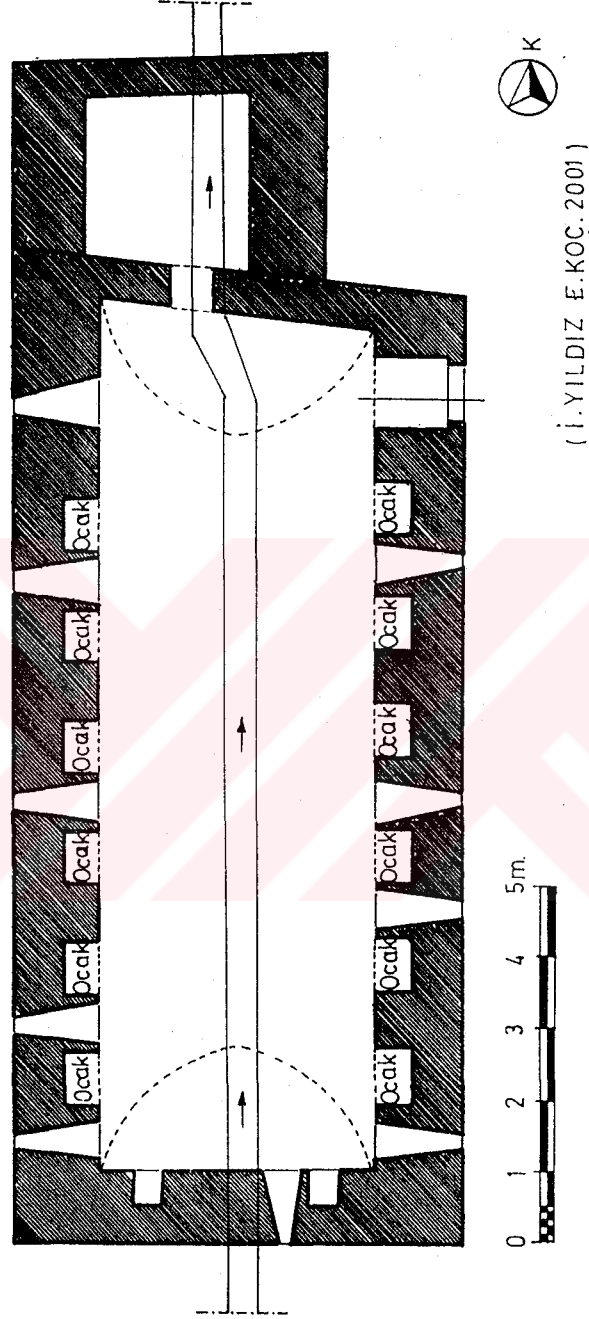
(İ.YIL DİZ-E.KOÇ.2002)

Çizim : 19- Çem Hanı Planı.

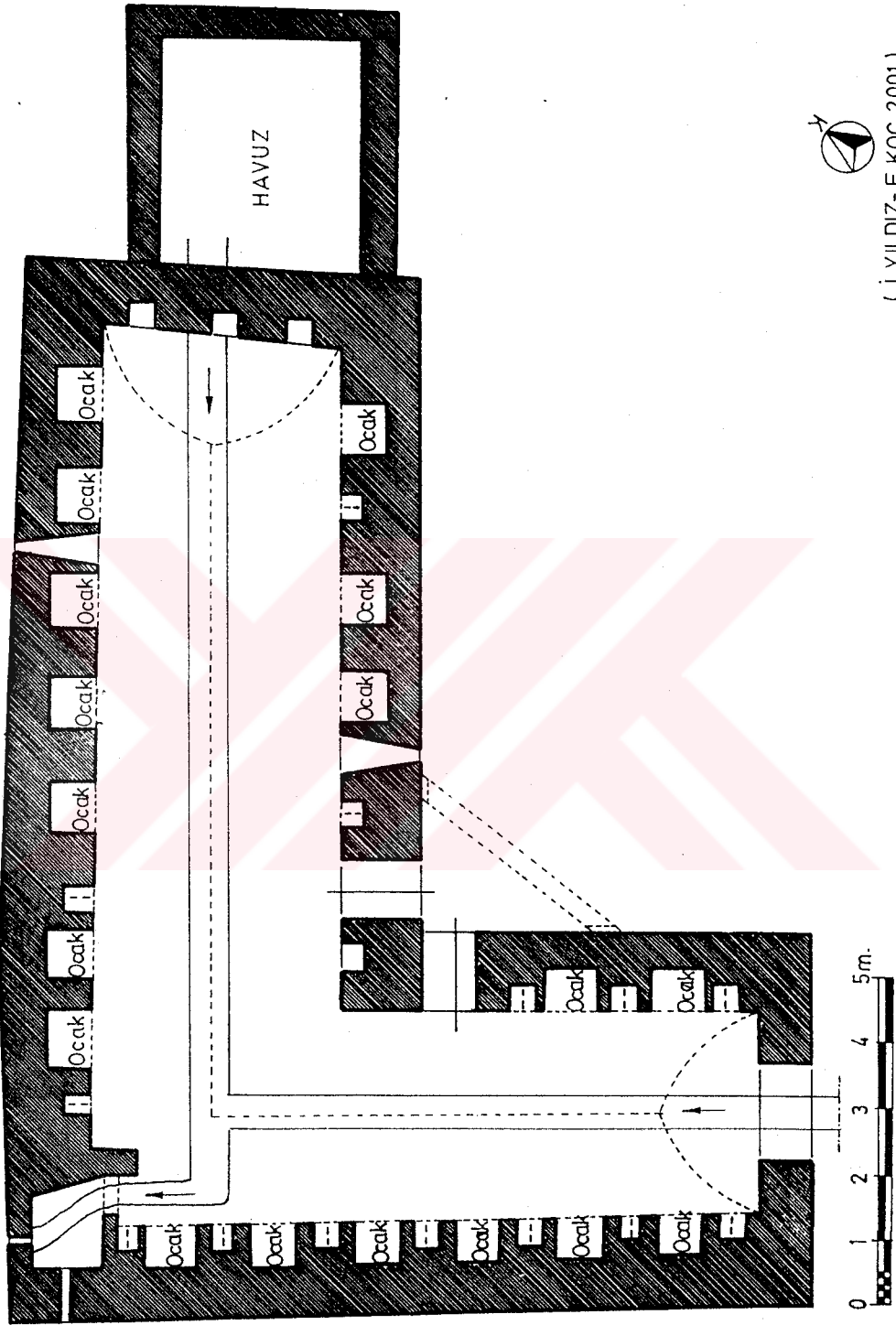

(İ.YILDIZ- E.KOÇ.2001)

Çizim : 21- Hacı Abdullah Bey Çamaşırlıhanesi Planı.

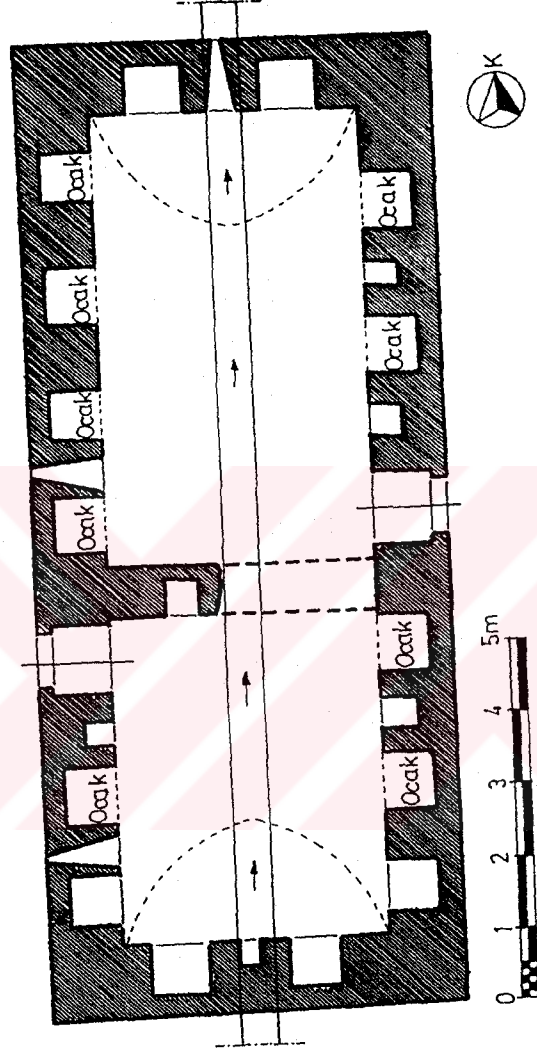

Çizim : 20- Başkavak Köyü Çamaşırhane Planı.

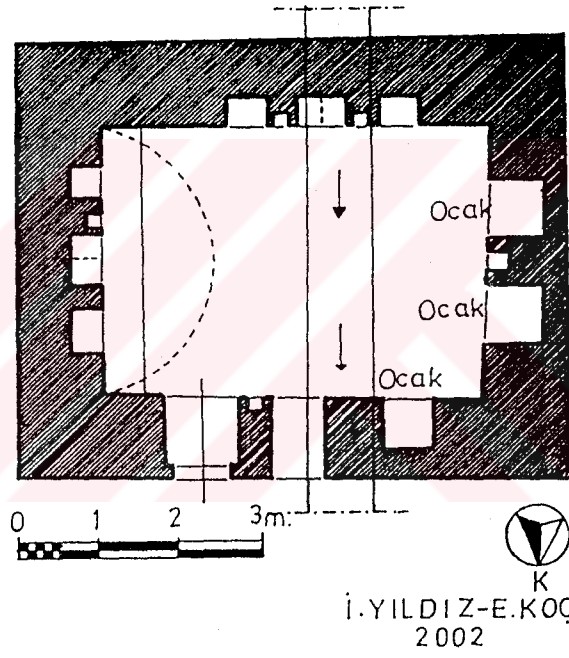
(İ.YILDIZ- E.KOÇ. 2001)

Çizim : 21- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhane Planı.

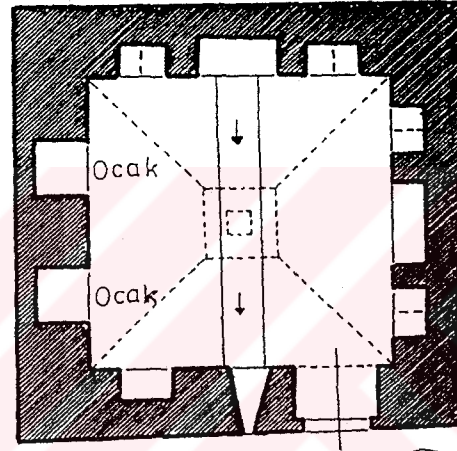
(İ.YILDIZ - E.KOC. 2002)

Çizim : 22- Meydan Çamaşırhane Planı.

Çizim : 23- Necmettin Kaya Çamaşırvhanesi Planı.

LEV. XXV

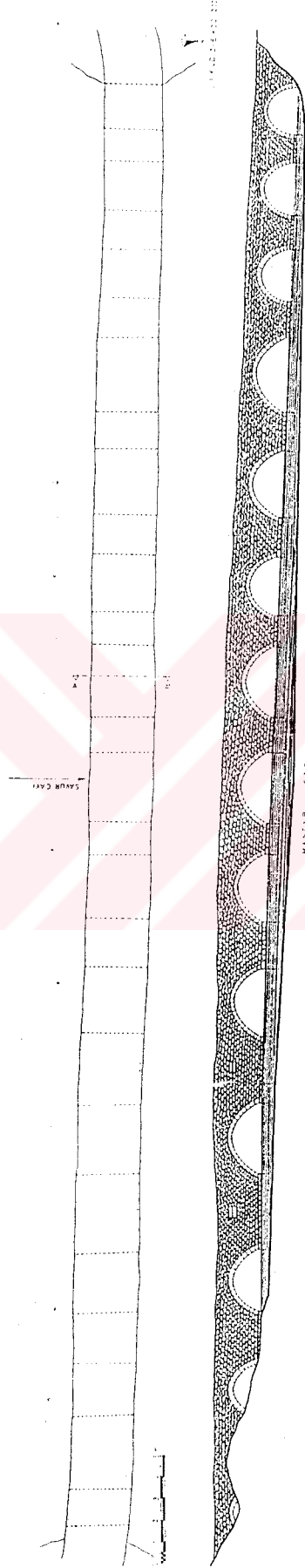

0 1 2 m.

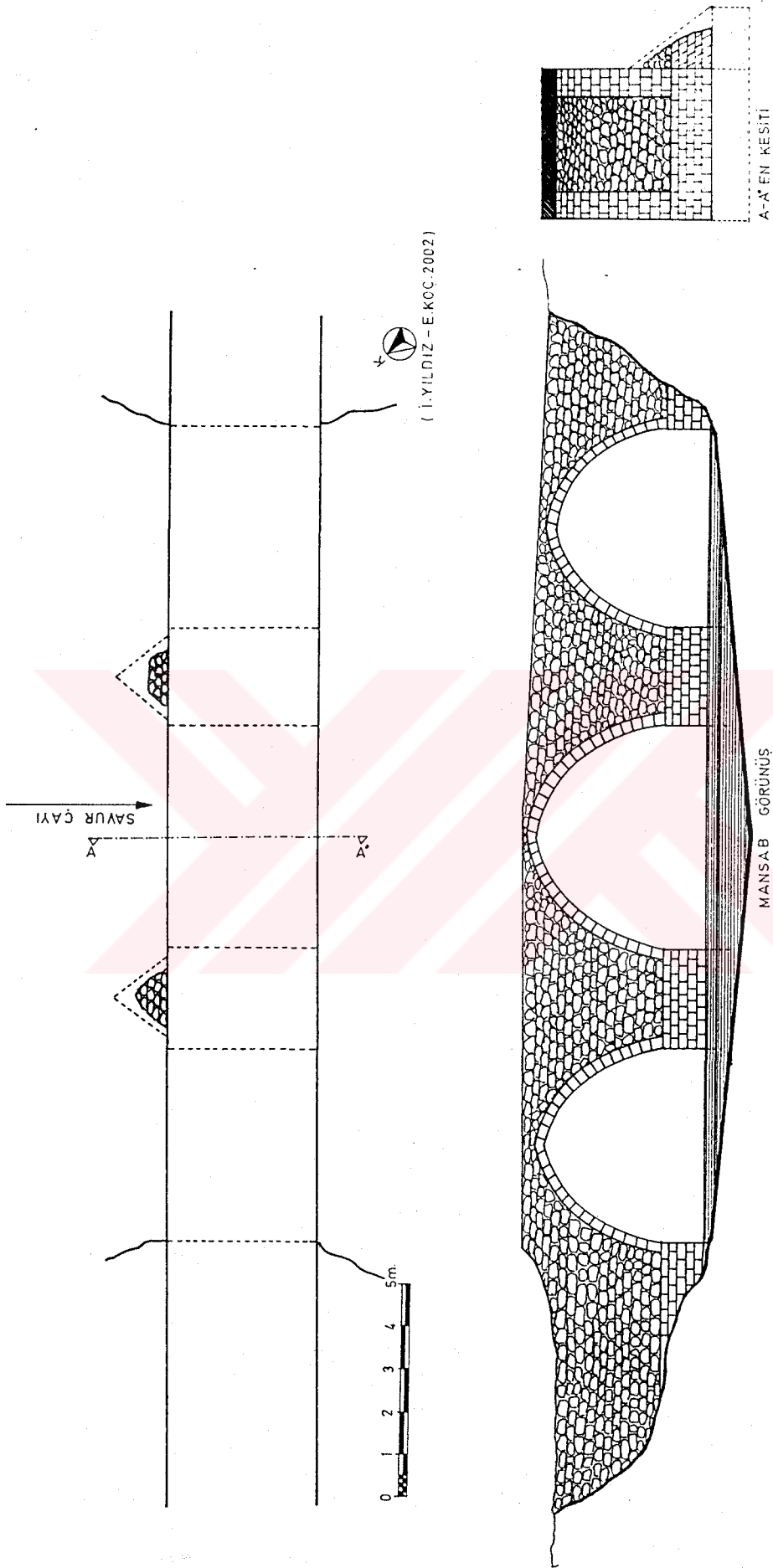

İ.YILDIZ E.KOÇ
2002

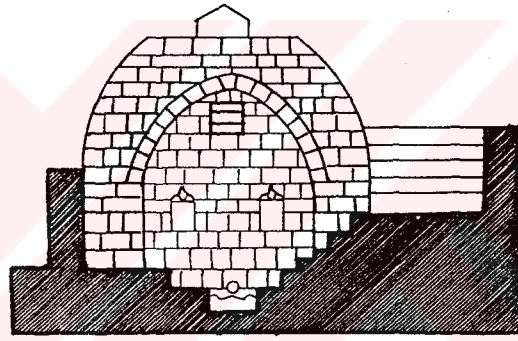
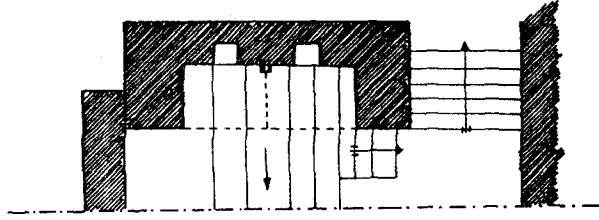
Çizim : 24- Ömer Bey Çamaşırvhanesi Planı.

Çizim : 25- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü, Planı - En Kesiti - Mansap Görünüşü.

Çizim : 26- Hisarkaya Köyü Köprüsü Planı - En Kesiti - Mansab Görünüşü.

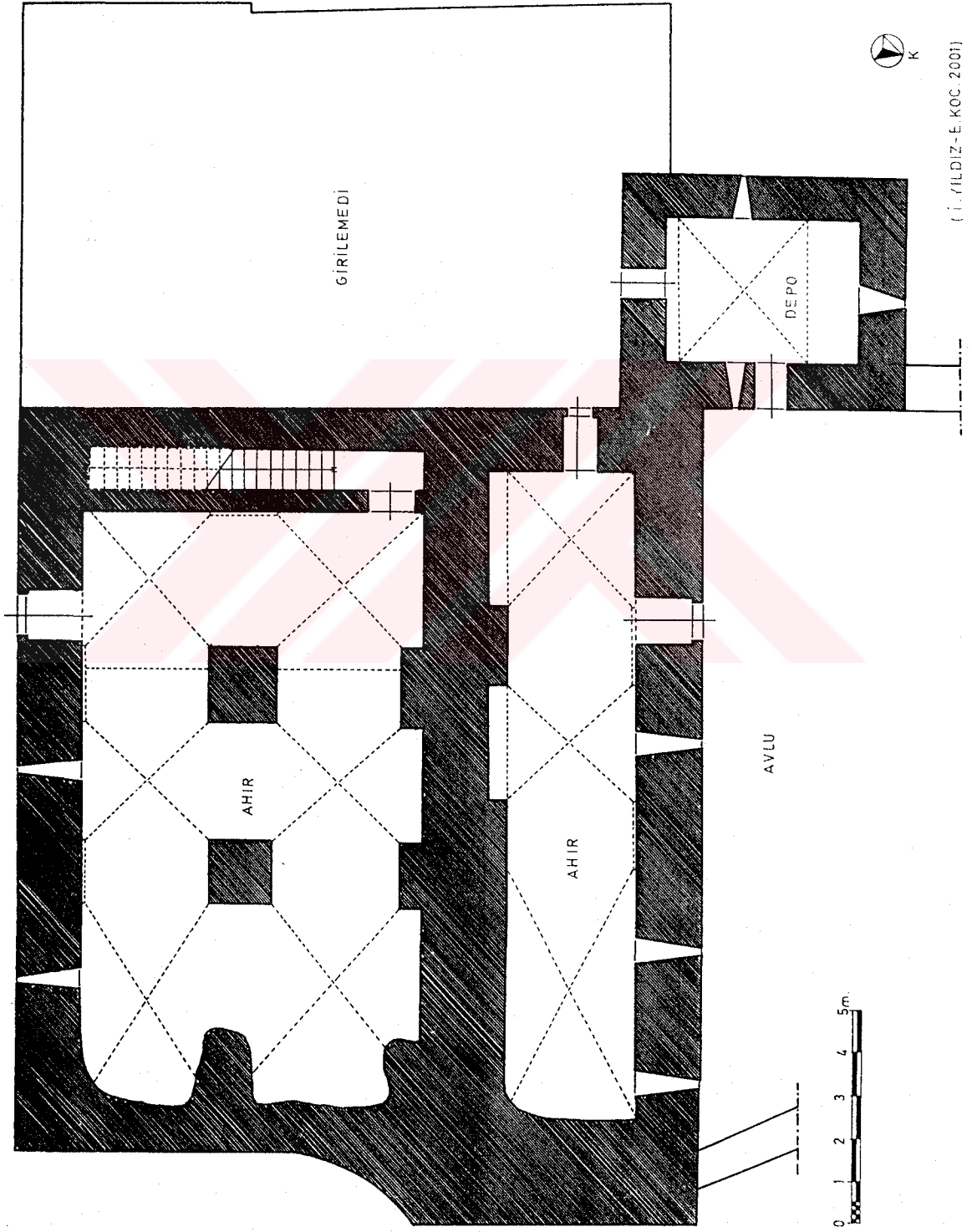

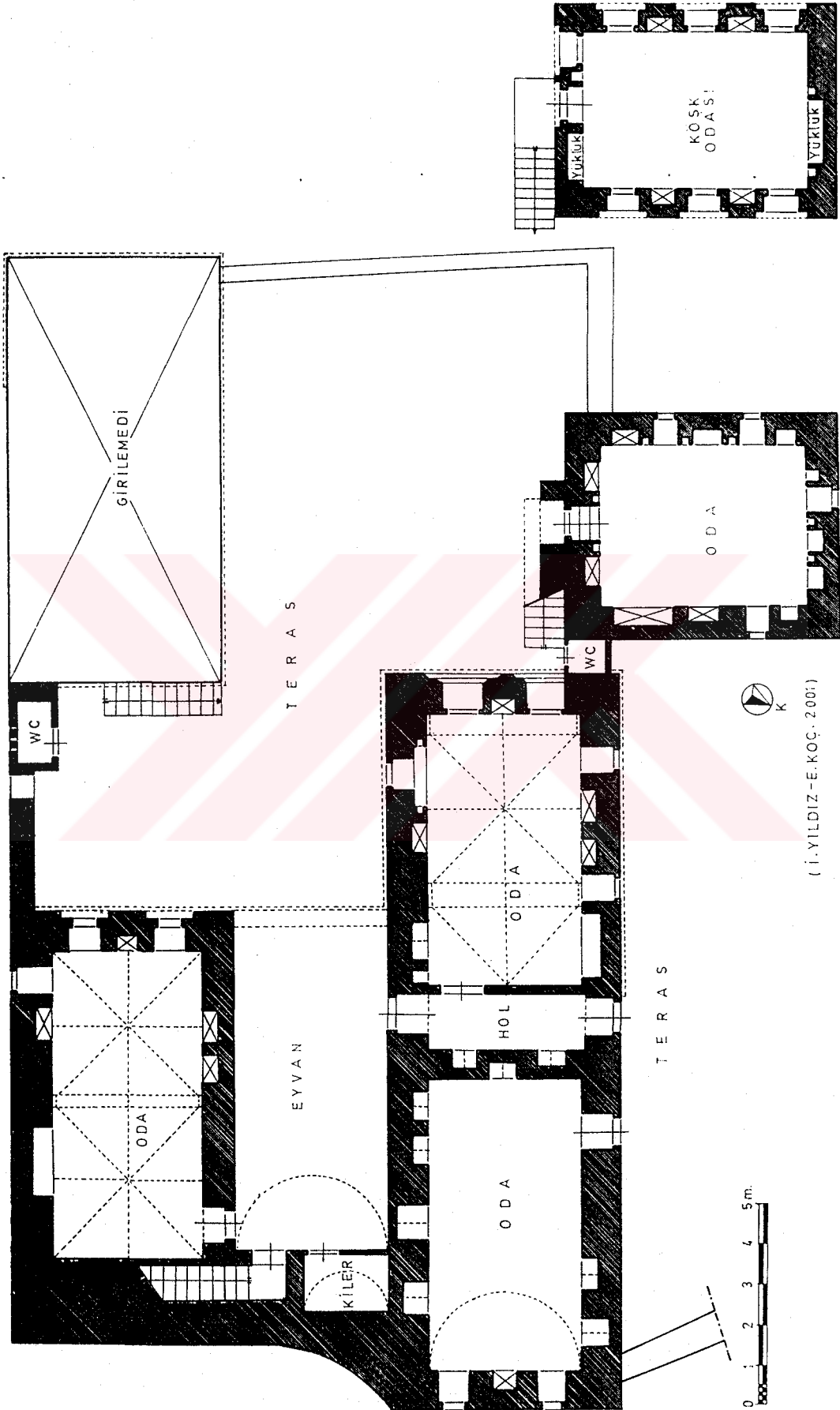
0 1 2 3m.

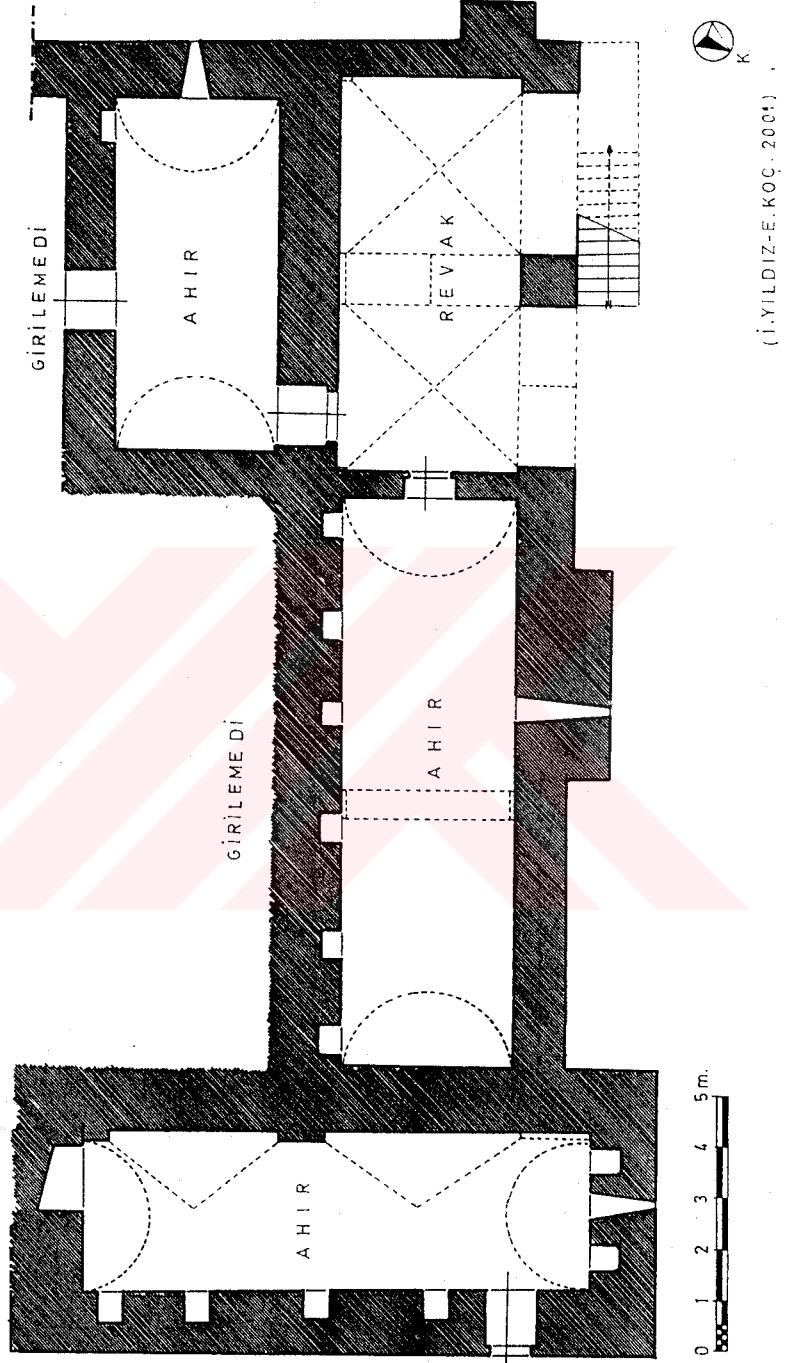

(İ.YILDIZ-E.KOÇ.2001)

Çizim : 27- Meydan Çeşmesi Planı – Kesiti – Cephe Görünüşü.

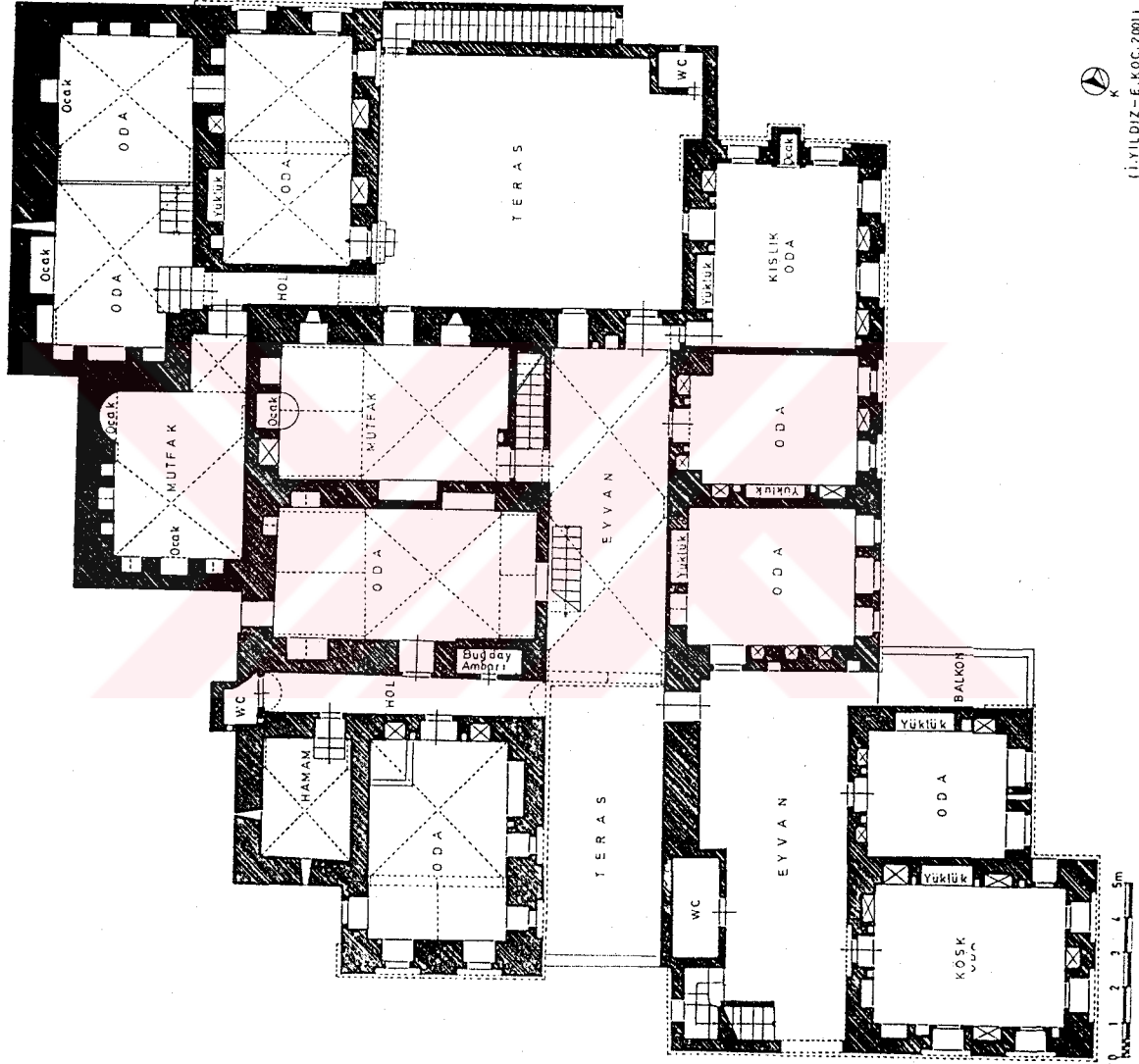

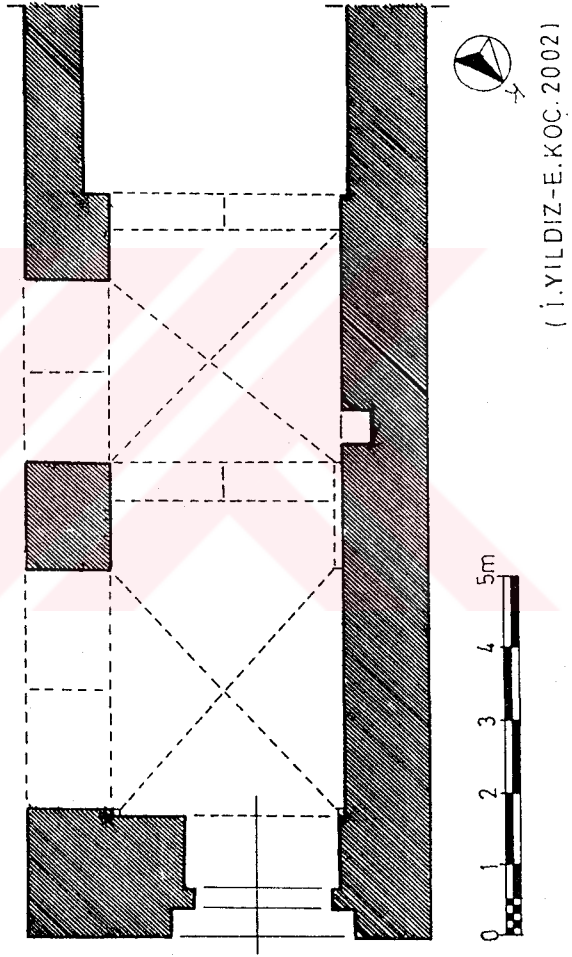

Çizim : 30- Hacı Bey Köşkü Bodrum Kat Planı.

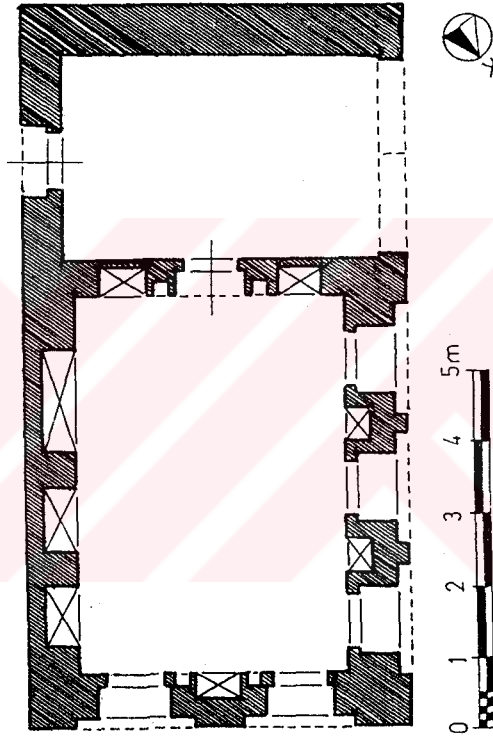
**BİTİŞİK
BİRA**

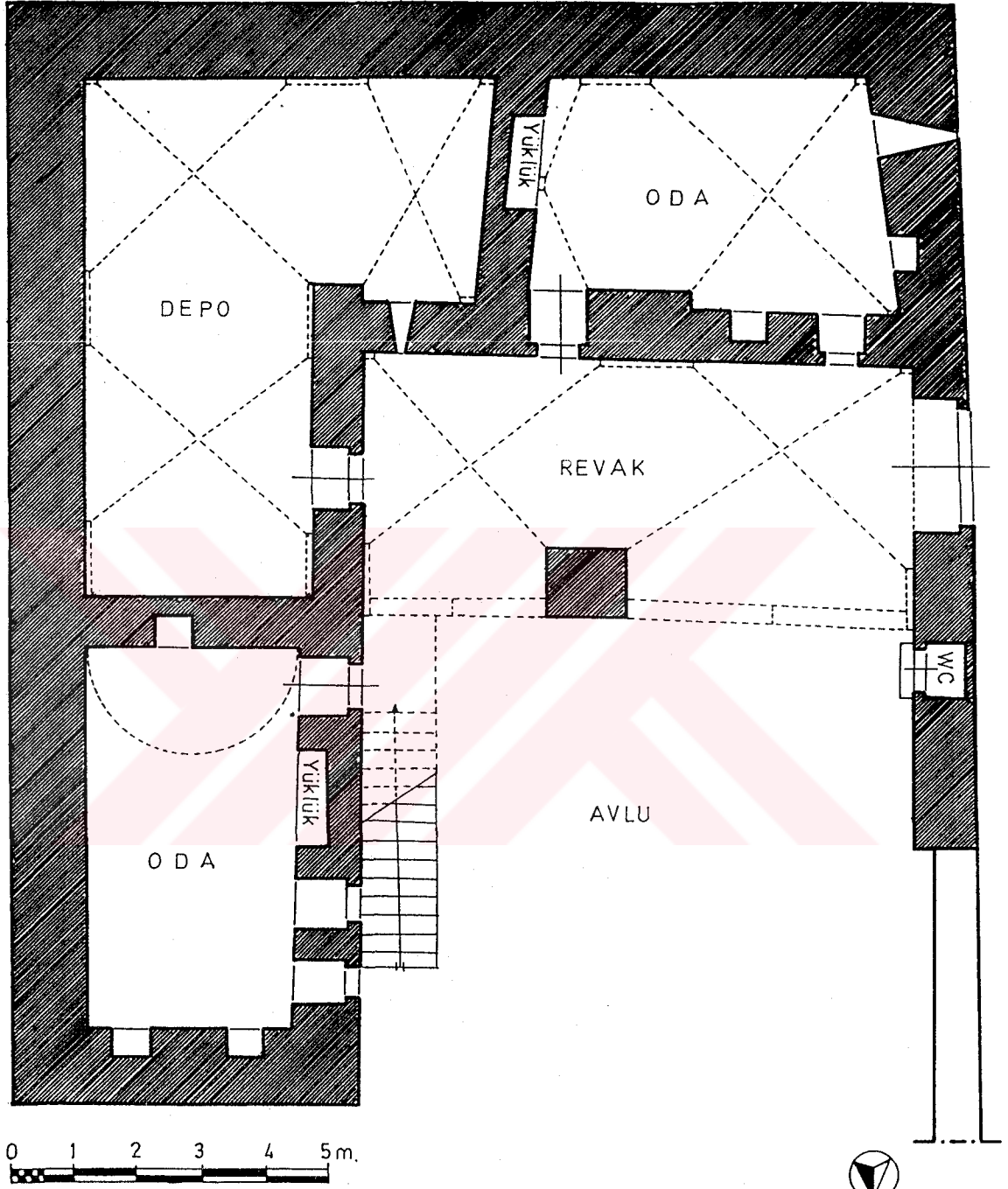

Çizim : 33- Bahattin Erdem Evi Zemin Kat Planı.

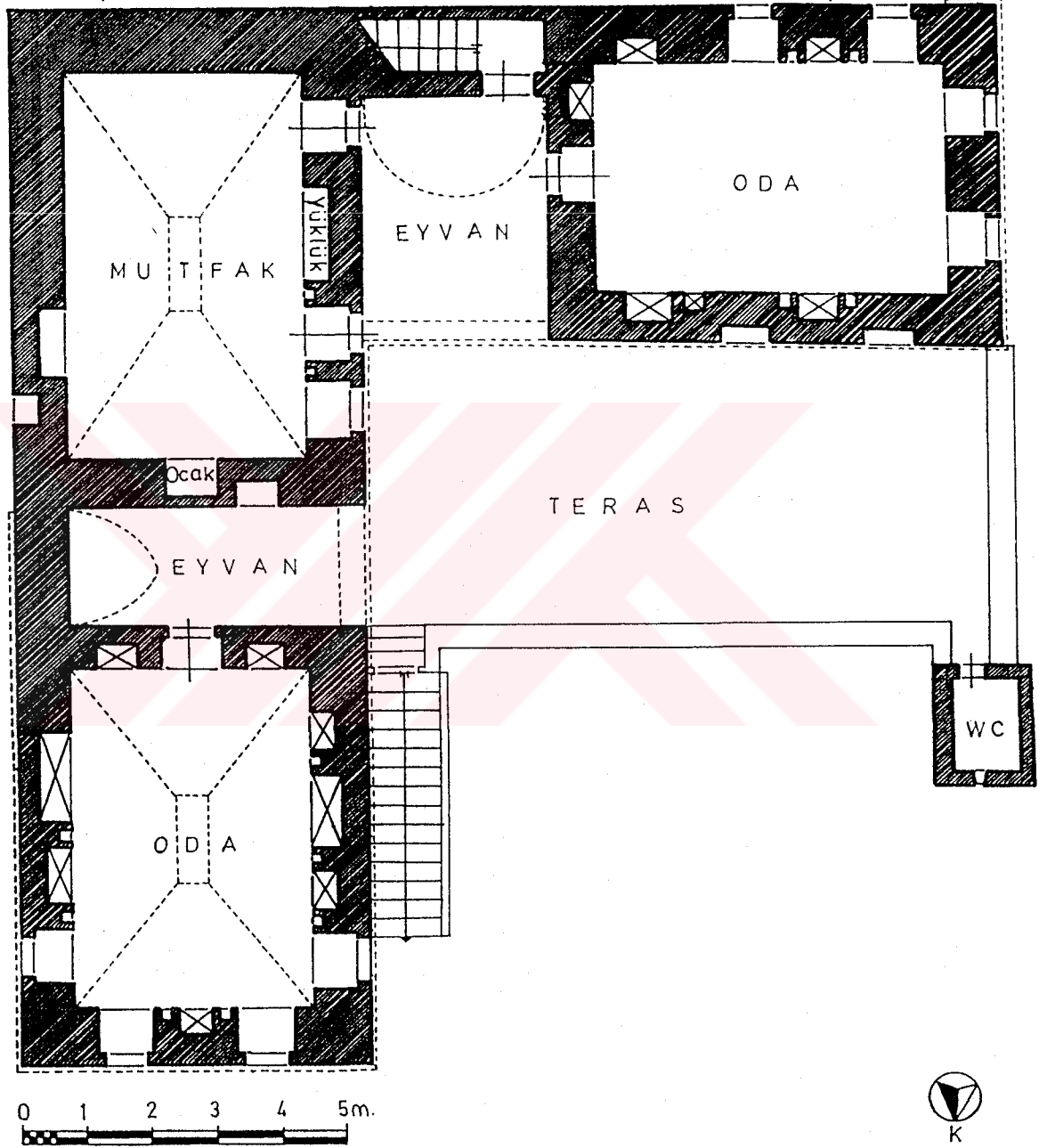
(İ. YILDIZ - E. KOÇ, 2002)

Çizim : 34- Bahattin Erdem Evi Üst Kat Planı.

(İ.YILDIZ-E.KOÇ. 2001)

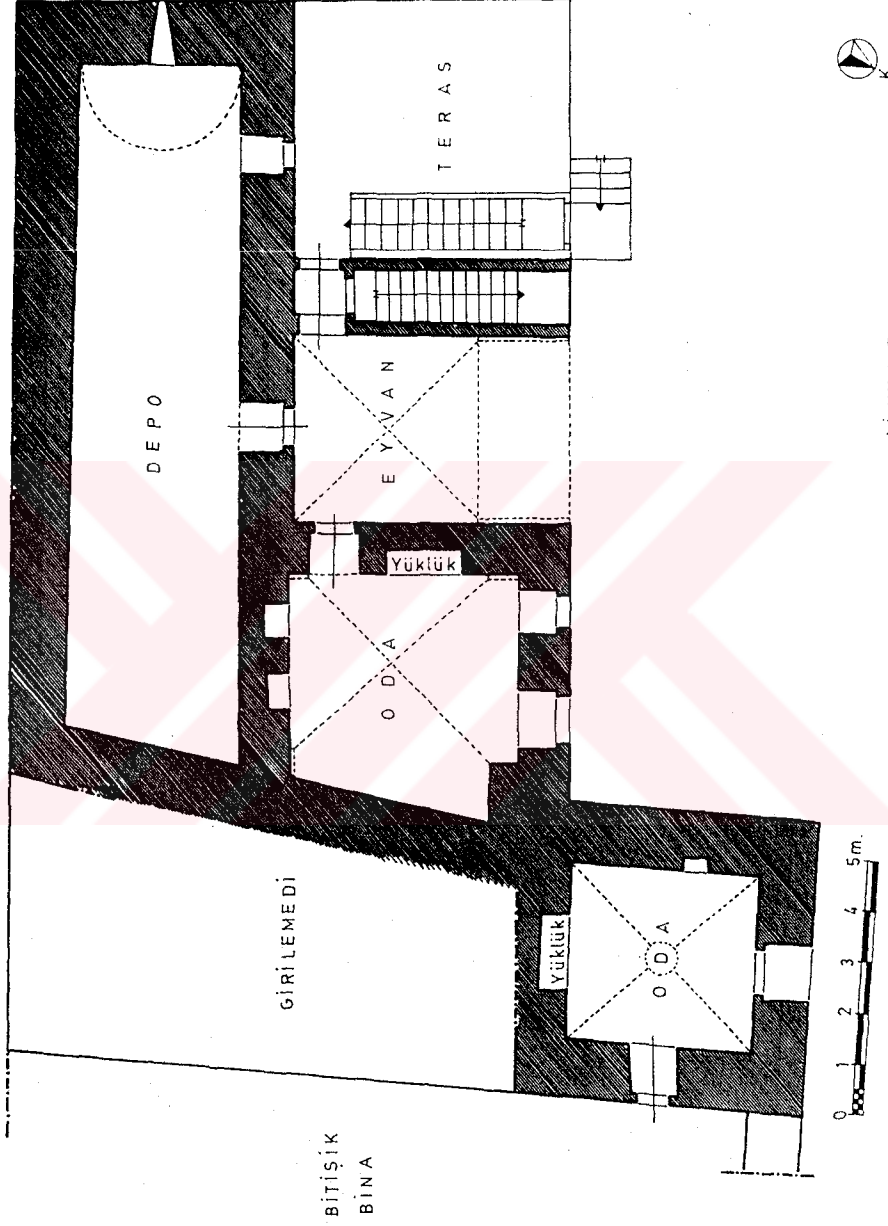
Çizim : 35- Enver Aras Evi Zemin Kat Planı.

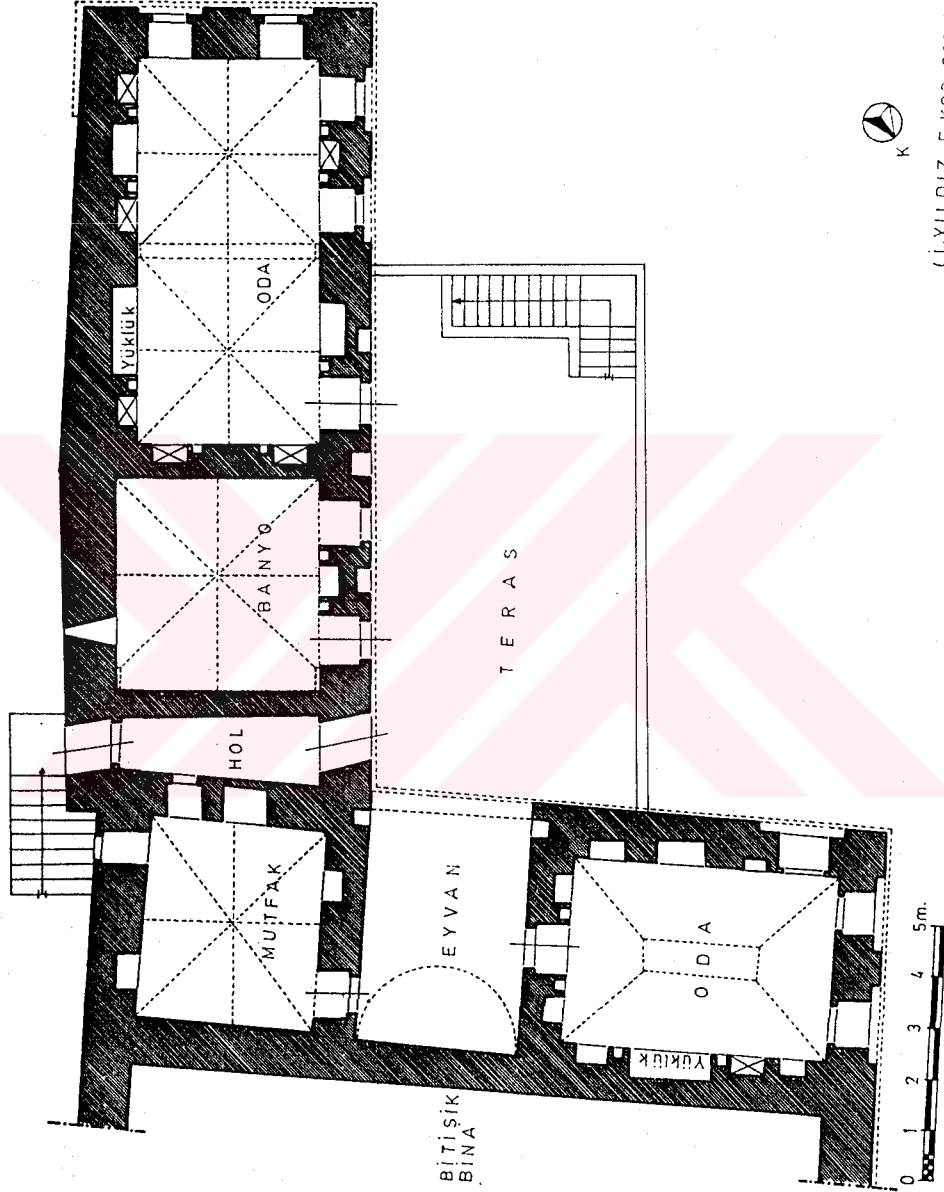
(İ.YILDIZ E.KOÇ.2001)

Çizim : 36- Enver Aras Evi Üst Kat Planı.

LEV. XXXVIII

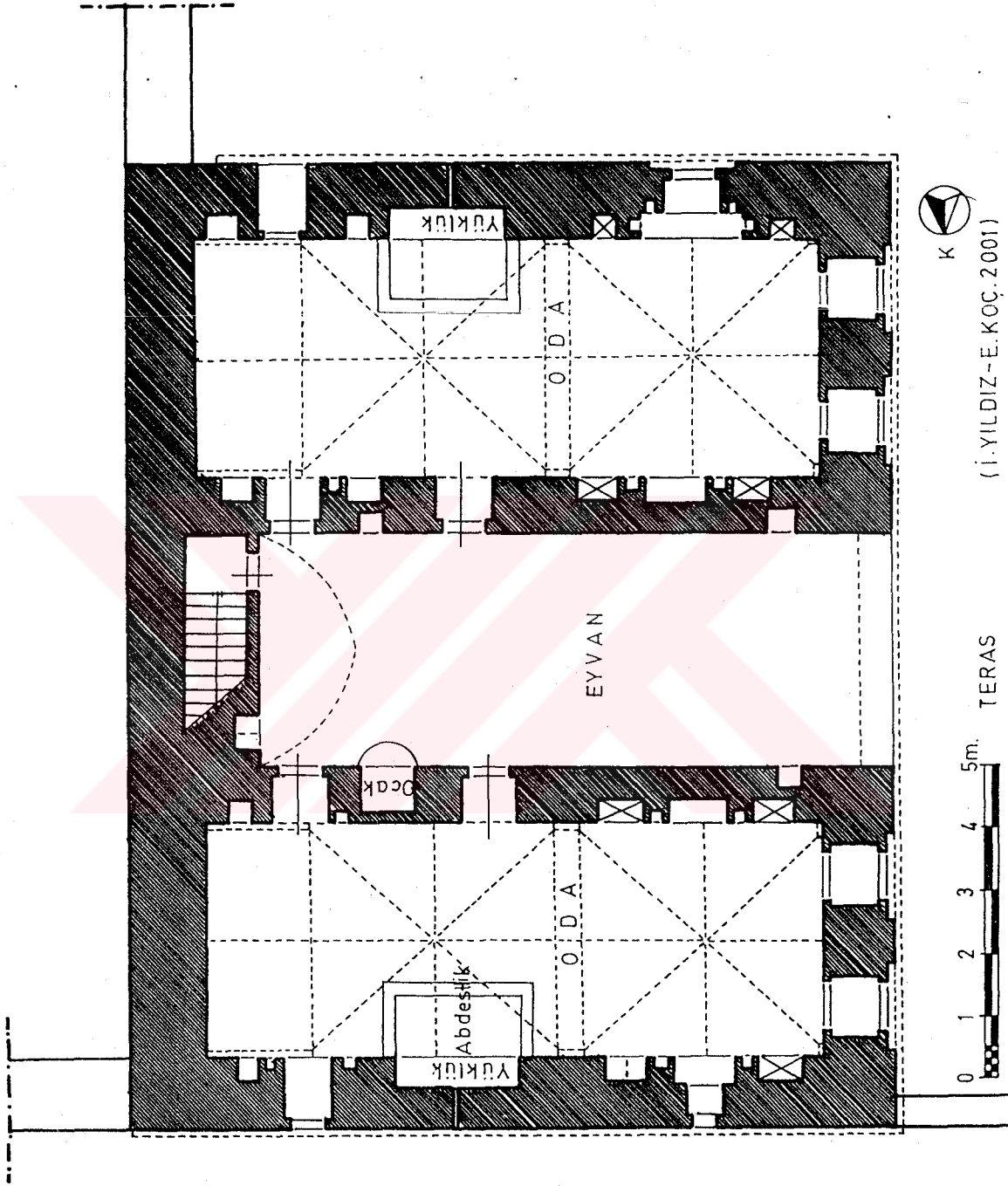

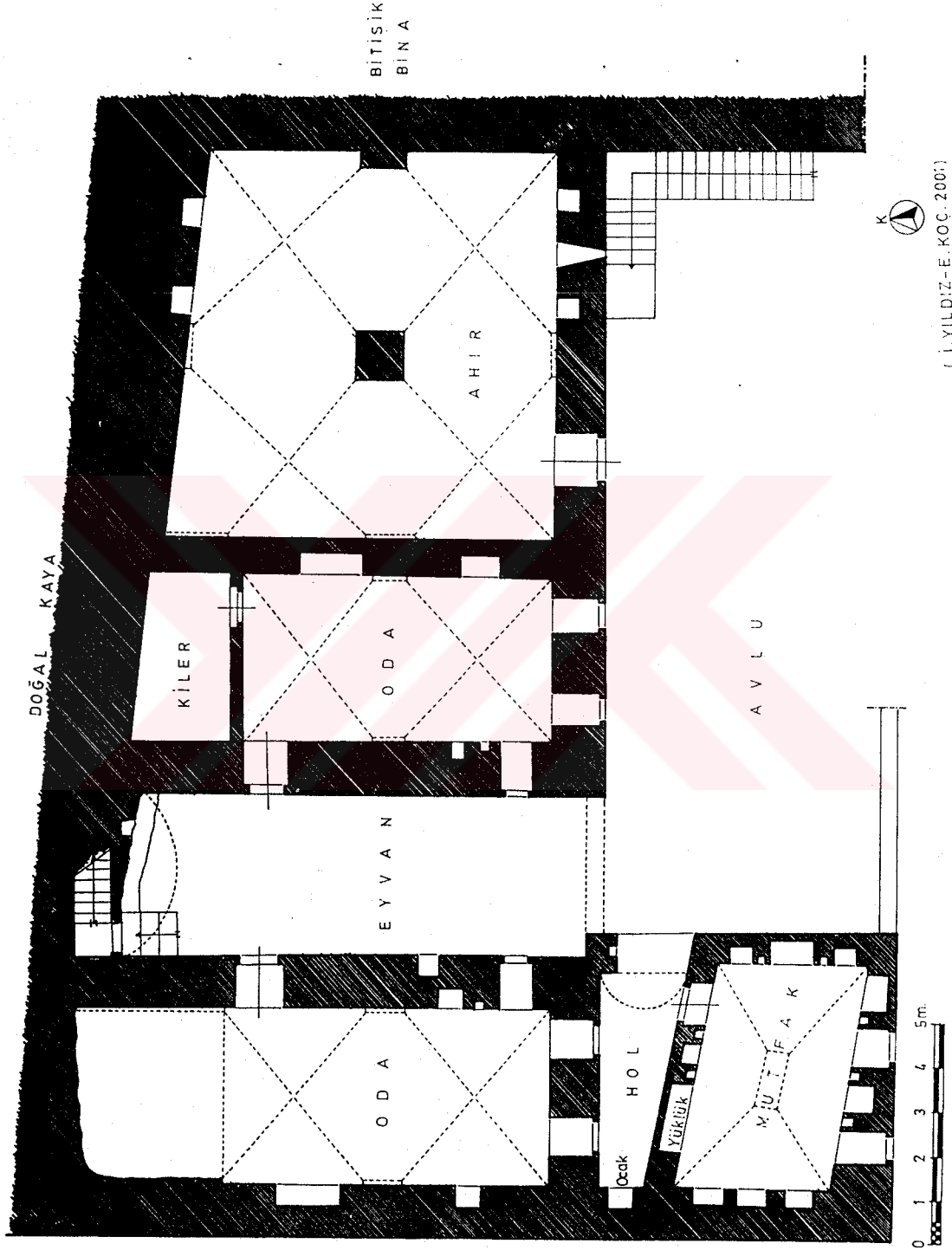
Çizim : 37- Asım Fidan Evi Zemin Kat Planı.

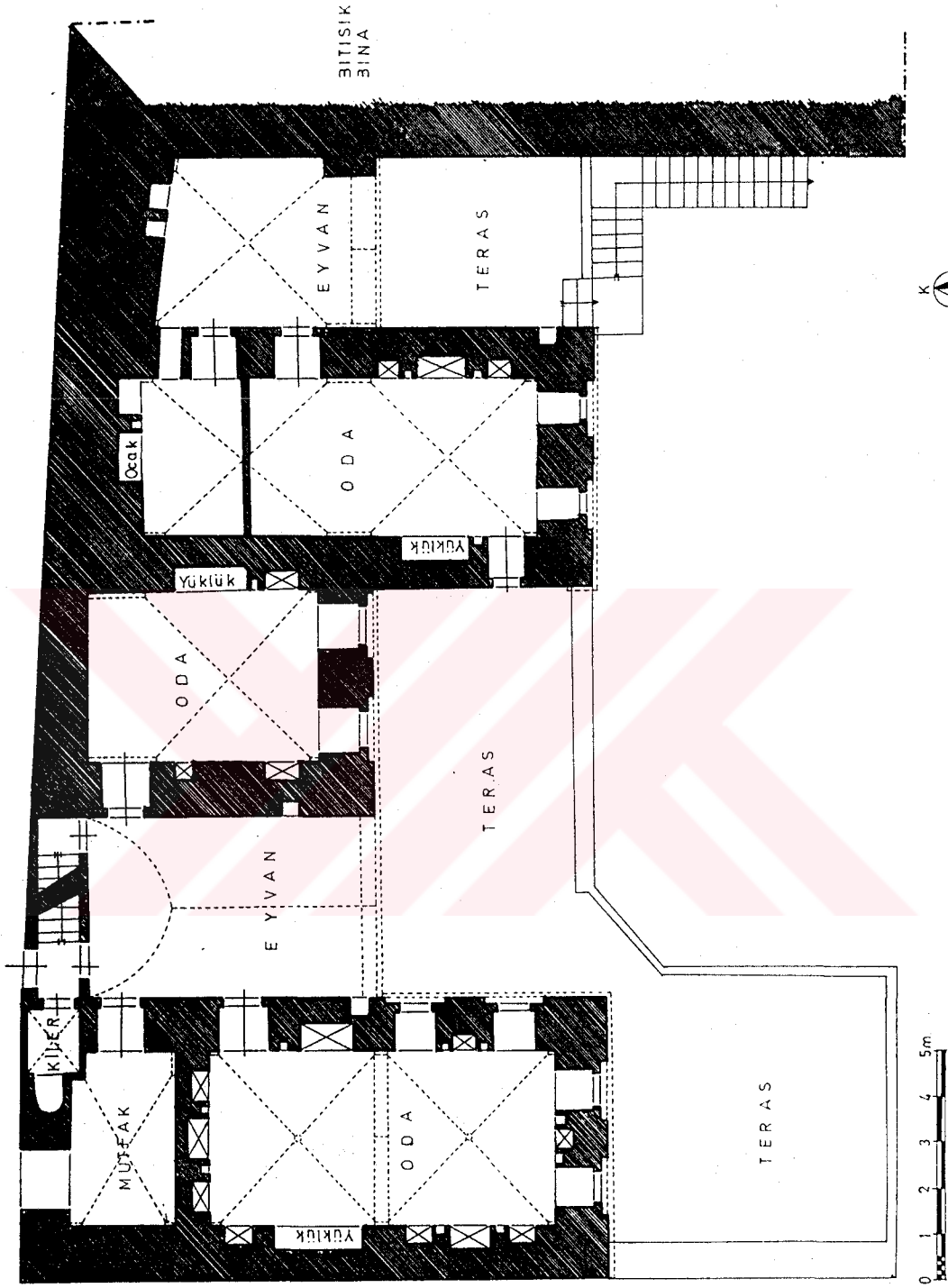

Çizim : 38- Asım Fidan Evi Üst Kat Planı.

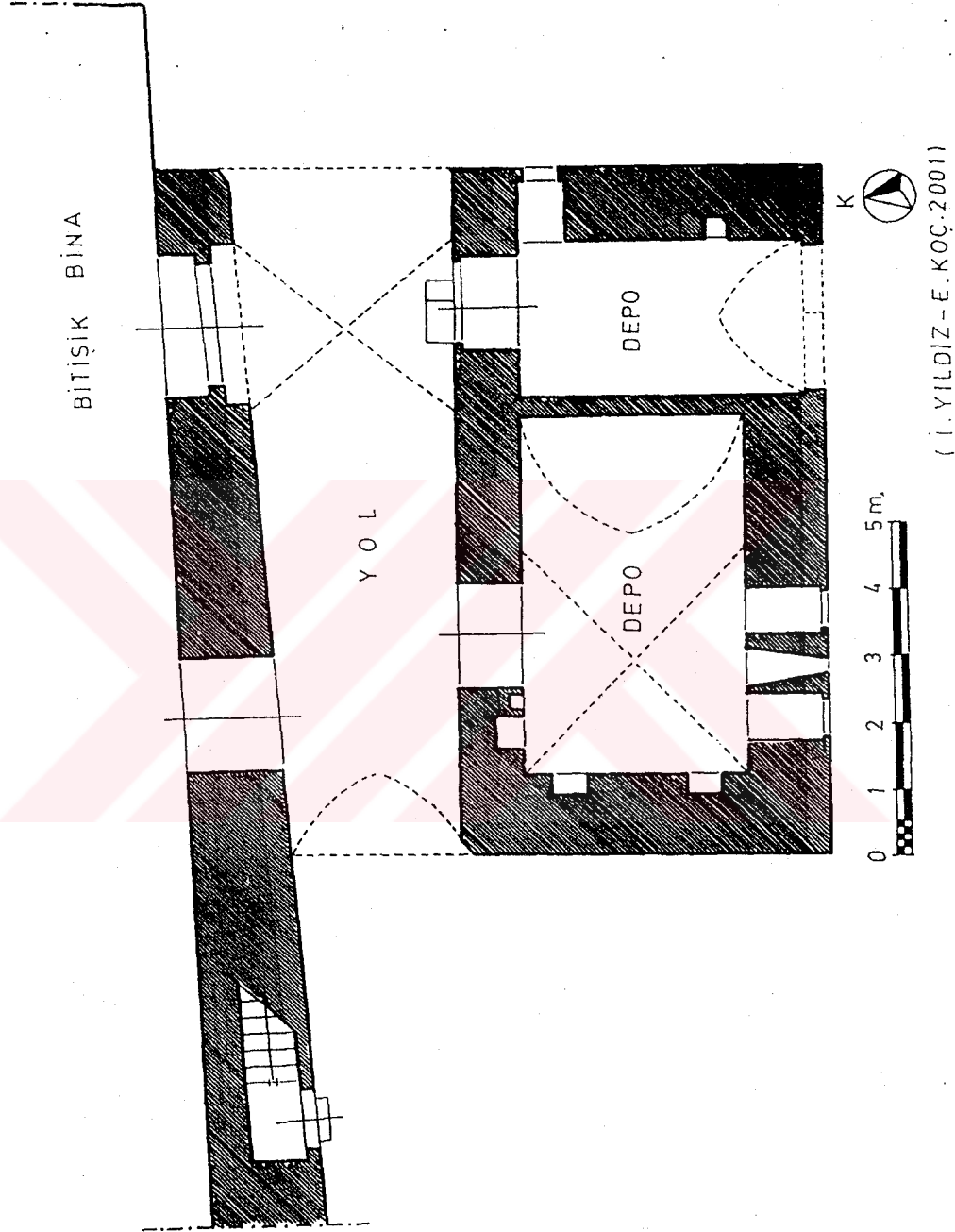
LEV. XL

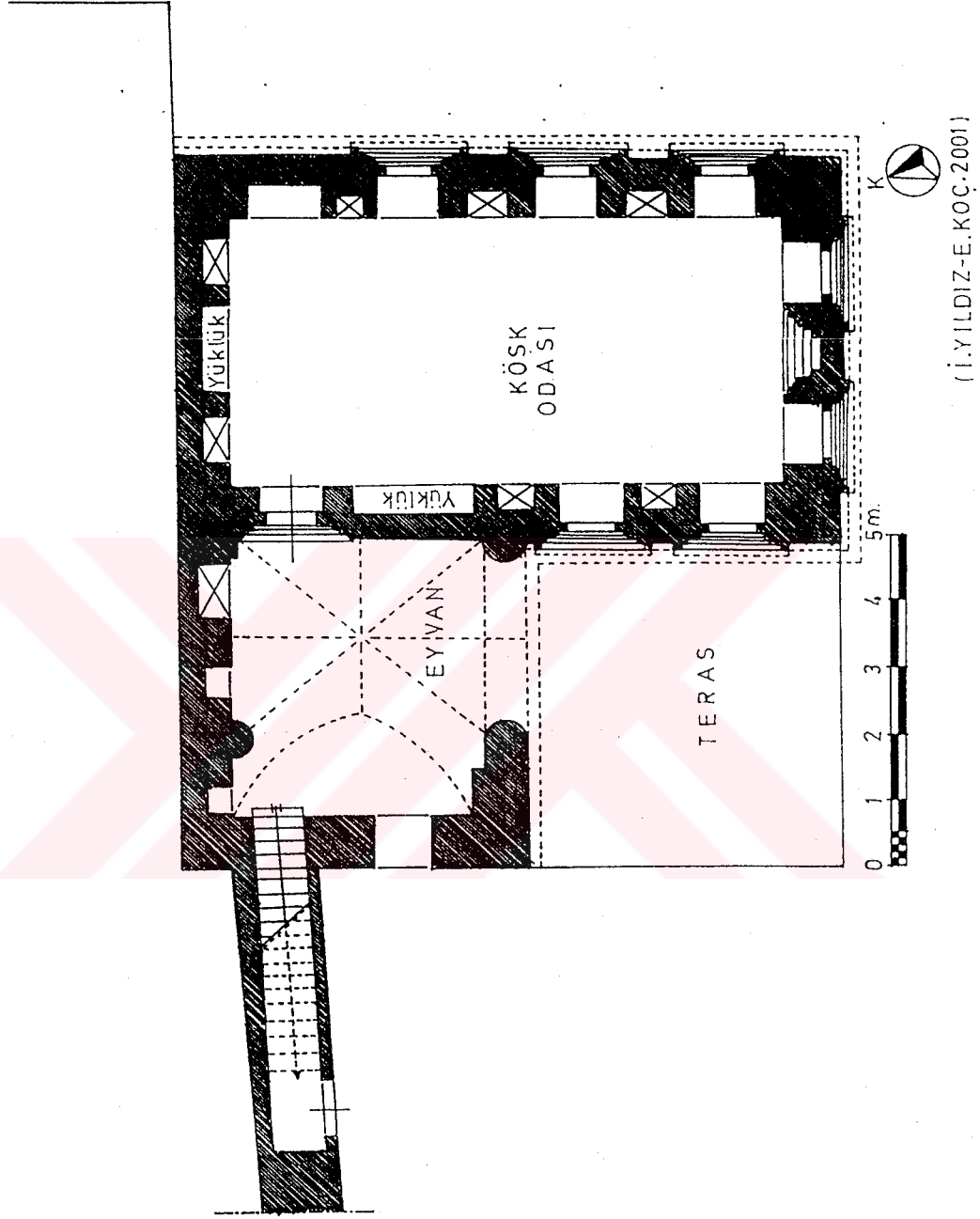

(İ. YILDIZ - E. KOC. 2001)

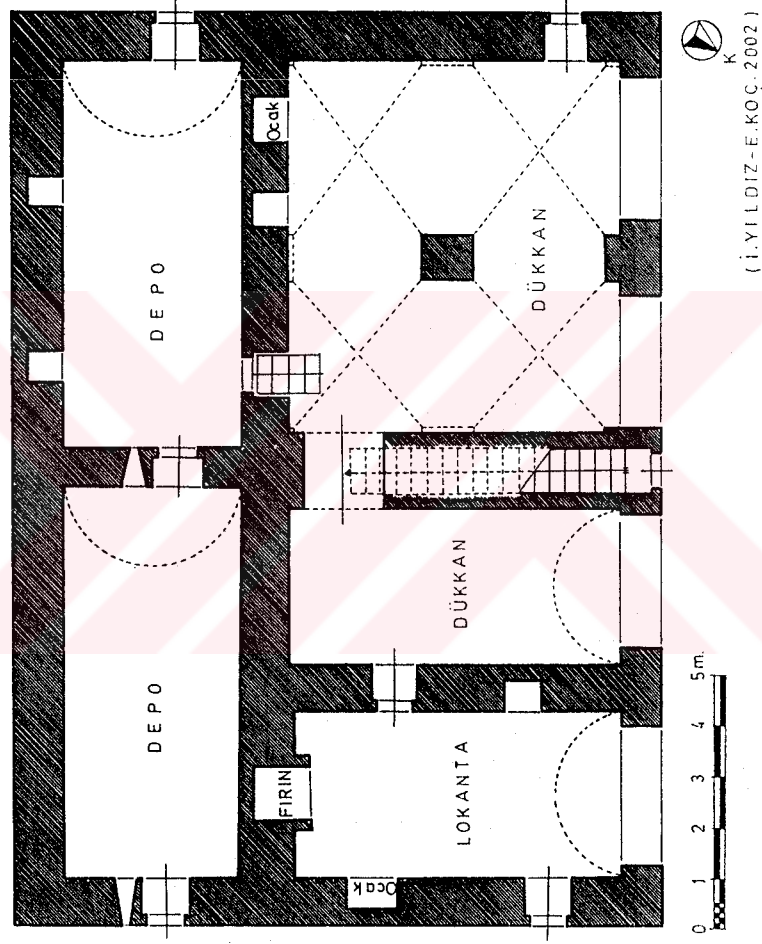

Çizim : 42- Mecit Kaya Evi Zemin Kat Planı.

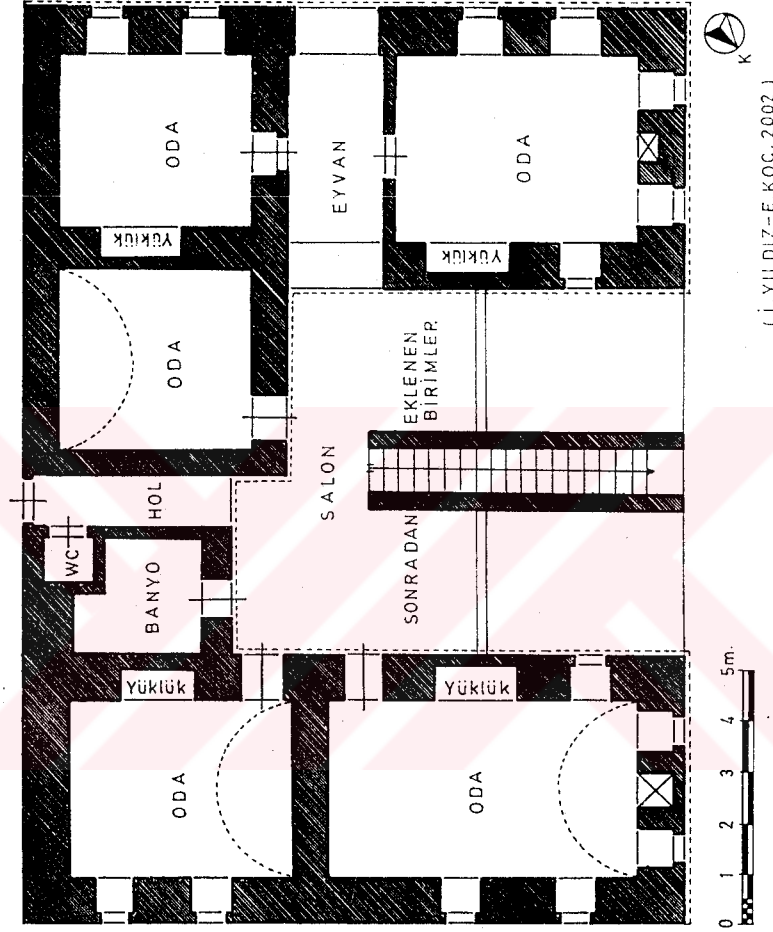
LEV. XLIV

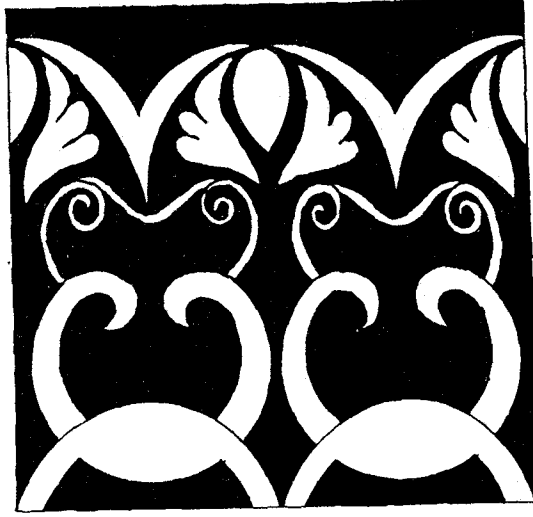
Çizim : 43- Mecit Kaya Evi Üst Kat Planı.

Çizim : 44- Adnan Kaya Evi Zemin Kat Planı.

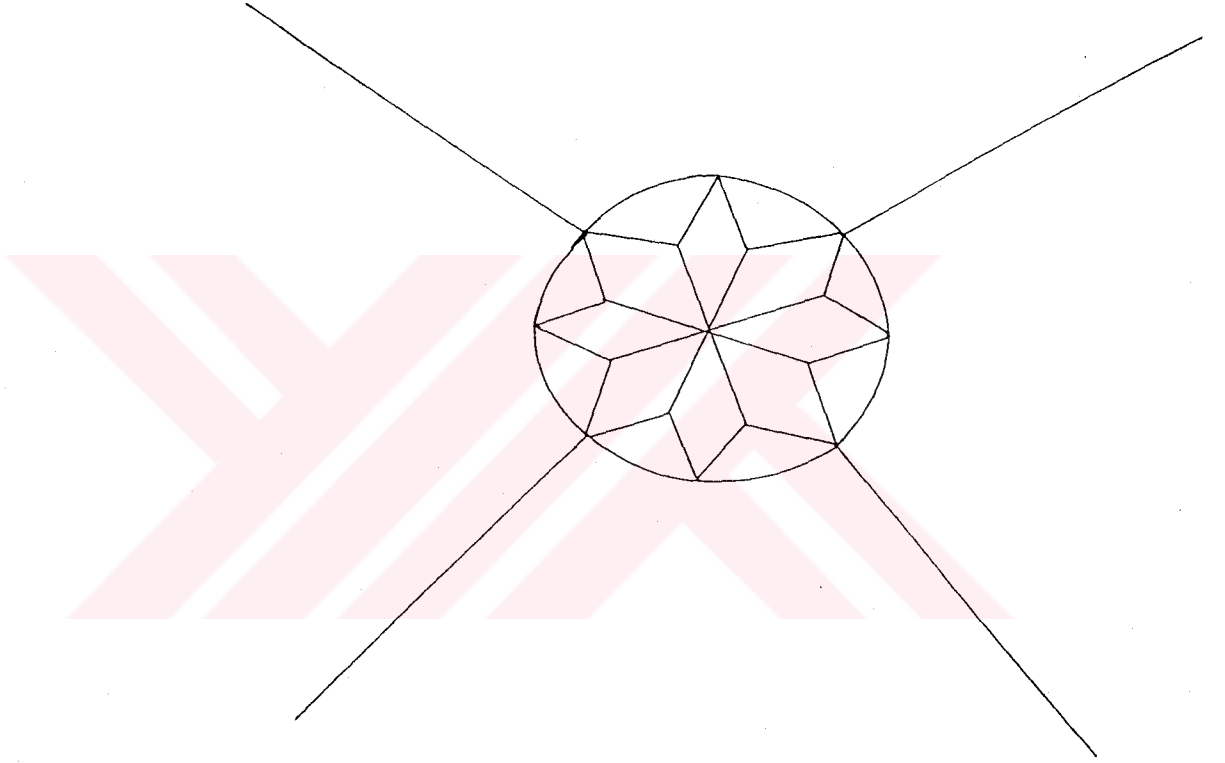
Çizim : 45- Adnan Kaya Evi Üst Kat Planı.

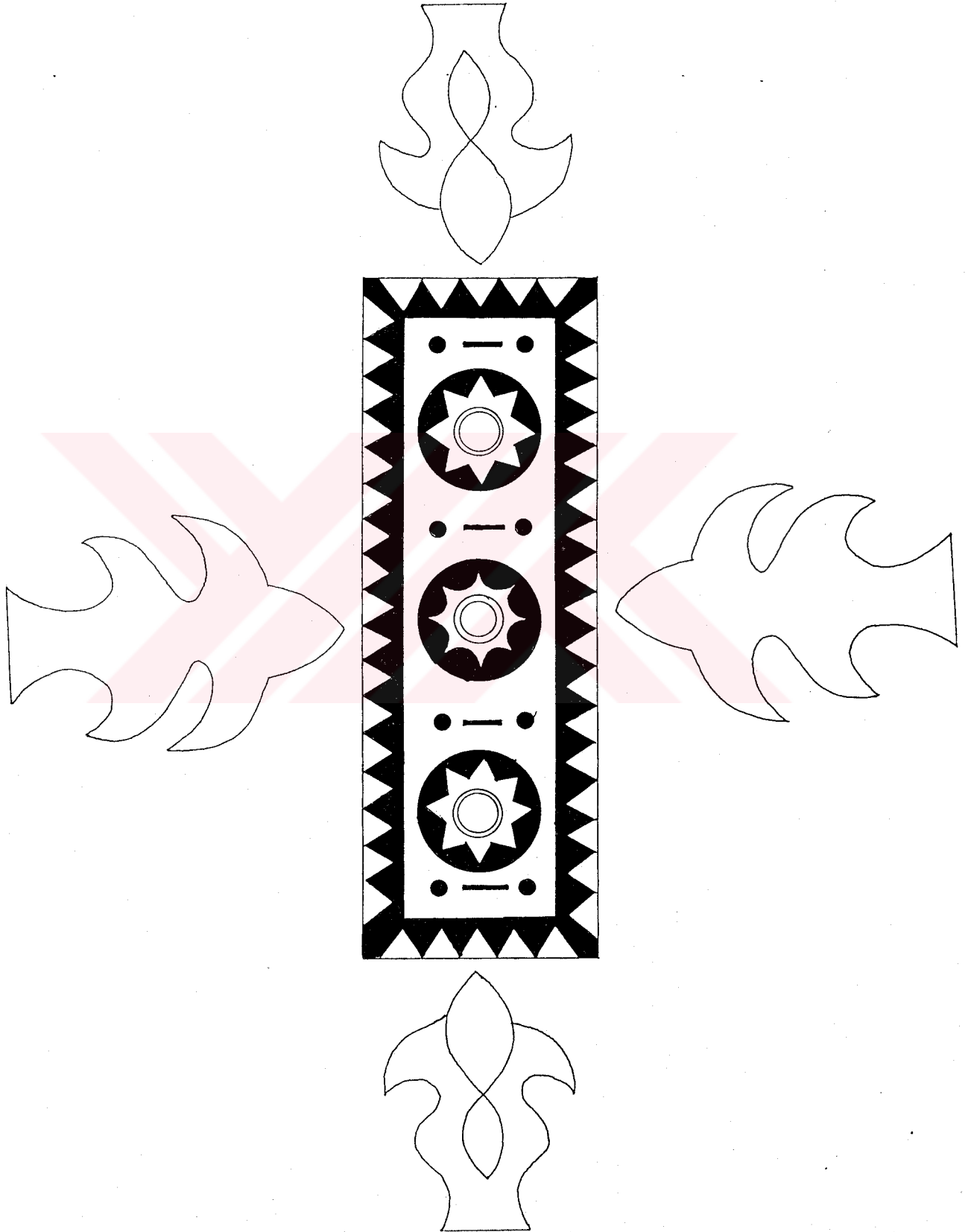
Çizim : 46- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Süsleme.

Çizim : 47 - Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Süsleme.

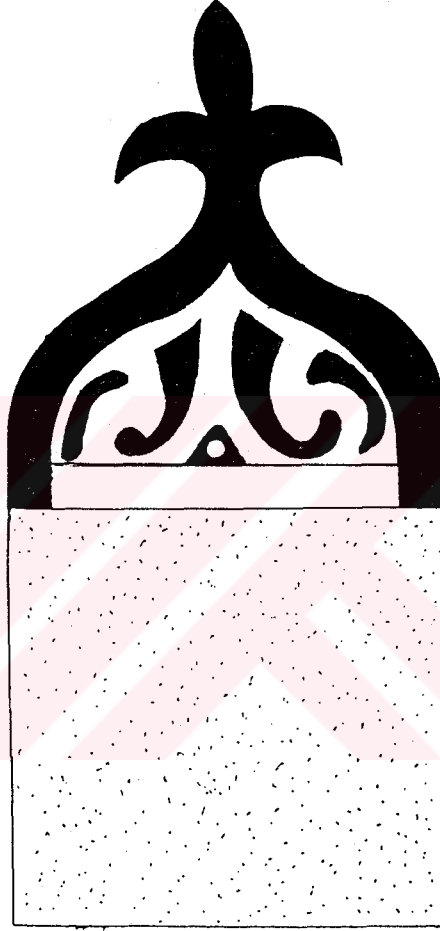

Çizim : 48- Asım Fidan Evi Zemin Katı Kuzeydoğudaki Odanın Tavanındaki Gülbezek.

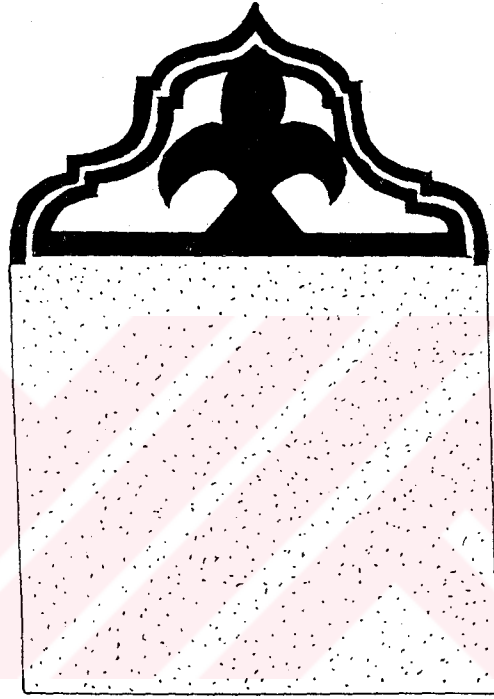

Çizim : 49- Asım Fidan Evi Üst Kat Kuzeydoğudaki Odanın Tavan Süslemesi.

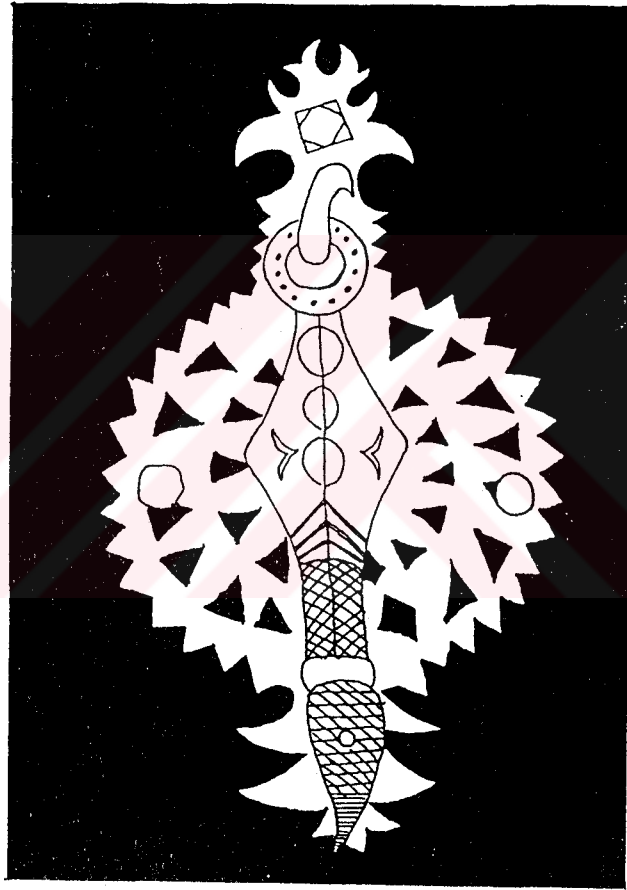
LEV. L

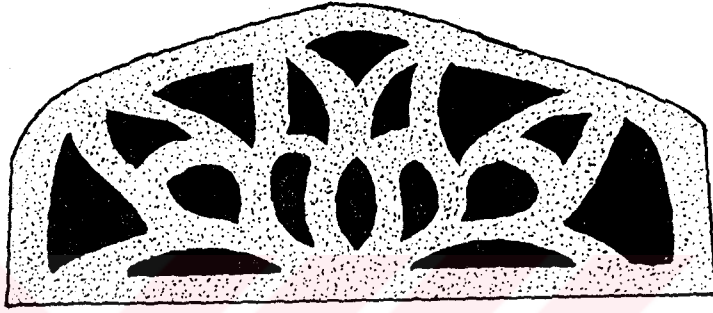
Çizim : 50- Asım Fidan Evi Niş Süslemesi.

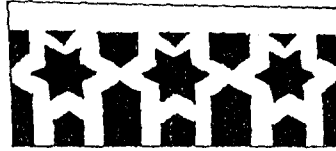
Çizim : 51- Asım Fidan Evi Niş Süslemesi.

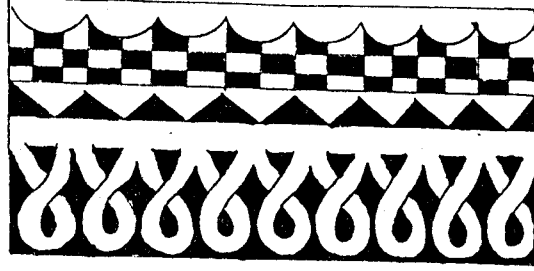
Çizim : 52- Mustafa Kaymaz Evi Kapı Tokmağı.

Çizim : 53- Mustafa Kaymaz Evi Vitraylı Pencere.

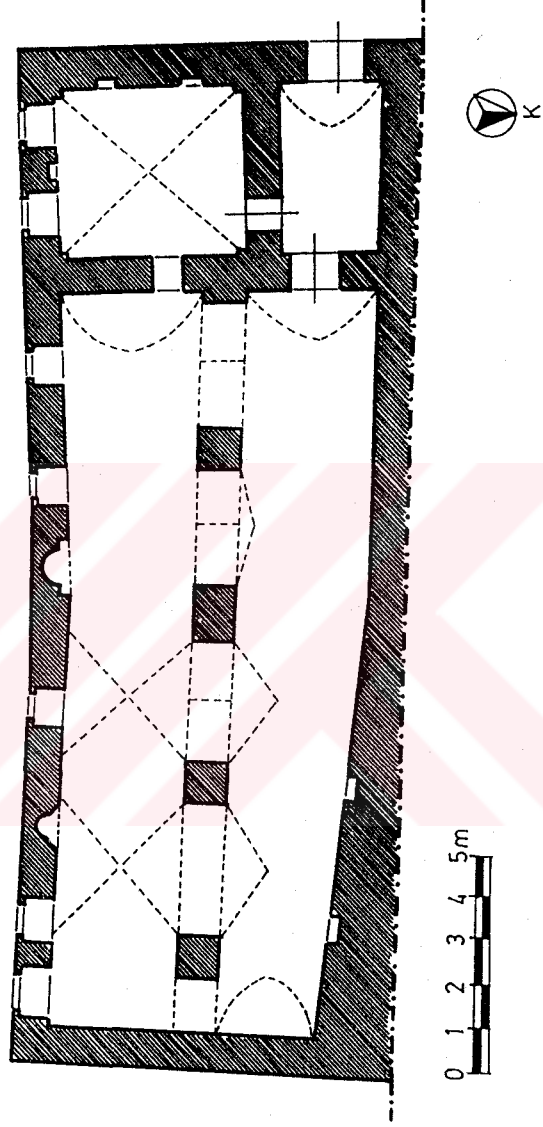
Çizim : 54- Mecit Kaya Evi Cephe Süslemesi Altı Kollu Yıldız.

Çizim : 55- Mecit Kaya Evi Cephe Süslemesi.

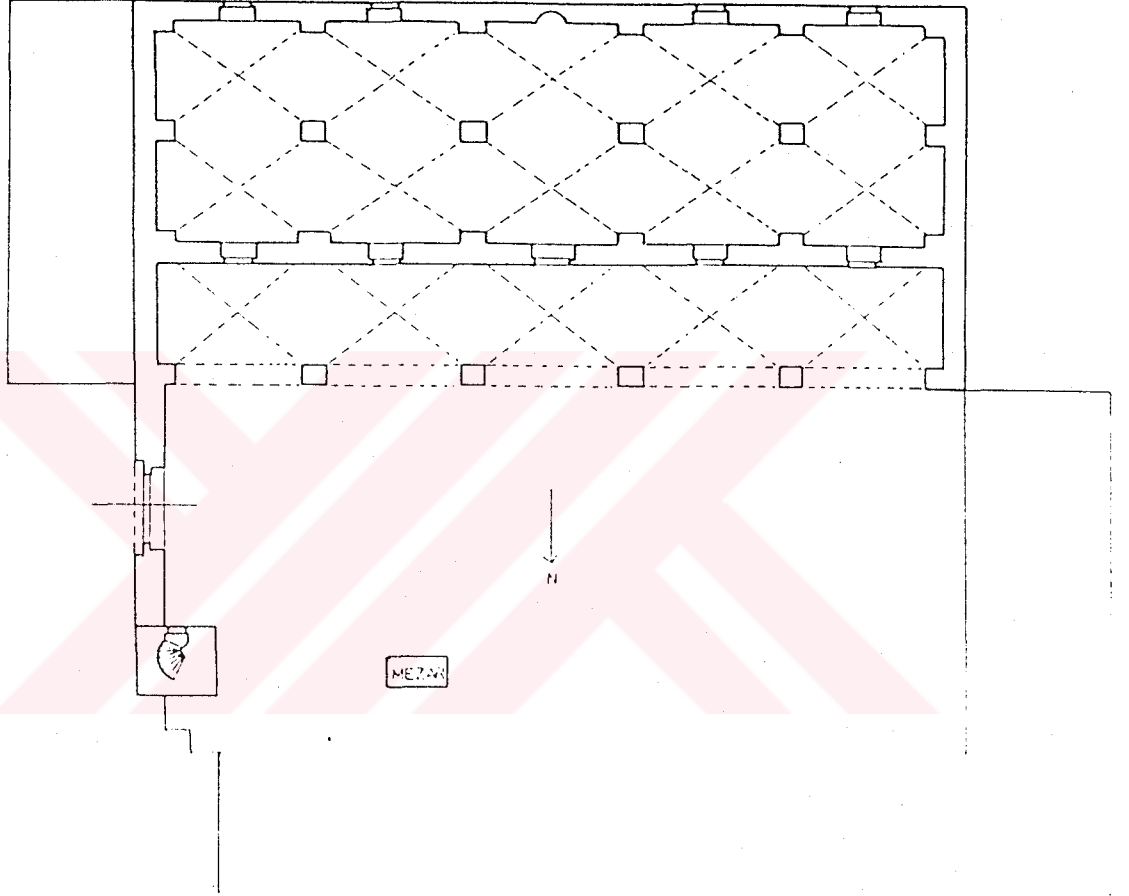

Çizim : 56- Mecit Kaya Evi Kıvrıklal Süslemesi.

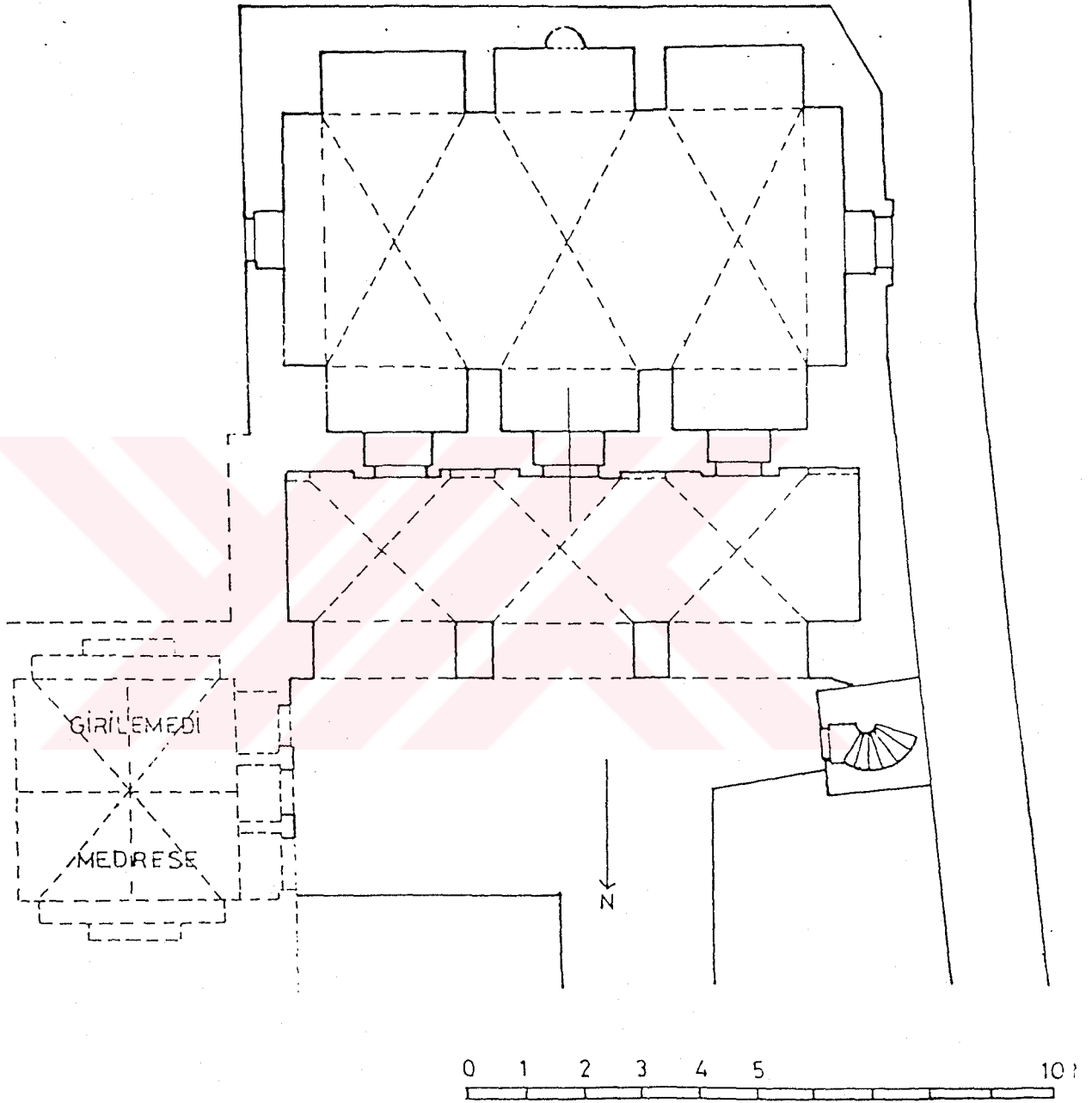

Çizim : 57- Mardin Şeyh Çubuk Camii Planı (M. Sözen'den İşlenerek).

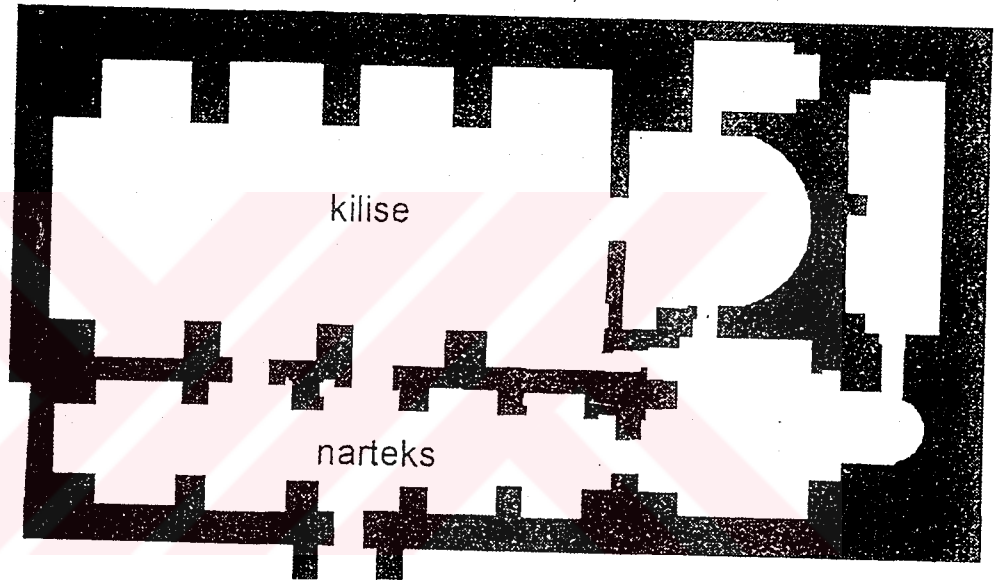
LEV. LVI

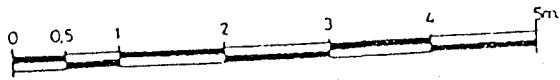
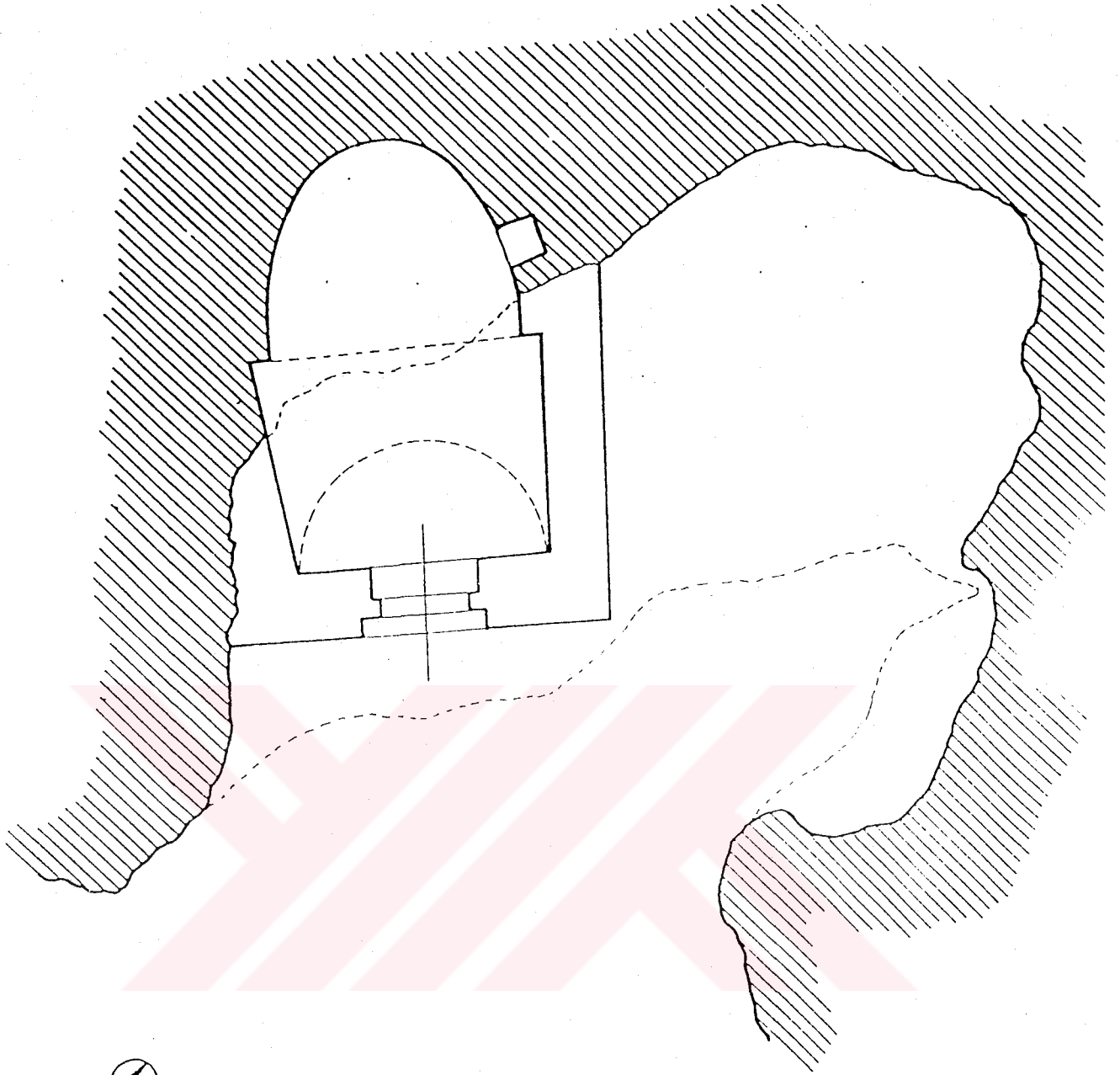
Çizim : 58- Kilis Tabakhane Camii Planı (A. Düндardan).

Çizim : 59- Kilis Hacı Derviş Camii Planı (A. Düндardan).

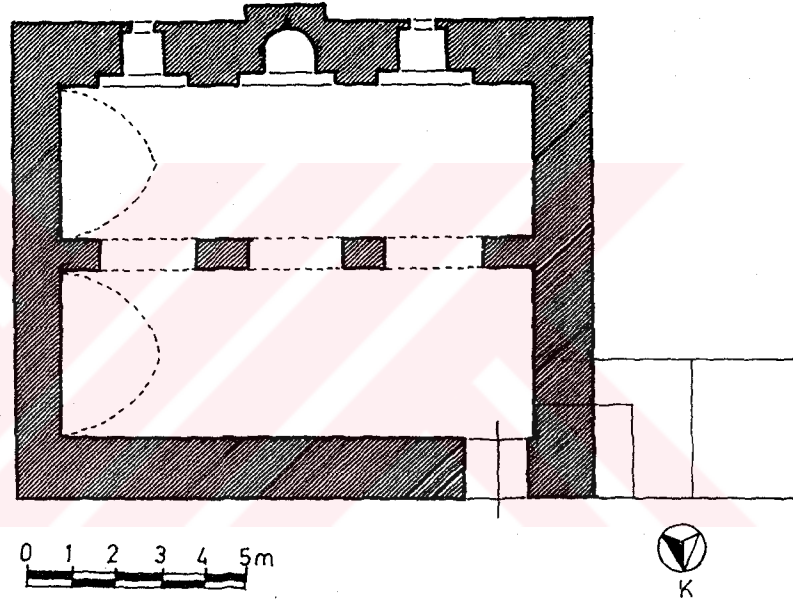

Çizim : 60- Midyat Mor İzoel Kilisesi Planı (G. Bell'den).

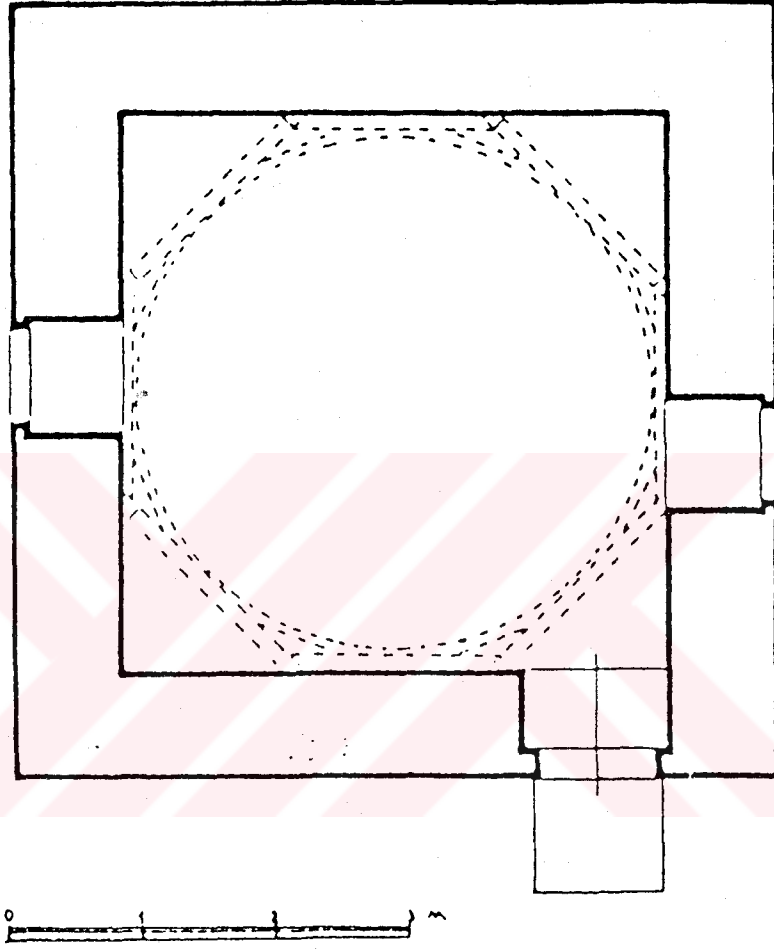

Çizim : 61- Bahçesaray Dira Gele (Saint Georges) Kilisesi Planı (J. M. THERY'den).

LEV. LX

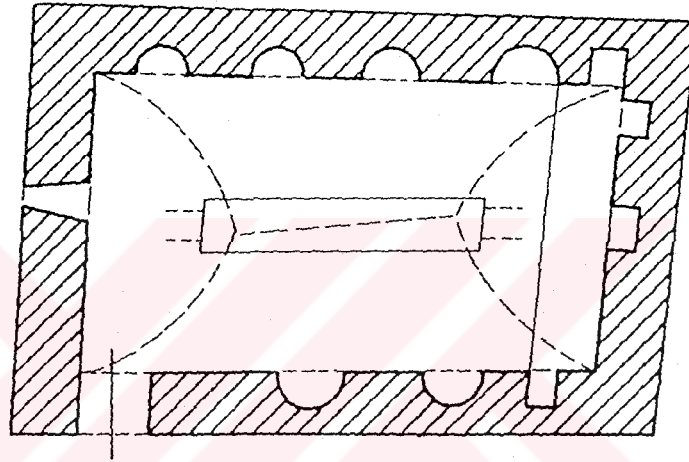

Çizim : 62- Mardin Şeyh Mahmud Türki Türbesi Planı (A. Altun'dan İşlenerek).

Çizim : 63- Diyarbakır Sultan Şucaeddin Türbesi Planı (Önkal'dan).

LEV. LXII

1 0 1 2 3 4 5m.

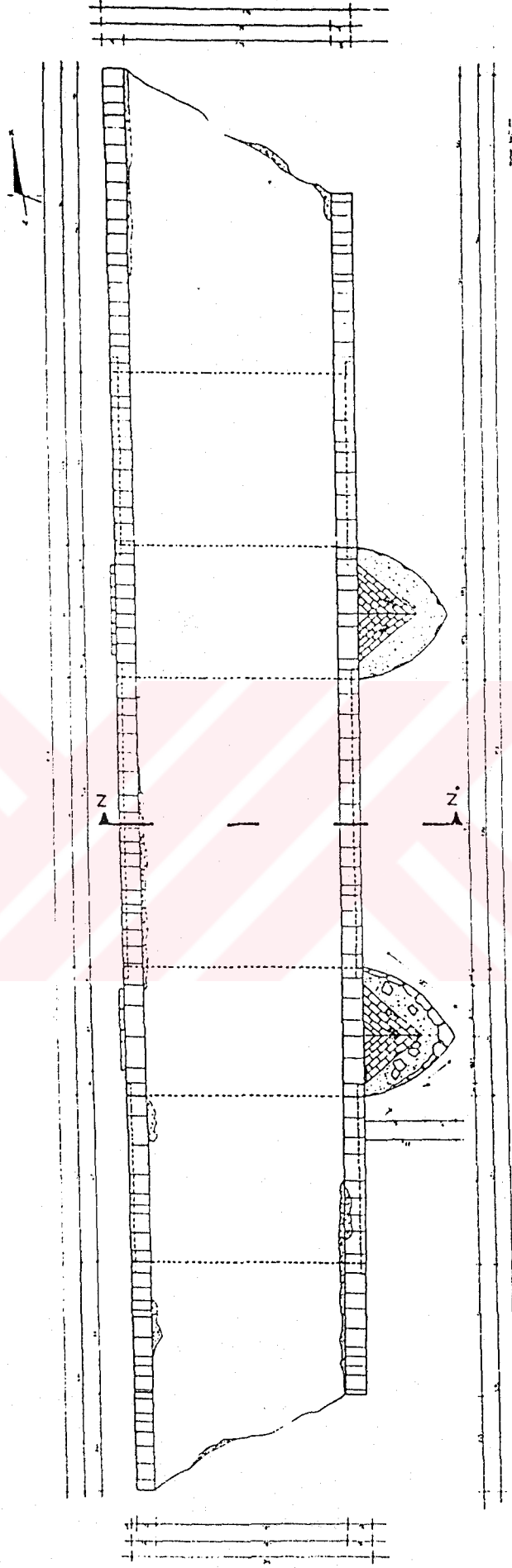
Çizim : 64- Siirt Baykann Dilektepe Hamam - Çamaşırvhanesi (A. Boran - Z. Erdal).

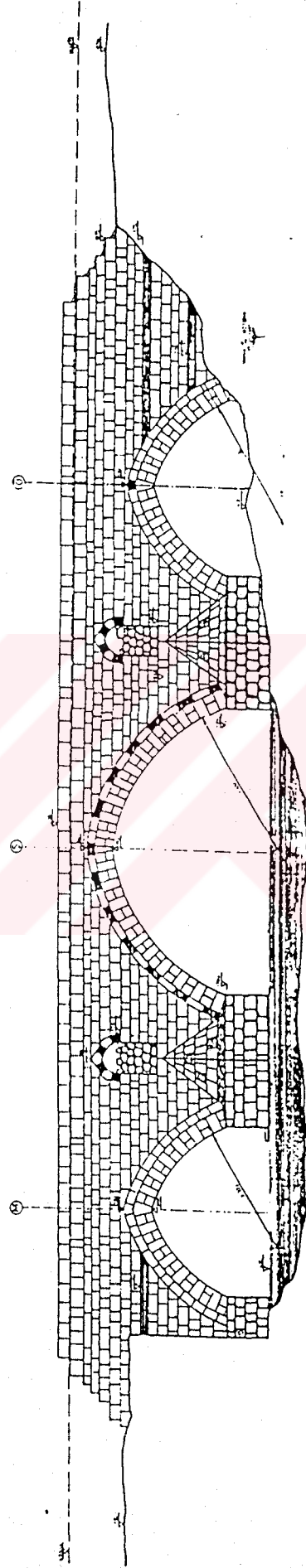
Çizim : 66- Muş – Varto Murat Köprüsü Restorasyon Planı (Ş. Öztürk'ten).

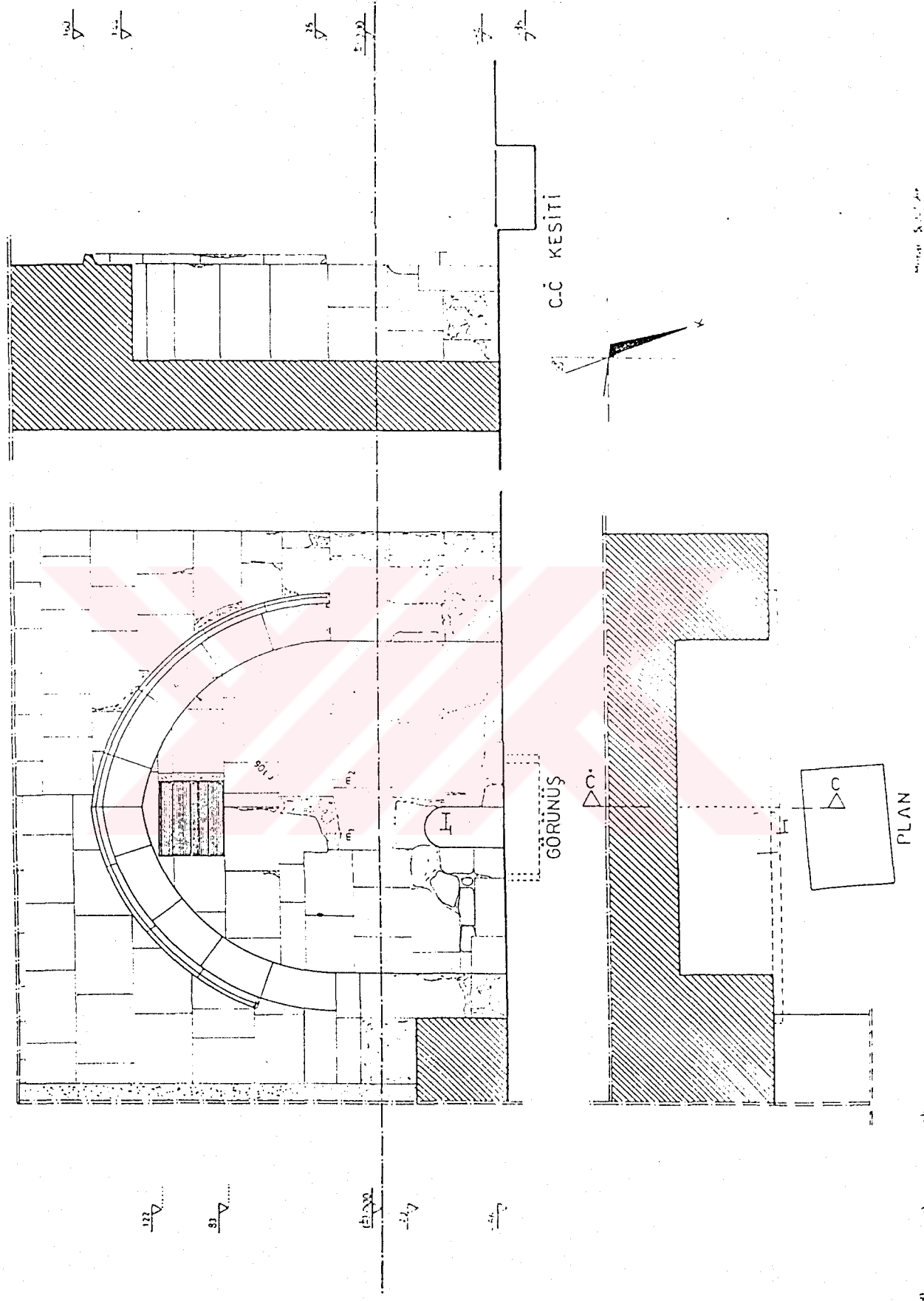
Çizim : 67- Muş – Varto Murat Köprüsü – Mansap Restorasyon Planı (Ş. Öztürk'ten).

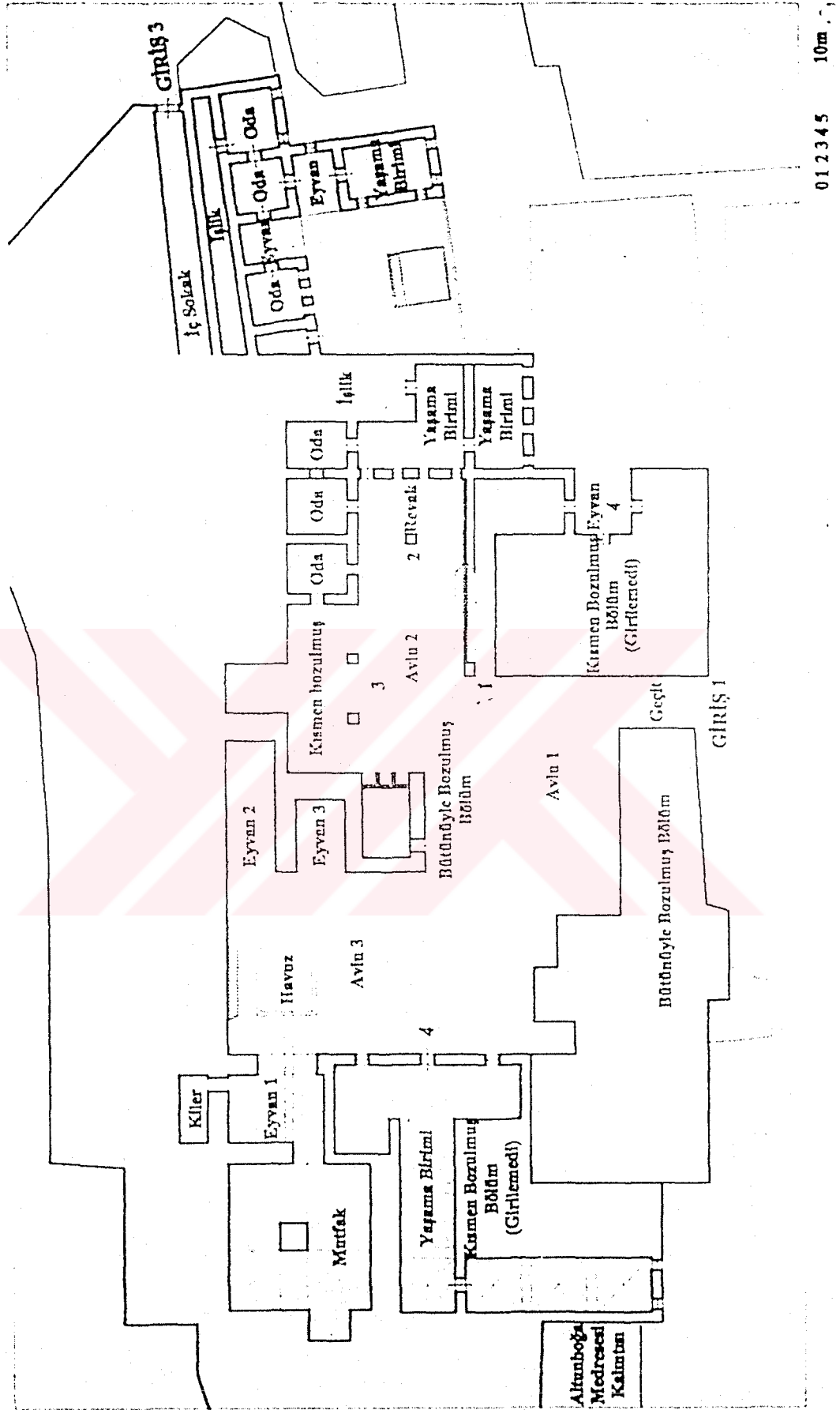
Çizim : 68- Hoşap Köprüsü Menba Rölöve Planı (Ş. Öztürk'ten).

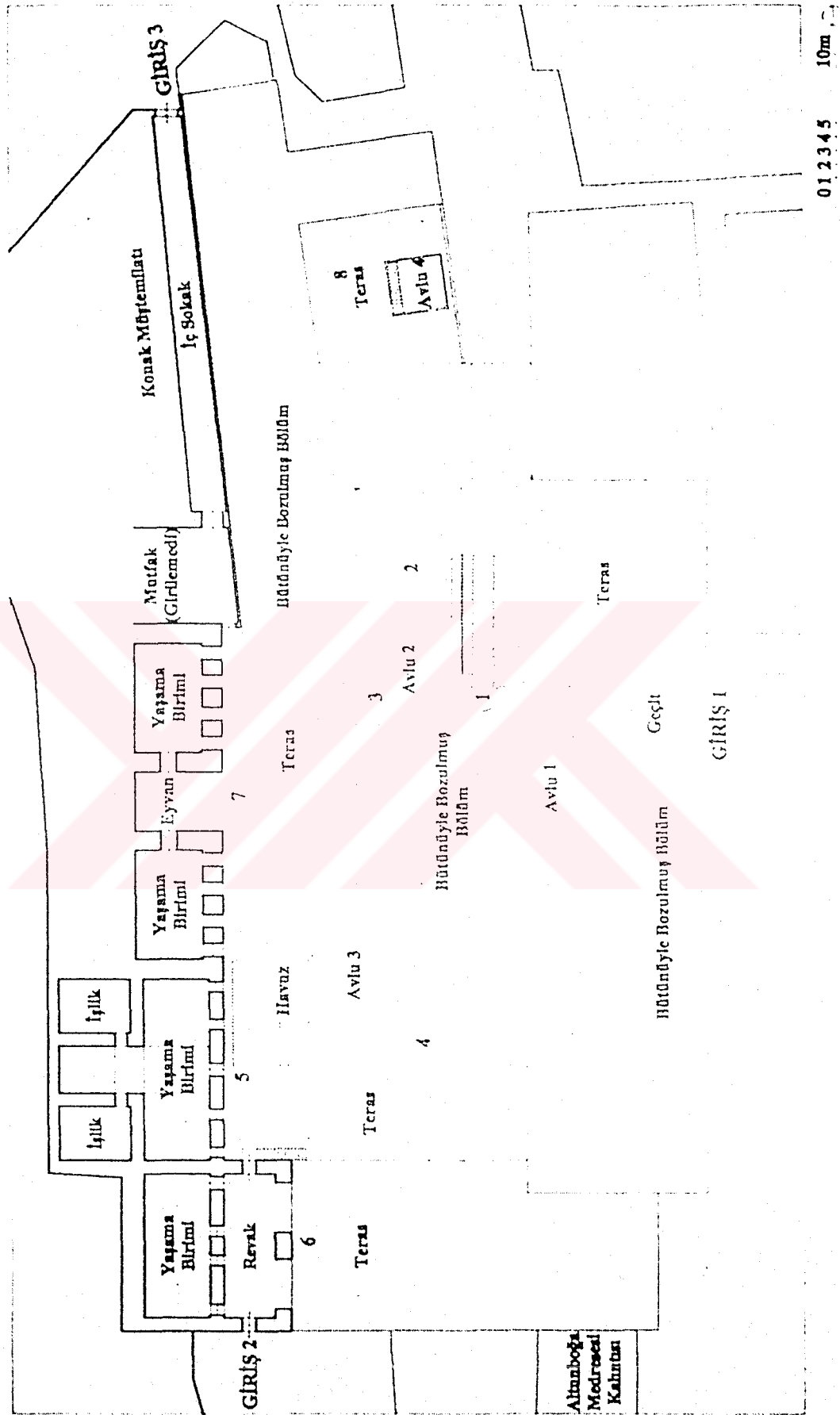

Çizim : 69- Hoşap Köprüsü Menba Rölövesi (Ş. Öztürk'ten).

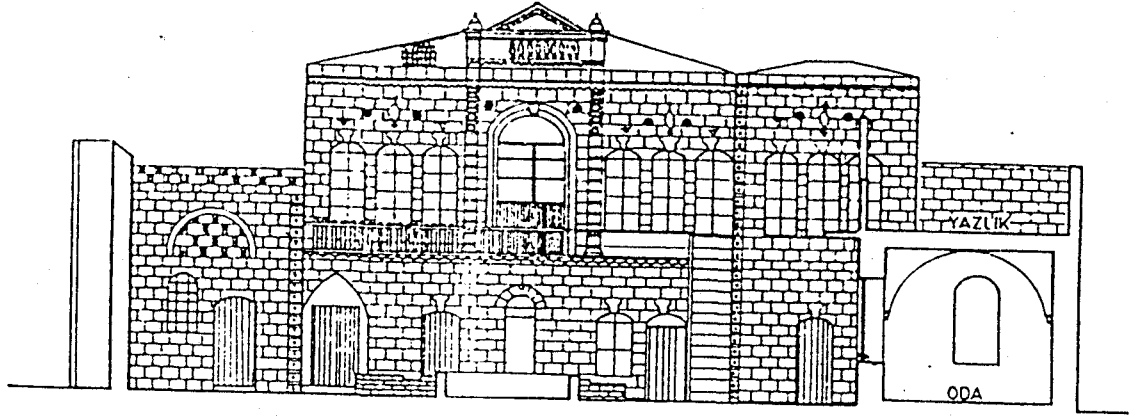

Çizim : 70- Muş Yakup Bey Çeşmesi Planı – Kesiti – Cephe Rölövesi.

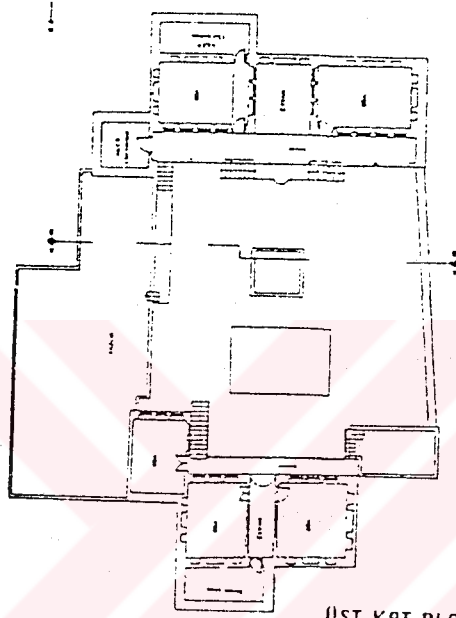

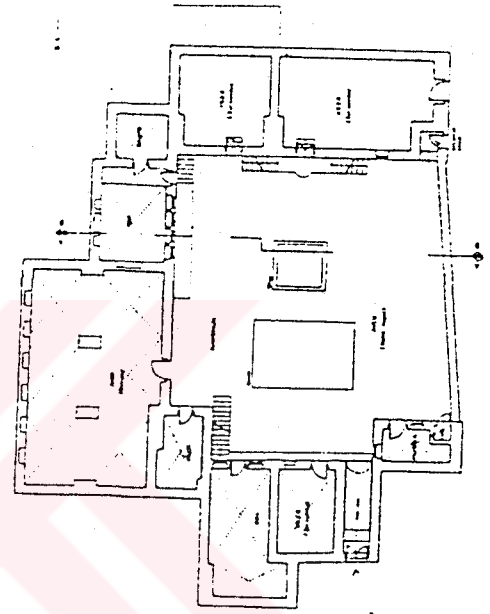
Çizim : 72- Mardin Milli Ailesi Evi Üst Kat Planı (E. F. Alioğlu'dan).

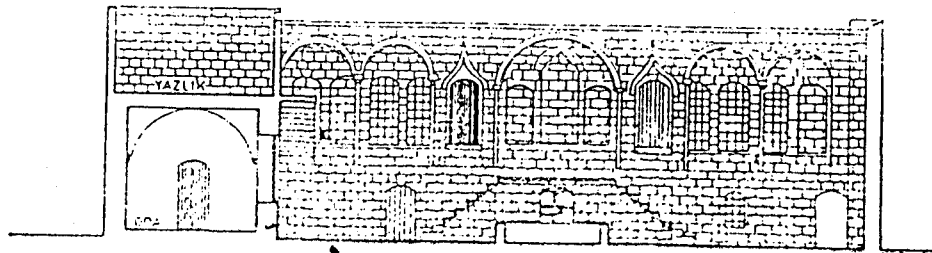
A-A KESİTİ

ÜST KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

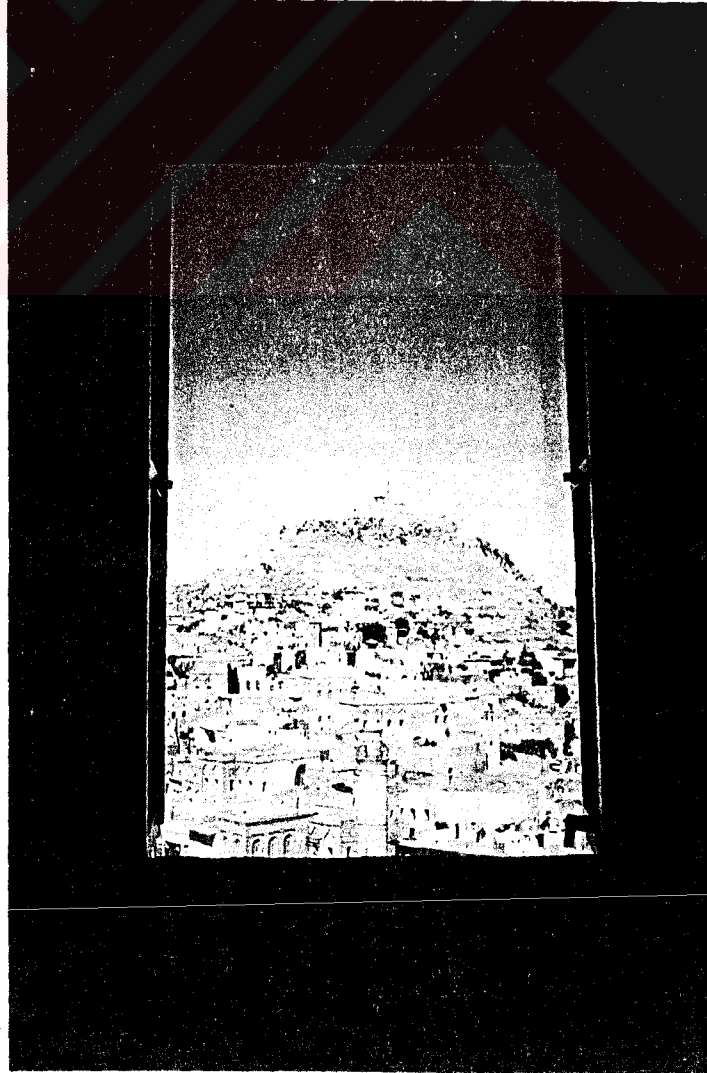

B-B KESİTİ

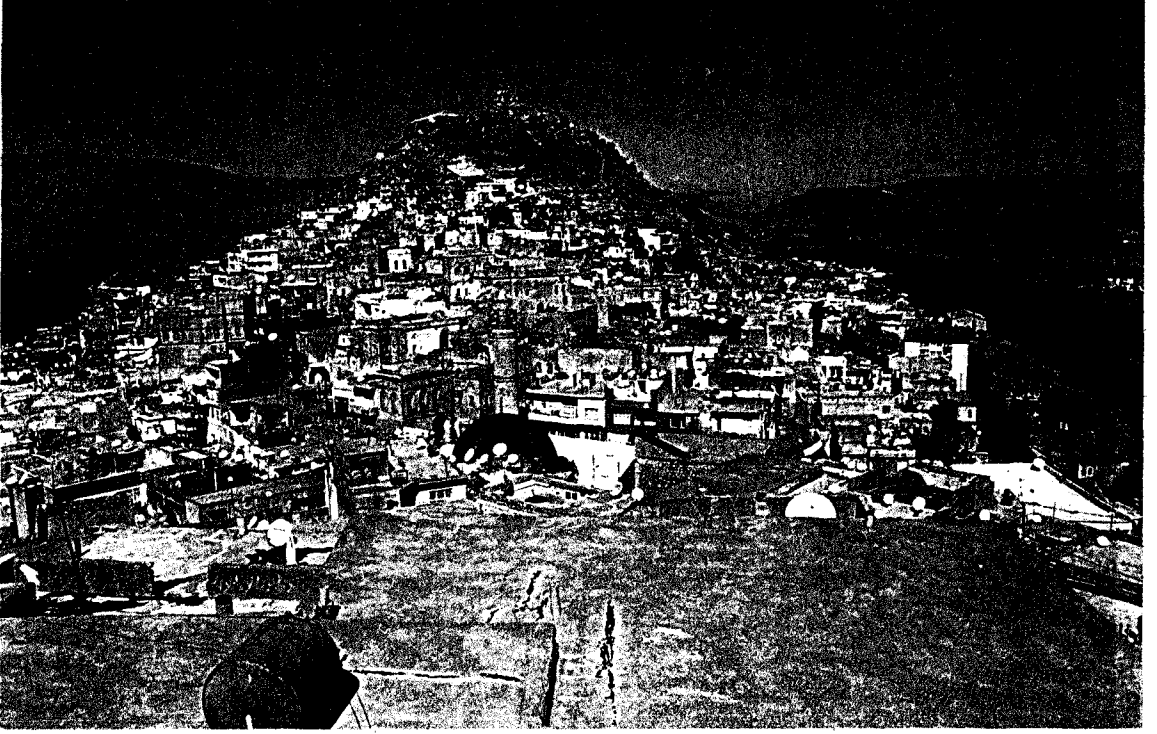
Çizim : 73- Urfa Kara Çizmeliler Evi A – A Kesiti , B – B Kesiti, Zemin Kat Planı , Üst Kat Planı (G. Büyükmihçi'dan)

Resim: 1- Savur'un Genel Görünüşü.

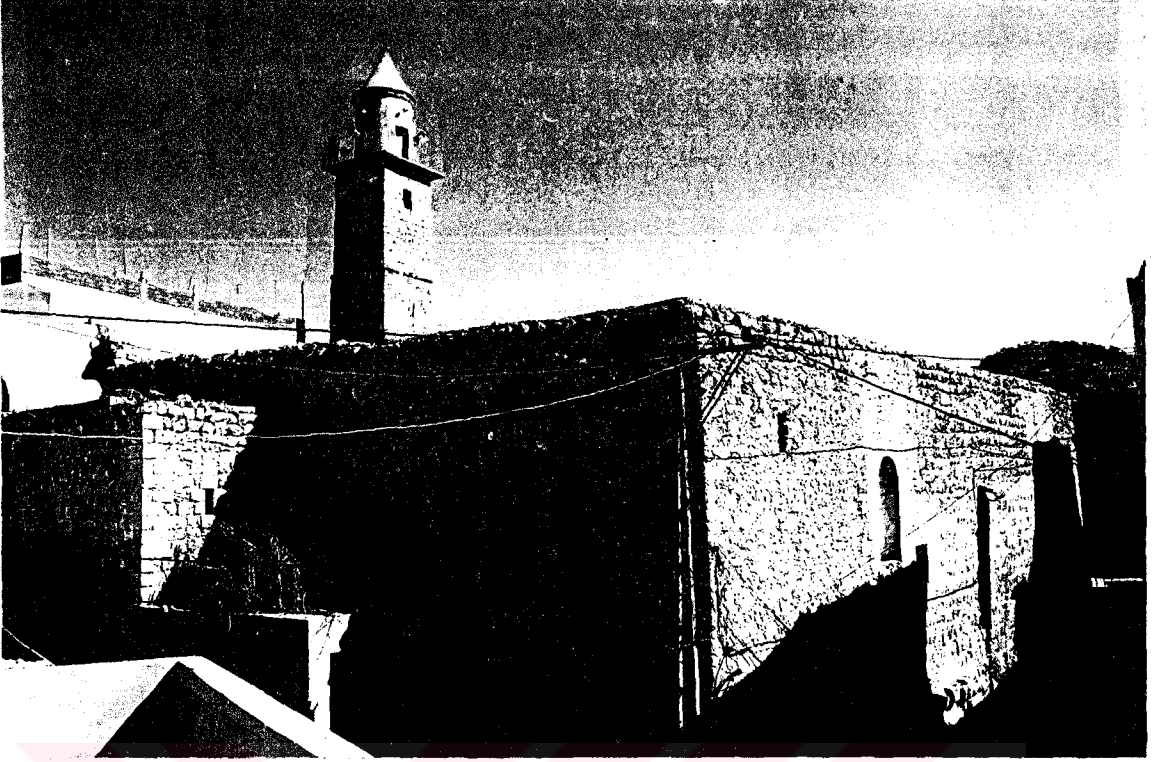
Resim: 2- Savur'un Genel Görünüşü.

Resim: 3- Savur'un Genel Görünüşü ve Kalesi.

Resim: 4- Savur'un Gazi Mahallesi'nden Genel Görünüş.

Resim: 5- Savur Eski Camii'nin Genel Görünüşü.

Resim: 6- Savur Eski Camii'nin Doğu Duvarındaki Kitabe.

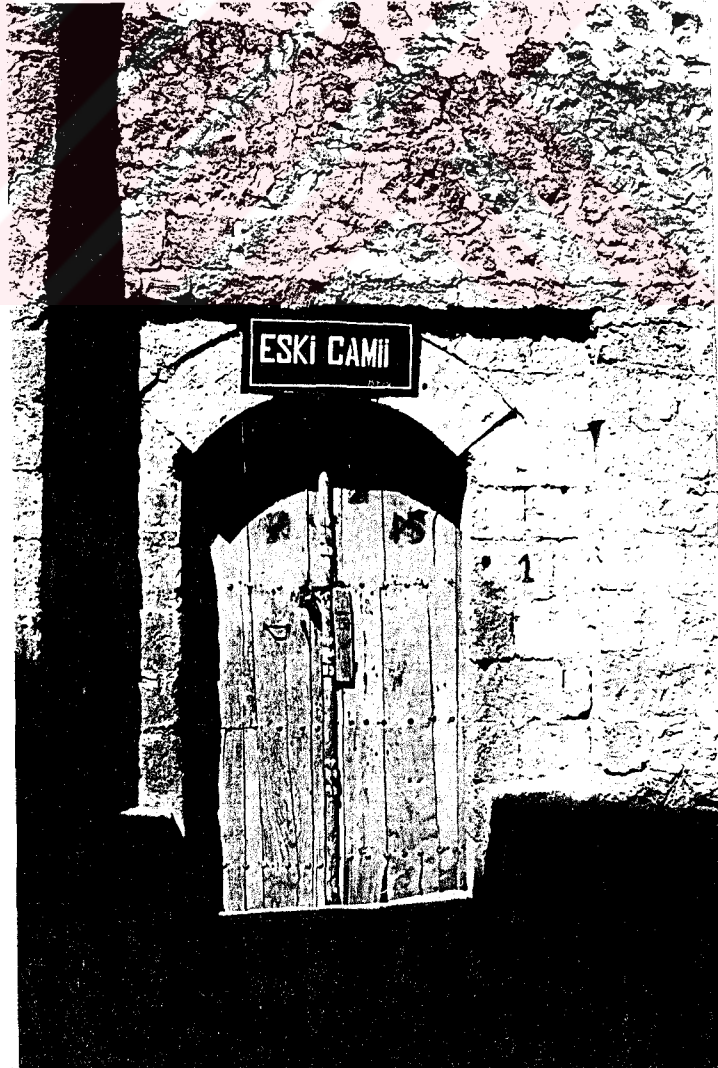
Resim: 7- Savur Eski Camii'nin Batı Duvarındaki Kitabe.

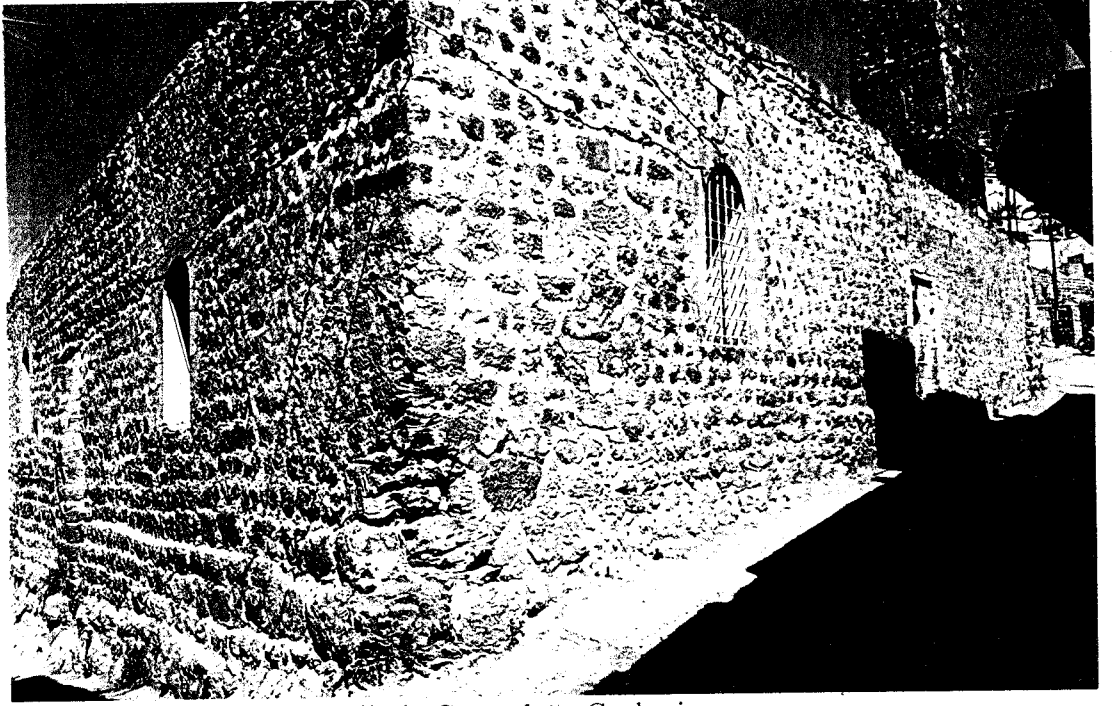
Resim: 8- Savur Eski Camii'nin Avlusundaki Kitabe.

Resim: 9- Savur Eski Camii'nin Kuzey Revağındaki Kitabe.

Resim: 10- Savur Eski Camii'nin Avlu Giriş Kapısı.

Resim: 11- Savur Eski Camii'nin Güneydoğu Cephesi.

Resim: 12- Savur Eski Camii'nin Kuzeydoğu Cephesi.

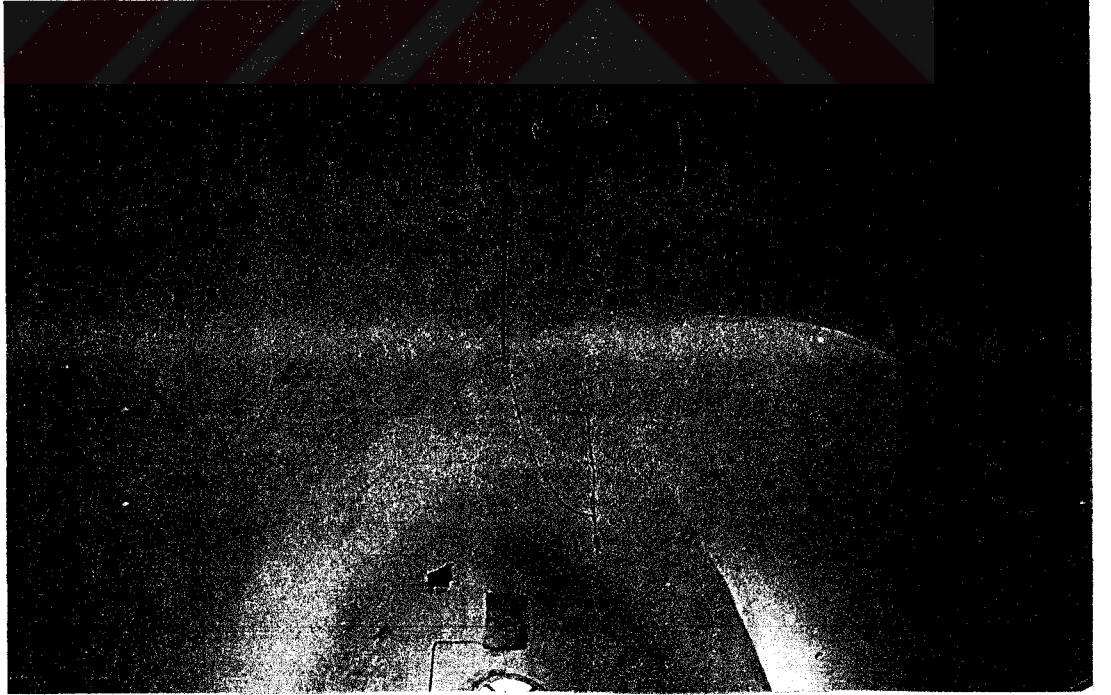
Resim: 13- Savur Eski Camii'nin Avlusunun Üstten Görünüşü.

Resim: 14- Savur Eski Camii'nin Avlusunun Güney Duvarının Görünüşü.

Resim: 15- Savur Eski Camii'nin Harimi ve Üst Örtüsü.

Resim: 16- Savur Eski Camii'nin Hariminin Üst Örtüsünden Ayrıntı.

Resim: 17- Savur Eski Camii'nin Harimi.

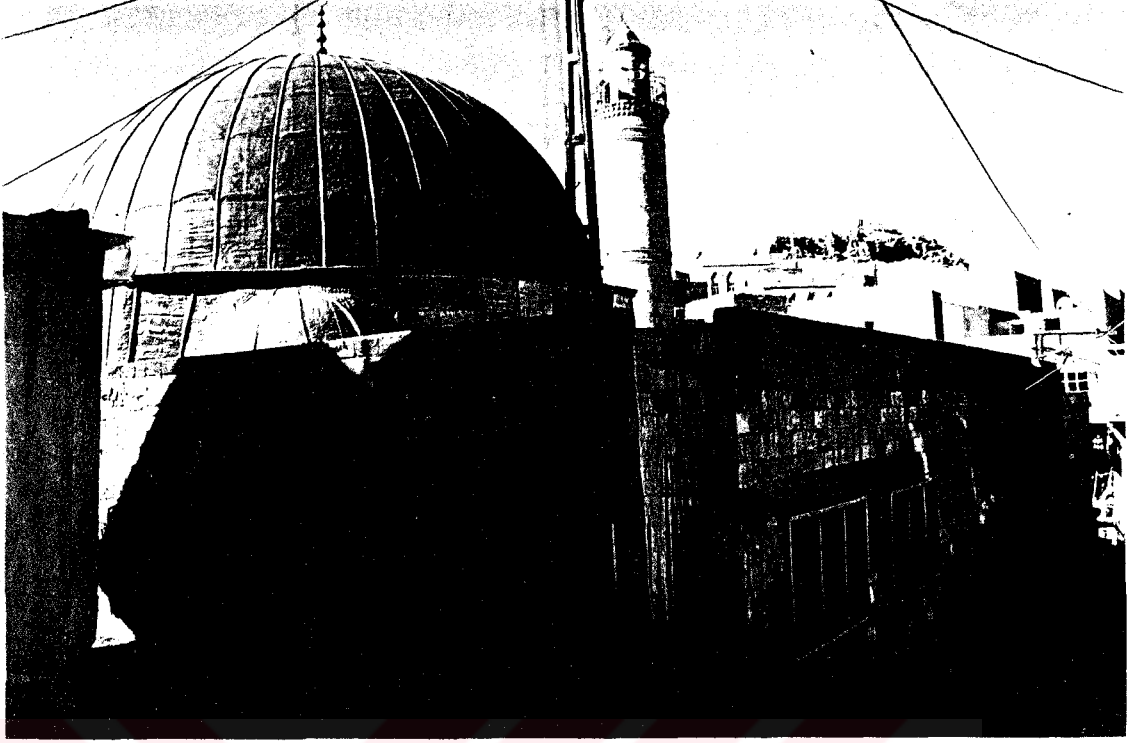
Resim: 18- Savur Eski Camii'nin Mihrabı.

Resim: 19- Savur Eski Camii'nin Medresesinin Kuzey Odasının Doğu Duvarı.

Resim: 20- Savur Eski Camii'nin Medresesinin Kuzey Odasının Güney Duvarı.

Resim: 21- Savur Ulu Camii'nin Genel Görünüşü.

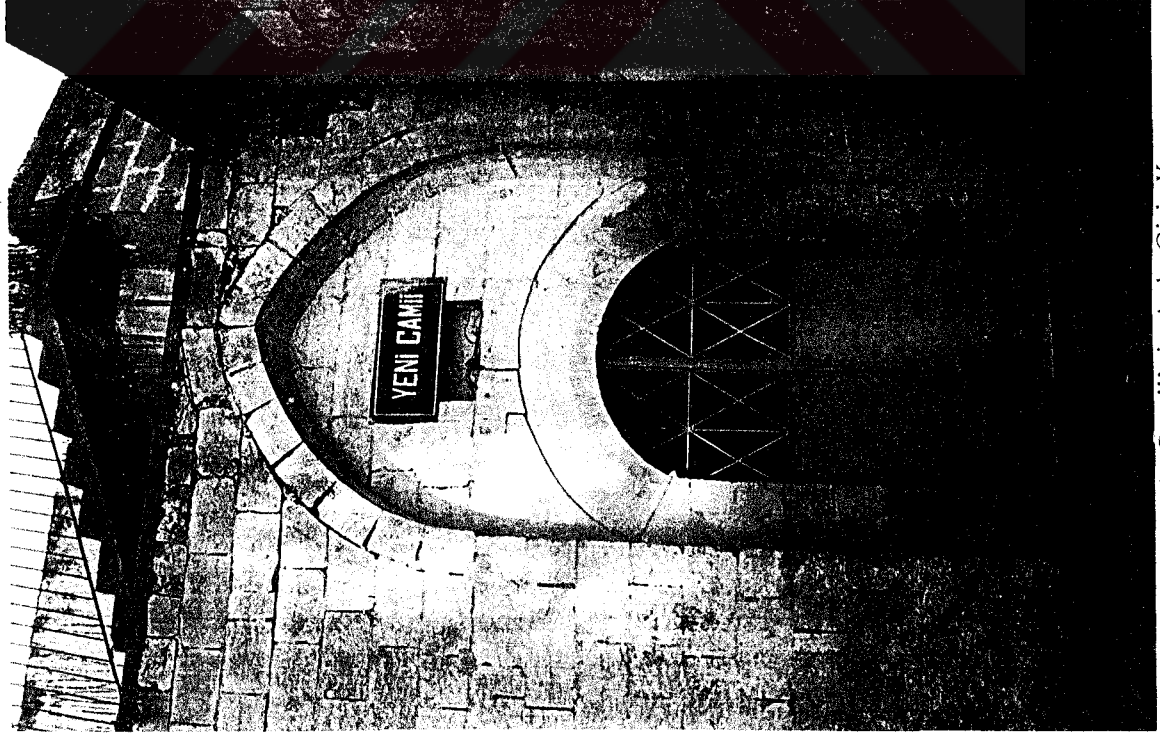
Resim: 22- Savur Ulu Camii'nin İnşa Kitabesi.

Resim: 23- Savur Ulu Camii'nin Onarım Kitabesi.

Resim: 24- Savur Ulu Camii'nin Güneydoğu Cephesi.

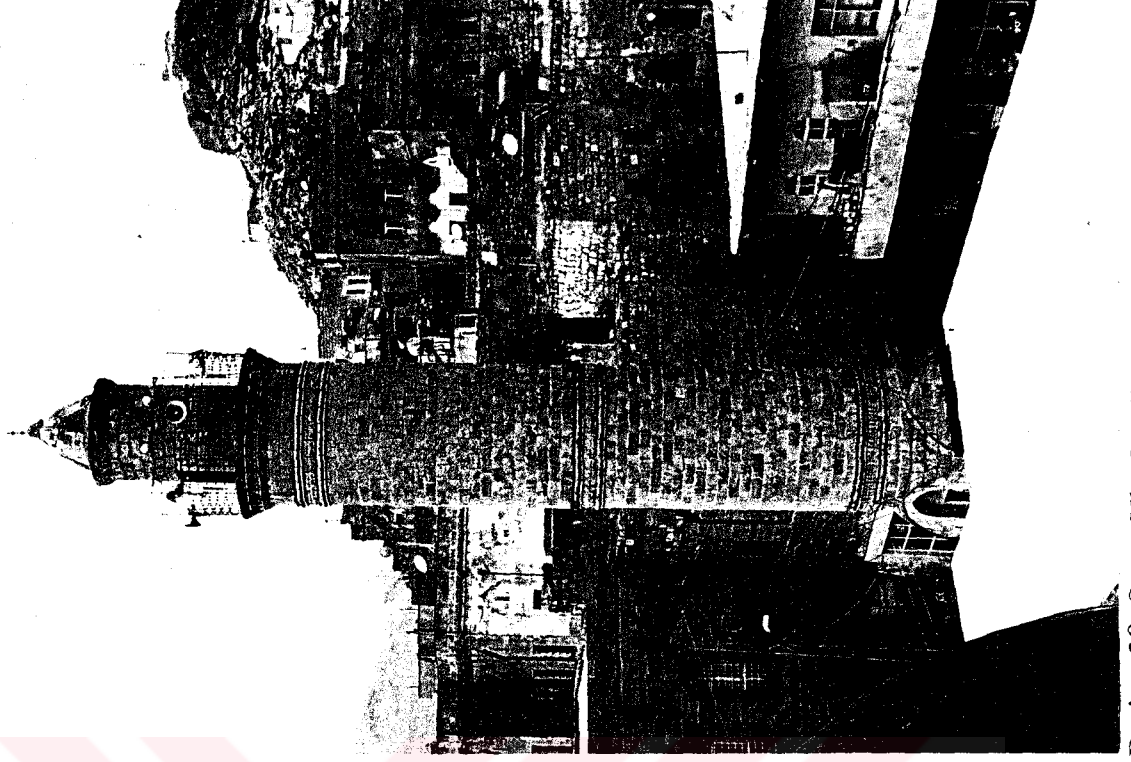
Resim: 25- Savur Ulu Camii'nin Avlu Giriş Kapısı.

Resim: 26- Savur Ulu Camii'nin Son Cemaat Yeri.

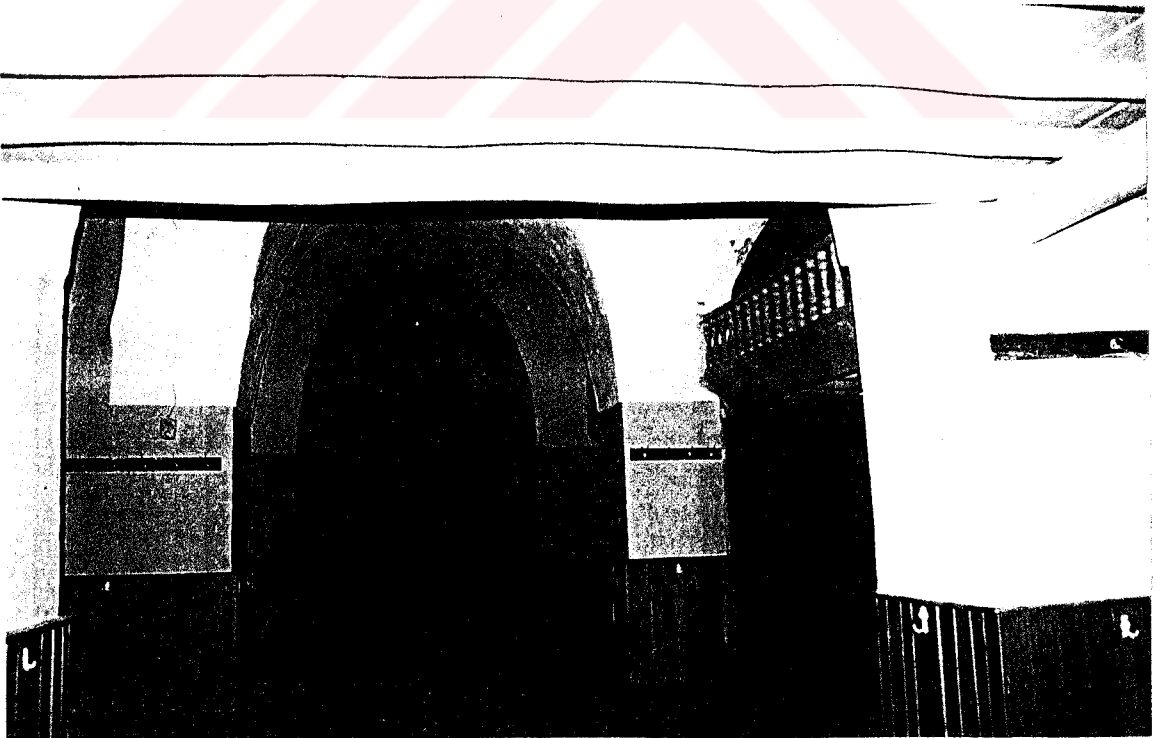
Resim: 27- Savur Ulu Camii'nin Harime Açılan Batıdaki Kapısı.

Resim: 28- Savur Ulu Camii'nin Minaresi.

Resim: 29- Savur Ulu Camii'nin İç Mekanın Kuzey Duvarı.

Resim: 30- Savur Ulu Camii'nin İç Mekanın İkinci Şahını.

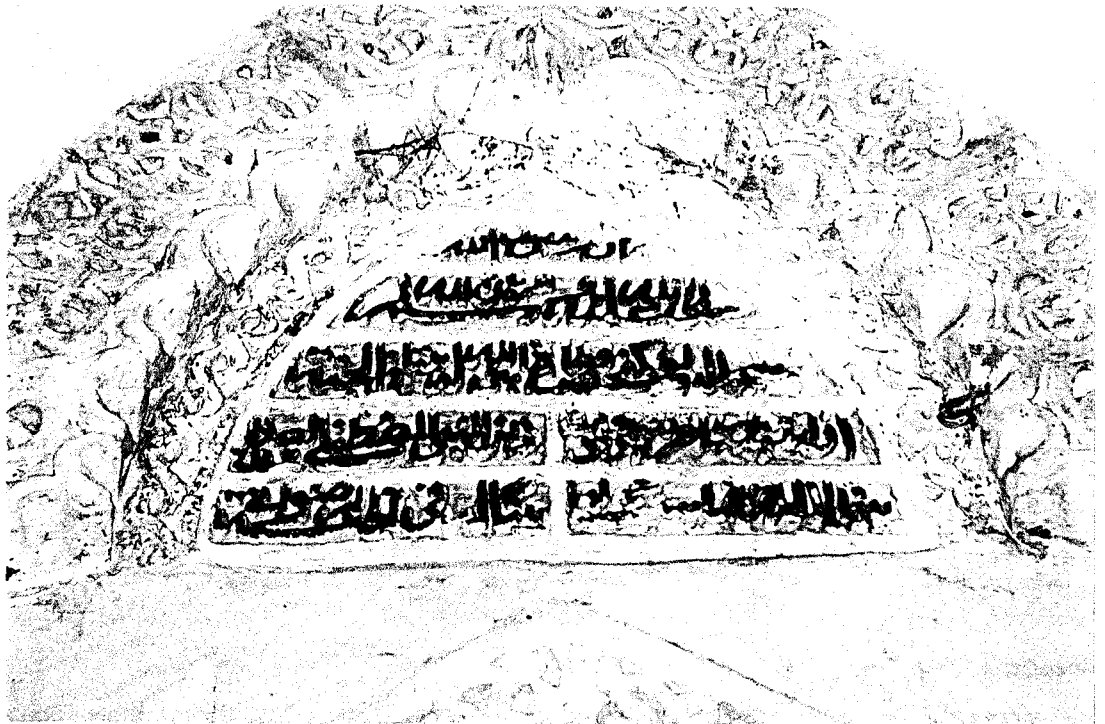
Resim: 31- Savur Ulu Camii'nin Sonradan Genişletilen Harim Bölümü.

Resim: 32- Savur Ulu Camii'nin Mihrap ve Minberi.

Resim: 33- Savur Ulu Camii'nin Mihrabı.

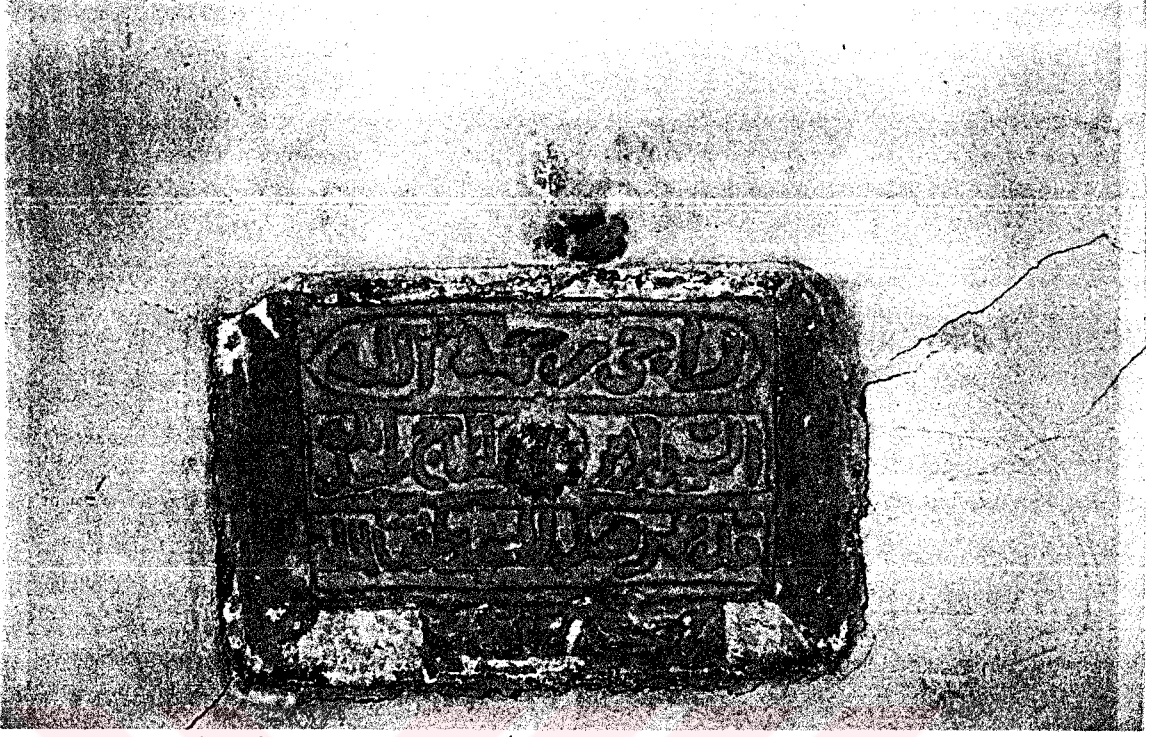
Resim: 34- Savur Ulu Camii Mihrabının Alınlığındaki Kitabe.

Resim: 35- Hacı Abdullah Bey Mezarının Genel Görünüü.

Resim: 36- Başkavak Köyü Camii'nin Genel Görünüü.

Resim: 37- Başkavak Köyü Camii'nin İnşa Kitabesi.

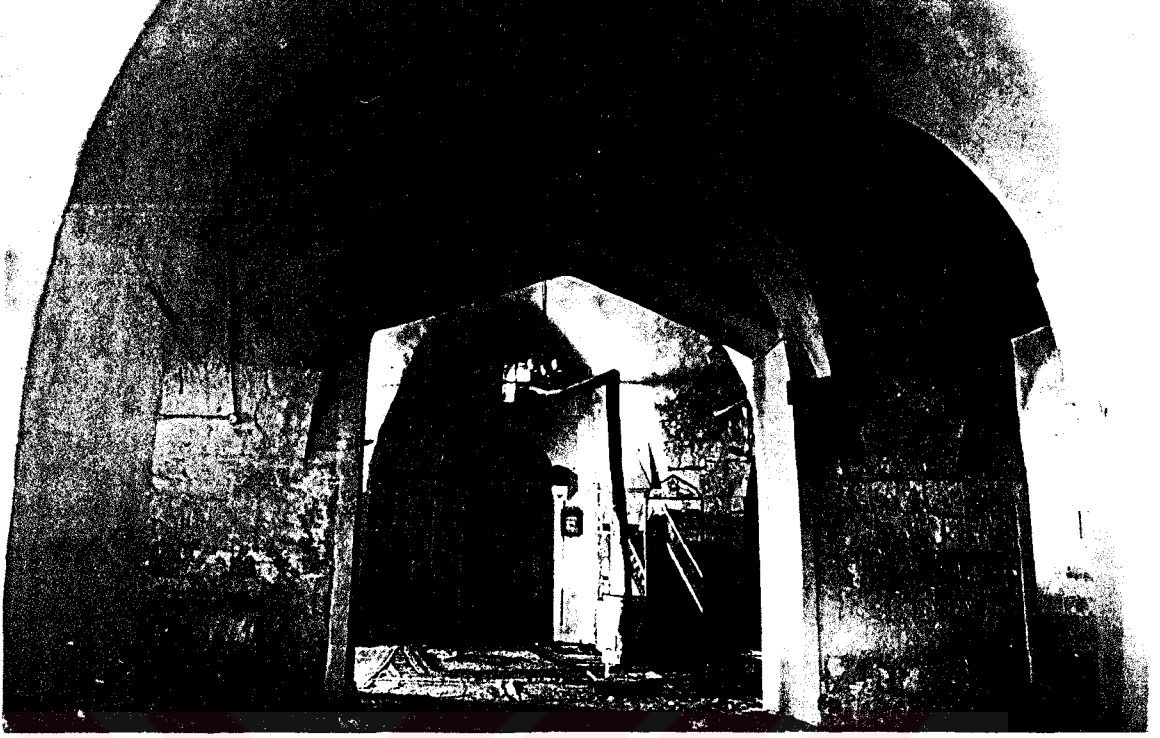
Resim: 38- Başkavak Köyü Camii'nin Güneydoğu Cephesi.

Resim: 39- Başkavak Köyü Camii'nin Son Cemaat Yeri.

Resim: 40- Başkavak Köyü Camii'nin İç Mekanın Üst Örtüsü.

Resim: 41- Başkavak Köyü Camii'nin Mihrap ve Minberi.

Resim: 42- Başkavak Köyü Camii'nin İç Mekanı.

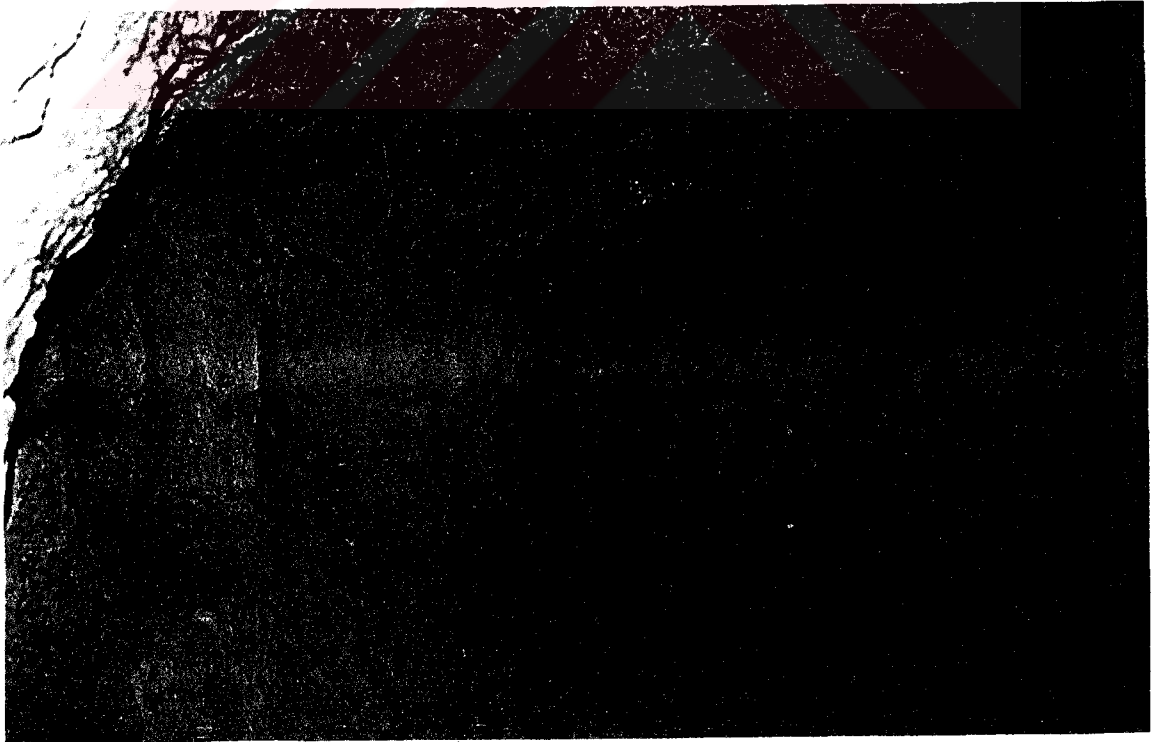
Resim: 43- Başkavak Köyü Camii'nin Mihrabı.

Resim: 44- Kaya Mezar Odasının Genel Görünüşü.

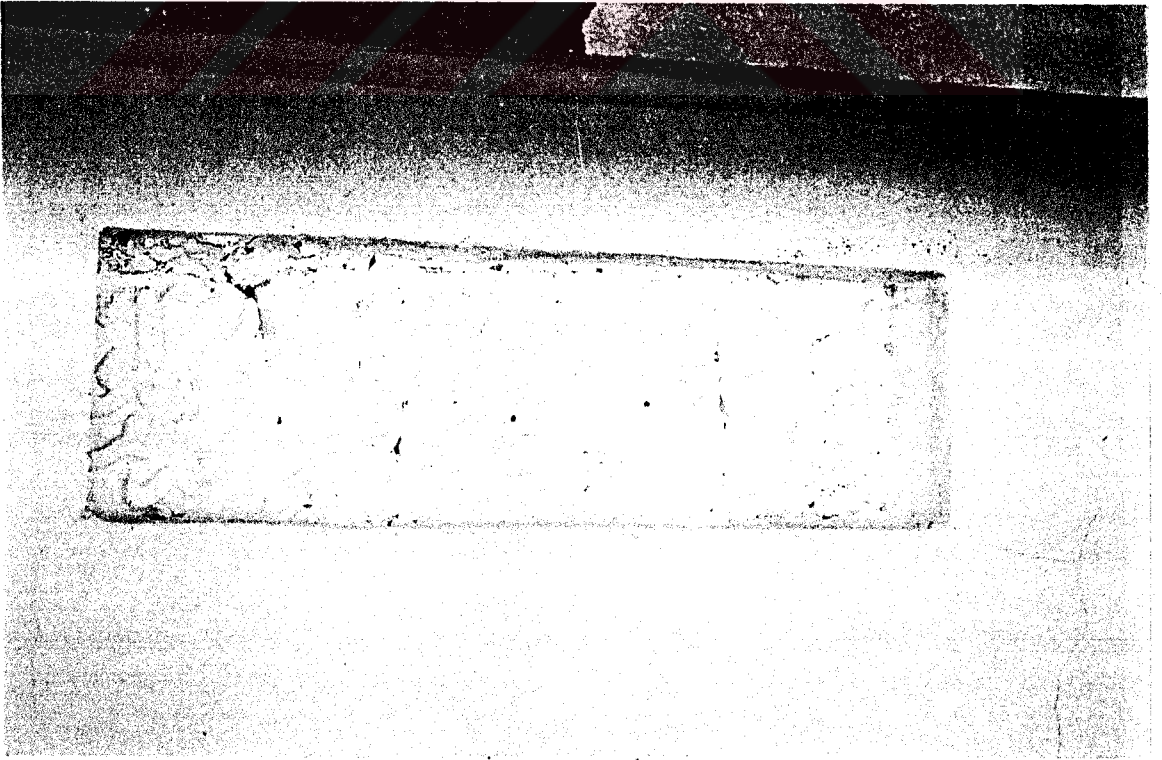
Resim: 45- Kaya Mezar Odasının Doğu Cephesi.

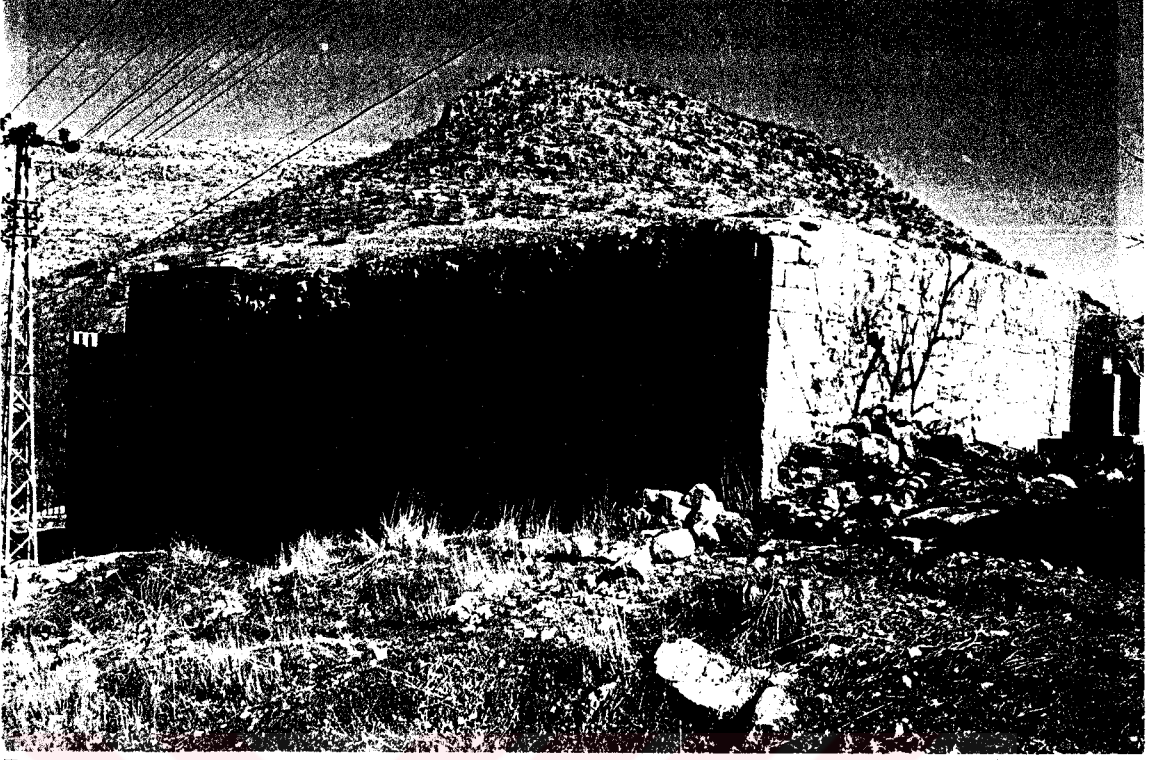
Resim: 46- Kaya Mezar Odasının İç Mekanı.

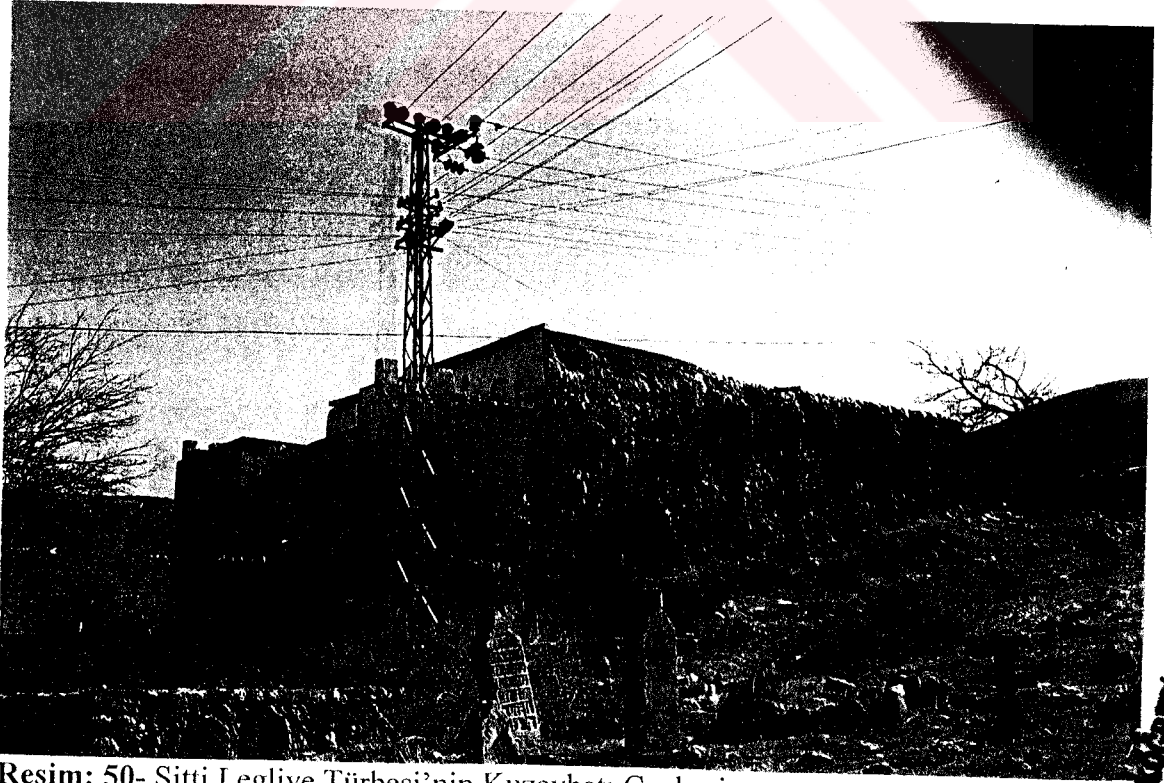
Resim: 47- Sitti Legliye Türbesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 48- Sitti Legliye Türbesi'nin İnşa Kitabesi.

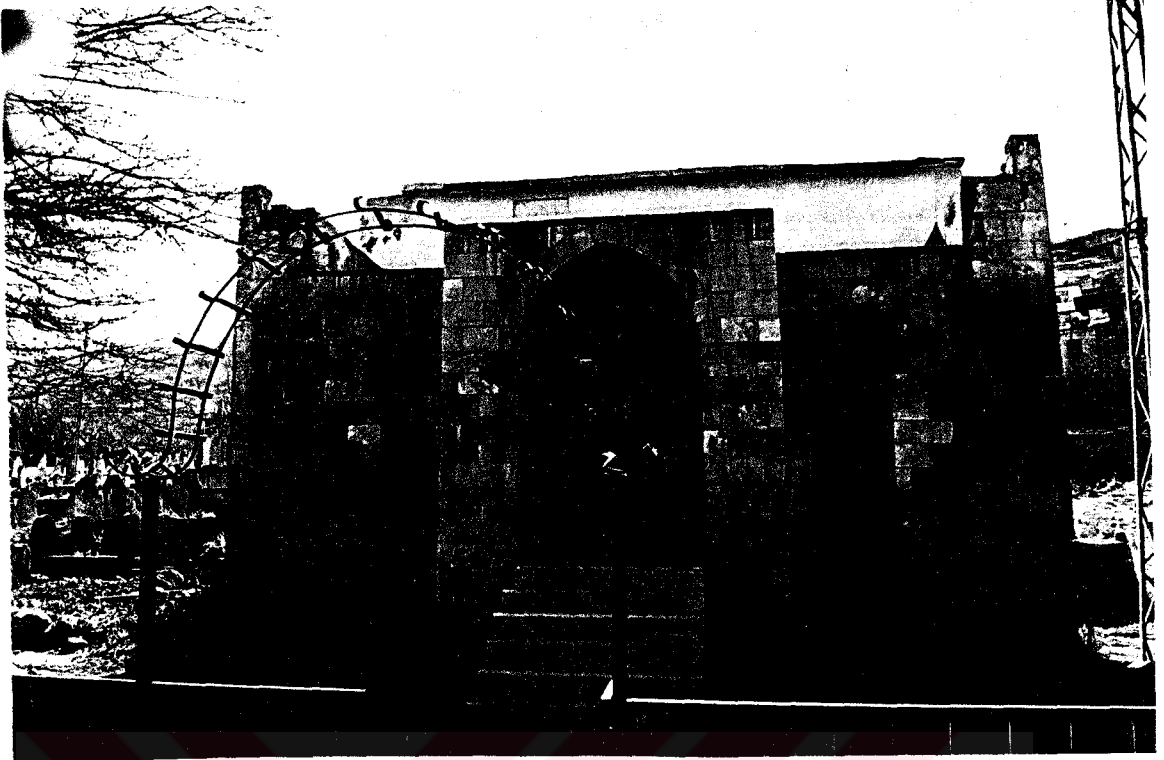

Resim: 49- Sitti Legliye Türbesi'nin Güneybatı Cephesi.

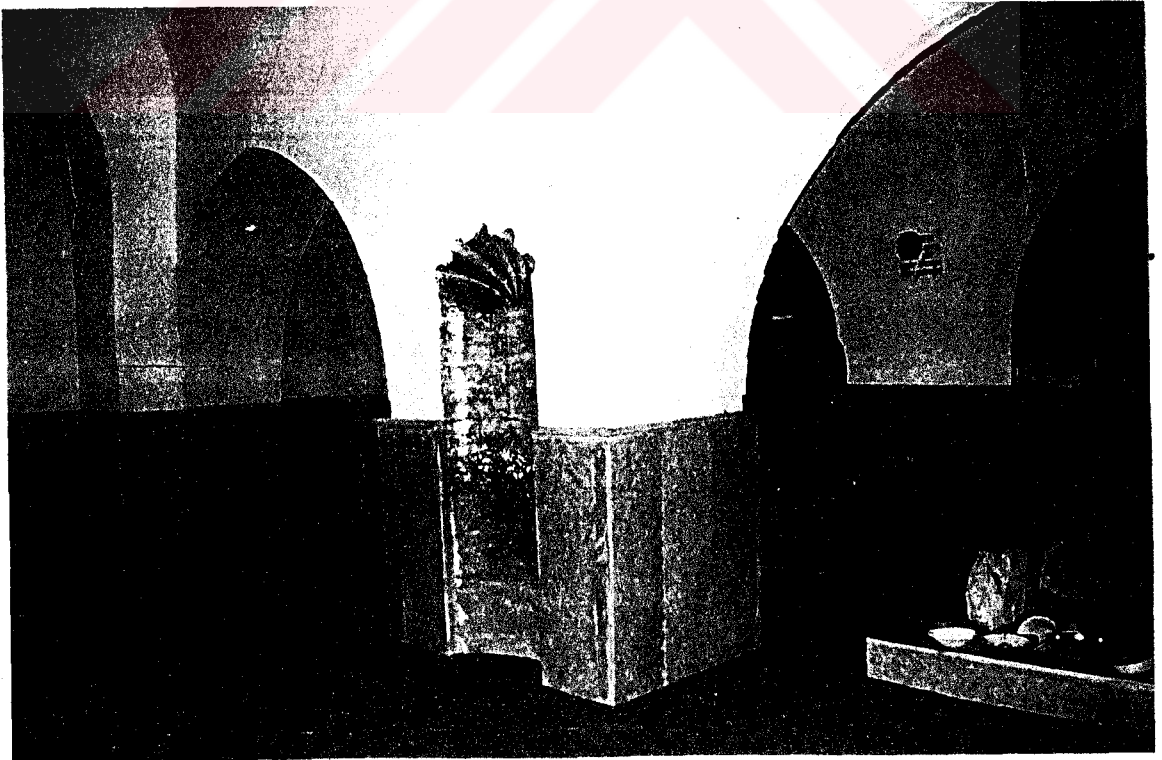

Resim: 50- Sitti Legliye Türbesi'nin Kuzeybatı Cephesi.

2011 YILI KÜLTÜR VARLIKLARI
KURUMU
KÜLTÜR VARLIKLARI
KURUMU

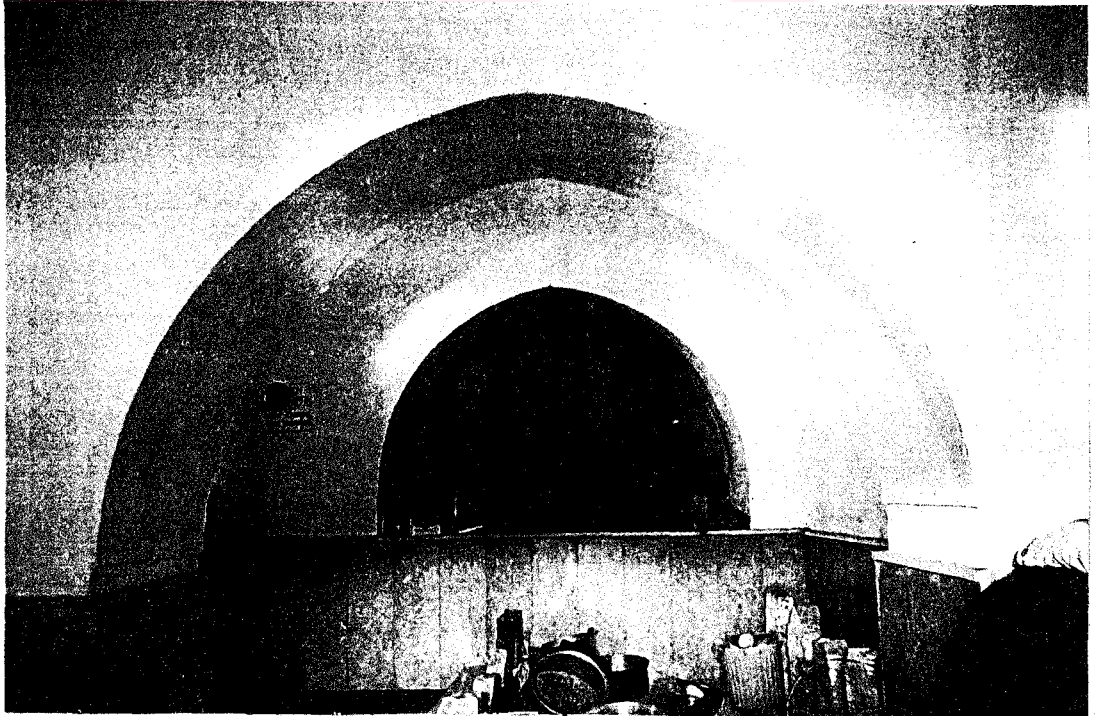
Resim: 51- Sitti Legliye Türbesi'nin Kuzey Cephesi.

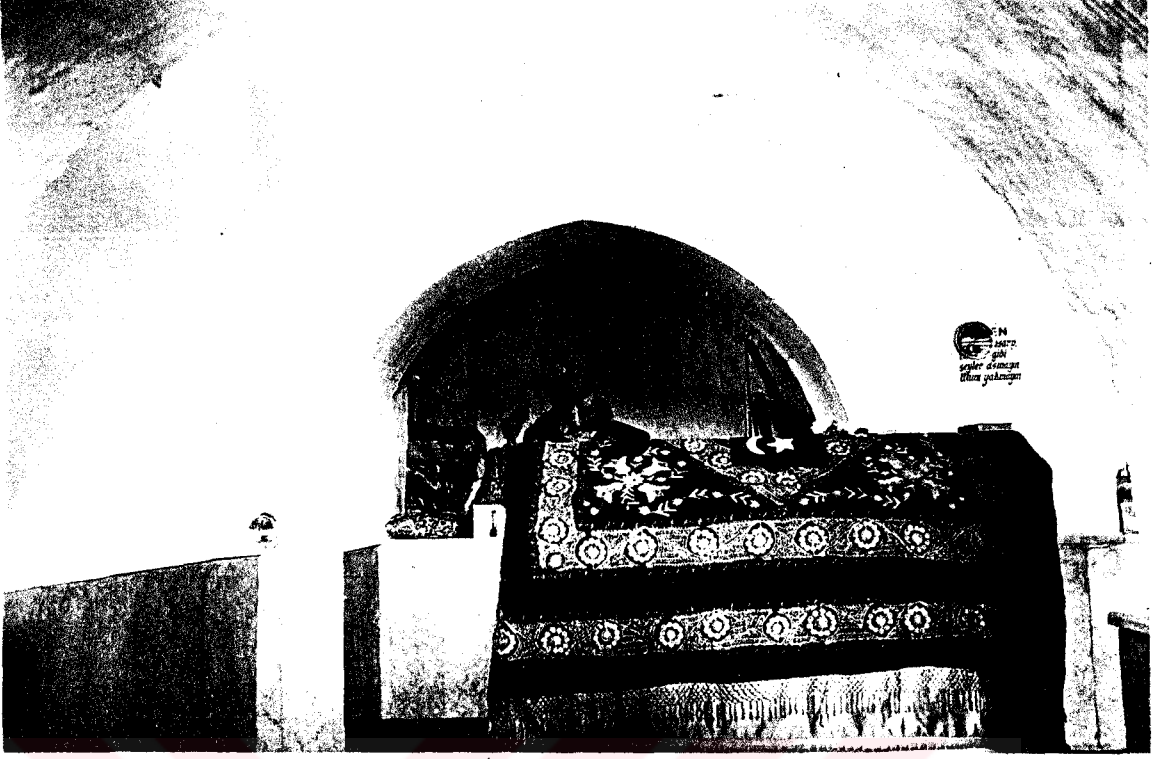
Resim: 52- Sitti Legliye Türbesi'nin İç Mekanı.

Resim: 53- Sitti Legliye Türbesi'nin Mihrabiyesi.

Resim: 54- Sitti Legliye Türbesi'nin İç Mekanındaki Mezarlar.

Resim: 55- Sitti Legliye Türbesi'nin İç Mekanındaki Sitti Legliye'ye Ait Sanduka.

Resim: 56- Şeyh Muhammed Bahaddin ve Şeyh Abdülhalim Türbelerinin Genel Görünüşü.

Resim: 57- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Güneybatı Köşesindeki Kitabe.

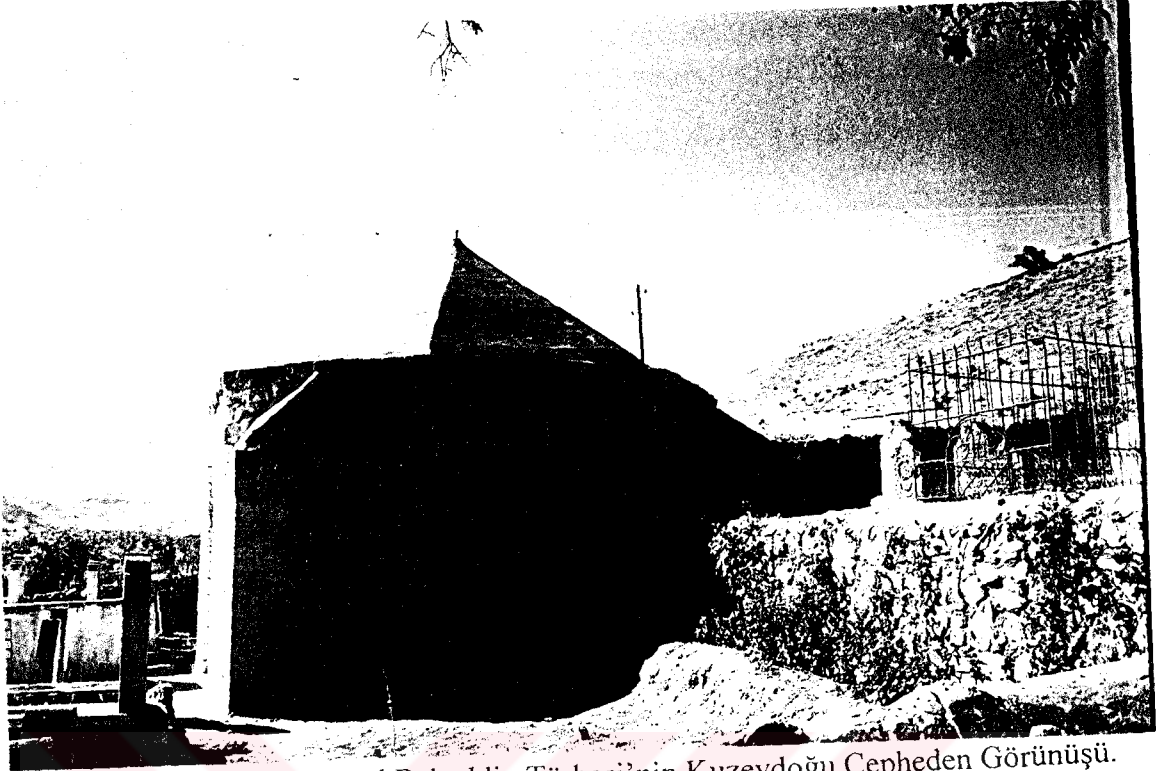
Resim: 58- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe.

Resim: 59- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Güneydoğu Cephede Görünüşü.

Resim: 60- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Batı Cepheden Görünüşü.

Resim: 61- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin Kuzeydoğu Cepheden Görünüşü.

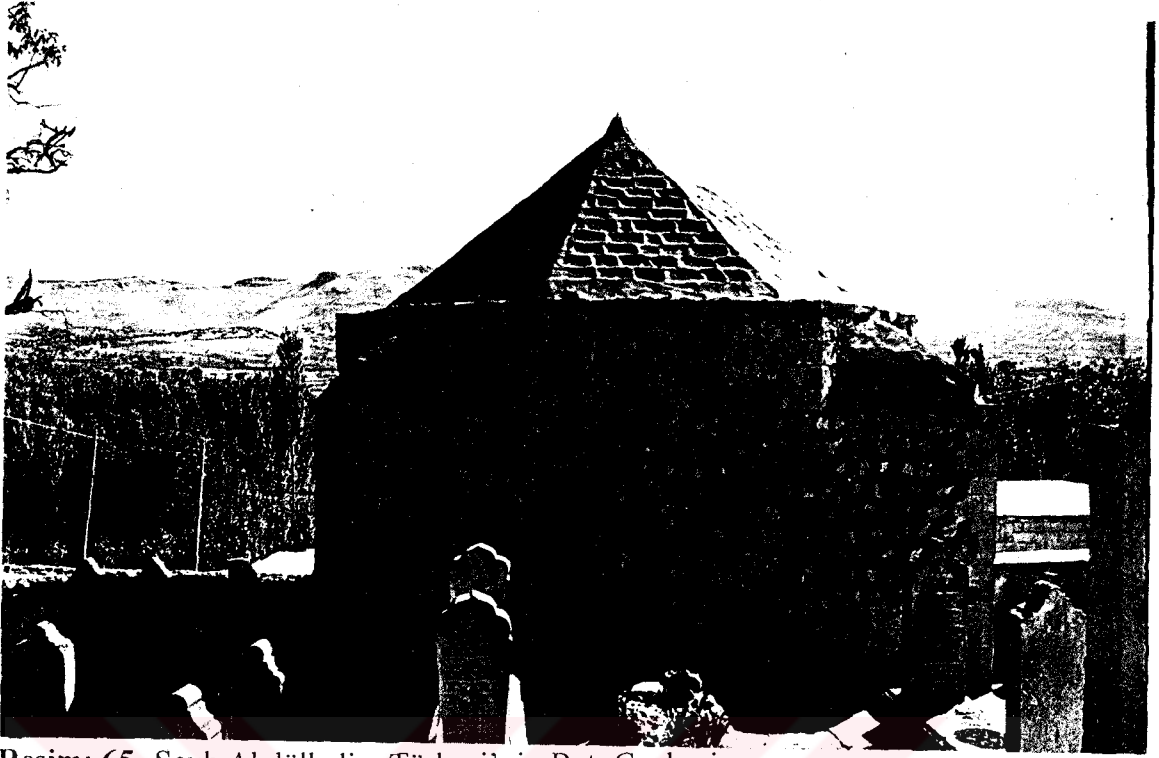
Resim: 62- Şeyh Muhammed Bahaddin Türbesi'nin İç Mekanı.

Resim: 63- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin Kuzeydoğu Cephesi.

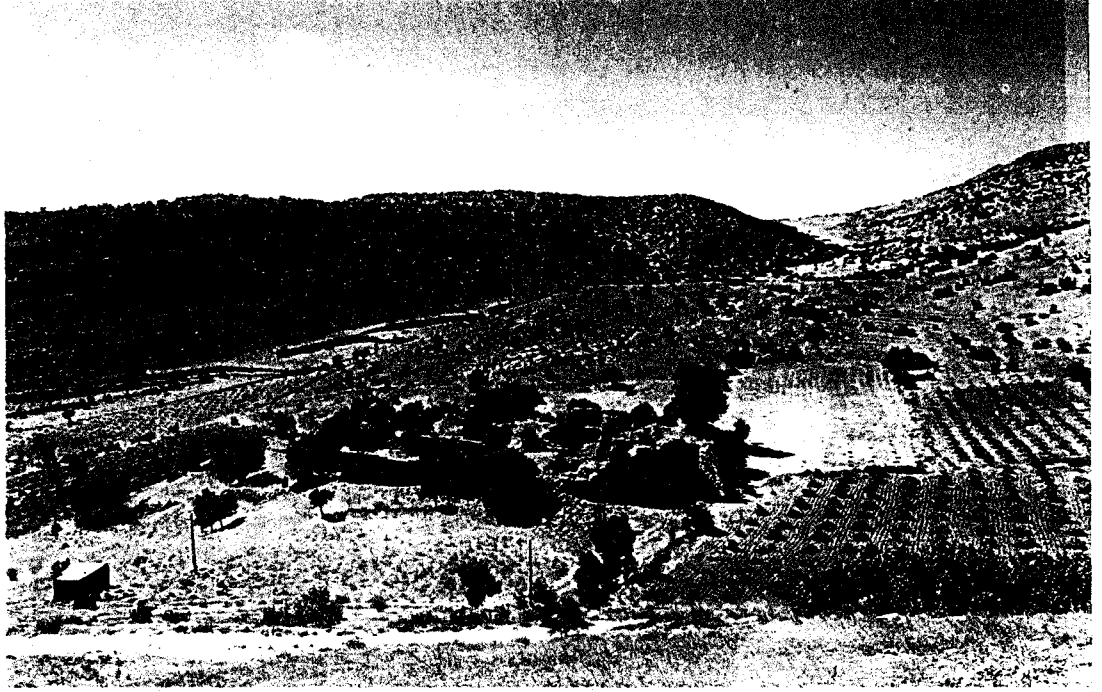
Resim: 64- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin Güney Cephesi.

Resim: 65- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin Batı Cephesi.

Resim: 66- Şeyh Abdülhalim Türbesi'nin İç Mekanı.

Resim: 67- Mor Abay Manastırı'nın Genel Görünüü.

Resim: 68- Mor Abay Manastırı'nın Güneydeki Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe.

Resim: 69- Mor Abay Manastırı'nın Doğu Cephesi.

Resim: 70- Mor Abay Manastırı'nın Batı Cephesi.

Resim: 71- Mor Abay Manastırı'nın Kuzeydoğu Cephesi.

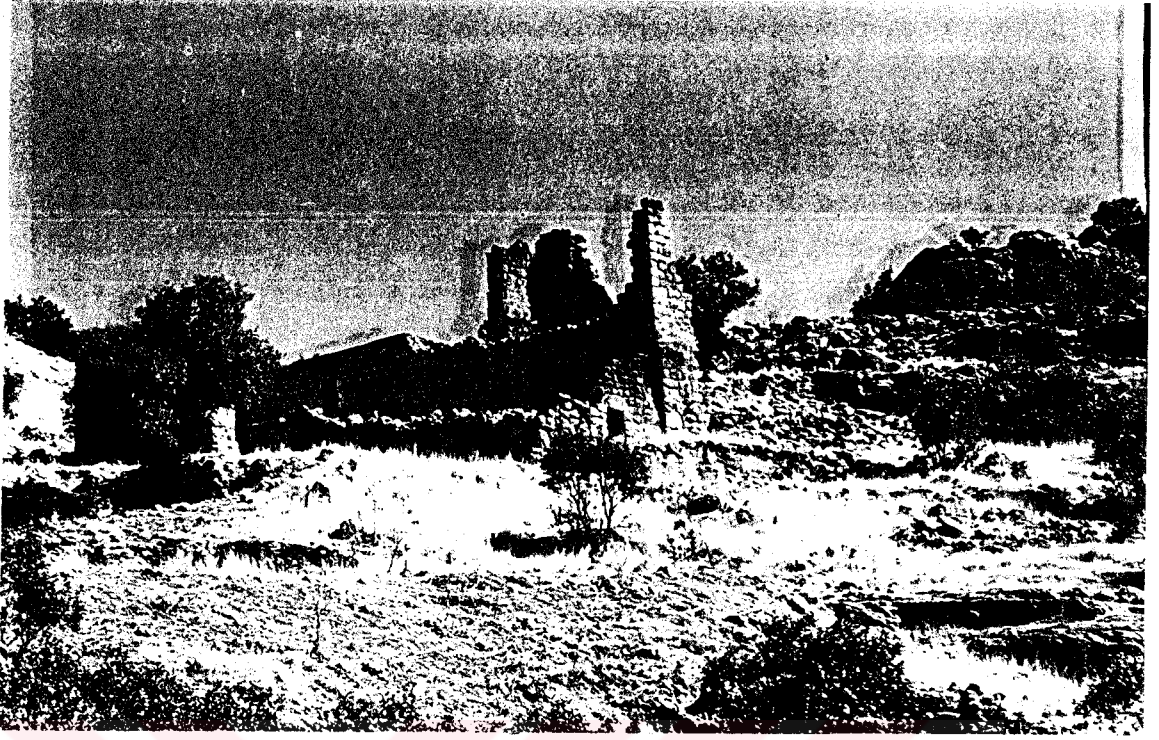
Resim: 72- Mor Abay Manastırı'nın İçindeki Birimin Genel Görünüşü.

Resim: 73- Mor Abay Manastırı'nın İçindeki Birimin Birinci Nefi.

Resim: 74- Mor Abay Manastırı'nın İçindeki Azizler Evi Bölümünün İç Mekanı.

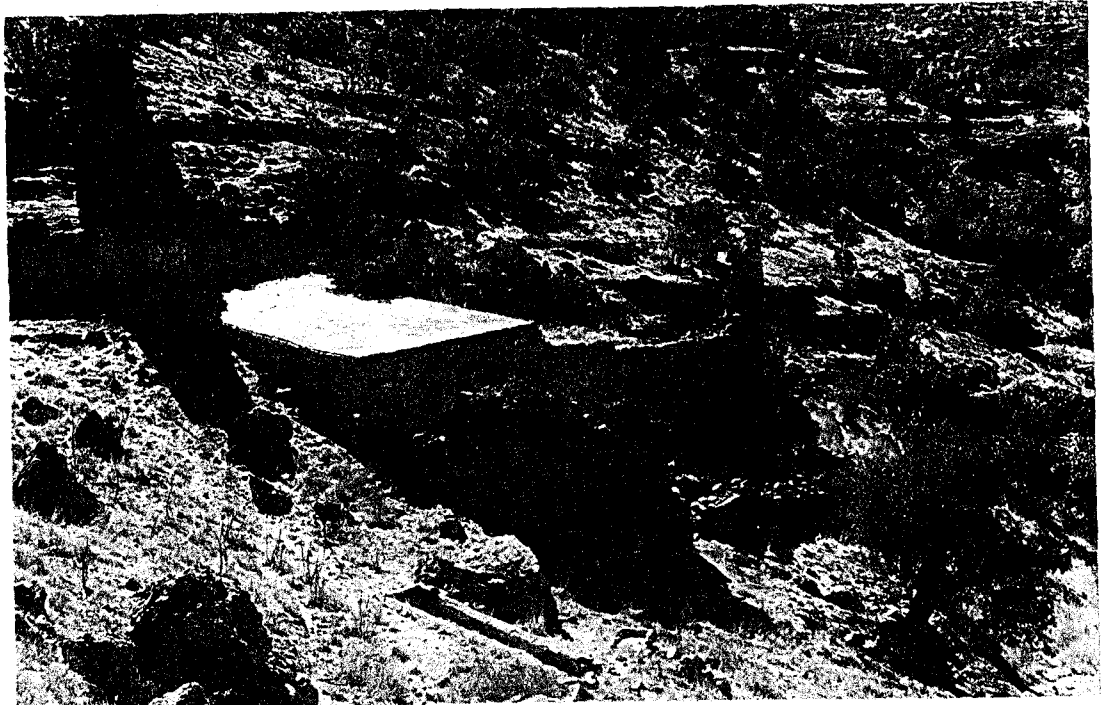
Resim: 75- Mor Dimet Manastırı'nın Genel Görünüü.

Resim: 76- Mor Dimet Manastırı'nın Güneydoğu Cephesi.

Resim: 77- Mor Dimet Manastırı'nın Batı Cephesi.

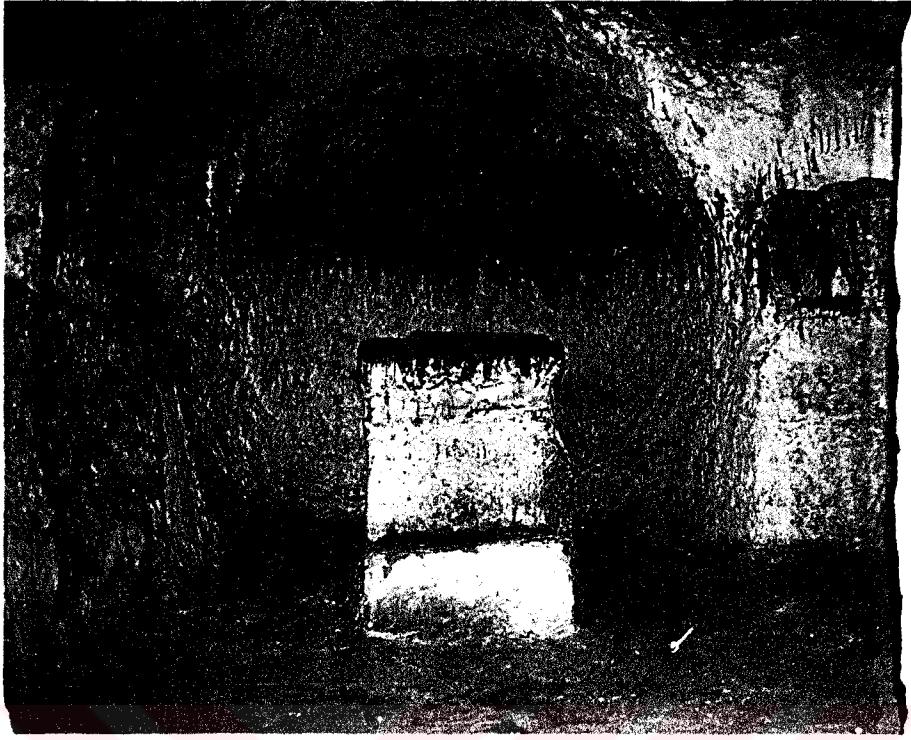
Resim: 78- Mor Dimet Manastırı'nın Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 79- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin İç Mekanı.

Resim: 80- Mor Dimet Manastır Kilisesi'ndeki Vafiz Teknesi.

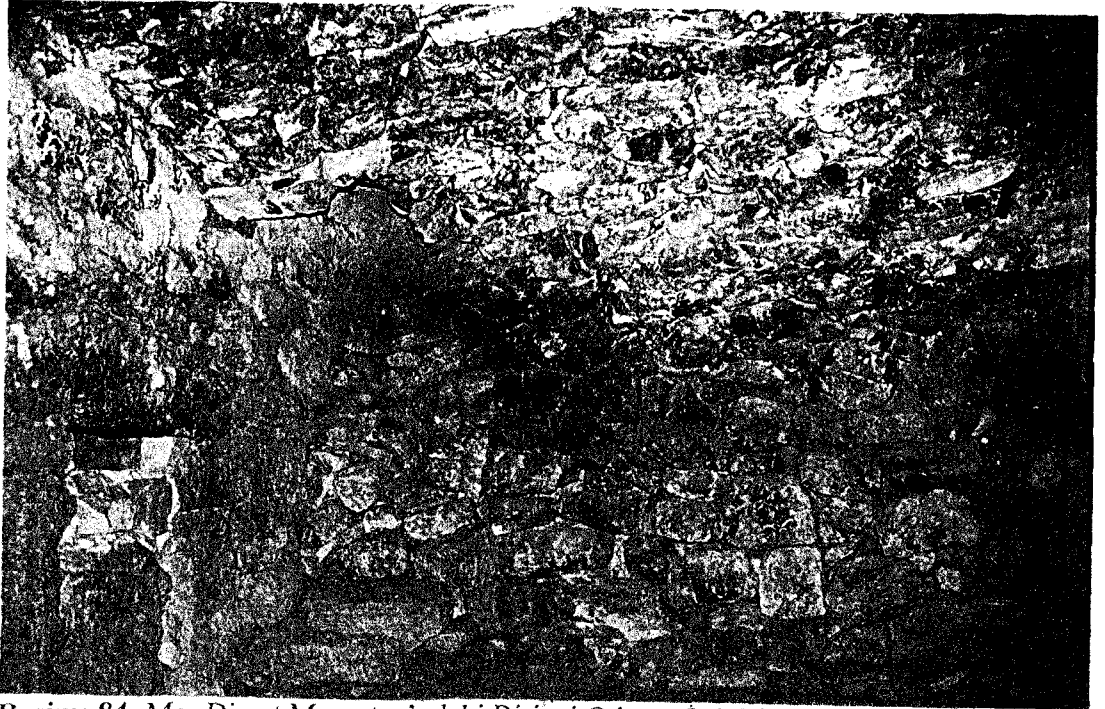
Resim: 81- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin Apsis ve Beması.

Resim: 82- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin İç Mekanın Kuzey Duvarı.

Resim: 83- Mor Dimet Manastır Kilisesi'nin Mezbah Bölümünden Genel Görünüş.

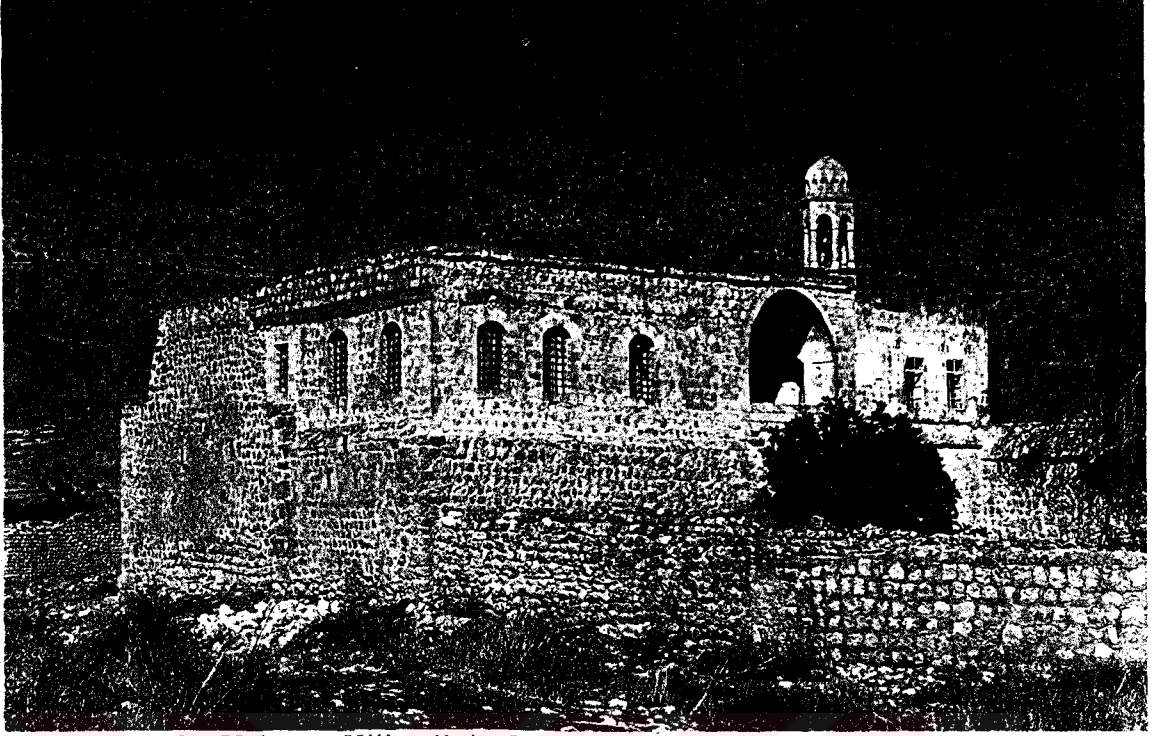
Resim: 84- Mor Dimet Manastırı'ndaki Birinci Odanın İç Mekanı.

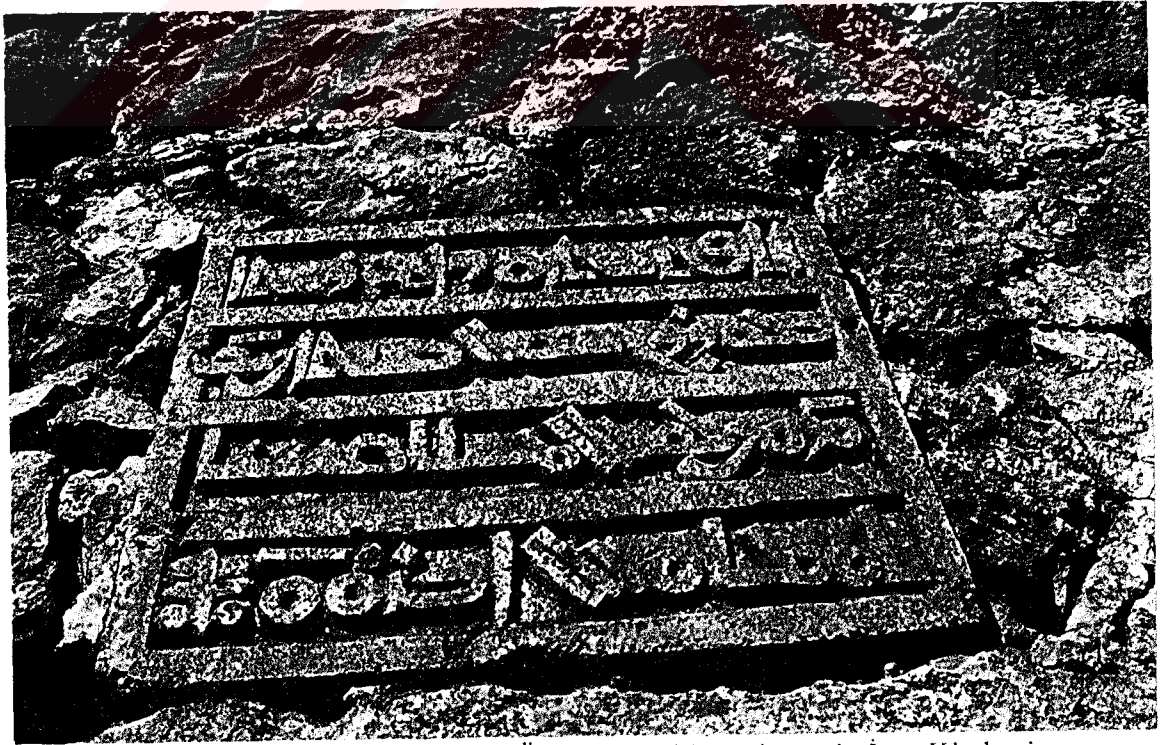
Resim: 85- Mor Theoduto Manastırı'nın Genel Görünüşü.

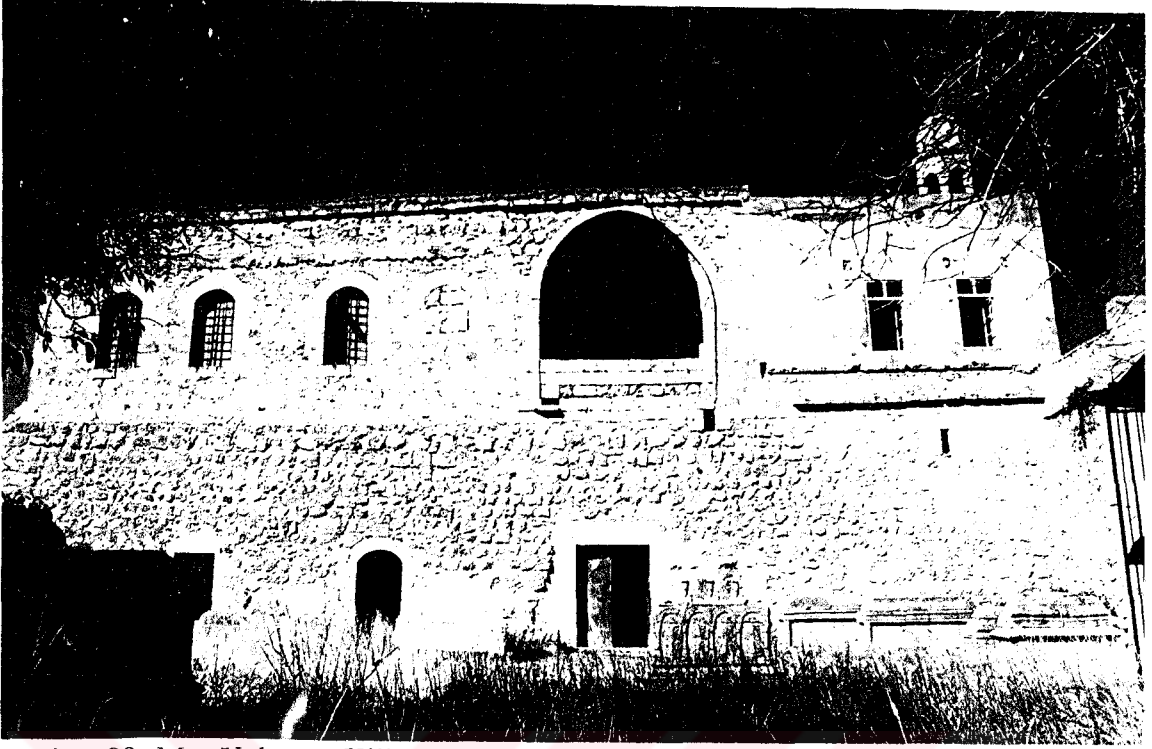
Resim: 86- Mor Theoduto Manastırı'nın Doğu Duvarı.

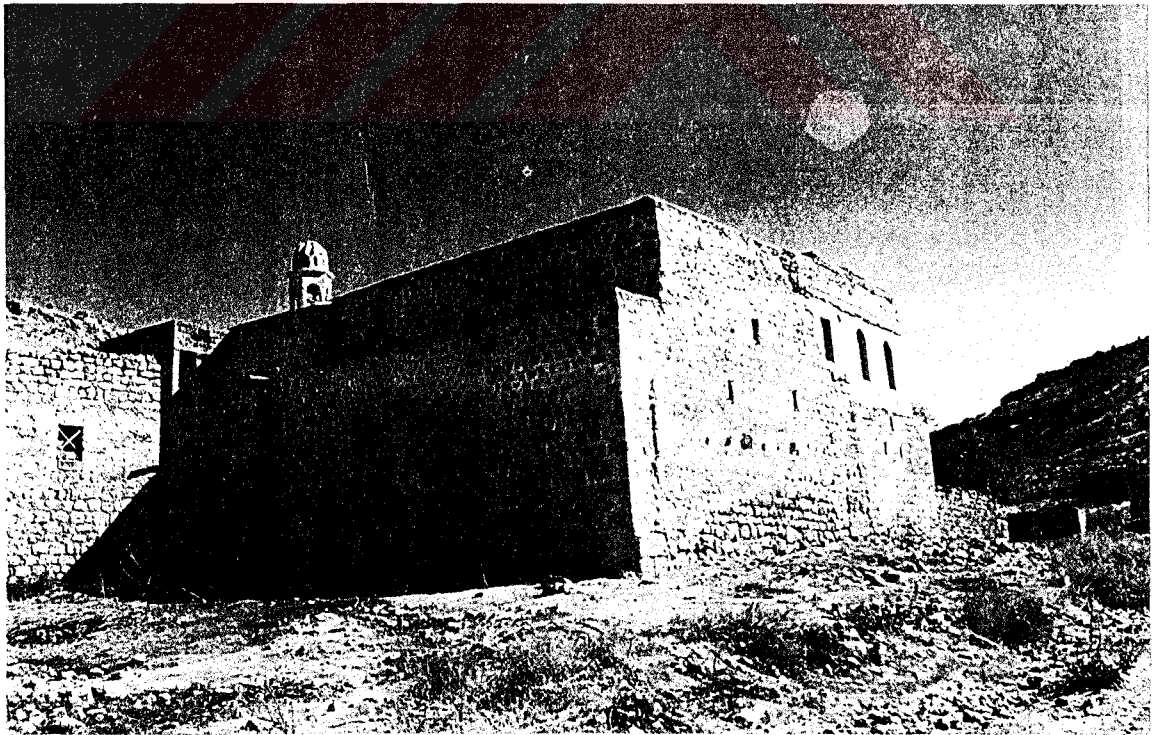
Resim: 87- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 88- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Üst Katındaki Medresenin İnşaa Kitabesi.

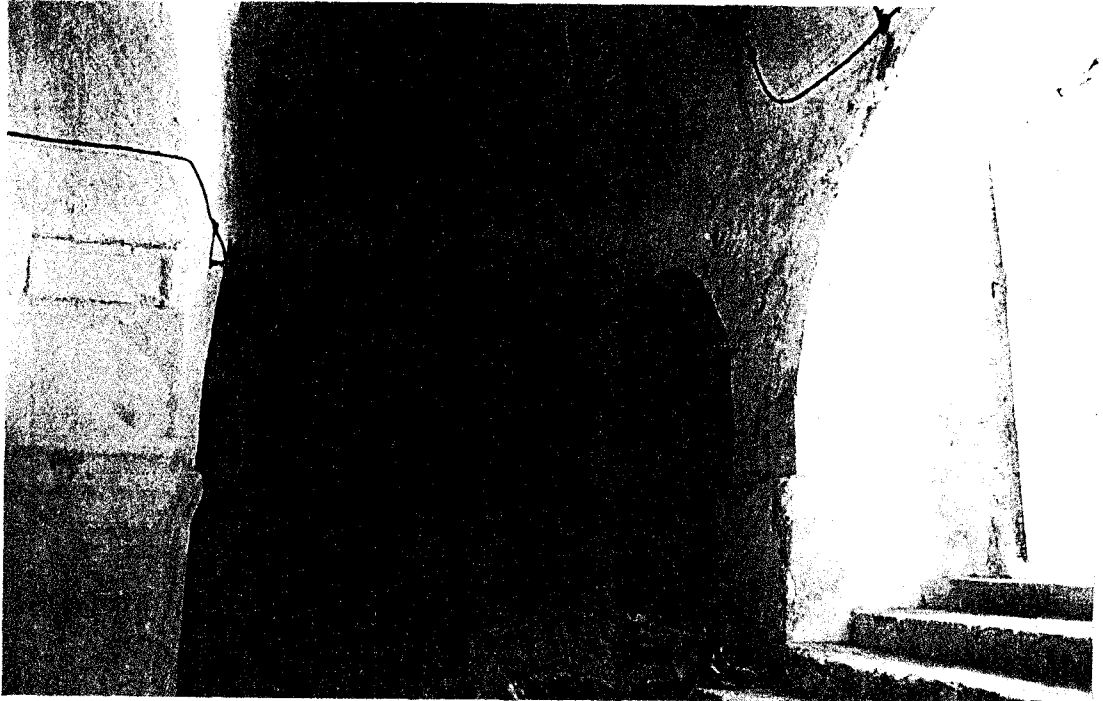
Resim: 89- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Güney Cephesi.

Resim: 90- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 91- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Çan Kulesi.

Resim: 92- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Narteksi.

Resim: 93- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Vaftiz Teknesi.

Resim: 94- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Naos Bölümüne Açılan Doğudaki Giriş Kapısı.

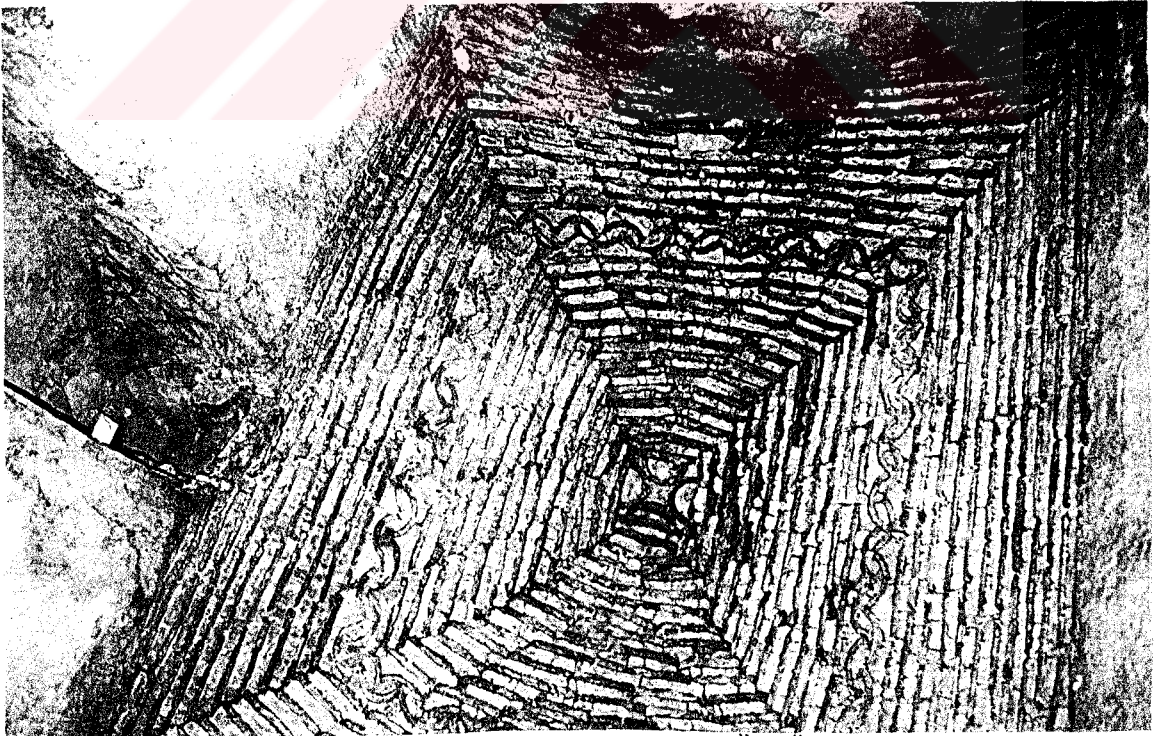
Resim: 95- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Naos Bölümünün Doğu tarafından Görünüşü.

Resim: 96- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Naos Bölümünün Batı tarafından Görünüşü.

Resim: 97- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Birinci Mezbah Bölümünün İç Kısmı.

Resim: 98- Mor Yuhanna Kilisesi Mezbah Bölümünün Üst Örtüsü.

Resim: 99- Mor Yuhanna Kilisesi Gnizo Bölümünün İç Kısmı.

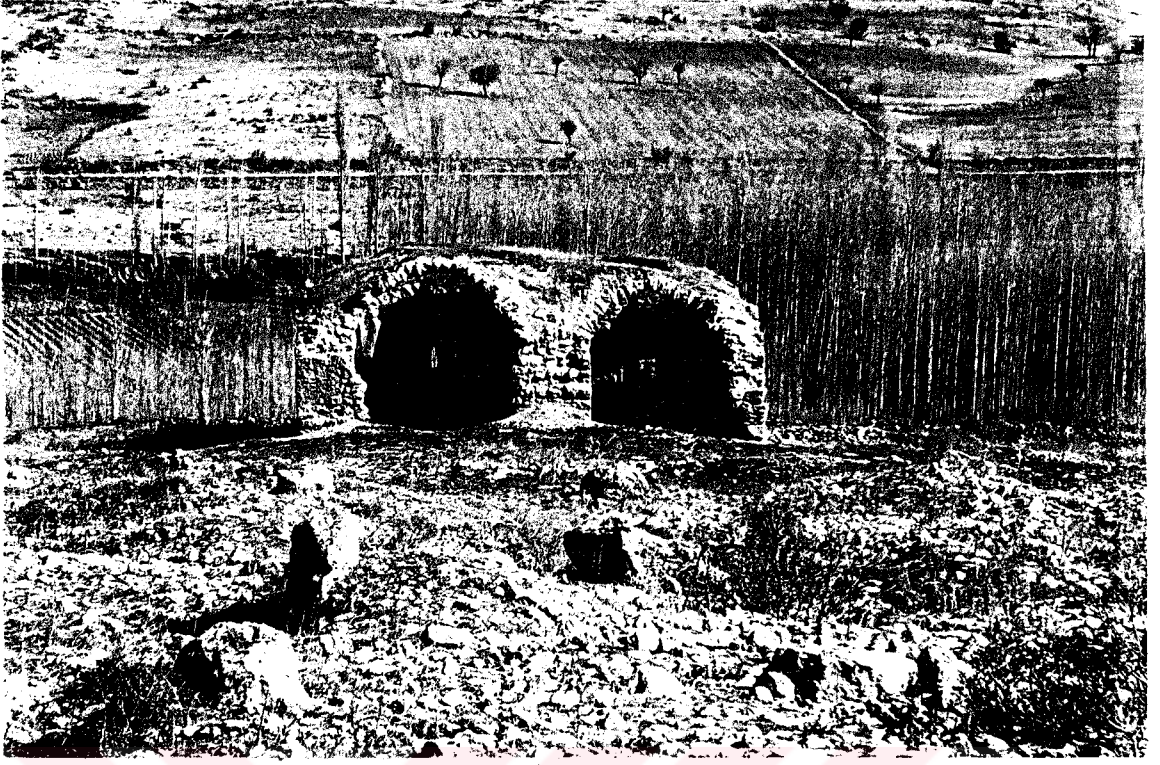
Resim: 100- Mor Yuhanna Kilisesi'nin Ana Apsisi.

Resim: 101- Romaniye Kilisesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 102- Romaniye Kilisesi'nin Güneydoğu Cephesi.

Resim: 103- Romaniye Kilisesi'nin Batı Cephesi.

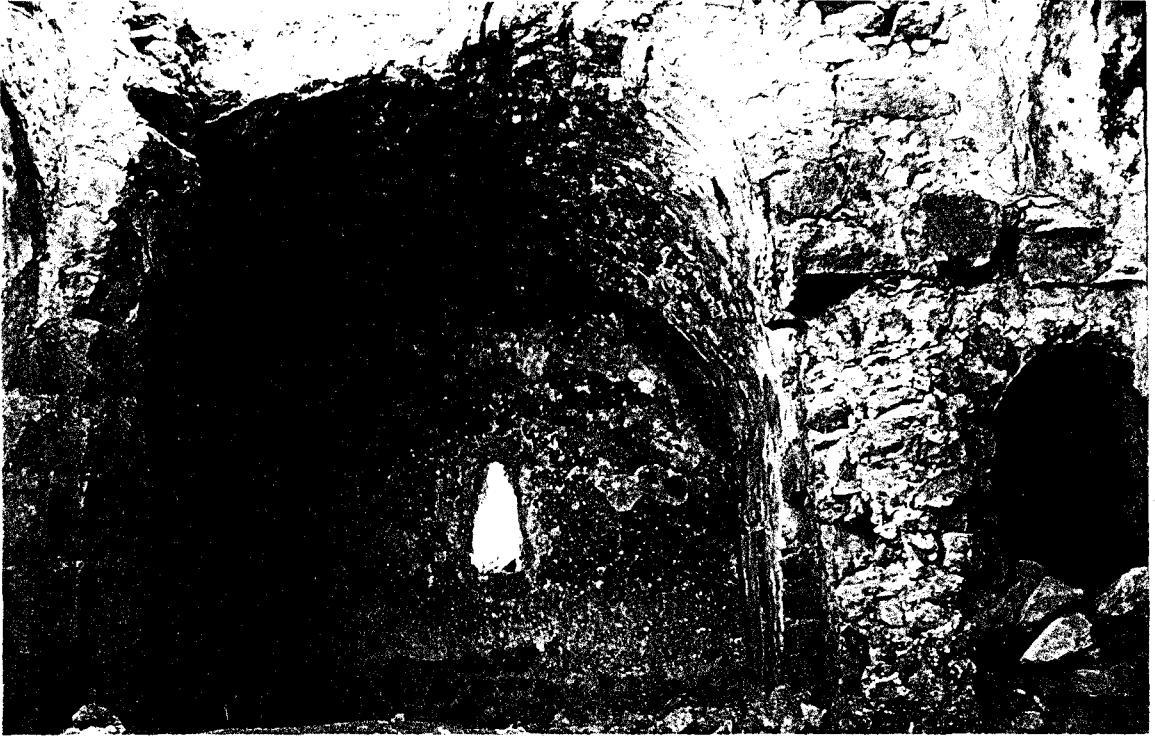
Resim: 104- Romaniye Kilisesi'nin Kuzey Cephesi.

Resim: 105- Romaniye Kilisesi'nin Nakteksi.

Resim: 106- Romaniye Kilisesi'nin Naosu.

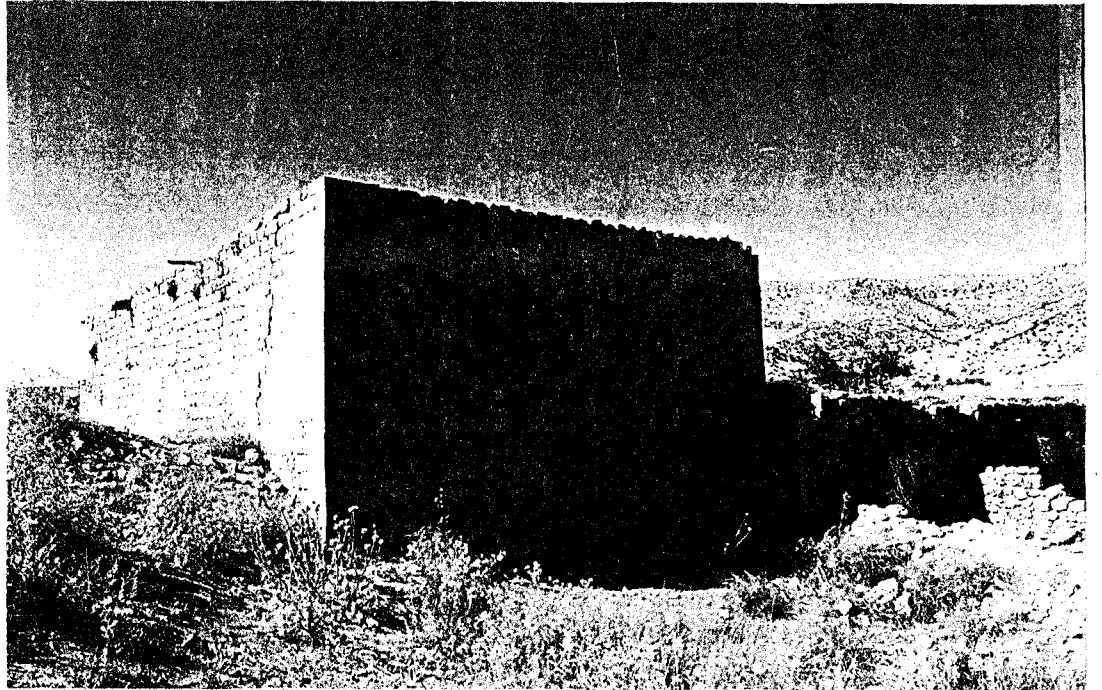
Resim: 107- Romaniye Kilisesi'nin Apsis Bölümü.

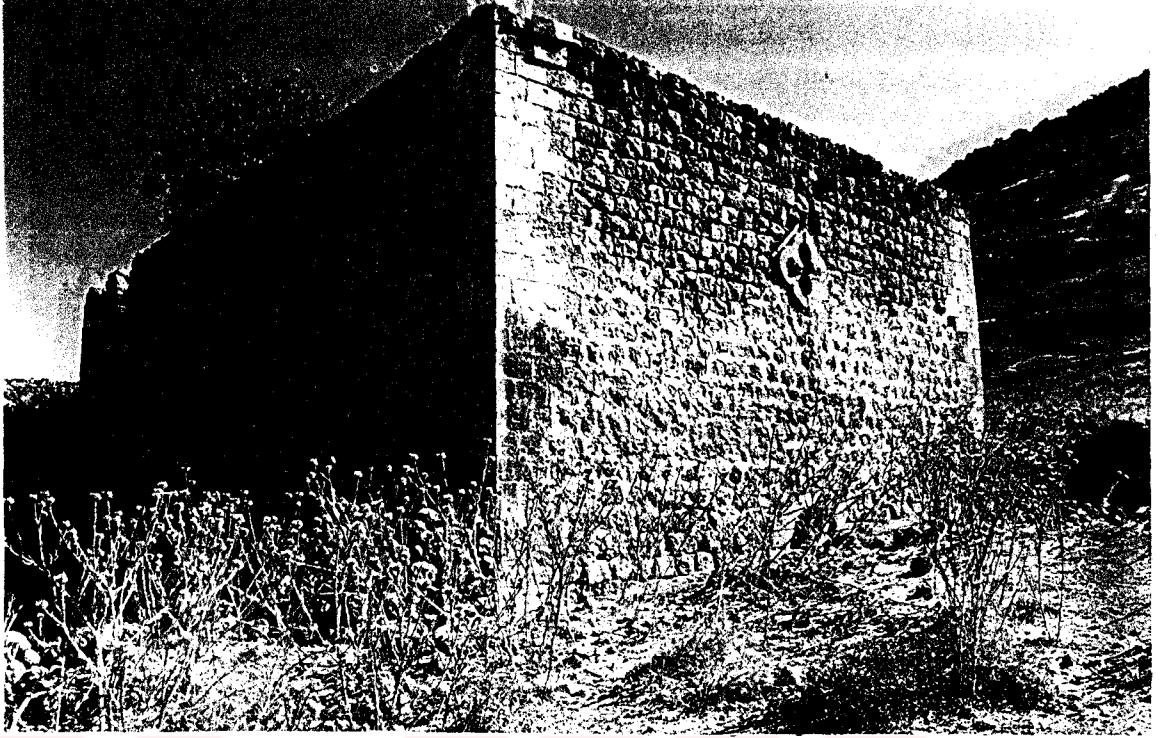
Resim: 108- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 109- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Tamir Kitabesi.

Resim: 110- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Güneydoğu cephesi.

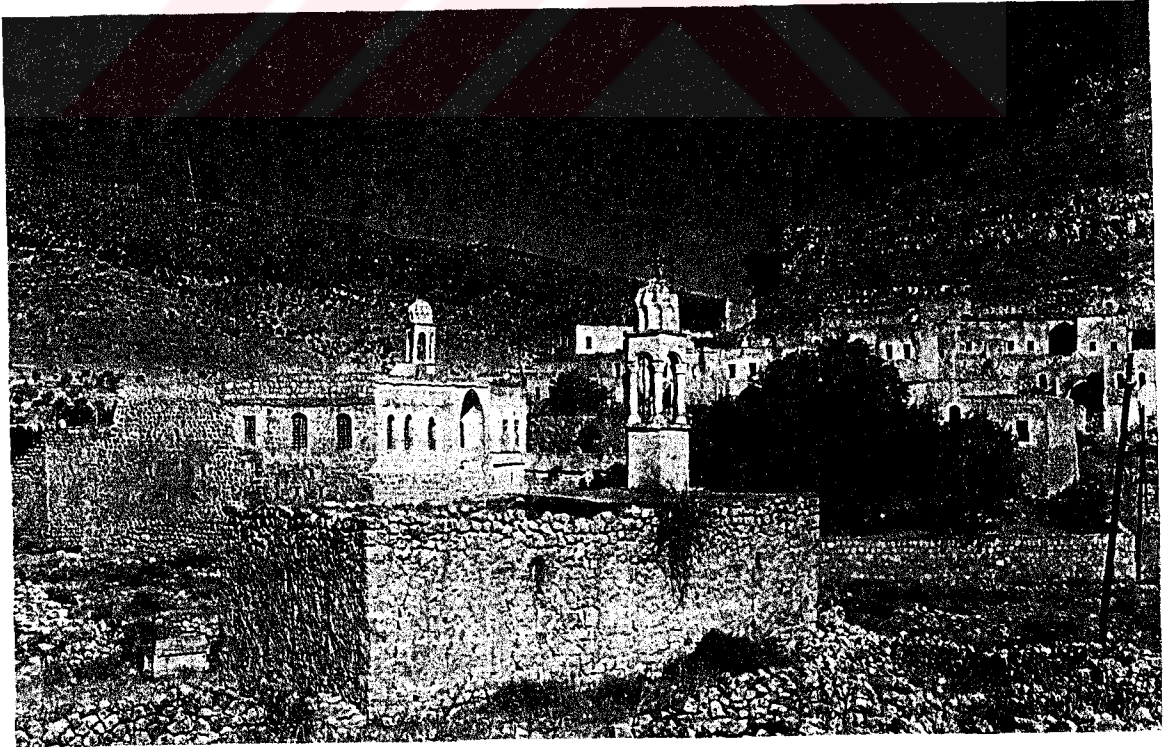
Resim: 111- Mor Mete (Katolik) Kilisesi'nin Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 112- Mor Mete Kilisesi'nin İç Mekanı.

Resim: 113- Mor Mete Kilisesi'nin İç Mekanı.

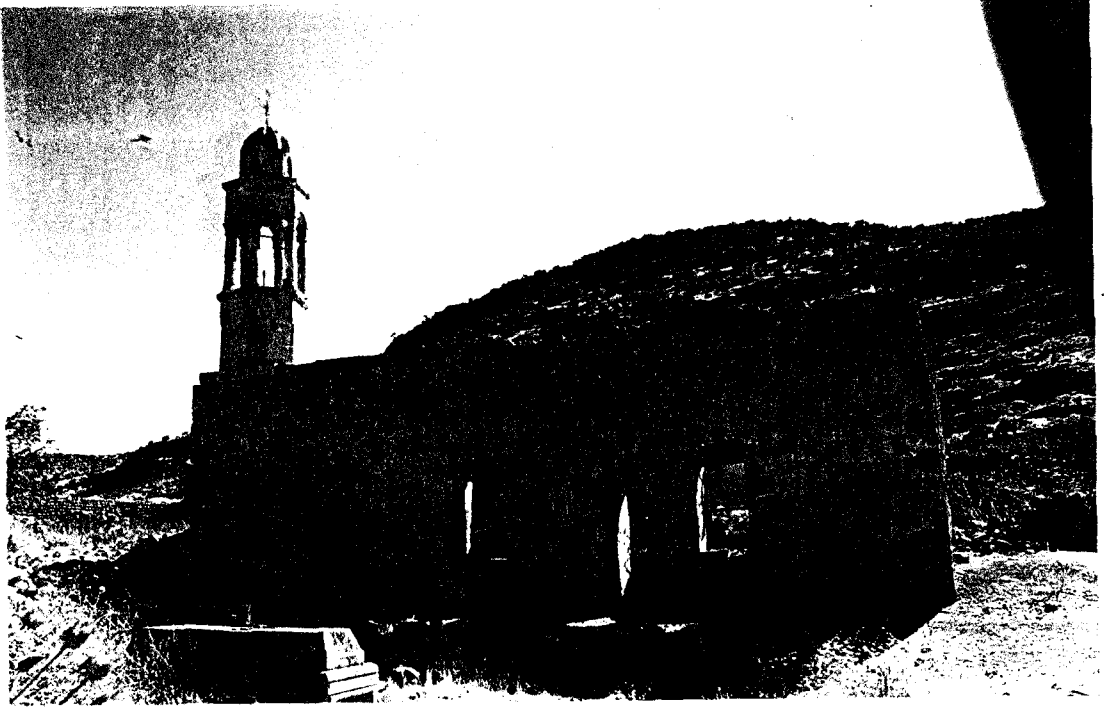
Resim: 114- Protestan Kilisesi'nin Genel Görünüşü.

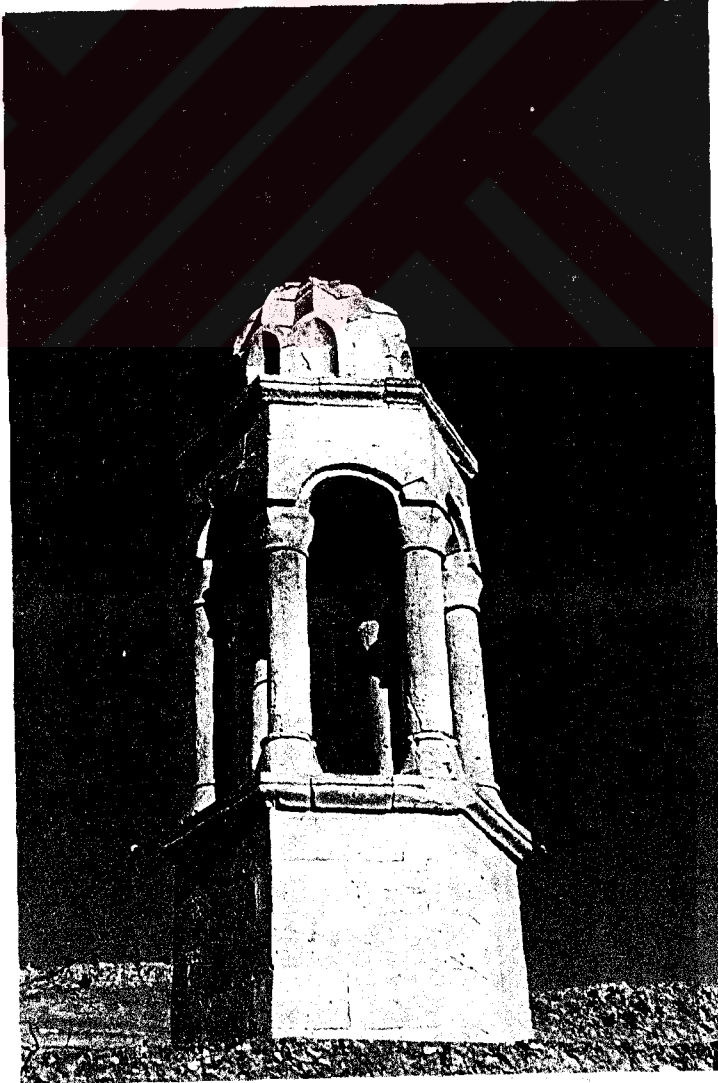
Resim: 115- Protestan Kilisesi'nin Güneydoğu Cephesi.

Resim: 116- Protestan Kilisesi'nin Güneybatı Cephesi.

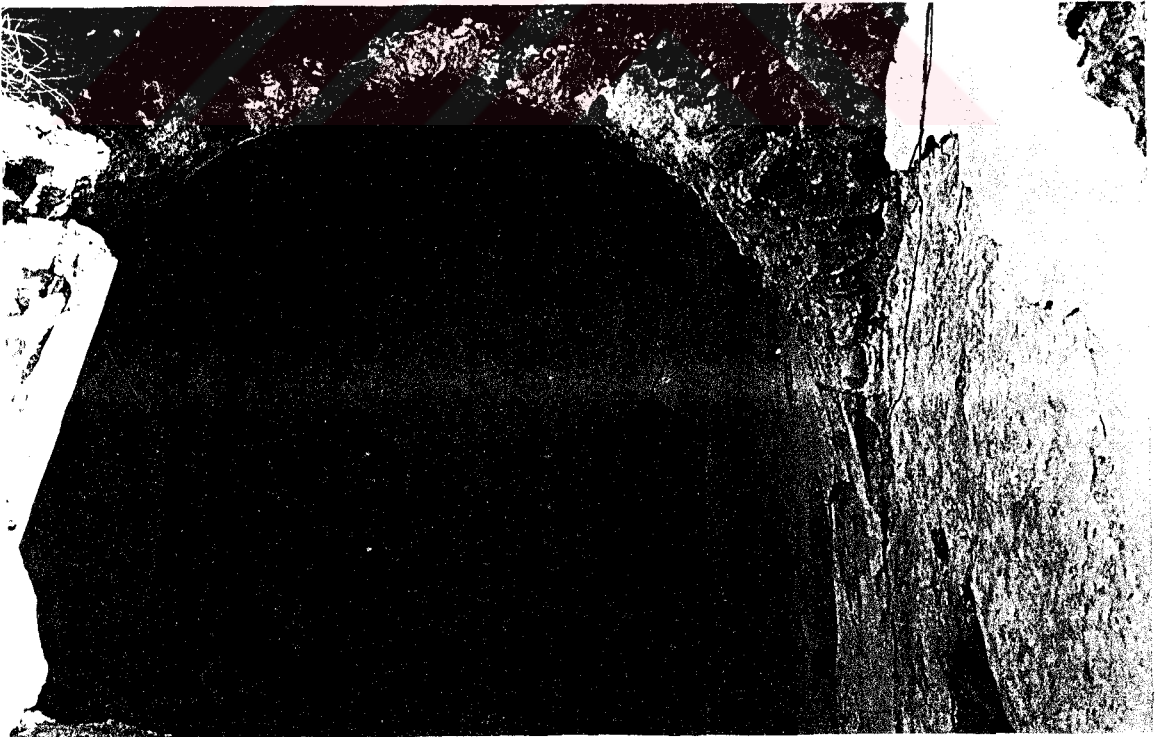
Resim: 117- Protestan Kilisesi'nin Kuzey Cephesi.

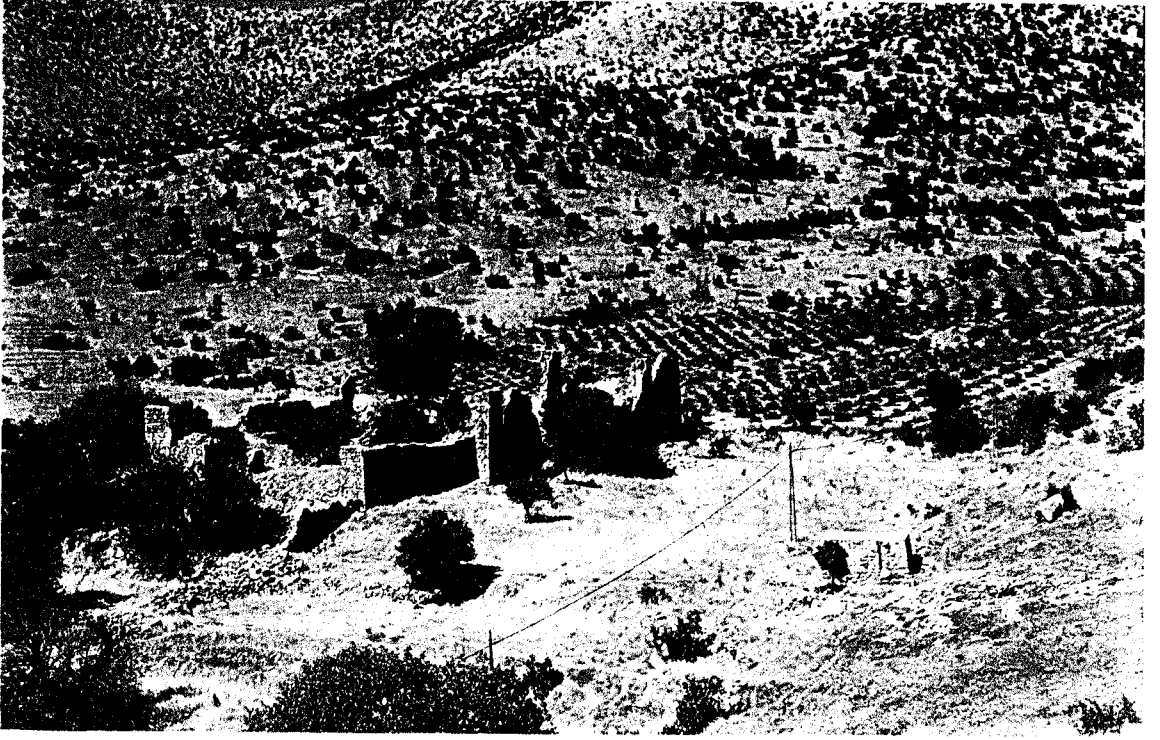
Resim: 118- Protestan Kilisesi'nin Çan Kulesi.

Resim: 119- Protestan Kilisesi'nin İç Mekanı.

Resim: 120- Protestan Kilisesi'nin İç Mekanı.

Resim: 121- Mor Abay Şapeli'nin Genel Görünüşü.

Resim: 122- Mor Abay Şapeli'nin Kuzeydoğu Cephesi.

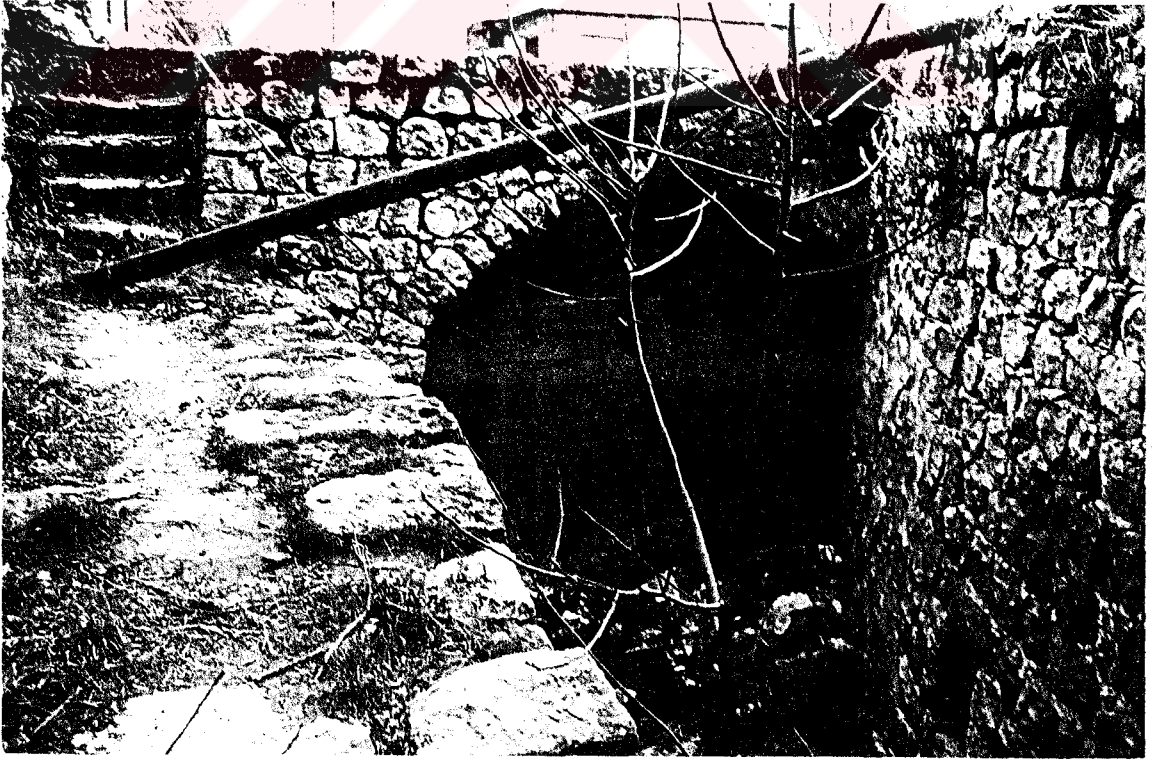
Resim: 123- Mor Abay Şapeli'nin Güneybatı Cephesi.

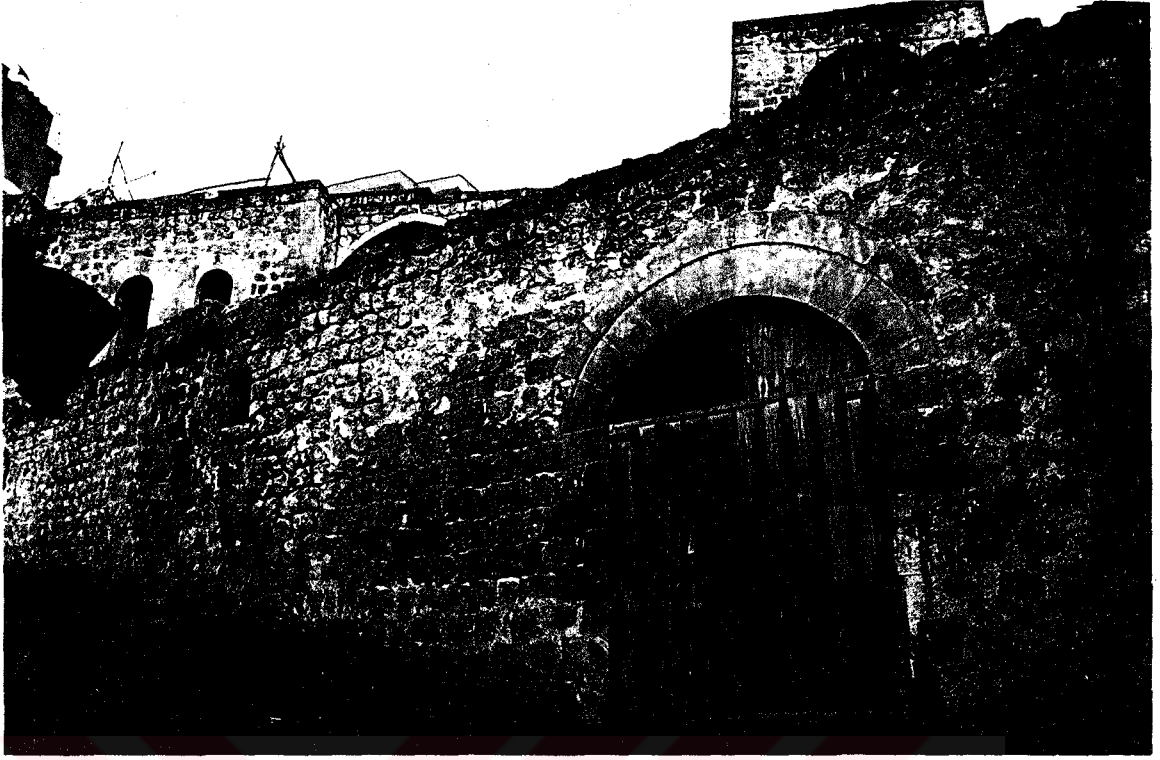
Resim: 124- Mor Abay Şapeli'nin İç Mekanı.

Resim: 125- Merkez Han'ın Genel Görüntüsü.

Resim: 126- Merkez Han'ın Doğu Cephesi.

Resim: 127- Merkez Han'ın Kuzey Cephesi.

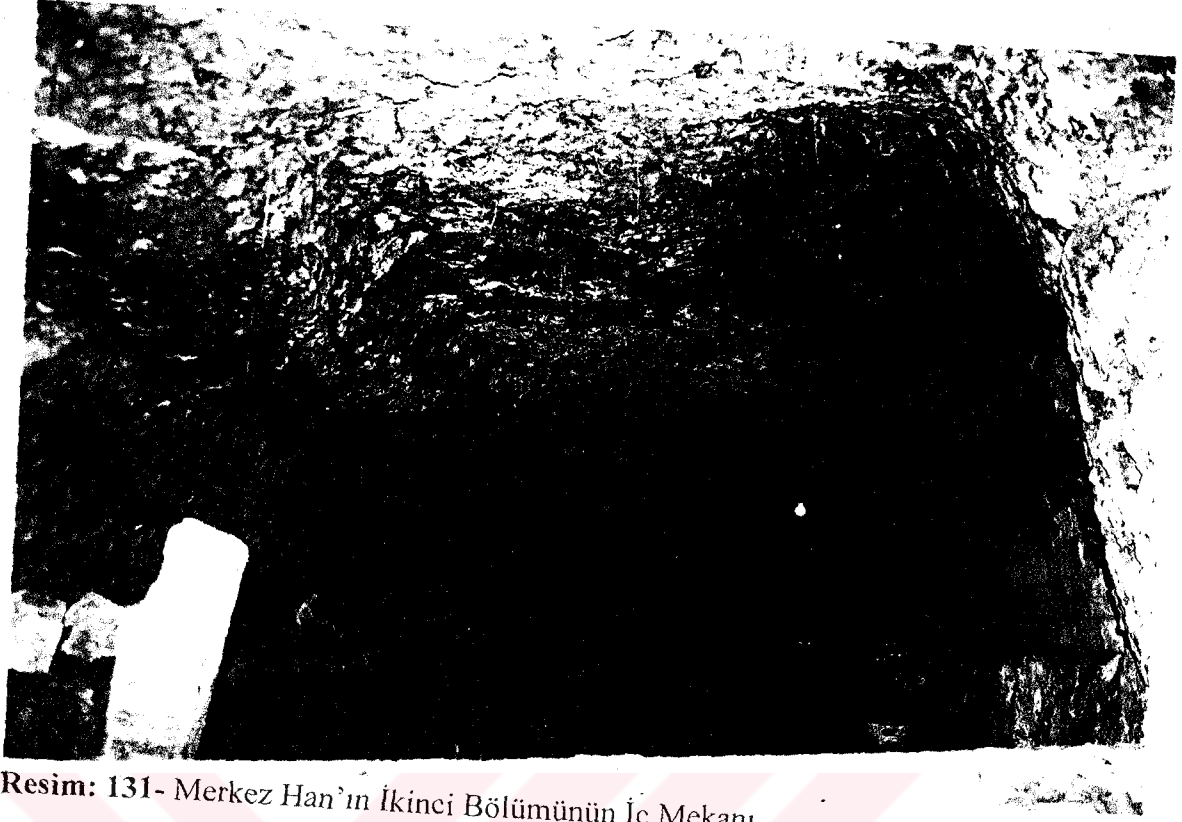
Resim: 128- Merkez Han'ın Birinci Bölümünün İç Mekanı.

Resim: 129- Merkez Han'ın Birinci Bölümünün İç Mekanındaki Payeler.

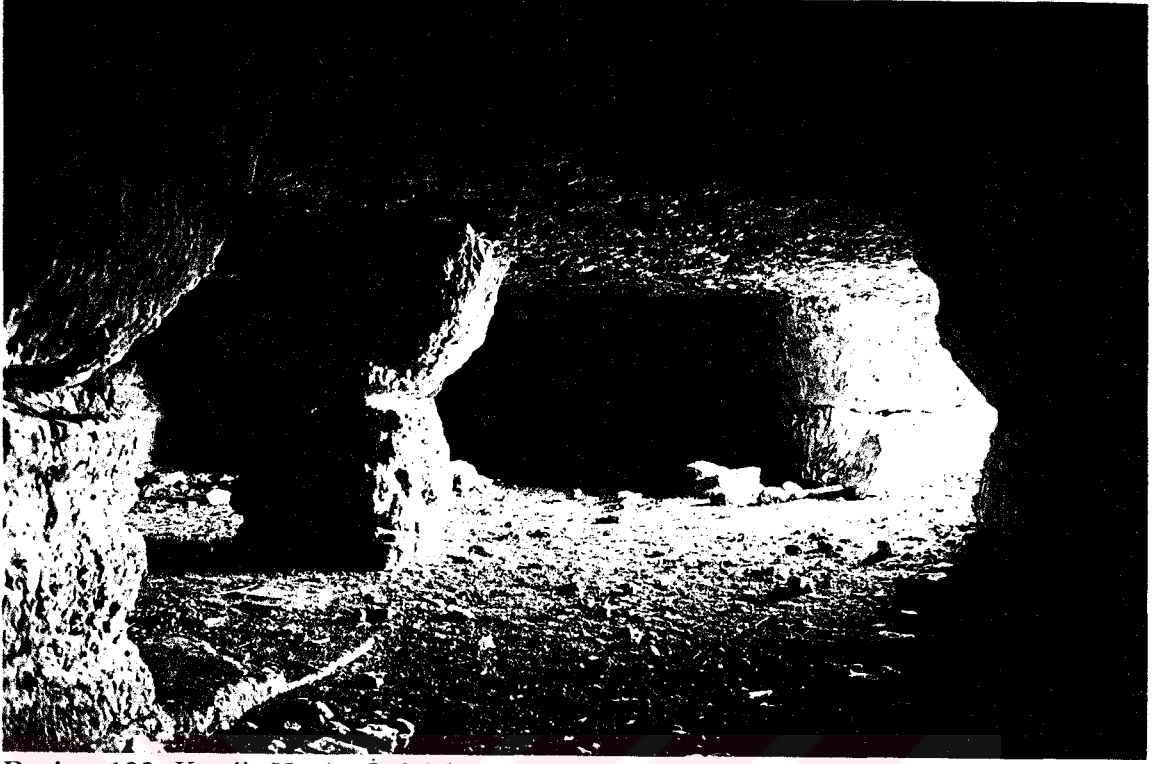
Resim: 130- Merkez Han'ın ikinci Bölümünün İç Mekanı.

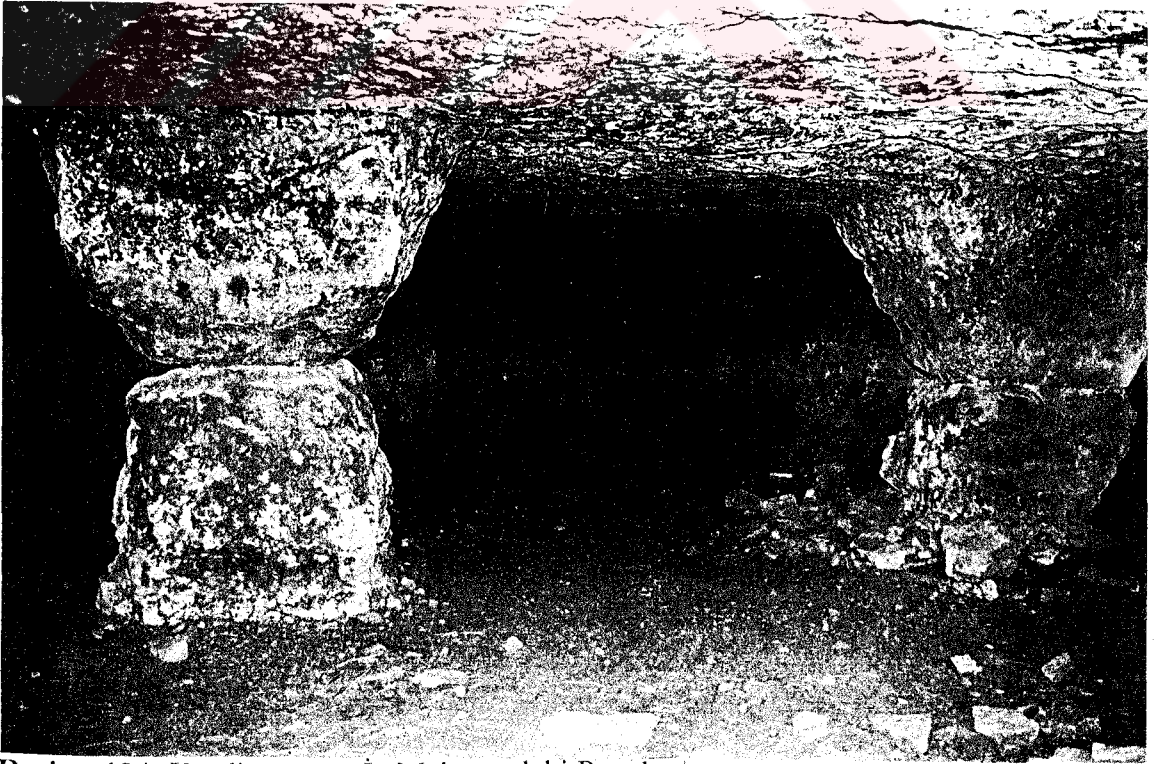
Resim: 131- Merkez Han'ın İkinci Bölümünün İç Mekanı.

Resim: 132- Kordis Han'ın Genel Görünüşü.

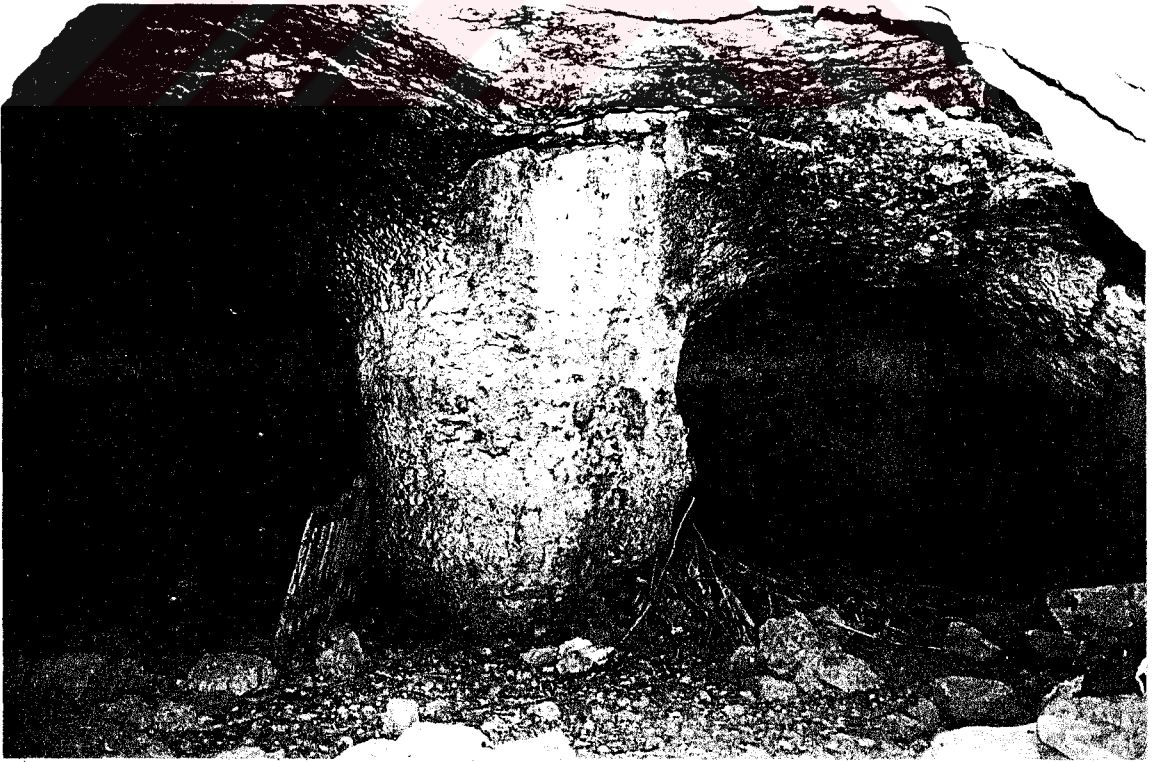
Resim: 133- Kordis Han'ın İç Mekanı.

Resim: 134- Kordis Han'ın İç Mekanındaki Payeler.

Resim: 135- Hisarkaya Hanı'nın Giriş Bölümü.

Resim: 136- Hisarkaya Hanı'nın İç Mekanındaki Paye.

Resim: 137- Hisarkaya Hanı'nın İç Mekanı.

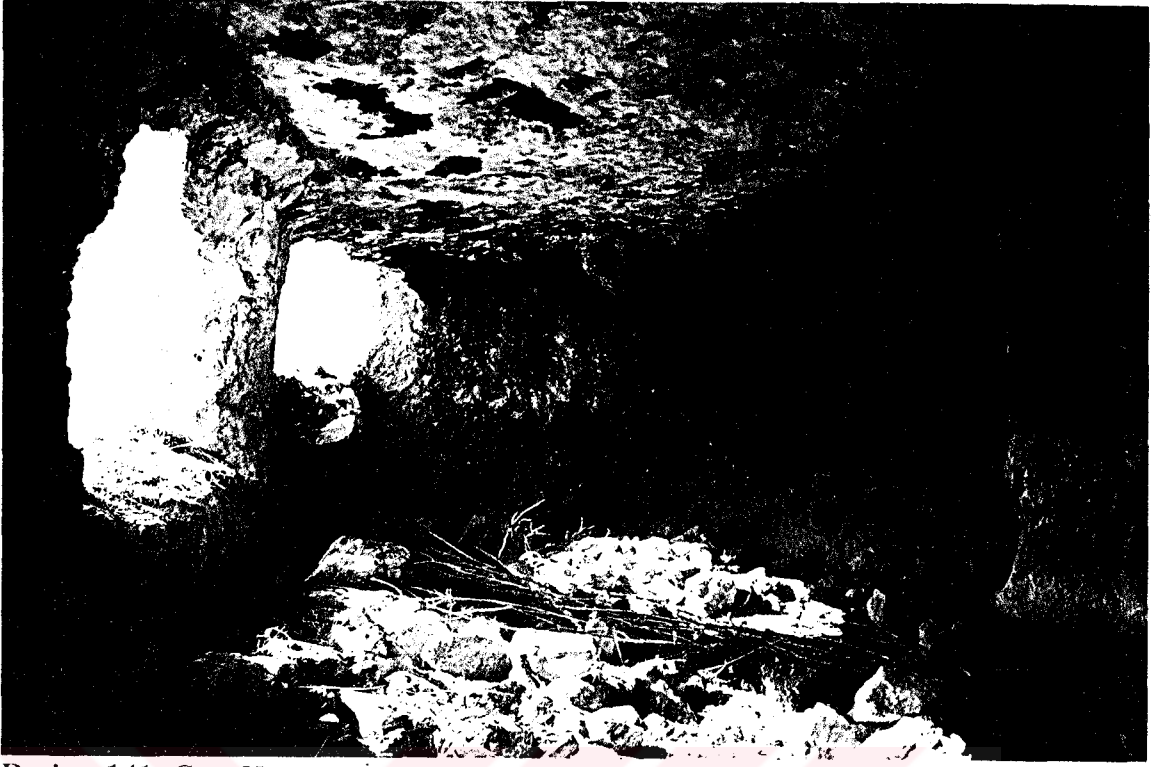
Resim: 138- Hisarkaya Hanı'nın Üst Örtüsündeki Havalandırma Açıklıkları.

Resim: 139- Çem Hanı'nın Genel Görünüşü.

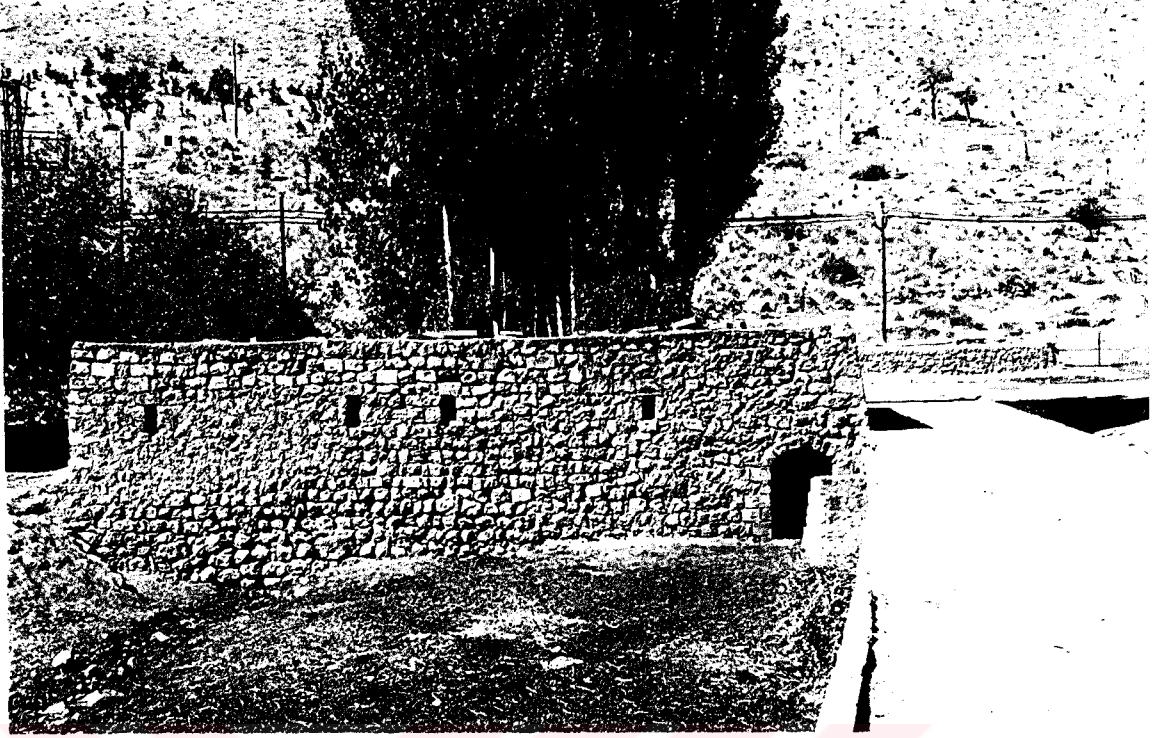
Resim: 140- Çem Hanı'nın İç Mekanı.

Resim: 141- Çem Hanı'nın İç Mekanı.

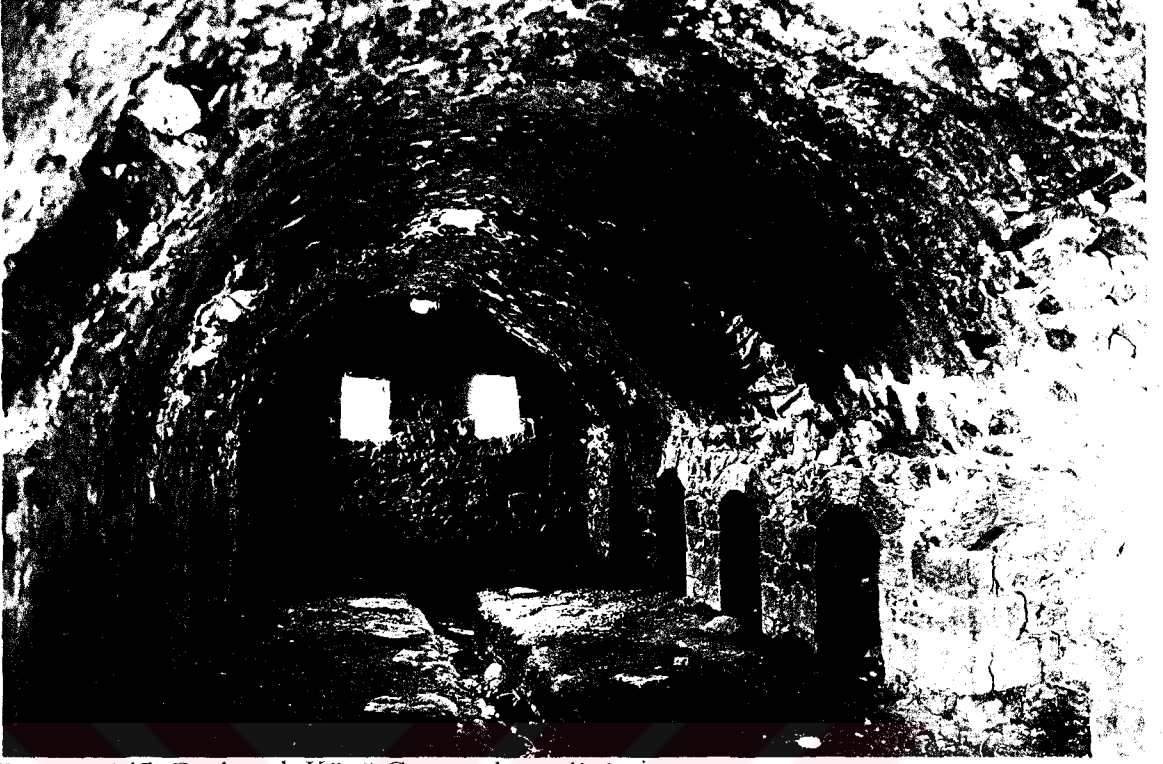
Resim: 142- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 143- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin Doğu Cephesi.

Resim: 144- Başkavak Köyü Çamaşırhanesi'nin Güneydoğu Cephesi.

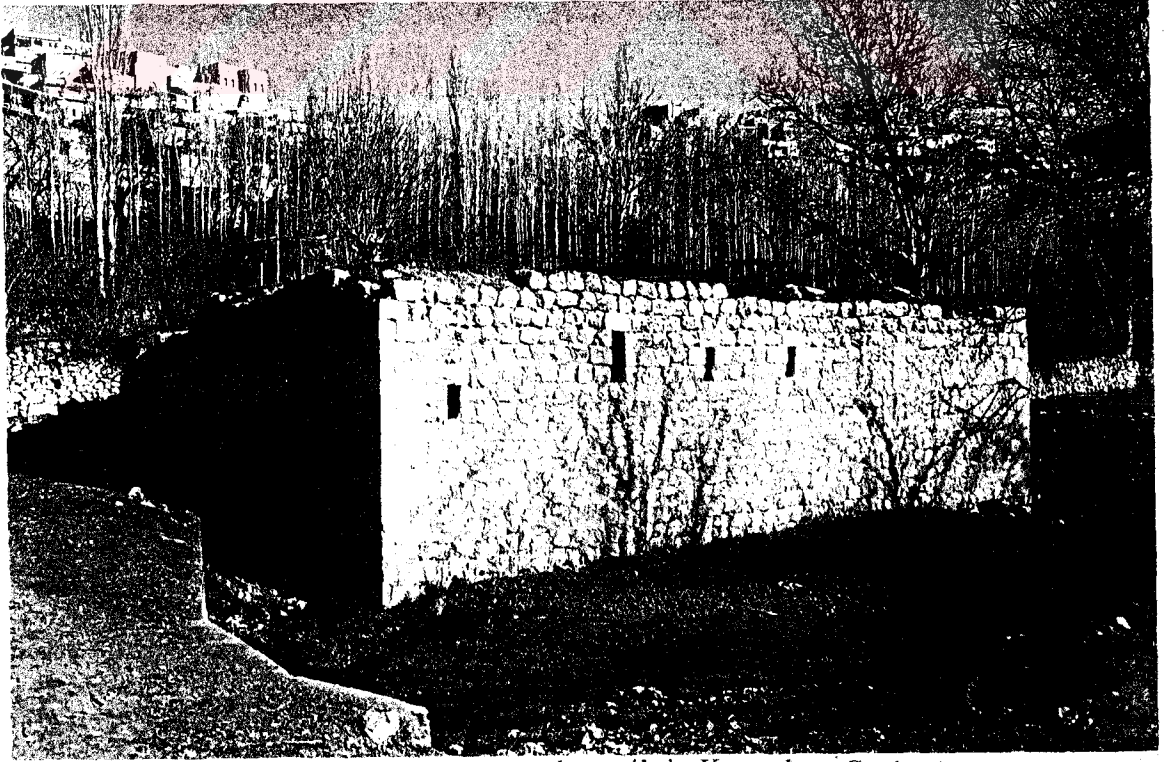
Resim: 145- Başkavak Köyü Çamaşırhane'si'nin İç Mekanı.

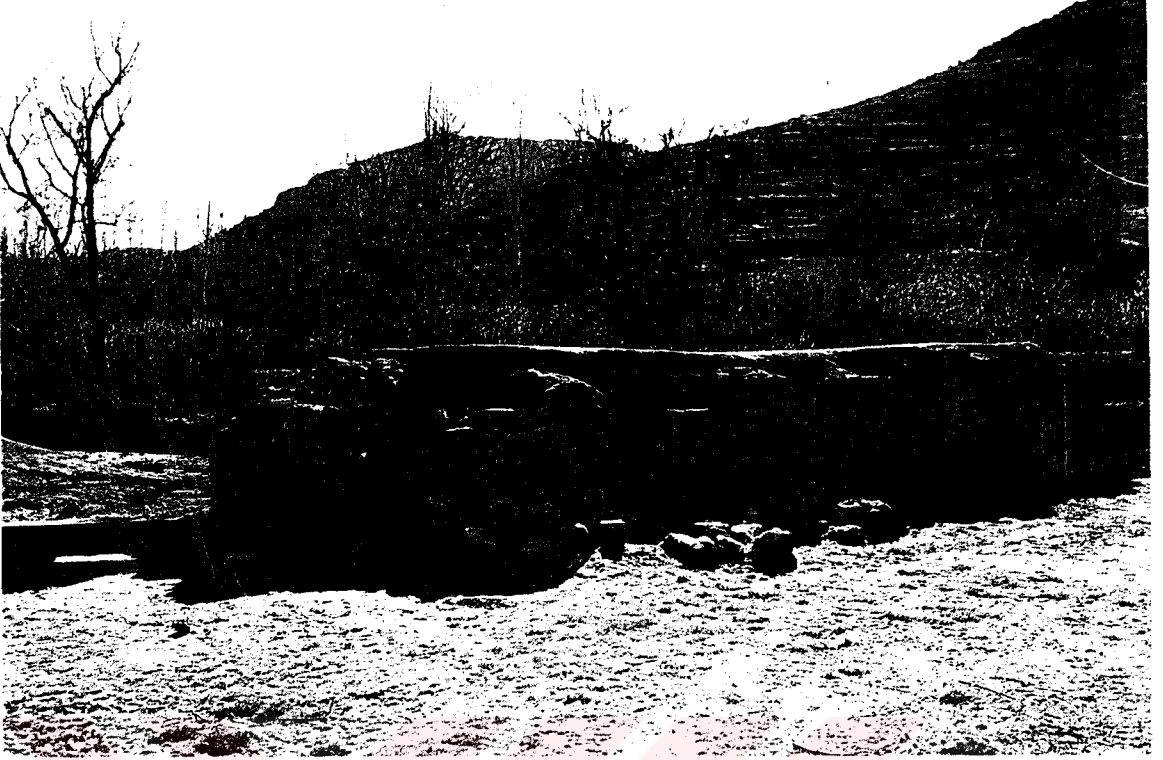
Resim: 146- Başkavak Köyü Çamaşırhane'si'nin İç Mekanı.

Resim: 147- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhane'si'nin Genel Görünüşü.

Resim: 148- Hacı Abdullah Bey Çamaşırhane'si'nin Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 149- Hacı Abdullah Bey Çamaşırvhanesi'nin Kuzeydoğu Cephesi.

Resim: 150- Hacı Abdullah Bey Çamaşırvhanesi'nin Birinci Bölümün İç Mekanı.

Resim: 151- Hacı Abdullah Bey Çamaşırvhanesi'nin İkinci Bölümün İç Mekanı

Resim: 152- Hacı Abdullah Bey Çamaşırvhanesi'nin İkinci Bölümün İç Mekanı.

Resim: 153- Meydan Çamaşırvhanesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 154- Meydan Çamaşırvhanesi'nin Doğu Cephesi.

Resim: 155- Meydan Çamaşırvhanesi'nin Kuzeybatı Cephesi.

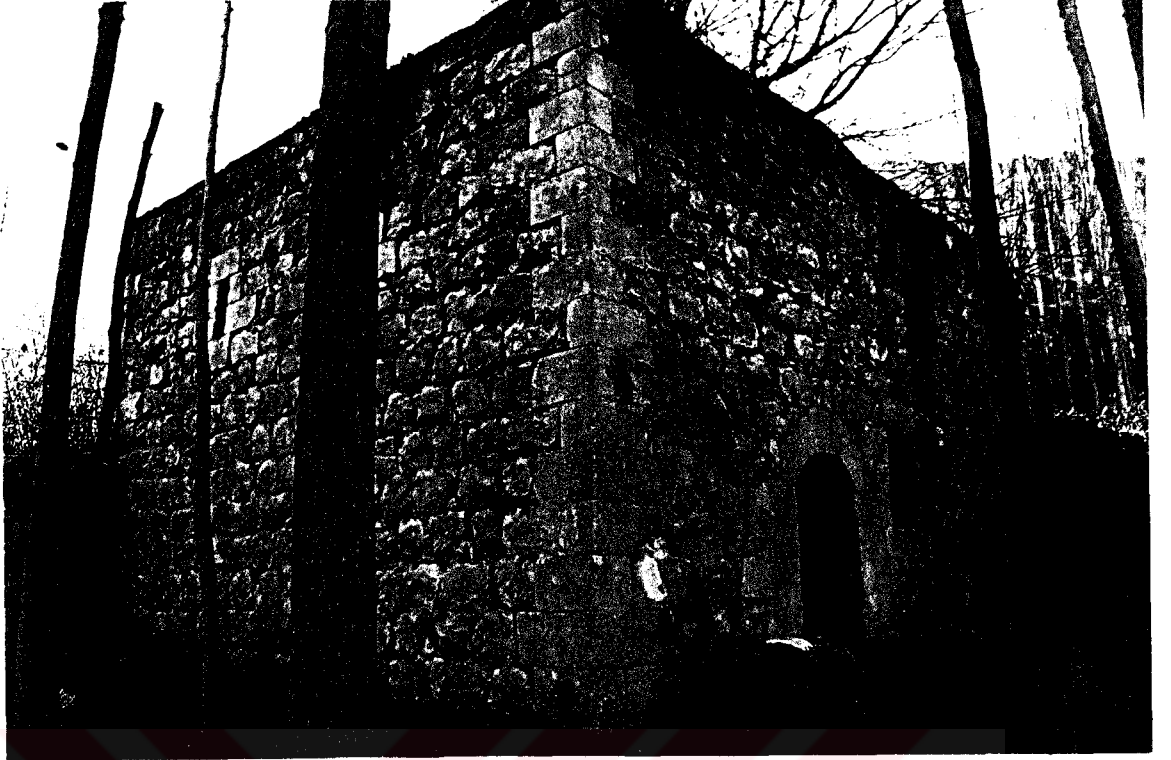
Resim: 156- Meydan Çamaşırvhanesi'nin İç Mekanı.

Resim: 157- Meydan Çamaşırvhanesi'nin İç Mekanı.

Resim: 158- Necmettin Kaya Çamaşırvhanesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 159- Necmettin Kaya Çamaşırvhanesi'nin Kuzeydoğu Cephesi.

Resim: 160- Necmettin Kaya Çamaşırvhanesi'nin İç Mekanı.

Resim: 161- Necmettin Kaya Çamaşırvhanesi'nin İç Mekanındaki Ocak Nişleri.

Resim: 162- Ömer Bey Çamaşırvhanesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 163- Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin İnşa Tarihi.

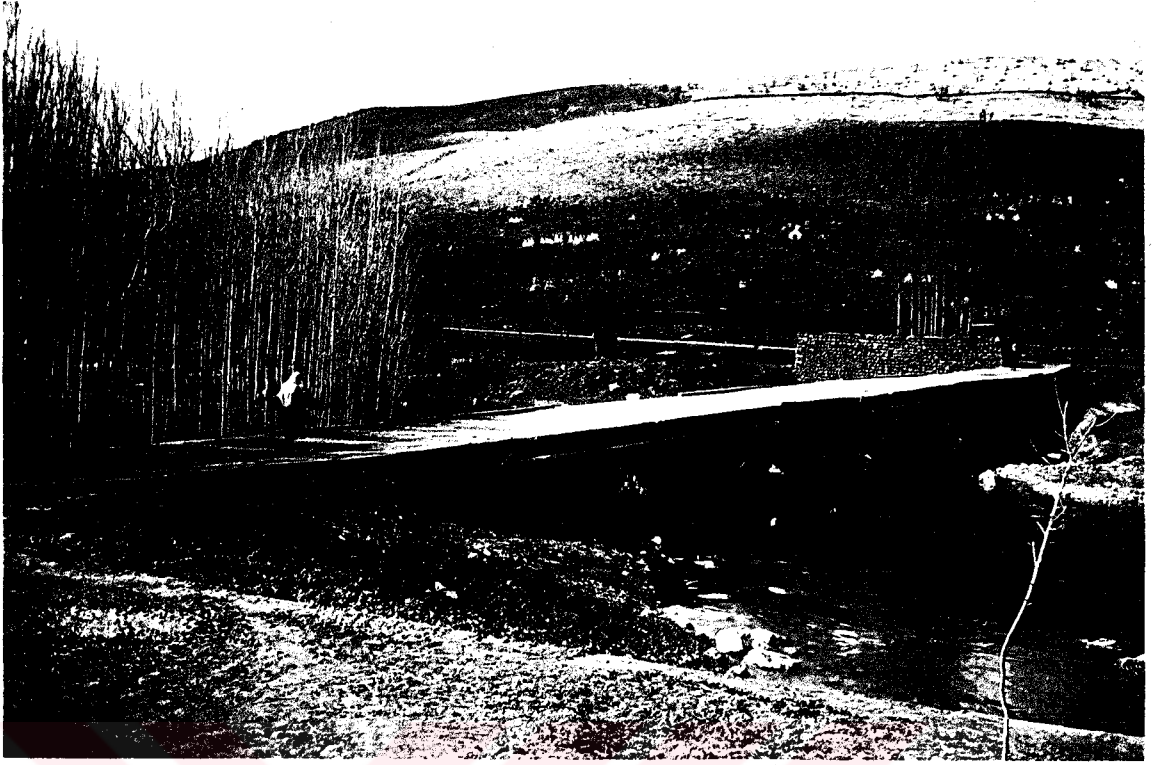
Resim: 164- Ömer Bey Çamaşırhanesi'nin Güneybatı Cephesi.

Resim: 165- Ömer Bey Çamaşırhane'si'nin Kuzey Cephesi.

Resim: 166- Ömer Bey Çamaşırhane'si'nin İç Mekanı.

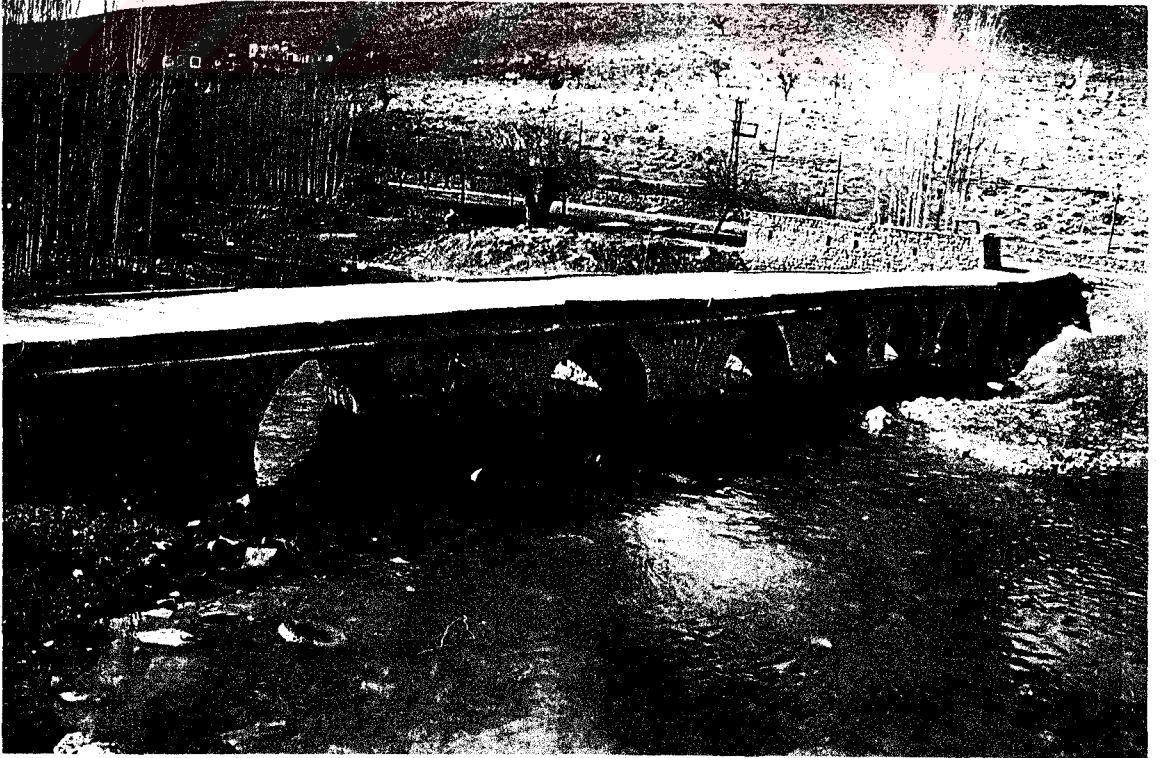
Resim: 167- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Genel Görünüşü.

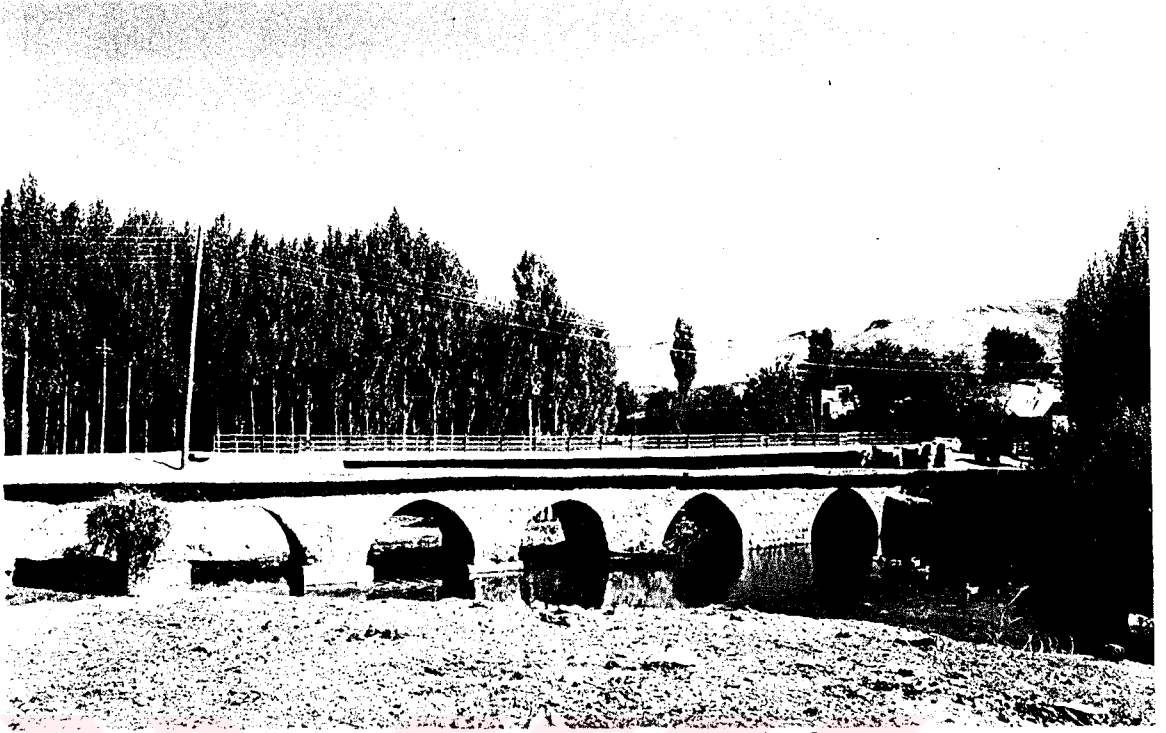
Resim: 168- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün İnşa Kitabesi.

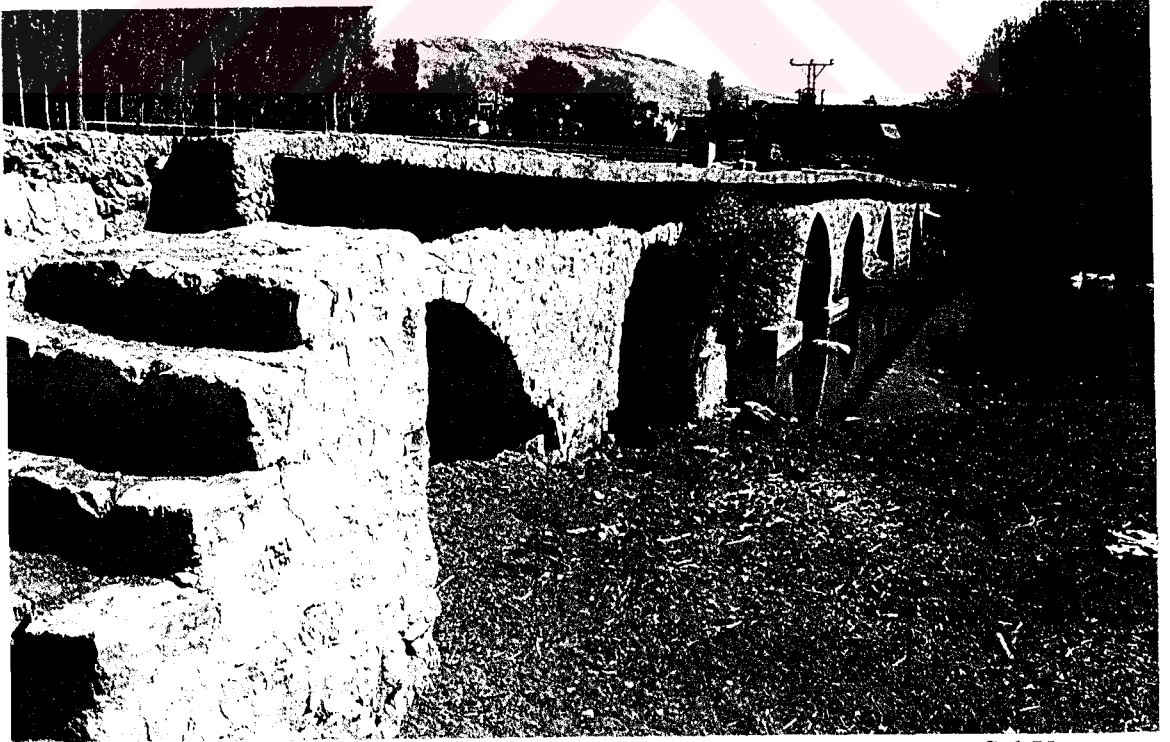
Resim: 169- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Onarım Kitabesi.

Resim: 170- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Mansab Görünüşü.

Resim: 171- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Menba Görünüşü.

Resim: 172- Başkavak (Ahmedi) Köyü Köprüsü'nün Menba Görünüşü ve Sel Yaranı.

Resim: 173- Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün Genel Görünüşü.

Resim: 174- Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün Mansab Görünüşü.

Resim: 175- Hisarkaya Köyü Köprüsü'nün Menba Görünüşü ve Selyaranları.

Resim: 176- Meydan Çeşmesi'nin Genel Görüntüsü.

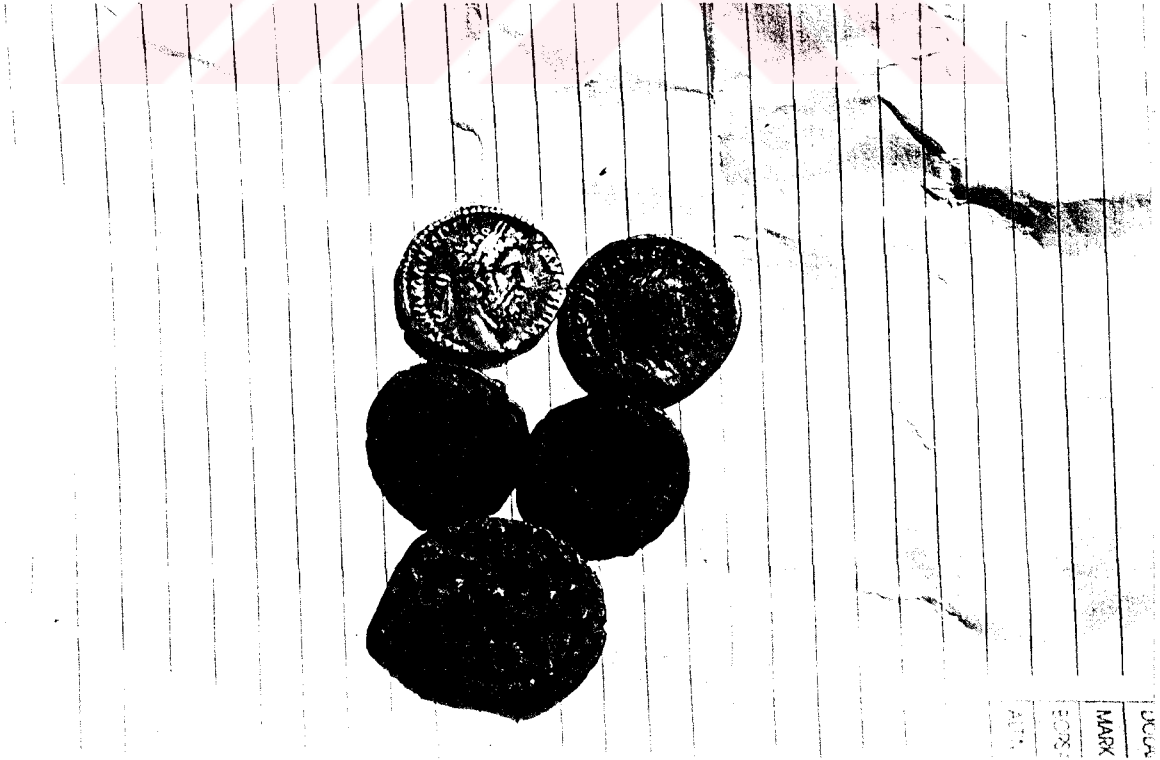
Resim: 177- Meydan Çeşmesi'nin Kitabesi.

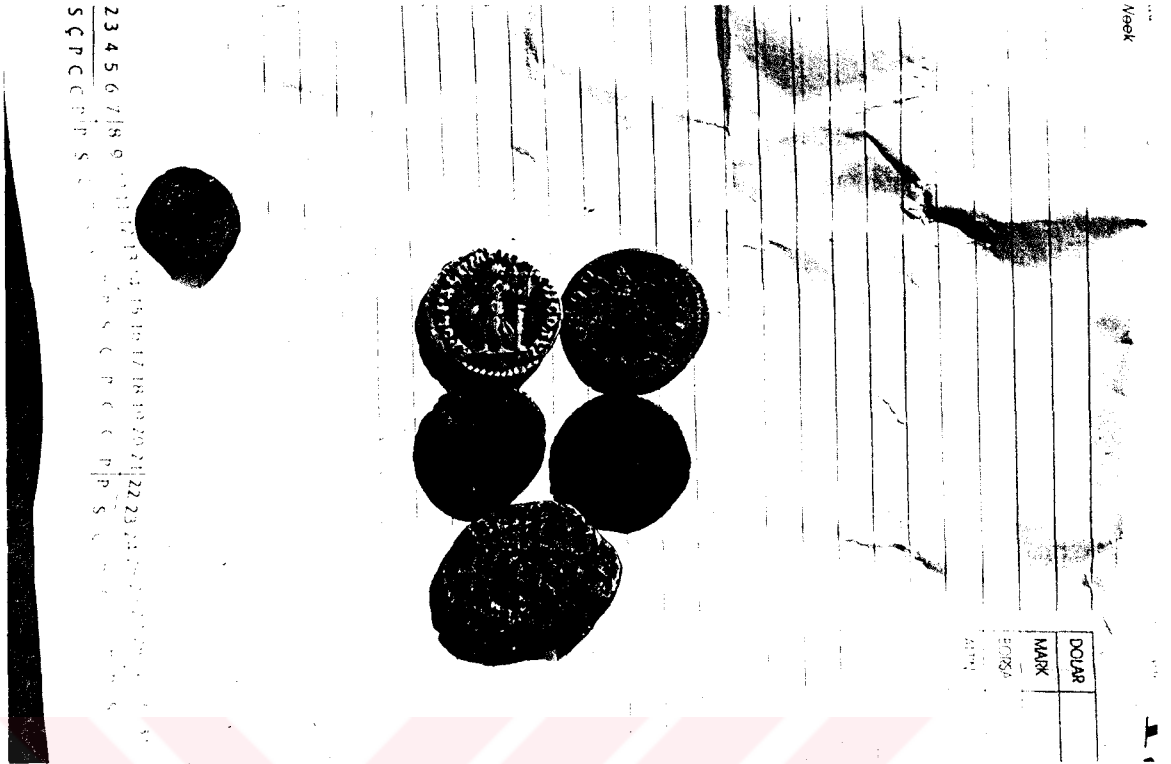
Resim: 178- Meydan Çeşmesi'nin Arka Cephesi.

Resim: 179- Hisarkaya Kalesi'nin Genel Görüntüsü.

Resim: 180- Hisarkaya Kalesi'nde Bulunan Sikkelerin Ön Yüzü.

Resim: 181- Aynı Sikkelerin Arka Yüzü.

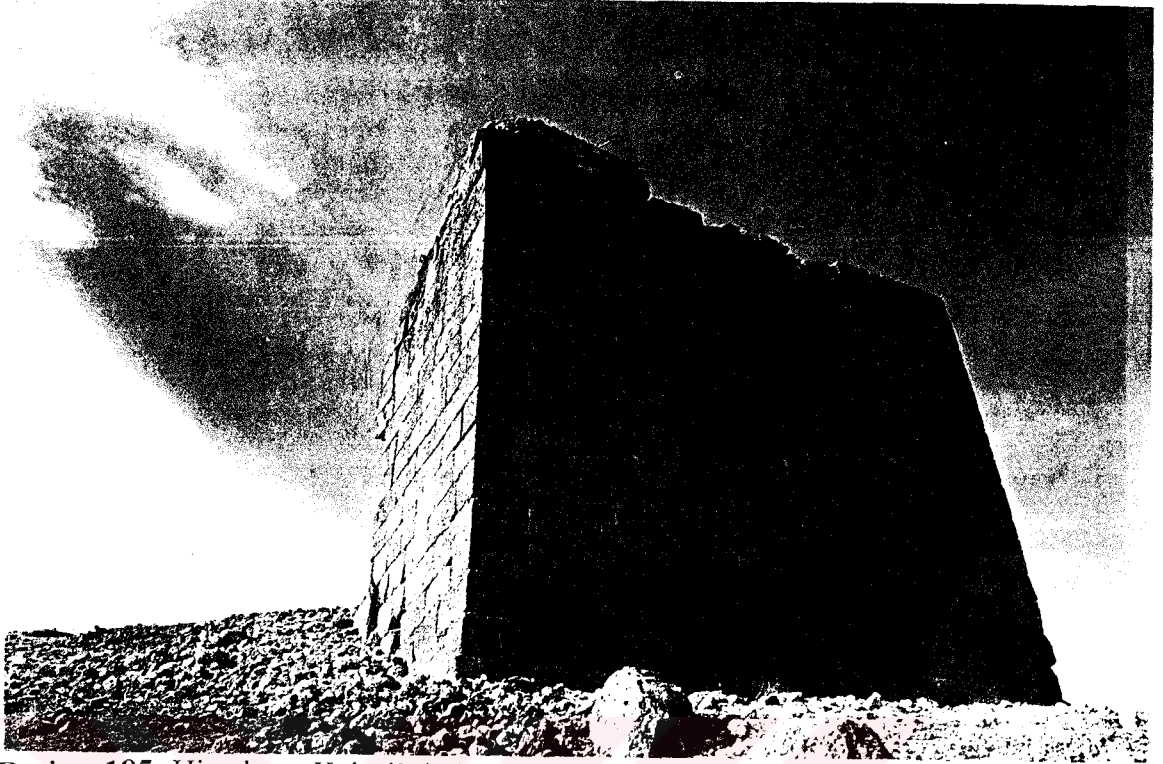
Resim: 182- Hisarkaya Kalesi'nde Bulunan Çeşitli Dönemlere Ait Sikkeler.

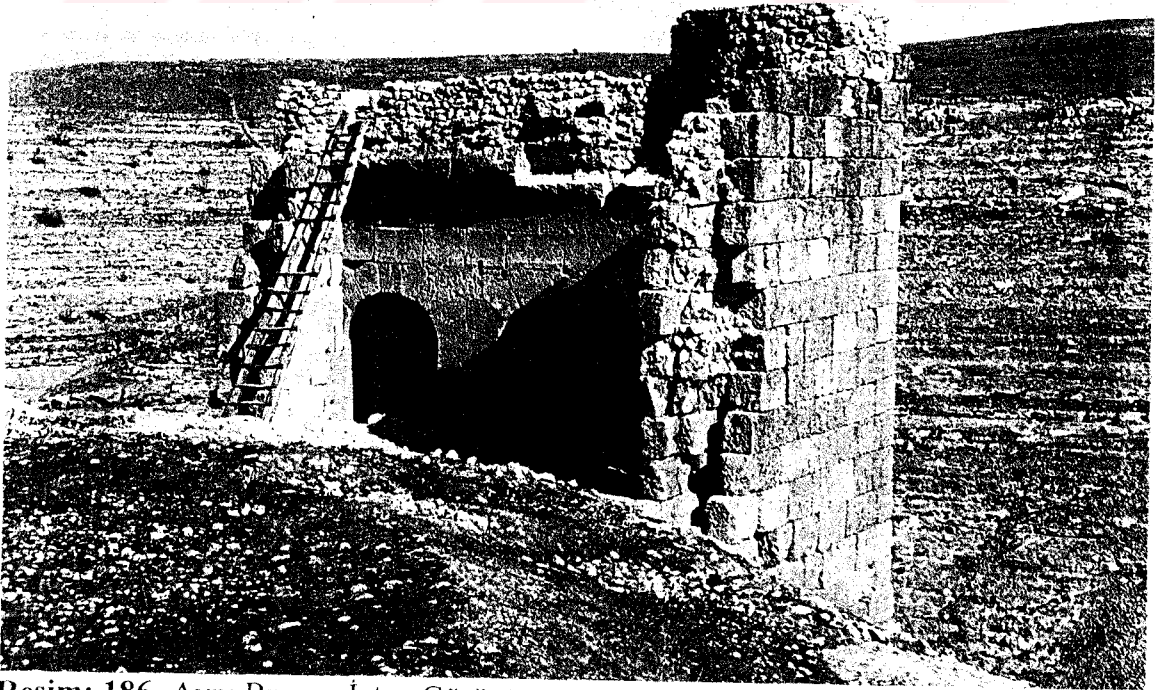
Resim: 183- Hisarkaya Kalesi'nin Kitabesi.

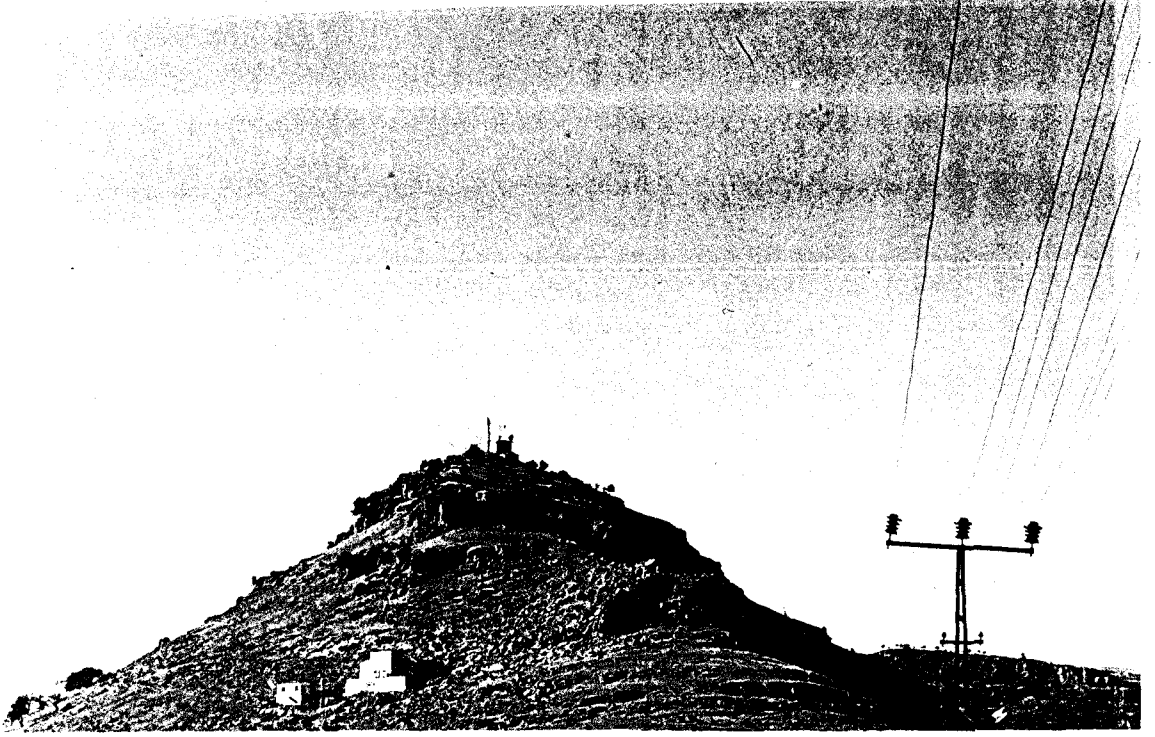
Resim: 184- Hisarkaya Kalesi'nin Surları.

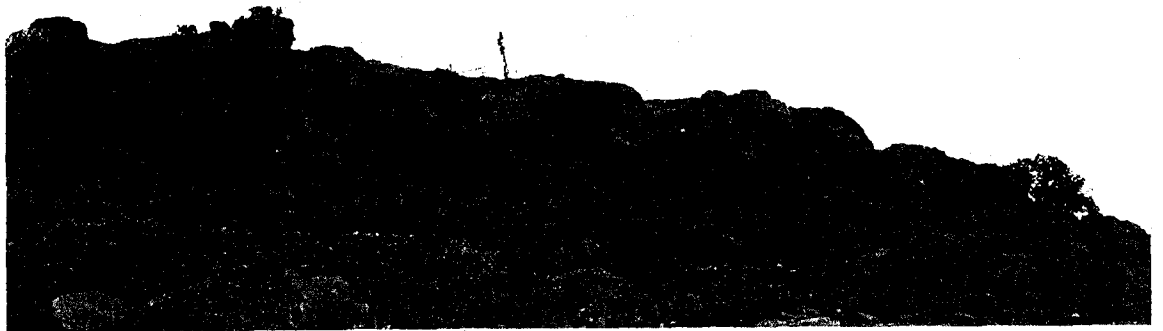
Resim: 185- Hisarkaya Kalesi'nin Kuzey Surlarında Ayakta Kalan Burç.

Resim: 186- Aynı Burcun İçten Görünüşü.

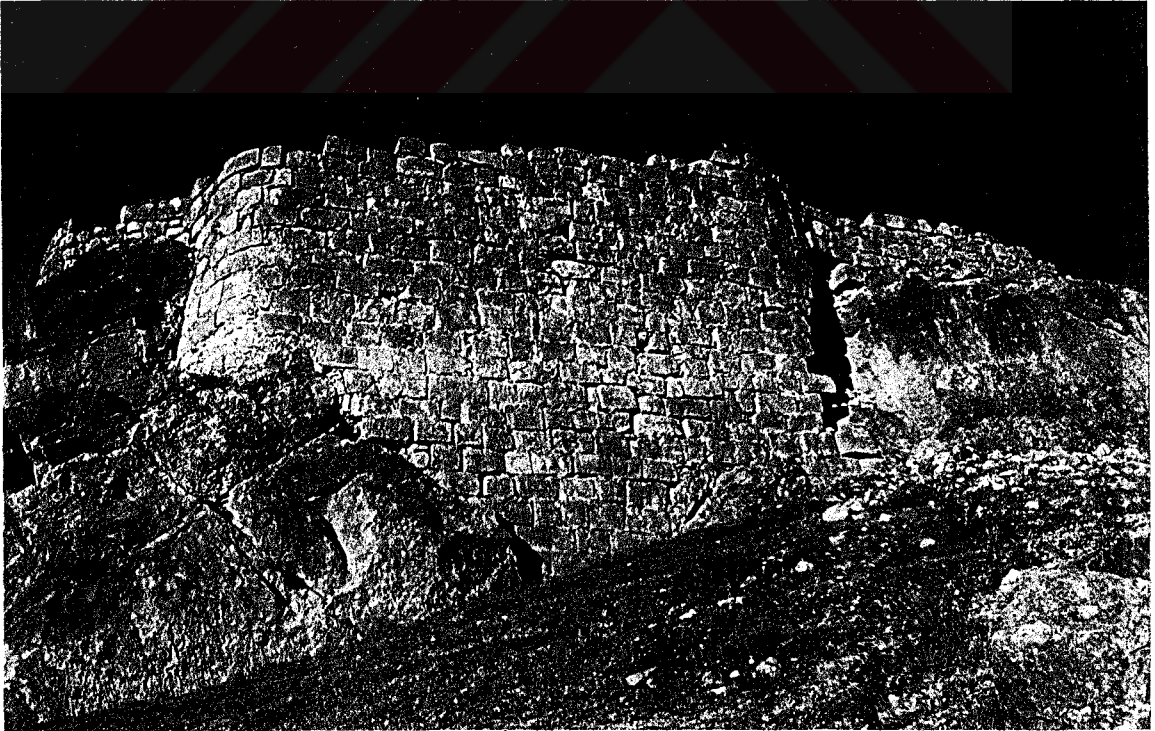
Resim: 187- Savur Kalesi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 188- Savur Kalesi'nin Doğu Cephesi.

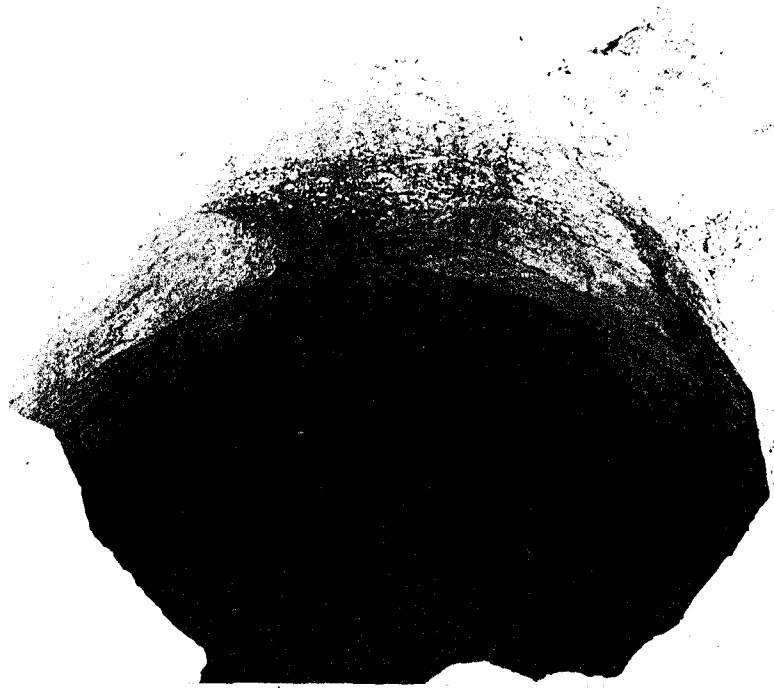
Resim: 189- Savur Kalesi'nin Batı Cephesi.

Resim: 190- Savur Kalesi'nin Güney Surları.

Resim: 191- Savur Kalesi'nin Güney Giriş Kapısı.

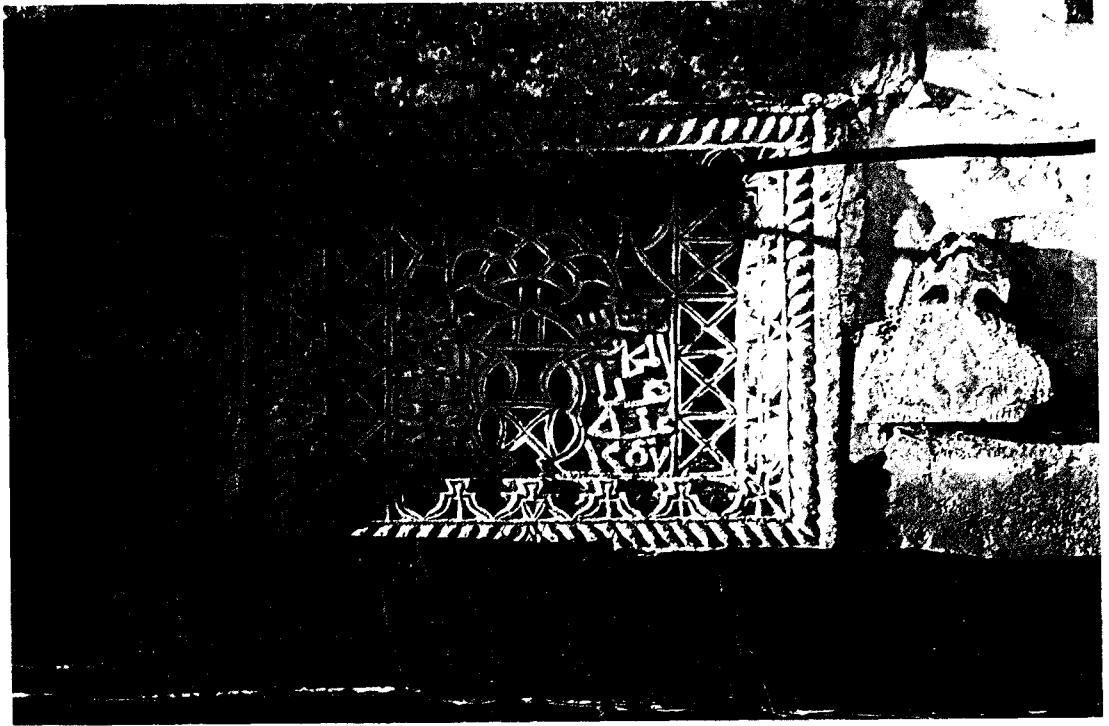
Resim: 192- Savur Kalesi'nin İçindeki Su Sarnıcı.

Resim: 193- Abdüllatif Özbek Evi'nin Genel Görünüşü.

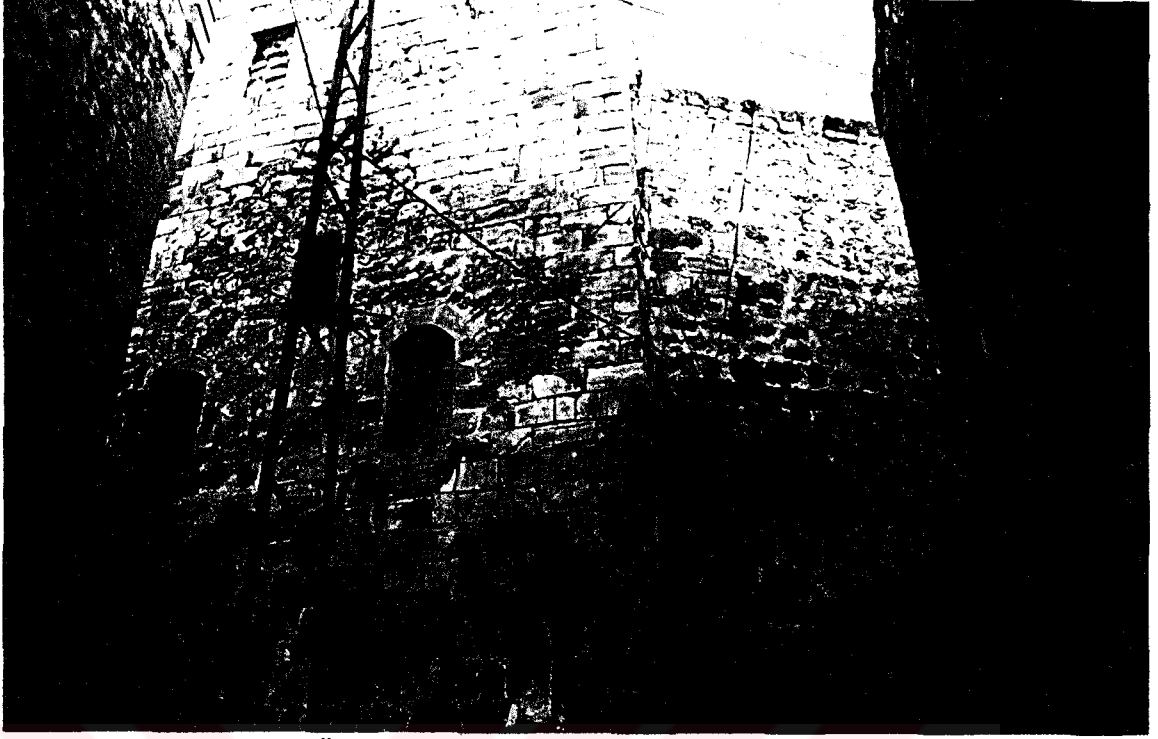
Resim: 194- Abdüllatif Özbek Evi'nin İnşa Kitabesi.

Resim: 195- Abdüllatif Özbek Evi'nin Köşk Odası'nın Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe.

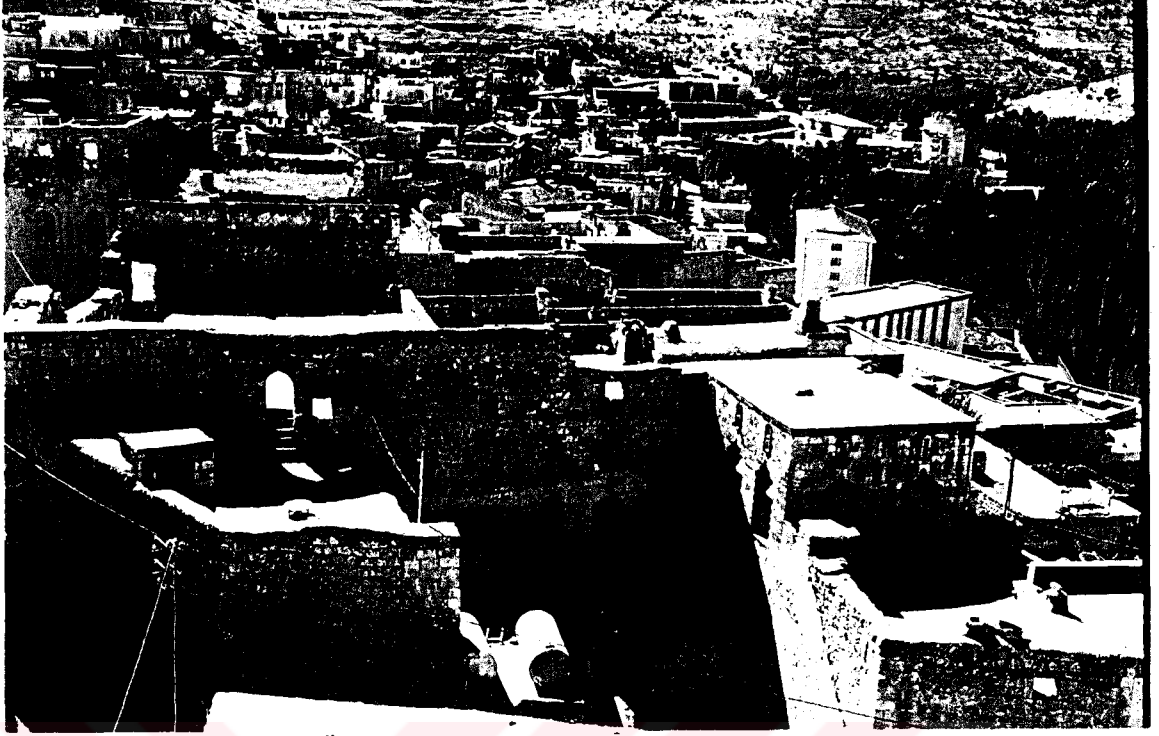
Resim: 196- Abdüllatif Özbek Evi'nin Avlu Giriş Kapısı.

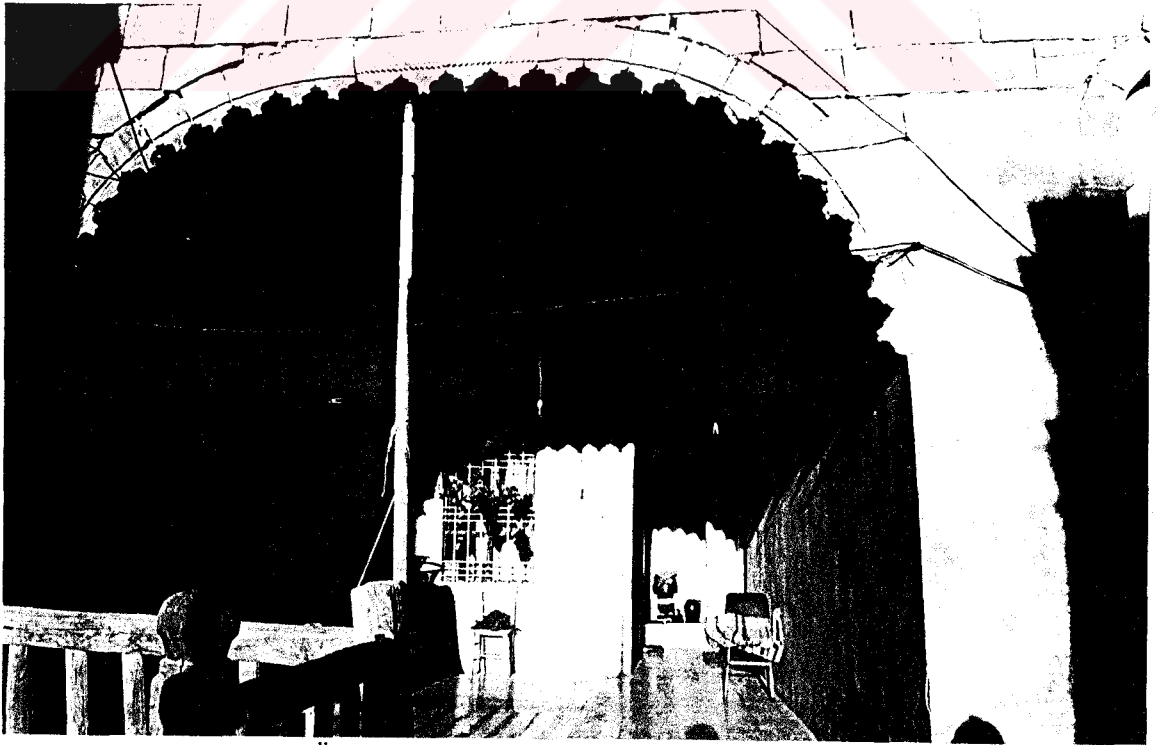
Resim: 197- Abdullatif Özbek Evi'nin Doğu Cephesi.

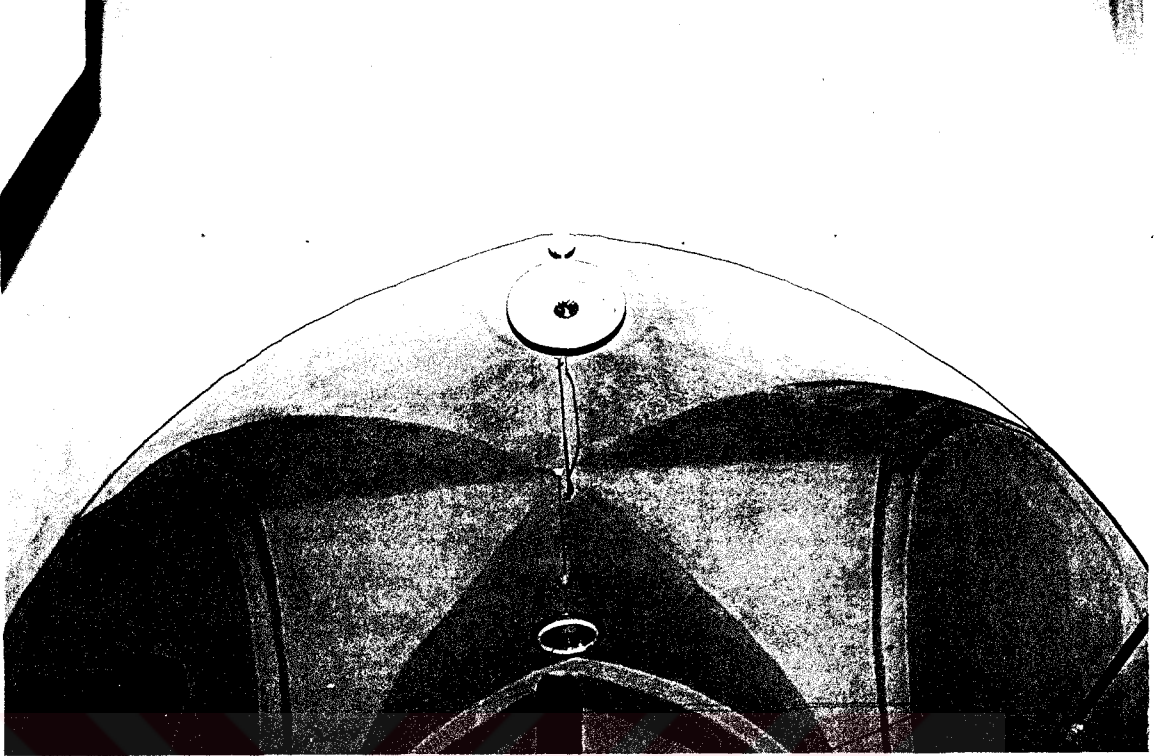
Resim: 198- Abdullatif Özbek Evi'nin Batı Cephesi.

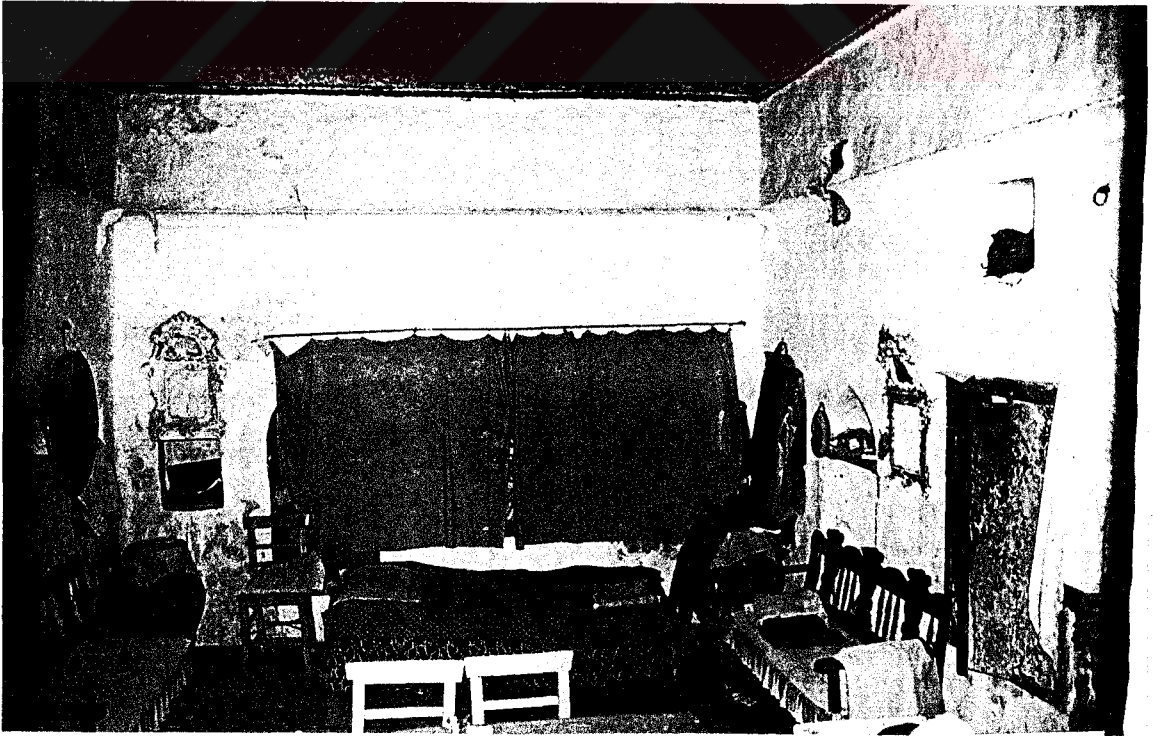
Resim: 199- Abdullatif Özbek Evi'nin Kuzey Cephesi.

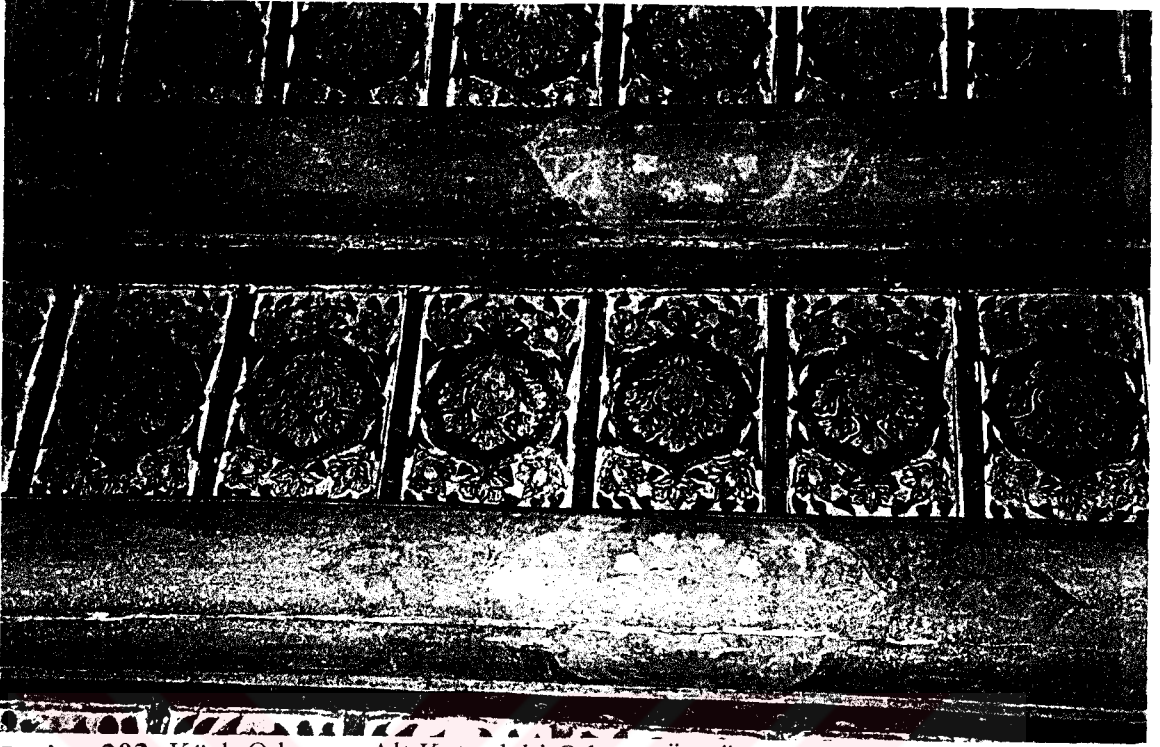
Resim: 200- Abdullatif Özbek Evi'nin Eyyvanın Görünüşü.

Resim: 201- Abdüllatif Özbek Evi Üst Kat Batıdaki Odanın Üst Örtüsü.

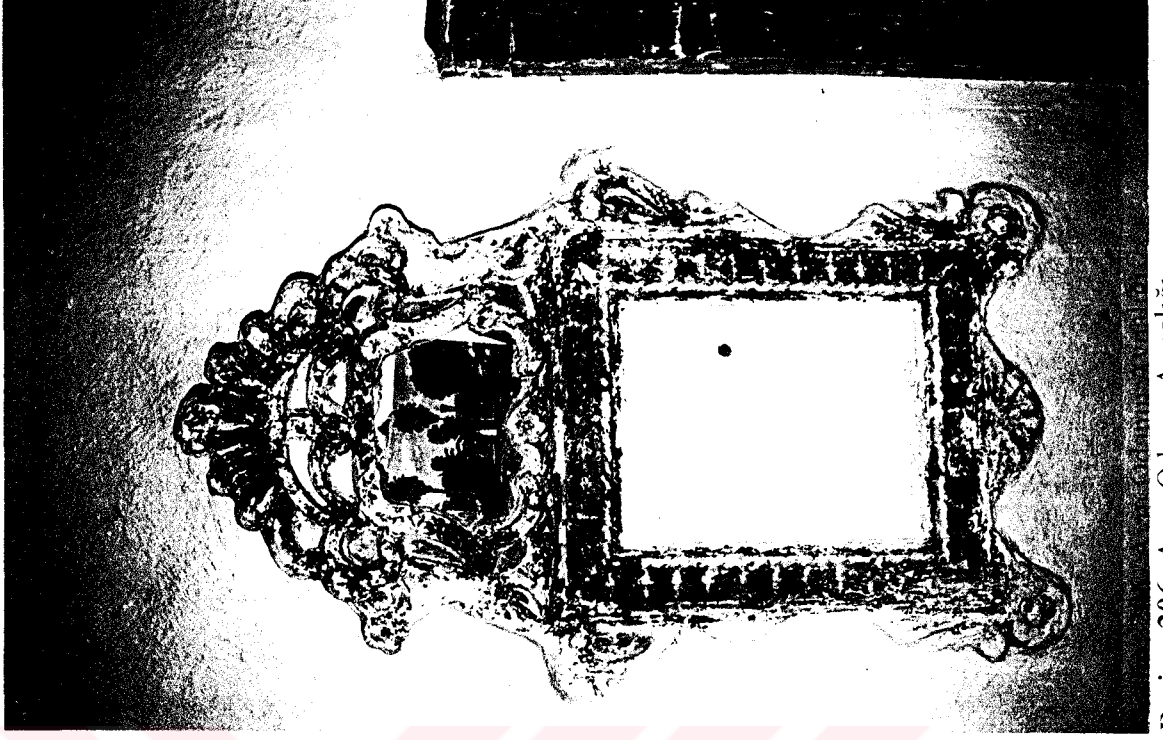
Resim: 202- Abdüllatif Özbek Evi Köşk Odasının Alt Katındaki Odanın İç Mekanı.

Resim: 203- Köşk Odasının Alt Katındaki Odanın Üst Örtüsü.

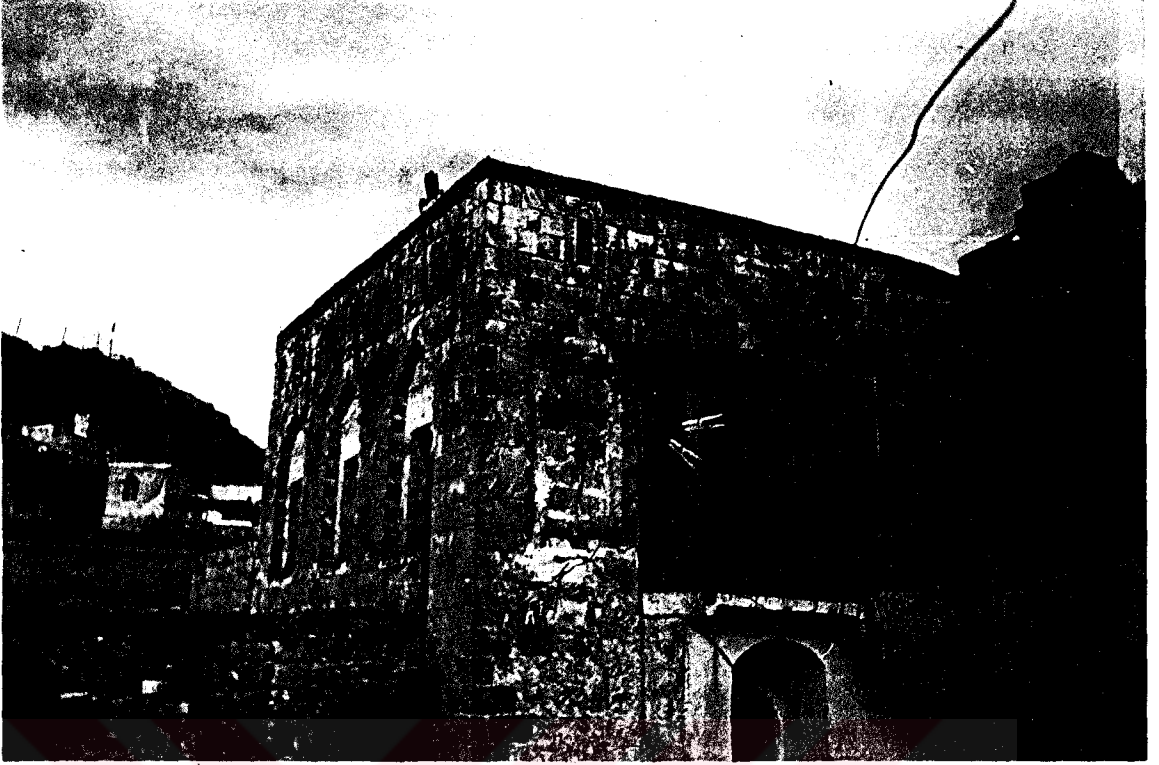
Resim: 204- Köşk Odasının Alt Katındaki Odanın Tavan Süslemesinde Detay.

Resim: 206- Aynı Odanın Aynalığı.

Resim: 205- Aynı Odanın Niş Kapağının Süslemesi.

Resim: 207- Abdüllatif Özbek Evi'nin Köşk Odasının Genel Görünüşü.

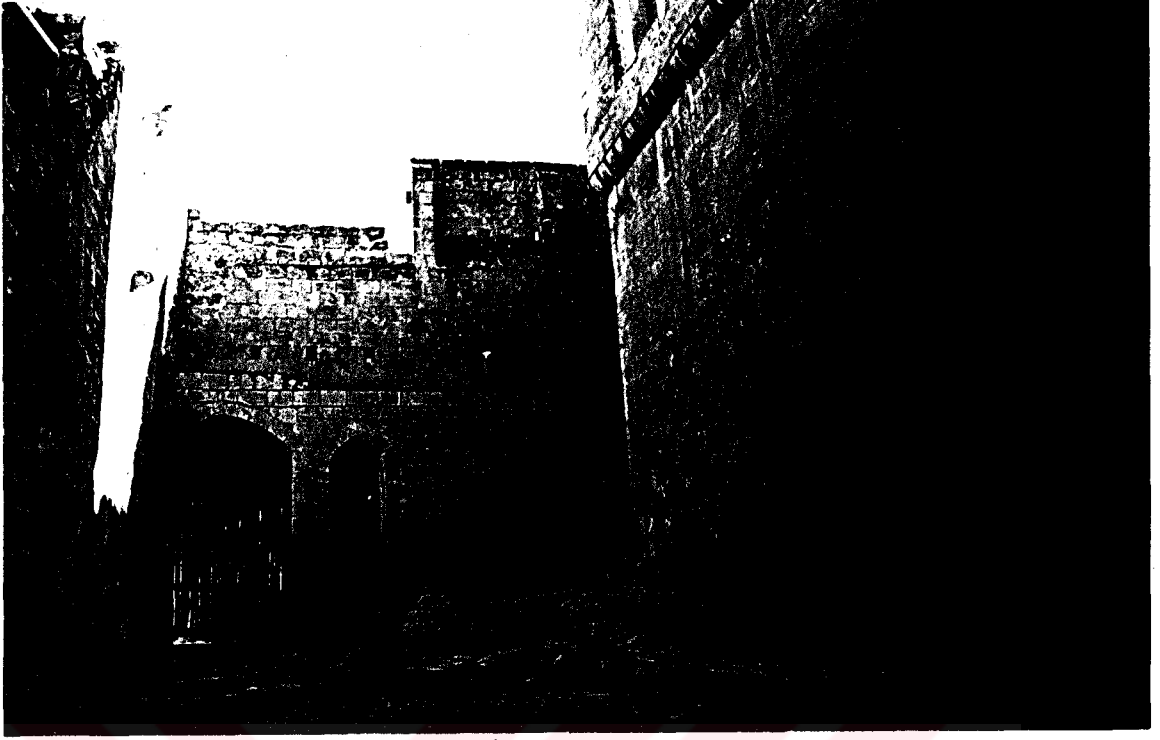
Resim: 208- Hacı Bey Köşkü'nün Genel Görünüşü.

Resim: 209- Hacı Bey Köşkü'nün Kitabesi.

Resim: 210- Hacı Bey Köşkü'nün Avlu Kapısı.

Resim: 211- Hacı Bey K    'n  n Avlusu.

Resim: 212- Hacı Bey K    'n  n Revak B    .

Resim: 213- Hacı Bey Köşkü Bodrum Katı Kuzeydoğudaki Ahır.

Resim: 214- Hacı Bey Köşkü'nün Güney Cephesi.

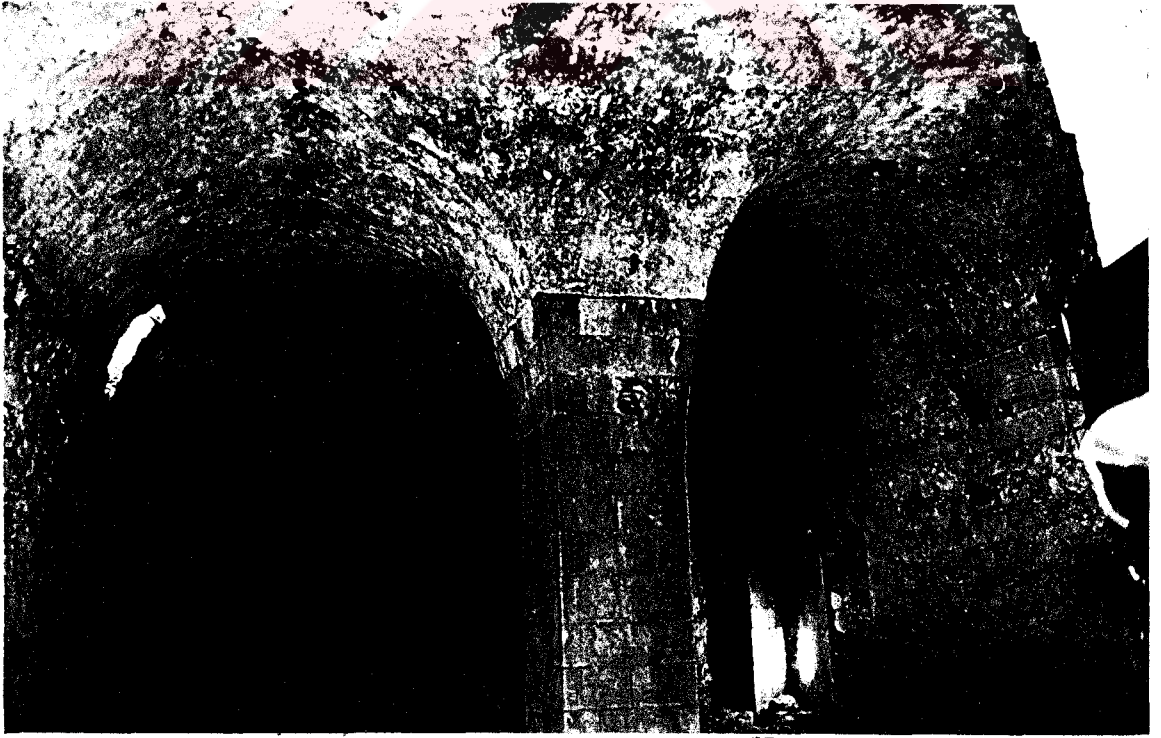
Resim: 215- Hacı Bey Köşkü'n n Kuzeybatı Cephesi.

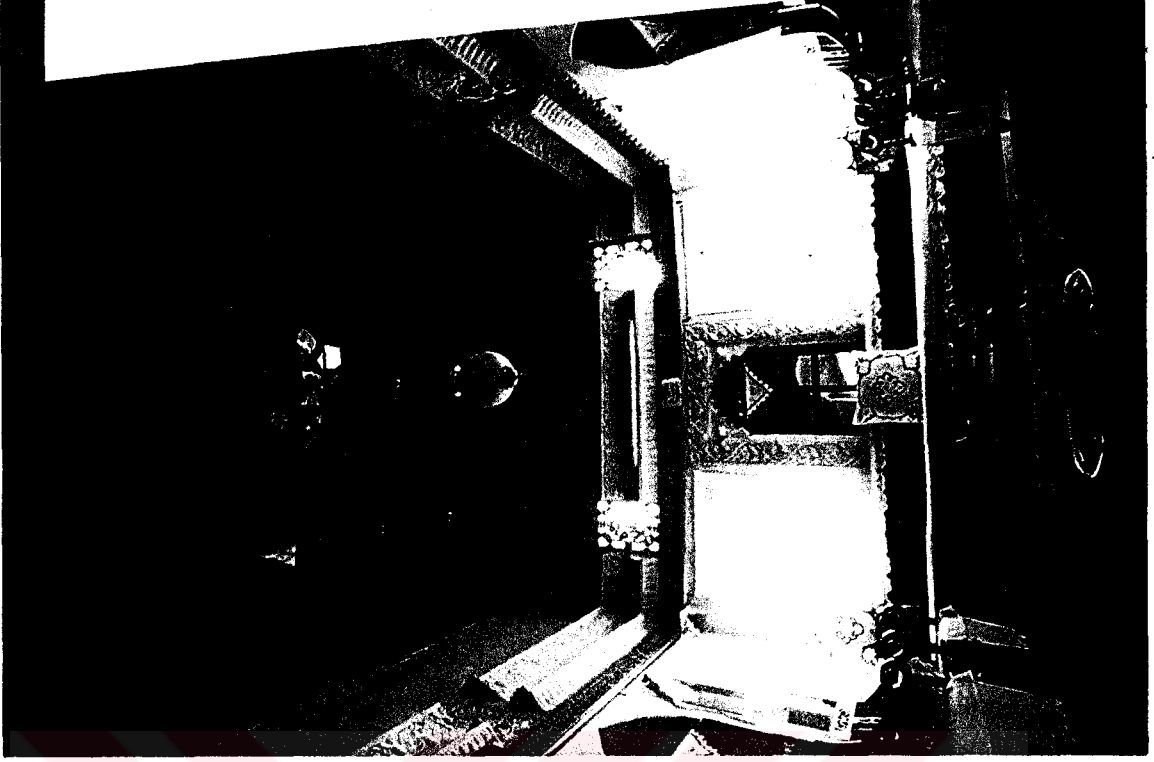
Resim: 216- Hacı Bey Köşkü'n n Zemin Katındaki Doğu Eyvanı.

Resim: 217- Hacı Bey Köşkü'n n Zemin Katındaki Fırının G r n   .

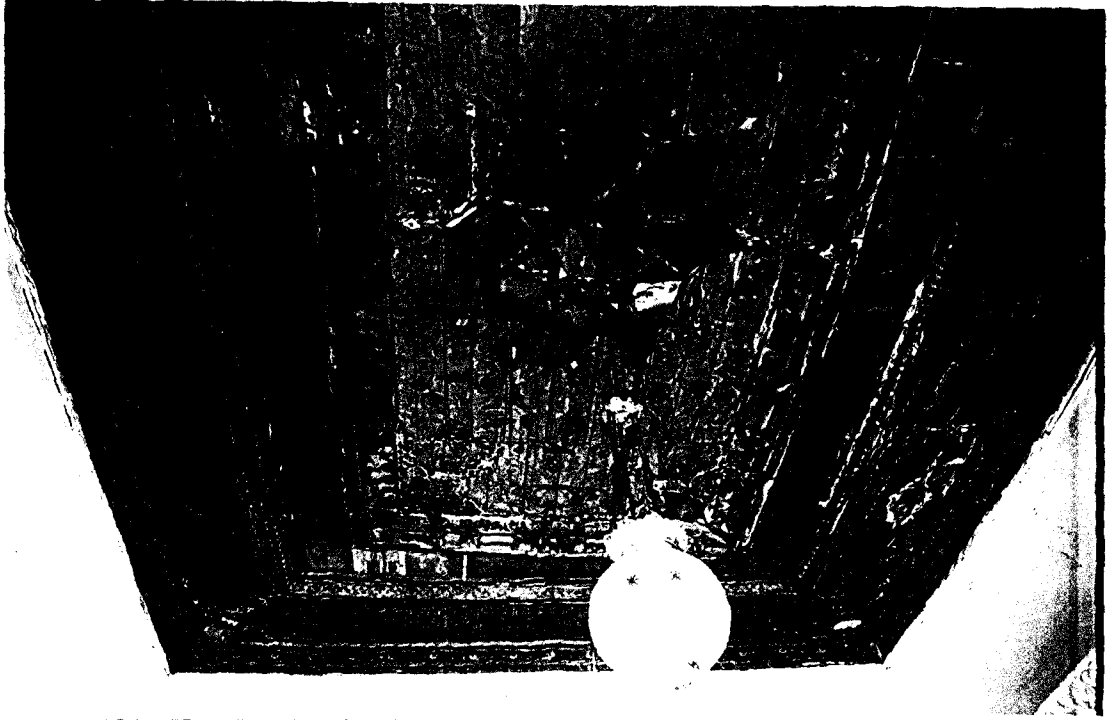
Resim: 218- Hacı Bey Köşkü'n n Zemin Katının Batısındaki Ahır.

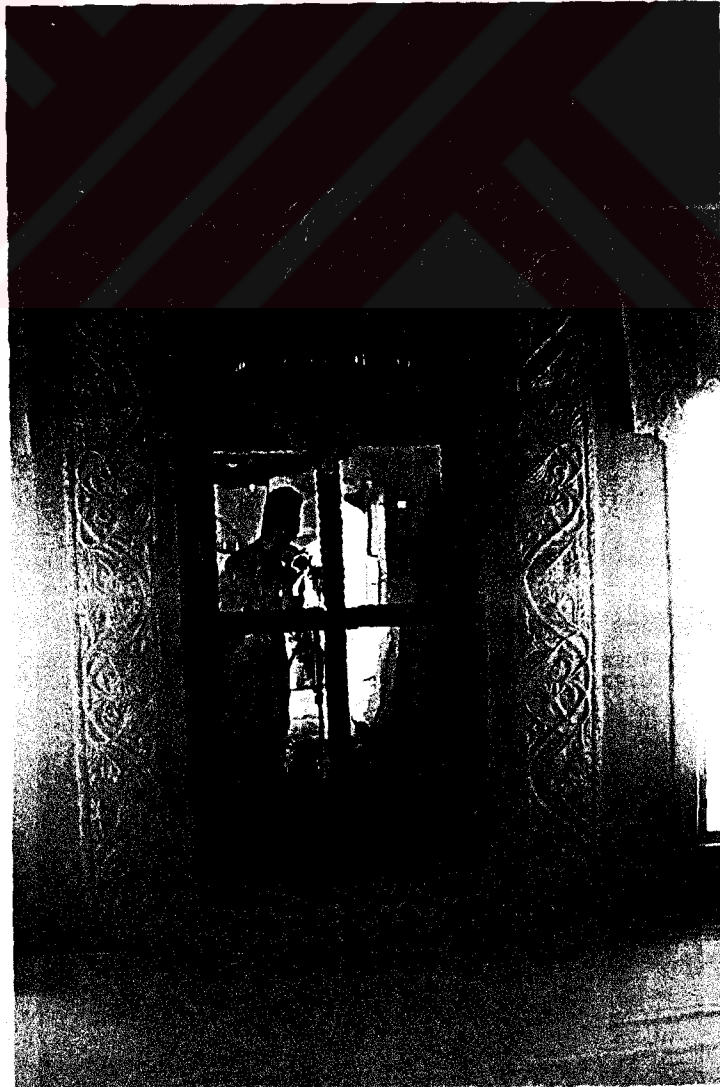
Resim: 220- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının İç Mekanı.

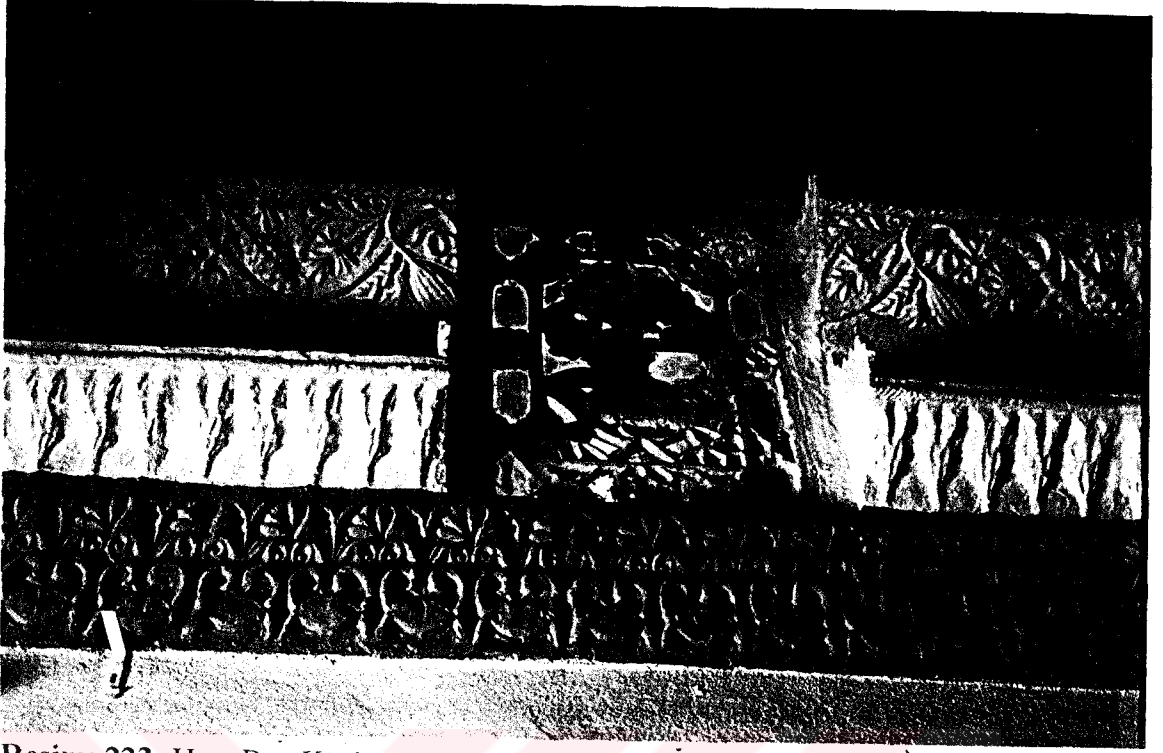
Resim: 219- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Giriş Kapısı.

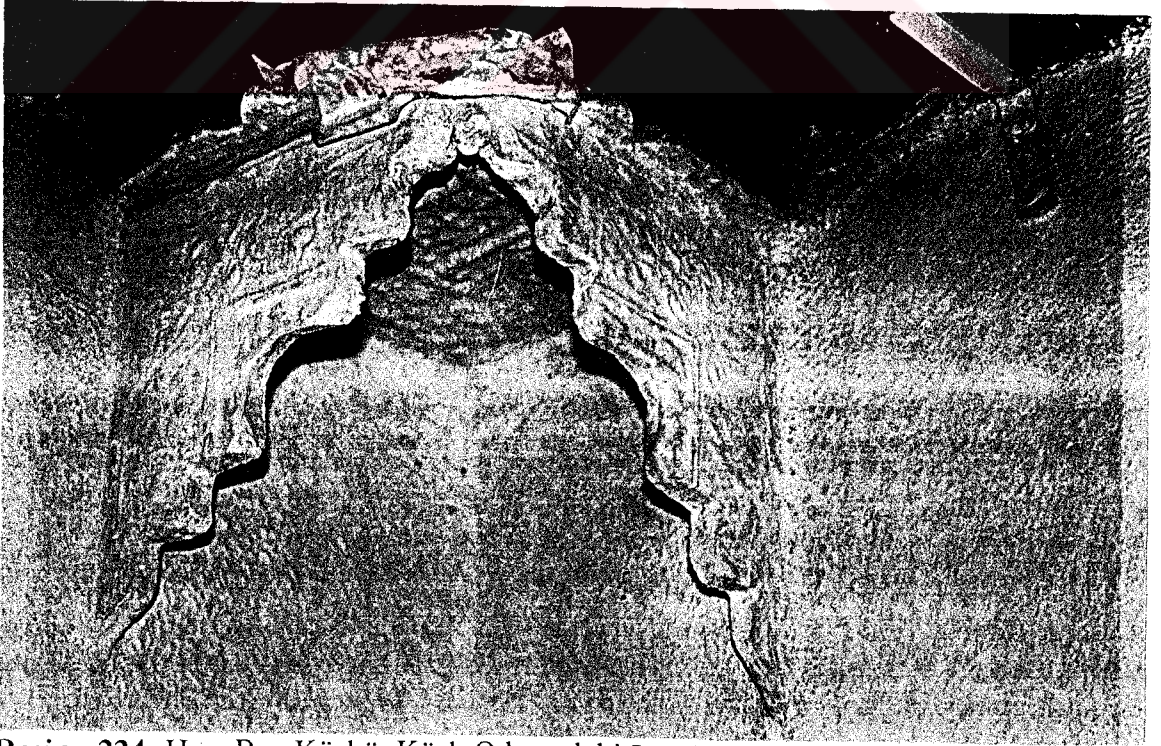
Resim 221- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Tavanı.

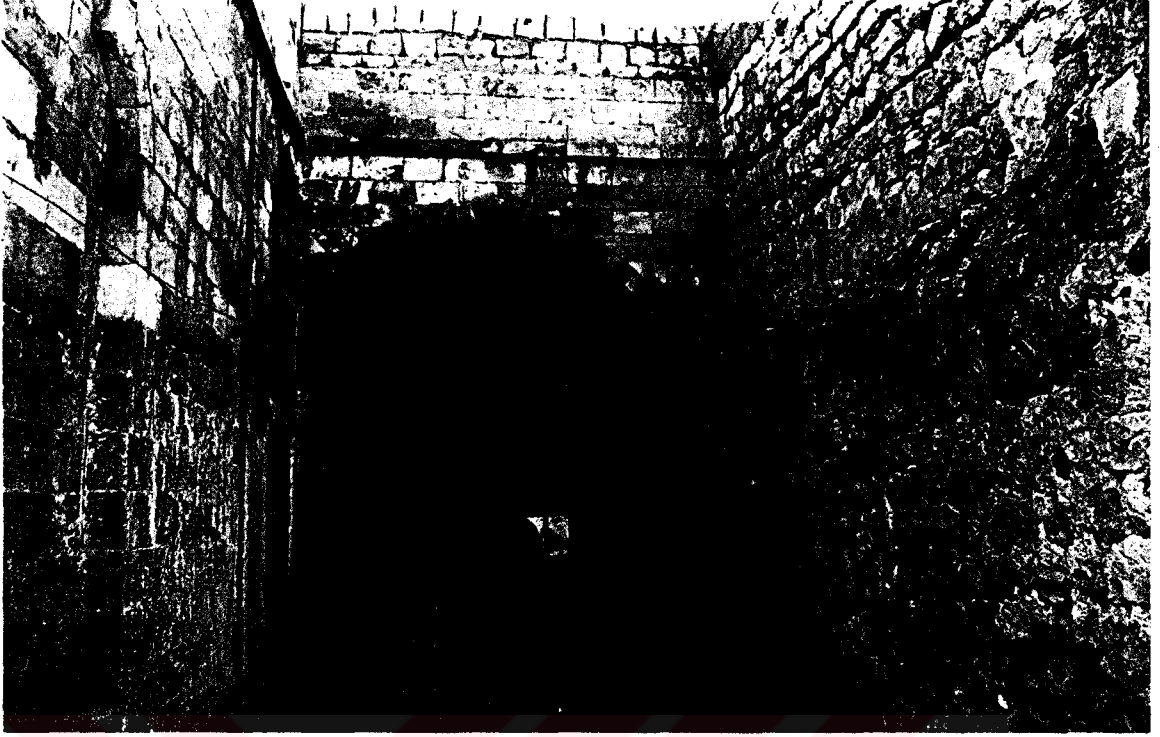
Resim: 222- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Kuzey Duvarındaki Niş.

Resim: 223- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasının Duvarlarındaki Süslemeler.

Resim: 224- Hacı Bey Köşkü, Köşk Odasındaki Lambalık.

Resim: 225- Hacı Bey Köşkü, Üst Kat Güneydoğudaki Eyvan.

Resim: 226- Hacı Bey Köşkü, Üst Kat Güneydeki Odanın İçi.

Resim: 227- Hacı Bey K       st Kat Güneydoğudaki Oda'nın İ i.

Resim: 228- Hacı Bey K    'n  n   st Katındaki Mutfak ve Süslemeli Ocak Nişi.

Resim: 229- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının İçi.

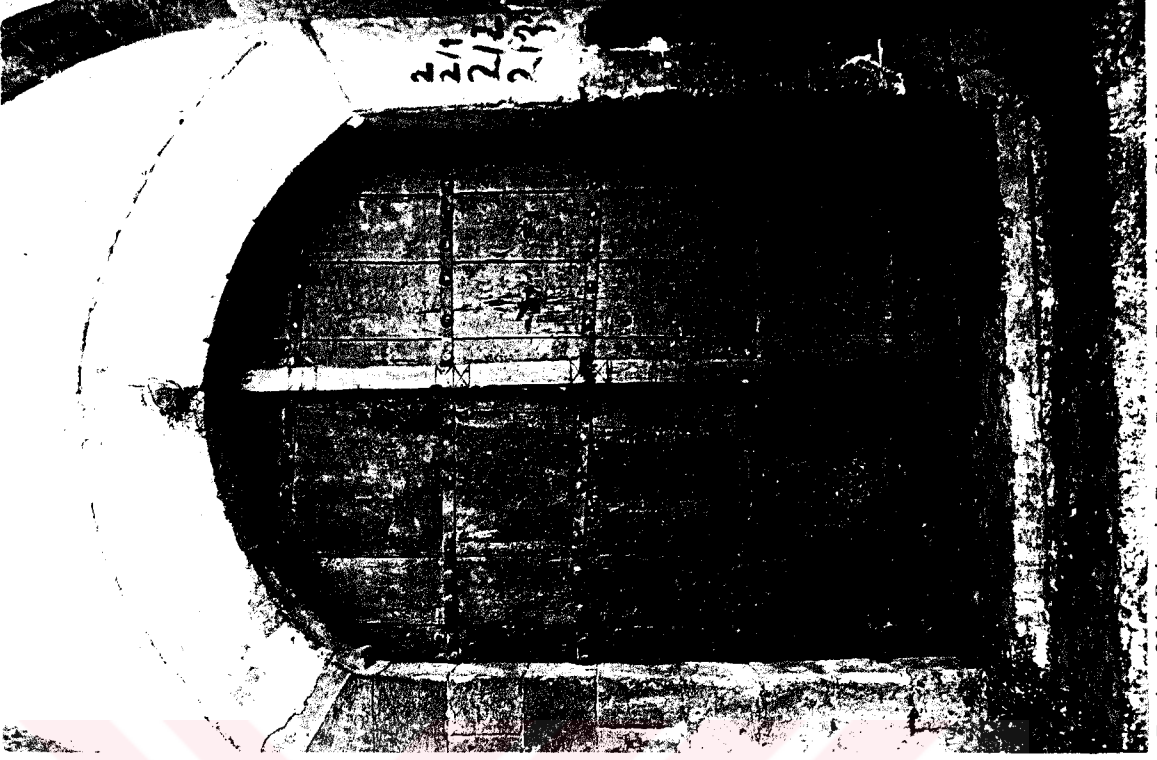
Resim: 230- Hacı Bey Köşkü Kışlık Odasının Üst Örtüsü.

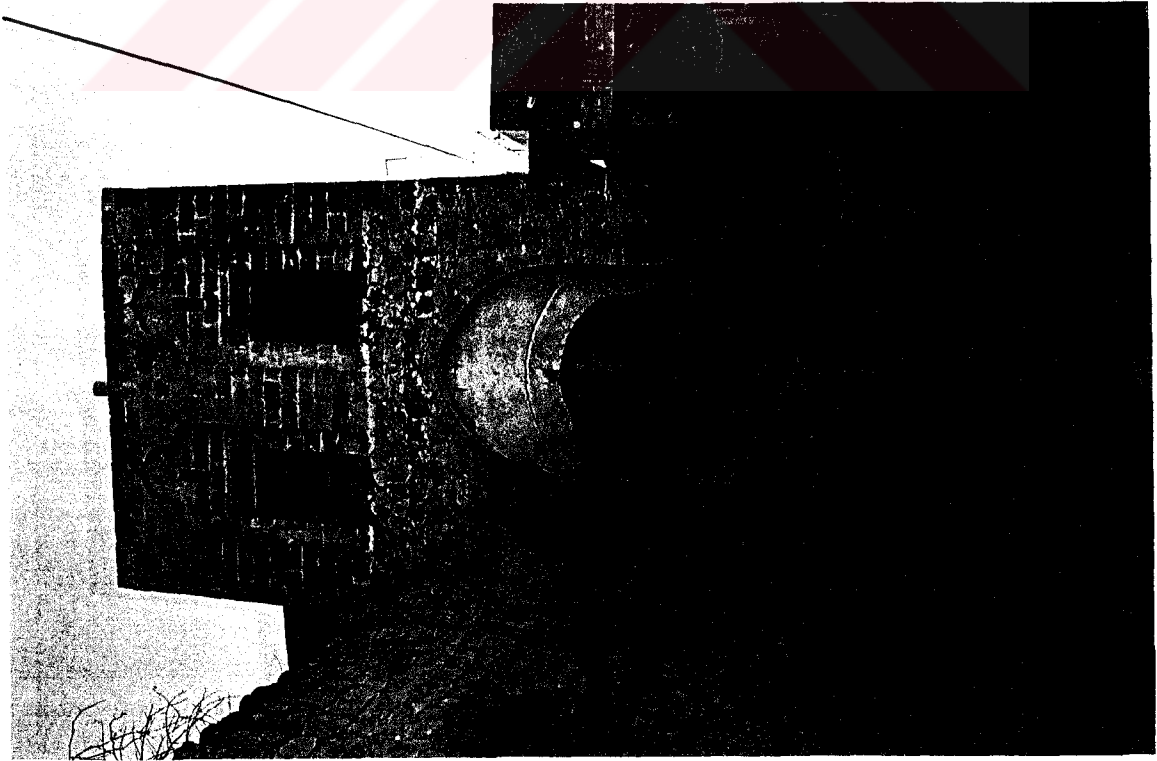
Resim: 231- Hacı Bey Kışkık Odasının Güney Duvarı.

Resim: 232- Bahattin Erdem Evi'nin Genel Görünüşü.

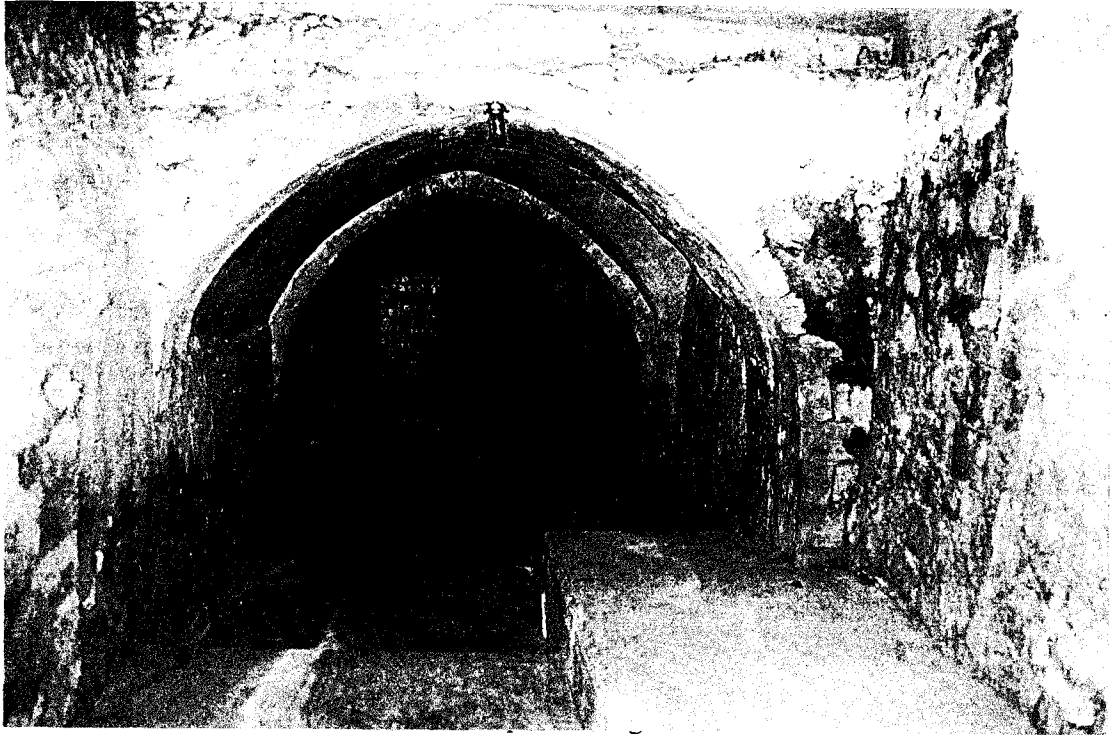
Resim: 234- Bahattin Erdem Evi'nin Zemin Katının Giriş Kapısı.

Resim: 233- Bahattin Erdem Evi'nin Kuzey Cephesi.

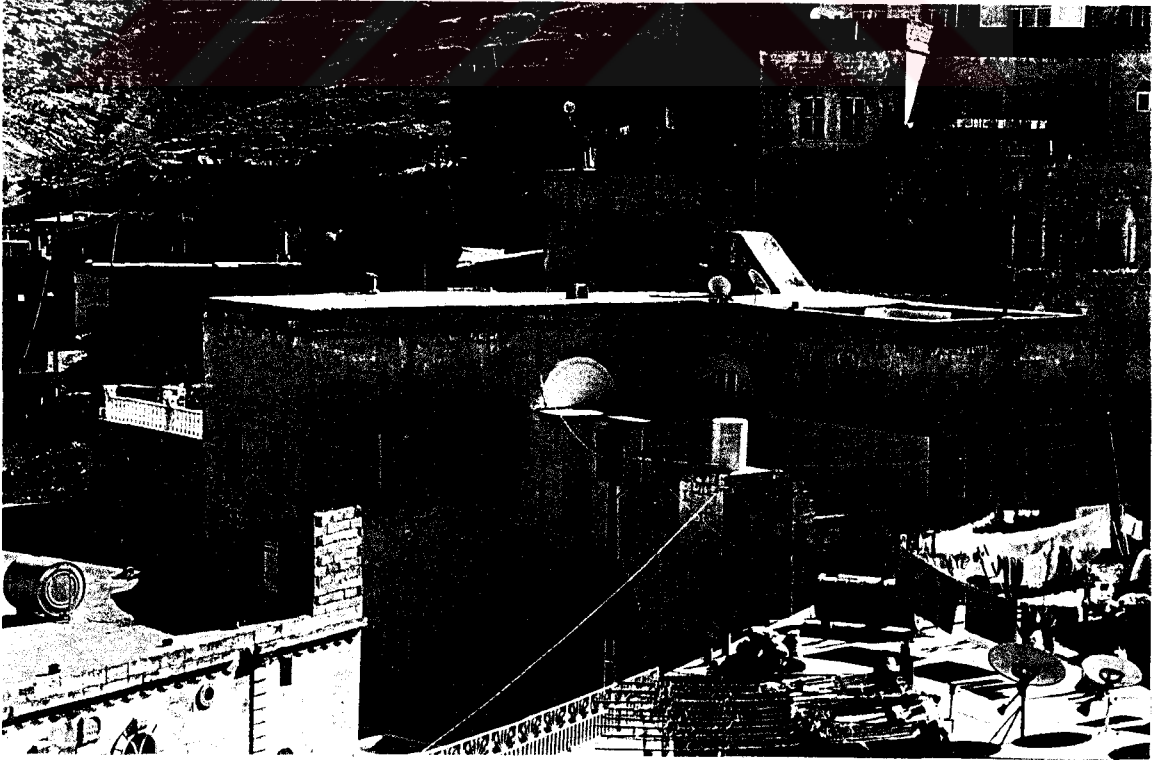
Resim: 235- Bahattin Erdem Evi'nin Kapı Tokmağı.

Resim: 236- Bahattin Erdem Evi'nin Zemin Katı.

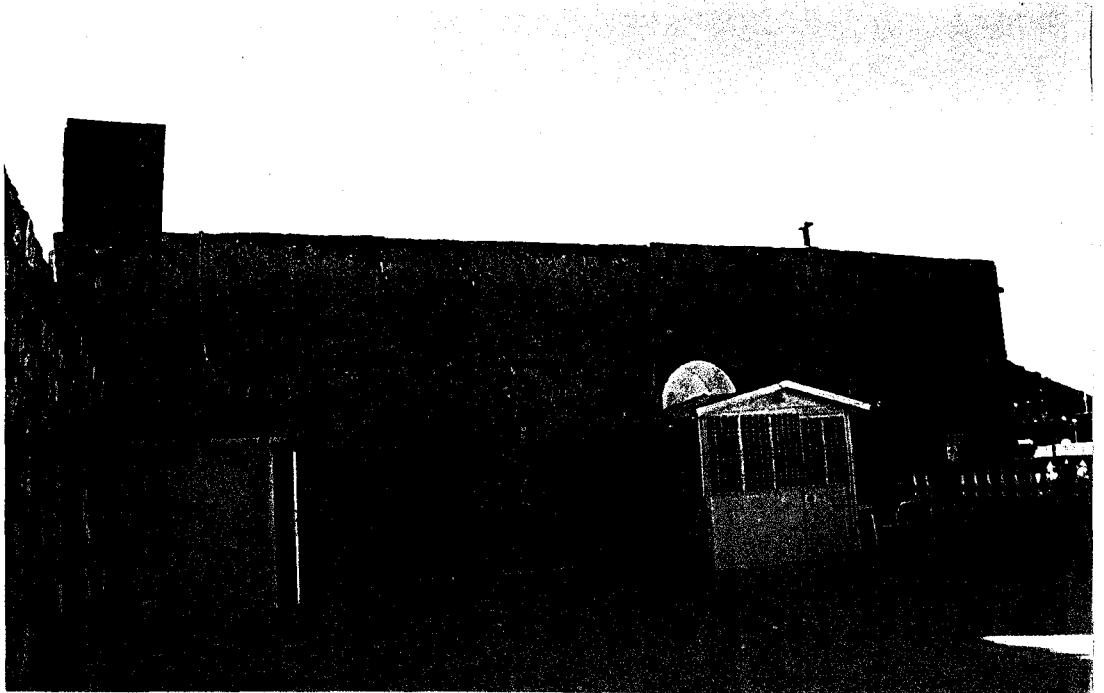
Resim: 237- Bahattin Erdem Evi'nin Üst Katındaki Oda.

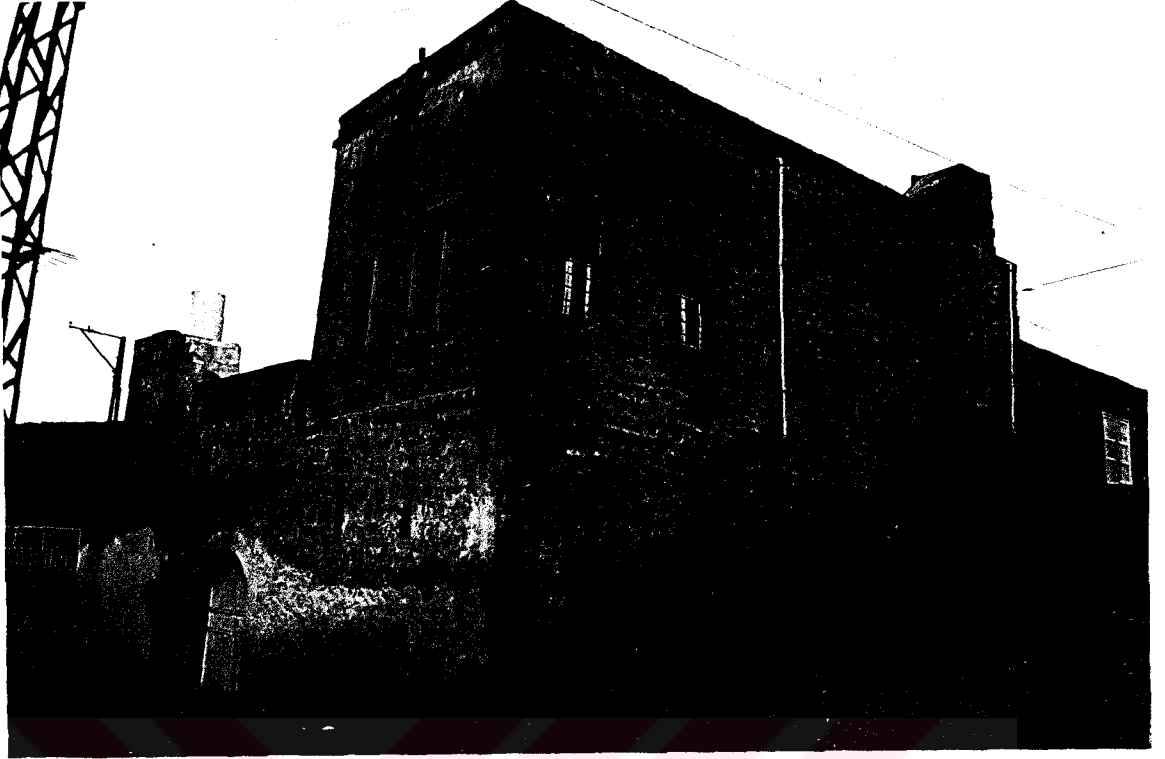
Resim: 238- Enver Aras Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 239- Enver Aras Evi'nin Kapı Tokmağı.

Resim: 240- Enver Aras Evi'nin Doğu Cephesi.

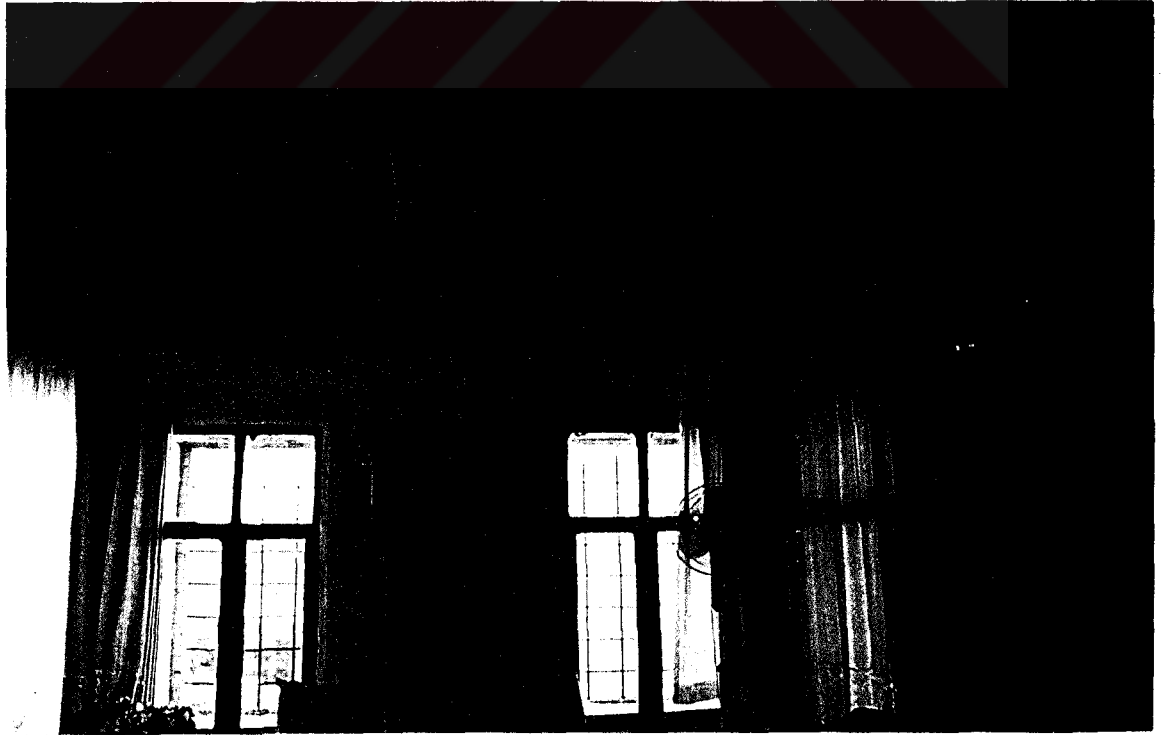
Resim: 241- Enver Aras Evi'nin Güneybatı Cephesi.

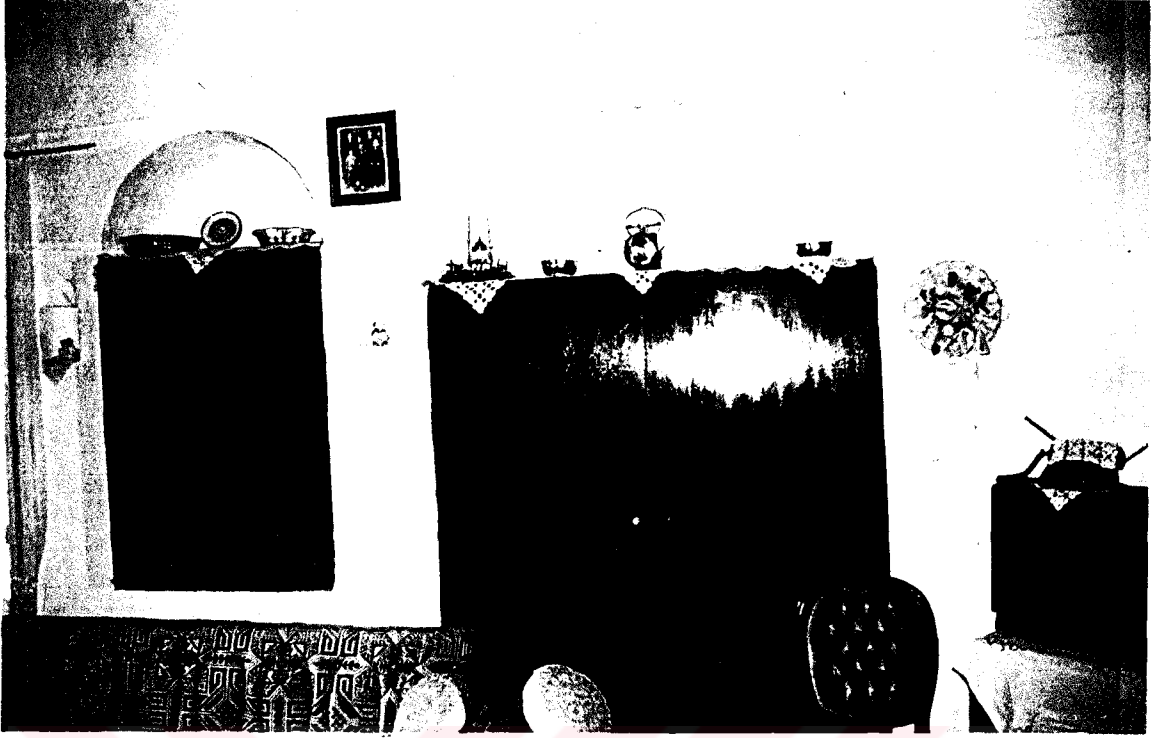
Resim: 242- Enver Aras Evi Zemin Kat Batıdaki Oda.

Resim: 243- Enver Aras Evi Zemin Kat Doğudaki Oda.

Resim: 244- Enver Aras Evi Üst Kat Kuzeydeki Oda.

Resim: 245- Enver Aras Evi Üst Kat Kuzeydeki Odanın Doğu Duvarındaki Nişler.

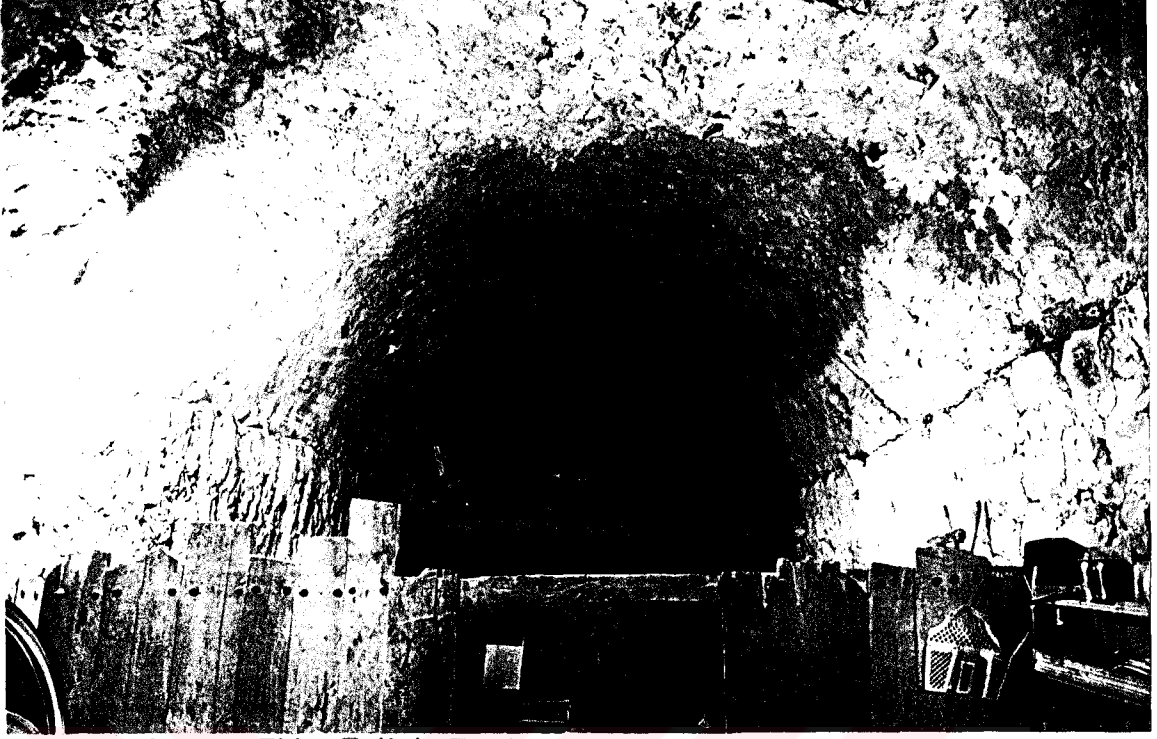
Resim: 246- Asım Fidan Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 247- Asım Fidan Evi'nin Batı Cephesi.

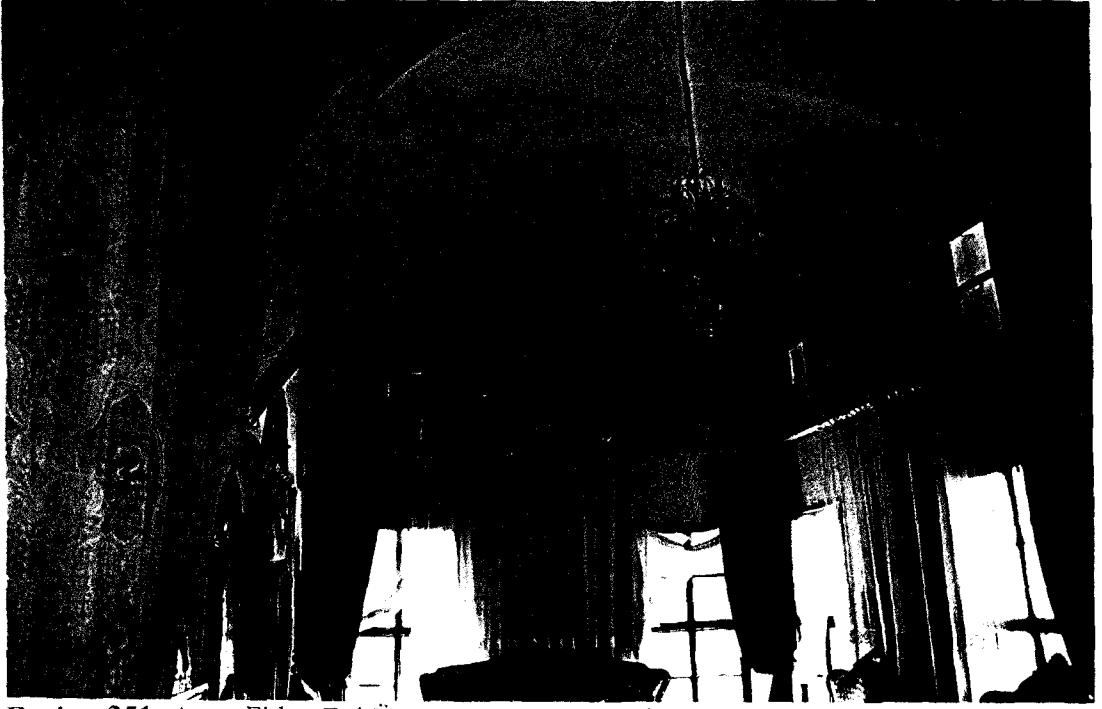
Resim: 248- Asım Fidan Evi'nin Doğu Cephesi.

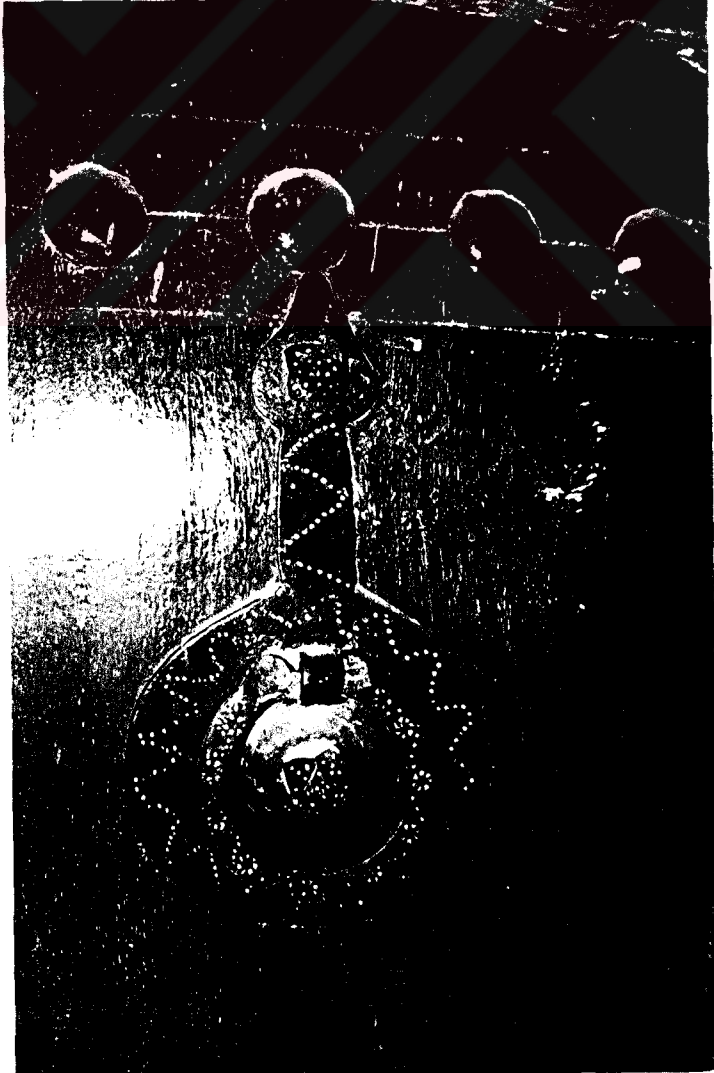
Resim: 249- Asım Fidan Evi'nin Zemin Katındaki Depo.

Resim: 250- Aynı Evin Zemin Katının Kuzeydoğudaki Odanın Tavanındaki Gülbezek.

Resim: 251- Asım Fidan Evi Üst Kat Güneydeki Oda.

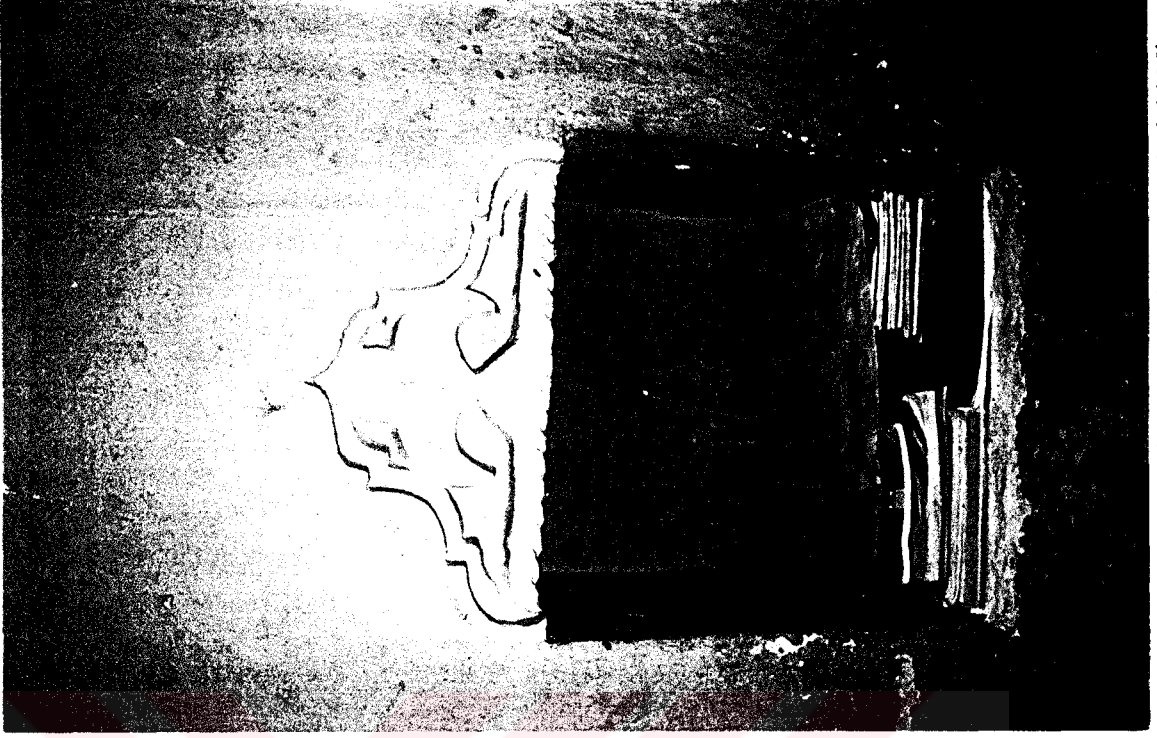
Resim: 252- Asım Fidan Evi'nin Kapı Tokmağı.

Resim: 253- Asım Fidan Evi Üst Kat Batıdaki Oda.

Resim: 254- Aynı Odanın Tavan Süslemesi.

Resim: 256- Aynı Odanın Kuzeybatı Köşesindeki Niş.

Resim: 255- Aynı Odanın Kuzey Duvarındaki Niş.

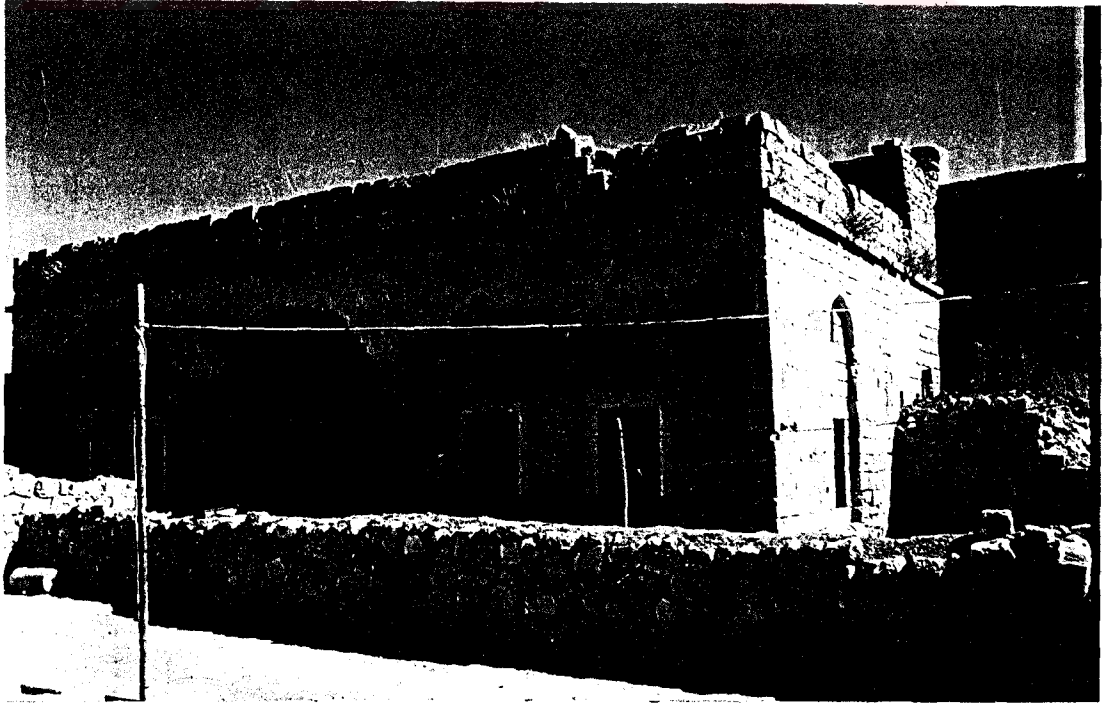
Resim: 257- Mustafa Kaymaz Evi'nin Genel Görünüüü.

Resim: 258- Mustafa Kaymaz Evi'nin Avlu Kapısı.

Resim: 259- Mustafa Kaymaz Evi'nin Kapı Tokmağı.

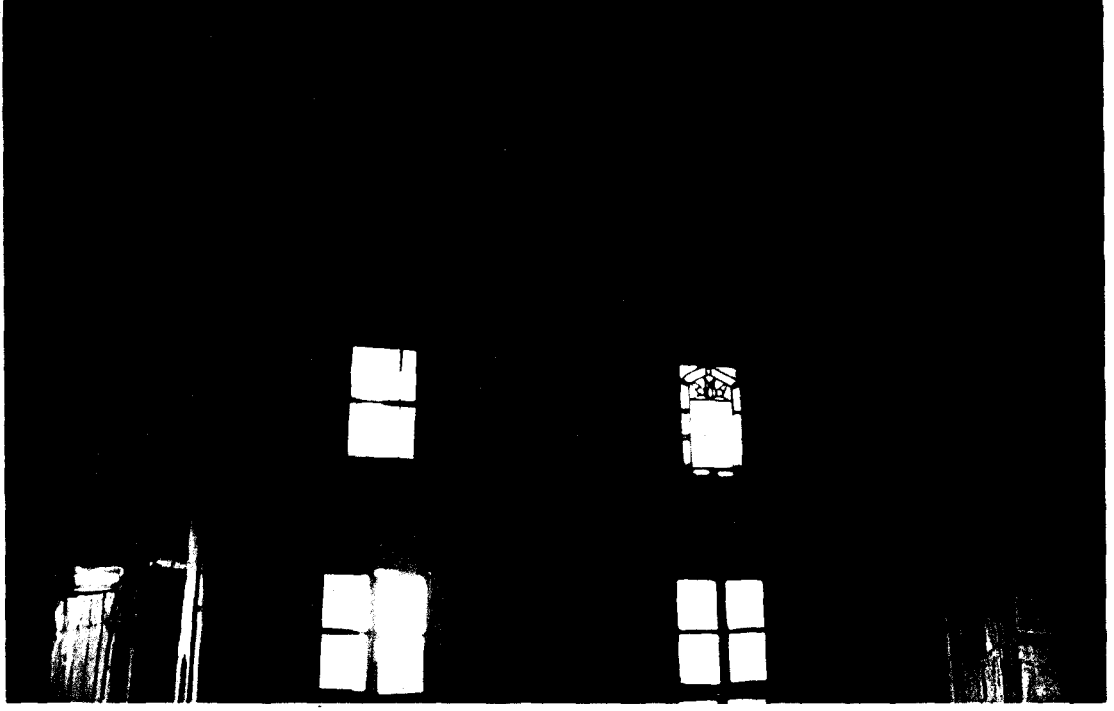
Resim: 260- Mustafa Kaymaz Evi'nin Güneybatı Cephesi.

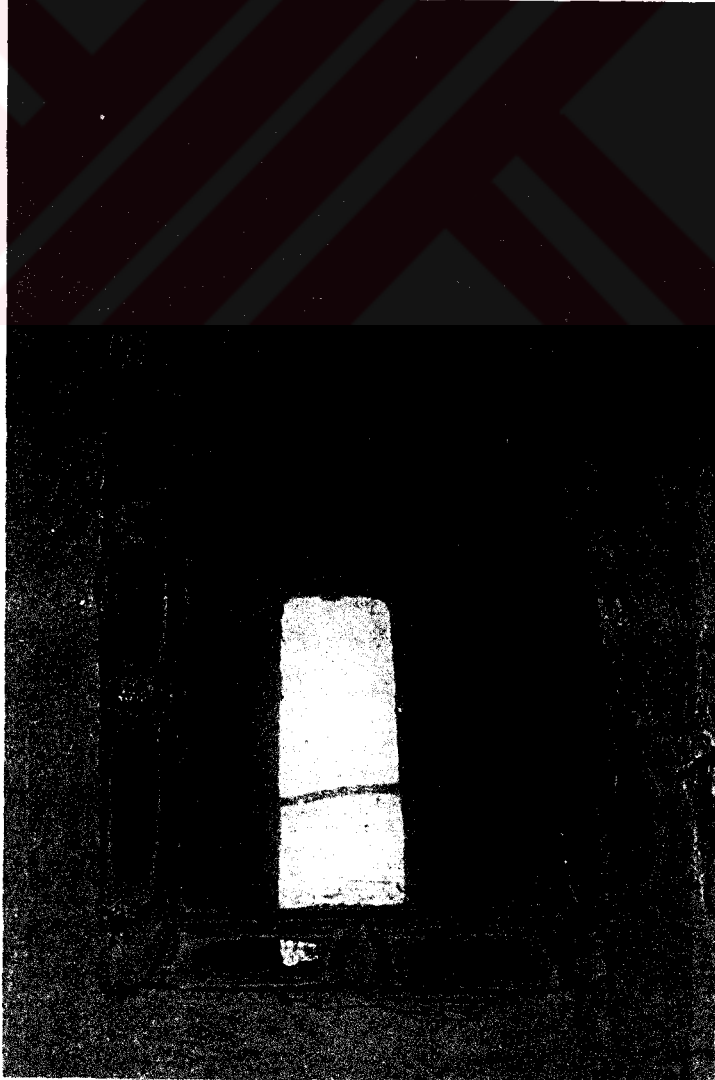
Resim: 261- Mustafa Kaymaz Evi'nin Batı Cephesi.

Resim: 262- Mustafa Kaymaz Evi'nin Eyyvanı.

Resim: 263- Mustafa Kaymaz Evi Kuzeydeki Oda.

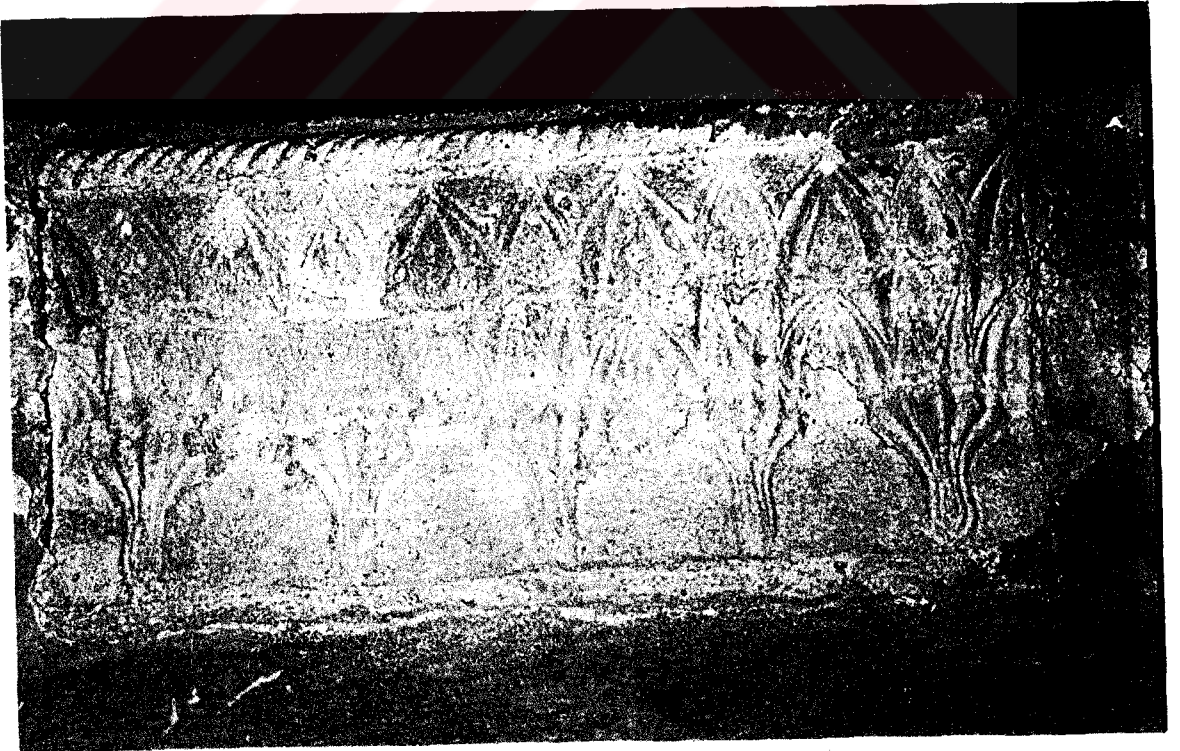

Resim: 264- Mustafa Kaymaz Evi'nin Vitraylı Penceresi.

TC YÖRÜNGÖÇÜ KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR VARLIKLARININ KAYIT VE KONTROLÜ
KÜLTÜR VARLIKLARININ KAYIT VE KONTROLÜ

Resim: 265- Mustafa Kaymaz Evi'nin Vitraylı Penceresinin Süslemesinden Detay.

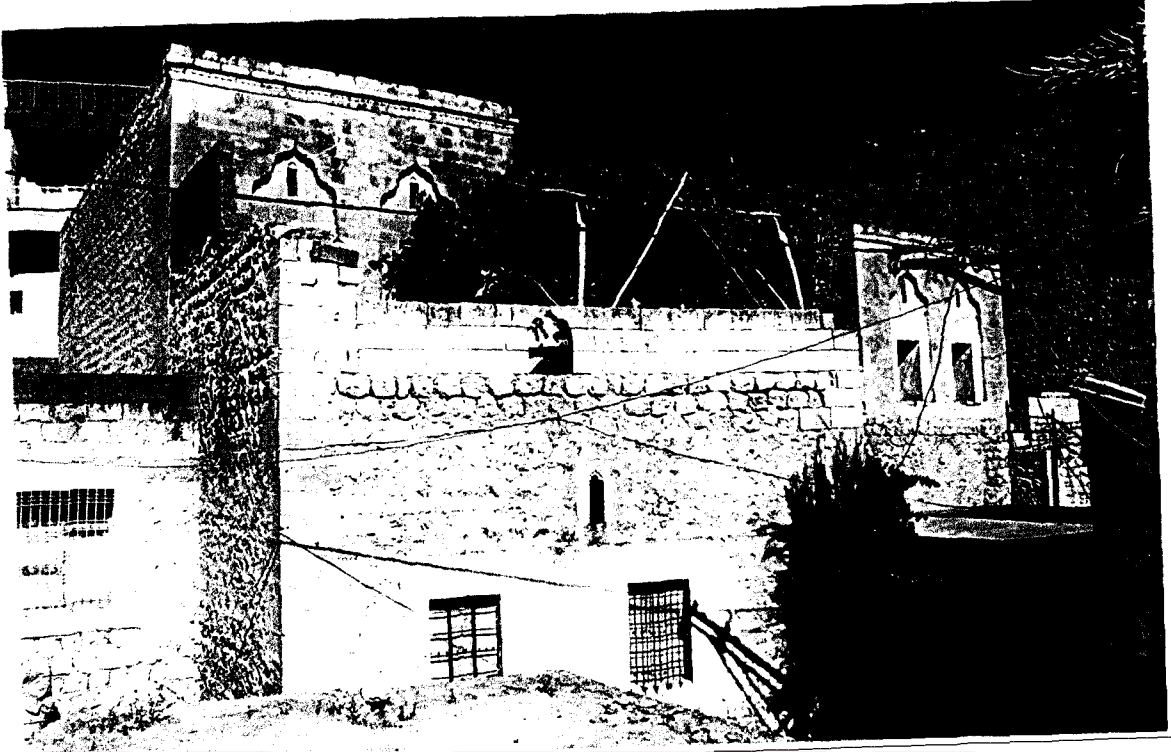
Resim: 266- Mustafa Kaymaz Evi'ndeki Mukarnas Süslemesi.

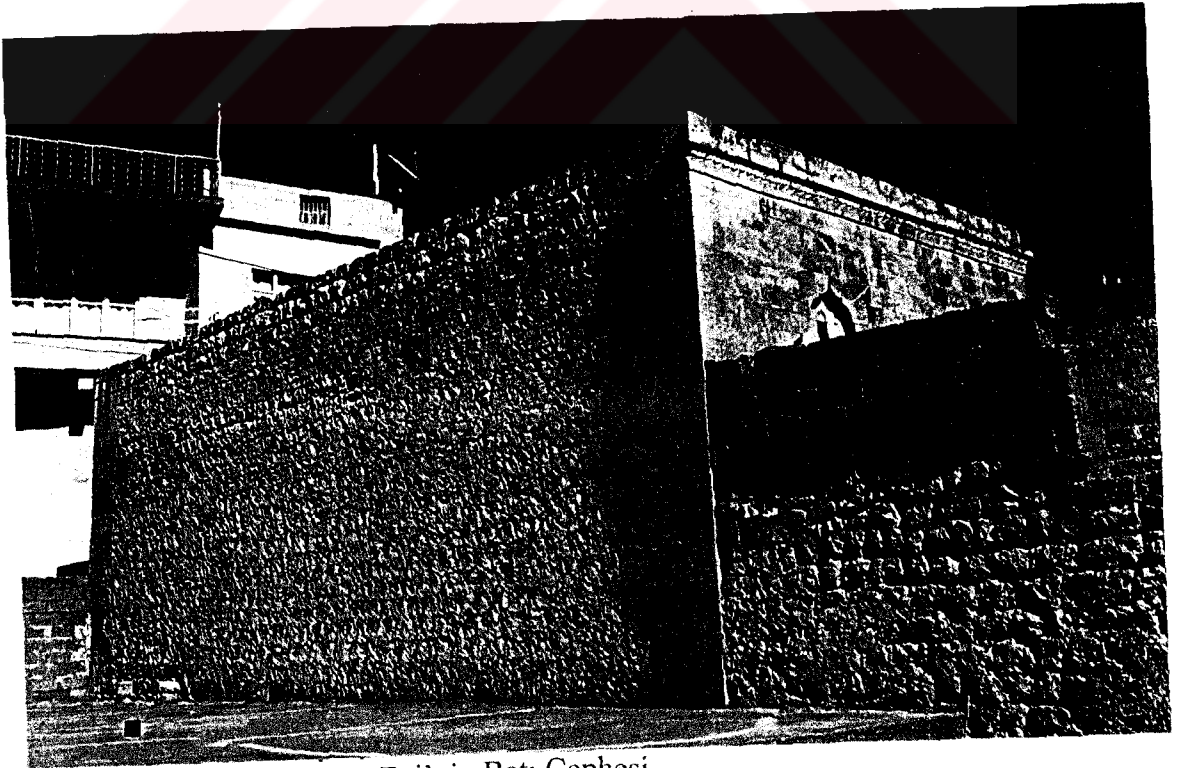
Resim: 267- Mustafa Kaymaz Evi Güneydeki Oda.

Resim: 268- Hakkı Aytaç Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 269- Hakkı Aytaç Evi'nin Güneybatı Cephesi.

Resim: 270- Hakkı Aytaç Evi'nin Batı Cephesi.

Resim: 272- Hakkı Aytaç Evi'nin Nişlerinden Biri.

Resim: 271- Hakkı Aytaç Evi'nin Kuzey Cephesi.

Resim: 273- Hakkı Aytaç Evi'nin Zemin Kat Mutfakı.

Resim: 274- Hakkı Aytaç Evi'nin Zemin Kat Eyvanı.

Resim: 275- Hakkı Aytaç Evi'nin Pencerelelerinden Detay.

Resim: 276- Hakkı Aytaç Evi'nin Saçak Süslemesi.

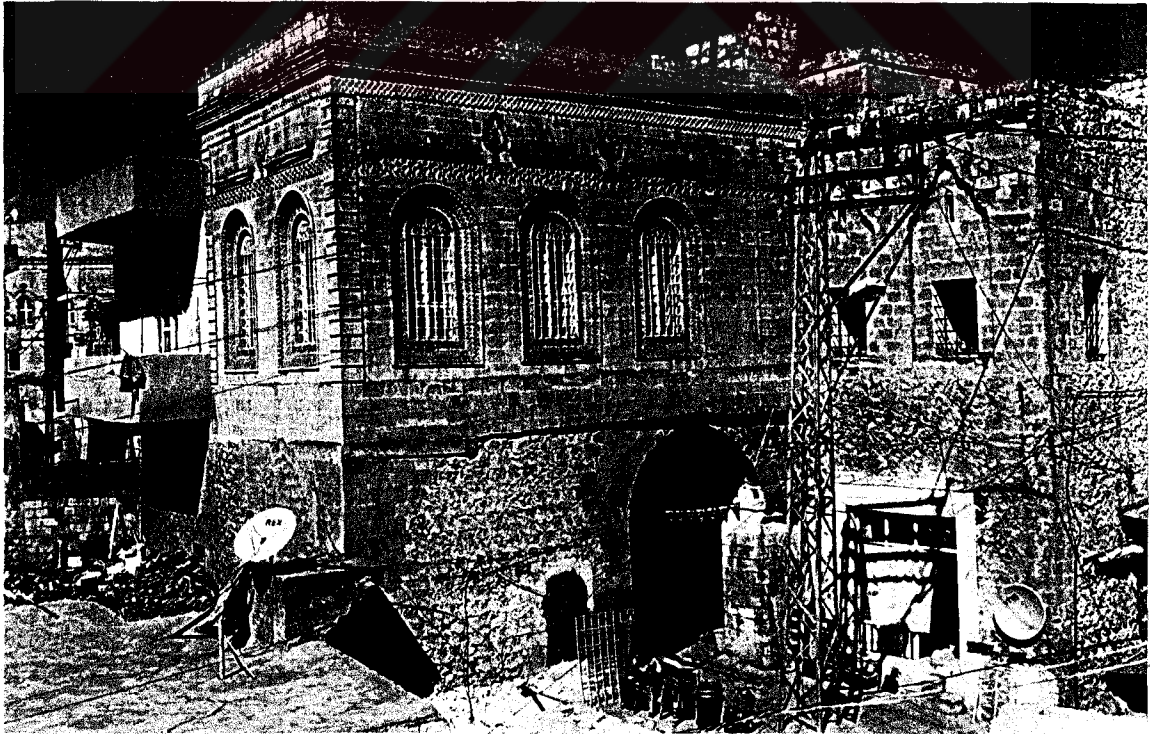
Resim: 277- Hakkı Aytaç Evi'nin Selamlık Bölümü Batıdaki Oda.

Resim: 278- Aynı Odanın Üst Örtüsü.

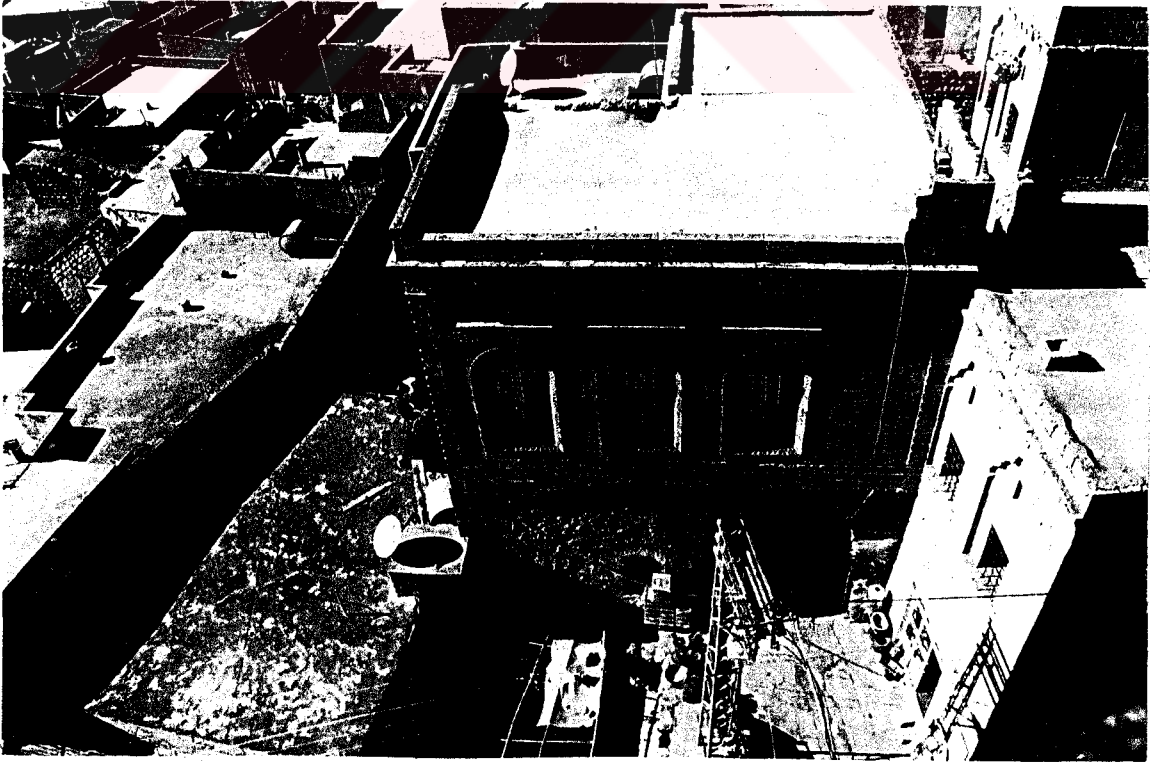
Resim: 279- Hakkı Aytac Evi'nin Haremlik Bölümü Odası.

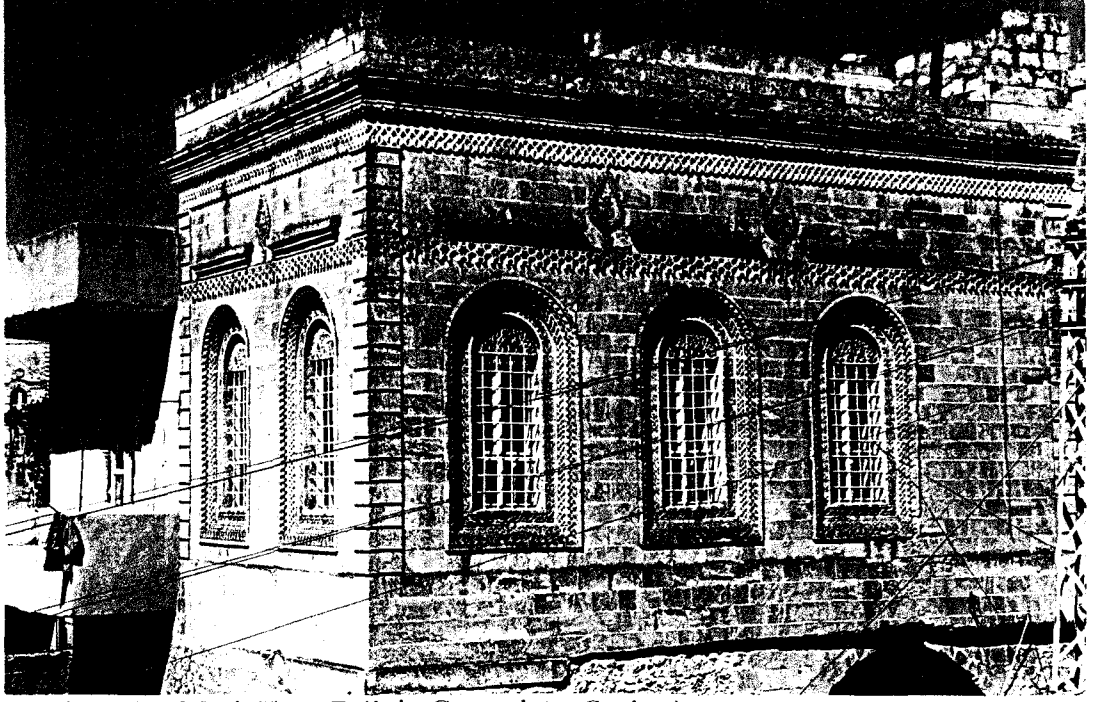
Resim: 280- Mecit Kaya Evi'nin Genel Görünüşü.

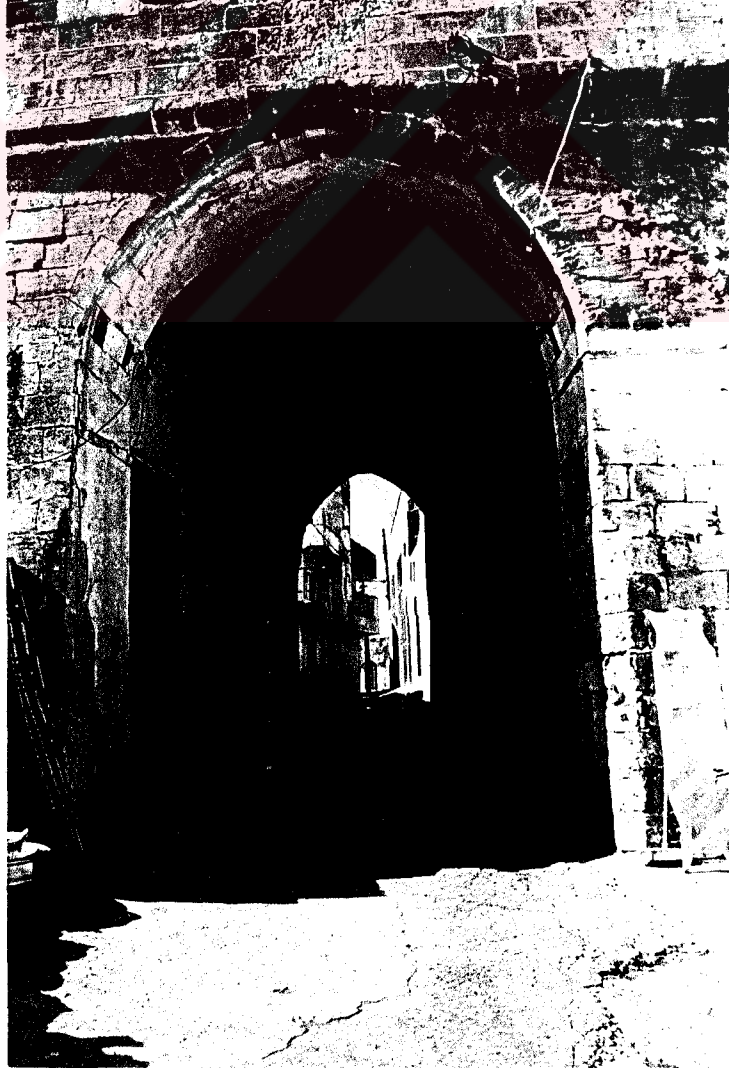
Resim: 281- Mecit Kaya Evi'nin Kitabesi.

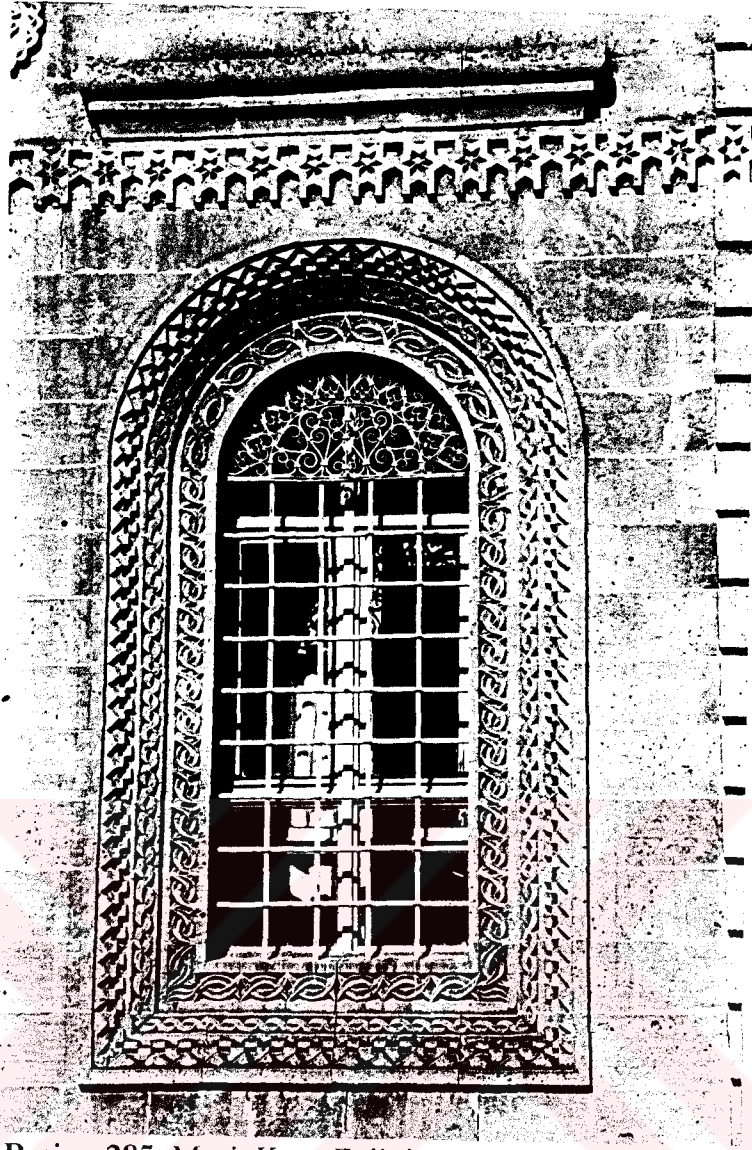
Resim: 282- Mecit Kaya Evi'nin Üstten Görünüşü.

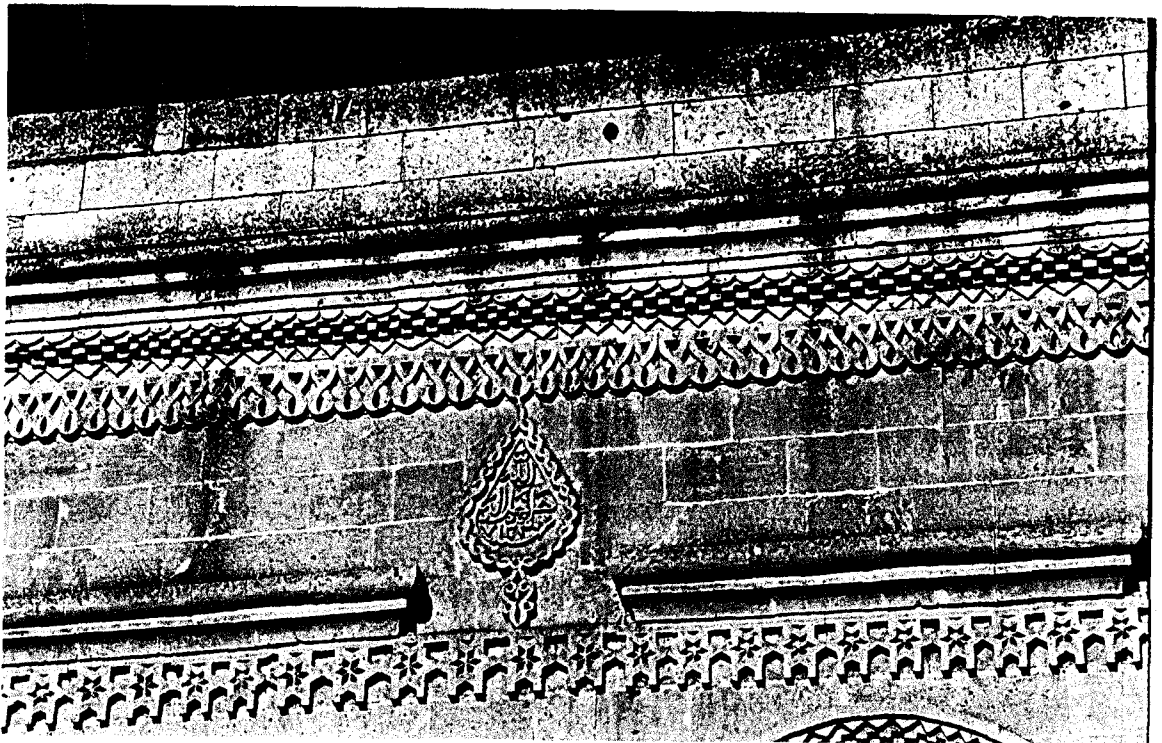
Resim: 283- Mecit Kaya Evi'nin Güneydoğu Cephesi.

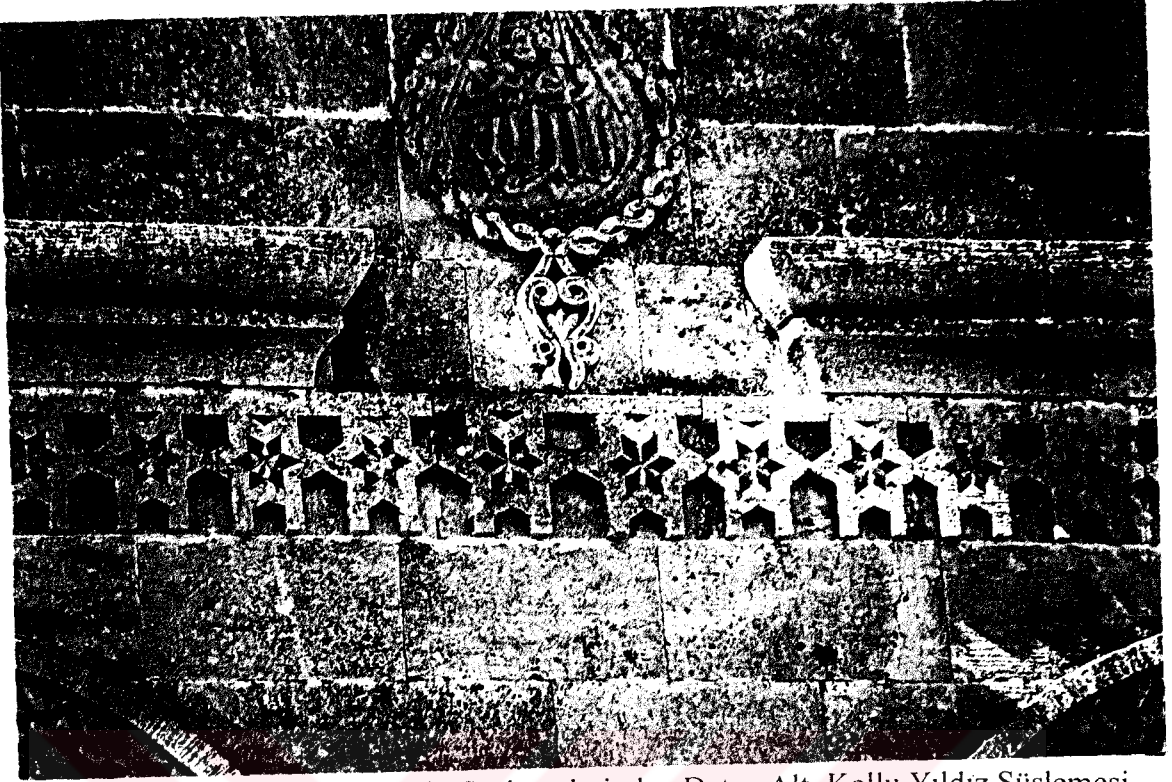
Resim: 284- Mecit Kaya Evi'nin Zemin Katındaki Abbara.

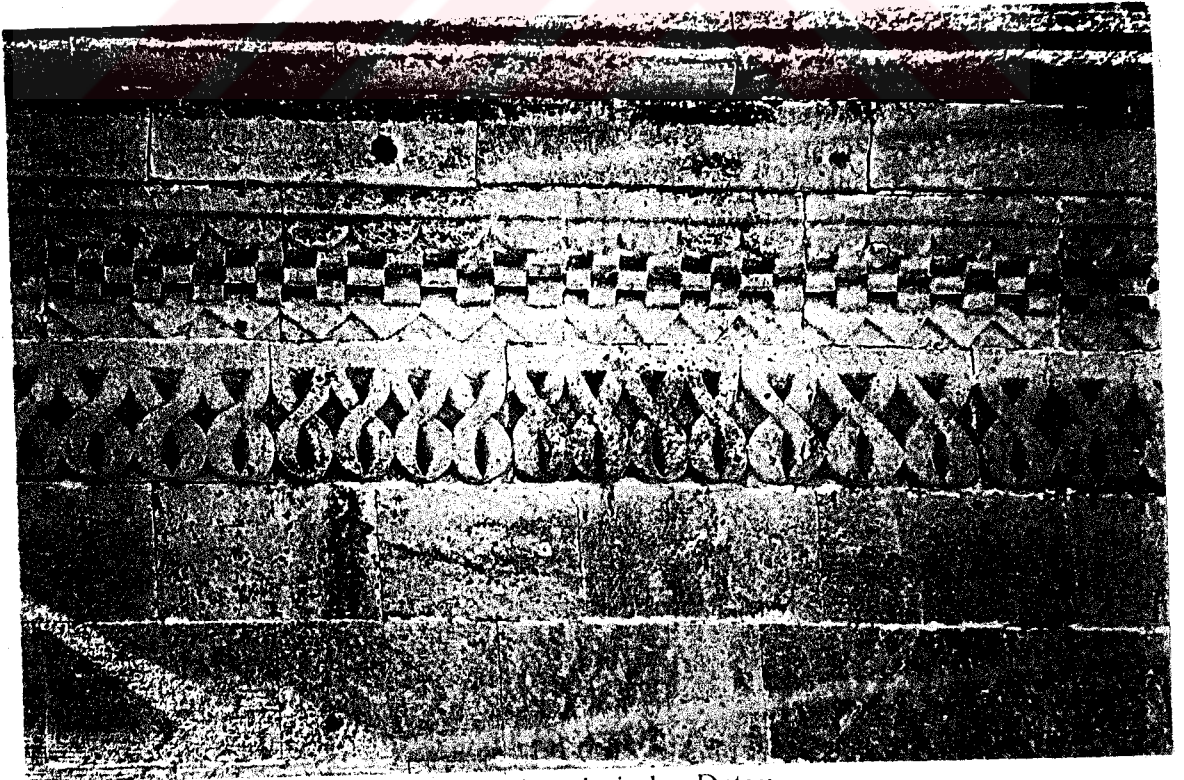
Resim: 285- Mecit Kaya Evi'nin Pencerelerinden Biri.

Resim: 286- Mecit Kaya Evi'nin Cephe Süslemeleri.

Resim: 287- Mecit Kaya Evi'nin Süslemelerinden Detay Altı Kollu Yıldız Süslemesi.

Resim: 288- Mecit Kaya Evi'nin Süslemelerinden Detay.

Resim: 289- Mecit Kaya Evi'nin Kıvrıkdal Süslemesi.

Resim: 290- Mecit Kaya Evi'nin Köşk Odası Giriş Kapısı.

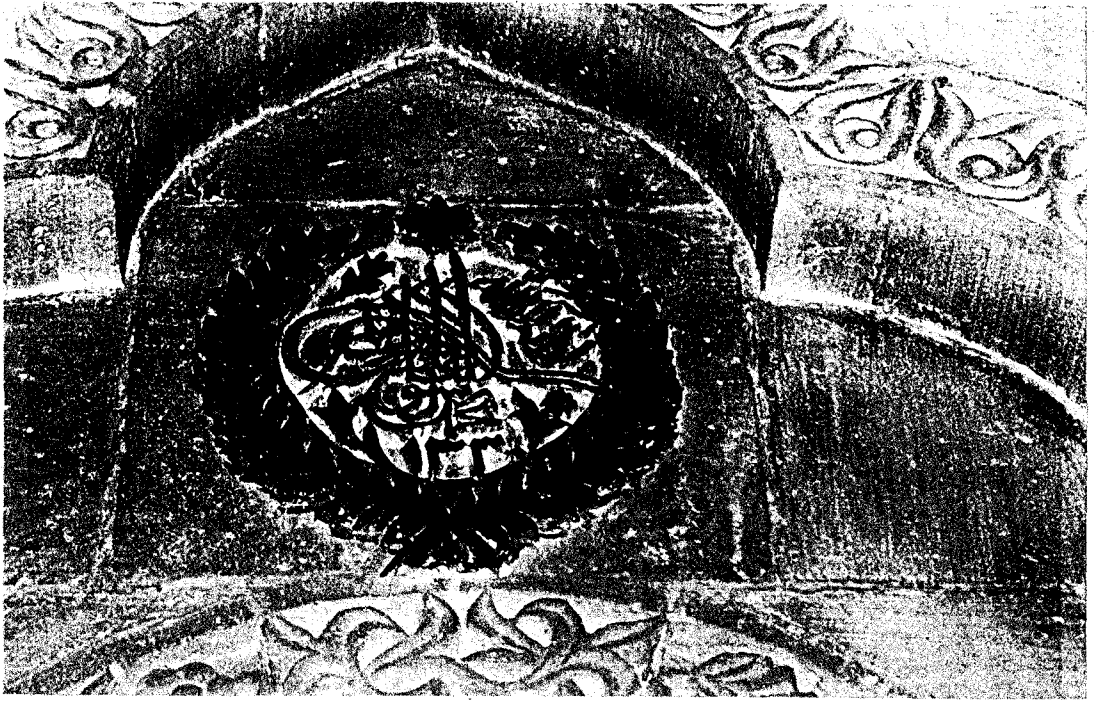
Resim: 291- Mecit Kaya Evi'nin Ahşap Kapı Kanatları.

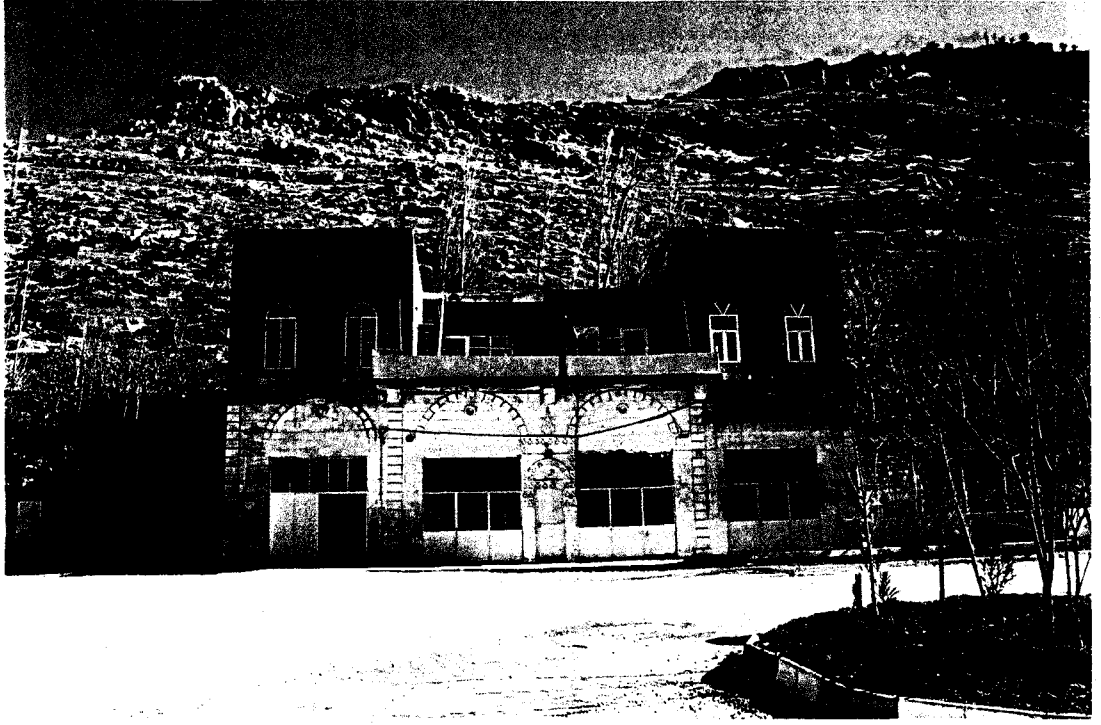
Resim: 292- Mecit Kaya Evi'nin Köşk Odasının Üst Örtüsü.

Resim: 293- Mecit Kaya Evi'nin Köşk Odasındaki Süslemeli Niş.

Resim: 294- Aynı Nişin Alınlığındaki Tuğra.

Resim: 295- Adnan Kaya Evi'nin Genel Görünüşü.

Resim: 296- Adnan Kaya Evi'nin Kitabesi.

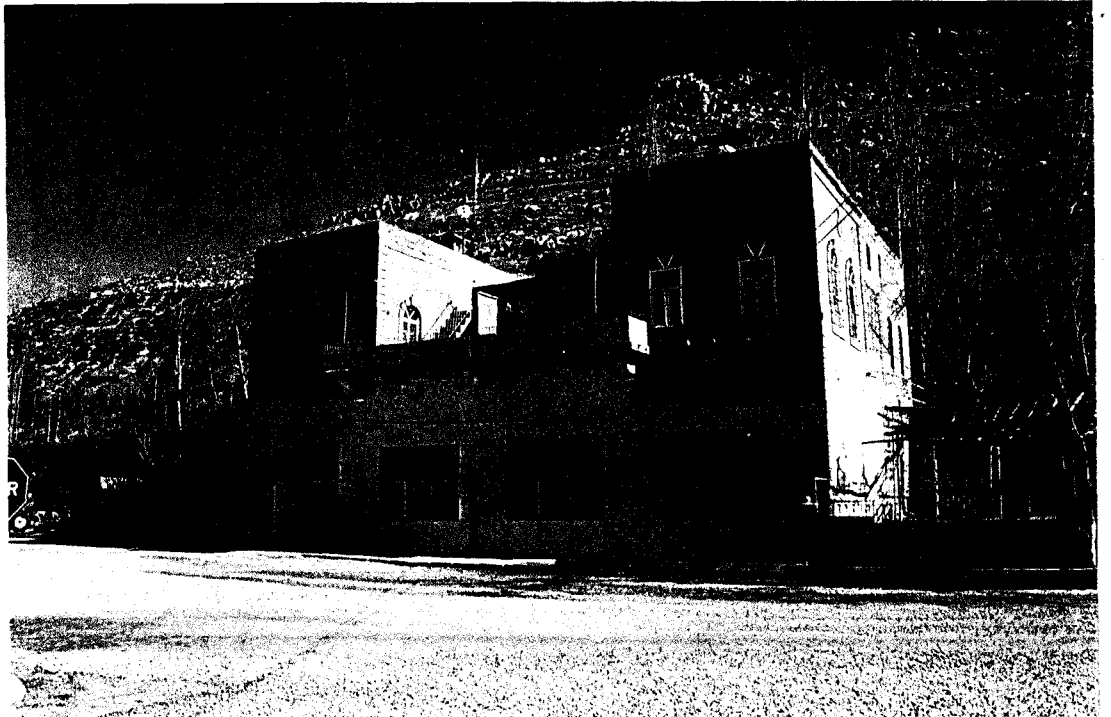
Resim: 297- Adnan Kaya Evi'nin Doğu Cephesi.

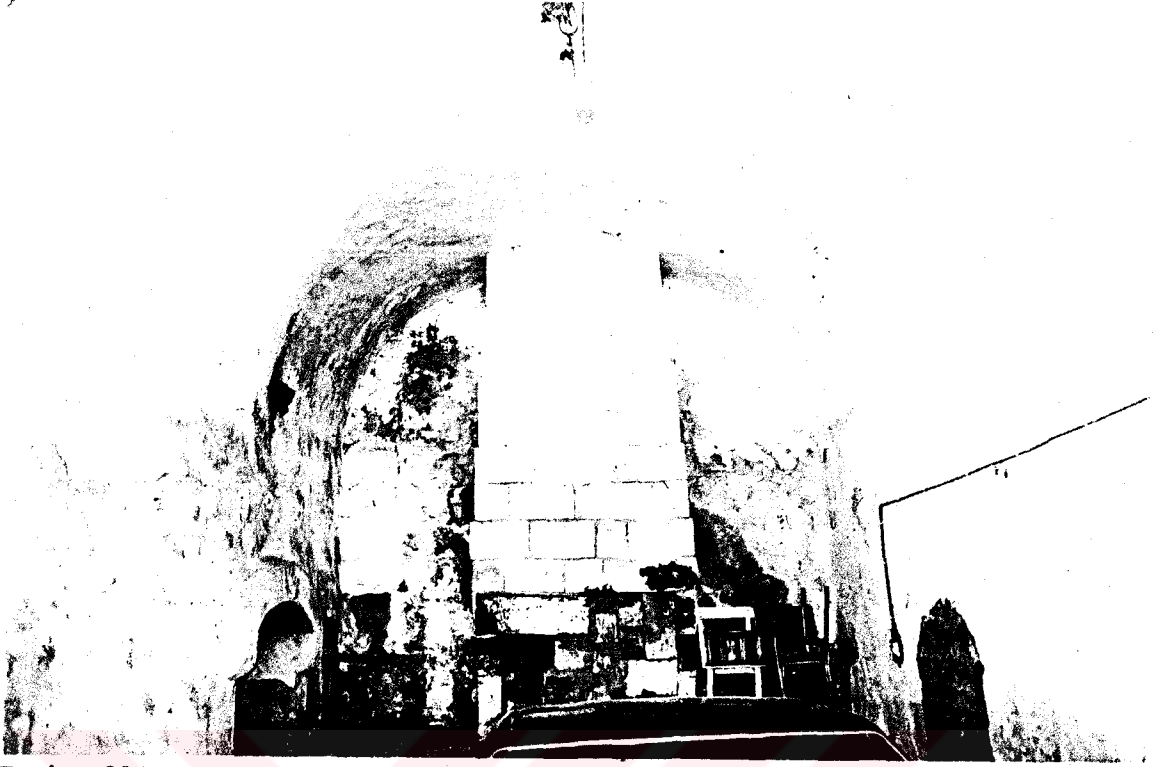
Resim: 298- Adnan Kaya Evi'nin Güney Cephesi.

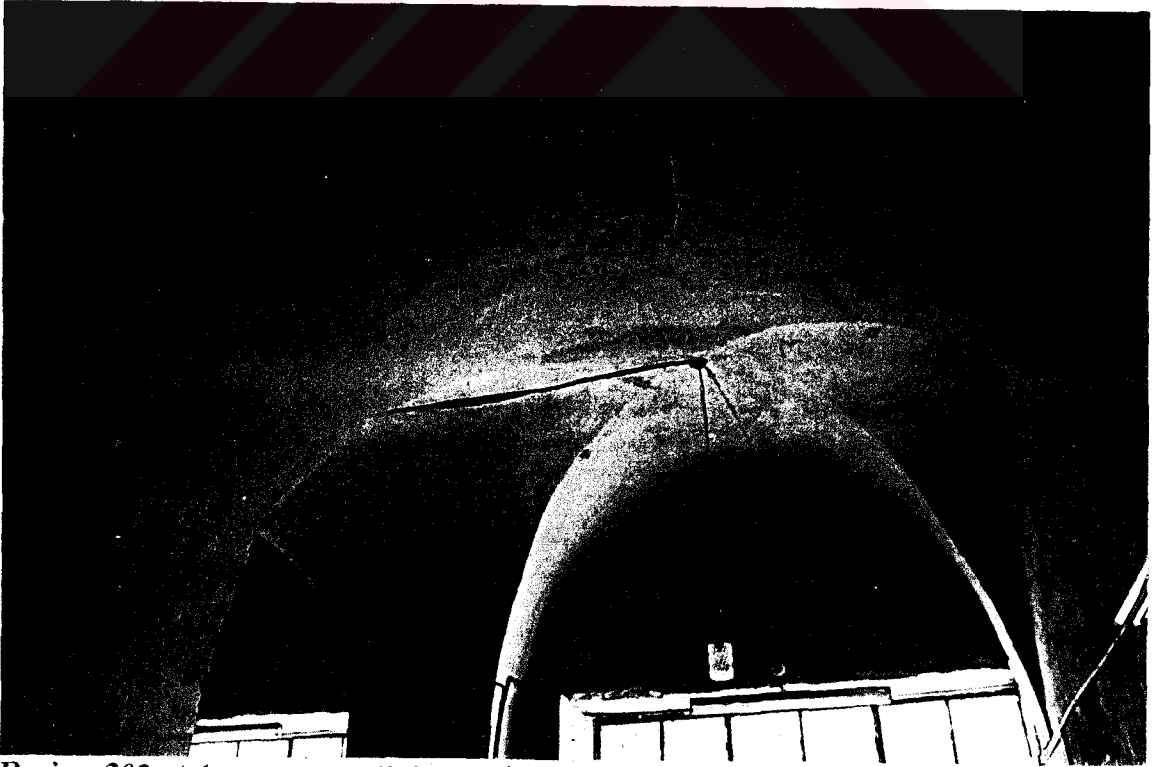
Resim: 299- Adnan Kaya Evi'nin Giriş Kapısı.

Resim: 300- Adnan Kaya Evi'nin Kuzeybatı Cephesi.

Resim: 301- Adnan Kaya Evi'nin Zemin Katındaki Lokanta.

Resim: 302- Adnan Kaya Evi'nin Zemin Katındaki Dükkanlarının Üst Örtüsü.

Resim: 303- Midyat Ulu Camii.

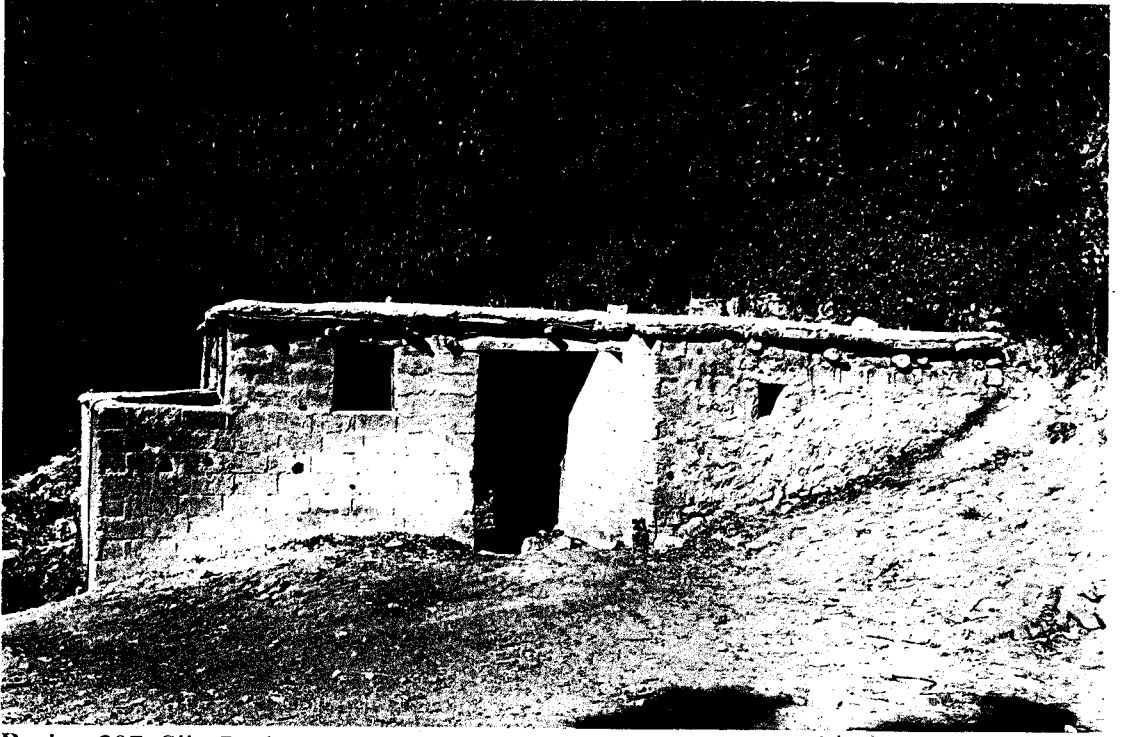
Resim: 304- Midyat Mor Hobil Kilisesi.

Resim: 305- Van Surb Dsirvanarov Kilisesi.

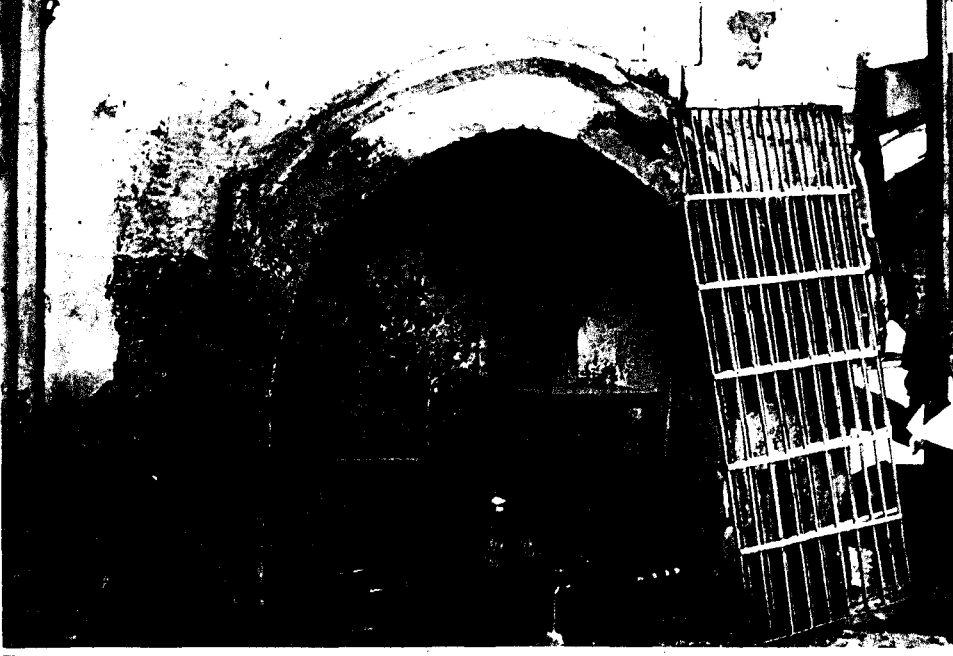
Resim: 306- Diyarbakır Sultan Şuca Türbesi.

Resim: 307- Siirt Baykan Dilektepe Köyü Çamaşırhanesi (A. Boran'dan).

Resim: 308- Balıkesir Havran Temaşalık Köyü Emine Kadın Çamaşırhanesi (A. Tüfekçioğlu).

Resim: 309- Muş Yakup Bey Çeşmesi (B. Güneş'ten).

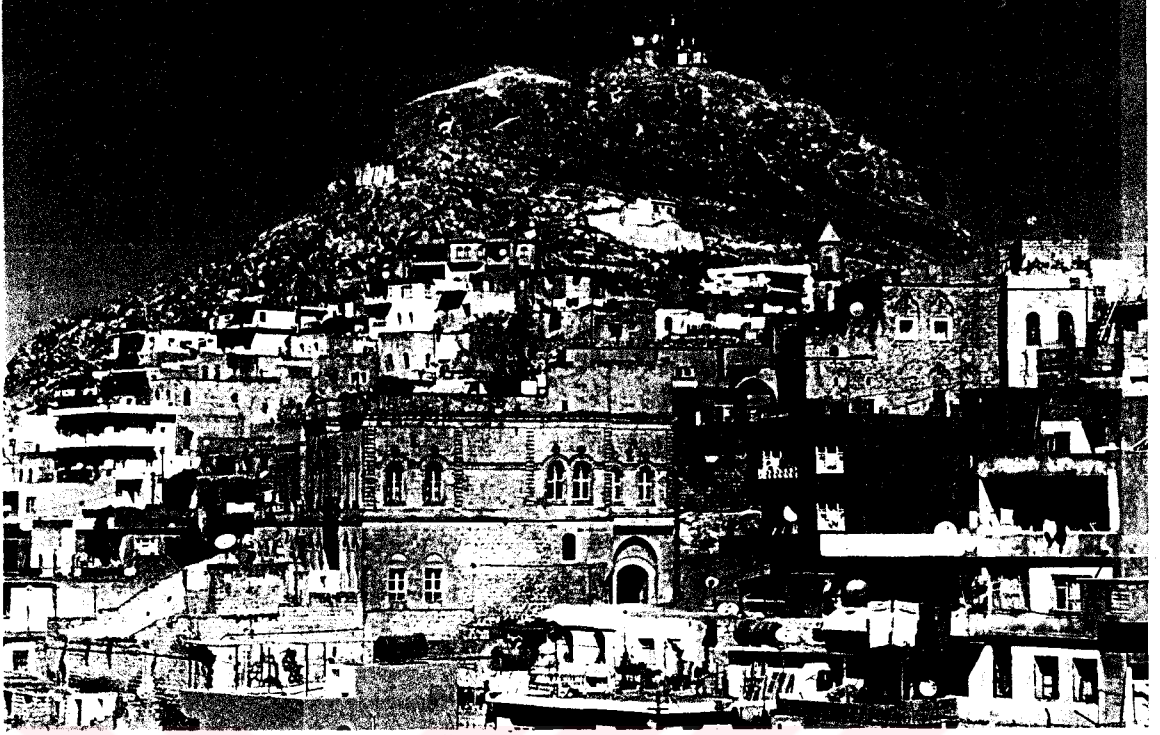
Resim: 310- Muş – Varto Murat Nehri Köprüsü (B. N. Kılavuz'dan).

Resim: 311- Van Hoşap Köprüsü (M. Top'tan).

Resim: 312- Muş Abdurrahman Paşa Köprüsü (B. N. Kılavuz'dan).

Resim: 313- Savur Mehmet Tahir Ökmen Evi'nin Genel Görünüşü.

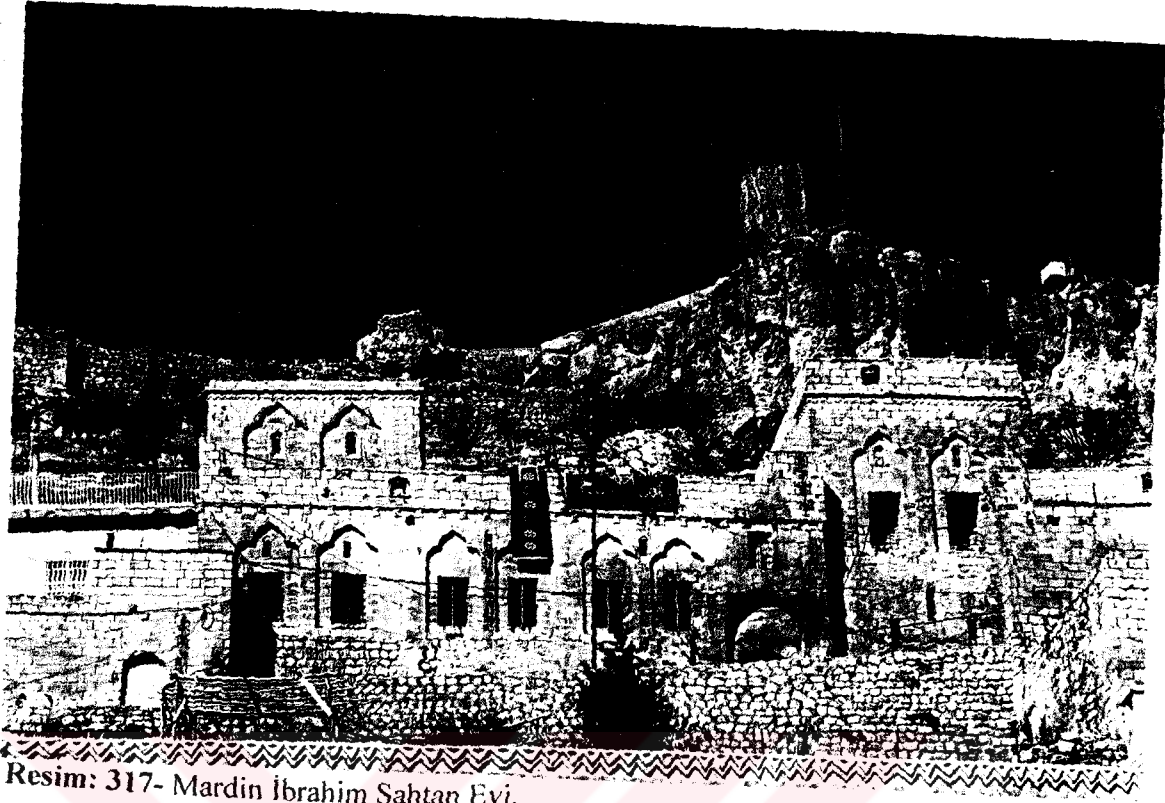
Resim: 314- Savur Mehmet Tahir Ökmen Evi'nin Güney Cephesi.

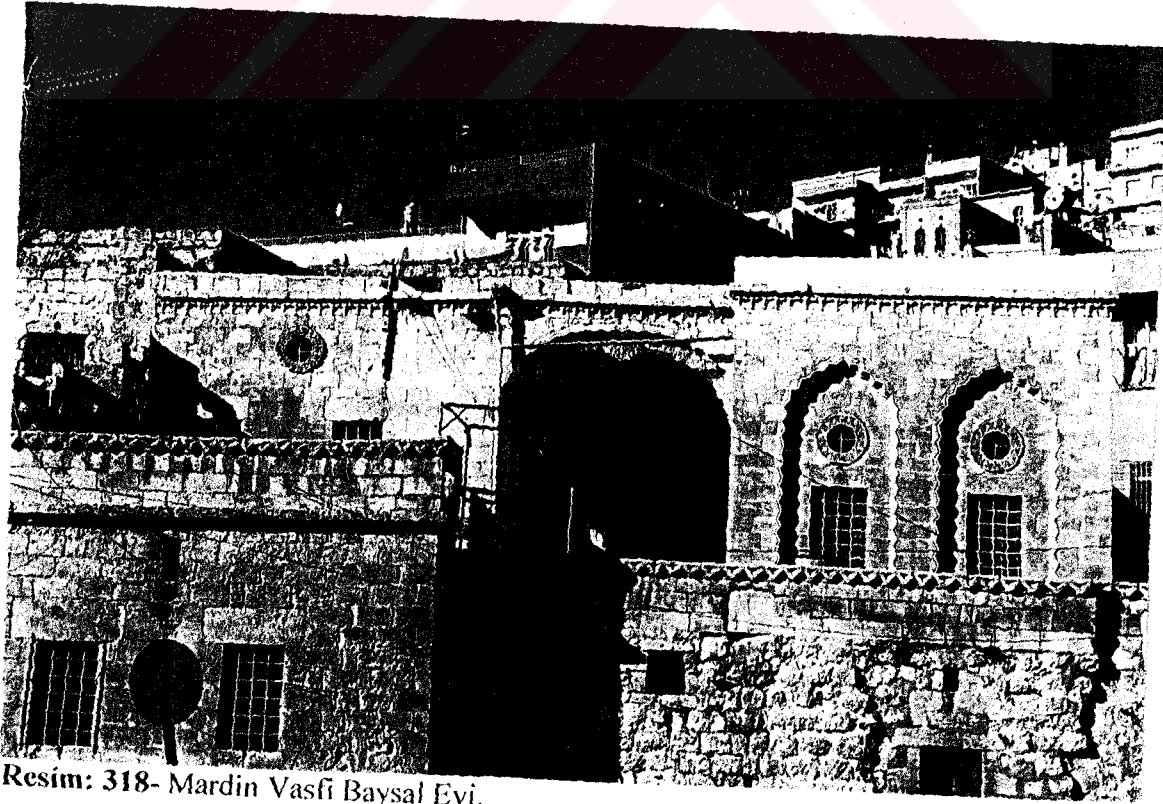
Resim: 315- Savur Zeki Kaya Evi.

Resim: 316- Mardin Postahanesi.

Resim: 317- Mardin İbrahim Şahtan Evi.

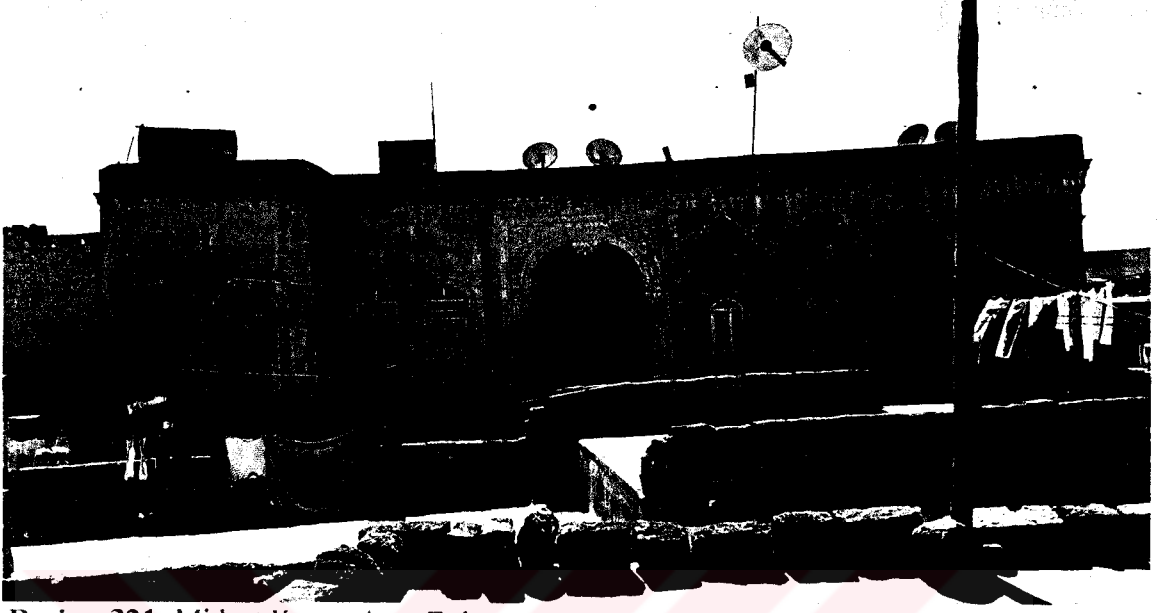
Resim: 318- Mardin Vasfi Baysal Evi.

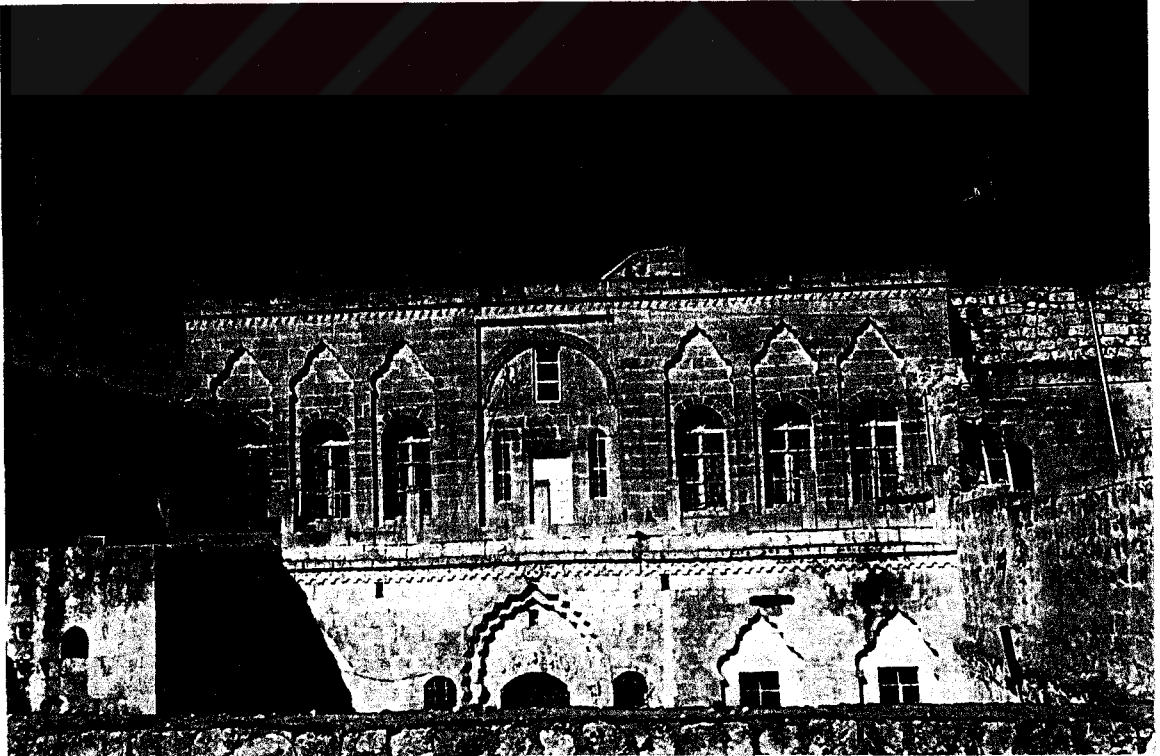
Resim: 319- Midyat Konuk Evi.

Resim: 320- Midyat Murat Süer Evi.

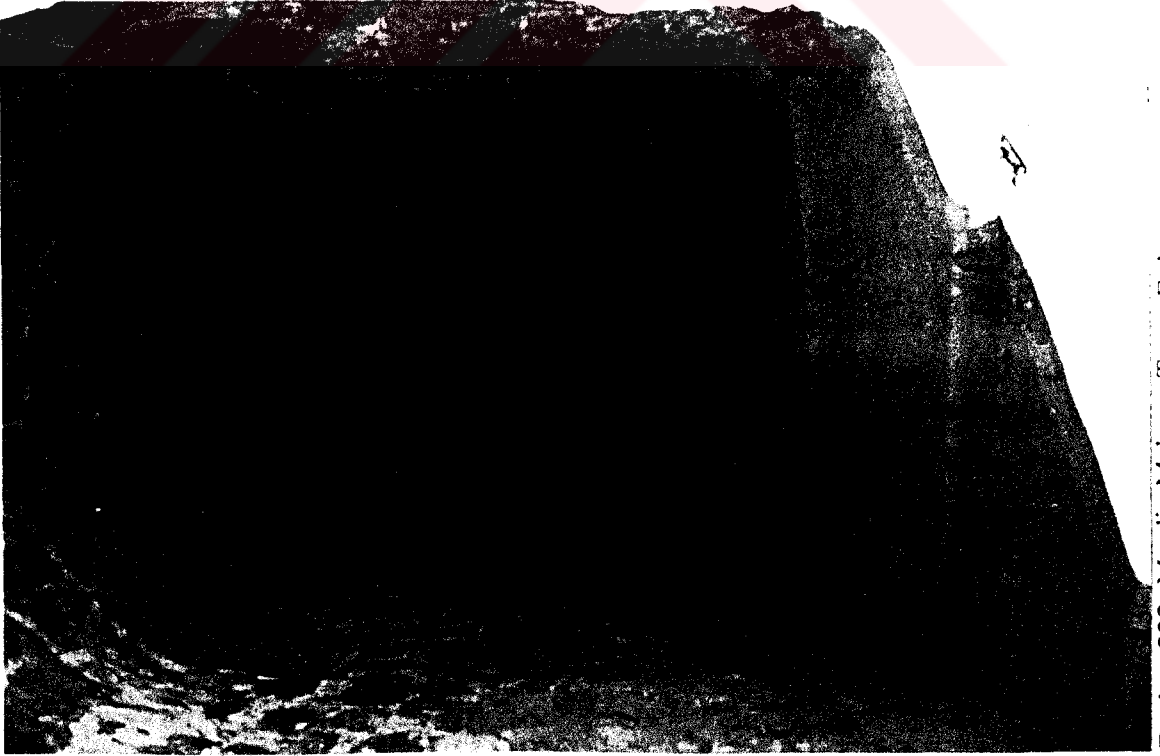
Resim: 321- Midyat Kasım Acar Evi.

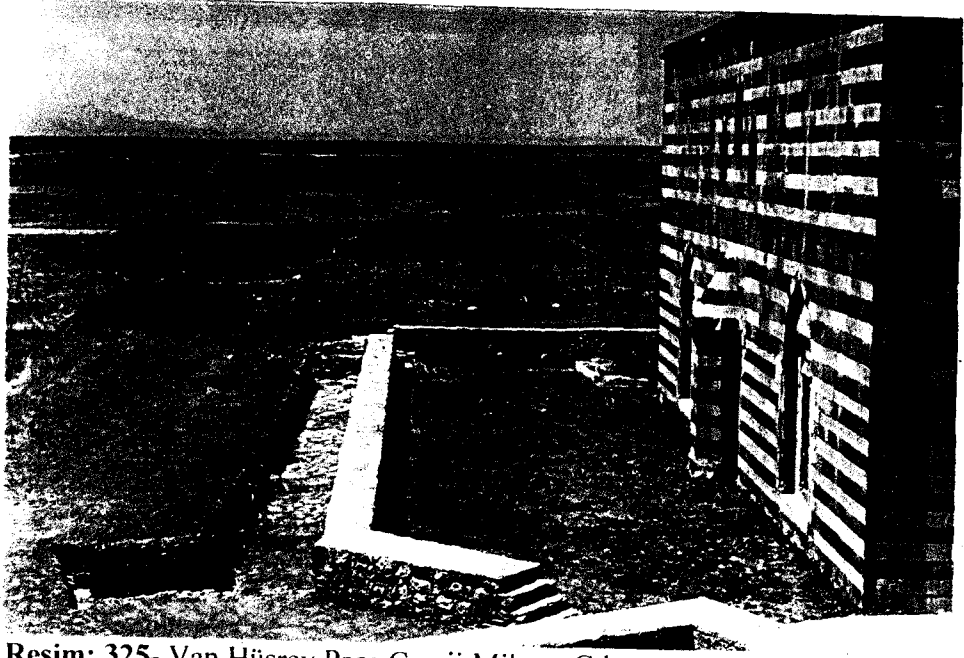
Resim: 322- Midyat Ünal Güneli Evi.

Resim: 324- Midyat Arafat Yener Evi.

Resim: 323- Mardin Mehmet Turan Evi.

Resim: 325- Van Hüseyin Paşa Camii Mihrap Çıkıntısı.

Resim: 326- Diyarbakır Kalesi Camii Minaresi.